

พลวัตวัฒนธรรมของประวัติศาสตร์การพัฒนา

ในอาณาบริเวณกวานพะเยา

Cultural Dynamic in the Historic Development of Kwan Phayao Area

มนตรา พงษ์นิล

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรม

ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

กิตติกรรมประกาศ

“กว๊านพะเยา” เป็นบริเวณสำคัญของจังหวัดพะเยา ที่กล่าวได้ว่ามีมิติต่าง ๆ ซึ่งแสดงถึงความสัมพันธ์กับจังหวัดพะเยา ได้แก่ ประวัติศาสตร์ สังคมวัฒนธรรม วิถีชีวิต ระบบนิเวศ เศรษฐกิจและการเมือง ตลอดจนมิติของการพัฒนา

กว่า ๖๐ ปี ที่กว๊านพะเยาเป็นอ่างเก็บน้ำแห่งแรกในประเทศไทย ได้ผ่านร้อนผ่านหนาว และรับใช้ประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาด้วยประโยชน์คณานับ ผู้ที่เกี่ยวข้องต่างหาแนวทางในการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อตอบสนองต่อความต้องการและปรับใช้กว๊านพะเยาให้ทันยุคของสมัยใหม่ การวิจัยและพัฒนากว๊านพะเยาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ พยายามชี้ให้เห็นความสำคัญของกว๊านพะเยาในฐานะที่สามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ตอบสนองความต้องการพื้นฐานของประชาชน และเป็นสถานที่สำคัญที่สุดในจังหวัดพะเยา บทสรุปที่มักพบจากงานวิจัยส่วนใหญ่คือ ความยั่งยืนของการพัฒนาที่จะมีต่อเนื่องกันไป

การทำงานวิจัยนี้ไม่อาจเอื้อมที่จะเสนอทัศนะเพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนากว๊านพะเยาให้ยิ่งใหญ่ แต่ทว่า ได้ทำงานย้อนกลับไปดูความเคลื่อนไหวของกว๊านพะเยาในมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมในฐานะที่เป็น “การพัฒนา” ซึ่งได้เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และเปลี่ยนแปลงไปในอาณาบริเวณดังกล่าว เพื่อที่ว่าการทำงานวิจัยนี้จะกลายเป็นประวัติศาสตร์ในตัวของมันเอง ซึ่งหากการพัฒนาใด ๆ ที่จะเกิดขึ้นในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาต่อไปในภายภาคหน้า จะบังเอิญกลับมาอ่านประวัติศาสตร์บทนี้ดู ก็อาจจะมองเห็นว่า บางที “คน” น่าจะเป็นประเด็นสำคัญที่ควรเข้าไปมีส่วนร่วมในการพิจารณากำหนดทิศทางการพัฒนาที่เหมาะสมต่อไปด้วย

ขอขอบพระคุณสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ที่ให้โอกาสแก่ผู้วิจัยในการทำงานครั้งนี้ อีกทั้งยังดูแลห่วงใยให้คำปรึกษาที่มีค่ายิ่งแก่ผู้วิจัยผ่านทางคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ภาคเหนือ และศาสตราจารย์ (พิเศษ) ดร.กาญจนา เจริญณี ที่ปรึกษาโครงการวิจัยที่เมตตาอ่านและให้ข้อเสนอแนะต่องานวิจัยนี้ด้วยความอดุสาหะยิ่ง

ถึงแม้จะทำให้เวลาเล่นระหว่างเราน้อยลงไปบ้าง “นาย” และสองพี่น้องจอมซน “พี่วาน และน้องเจ้าขา” ก็เข้าใจและเป็นกำลังของหัวใจ ใ้งานวิจัยนี้ได้ผลิตออกมา

ขอขอบคุณผู้แทนจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เสียสละเวลาให้ข้อมูลทางวาจาและเอกสาร และ อ.พองาม เหลี่ยมศิริวัฒนาที่ช่วยเก็บข้อมูลและสรุปเนื้อหากจากการประชุมระดมความคิดเห็นแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยา บุคคลสำคัญต่อความสำเร็จของงานวิจัยครั้งนี้คือ พี่น้องรอบกว๊านพะเยาที่หน้ากระดานนี้อาจไม่เพียงพอที่จะเอ่ยนามได้ทั้งหมด เพียงแต่ผู้วิจัยคาดว่า หากงานวิจัยนี้จะตอบแทนพระคุณของพี่น้องรอบกว๊านพะเยาได้ ก็คือผู้วิจัยต้องตระหนักถึงบทบาทและทำงานในหน้าที่ให้มากขึ้น เพื่อให้สมกับที่อาศัยกินอยู่และใช้เส้นเลือด “กว๊านพะเยา” และ “ลุ่มน้ำอิง” เคียวกับพี่น้องในจังหวัดพะเยา.

มนตรา พงษ์นิล

สิงหาคม ๒๕๔๕

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง พลวัตวัฒนธรรมของประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยา มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ ๑) ศึกษาการเลื่อนไหลของแนวคิดการพัฒนาชนิดต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกวันพะเยาในบริบททางประวัติศาสตร์ ๒) ศึกษาการผลิตซ้ำและการช่วงชิงค่านิยมการพัฒนากวันพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบของกลุ่มบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง ซึ่งใช้แนวคิดวาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) แนวคิดวัฒนธรรมสวนหย่อมของซิกมุนท์ บาวแมน (Zygmunt Bauman) และความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำตัวแทนของแอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) เป็นกรอบแนวคิดหลักของการวิจัย โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก พุคคยสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้าง และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม มีระยะเวลาดำเนินการวิจัยจำนวน ๑ ปี ๘ เดือน (มีนาคม ๒๕๕๘ - สิงหาคม ๒๕๕๙)

ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงของชุมชนในอาณาบริเวณกวันพะเยาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันเป็นอิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาระยะหลักที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อแปลงเป็นทุนที่ตอบสนองต่อการพัฒนาความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในระบบทุนนิยมเป็นสำคัญ โดยสามารถแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดการพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยาคือ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของกวันพะเยา ๒) การพัฒนากวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว ๓) การพัฒนากวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และ ๔) การพัฒนากวันพะเยาโดยยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ ซึ่งวาทกรรมกระแสหลักในแต่ละช่วงเวลามีความต่อเนื่องและพัฒนาหน้าที่ของกวันพะเยามากยิ่งขึ้น และได้รับการส่งเสริมจากอำนาจทางนโยบายรัฐบาล ได้แก่ ผลักดันชุมชน การท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาเข้าสู่ความทันสมัย จนสามารถชิงการนำเสนอานิยามและปฏิบัติการพัฒนากวันพะเยาได้อย่างสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ภายใต้แนวคิดการพัฒนาระยะหลัก มีการช่วงชิงค่านิยมระหว่างกลุ่มการเมือง ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาโดยเน้นการอนุรักษ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้โดยการขับเคลื่อนของกลุ่มองค์กรนอกรัฐเพื่อส่งเสริมวิถีคิดและสำนึกของชาวบ้าน ซึ่งในบางช่วงเวลาก็ได้รับการนำเสนอเพื่อต้านทานและช่วงชิงนิยามจากวาทกรรมการพัฒนาระยะหลัก ในขณะที่บางครั้งก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองที่อยู่ชั่วคราวข้าม แต่ต่างก็ยึดถือการพัฒนาระยะหลักด้วยกัน

ประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยาแต่ละช่วงเวลาที่ถูกรอบงำด้วยการพัฒนาระยะหลัก มีการปรับเปลี่ยนนิยามของการพัฒนาที่สามารถผลิตซ้ำและผนวกรวมเอาแนวคิดและกลุ่มองค์กรที่ยึดถือการพัฒนากระแสทางเลือกด้านต่าง ๆ เข้าไว้ภายใต้ร่มเงาของการพัฒนาระยะหลัก จนกลายเป็นปฏิบัติการพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยาที่แยกต่างหาก ทำให้บางกลุ่มองค์กรนอกรัฐที่สร้างและยังคงยึดนิยามของการพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยาที่แตกต่างจากวาทกรรมการพัฒนาระยะหลัก จะถูกจัดการโดยวัฒนธรรมสวนหย่อมที่ผลึกและกำจัดแนวทางให้กลายเป็น “ความเป็นอื่นของการพัฒนา” ส่งผลให้แนวคิดที่เป็นอื่นของการพัฒนาได้ลอบทบาทลงและหันไปขับเคลื่อนการทำงานในประเด็นปัญหาอื่นแทนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอาณาบริเวณกวันพะเยา.

ABSTRACT

The objectives research of the Cultural Dynamic in the Historic Development of 'Kwan Phayao' area are 1) Study the movement of dimension development identification at Kwan Phayao area in history context 2) Study the reproduction and the Kwan Phayao & over all area defined forestalling of a human group and relating organization by using the discourse conception of Michel Foucault, garden culture conception of Zygmunt Bauman and the relation and the structuration and the actor agent of Anthony Giddens which are the frame of the main idea research. The method of how to qualitative research composed of the documentation research, the in deep interview, the group discussion without structure and the participant observation in the total period time for 1 year and 8 months (March 2005 – August 2006)

The study indicated that the community conversion at Kwan Phayao area from the olden day until now is the influence of the grand development idea related to the natural resource & environment arrangement for being changed to the capital which is mainly concentrated for economical growth development in capitalism. The historic time of development idea in the area of Kwan Phayao can be divided in 1) The Kwan Phayao area infrastructure development 2) The Kwan Phayao development for being the linear tourism 3) The Kwan Phayao development for being the sustainable tourism and 4) The Kwan Phayao development by using the integration province development strategy. The discourses of each part, which greatly help for Kwan Phayao deputy development, are continuously. Moreover these have been supported from the government policy power that can be seen in the form of the community products, the tourism and the change to the modernization of Phayao city which had the victory of identification presentation and Kwan Phayao perfect development.

However, it had the a identification forestalling in the political group under the grand development but the development idea which concentrated in local wisdom conservation be used for being the dynamic of the individual organization in the purpose of the villagers' way of thinking and consciousness at the same time. But sometimes this idea presented to protect and resist the identification from the discourse of the grand development and be also used to be the materials of the conversed political group which held on the grand development.

The Kwan Phayao area development history in each part which covered by the grand development has been changed the defined of development that can be reproduced and added the idea and the organization which held on the alternatives currents development in a part of the grand current development. Finally it was the ingenious Kwan Phayao area development operation but some individual organization which contracted and held on the definition, different from grand current development discursive, of the Kwan Phayao development area. This organization will be managed by the garden culture which is pushed and eliminated to become "the other means of development" which caused the other idea of the development has decreased the role and be used for the engine of the other problem points instead of the Kwan Phayao area natural resource and environment arrangement.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่อง พลวัตวัฒนธรรมของประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยา มีวัตถุประสงค์การศึกษาเพื่อ ๑) ศึกษาการเคลื่อนไหวของแนวคิดการพัฒนาชนิดต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกวันพะเยาในบริบททางประวัติศาสตร์ และ ๒) ศึกษาการผลิตซ้ำและการช่วงชิงคำนิยามการพัฒนากวันพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบของกลุ่มบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้อง โดยใช้แนวคิดวาทกรรมของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) แนวคิดวัฒนธรรมสวนห่อมของซิกมุนท์ บาวแมน (Zygmunt Bauman) และความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างและผู้กระทำตัวแทนของแอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens) เป็นกรอบแนวคิดหลักของการวิจัย และใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร การสัมภาษณ์เจาะลึก พุคคยสนทนากลุ่มแบบไม่มีโครงสร้างและการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม มีระยะเวลาดำเนินการวิจัยจำนวน ๑ ปี ๘ เดือน (มีนาคม ๒๕๔๘ - สิงหาคม ๒๕๔๙)

ในบริบททางประวัติศาสตร์ กวันพะเยา เดิมชื่อ “หนองเอี้ยง” และ “หนองหลวง” เป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำอิง และเป็นแหล่งอารยธรรมที่กำเนิดอาณาจักรกวมขาว กวันพะเยามีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของผู้คนในอาณาบริเวณดังกล่าว

อาณาจักรกวมขาว ถูกอาณาจักรอื่นโจมตีและเข้ามารอบครอง ทำให้เป็นเมืองร้าง ผู้คนอพยพหนีภัยสงครามไปอยู่ยังบริเวณอื่นหลายครั้ง จนกระทั่งได้มีการฟื้นฟูเมืองขึ้นมาใหม่หลังสงครามเงี้ยวเมืองแพร่บุก จึงทำให้กวันพะเยากับผู้คนกลับมาสัมพันธ์กันอีกครั้งหนึ่ง แต่ส่วนหนึ่งในกวันพะเยา คือ หนองหลวง กลายเป็นทรัพยากรส่วนบุคคลของเจ้าผู้ครองเมือง ในขณะที่ หนองเอี้ยง เป็นพื้นที่ของประชากรรอบกวันพะเยาได้อาศัยใช้ประโยชน์และเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อค้าขายระหว่างชุมชน

ในที่นี้ สามารถแบ่งประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยาได้เป็นช่วงเวลาที่พัฒนาการขึ้นมา คือ ๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของกวันพะเยา ๒) การพัฒนากวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว ๓) การพัฒนากวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน และ ๔) การพัฒนากวันพะเยาโดยยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ

๑) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของกวันพะเยา เกิดขึ้นเมื่ออำนาจขององค์กรภาครัฐเข้ามามีอิทธิพลในเมืองพะเยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๐ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ทางกายภาพเดิมโดยการกั้นประตูระบายน้ำในลุ่มน้ำอิง จนกลายเป็น “กวันพะเยา” ในปัจจุบัน อำนาจขององค์กรภาครัฐได้บรรจุความหมายของกวันพะเยาให้เป็น “ทรัพยากรของรัฐ” ผ่านการสร้างกฎระเบียบข้อบังคับควบคุมการใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็เพิ่มบทบาทหน้าที่ของกวันพะเยาที่กระจายไปสู่คนหมู่มากเพื่อการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ การอุปโภคและบริโภคชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม น้ำประปา

อำนาจการควบคุม ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนในอาณาบริเวณกวันพะเยาเปลี่ยนแปลง ความแตกต่างระหว่างเมืองและชนบทในสองฝากฝั่งของอาณาบริเวณกวันพะเยาเกิดขึ้น ประชากรกลุ่มหนึ่ง คือ ชาวประมงได้รับผลกระทบจากการจัดการควบคุมกวันพะเยาของรัฐ ในขณะที่ประชากรอีกกลุ่มหนึ่ง คือ ชนชั้นกลางและคหบดีได้ใช้กวันพะเยาเพื่อประโยชน์ในด้านความบันเทิง

แทนที่กวีานพะเยาจะตอบสนองความต้องการของประชากรให้มีวิถีชีวิตที่ดีขึ้น แต่กระบวนการพัฒนาโดยเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจแบบความทันสมัย กลับทำให้ประชากรชาวชนบทยากจน มีหนี้สิน จนเกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา อาทิ การอพยพย้ายคนหนุ่มสาววัยแรงงานออกนอกหมู่บ้าน ไปขายแรงงานและการค้าบริการ

ในขณะเดียวกัน การเกิดขึ้นของกวีานพะเยา ทำให้เกิดปัญหาของโครงสร้างทางกายภาพของกวีานพะเยา ตามมามากมาย ซึ่งองค์กรภาครัฐ ได้พยายามหาทางแก้ปัญหาที่คาราคาซังมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ น้ำท่วมรอบชุมชน อาณาบริเวณกวีานพะเยา การคืนเงินของกวีานพะเยาจนทำให้มีปัญหาระดับน้ำในการกักเก็บเพื่อการอุปโภคบริโภค และชลประทาน ข้อพิพาทเกี่ยวกับที่ดินรอบกวีานพะเยาระหว่างรัฐและเอกชน จนถึงข้อพิพาทระหว่างชาวประมงกับองค์กรภาครัฐด้านการกำหนดเขตหวงห้ามการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

๒) การพัฒนากวีานพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว การเคลื่อนสังคมเมืองพะเยาเข้าสู่การพัฒนากระแสหลัก และอิทธิพลของการส่งเสริมการท่องเที่ยว ทำให้กวีานพะเยาเป็นพื้นที่สำคัญขององค์กรภาครัฐและเอกชนในการสร้างให้เป็นแหล่งดึงดูดการท่องเที่ยว กระบวนการนำเสนออยู่ภายใต้การขับเคลื่อนของกระบวนการทางการเมืองของการต่อสู้และแย่งชิงระหว่างสองขั้วอำนาจในเมืองพะเยา แนวคิดอนุรักษ์ได้ก่อเกิด และถูกนำไปใช้เป็นเครื่องมือทางการเมือง การดำเนินงานส่งเสริมการท่องเที่ยวกวีานพะเยา ที่พยายามเปลี่ยนกวีานพะเยาให้รับใช้ “การท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว” (linear tourism) จนถูกตั้งคำถามถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม จนในที่สุด นำไปสู่กระแสความคิดแบบชั่วคราวข้าม ระหว่าง “การอนุรักษ์” และ “การพัฒนา” และก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งขึ้นระหว่างสองกลุ่มการเมือง องค์กรภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และประชาชนโดยทั่วไป

จนในที่สุด อำนาจของภาครัฐ ได้ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับแนวทางข้างต้นเกิดขึ้น โดยการเข้าไปสนับสนุนและดำเนินการให้มีการเล่นบานานาโบ๊ต และเจ็ทสกีกลางกวีานพะเยา ซึ่งอาจเรียกได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวกวีานพะเยาในระยะต้น เป็น “การท่องเที่ยวสุดขั้ว” (hyper tourism) หรือ “การท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว” ซึ่งผลก็คือได้รับการคัดค้านและไม่เห็นด้วยจากประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดพะเยาอย่างมาก

ถึงแม้ว่าในระยะต้น อิทธิพลของนโยบายภาครัฐจะนำแนวคิดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเข้ามาในจังหวัดพะเยา เพื่อสร้างกระแสการหมุนเวียนเงินตราและรายได้ให้กับชาวจังหวัดพะเยา แต่แนวคิดดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนและเห็นด้วยจากกลุ่มชนชั้นนำ และชนชั้นกลางในสังคมเมืองพะเยา พร้อมๆ กับที่มันก็ได้นำไปทำให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มชนชั้นนำในจังหวัดพะเยาที่มีแนวคิดการนำเสนอการพัฒนากวีานพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวที่แตกต่างและขัดแย้งกันเอง จนกลายเป็นเหมือน “การเมืองเรื่องการพัฒนากวีานพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว” ในขณะที่ชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกวีานพะเยาไม่ได้อยู่ในผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการช่วงชิงกันนำเสนอจนกลายเป็นความขัดแย้งดังกล่าว และเป็นช่องทางให้เกิดกระบวนการกระตุ้นและสร้างกระแสการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขึ้นจากภาวะความยากจนและแห้งแล้งของพื้นที่

๓) การพัฒนากวีานพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ปรัชญาการณนโยบายประชานิยมของรัฐบาล และการมาของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนในรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน ทำให้มีการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาที่เชื่อมต่อกันเป็นภาพของการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ ทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพื่อรองรับกับการพัฒนาในด้านอื่น ๆ อาทิเช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ โบราณสถาน ศิลปวัฒนธรรม และทุนทางกายภาพในฐานะที่เป็นระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของกวีานพะเยา ถูกทำให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวโดยการพัฒนาร่วมกันของส่วนต่าง ๆ ของภาครัฐที่มุ่งส่งเสริมที่เอื้อซึ่งกันและกัน

การพัฒนาควีนพะเยาร่วมกันของภาคส่วนต่าง ๆ ถูกตั้งคำถามจากกลุ่มอนุรักษ์ถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่ประเด็นดังกล่าวถูกทำให้เจือจางลงไป โดยอาศัยความรู้และเทคนิควิทยาการของผู้เชี่ยวชาญมาอธิบายและแก้ไขปัญหาโครงการพัฒนาต่าง ๆ ไม่ให้มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม

การผลักดันให้มีโครงการพัฒนาในอาณาบริเวณควีนพะเยาเกิดขึ้นในหลายด้าน โดยเฉพาะชุมชนชนบท ทำให้เกิดกระแสการตอบรับจากประชาชนมากมาย และในทางกลับกัน แรงเหวี่ยงของกระแสตอบรับ ทำให้เกิดการแยกตัวและเข้ามาขัดแย้งกันระหว่างกลุ่มที่เห็นด้วยกับการพัฒนาควีนพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และกลุ่มที่ตั้งข้อสังเกตถึงความไม่ชอบมาพากลและอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศควีนพะเยาได้

ความต้องการให้มีการพัฒนา ทำให้แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยภูมิปัญญาท้องถิ่น ตกขอบเวทีของการพัฒนาในพื้นที่ควีนพะเยาลงไป จนเกิดการแตกตัวของแนวทางในกลุ่มอนุรักษ์ออกเป็นสองแนวทาง คือ กลุ่มเฝ้าดูการเปลี่ยนแปลงจากอำนาจของภาครัฐในการพัฒนาควีนพะเยา ในขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งพยายามเรียนรู้และปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกับการท่องเที่ยวควีนพะเยาที่ดูวางแผนโดยภาครัฐเอาไว้แล้ว

๔) การพัฒนาควีนพะเยาโดยยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ นโยบายประชานิยมและการปรับเปลี่ยนการบริหารส่วนภูมิภาคเป็นการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ ได้เข้ามาสร้างความชอบธรรมต่อการพัฒนาควีนพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวแบบบูรณาการมากขึ้น จากอิทธิพลดังกล่าว ภาครัฐเร่งปรับตัวเพื่อตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาล ส่งผลให้มีการรวมคน รวมงานในการพัฒนาควีนพะเยา จนทำให้ข้อที่แตกต่างกันระหว่างกระแสคิด “อนุรักษ์” กับ “พัฒนา” เริ่มลดน้อยลง แต่ในขณะเดียวกัน ก็เริ่มปฏิเสธแนวทางใดแนวทางหนึ่ง

แต่ประเด็นสำคัญคือ ทุกกลุ่มแนวความคิดได้ถูกผนวกรวมเข้าไว้ด้วยกันกับแผนแม่บทการพัฒนาควีนพะเยา แต่เงื่อนไขดังกล่าว กลุ่มแนวคิดที่แตกต่างกันกับการพัฒนากระแสหลัก ถูกปรับเปลี่ยนให้มีทิศทางที่สอดคล้องกับการพัฒนากระแสหลัก ความสำเร็จดังกล่าว ถือได้ว่า การพัฒนากระแสหลักที่ควีนพะเยาสามารถแนวคิดที่เคยเป็นอื่นของการพัฒนา กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินงานการพัฒนาควีนพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว โดยใช้แนวคิดอื่น ๆ เป็นทุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้แก่ ภูมิปัญญา โบราณสถาน การอนุรักษ์เชิงนิเวศและวัฒนธรรม เป็นต้น

กล่าวโดยสรุป ภายใต้แนวคิดการพัฒนากระแสหลัก มีการช่วงชิงค่านิยมระหว่างกลุ่มการเมือง ในขณะที่แนวคิดการพัฒนาโดยเน้นการอนุรักษ์โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นถูกนำมาใช้โดยการขับเคลื่อนของกลุ่มองค์กรนอกภาครัฐ เพื่อส่งเสริมวิถีคิดและสำนึกของชาวบ้าน ในบางช่วงเวลาได้รับการนำเสนอเพื่อด้านทานและช่วงชิงนิยามจากวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก ในขณะที่บางครั้งก็ถูกใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองที่อยู่ชั่วคราวข้ามกันที่ยึดถือการพัฒนากระแสหลัก

ประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณควีนพะเยาแต่ละช่วงเวลาที่ถูกรอบงำด้วยการพัฒนากระแสหลัก มีการปรับเปลี่ยนนิยามของการพัฒนาที่สามารถผลิตซ้ำและผนวกรวมเอาแนวคิดและกลุ่มองค์กรยึดถือการพัฒนากระแสทางเลือกด้านต่าง ๆ เข้าไว้ภายใต้ร่มเงาของการพัฒนากระแสหลัก จนกลายเป็นปฏิบัติการพัฒนาในอาณาบริเวณควีนพะเยาที่แยกย่อย ทำให้บางกลุ่มองค์กรนอกภาครัฐที่สร้างและยังคงยึดนิยามของการพัฒนาในอาณาบริเวณควีนพะเยาที่แตกต่างจากวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก จะถูกจัดการโดยวัฒนธรรมสวนห้อยมือที่ผลักและกำจัด

แนวทางให้กลายเป็น “ความเป็นอื่นของการพัฒนา” ส่งผลให้แนวคิดที่เป็นอื่นของการพัฒนาได้ลดบทบาทลงและหันไปจับเคลื่อนการทำงานในประเด็นปัญหาอื่นแทนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา.

สารบัญเนื้อหา

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
บทคัดย่อ	ข
Abstract	ค
บทสรุปสำหรับผู้บริหาร	ง-ช
สารบัญเนื้อหา	ช-ญ
สารบัญตาราง	ฎ
สารบัญแผนที่	ฏ
สารบัญแผนภูมิ	ฐ
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
ที่มาและความสำคัญของปัญหา.....	๑
วัตถุประสงค์ในการวิจัย.....	๓
คำถามหลักในการวิจัย.....	๓
ขอบเขตการวิจัย.....	๓
ระเบียบวิธีการวิจัย.....	๓
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	๕
กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๕
เอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง.....	๘
บทที่ ๓ ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชน ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา.....	๑๕
สภาพทั่วไปของกว๊านพะเยาก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒.....	๑๕
อาณาจักรภูมามขวากับกว๊านพะเยา.....	๒๒
การเคลื่อนย้าย และอพยพของประชากรในเมืองพะเยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๑๐๑ – ๒๔๘๒.....	๒๕
วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนรอบกว๊านพะเยา ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒.....	๒๘
บทที่ ๔ เบื้องต้นการพัฒนาคว๊านพะเยา พ.ศ. ๒๔๘๒ – ๒๕๓๔.....	๓๕
การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน : กระบวนการกลายเป็นคว๊านพะเยา.....	๓๕

สารบัญเนื้อหา (ต่อ)

	เรื่อง	หน้า
	วิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของชุมชน ในอาณานิคมบริเวณกว๊านพะเยา.....	๔๗
	ปัญหาและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับระดับและคุณภาพของน้ำกว๊านพะเยา.....	๕๔
	การจัดการ ควบคุม และใช้ประโยชน์ในอาณานิคมบริเวณกว๊านพะเยา.....	๕๕
	วิกฤตชุมชนกับกว๊านพะเยา :	
	ภัยแล้ง ความยากจน การทิ้งถิ่น และการล่องใต้.....	๖๔
บทที่ ๕	การพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวในอาณานิคมบริเวณกว๊านพะเยา พ.ศ. ๒๕๓๕ - ๒๕๔๑.....	๖๘
	ไทยเที่ยวไทย : ปรุบบทของการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยา.....	๖๘
	การก่อตัวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา พ.ศ. ๒๕๓๖ - ๒๕๔๐.....	๗๑
	การเมืองท้องถิ่นกับการนำเสนอแนวคิด เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา.....	๗๕
	ความพยายามบูรณาการองค์กรเพื่อพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยว.....	๘๑
	พหุภาคเหนือ : การส่งเสริมการท่องเที่ยวกลางกว๊านพะเยา.....	๘๔
บทที่ ๖	ภาพต่อ (jigsaw) การพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๗.....	๘๘
	การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของกว๊านพะเยา และการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว.....	๙๐
	การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยา.....	๙๓
	การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ในอาณานิคมบริเวณกว๊านพะเยา.....	๙๗
	การส่งเสริมเทศกาลงานประเพณีในอาณานิคมบริเวณกว๊านพะเยา.....	๑๐๐
	เครือข่ายคนกินน้ำแม่เดียวกัน : จากต้นน้ำอิง กว๊านพะเยา สู่มแม่ น้ำใจ.....	๑๐๗
	วาทกรรมและการต้านทานภาพต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว ในอาณานิคมบริเวณกว๊านพะเยา.....	๑๑๓
	ทางสองแพร่งขององค์กรชุมชนรอบกว๊านพะเยา.....	๑๒๒

สารบัญเนื้อหา (ต่อ)

	เรื่อง	หน้า
บทที่ ๗	ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการกับกว๊านพะเยา.....	๑๓๓
	การบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ :	
	การปรับเปลี่ยนนโยบายการบริหารงานของรัฐบาล.....	๑๓๓
	การนำกว๊านพะเยาสู่แผนพัฒนายุทธศาสตร์จังหวัดแบบบูรณาการ.....	๑๓๕
	การพัฒนาจังหวัดด้วยมาตรการผังเมืองและระบบคมนาคมขนส่ง (Logistics) : ความหวังของชาวพะเยา.....	๑๔๒
	กรม. สัจจกรกับการพัฒนากว๊านพะเยาแบบบูรณาการ.....	๑๔๕
	การพัฒนากว๊านพะเยาแบบบูรณาการ : อภิไธยการกับ กระบวนการประชาพิจารณ์.....	๑๕๓
	ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑) :	
	สองทศนะในการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว.....	๑๖๑
	ที่ทำและอนาคตชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนในการพัฒนากว๊านพะเยา.....	๑๖๗
บทที่ ๘	สรุปผลการศึกษา.....	๑๗๖
	การเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา.....	๑๗๗
	วาทกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา :	
	การช่วงชิงคำนิยาม และการต้านทาน.....	๑๘๗
	สิทธิชุมชน ประชาสังคมของการพัฒนากว๊านพะเยา.....	๑๙๘
	ข้อสังเกตทางแนวคิดต่อการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา.....	๒๐๑
	ปัญหาและอุปสรรคในการวิจัย.....	๒๐๖
	ข้อเสนอแนะ.....	๒๐๖
	รายการอ้างอิง	๒๑๔
	ภาคผนวก	
	ก รูปภาพ	
	ข องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกว๊านพะเยา	

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๑	ปริมาณความต้องการใช้น้ำจากกว๊านพะเยาในปัจจุบัน และอนาคต ๒๐ ปีข้างหน้า	๑๕๓
๒	แผนดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาและบริเวณโดยรอบ	๑๕๔
๓	แผนเสริมและแผนสนับสนุนการพัฒนากว๊านพะเยา	๑๕๔
๔	การเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังเมืองฉบับเดิม กับผังเมืองฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑	๑๖๒

สารบัญแผนที่

แผนที่	หน้า	
๑	แผนที่จังหวัดพะเยา	๑๖
๒	ลำน้ำสาขาต่าง ๆ ที่ไหลลงกว๊านพะเยา	๑๗
๓	ลุ่มน้ำอิง	๑๘
๔	สภาพกว๊านพะเยาในอดีตก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒	๒๐
๕	เวียงโบราณรอบกว๊านพะเยา	๒๔
๖	แผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณกว๊านพะเยา อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินใน บริเวณที่จะเวนคืนในท้องที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย	๔๒
๗	แสดงเขตกำหนดกว๊านพะเยาเป็นที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์ และกำหนดเครื่องมือที่อนุญาตทำการประมง	๔๔
๘	สภาพทางกายภาพของกว๊านพะเยาหลังสร้างประตูระบายน้ำ	๔๕
๙	ตำแหน่งชลประทานและลำห้วยต่าง ๆ ที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยา	๔๘
๑๐	แสดงจุดสำรวจคุณภาพน้ำกว๊านพะเยา	๕๘
๑๑	ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (พ.ศ. ๒๕๓๕)	๗๕
๑๒	ตัวอย่างโครงการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา	๑๐๕
๑๓	แผนที่ป่าชุมชนในเขตลุ่มน้ำอิง	๑๑๑
๑๔	ที่ตั้งของเทสโก้ โลตัส จังหวัดพะเยา	๑๓๑
๑๕	แนวเส้นทางการก่อสร้างโครงการรถไฟสายเด่นชัย-พะเยา-เชียงราย	๑๔๔
๑๖	แสดงระบบชุมชนและการเชื่อมต่อเส้นทางการคมนาคมในอนาคตของจังหวัด พะเยา	๑๔๗
๑๗	ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๘)	๑๖๓

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิที่		หน้า
๑	แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา	๘
๒	แสดงแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งจังหวัดพะเยา	๑๔๘
๓	แสดงข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาอย่างยั่งยืน	๒๐๘

บทที่ ๑

บทนำ

ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ในความหมายทางภูมิศาสตร์ เดิม “กว๊านพะเยา” เป็นหนองน้ำน้อยใหญ่ที่ชาวบ้านทั่วไปในบริเวณนั้นจดจำชื่อหนองน้ำสำคัญซึ่งเป็นแหล่งที่มาของกว๊านพะเยาอยู่สองชื่อ คือ “หนองเอี้ยง” และ “หนองหลวง” บริเวณดังกล่าว เป็นพื้นที่ที่มีลักษณะเหมือนกันกระทั่ง อยู่ท่ามกลางการโอบล้อมของเทือกเขาผีปันน้ำทางฝั่งตะวันตก และคอยหัวโง้ม (คอยค้วน) ทางฝั่งตะวันออก โดยมีแม่น้ำอิงไหลผ่ากลาง เป็นหนองเอี้ยงและหนองหลวงในบริเวณที่เป็นกว๊านพะเยาในปัจจุบัน แม่น้ำอิงเป็นแม่น้ำสายสำคัญ ซึ่งเป็นจุดรวมของลำห้วยสาขาต่าง ๆ ที่ไหลลงมาจากภูเขาทั้งสองลูก ก่อนที่จะไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ผ่านอำเภอดอกคำใต้ อำเภอเทิง จังหวัดเชียงรายเรื่อยไปจนถึงอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย และไหลไปรวมกับแม่น้ำโขงที่บ้านปากอิง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายในที่สุด

ในฐานะทางประวัติศาสตร์สังคมวัฒนธรรม กว๊านพะเยาในอดีตเป็นศูนย์กลางประวัติศาสตร์ของการกำเนิดอาณาจักรกวมยวที่ตั้งหลักแหล่งเป็นอารยธรรมลุ่มน้ำชั้น ๓ บริเวณนี้ ผ่านการเจริญรุ่งเรือง เสื่อมโทรม ถูกผนวก กลืนกลาย ล่มสลาย และการตั้งใหม่หลายครั้งหลายคราในหน้าประวัติศาสตร์ จวบจนถึงปัจจุบันที่ถูกยกฐานะเป็นจังหวัดพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๒๐ กว๊านพะเยาก็ยังคงเป็นแกนกลางทางประวัติศาสตร์ที่ผูกโยงความสัมพันธ์ของประชากรในจังหวัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในอำเภอเมืองพะเยา ซึ่งเป็นสถานที่ที่กว๊านพะเยาได้ตั้งอยู่

อย่างไรก็ตาม ในฐานะที่กว๊านพะเยาอยู่ในบริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมของจังหวัดในยุคสมัยต่าง ๆ โดยเฉพาะยุคที่ความทันสมัยได้เข้ามามีบทบาทต่อความเป็นไปของสังคมเมืองพะเยาเช่นเดียวกับจังหวัดอื่น ๆ ของประเทศไทย พื้นที่บริเวณที่เป็นหนองหลวงและหนองเอี้ยงก็ถูกจัดการให้สนองตอบต่อความต้องการที่นำไปสู่ความทันสมัยนั้นด้วย

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การสร้างประตูกั้นน้ำโดยหน่วยงานราชการในบริเวณทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ก่อนที่แม่น้ำอิงจะไหลออกไปทางอำเภอดอกคำใต้ จึงทำให้บริเวณก่อนถึงประตูระบายน้ำกลายเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่เรียกว่า “กว๊านพะเยา” ใน พ.ศ. ๒๕๔๒ – ๒๕๔๔ และได้เพิ่มบทบาทหน้าที่เพื่อตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ในยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไปจนถึงปัจจุบันที่เข้าสู่กระบวนการทันสมัย อาทิเช่น เพื่อการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค การชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม แหล่งพักผ่อนหย่อนใจ การส่งเสริมกว๊านพะเยาและชุมชนโดยรอบให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็ต้องคำนึงถึงระบบนิเวศกว๊านพะเยาผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชน การมีส่วนร่วมของชุมชนด้วย

จะเห็นได้ว่า จากเดิม กว๊านพะเยาที่อยู่ในฐานะเป็นศูนย์กลางของระบบความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติ คน ชุมชน และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อำนาจเหนือธรรมชาติในสังคมแบบจารีตจนกลายเป็น โครงสร้างทางวัฒนธรรมชุดหนึ่งที่สะท้อนวิถีชีวิตแบบองค์รวมและพึงพิงธรรมชาติของชุมชนในอาณาบริเวณกว๊านพะเยานั้น ทว่าในความเป็นจริงนั้น กว๊านพะเยาได้อยู่ในบริบทของประวัติศาสตร์ที่มีการเปลี่ยนแปลงจนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่แล้ว ภาพโครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมที่ผูกพันกับกว๊านพะเยาแบบเดิมหาได้เป็นคำอธิบายที่สอดคล้องเพียงพอต่อการที่กว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบได้รับอิทธิพลของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมไปแล้วไม่

ช่วงระยะเวลาที่กว๊านพะเยาและอาณาบริเวณ โดยรอบถูกปรับเปลี่ยนสภาพทางกายภาพนั้น ในตัวของมันเองได้อยู่ในบริบทของความทันสมัยที่ถูกจัดการจากกลุ่มองค์กรต่าง ๆ อาทิเช่น องค์กรภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชุมชน เป็นต้น องค์กรเหล่านี้ต่างก็เข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการให้คำอธิบายและดำเนินกิจกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาในระยะเวลาต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ต่างมีกิจกรรมและการดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาที่แตกต่างกันออกไป เช่น การขุดลอกกว๊านพะเยา การสร้างโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาโดยภาครัฐ การส่งเสริมสำนึกในการอนุรักษ์กว๊านพะเยาโดยคำนึงถึงระบบนิเวศโดยองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นต้น

นอกจากนั้น การดำเนินการขององค์กรต่าง ๆ นั้น มิใช่มีวัตถุประสงค์ที่จะพัฒนาเฉพาะแต่ตัวกว๊านพะเยาเพียงอย่างเดียวเท่านั้น แต่ในบริบทของความทันสมัยและการท่องเที่ยว มันได้กินความเข้าไปถึงการพัฒนาชุมชนในอาณาบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยา จนส่งผลให้เกิดปรากฏการณ์ต่าง ๆ ขึ้น เช่น การส่งเสริมการท่องเที่ยวชุมชนรอบกว๊านพะเยา การส่งเสริมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์รอบกว๊านพะเยา การสร้างพนักป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยา การฟื้นฟูโบราณสถานวัตถุในและรอบกว๊านพะเยา การบวชป่าต้นน้ำ เกษตรกรรมทางเลือกรอบกว๊านพะเยา การสืบชะตากว๊านพะเยา การเลี้ยงผึ้งน้ำ การจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกว๊านพะเยา เป็นต้น

ในที่นี้ จึงเป็นการศึกษาและวิเคราะห์ประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ในระยะเวลาต่าง ๆ ในฐานะที่การศึกษานี้ มอง “การพัฒนา” เป็น “วัฒนธรรม” ที่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงและถูกใช้เป็นเครื่องมือขององค์กรที่เกี่ยวข้องเพื่อเข้าไปดำเนินการ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ความสนใจจึงมุ่งศึกษาการดำเนินการขององค์กรดังกล่าวข้างต้นเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการปรับตัวของแนวความคิดพัฒนากว๊านพะเยาผ่านช่วงระยะเวลาต่าง ๆ ตลอดจนสนใจศึกษารูปแบบและกระบวนการแผ่ขยายการดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาขององค์กรต่าง ๆ ที่เข้าไปมีอิทธิพลต่อระบบคิดและการปรับตัวของชุมชนในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยาในระยะเวลาต่าง ๆ โดยเฉพาะการที่วัฒนธรรมของชุมชนถูกนำมาอ้างอิง ผลิตซ้ำ ปรับใช้ ให้คำอธิบาย ปรับเปลี่ยน และช่วงชิงความหมายเพื่อสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบของหลายกลุ่มองค์กรในช่วงเวลาต่าง ๆ จวบจนถึงปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ในการวิจัย

๑. เพื่อศึกษาการเคลื่อนไหวของแนวคิดการพัฒนาวิถีต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาในบริบททางประวัติศาสตร์
๒. เพื่อศึกษาการผลิตซ้ำและการช่วงชิงคำนิยามการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบของกลุ่มบุคคล และองค์กรที่เกี่ยวข้อง

คำถามหลักในการวิจัย

การพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบจากกลุ่มบุคคลและองค์กรต่าง ๆ มีมิติของกระบวนการเคลื่อนไหว เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ในการให้คำนิยาม และช่วงชิงความหมายการพัฒนาที่แตกต่างกัน คล้ายคลึง หรือทับซ้อนกัน โดยใช้ฐานทางวัฒนธรรมท้องถิ่นในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาในรูปแบบอย่างไร และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแต่ละช่วงอย่างไร ?

ขอบเขตการวิจัย

๑. ขอบเขตประชากร

ประชาชน หน่วยงาน องค์กรที่มีความเกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยา ทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต การทำมาหากิน ตลอดจนการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบ

๒. ขอบเขตพื้นที่

กว๊านพะเยา ชุมชนและพื้นที่ในอาณาบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยา

๓. ขอบเขตการศึกษาด้านระยะเวลา

การศึกษานี้เป็นการศึกษาเก็บข้อมูลการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบเริ่มตั้งแต่ ก่อนพ.ศ. ๒๔๘๒ ซึ่งเป็นเวลาก่อนที่หน่วยงานราชการจะเริ่มสร้างประตูกั้นน้ำ ที่ทำให้พื้นที่บริเวณนี้กลายเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ (กว๊านพะเยา) จนถึงปัจจุบัน เพื่อสะท้อนถึงสภาพดั้งเดิมในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา และมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบและการดำเนินการพัฒนาในมิติต่าง ๆ สมัยต่อมา ในแต่ละช่วงเวลาจนถึงปัจจุบันได้ชัดเจนขึ้น

ระเบียบวิธีวิจัย

๑. ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research Methodology) ได้แก่

๑.๑ การวิจัยเอกสาร (documentary research) ชั้นต้นและชั้นรอง โดยค้นหาและรวบรวมเอกสารที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัย เช่น แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสารและหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบ กิจกรรมและการทำงานพัฒนากว๊านพะเยาของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ เอกสารในหมู่บ้านและทางราชการ ฯลฯ

๑.๒ การสำรวจและเก็บข้อมูลภาคสนาม (survey)

๑.๓ การสัมภาษณ์เจาะลึก (dept interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informant)

๑.๔ การสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม (participant observation) ดำเนินการได้โดยผู้วิจัยปฏิบัติงานประจำเป็นอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร พะเยา จึงรับรู้ และอยู่ร่วมในเหตุการณ์ต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยา ดังนั้น เมื่อมีกิจกรรมหรือปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาและอาณาบริเวณ โดยรอบ ผู้วิจัยจึงสามารถติดตามความเคลื่อนไหวและเข้าร่วมกิจกรรมนั้น ๆ อยู่เสมอ

๒. การวิเคราะห์ข้อมูล ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา โดยมีหัวข้อ ดังต่อไปนี้

๒.๑ ถอดหลักคิด/แนวคิดการพัฒนาของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในระยะเวลาต่าง ๆ

๒.๒ กระบวนการทำงานพัฒนาของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในระยะเวลาต่าง ๆ

๒.๓ ผลกระทบการพัฒนาจากการดำเนินการของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ

ในระยะเวลาต่าง ๆ และนำมาสรุปและสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ดังต่อไปนี้ ก) ปฏิสัมพันธ์และการช่วงชิงความหมายการพัฒนาของกลุ่ม

และองค์กรต่าง ๆ ในระยะเวลาต่าง ๆ ๒) การปรับตัวของการให้คำนิยาม

และการดำเนินการพัฒนาของกลุ่มและองค์กรต่าง ๆ ในระยะเวลาต่าง ๆ

บทที่ ๒

กรอบแนวคิด ทฤษฎี และวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

การจะทำความเข้าใจกับความหลากหลายของกิจกรรมต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา จำเป็นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับความหมายและกระบวนการดำเนินงานของการจัดการกว๊านพะเยาในแนวทางต่าง ๆ ว่าประกอบหรือยึดถือแนวคิดใดที่ใช้ในการดำเนินกิจกรรมเป็นสำคัญ

โดยพื้นฐาน กว๊านพะเยาอยู่ในฐานะของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่เมื่อเข้ามาสัมพันธ์กับมนุษย์และสังคม กว๊านพะเยามีได้เป็นเพียงสภาพทางกายภาพที่ไม่ได้มีความหมายใดมาเจือปน แต่เพราะมนุษย์ได้เข้ามาสัมผัสสัมพันธ์กับสภาพทางกายภาพเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงได้กำหนดให้ความหมายและคุณค่าต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เป็นชุดความรู้หนึ่งในการสร้างปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ เพื่อให้มีการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างเป็นระเบียบแบบแผน

การเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ทำให้ระเบียบความสัมพันธ์ทางสังคมกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกสั่นคลอน วัฏกรรมที่เข้ามาอาจทำให้มีการกำหนดความหมายของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างไปจากเดิมที่อาจแตกต่างไปจากความหมายเดิมของสังคม แต่หาใช่ทำให้ความหมายเดิมเลือนหายไป แต่กลับเป็นการดำรงอยู่ระหว่างความหมายเก่าและความหมายใหม่ต้องเข้ามาปฏิสัมพันธ์กันในรูปลักษณะต่าง ๆ จากมนุษย์ซึ่งเป็นผู้กระทำการ ยิ่งสังคมมีการเปลี่ยนแปลงและทวีความสลับซับซ้อนมากเท่าใด ความหมายใหม่ ๆ ในการกำหนดนิยามของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็ยังมีหลากหลาย และแต่ละความหมายก็เข้ามาอยู่ในปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากยิ่งขึ้น

ความเข้าใจต่อประเด็นปัญหาดังกล่าว อาจต้องเริ่มทำความเข้าใจกับกรอบทางความคิดที่เสนอเรื่องกระบวนการในการกำหนดว่าอะไรคือความรู้ที่ให้ความหมายแก่สรรพสิ่งว่าควรเป็น มีความสัมพันธ์และใช้ประโยชน์มันอย่างไรถึงจะเป็นแบบแผนที่ถูกต้องและควรยึดถือ ในขณะเดียวกันหากเมื่อมีความหมายใหม่เข้ามากระทบต่อความหมายเดิม มันได้มีการจัดระเบียบรูปแบบของปฏิสัมพันธ์กันไปในแนวทางใดบ้าง

แนวคิดต่อไปนี้ จึงอาจสามารถช่วยให้เข้าใจในการศึกษาครั้งนี้ได้อย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ได้แก่ แนวคิดวาทกรรม (discourse) ของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault, ๑๙๗๐ ; ๑๙๗๒) แนวคิดวัฒนธรรมสวนหย่อม (garden culture) ของ ซิกมุนท์ บาวมันด์ (Zygmunt Bauman, ๑๙๘๕ : ๑๘) และความสัมพันธ์ของมนุษย์ในฐานะเป็นผู้กระทำการ (actor agency) กับความสัมพันธ์ของ

โครงสร้างทางสังคมวัฒนธรรมและการเมือง (Structure) ในกรอบแนวคิดการสร้างระบบโครงสร้าง ความสัมพันธ์ทางสังคม (structuration) ของแอนโทนี กิดเดนส์ (Anthony Giddens, ๑๙๙๐)

ความสนใจของหัวข้อการวิจัยนี้ ตั้งอยู่บนรากฐานความคิดดังกล่าว กล่าวคือ มอง ความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทางสังคมในฐานะที่อยู่ระหว่าง “ผู้กระทำ” (actors) กับ “ผู้ถูกกระทำ” (passives) ที่มีอยู่หลายมิติและหลายระดับของความสัมพันธ์ โดยความสัมพันธ์ดังกล่าวผ่านบริบทการ เปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์ว่าด้วยความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และอำนาจที่แต่ละกลุ่มพยายาม สถาปนาความเป็นสถาบันเพื่อใช้ในการต้านทานระหว่างกัน มีกลุ่มความรู้ชุดหนึ่งที่สถาปนาขึ้น และสามารถใช้อำนาจเข้าไปจัดการ ควบคุม ครอบครอง แทรกแซง สอดส่อง สอดแนม คูแกลความรู้ อีกชุดหนึ่ง ผลที่เกิดขึ้นคือ ความขัดแย้ง ความผสมกลมกลืน ระหว่างกิจกรรมในแต่ละกลุ่มเป็นที่ แสดงออกให้เห็น โดยมีกลุ่มสังคมต่าง ๆ เข้ามาร่วมสมาคมในการครอบครอง และเป็นตัวแทนใน การแสดงภาพของกิจกรรมที่แสดงความหมายของความรู้ชุดต่าง ๆ เกิดขึ้น โดยมีพื้นฐานในการ พิจารณาอยู่ที่ “ทรัพยากร” (resources) ในฐานะเป็นพื้นที่ที่แต่ละกลุ่มเข้ามาร่วมมีกระทำการดังกล่าว โดยมีประเด็นหลักที่วางอยู่บนการวิเคราะห์ในบริบทของการพัฒนาต่อทรัพยากรนั้น

ความคิดเรื่อง “การพัฒนา” ถือว่าเป็นวาทกรรมประเภทหนึ่งที่มีบทบาทอย่างสูงยิ่งใน สังคมไทย อิทธิพลของการพัฒนาได้แผ่ซ่านเข้าไปในทุกระดับชั้นของกระบวนการเปลี่ยนแปลงของ สังคมว่าจะดำเนินไปในทิศทางใด การพัฒนาในแนวทางต่าง ๆ เป็นความรู้ที่ได้ถูกสั่งสม นำเสนอ และดำเนินการจนตกผลึกก่อเกิดเป็นกระบวนการที่มากำหนด กล่อมเกลา ปลูกฝังให้กับผู้คนในสังคม ทว่าแนวคิดการพัฒนาที่มีอยู่ในสังคมได้มีหลายแนวทางซึ่งมีที่มาแตกต่างกัน เช่น แนวคิดการพัฒนา กระแสหลักที่เข้ามาจากสังคมตะวันตกและกลายเป็นแนวคิดที่ทรงอิทธิพลที่สุด ซึ่งสามารถเข้ามา กำหนดกรอบทางความคิด การปฏิบัติ จัดการ ครอบครอง พื้นที่ทางสังคมนานาชนิดที่มีอยู่ในสังคม ได้

แนวคิดการพัฒนาระแสหลักเป็นแนวคิดที่สถาบันที่เป็นทางการต่าง ๆ อันมีอำนาจใน สังคมได้รับมาใช้ในการดำเนินแนวทาง พื้นที่ต่าง ๆ ที่อยู่ในอาณาบริเวณที่รัฐควบคุมครอบครอง (domination) และเอื้อมมือเข้าไปควบคุมจกต้องถูกดำเนินการการพัฒนาในรูปแบบที่รัฐต้องการ กล่าวคือ รูปแบบการพัฒนาแบบกระแสหลัก เมื่อพิจารณาอีกซอกมุมหนึ่งของสังคม ก่อนการเกิดรัฐ ชาติและการแพร่เข้ามาของการพัฒนาระแสหลัก การดำรงอยู่ของการใช้ จัดการทรัพยากรและพื้นที่ ทางสังคมเชิงการอนุรักษ์ ที่ปรากฏออกมาในรูปของภูมิปัญญาชาวบ้านหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่สั่ง สมอยู่ในประชากรที่อาศัยอยู่ในดินแดนนี้มาก่อนได้ถูกทำลาย กดทับ ปิดกั้นจากความรู้แบบการ พัฒนาระแสหลักมิให้มีที่ยืนหรือมีพื้นที่ในการอธิบายโลกทัศน์ การดำรงอยู่ การใช้และจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติในอาณาบริเวณที่ตนเองอาศัยอยู่ได้โดยสะดวก

ความรู้การพัฒนาแบบกระแสหลักจึงเป็นองค์ประธานที่ทำหน้าที่เป็นวาทกรรม (discourse) ทางอำนาจในฐานะเป็น “ผู้กระทำ” ต่อความรู้แบบภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่ดั้งเดิม โดยผ่านปฏิบัติการ

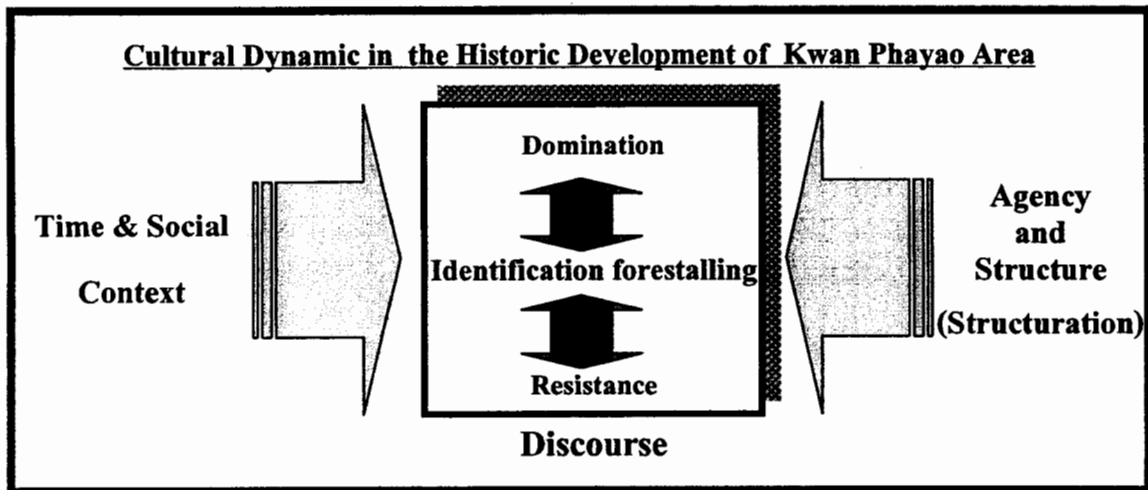
ต่าง ๆ ของวาทกรรมที่ใช้สถาบันที่เป็นทางการเข้ามาบังคับ ควบคุม จัดการ สอดส่อง แทรกแซง กิจกรรมต่าง ๆ ให้เป็นไปตามความต้องการของกลุ่มผู้มีอำนาจ โดยมีทรัพยากรหรือพื้นที่ต่าง ๆ เป็นที่รองรับและดำเนินกิจกรรมให้ปรากฏขึ้น

ในบริบททางประวัติศาสตร์ความรู้แบบดั้งเดิมของการใช้และจัดการทรัพยากรที่มีการสั่งสมมาทางวัฒนธรรมของสังคมนั้น ๆ ได้ถูกนำเสนอใหม่หรือผลิตซ้ำโดยนักวิชาการและชาวบ้าน จนกลายเป็นกระแสการพัฒนาในอีกรูปแบบหนึ่งของความรู้เชิงวัฒนธรรมที่มีหลากหลายแนวทาง เช่น วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาชาวบ้าน การอนุรักษ์เชิงวัฒนธรรม ได้เป็นกระแสการพัฒนาใหม่ที่เข้าร่วมมามีบทบาทในการกำหนดกรอบแนวคิดการพัฒนาในสังคมอีกทางหนึ่ง ความรู้ในรูปแบบการพัฒนาชุดนี้เป็นกระบวนการความรู้ที่เข้ามาต้านทาน (resistance) ความรู้การพัฒนาแบบกระแสหลักที่ได้รับการยอมรับจากสถาบันที่เป็นทางการอยู่ในสังคม

ปฏิสัมพันธ์ของความรู้ในสองแบบจึงเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ดำเนินไป ซึ่งเป็นกระบวนการที่มีทั้งความขัดแย้ง ต่อสู้ ช่วงชิงในการนิยาม หรือให้ความหมายการพัฒนา (identification forestalling) ที่วางอยู่บนฐานของพื้นที่หรือทรัพยากรที่มีอยู่ในสังคม โดยใช้มนุษย์เป็นผู้กระทำการ (agency) ไปเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางสังคม (structure)

แต่ในขณะเดียวกัน ความรู้ในรูปแบบการพัฒนาเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวได้มีอิทธิพลมากขึ้นทุกขณะ แต่ในฐานะที่ความรู้เรื่องการพัฒนาเป็นวาทกรรมหลักของสังคม ความรู้และการกำหนดนิยามความหมายการพัฒนาโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงถูกคุกคามเข้าไปผสมผสานแลกเปลี่ยนกับรูปแบบความรู้ในการพัฒนาแบบกระแสหลักที่ยังคงครองความหมายและปฏิบัติการอยู่ในสังคม เนื่องจากความเป็นโลกาภิวัตน์ทำให้ผู้คนในสังคมและสถาบันของสังคมไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือปฏิเสธการพัฒนาในรูปแบบนี้ได้ ในที่นี้จึงเป็นการค้นหาการผสมผสานระหว่างความรู้ของการพัฒนาต่าง ๆ ว่ามีรูปแบบและปฏิบัติการเช่นใดด้วย

แต่ทั้งนี้ กล่าวอีกนัยหนึ่ง อำนาจในการให้ความหมายสำหรับการพัฒนาพื้นที่หรือทรัพยากรต่าง ๆ นั้น วาทกรรมการพัฒนาแบบกระแสหลักก็ยังคงมีอิทธิพลที่เหนือกว่าและสามารถเข้าไปจัดการทำลายความรู้ในรูปแบบการพัฒนาอื่น ๆ ที่แตกต่างจากการพัฒนากระแสหลัก ในขณะเดียวกันก็พยายามทำให้ความรู้ชุดอื่น ๆ ที่มีลักษณะหลากหลายกระจัดกระจายนั้น เข้ามาอยู่ในมาตรฐานเดียวกันแบบ “วัฒนธรรมสวนหย่อม” (garden culture) กล่าวคือ วัฒนธรรมสมัยใหม่จะมีลักษณะเชิงเครื่องมือเพื่อนำไปสู่สภาพที่สมบูรณ์โดยไม่มี ความแตกต่างอื่น โดยแสดงให้เห็นถึงรูปแบบและกิจกรรมการพัฒนาต่าง ๆ ที่ปรากฏในสังคมนั้น องค์ความรู้อื่น ๆ ก็จะถูกกำจัดออกไปหรือไม่ก็อาจจะทำให้อยู่ในมาตรฐานของวัฒนธรรมแบบสมัยใหม่ที่จะทำให้มันเป็นสินค้า (commoditization)

แผนภูมิที่ ๑ แสดงกรอบแนวคิดในการศึกษา

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

เอกสารและวรรณกรรมที่เล่า กล่าวถึงและศึกษาเกี่ยวกับกว๋านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบ ที่สำรวจพบนั้นมีมากมาย และมีที่มาจากบุคคล กลุ่มบุคคล และองค์กรหลายฝ่ายในจังหวัดพะเยาและนอกจังหวัดพะเยา นอกจากนั้นเอกสารและวรรณกรรมเหล่านั้น ก็พบว่ามีความที่ผลิตขึ้นมาแตกต่างกันไปด้วยเช่นกัน

ในที่นี้ ขอจัดแบ่งประเภทของเอกสารและวรรณกรรมต่าง ๆ ตามช่วงเวลาที่ผลิต ลักษณะของวรรณกรรม บุคคลหรือกลุ่มบุคคลที่ผลิต และการหน้าที่ของเอกสารวรรณกรรมชิ้นต่าง ๆ ซึ่งอาจจะสามารถทำให้มองเห็นสถานภาพต่าง ๆ ที่มีอยู่ของเอกสารและวรรณกรรมว่ามีความเกี่ยวข้องกับการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๋านพะเยาในรูปแบบ และลักษณะใดได้พอสังเขป

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับอาณาบริเวณกว๋านพะเยากลุ่มแรก ๆ ที่ถูกผลิตขึ้นนั้นมักกล่าวถึงการกำเนิดกว๋านพะเยาโดยอ้างอิงจากมุขปาฐะ ตำนาน ปีสสา พงสาวดารที่มีอยู่ และนำมาเรียบเรียงหรือปริวรรตใหม่ วรรณกรรมในกลุ่มนี้ เป็นการอธิบายประวัติศาสตร์กว๋านพะเยาที่สัมพันธ์กับการเกิดอาณาจักรภูมามขาว และถูกผลิตจากนักปราชญ์ท้องถิ่น คือ พระธรรมวิมล โมลี เจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำเป็นส่วนใหญ่ มีบ้างที่เป็นนักวิชาการทางประวัติศาสตร์ นักโบราณคดีและมานุษยวิทยาที่แต่งขึ้นมาโดยอาศัยหลักฐานทางประวัติศาสตร์ด้วย อาทิเช่น ความเป็นมาของพะเยาในอดีต (๒๕๓๗) ตำนานเมืองเชียงแสน (๒๕๓๘) บันทึกประวัติศาสตร์ของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา อดีตเจ้าคณะแขวงเมืองพะเยา (๒๕๔๐) ประวัติกว๋านพะเยา (๒๕๔๒) วัดศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (๒๕๔๓) ความเป็นมาของพะเยาในอดีตและประวัติพระยาพุทธิสเสถียร เมืองสองแคว (๒๕๔๓) ตำนานพระเจ้าตนหลวงทุ่งเอียง จังหวัดพะเยา (มปป.) ประวัติพญาเจือง จากกัมภีร์โบลาน (มปป.) ๓๖ พันนาของเมืองพะเยา (มปป.) เมืองพะเยา จากตำนานและประวัติศาสตร์

(เกรียงศักดิ์ ชัยครุฑ บก., ๒๕๔๖) ฯลฯ ซึ่งเอกสารต่าง ๆ หลายเล่มได้มีการรวบรวมไว้เป็นส่วนหนึ่งในหนังสือเรื่อง ประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมเมืองพะเยา (สุจิตต์ วงษ์เทศ บก., ๒๕๓๘) ด้วย

การเล่าเรื่องการกำเนิดเมืองหรืออาณาจักรภูมามยาวโดยใช้หลักฐานทางประวัติศาสตร์มักเป็นการบรรยายโดยมีอิทธิพลของพุทธศาสนาที่แพร่ขยายเข้ามาในภูมิภาคนี้ในอดีตเป็นตัวเดินเรื่องในการกำเนิดกว๊านพะเยาและอาณาจักรภูมามยาว และอธิบายการสร้างบ้านแปลงเมืองของอาณาจักรภูมามยาว ว่ามีความสัมพันธ์กับการเลือกทำเลที่ตั้ง โดยมีกว๊านพะเยาเป็นชัยภูมิและศูนย์กลางของความสัมพันธ์ดังกล่าว จนก่อให้เกิดเป็นอารยธรรมลุ่มน้ำอิงขึ้น และมีความสัมพันธ์กับอารยธรรมหรืออาณาจักรที่ตั้งอยู่ในภูมิภาคในแถบที่ราบลุ่มหุบเขาเชียงราย-พะเยา เช่น การตั้งถิ่นฐานของหลวงจกราช (ปู่เจ้าลาวจก) เมืองหิรัญนครเงินยาง และเมืองโยนกเชียงแสน เป็นต้น

วรรณกรรมอีกกลุ่มหนึ่ง เป็นวรรณกรรมสมัยใหม่ ซึ่งถูกผลิตขึ้นจากบุคคล กลุ่มบุคคล องค์กรและหน่วยงานที่แตกต่างและหลากหลาย และมักถูกผลิตขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์และการใช้ประโยชน์ที่แตกต่างกันไปภายใต้อิทธิพลของความทันสมัยและการพัฒนา ในที่นี้ สามารถจำแนกประเภทของวรรณกรรมดังกล่าวข้างต้นได้เป็น ๓ ประเภท ดังต่อไปนี้

๑. วรรณกรรมในกลุ่มองค์กรภาครัฐ

วรรณกรรมกลุ่มนี้ เป็นกลุ่มแรกที่กล่าวถึงอาณาบริเวณกว๊านพะเยา โดยมักจะเป็นข้อมูลเบื้องต้น การสำรวจ การศึกษา และการวิจัยกว๊านพะเยาเพื่อเป็นฐานในการปรับปรุงและพัฒนากว๊านพะเยา การเปลี่ยนแปลงหนองเอี้ยงและหนองหลวงเป็นกว๊านพะเยาใน พ.ศ. ๒๔๘๒ ก็เป็นผลจากวรรณกรรมของกลุ่มนี้ ได้แก่ งานการสำรวจสภาพของกว๊านพะเยาของนายเต่า กัลยา และงานการสำรวจกว๊านพะเยาของเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตราธิการและผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย ร่วมกับ ดร.ฮิว แมคคอร์มิค สมิท (H.M. Smith) ใน พ.ศ. ๒๔๖๖

หลังจากนั้นเป็นต้นมา การศึกษากว๊านพะเยาของกลุ่มนี้เริ่มมีมากขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เป็นต้นมา เช่น มนัส สุวรรณ และคณะ (๒๕๓๔) ในรายงานการวิจัยเรื่อง กว๊านพะเยา นิเวศวิทยาและศักยภาพในการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว การศึกษาเพื่อจัดทำรายงานเกี่ยวกับ แผนอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕) แผนการพัฒนากว๊านพะเยา (บริษัททีเอ็ม คอมซัลแดนท์ เอนจิเนียริ่ง, ๒๕๔๐) กาญจนา เจริญชัย และคณะ (๒๕๔๑) เรื่อง การศึกษาและพัฒนาจังหวัดที่ตั้งวิทยาเขตสารสนเทศ เป็นแหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา ข้อมูลกว๊านพะเยาเชิงอนุรักษ์ (๒๕๔๓) งานในหน้าที่รับผิดชอบ สำนักงานประมงจังหวัดพะเยา (๒๕๔๕) สรุปข้อมูลกว๊านพะเยา (มปป.) และแผนขุดลอกและปรับปรุงกว๊านพะเยา (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๖) เป็นต้น

เอกสารและงานวิจัยของกลุ่มแรก จะมีลักษณะที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาบ้านพะเยา โดยมีหน่วยงานของราชการเช่น จังหวัดพะเยา สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา เป็นผู้นำข้อมูลเป็นฐานในการพัฒนาบ้านพะเยา ซึ่งมีการวิจัยเชิงวิชาการบางชิ้นได้รับความสนใจที่จะนำมาเป็นแนวทางในการจัดการพัฒนาบ้านพะเยาในอนาคต เช่น งานวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในความเป็นจริงก็คือ งานวิจัยเชิงวิชาการชิ้นดังกล่าว เป็นงานวิจัยที่เกิดขึ้นมาจากการว่าจ้างของหน่วยงานภาครัฐในจังหวัดพะเยา

ดังนั้นในกลุ่มเอกสารหรืองานวิจัยประเภทนี้ มุ่งตอบสนองหรือรับใช้แนวทางในการทำงานและการพัฒนาบ้านพะเยาที่ออกมาจากหน่วยงานภาครัฐ ทั้งหมด ฉะนั้น งานวิจัยกลุ่มนี้จะเป็นงานที่ภาครัฐใช้เป็นตัวแบบในการพัฒนาบ้านพะเยาจนถึงปัจจุบัน

๒. วรรณกรรมในกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชน

เอกสารหรืองานวิจัยประเภทนี้ มีความหลากหลายในด้านเนื้อหา และวัตถุประสงค์ในการจัดทำ แต่มีความสัมพันธ์ในด้านทีมงานในกลุ่มนี้มีการอ้างอิงระหว่างกัน

เอกสารชิ้นแรกเริ่มปรากฏมาในระยะเวลาไม่นาน จากการทำวิทยานิพนธ์และสารนิพนธ์ของนักศึกษาระดับปริญญาโทในสถาบันอุดมศึกษา ได้แก่ วิทยานิพนธ์ของ สหัทธยา วิเศษ (๒๕๔๐) เรื่อง ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มฮักป่าศรีด้อย ตำบลศรีด้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา ได้เปิดประเด็นและนำเอาความรู้ทางวิชาการด้านภูมิปัญญาของชาวบ้านในการนำมาใช้รักษาป่าต้นน้ำมาและกิจกรรมการรวมตัวของชาวบ้านในการรักษาป่าที่เป็นลายลักษณ์อักษรทางวิชาการที่ให้ความสำคัญกับองค์ความรู้ของชาวบ้านในการดูแลรักษาป่าต้นน้ำต่อจังหวัดพะเยาเป็นอันดับแรก ซึ่งต่อมาก็มีบทความหรือหนังสือที่จัดพิมพ์ที่คล้ายคลึงกับงานวิจัยชิ้นนี้ออกมาเผยแพร่สู่สาธารณชนในระยะหลัง

นอกจากนั้น ยังมีกลุ่มเอกสารหรือหนังสือ ซึ่งไม่ใช่งานวิจัยหรือบทความขององค์กรพัฒนาเอกชน แต่มีวัตถุประสงค์เพื่อพิมพ์เผยแพร่สู่สาธารณชนและใช้ประกอบสำหรับการจัดประชุมสัมมนาขององค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชน ในการสร้างความรู้และบทเรียนเกี่ยวกับความสามารถและการทำงานของชาวบ้านในการจัดการ ดูแลอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ภูมิปัญญา จะพบเห็นอยู่หลายชิ้น เช่น ฤดูกาลแห่งป่าบ้านต้าใน (มปป.) ๓ ทศวรรษป่าชุมชนท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย (หนังสือประกอบงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ, ๒๕๔๒) บันทึกกลับ NGOs กำเนิดและพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ (ชัชวาล ทองคี่เลิศ บก., ๒๕๔๓) ป่าชุมชนพะเยา : ความหมายชีวิต อิสระ สิทธิแห่งการตัดสินใจ (นิคม บุญเสริม บก., ๒๕๔๔) นิคม บุญเสริม ในบทความเรื่อง พื้นที่ชุ่มน้ำในกลุ่มน้ำอิง (๒๕๔๕ : ๑๑๕ - ๑๒๗) กว๊านพะเยา : บทเรียนและความทรงจำ (ชัชวัฒน์ จันทร์มา, ๒๕๔๕) สหัทธยา วิเศษ และศิริวรรณ มะโนวงศ์ ใน รายงานการศึกษา กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกว๊านพะเยา

(๒๕๔๕) หนังสือเรื่อง ลุ่มน้ำอิง (สหทัย วิเศษ และคณะ, ๒๕๔๕) และหนังสือเรื่อง คนน้ำป่า ผญาพยาว บทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงโดยองค์กรชุมชน (ชนากานต์ วงศ์วารินนทร์ และคณะ, ๒๕๔๖) และวิถีชีวิตและสถานภาพของชาวประมงกว๊านพะเยา (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖) ฯลฯ

เอกสารประเภทนี้ มีความสัมพันธ์ในเชิงการใช้ข้อมูลทางวิชาการเป็นสำคัญสำหรับการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน งานต่าง ๆ เหล่านี้จะให้ความสำคัญกับประเด็นปัญหาและผลกระทบทางทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาที่เกิดจากการพัฒนาของภาครัฐ โดยใช้ข้อมูลทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมเป็นเนื้อหาเบื้องต้นสำหรับการวิเคราะห์ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออำนาจเหนือธรรมชาติที่ทำให้ก่อเกิดเป็นวิถีชีวิต วัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชุมชนรอบกว๊านพะเยา และพยายามเผยแพร่สู่สาธารณชนในรูปแบบของหนังสือที่ตีพิมพ์ในท้องถิ่น แต่ถึงอย่างไรก็ตาม งานประเภทนี้ จำกัควงผู้สนใจอยู่ในบรรดาประชาชนที่สนใจเท่านั้น เช่น ประชาชนในจังหวัดพะเยา หรือเป็นงานการศึกษาที่ตอบสนองกับการทำงานขององค์กรชาวบ้านในด้านการจัดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในรูปของการเป็นเอกสารประกอบการสัมมนา ประชุมสำหรับการทำงานขององค์กรชาวบ้าน สมัชชาป่าชุมชน เป็นต้น

๓. วรรณกรรมในกลุ่มวิทยานิพนธ์

วรรณกรรมในกลุ่มนี้ มีผู้ผลิตออกมามากมาย ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาเพื่อประกอบการศึกษาในระดับปริญญาโทในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ โดยเฉพาะการตั้งมหาวิทยาลัยบนเรศวรวิทยาเขตสารสนเทศพะเยา เช่น สารนิพนธ์ของเอื้ออิสรา หงส์หิรัญ เรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบ (๒๕๔๔) สารนิพนธ์ระดับปริญญาโทของวรรณิ ธงเรียร เรื่อง การจัดการป่าชุมชนบ้านด้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้ : กรณีศึกษาบ้านด้าใน ตำบลด้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (๒๕๔๕) สารนิพนธ์ของ ประกอบศิริภักดีพิณิจ เรื่อง ศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊านพะเยา : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (๒๕๔๕) และที่เป็นสารนิพนธ์ระดับปริญญาโทของนิสิตมหาวิทยาลัยบนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา (ศูนย์วิทยบริการ จังหวัดพะเยา, ๒๕๔๕ - ๒๕๔๖) เช่น สารนิพนธ์ของชำนาญ อุคมศักดิ์กุล และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนากว๊านพะเยา (๒๕๔๕) สารนิพนธ์เรื่อง วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนริมกว๊านพะเยา (พระอธิการวิศาล จิตกรมโมและคณะ, ๒๕๔๖) สารนิพนธ์เรื่อง การศึกษาลักษณะการดำเนินงานกลุ่มอาชีพ กรณีศึกษากลุ่มหัตถกรรมผักตบชวา ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (ว่าที่ร้อยตรี กฤษดา ชุ่มลือ และคณะ, ๒๕๔๖) สารนิพนธ์เรื่อง กลุ่มอาชีพกับการพัฒนาชุมชนระดับหมู่บ้าน : กรณีศึกษากลุ่มตีมีด ตีเหล็กบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส

อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (เฉลิมพล บุญชู และคณะ, ๒๕๔๖) สารนิพนธ์เรื่อง การจัดการป่าชุมชนของประชาชนตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (พระจักรพงษ์ คำจันทร์ และคณะ, ๒๕๔๖) สารนิพนธ์เรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการแกะสลักหินทรายในจังหวัดพะเยา (นพคุณ ภูชัย และคณะ, ๒๕๔๖) และการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบ (ทรงธศักดิ์ ทิพย์คำ และคนอื่น ๆ, ๒๕๔๗)

จะเห็นได้ว่า การศึกษาเกี่ยวกับอาณาบริเวณกว๊านพะเยาของกลุ่มวิทยานิพนธ์ เป็นการศึกษาที่ได้รับอิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาแบบทันสมัย โดยพยายามศึกษาปัญหา และค้นหาฐานของชุมชนที่เป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อส่งเสริมให้เกิดศักยภาพและสามารถพัฒนาชุมชนภายใต้กระแสของการเปลี่ยนแปลงไปสู่อิทธิพลของสังคมไทยสมัยใหม่ แต่ก็เป็นการศึกษาในพื้นที่หรือประเด็นการศึกษาหนึ่ง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ผลจึงไม่ทำให้เห็นภาพรวมของการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ตลอดจนไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ขององค์กรต่าง ๆ ในการจัดการกับกว๊านพะเยา

จากการทบทวนวรรณกรรมข้างต้น พบว่ามีวรรณกรรมหลายชิ้นที่มีเนื้อหาและข้อมูลทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมท้องถิ่นที่มักจะเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นเพราะอาณาบริเวณนี้เป็นแหล่งกำเนิดของอาณาจักรภูมามยาวในอดีตก่อนที่จะกลายมาเป็นจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน ในขณะที่การศึกษาและวิจัยในปัจจุบันได้หันความสนใจจากการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมมาเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อการพัฒนาและการอนุรักษ์กว๊านพะเยา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การศึกษาวิจัยโดยหน่วยงานภาครัฐจะให้ความสำคัญกับการพัฒนากว๊านพะเยาค่อนข้างมาก ในทางกลับกัน การศึกษาวิจัยขององค์กรพัฒนาเอกชนจะให้ความสำคัญกับภูมิปัญญาในการดูแลและอนุรักษ์กว๊านพะเยาของชาวบ้าน โดยชี้ให้เห็นว่าภูมิปัญญาด้านนี้ผูกพันกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนในจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะชุมชนที่อยู่รอบกว๊านพะเยา

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สาขาภาคเหนือ ได้จัดการประชุมเสวนาเรื่องวิจัยเพื่อพัฒนาเมืองพะเยาในทศวรรษหน้า ในวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ ณ โรงแรมเกทเวย์ จังหวัดพะเยา โดยจัดทำเป็นเอกสารประกอบการประชุมเสวนาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเอกภาพในการเรียนรู้ร่วมกันของการแก้ปัญหาท้องถิ่น โดยผ่านกระบวนการวิจัยเพื่อพัฒนา และให้นักวิจัยท้องถิ่นและผู้เกี่ยวข้องได้ร่วมกันกำหนดโจทย์และแนวทางการวิจัยเพื่อการพัฒนาเมืองพะเยา และกว๊านพะเยาที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน โดยคาดหวังให้เกิดชุดโครงการวิจัยเพื่อพัฒนาเมืองพะเยาและกว๊านพะเยาในด้านต่าง ๆ

การประชุมเสวนาของ สกว.สาขาภาคเหนือครั้งนั้น ถือได้ว่าเป็นการพยายามสนับสนุนการวิจัยในรูปแบบใหม่ที่ดึงโจทย์วิจัยร่วมกับชุมชนท้องถิ่น เพื่อให้ได้ข้อสรุปในการแก้ปัญหาและสามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง ซึ่งชุมชนท้องถิ่นจะเป็นผู้ใช้ประโยชน์จากผลการวิจัยโดยตรง ซึ่งการจัดประชุมครั้งนี้ เป็นการพยายามส่งเสริมและสนับสนุนให้นักวิจัยใน

ท้องถิ่นจังหวัดพะเยาจัด โครงการวิจัยที่มีลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (participant action research) ขึ้นในชุมชนเป็นครั้งแรกในจังหวัดพะเยา แต่หลังจากนั้น ยังไม่ปรากฏมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาโดยตรง ที่ สกว. สาขาภาคเหนือให้การสนับสนุน แต่มีโครงการวิจัยในพื้นที่อื่น ๆ ของจังหวัดพะเยาที่เกิดจากการสนับสนุน ของ สกว. สาขาภาคเหนือเกิดขึ้น เช่น งานวิจัยของสหทัย วิเศษ และคณะ เรื่อง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำลาว-ขวน โดยองค์กรชุมชน (๒๕๔๓) ต่อจากนั้นมา ยังไม่ปรากฏว่ามีงานวิจัยชิ้นอื่น ๆ ในจังหวัดทยอยออกมาจากการสนับสนุน ของ สกว. สาขาภาคเหนือ

ถึงอย่างไรก็ตาม จะเห็นได้ว่า การศึกษาวิจัยประเด็นที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาในปัจจุบัน มีความสนใจที่กว้างขวางหลายด้าน แต่ส่วนใหญ่เป็นการศึกษาวิจัยกว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบเพื่อเป็นฐานหรือเพื่อเสนอแนะให้มีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่แตกต่างกันหลากหลายกันซึ่งขึ้นอยู่กับเป้าหมายของบุคคล องค์กรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะให้ความสนใจศึกษา และมีฐานคิดในการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาที่แตกต่างกัน

จะเห็นได้ว่า จากเอกสารและวรรณกรรมที่ศึกษาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาข้างต้นนั้น ยังไม่มีการศึกษาวิจัยชิ้นไหนที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์ของการพัฒนากว๊านพะเยาที่ให้ภาพความเคลื่อนไหวของความหมายการพัฒนาในสมัยต่าง ๆ และการศึกษาแต่ละชิ้นก็ทำเพื่อรับใช้แนวคิดการพัฒนาและสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาขององค์กรที่การศึกษาวิจัยนั้นสังกัดอยู่เท่านั้น หรือทำเพื่อการศึกษา จนมีผู้ตั้งข้อสังเกต (นิคม บุญเสริม, เอกสารอัดสำเนา มปป.) ว่างานการศึกษาในประเภทต่าง ๆ สำหรับการนำไปใช้นั้น งานการศึกษาประเภทที่หนึ่งและที่สามมีสถานภาพขององค์ความรู้ในการเป็นงานการศึกษาที่ผูกติดหรือรับใช้ต่อหน่วยงานราชการ โดยเฉพาะรายงานการสำรวจ หรือศึกษาวิจัยของราชการเอง ซึ่งจะเป็นไปเพื่อใช้ในการสำรวจออกแบบในการจัดทำโครงการพัฒนาของหน่วยงานราชการต่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในด้านใดด้านหนึ่ง แต่ไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ในหมู่ประชาชนชาวพะเยา ในขณะที่งานการศึกษาประเภทอื่น ๆ ถูกปฏิเสธหรือไม่ได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐ ในการนำเข้ามาพิจารณาพร้อมกับรายงานการศึกษาวิจัยของทางราชการด้วย อันอาจจะเนื่องจากเหตุผลทางการเมืองและเพื่อปกป้องผลประโยชน์ของผู้มีอิทธิพลท้องถิ่น สถานภาพของงานการศึกษาขององค์กรพัฒนาเอกชนจึงเป็นไปได้เพียงสิ่งที่สะท้อนความสนใจเรียนรู้ในสถานการณ์ความเป็นไปของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของกลุ่ม ๆ หนึ่ง ที่พยายามเผยแพร่ออกสู่สาธารณชนในผลกระทบต่าง ๆ ที่ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพะเยากำลังประสบปัญหา โดยขาดการเหลียวแลที่จะนำเอาการศึกษาขึ้นมาอ่านหรือรับฟังโดยภาครัฐ

ดังนั้น เมื่อพิจารณาเกี่ยวกับประเด็นหรือมิติในการศึกษา งานการศึกษาที่ผ่านมาส่วนใหญ่ หากไม่มุ่งตอบสนองเพื่อการทำงานพัฒนาของรัฐ ก็เพื่อตอบสนองการทำงานขององค์กรเอกชน

หรือชาวบ้าน โดยมีพื้นฐานในการสร้างองค์ความรู้หรือข้อมูลพื้นฐานของกวีานพะเยาในด้านต่าง ๆ เช่น ประวัติความเป็นมา สภาพทั่วไป กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกวีานพะเยา ชุมชนและกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนเรื่องของผลกระทบจากโครงการพัฒนาของรัฐ ซึ่งดูเหมือนว่าจะทำให้งานในกลุ่มต่าง ๆ แยกขาดจากกันเนื่องจากมีวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์ไม่ทางตรงก็ทางอ้อมต่างกัน

แต่ปัจจุบัน พบว่า มีบทความของปรีชา คุวินทร์พันธุ์ เรื่อง The Study of SMEs in Thailand : A General Overview (๒๐๐๑) และรายงานการวิจัย เรื่อง พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์กับความเป็นท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว (๒๕๔๗) กับรายงานการวิจัยของมนตรา พงษ์นิล (๒๕๔๗) เรื่อง กวีานพะเยาในบริบทการพัฒนา : ความหมายและปฏิบัติการ ที่พยายามชี้ให้เห็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ในการพัฒนากวีานพะเยาในบริบทของโลกาภิวัตน์และการท่องเที่ยว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความสัมพันธ์ของหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์รอบกวีานพะเยา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยองค์กรชุมชน ตลอดจนการดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวกวีานพะเยา แต่ก็อยู่ในขอบเขตของการศึกษาการพัฒนากวีานพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบในปัจจุบันสมัยเท่านั้น

โดยสรุป จากการศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง จะเห็นได้ว่าสถานภาพของวรรณกรรมหรือการศึกษาการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยา มีลักษณะที่ผลิตขึ้นต่างยุคต่างสมัย มีจุดสนใจของการศึกษาพื้นที่ในอาณาบริเวณกวีานพะเยาต่างกัน จนทำให้มีลักษณะแยกแวก คนละทิศละทาง และมีฐานคิดหรือมิติของการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาที่แตกต่างกันไปกำกับวรรณกรรมชิ้นต่าง ๆ อยู่นั่นเอง ผลสุดท้าย ข้อเสนอของวรรณกรรมในแต่ละกลุ่มจึงนำไปสู่ความแตกต่างของแนวคิด ความขัดแย้งและแตกแยกกันของแนวทางการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาไปค้ว ในขณะเดียวกันไม่มีวรรณกรรมชิ้นใดที่กล่าวถึงประวัติศาสตร์และการเคลื่อนไหวของการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาอย่างเป็นภาพรวมที่วิเคราะห์ให้เห็นความหมาย การปรับตัว และการปรับใช้วัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อเป็นฐานการพัฒนาของแต่ละกลุ่ม ในแต่ละช่วงเวลาของประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยา

ถึงอย่างไรก็ตาม วรรณกรรมประเภทต่าง ๆ เป็นฐานข้อมูลอย่างคียงของการศึกษาในที่นี้ เนื่องจากวรรณกรรมในแต่ละประเภทที่ต่างกลุ่ม ต่างเวลา ต่างเทศะ ต่างการนำไปใช้ประโยชน์นั้น ได้กล่าวถึงความหมายของการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาในตัวของมันเองในระยะเวลาต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญ และสามารถนำมาเรียบเรียงประกอบกับการเก็บข้อมูลชั้นต้นเพื่อแสดงให้เห็นความเคลื่อนไหวของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยา และความสัมพันธ์ระหว่างกันตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะการนำฐานของชุมชนที่เป็นทุนทางสังคมวัฒนธรรมมาปรับใช้เพื่อการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ตั้งแต่ที่กระบวนการสมัยใหม่เข้ามามีบทบาท คกอุดมและดำรงอยู่ในอาณาบริเวณแห่งนี้

บทที่ ๓

ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

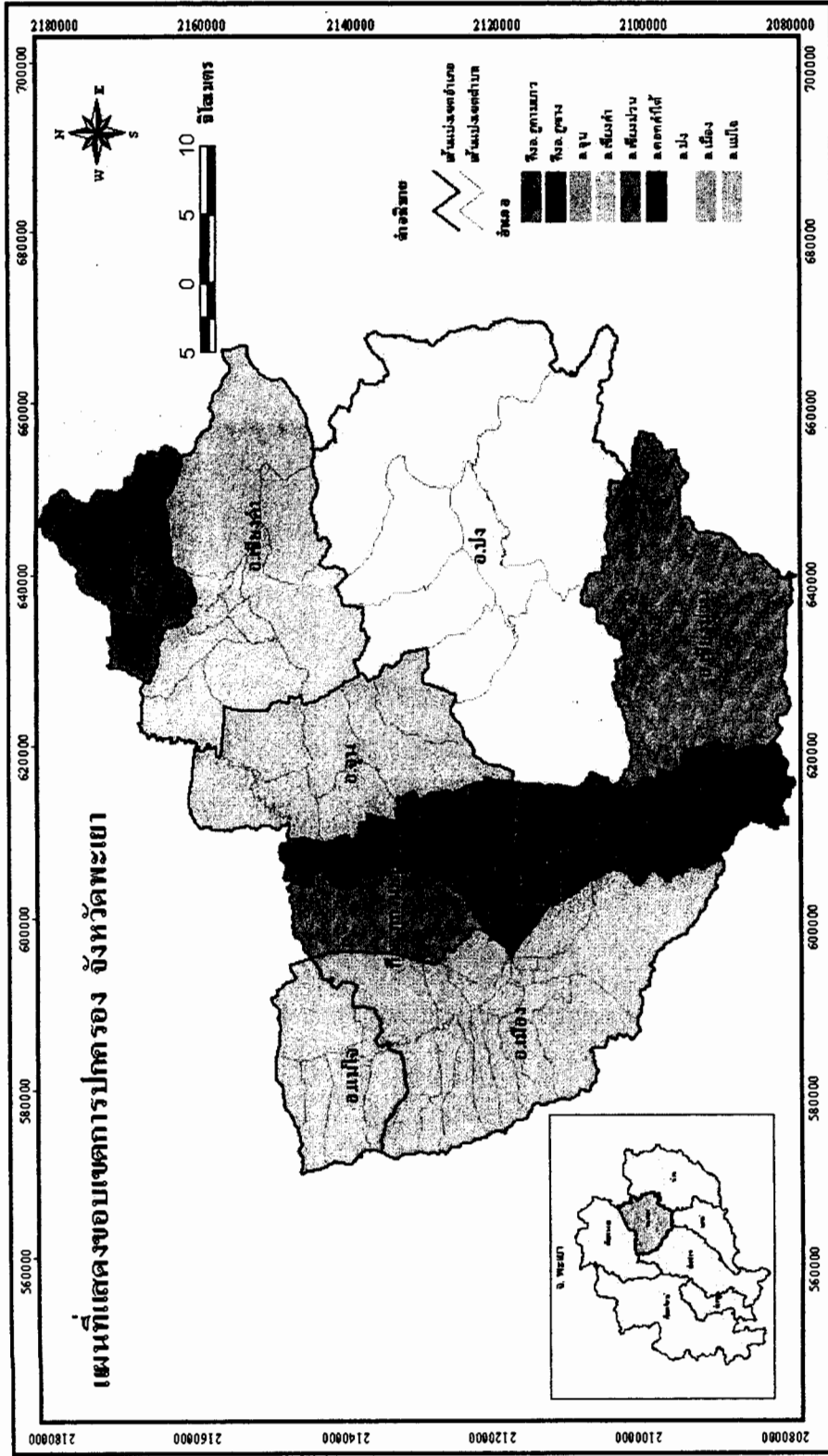
ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒

สภาพทั่วไปของกว๊านพะเยาก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒

กว๊านพะเยาอยู่ในเขต อ.เมือง จ.พะเยา (ดูแผนที่ที่ ๑) กว๊านพะเยาเกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลกเมื่อประมาณ ๑๐ ล้านปีมาแล้ว มีลักษณะคล้ายกระทะระหว่างละติจูดที่ ๑๕ องศา ๘.๕ ลิปดาเหนือ ถึง ๑๕ องศา ๑๒ ลิปดาเหนือ และลองจิจูด ๙๙ องศา ๕๑ ลิปดาตะวันออก ถึง ๙๙ องศา ๕๕ ลิปดาตะวันออก

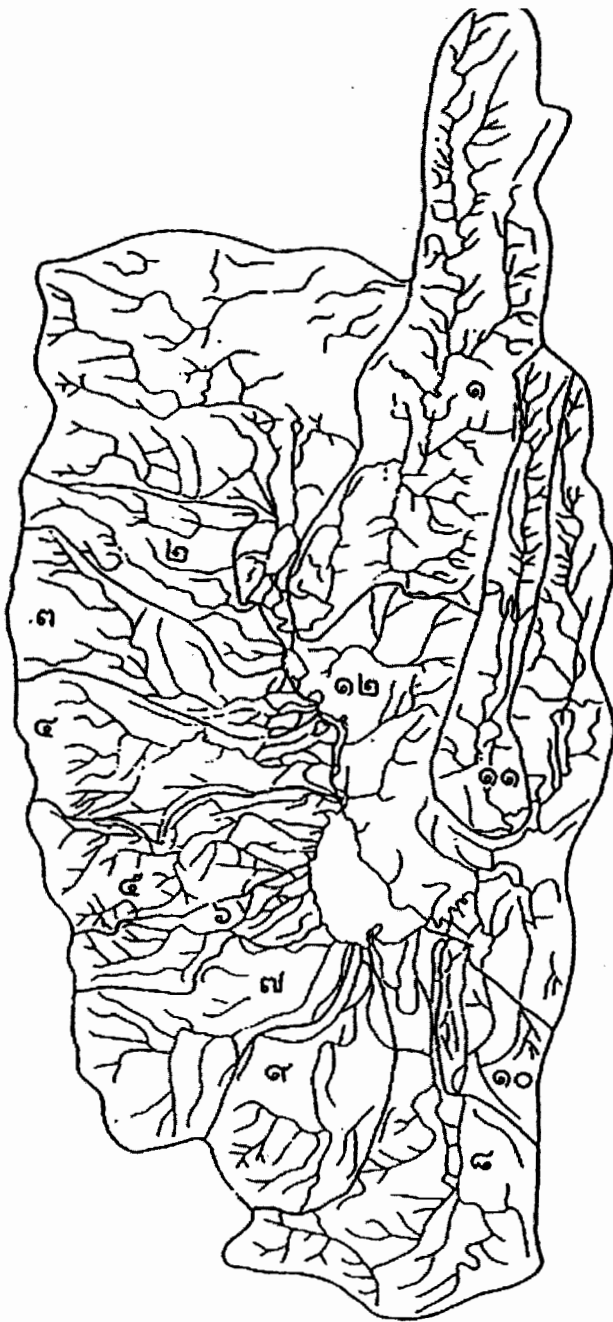
หนังสือสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ ๑ (๒๕๔๒ : ๑๔๖ - ๑๔๙) กล่าวถึงคำว่า “กว๊าน” ว่าหากเขียนตามอักษรศาสตร์ล้านนาแล้ว จะเป็น “คว๊าน” หมายถึงบริเวณที่กระแสน้ำกระแทกคลื่นให้ขยายตัวออก ซึ่งอาจหมายความว่าทะเลสาบด้วยก็ได้ เบื้องหลังกว๊านพะเยา คือเทือกคอยหลวงซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสายหลักของกว๊านพะเยา นอกเหนือจากคอยขุนแม่สุก คอยซี คอยขุนแม่ณะ คอยกัวแก้ว และคอยร่อง ซึ่งล้วนแต่มีส่วนในการให้กำเนิดสายน้ำที่ไหลลงมาสู่กว๊านพะเยา ลำน้ำจากคอยเหล่านี้มีทั้งหมด ๑๒ ลุ่มน้ำ ได้แก่ น้ำแม่ใจ น้ำแม่สุก น้ำแม่เหยียน น้ำแม่คำ น้ำแม่ค้อม น้ำแม่คุ่น น้ำแม่เนาเรือ น้ำแม่ใส และน้ำแม่คำ และรวมกันเป็นแม่น้ำสายใหญ่ คือ น้ำแม่อิง (ดูแผนที่ที่ ๒) และน้ำจากทั้งสองกว๊านจะไหลลงสู่อ่างทางทิศใต้ผ่านอำเภอคอกคำใต้ อำเภอจุน จังหวัดพะเยา อำเภอเทิง และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ก่อนไหลลงสู่ม่าน้ำโขงในที่สุด (ดูแผนที่ที่ ๓)

กว๊านพะเยาเดิม ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒ ชื่อหนองเอี้ยงและหนองหลวง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืดนานาชนิด อันเนื่องมาจากการที่กว๊านพะเยาเชื่อมต่อกับสายธารธรรมชาติหลายสาย นอกจากนี้ยังมีสภาพพื้นที่อันหลากหลาย เช่น ส่วนที่เป็นผืนน้ำกว้าง ส่วนที่เป็นพงหญ้า กอบัว สาหร่าย ตลอดจนพืชน้ำที่ขึ้นตามชายน้ำ มีลักษณะทางกายภาพเป็นบึงข้อม ๆ และมีบวกหนองอยู่รอบ ฤดูฝนน้ำในกว๊านพะเยาจะมีมากระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงพฤศจิกายนของทุกปี นายคำกัลยา เจ้าหน้าที่เกษตรอำเภอพะเยา (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้สำรวจกว๊านพะเยาเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๔๖๒ แล้วบันทึกว่า หนองกว๊านอยู่ในเขตตำบลเวียง อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย อยู่ห่างจากน้ำแม่อิง ๒๕ เส้น (๑,๐๐๐ เมตร) กว้าง ๕๐ เส้น (๒,๐๐๐ เมตร) ยาว ๕๐ เส้น (๒,๐๐๐ เมตร) ระดับน้ำตามปกติในเดือนกันยายนตามบริเวณโคยรอบน้ำท่วมลึกประมาณ ๑ ศอก ตอนกลางน้ำลึก ๑ วา ๓ ศอก ตามบริเวณโคยรอบเป็นป่าไผ่และไม้กระยาเลย อยู่ห่างจากหมู่บ้านในเวียงประมาณ ๘ เส้น ปริมาณน้ำที่มากในช่วงฤดูน้ำหลาก ทำให้บวกและหนองที่อยู่ติด ๆ กันมีน้ำดันไหลบรรจบกันเป็นผืนน้ำกว้างใหญ่สองผืน ผืนแรกเรียกว่า “หนองหลวง” หรือ “กว๊านหลวง” อยู่

แผนที่ที่ ๑ จังหวัดพะเยา

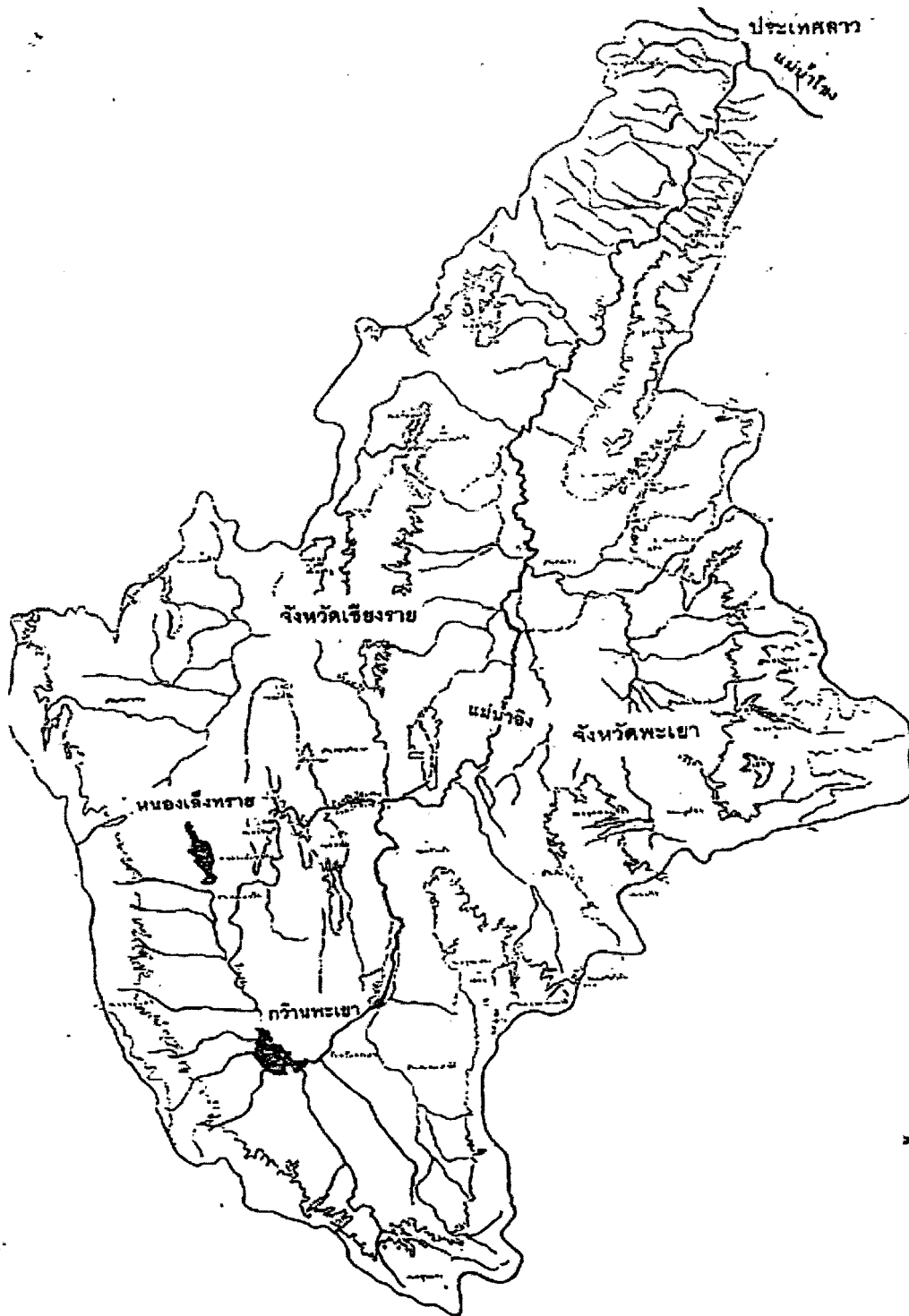
ที่มา : <http://www.phayao.go.th/images/goverment.jpg>

แผนที่แสดงลุ่มน้ำย่อย ๑๒ ลุ่ม

๑. ลุ่มน้ำห้วยแม่ปืม
๒. ลุ่มน้ำห้วยแม่เหยียน
๓. ลุ่มน้ำห้วยแม่ต๋ม
๔. ลุ่มน้ำห้วยแม่ต้า
๕. ลุ่มน้ำห้วยแม่ค่อม
๖. ลุ่มน้ำห้วยแม่ต๋น
๗. ลุ่มน้ำห้วยแม่ธารเรือ
๘. ลุ่มน้ำห้วยแม่ต้า
๙. ลุ่มน้ำห้วยแม่ใส
๑๐. ลุ่มน้ำห้วยแม่ร่องขุย
๑๑. ลุ่มน้ำห้วยแม่ร่องป้อ
๑๒. ลุ่มน้ำอิง

แผนที่ที่ ๒ ลำน้ำสาขาต่างๆ ที่ไหลลงกว๊านพะเยา

แผนที่ที่ ๓   ถุ่มน้ำอิง

ทางทิศตะวันออก ใกล้กับลำน้ำแม่อิงฝั่งขวา มีร่องผ่านกลางเชื่อมติดกัน ชาวบ้านเรียกลำธารนี้ว่า “แม่ร่องน้อยห่าง” บริเวณรอบกว๊านพะเยาจะมีบวกหนองอยู่รอบ ๆ กว๊าน และมีลำธารน้ำเชื่อมติดต่อกันตลอดกับแม่น้ำอิง เรียกว่า “ร่องเหี้ย” ไหลเชื่อมกว๊านหลวงกับแม่น้ำอิง ฝืนที่สองเรียกว่า “หนองเอี้ยง” หรือ “กว๊านน้อย” อยู่ทางทิศตะวันตกเป็นร่องลำธารน้ำขึ้นไปหาน้ำแม่ต๋อน และเขี้ยวไปหาชายบ้านสันเวียงใหม่ (ดูแผนที่ที่ ๔)

กว๊านพะเยาเมื่อพ้นฤดูฝน ปริมาณน้ำจะลดลงเรื่อย ๆ เหลืออยู่แต่ลำคลองหรือแม่น้ำที่ไหลลงสู่กว๊านน้อย กว๊านหลวง และตามบวกหนองร่องน้ำต่าง ๆ เท่านั้น ส่วนฝั่งกว๊านพะเยาทางทิศใต้ และทิศเหนือจะแห้งขอด เช่น หนองช้างแดง หนองหญ้าม้า หนองเอี้ยง หนองวัวแดง หนองเหนียว บวกก้างเก้ง บวกคุ่ม บวกผักจิก บวกกุ้ง

กว๊านพะเยาเป็นส่วนหนึ่งในสามส่วนของลุ่มน้ำอิงที่มีพื้นที่สูงล้อมรอบลุ่มน้ำอิง ประกอบด้วย ลุ่มน้ำอิงตอนบนหรือป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ลุ่มน้ำอิงตอนกลางหรือกว๊านพะเยาก่อนประจวบคายน้ำทางทิศใต้ และลุ่มน้ำอิงตอนล่างซึ่งเริ่มที่หลังประจวบคายน้ำทางทิศใต้ลงไปจนถึงปากอิง ลุ่มน้ำอิงเป็นลุ่มน้ำอยู่ระหว่างง่ามเขาตอนเหนือของเทือกเขาผีปันน้ำตอนกลาง หุบเขาลุ่มน้ำอิงมีที่ราบขนาดกว้างขนาดแม่น้ำอิงตลอดเส้นทางตั้งแต่แม่ใจ อำเภอเมือง ดอกคำใต้ จุน และเชียงคำของจังหวัดพะเยา แล้วเข้าเขตอำเภอพาน ป่าแดด เทิง ของจังหวัดเชียงราย โดยที่กว๊านพะเยาอยู่ในลุ่มน้ำอิงส่วนกลาง

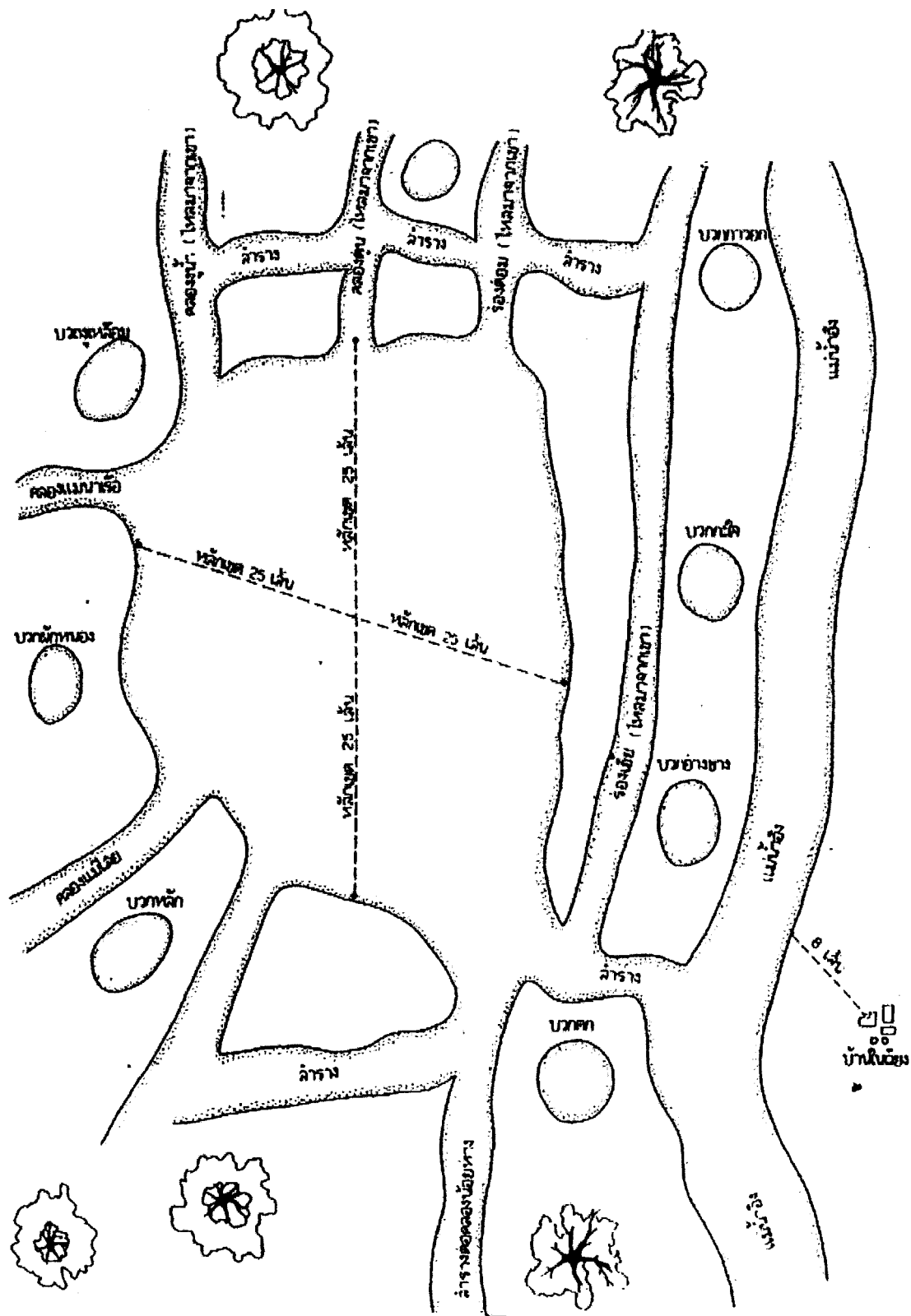
ก่อนการสร้างประจวบคายน้ำกันขวงลำน้ำอิง กว๊านพะเยาจัดได้ว่าเป็นแหล่งน้ำแบบที่มีการไหลเวียนอย่างต่อเนื่อง และในทิศทางที่แน่นอน (Lotic environment series) ซึ่งถือว่าเป็นระบบนิเวศแบบเปิด (Open aquatic ecosystem) และเป็นที่ยืนยันว่า เป็นระบบนิเวศที่มีความมั่นคงสูง กล่าวคือมีองค์ประกอบทางกายภาพและองค์ประกอบทางชีวภาพในปริมาณและจำนวนที่เหมาะสม และแต่ละองค์ประกอบก็ทำหน้าที่ของตนเองอย่างสมบูรณ์ในระบบ

ประวัติความเป็นมาของชื่อกว๊านพะเยา มีการบันทึกเป็นตำนานไว้ในพงศาวดารสองสำนวน คือ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๑ และพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน (ในรัชสมัย จันธิมา, ๒๕๔๕ : ๑๔๘ - ๑๔๙) กล่าวคือ

ในสำนวนแรก เป็นของ ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๖๑ กล่าวว่า

“พระโพธิสัตว์เสวยชาติเป็นนกเอี้ยง อาศัยอยู่บนคอกจอมทอง แล้วลงไปอาบกินน้ำในหนองทุกวัน วันหนึ่งมีเหยี่ยวมาจิกตีกินนกเอี้ยงเป็นอาหาร ครั้นเมื่อพระโพธิสัตว์ตรัสเป็นพระสัพพัญญูแล้ว มาถึงจังหวัดที่บ้านช่างทอง ตำบลเขาจอมทอง ท่านก็เทศนาให้พระอานนท์ว่า คุณก่อน อานนท์ ตำบลนี้เป็นป่าช้าของตาคดแห่งหนึ่ง แลเหตุนี้ สระทุ่งนี้จึงได้ชื่อว่า ‘หนองเอี้ยง’ หรือ ‘ทุ่งเอี้ยง’ เรียกตามนามนกเอี้ยงนั้น”

๑ สันนิษฐานว่าคือ คอกวัดพระธาตุจอมทอง ในปัจจุบัน - ผู้วิจัย

แผนที่ที่ ๔ สภาพกวี้นพะเขานในอดีตก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒

ประวัติพระเจ้าตนหลวง หุ่นเอียง วัดศรีโคมคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ตามตำนานมีข้อความตอนหนึ่งกล่าวถึง “หนองเอียง” ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของกว๊านพะเยาไว้ว่า

“สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าได้เสด็จมาถึงเมืองภูมามยาว และประทับ ณ จอมคอยลูกหนึ่ง ตั้งอยู่ข้างฝั่งสระหนองเอียงไปทางทิศเหนือ...ช่างทองคนหนึ่งซึ่งอาศัยอยู่บริเวณนั้น ได้จัดอาหารมาถวายแด่พระองค์ ซึ่งพระองค์ได้มอบพระเกศาราตุ ๑ เส้นแก่ช่างทองคนนั้น เมื่อพระพุทธองค์ฉันอาหารแล้ว ทรงกระหายน้ำ พระอานนท์จึงถือบาตรไปยังสระหนองเอียง แต่พญานาคที่เฝ้าหนองน้ำอยู่ได้ขัดขวาง ไม่ยอมให้พระอานนท์ตักน้ำโดยการพันคว้น แต่พังพานเป็นหมอกคว้นปกคลุมทั่วหนองน้ำแห่งนั้น พระพุทธองค์จึงเสด็จมายังหนองน้ำด้วยพระองค์เอง พร้อมกับแสดงปาฏิหาริย์ เนมิตพระวรกายให้ใหญ่เท่าพระพุทธเจ้ากกุสันธะ พญานาคเห็นดังนั้น จึงเกิดความเลื่อมใสและถวายน้ำ พระองค์ทรงตรัสว่า เมื่อพระองค์เสด็จปรินิพพานไปแล้ว ศาสนาของพระองค์จะยังเข้าครั้งก่อนพระวัสสา ให้พญานาคนำศาสนาของพระองค์มาสร้างรากฐานในสระหนองน้ำแห่งนี้ แล้วสร้างพระพุทธรูปให้มีขนาดใหญ่เท่าพระเจ้ากกุสันธะ สูง ๑๒ ศอก เป็นต้น...”

ตำนานการเกิดกว๊านพะเยา มีลักษณะการดำเนินเรื่องที่คล้ายคลึงกับตำนานต่าง ๆ ของภาคเหนือ ที่จะใช้ข้อมูลทางพุทธศาสนา ซึ่ง พิเศษ เจียจันทร์พงษ์ เห็นว่า ก็เพื่อแสดงการเผยแพร่และอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีลงหลักปักฐานยังดินแดนสุวรรณภูมิ ตลอดจนการแสดงหลักฐานทางพุทธศาสนา เพื่อเชิดชูพุทธศาสนาให้รุ่งเรือง (ธรรมวิมล โมลี, พระ ๒๕๓๘ : ๓๐-๓๑)

ในตำนานที่สอง เป็นของพงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน กล่าวว่า

“ครั้งหนึ่งพระร่วง กษัตริย์สุโขทัยเสด็จเยี่ยมพญาเมือง กษัตริย์พะเยา ผู้เป็นพระสหาย และได้ลักลอบเป็นชู้กับนางเทวีของพญาเมือง พญาเมืองทราบเรื่อง จึงได้ให้ไพร่พลตามจับพระร่วง พระร่วงแปลงเป็นนกเอี้ยงบินหนี แต่ต้องมนต์ของพญาเมือง ทำให้อ่อนแรงตกลงในหนองน้ำ หนองน้ำนั้นจึงชื่อว่า ‘หนองเอียง’ จากนั้น พระร่วงจึงแปลงร่างเป็นวัวแดง โดคลงในสระแห่งหนึ่ง แต่ก็อ่อนกำลังลงในที่นั้นอีก สระนั้นจึงได้ชื่อว่า ‘หนองวัวแดง’ เมื่อจวนตัวพระร่วงก็จำแลงกายเป็นเสือกระโจนหนีไป พื้นที่ที่พระร่วงแปลงกายเป็นเสือจึงให้ชื่อว่า ‘บ้านสาบ’” พระร่วงยังไม่ยอมแพ้ จึงแปลงเป็นตุ่นตันเข้าไปในดิน พญาเมืองจึงสกเสียม ขุดดินไล่ตามตุ่นไปจนจับพระร่วงได้ ที่บริเวณนั้นจึงเรียกว่า ‘ร่องตุ่น’ และ ‘บ้านตุ่น’ นั่นเอง”^๑

^๑ ภาษาท้องถิ่นภาคเหนือเรียกเสือว่า “สาบ”

^๒ ชื่อสถานที่ หนองน้ำ ร่องน้ำ หมู่บ้านในอาเภอวิเวกกว๊านพะเยาก็มีชื่อเรียกเช่นเดียวกับตำนานการกำเนิดกว๊านพะเยาจากตำนานที่ตองนี้เช่นกัน

อาณาจักรภูมยขาวกับกว๊านพะเยา

ก่อนหน้าการสร้างบ้านแปลงเมืองพะเยาในที่ราบลุ่มหุบเขาริมน้ำแม่อิงนั้น พบร่องรอยและหลักฐานที่เป็นเครื่องมือเครื่องใช้ทำด้วยหินอยู่ทั่วไป ซึ่งแสดงว่ามีกลุ่มชนเร่ร่อนอาศัยอยู่กระจัดกระจายอยู่บนที่สูงมาช้านานแล้ว ซึ่งโดยตำแหน่งของเมืองพะเยานั้นเหมาะที่จะเป็นศูนย์กลางของชุมชนเกษตรกรรมขนาดใหญ่ เพราะอยู่บริเวณกว๊านพะเยาและเป็นบริเวณที่ราบลุ่มอันอุดมสมบูรณ์ มีชุมชนหมู่บ้านใหญ่น้อยกระจายกันทั่วไปรอบ ๆ กว๊านพะเยา ในขณะที่เดียวกันก็มีเวียงอันเป็นที่มั่นและที่หลบภัยอยู่หลายแห่งตามเนินเขาและไหล่เขากระจายอยู่ทั่วไป ดังนั้น หากพิจารณาตามเครือข่ายของความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมและภูมิศาสตร์ จะเห็นว่าเมืองพะเยาคือศูนย์กลางของการรวมตัวของบ้านเมืองในเขตลุ่มน้ำแม่อิง ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทางด้านใต้ของที่ราบลุ่มหุบเขาเชิงราย-พะเยา

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก., ๒๕๓๘ : ๑๑) ใช้หลักฐานทางตำนานและพงศาวดารฉบับต่าง ๆ ได้แก่ ตำนานสิงหนวัติ ตำนานสุวรรณโคมคำ และหนังสือชินกาลมาลีปกรณ์ พงศาวดารเมืองเงินยางเชียงแสน และพงศาวดารโยนกซึ่งได้เล่าข่อนการเกิดอาณาจักรต่าง ๆ ในล้านนาที่เก่าไปก่อนพุทธศตวรรษที่ ๒๐ ไว้ว่า กำเนิดอาณาจักรภูมยขาวจะตั้งต้นไว้เมื่อพุทธศักราช ๑๖๐๒ (จุลศักราช ๔๒๑) โดยสันนิษฐานว่าในระยะเริ่มแรก (ก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๕/หลัง พ.ศ. ๑๘๐๐) มีการรวมตัวของชนเผ่าในที่ราบลุ่มหุบเขาเชิงราย-พะเยา ซึ่งการสร้างเวียงขึ้นเป็นที่พำนักหรือที่มั่นในยามมีข้าศึกมาจู่โจมคือจุดเริ่มต้นของการรวมตัวของกลุ่มชนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน และคนในชุมชนเหล่านั้นคงมีหลายเผ่าพันธุ์มาสังสรรค์และอยู่ร่วมกัน

หากถือหลักฐานตำนาน พงศาวดารแล้วไซ้ อาณาจักรภูมยขาวจะตั้งต้นที่พ่อขุนเงินหรือลาวเงินเนื่องในราชวงศ์ลาวจางราช^๔ กษัตริย์ผู้ปกครองนครเงินยางเชียงแสน ซึ่งได้ให้ขุนจอมธรรมโอรสองค์ที่ ๒ ให้ไปปกครองหัวเมืองฝ่ายใต้ ที่ตั้งอยู่ที่ภูเขาชมพูหรือคอยค้วน ซึ่งลาดลงสู่ฝั่งแม่น้ำสายตา ต่อมา พ.ศ. ๑๗๑๑ ทรงทราบว่าเมืองภูมยขาวนี้ ในอดีตเคยเป็นเมืองที่เจริญรุ่งเรืองมาก่อนแต่รกร้างไปเป็นเวลานาน ขุนจอมธรรมจึงทรงรับสั่งให้อำมาตย์ราชบริพารไปตรวจดู ก็เห็นว่าเป็นสถานอันงดงาม เป็นสถานที่อันเป็นสิริมงคล ซึ่งในตอนนี้พระธรรมวิมลโมลีได้เรียบเรียงการสร้างบ้านแปลงเมืองภูมยขาวจากหลักฐานในตำนานว่า

“ฝ่ายพันธุเสนาปุโรหิตย์ ก็พากันไปตรวจดูภูมิสถานที่จะตั้งเมืองใหม่ จึงไปพบรากฐานของเมืองโบราณเมืองหนึ่ง ตั้งอยู่ปลายเทือกเขาชมพูทางคอยค้วนไปจรดฝั่งแม่น้ำสายตา เมืองนี้ปรากฏว่ามีค่ายคูถุ๊กและกว้าง ๗ วา มีกำแพงเมืองกว้าง ๑,๐๐๐ วา ยาว ๑,๒๐๐ วา มีประตู ๘ ประตู ตัวเมืองมีฐานคล้ายรูปผลน้ำเต้า... มีฐานลักษณะขั้วมงคลอันประเสริฐนามเมืองนี้ชื่อ ‘สีหาราช’ ...” (ธรรมวิมลโมลี, พระ. ๒๕๔๖ : ๑๑)

^๔ ปู่เจ้าลาวจก - บรรพบุรุษของชนพื้นเมืองในดินแดนล้านนา

หลังจากนั้น ขุนจอมธรรมจึงทรงรับสั่งให้ลงมือแผ้วถางขุดค้นหาตัวเมืองเก่า และสร้างกำแพงเมืองและประตูเมืองรวม ๘ ประตูด้วยกันเป็นตัวเมืองพะเยา ซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรภูกามยาว

ขุนจอมธรรมได้กำหนดเขตเมืองที่ขึ้นอยู่กับอำนาจการปกครองของอาณาจักรภูกามยาวขึ้น มีเมืองจาว เมืองกวาสะเอียบ เชียงม่วน เมืองสระ เมืองออย สะลาว เมืองคอบ เมืองลอบ เชียงคำ เมืองเชียงแรง เมืองหงาว เมืองเทิง แซ่เหียง แซ่ลูล ปากบ่อง หนองขวาง เมืองป่าเป่า เมืองวัง แซ่ซ้อณ เมืองปราน แซ่ห่ม ทิศเหนือและทิศตะวันออกจรดแดนขรนครหรือเชียงของ ส่วนทิศใต้สุดจรดนครเขลางค์ และนครหริภุญชัย

จากนั้นได้ทรงกำหนดเขตการปกครองของเมืองพะเยาซึ่งเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรภูกามยาวเป็น “พันทนา”^๔ ซึ่งในพงศาวดารโยนก หนังสือชาติไทย และตำนานเจียง (วราวุธ ในสุจิตต์ บก., ๒๕๑๘ : ๑๒๕) บอกไว้ว่ามี ๑๖ พันทนา โดยมีชุมชนหลักที่เป็นศูนย์กลางการบริหารการปกครอง คือ ตัวเวียงพะเยาซึ่งตั้งอยู่บริเวณศูนย์กลางของหุบเขา ตรงเชิงปลายสุดของคอคอดควนริมฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ส่วนพื้นที่ราบกว้างใหญ่โดยรอบก็จะเป็นที่ตั้งของพันทนาต่าง ๆ ซึ่งเป็นชุมชนบริวาร ขอบเขตของพันทนามีลักษณะคล้ายกับตำบลในปัจจุบัน ในพื้นที่ครอบคลุมอำเภอเมืองพะเยา อำเภอดอกคำใต้ และอำเภอแม่ใจ โดยประกอบด้วยชุมชนระดับหมู่บ้านหลาย ๆ แห่งที่ตั้งอยู่ใกล้ ๆ กัน และใช้น้ำจากลำน้ำหรือระบบชลประทานเหมืองฝายเดียวกันภายในหุบเขาเมืองพะเยา และเจริญสืบต่อมาเรื่อย ๆ โดยเฉพาะในยุคของขุนเจือง และพญาเงี้ยวเมืองเป็นยุคที่พะเยามีความรุ่งเรืองสูงสุดและประวัติศาสตร์ในช่วงดังกล่าวได้รับการหยิบยกเล่าขานมากกว่า

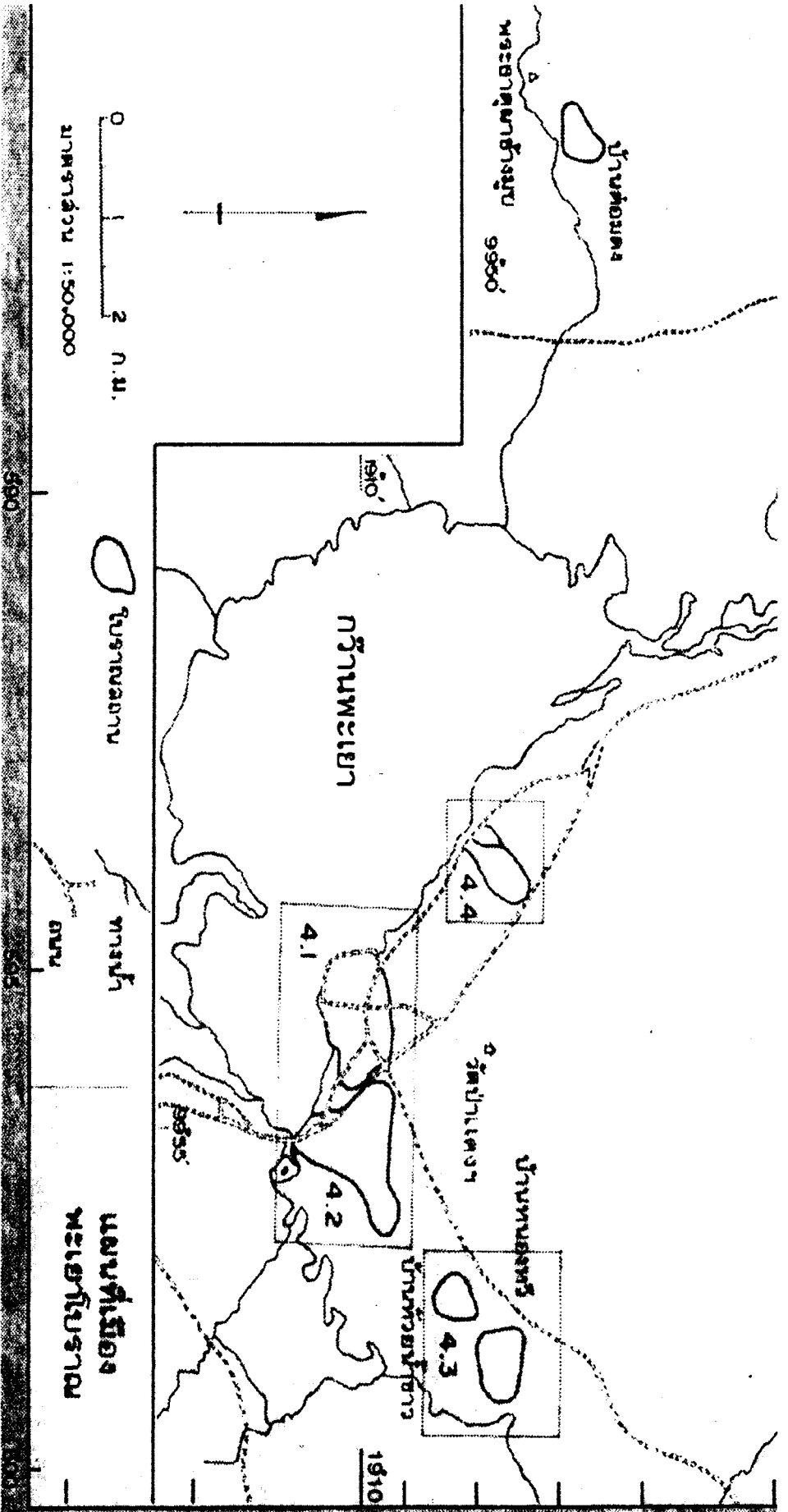
ประวัติศาสตร์ช่วงอื่นของอาณาจักรภูกามยาว

จะเห็นได้ว่าเมืองพะเยาเป็นเมืองที่เก่าแก่และเป็นที่ยี่สร้างบ้านแปลงเมืองของอาณาจักรภูกามยาว ซึ่งแต่เดิม อาณาจักรภูกามยาวประกอบด้วยขึ้นจากเวียง^๖ ต่าง ๆ จำนวนมากกว่า ๒๑ เวียงได้ขึ้นมาตามที่ราบสองฝั่งแม่น้ำอิง ตั้งแต่ปากแม่น้ำโขงจรดกว๊านพะเยา เวียงที่ถือว่าเป็นกลุ่มเวียงหลักของเมืองพะเยาและอยู่ใกล้ชิดกับกว๊านพะเยา ได้แก่ เวียงน้ำเต้า^๗ เวียงพะเยา เวียงจอมทอง เวียงปูล่าม เวียงต้อมคง และเวียงหนองหวี โดยมีพื้นที่ราบรอบกว๊านพะเยาที่มีความอุดมสมบูรณ์ที่สุดเป็นเขตที่ตั้งของบริเวณเมืองพะเยา (ดูแผนที่ที่ ๕)

^๔ เขตตำบลในสมัยโบราณ - ผู้วิจัย

^๖ ชุมชนโบราณ

^๗ เวียงท่าวังทองหรือเวียงประคองชัย

แผนที่ที่ ๕   เวียงโบราณรอบกว๊านพะเยา

ที่มา : ธรณีวิทยามลโมลี, พระ(เรียบเรียง). (๒๕๕๖). เมืองพะเยา จากตำนานและประวัติศาสตร์. เกียงศักดิ์ ชัยธรรม (บก.). พะเยา : นครนิเวศการพิมพ์, หน้า ๓๑.

จากหลักฐานทางตำนานและพงศาวดารฉบับต่าง ๆ แสดงให้เห็นว่ากวีานพะเยามีความสัมพันธ์อย่างเหนียวแน่น และเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างอาณาจักรภูมามยาว ซึ่งสรวิศ อ่องสกุล (๒๕๔๔ : ๔๗) กล่าวถึง กวีานพะเยาว่า มีความสำคัญต่อเมืองพะเยามาก เนื่องจากในสมัยการตั้งบ้านแปลงเมืองพะเยาของขุนจอมธรรมนั้น กวีานพะเยา ถือเป็นหนึ่งในสามของชัยภูมิที่เหมาะสมกับการสร้างอาณาจักร กล่าวคือ มีชัยมงคล ๓ ประการ คือ ประการแรก มีแม่น้ำสายตาหรือแม่น้ำอิงอยู่ทางใต้ของเมือง และไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประการที่สอง มีกวีานพะเยาหรือหนองเอี้ยง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเมือง และประการสุดท้าย ที่หัวเวียงมีคอกจอมทองที่บรรจุพระธาตุจอมทอง เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมืองพะเยา ดังนั้นที่ตั้งของเมืองพะเยาจึงมีความอุดมสมบูรณ์ เฉพาะบริเวณตัวเมืองพะเยา เพราะมีแหล่งน้ำที่สำคัญสองแหล่งคือ น้ำอิงและกวีานพะเยา ซึ่งเป็นบึงขนาดใหญ่ ส่วนพื้นที่ราบในบริเวณนี้ค่อนข้างกว้าง และต่อเนื่องมาจากเชียงราย

สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคเหนือ เล่มที่ ๑๒ (๒๕๔๒ : ๖๓๕๕-๖๓๕๗ และ ๖๓๗๗ - ๖๓๗๙) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างเวียงต่าง ๆ รอบกวีานพะเยา ซึ่งมีเวียงน้ำเต้าเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรภูมามยาว มีเวียงพระธาตุจอมทองเป็นเวียงพระธาตุคู่เมืองพะเยา ตลอดจนมีเวียงอื่น ๆ ที่อยู่ในเขตการปกครองแบบพินนาของเมืองพะเยานั้น เวียงค้อมคงอยู่ในพินนาหนึ่งของเมืองพะเยาเช่นกัน โดยมีที่ตั้งอยู่ ณ ชุมชนบ้านค้อม ซึ่งอยู่ฝั่งด้านทิศตะวันตกของกวีานพะเยานั้น พบว่ามีแนวคันดินโบราณที่อาจจะเป็นแนวถนนโบราณหรือคันดินกั้นน้ำได้เชื่อมต่อกันระหว่างเวียงค้อมคงกับเวียงพระธาตุจอมทอง ซึ่งอาจจะถูกสร้างเพื่อเป็นป้อมค่ายในยามศึกสงคราม เนื่องจากบริเวณพินนาของเวียงค้อมคงตั้งอยู่ชายขอบทางตะวันตกของเมืองพะเยา ที่สามารถติดต่อกับเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงรายได้ ปัจจุบันคันดินดังกล่าวเหลือร่องรอยอยู่เพียงเล็กน้อย ส่วนใหญ่จมอยู่ใต้ระดับน้ำของกวีานพะเยา

จากหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว สามารถสืบต่อไปได้ว่าชุมชนระหว่างด้านทิศตะวันตกและทิศตะวันออกของกวีานพะเยาในอดีตได้มีการติดต่อสื่อสาร คมนาคมขนส่งแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างกันอีกประการหนึ่งด้วย โดยใช้เส้นทางคันดินดังกล่าวเป็นช่องทางติดต่อกับคมนา

การเคลื่อนย้าย และอพยพของประชากรในเมืองพะเยาระหว่าง พ.ศ. ๒๑๐๑ - ๒๔๘๒

หลังจากที่ดินแดนล้านนาทั้งหมดถูกพม่าเข้ายึดครองได้ใน พ.ศ. ๒๑๐๑ ทำให้ล้านนาต้องตกอยู่ภายใต้อำนาจการปกครองของพม่า เมืองพะเยาเองถูกลดบทบาทฐานะและความสำคัญไปกระทั่งเป็นเมืองร้างในที่สุด โดยเฉพาะในช่วงเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่ ๒ พ.ศ. ๒๓๑๐ ให้แก่พม่า และเมื่อพญาเจ้าเมืองอังวะให้อะแซหวุ่นก็เป็นแม่ทัพยกกองทัพใหญ่เข้าตีหัวเมืองฝ่ายเหนือ พระยาสุรินทร์เมืองฝาง พระยาเมืองพร้าว พระยาเมืองเชียงสาย พ่อเมืองปู้ พระยาเมืองสาด ท้าวหว้าท้าวแสนยออกพาครอบครัวอพยพหนีพม่าผ่านเมืองพะเยาไปนครลำปางทั้งสิ้น ปล่อยให้หมู่บ้านแตกกระจัดกระจายปล่อยให้รกร้างว่างเปล่าอยู่นานถึง ๕๖ ปี ไม่มีเจ้าผู้ครอง ต่างก็อยู่ตามทุ่งนาป่าเขา

เป็นหมู่ ๆ มากบ้างน้อยบ้าง และต่อมาภายหลัง พ.ศ. ๒๓๑๗ ล้านนากับสยามสามารถขับไล่พม่าออกจากดินแดน ล้านนาได้เป็นผลสำเร็จ จึงเกิดการฟื้นฟูเมืองต่าง ๆ ในล้านนาอีกครั้ง สำหรับเมืองพะเยาก็ได้รับการฟื้นฟูเช่นเดียวกันตั้งแต่ พ.ศ. ๒๓๘๖ ของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ เป็นต้นมา แต่พะเยาก็อยู่ในฐานะเป็นเมืองขึ้นของนครลำปาง จนล่วงมาถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ พระยานครลำปางน้อยอินทร์กับพระยาอุปราชมหาวงศ์ เมืองเชียงใหม่กราบบังคมทูลขอตั้งเมืองเชียงรายเป็นเมืองขึ้นของนครเชียงใหม่ และขอตั้งเมืองพะเยา เมืองงาวเป็นเมืองขึ้นของนครลำปาง พะเยา (ธรรมวิมลโมลี, พระใน เกรียงศักดิ์ ชัยครุณ บก., ๒๕๔๖ : ๕๒-๕๓)

รัชกาลที่ ๔ จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าแต่งตั้งนายพุทธรวงษ์ (น้องคนที่ ๑ ของพระยานครอินทร์) เป็น “พระยาประเทศอุดรทิศ” เจ้าผู้ครองเมืองพะเยา ตั้งนายน้อยมหายศ (น้องคนที่ ๒ ของพระยานครอินทร์) เป็นพระยาอุปราชเมืองพะเยา ต่อมาเกิดการแบ่งครอบครัวชาวเมืองลำปางให้มาอยู่เมืองพะเยา ส่วนลูกหลานพวกที่อพยพหนีพม่าเมื่อ ๕๖ ปีล่วงมาแล้วนั้น ก็พากันอพยพกลับมาสู่เมืองพะเยา โดยมีการหาสถานที่ตั้งเมืองพะเยาใหม่โดยเจ้าจอมมารดาของนายพุทธรวงษ์ได้มานูกบิกบูรณะเมืองพะเยาขึ้นใหม่ ณ บริเวณตำบลตู่ ซึ่งปัจจุบันคือ บ้านสันเวียงใหม่ อยู่ฝั่งตะวันตกของริมกว๊านพะเยา (ธรรมวิมลโมลี, พระใน เกรียงศักดิ์ ชัยครุณ บก., ๒๕๔๖ : ๕๒-๕๓) จนเมื่อนายน้อยมหายศรับสัญญาบัตรแล้วกลับมาครองเมืองพะเยาแทนนายพุทธรวงษ์แล้ว เมืองพะเยาก็เปลี่ยนที่ตั้งจากตำบลบ้านตู่ กลับไปตั้งที่เวียงพะเยาที่ตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยาทางทิศตะวันออก

ชาวบ้านสันเวียงใหม่สันนิษฐานว่า บ้านสันเวียงใหม่ที่เจ้าจอมมารดา และนายพุทธรวงษ์หมายจะให้ เป็นเมืองใหม่ของพะเยานั้น แต่พ้นจากการปกครองของนายพุทธรวงษ์แล้ว เมืองพะเยาก็ย้ายไปตั้งอยู่ที่ตำบลเวียงริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออกนั้น ก็เพราะพื้นที่บ้านสันเวียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีน้ำกว๊านพะเยาหลากเข้ามาท่วมในฤดูน้ำหลากทุกปี จึงไม่สะดวกที่จะตั้งเป็นเมืองใหม่ของพะเยา แต่ในบันทึกของพระครูศรีวิราชวชิรปัญญา (ธรรมวิมลโมลี, พระใน เกรียงศักดิ์ ชัยครุณ บก., ๒๕๔๖ : ๕๔) กล่าวว่า พอหลังจากที่นายพุทธรวงษ์ป่วยด้วยโรคทางตาจนทำให้ตาบอด อยู่ต่อมาได้ ๖ ปี ก็ถึงแก่พิราลัยไป ผู้เขียนจึงสันนิษฐานว่า ในอีกด้านหนึ่ง สาเหตุการย้ายเมืองจากบ้านสันเวียงใหม่มาที่ตำบลเวียงในปัจจุบัน ก็อาจจะเนื่องมาจากเกิดโรคระบาดด้วยก็เป็นได้

ในอีกคราวหนึ่ง พ.ศ. ๒๔๒๗ พระยาประเทศอุดรทิศ (ชัยวงศ์) ขึ้นครองเมืองพะเยา มีเจ้าน้อยมหายศ สัตติสารเป็นอุปราชครองเมืองมาถึง พ.ศ. ๒๔๔๕ โจรเงี้ยวเข้าปล้นหัวเมืองฝ่ายเหนือลำปาง เมืองแพร่ เมืองสอง ฯลฯ รวมทั้งเมืองพะเยาด้วย จนประชาชนแตกกระส่าระสายหนีเข้าป่าทั้งบ้านเรือนหลบซ่อนอยู่ตามซอกเขาอยู่พักหนึ่ง จนทางการสามารถปราบเงี้ยวที่ก่อการจลาจลได้แล้ว ประชาชนที่เคยหนีไปอาศัยหลบภัยอยู่ในป่าเขาก็กลับเข้ามาตั้งหลักแหล่งที่เมืองพะเยาเช่นเดิม

เหตุการณ์ในบันทึกทางประวัติศาสตร์ชี้ให้เห็นว่า เมืองพะเยาผ่านสถานการณ์ความไม่สงบสองช่วงซึ่งมีสาเหตุต่างกัน กล่าวคือ พ.ศ. ๒๑๐๑ จนถึง พ.ศ. ๒๓๑๗ ที่มีพม่าเข้ามาครอบครอง

ล้านนา และ ใน พ.ศ. ๒๔๔๕ เป็นช่วงที่โจรเงี้ยวเข้าปล้นหัวเมืองฝ่ายเหนือและลามมาถึงเมืองพะเยาด้วย เหตุการณ์ทั้งสองเหตุการณ์บันทึกทางประวัติศาสตร์สะท้อนให้เห็นว่า ประชาชนชาวเมืองพะเยาได้อพยพหนีภัยการรุกรานจากข้าศึกและการก่อการจลาจลไปหลบภัยอยู่ในป่าเขาบ้าง อพยพไปอยู่ในจังหวัดอื่นบ้าง โดยเฉพาะจังหวัดลำปาง

เมื่อเหตุการณ์สงบลง เมืองพะเยาก็ถูกฟื้นฟูขึ้นมาใหม่ ซึ่งก็มีทั้งชาวเมืองพะเยาดั้งเดิมเดินทางกลับมาหาสถานที่ตั้งถิ่นฐานแห่งใหม่ในเมืองพะเยา เช่น ที่บ้านสันเวียงใหม่ ตำบลบ้านคูน ในขณะที่เดียวกันก็มีประชาชนจากเมืองอื่นๆ เช่น จังหวัดลำปางก็อพยพมาหาที่ทำกินและตั้งหลักแหล่งถาวรอยู่ที่เมืองพะเยาเช่นเดียวกัน

การศึกษาของชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา (๒๕๔๖ : ๒๖-๒๗) สรุปข้อมูลเพิ่มเติมที่แสดงให้เห็นถึงประวัติความเป็นมาและการตั้งถิ่นฐานของชุมชน ๑๔ ชุมชนรอบกว๊านพะเยา ประกอบด้วย ชุมชนแม่คำเมืองชุม ชุมชนประตูประสาท ชุมชนวัดบุญยืน บ้านแท่นดอกไม้ บ้านร่องห้า บ้านสันต้นฝิ่ง บ้านสันหนองเหนียว บ้านสันปาม่วง บ้านสันป่าค่าง บ้านสันเวียงใหม่ บ้านทุ่งกั่ว บ้านสันกว๊าน บ้านสันช้างหิน และบ้านร่องไฮ ซึ่งครอบคลุมอาณาบริเวณตำบลต่าง ๆ ทั้งในเขตเทศบาลเมืองพะเยาและตำบลรอบนอกรอบกว๊านพะเยา ได้แก่ ตำบลเวียง ตำบลแม่คำ ตำบลบ้านด้อม ตำบลสันปาม่วง ตำบลบ้านสาง ตำบลบ้านคูน และตำบลแม่ใส กล่าวคือ ทั้ง ๑๔ ชุมชนมีเหตุการณ์ตั้งถิ่นฐานหลายประการรวมกัน ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์และการรวมกลุ่มชาติพันธุ์ ตลอดจนสาเหตุทางภัยธรรมชาติ ภัยสงคราม และการบุกเบิกที่ดินทำกินใหม่ แต่โดยทั่วไป สามารถแบ่งกลุ่มประชาชนที่ตั้งชุมชนรอบกว๊านพะเยาได้ตามที่มาของการอพยพอย่างกว้าง ๆ คือ กลุ่มประชาชนพื้นเมืองพะเยาที่เป็นชาวพะเยาดั้งเดิม กลุ่มที่อพยพมาจากจังหวัดอื่นที่ใกล้เคียงกับจังหวัดพะเยา ได้แก่ จังหวัดลำปาง จังหวัดแพร่ จังหวัดเชียงราย จังหวัดน่าน จังหวัดเชียงใหม่

ในสมัยต่อมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๔๕ มีคนจีนได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยาปัจจุบัน ที่บ้านแท่นดอกไม้ และบ้านร่องห้าด้วย ซึ่งเป็นกลุ่มแค้จิว และไหหลำ การอพยพของกลุ่มคนจีนในพะเยาเป็นปรากฏการณ์เดียวกับการอพยพเคลื่อนย้ายของคนจีนในประเทศไทยของภาคเหนือ โดยได้เดินทางโดยรถไฟมาจากกรุงเทพฯ และแยกย้ายกันตั้งถิ่นฐานตั้งแต่ที่เมืองแพร่ เมืองลำปาง และพะเยาตามลำดับ (วิมล ปิงเมืองเหล็ก, ๒๕๔๔ : ๖ ใน ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖ : ๒๗)

วิถีชีวิตและวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนรอบกว๊านพะเยา ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒

ลักษณะการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนและการใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยา

และอาณาบริเวณโดยรอบ

สภาพการตั้งบ้านเรือนของชุมชนรอบกว๊านพะเยาก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒ (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖ : ๒๕) จะตั้งอยู่ตามทีลุ่ม ทีสัน ทีค่อนอยู่รายรอบบวก หนอง และป่าต่าง ๆ ที่มีอยู่ในกว๊านพะเยา และมีที่นา ที่ไร่อยู่ถัดออกไปจากบ้านเรือนก่อนถึงป่า บวก และหนองคิดลำนํ้าอิงที่เป็นลำน้ำเชื่อมบวกหนองต่าง ๆ ของกว๊านพะเยา อาณาบริเวณรอบหมู่บ้านเต็มไปด้วยป่า และตั้งอยู่ตามลำน้ำ ลำห้วยสาขาย่อยต่าง ๆ ของลำน้ำอิงในกว๊านพะเยา บ้านเรือนแต่ละหลังสร้างด้วยไม้ไผ่หรือไม้เนื้อแข็งเป็นโครง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเหนียวหรือหญ้าคา รั้วบ้านเป็นพันธุ์ผักหรือต้นไม้เลื้อยที่กินได้ สภาพทั่วไปของอาณาบริเวณกว๊านพะเยามีความอุดมสมบูรณ์มากทั้งพันธุ์พืชบกและพืชนํ้า สัตว์ป่าบางชนิด สัตว์ปีก และสัตว์นํ้า ชาวบ้านรอบกว๊านพะเยาได้บุกเบิกพื้นที่ว่างเปล่าริมหนองบวกลำน้ำเหล่านั้นเป็นที่ไร่นาที่กินทำกิน

ลำน้ำ บวก หนองต่าง ๆ ในกว๊านพะเยาก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญของชาวบ้านในชุมชนรอบกว๊านพะเยาได้ใช้ประโยชน์ในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะเพื่อการอุปโภคบริโภค อาชีพต่าง ๆ ของชาวบ้านมีฐานการใช้ทรัพยากรที่มาจากกว๊านพะเยาแทบทั้งสิ้น เช่น การนำโค-กระบือไปเลี้ยงปล่อยไว้ตามที่บวกที่หนอง ป่าต่าง ๆ รอบหนองเป็นสถานที่ที่ชาวบ้านเก็บผลผลิตต่าง ๆ จากป่า เช่น เก็บเห็ด เก็บหน่อไม้ และพันธุ์พืชต่าง ๆ ที่ดินรอบหนองใกล้หมู่บ้าน ถูกแปลงสภาพจากการบุกเบิกปรับถางที่ดินเพื่อเป็นพื้นที่เกษตรกรรมไร่นา ใช้ระหัดวิดน้ำจากลำเหมืองเพื่อท่น้ำเข้าที่นา พื้นที่บวก หนอง และลำน้ำต่าง ๆ เป็นแหล่งของการทำประมงพื้นบ้านที่ชาวบ้านสามารถใช้หาปลาได้ตลอดปี ตลอดจนใช้สำหรับอาบน้ำและกินได้

วิถีชีวิตของชาวบ้านผูกติดกับกว๊านพะเยา อาชีพการประมงดูเหมือนจะเป็นอาชีพสำคัญที่หาเลี้ยงปากเลี้ยงท้องของชาวบ้านรอบกว๊านพะเยา นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมทำนา แต่ละกลุ่มบ้าน โดยเฉพาะเครือญาติและเพื่อนบ้าน ต่างนัดสมัครพรรคพวกออกไปหาปลาต่าง ๆ ตามบวกหนองร่องน้ำเป็นหมู่คณะทั้งผู้ชายและผู้หญิง ทุกบวกหนองร่องน้ำมีปลามากมาย โดยเฉพาะบริเวณริมนํ้าที่ตื้นเขิน เมื่อหาปลาได้ก็จะแบ่งเป็นสองส่วนคือใช้บริโภคในครัวเรือนหรือจัดสรรแบ่งปันกันในระหว่างหมู่หาปลาและญาติพี่น้องในหมู่บ้าน อีกส่วนหนึ่งจึงนำไปขายที่ตลาดสดในเมืองหรือตลาดบริเวณใกล้เคียงโดยแม่บ้าน หลังจากนั้นก็จะลงไปหาปลาอีกครั้งหนึ่ง

ก่อนการสร้างประตู่ระบายน้ำ ชาวบ้านจะพึ่งพาแหล่งน้ำเหล่านี้ในการอุปโภคบริโภค การเกษตรและการทำประมง สมัยก่อนปลาจะมีความอุดมสมบูรณ์และมีหลากหลายชนิด เช่น ปลา

^๑ หลายหมู่บ้านรอบกว๊านพะเยา ตั้งชื่อหมู่บ้านที่สอดคล้องกับลักษณะพื้นที่ที่หมู่บ้านนั้นตั้งอยู่ เช่น สันป่าค่าง สันหนองเหนียว สันต้นผึ้ง บ้านแม่คำ (น้ำสบคำ) บ้านร่องไฮ บ้านร่องห้า บ้านสันเกลบคำ บ้านสันปาม่วง บ้านสันเวียงใหม่ บ้านทุ่งกัว บ้านสันช้างหิน บ้านสันกว๊าน เป็นต้น (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖ : ๓๐)

ค้ำว ปลาข้างลาย ปลาหวาน ปลาคุก ปลาชอ ปลาไส้ตัน ปลาปักป้อม ปลาชีวคว ปลาคาบลาว ปลา
 เกื้อเคื้อ ปลามะแปบ ปลาช่อน ปลาทราย ปลากด ปลากระติ ปลาสร้อย ปลาตึก ปลาตึก ปลาเพี้ย
 ปลาผา (ตะพานน้ำ) เป็นต้น เครื่องมือที่ใช้จะเป็นเครื่องมือพื้นบ้าน ได้แก่ เบ็ด แซะ สุ่ม จำ ที่ทำขึ้น
 จากไม้ไผ่และค้าย

จากบันทึกการบอกเล่าของพระธรรมวิมล โมลี กล่าวถึงการทำมาหากินของชาวบ้านใน
 กว๊านพะเยาเอาไว้ว่า

“ในสมัยนั้นกว๊านพะเยาเป็นแหล่งประมงทำมาหากินของชาวบ้านทางนอก ออกไปจะ
 นัดหมายกันเป็นวัน ๆ แล้วก็โดยมากมีสุ่ม มีจำ ยกยอ มีแซะ อีกส่วนหนึ่งเรียกว่าใส่ตุ้มอันนั้น
 ใช้กักปลาไหล แล้วก็หากินตามธรรมชาติมีโย มียอ มีสุ่มเท่านั้นแหละหากินในสมัยก่อน
 นอกจากนี้ก็มีอีกรายหนึ่ง จ่อมเบ็ดมีเบ็ด ถ้าหากว่าเข้าฤดูนี้ น้ำขึ้นก็มีล่อปลา...เวลาฝนตก
 น้ำนอง ปลาเข้ากว๊านมันจะขึ้นไปตามน้ำ แล้วก็ประชาชนก็มักจะได้ เวลามันขึ้นน้ำก็เอาแห
 บ้างดักเอา หรือพื้นเอาบ้างอะไรต่าง ๆ ...เมื่อก่อนนี้หัวไร่ปลายนา ไถแล้วก็เผื่อคราด คน
 จะต้องไปจับปลาเวลาคราดน้ำมันชุ่ม ปลา มันจะขึ้น คนก็ไปจับเอาในนา...” (ธรรมวิมล
 โมลี, พระ ใน ยิ่งยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

แต่อย่างไรก็ตาม พระธรรมวิมล โมลีกล่าวว่า การจับปลาที่หนองบึงต่าง ๆ ที่อยู่ในกว๊าน
 พะเยา ประชาชนจะสามารถจับปลาได้โดยสะดวกก็แต่เฉพาะหนองเอี้ยงหรือหนองน้อยเท่านั้น แต่
 หนองหลวงของกว๊านพะเยาเป็นของผู้ปกครองเมืองพะเยาในสมัยนั้น ไม่ได้เป็นพื้นที่สาธารณะที่
 ใคร ๆ ก็มาจับปลาได้เหมือนกับหนองเอี้ยง ดังนั้น หนองหลวงอยู่ในความครอบครองของ
 ผู้ปกครองเมืองพะเยา ซึ่งถ้าใครประสงค์จะมาจับปลาที่หนองหลวง ผู้ปกครองก็จะมีประกาศหรือ
 ได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองเมืองพะเยาก่อน และเมื่อจับได้ ก็จะต้องแบ่งปลาขนาดใหญ่ที่จับได้
 ให้กับผู้ปกครองเมืองพะเยา ที่เหลือจึงจะสามารถนำไปได้

“...มีบวกอยู่ในบริเวณของกว๊านเป็นลือก ๆ สำนวญแล้วมีชื่อว่า บวกนั้นบวกนี้ เช่น
 บวกกุ้ง บวกก้างแก้ง บวกหนองหาน หนองวัวแดง หรืออะไรต่าง ๆ แล้วก็หนองเหล่านี้
 เป็นของเจ้าในสมัยก่อน (เน้นคคยผู้วิจัย) ถ้าจะลงจับปลาจะต้องได้รับอนุญาตจากเจ้าก่อน
 ถ้าหากว่าได้ปลาตัวโต ๆ เจ้าก็เอาไป ฉะนั้นประชาชนธรรมดาที่หากินบริเวณกว๊านน้อย ถ้า
 จะลงกว๊านหลวงก็ประกาศไปทั่ว ใครมีโย มีจำ มีสุ่ม ก็มาจับปลาได้ แต่เจ้าอนุญาตให้จับ
 เป็นคราว ๆ ไป...” (ธรรมวิมล โมลี, พระ ใน ยิ่งยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

และ

“...ส่วนผักตบชวา การเก็บผักตบชวาสมัยโบราณเขาเกณฑ์กำนัน ผู้ใหญ่บ้านตาม
 ตำบลรอบนอก แล้วก็ไปทำเป็นคอกเอาไม้มาปักมีข้าว ปักแล้วก็เอาข้าวผูกเป็นมัด ๆ ให้เก็บ
 บัวลอยผักตบชวาเป็นกองเป็นกอง หมูบ้านไหนก็เกณฑ์กันทำอย่างนั้นเพราะจะออกแล้งแล้ว
 น้ำมันแห้งถูกแดดเผาแห้งเหี่ยวไป ไฟจุดเผาเป็นแบบนี้มาภายหลัง...” (ธรรมวิมล โมลี, พระ
 ใน ยิ่งยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

ผลิตเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องอุปโภคของชุมชนต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยา ดังสำนวนที่ชาวบ้านเมืองพะเยาที่อาวุโสและใช้ชีวิตเติบโตมากับกว๊านพะเยาก่อน พ.ศ. ๒๕๔๒ ความว่า

“ใครอยากได้ลื้อ หื้อไปบ้านแม่มาเรือ ใครอยากได้เมียหื้อไปคอกคำได้”

(ถ้าต้องการได้ลื้อเกวียน ให้ไปหาที่บ้านแม่มาเรือ ถ้าต้องการได้ภรรยา ให้ไปหาที่คอกคำได้ - ผู้เขียน)

“บ้านจิวข้างขาง บ้านสาขขางสาข บ้านน้ำพุ่น้ำถาก ขางจะค่านเห็ดลม”

บ้านจิวในปัจจุบันตั้งอยู่ที่ริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก อยู่ในตำบลบ้านสาข อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา สมัยก่อน ชุมชนบ้านจิวก่อนที่จะเปลี่ยนอาชีพมาทำครกหินขางเหมือนในปัจจุบันนี้ ชาวบ้านจิวได้ขางขางมาก่อน (วิมล ปิงเมืองเหล็ก ใน *เมืองพะเยา*, ๑-๑๕ มกราคม ๒๕๔๕ : ๑๑)

“ขาง” เป็นเหล็กชนิดหนึ่ง ซึ่งชาวบ้านสกัดได้มาจากแร่ที่ติดอยู่ตามกรวดหินที่มีคาสันในอาณาบริเวณของชุมชน ขางมีคุณภาพที่แข็งแกร่ง แต่เปราะง่าย ชาวบ้านจิวจะเอาขางไปทำ “หม้อขาง” (กระทะ) หรือผาดไถนา (คราดไถนา) และหากเครื่องมือที่ทำมาจากขางเกิดหักหรือแตกใช้การไม่ได้แล้ว ชาวบ้านก็จะเอาไปไปทุบให้ละเอียด แล้วผสมลงใน “เฝ้า” ทำเป็นบอกลไฟคอก (กระบอกลไฟ) ทำให้เกิดสะเก็ดไฟสว่างเป็นพุ่ม (วิมล ปิงเมืองเหล็ก ใน *เมืองพะเยา*, ๑-๑๕ มกราคม ๒๕๔๕ : ๑๑)

ส่วนบ้านสาข ในปัจจุบัน ตั้งอยู่ที่ริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกเช่นเดียวกับบ้านจิว และอยู่ในบริเวณใกล้ ๆ กัน อยู่ในตำบลสาข อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา สมัยก่อนบ้านสาขจะมีป่าที่มีต้น “สาข” ขึ้นอุดมสมบูรณ์มากมาย ชาวบ้านนำต้นหรือก้านของสาขมาผ่าครึ่ง แล้วนำไปตากแดด จากนั้นก็ลอกเอาเฉพาะผิวมาทอเป็นเสื่อ (สาข - เป็นภาษาภาคเหนือ) ส่วนใบสาข (ต้องสาข) ชาวบ้านจะนำมารองในถังเหมียง (ป้วยเหมียง) ที่อัดแน่นเป็นก้อน เพื่อส่งขายทั่วไป (วิมล ปิงเมืองเหล็ก ใน *เมืองพะเยา*, ๑-๑๕ มกราคม ๒๕๔๕ : ๑๑)

ส่วนบ้านน้ำพุ่น้ำถาก คือบ้านที่อยู่ติดคอกหนอง (คอกขุนร่าคัม - ผู้เขียน) ซึ่งมีบ้านห้วยหม้อ บ้านเหล่า เป็นต้น บ้านเหล่านี้มักจะประสบอุทกภัยเป็นประจำในฤดูฝนถึงฤดูน้ำหลาก สายน้ำจะไหลอย่างรุนแรงลงมาจกคอกซึ่งชาวบ้านได้เลียนเสียงของน้ำที่ไหลลงมาจกคอกอย่างรุนแรงนั้นมาเรียกชื่อหมู่บ้านเหล่านั้นด้วย แต่ด้วยการที่บ้านห้วยหม้อ บ้านเหล่าเป็นหมู่บ้านที่มีน้ำไหลตลอดปี ทำให้ป่ารอบหมู่บ้านมีความอุดมสมบูรณ์มาก และของป่าที่ชาวบ้านมักจะหาได้ คือ “จะค่าน” ซึ่งเป็นไม้เถาวัลย์ชนิดหนึ่งขึ้นตามป่า และ “เห็ดลม” (บางท้องถิ่นเรียกว่า “เห็ดคอบ”) ซึ่งเป็นเห็ดชนิดหนึ่งที่ขึ้นตามขอนไม้ เช่น ไม้เแง ไม้เปา และไม้ตะเคียน และขอบงอกในฤดูฝน ชาวบ้านภาคเหนือนิยมนำมารับประทานมาก ส่วนใหญ่ ชาวบ้านนิยมนำเอาเห็ดลมและจะค่านมาทำอาหารประเภทแกง ผัด โดยเฉพาะแกงแค (วิมล ปิงเมืองเหล็ก ใน *เมืองพะเยา*, ๑-๑๕ มกราคม ๒๕๔๕ : ๑๑)

การคมนาคมติดต่อของชุมชนในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยา

หลวงพ่อกุรบาน้อย วัดค่อมใต้ เล่าว่า

“มีการนำชาวบ้านสร้างสะพานข้ามแม่น้ำอิง... ประมาณ พ.ศ. ๒๔๑๕ สะพานที่แรก จะมี ๓ จุดด้วยกันเพื่อเชื่อมต่อกันไปในการใช้ข้ามแม่น้ำอิง คือ ขัวก้อม ขัวกลาง และขัวแม่อิง ปัจจุบัน สะพานแม่อิงเรียกว่า สะพานขุนเดช คือ เพื่อสร้างข้ามแม่น้ำอิง ปัจจุบัน ขัวก้อมหรือสะพานสันยังคงเหลืออยู่คู่กับสะพานขุนเดช แต่ขัวกลางนั้นถูกถมเป็นถนนเสียแล้ว...แต่เดิมสะพานเป็นไม้ไผ่ ไม้ตะลาบ เรียกว่า ขัวเต๊ะ ใช้เดินข้ามเอง ต่อมาในยุคกำนันศรี ทำดี หลานขุนเดช ลูกแม่อุ้ยนวล ซึ่งเป็นลูกสาวคนที่ ๒ ของท่านเป็นคนสร้าง เป็นสะพานไม้ และต่อมาทางราชการจังหวัดคอนกรีตเสริมเหล็กในปัจจุบัน” (บรรคร ภิธรรมโม, พระ, ๒๕๔๖ : ๒๑)

และ

“...งานประเพณีเดือนแปดเป็ง หรือ งานประเพณีนมัสการพระเจ้าตนหลวง ใน พ.ศ. ๒๔๘๐ ถือว่าเป็นงานที่ยิ่งใหญ่มากของเมืองพะเยา จะมีคนต่างเมืองเดินทางกันมาตั้งแต่วันขึ้น ๑๐ ค่ำ และจะมากที่สุดนับตั้งแต่วันขึ้น ๑๓ ค่ำเป็นต้นไป โดยทุกคนจะมานอนแรมแกมมือนอกกันที่วัด อาศัยในพระวิหาร ศาลาบาท และบริเวณรอบนอกของวัด คนเมืองพะเยา ไม่ว่าจะอยู่ ‘หลายก๊วาน’ หรือ ‘หลายอิง’ แม่กา จำปาหวาย แม่ตำต่างก็จะเดินกันเป็นกลุ่ม ๆ ติดตามลำน้ำอิงผ่านป่าแสม ป่ากว๊าว (ทองกวาว) ไปถึงวัด บางหมู่บ้านจะนั่งเกวียนกันมาเป็นทิวแถว เมื่อมาถึงวัดแล้ว จะพักเกวียนไว้หลังวัด แล้วปล่อยให้วัวกินหญ้ากินน้ำตามลำน้ำอิงที่ไหลผ่านทางวัด...นอกจากจะนั่งเกวียนมาแล้ว ชาวบ้านหลายก๊วานจะพากันนั่งเรือข้ามน้ำอิงมาถึงหลังวัด ส่วนพวกชาวบ้านแถวบ้านต้าจะเดินข้าม ‘ขัวขุนเดช’ มาเป็นแถวยาว” (วิมล ปิงเมืองเหล็ก และนพพล กุ๋ชัย ใน สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา, ๒๕๔๔ : ๑๒-๑๓)

และ

“...สำหรับทางเดินจากตำบลตุน ตำบลสาจะมาได้สองข้าง ข้างหนึ่งอ้อมทางขวาทางก๊วานไปบ้านสันช้างหินออกจากสันก๊วานไปสันช้างหินแล้วก็แม่ร่องไฮ ครั้นข้ามแม่ร่องไฮแล้วก็เดินอ้อมแล้วก็มาข้ามมาเป็นโคก แลวนี่มีวัดอยู่หลายวัด มาถึงจะขึ้นฝั่งทางนี้มีสะพานไม้จักสานเขาเรียกว่า ‘สะพานขัวเต๊ะ’ ทางหมู่บ้านทางโน้น เวลาจะมาในเวียง หาบข้าวหอบของมาขายก็จะผ่านขัวเต๊ะ ทำให้ชั่วคราวเวลาหน้าแล้งข้ามแม่น้ำอิงผ่านมาขึ้นหน้าตึกของคุณหลวงศรี สมัยนั้นทางสายเหนือนี้ ก็ตั้งแต่บ้านสันเวียงใหม่ สันป่าค่าง สันปู่เลย แล้วก็อ้อมมาขึ้นที่ทำคันกุ่มตรงมุมบ้านแท่นดอกไม้ขึ้นไปหาเวียงเก่าที่ฝรั่งอยู่ตรงนั้น เขตทำฐานเรียกว่า แท่นดอกไม้ ...” (ธรรมวิมลโมลี, พระ ในอึ้งยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

และ

“...ในก๊วานนี้เขาเล่าว่าในสมัยก่อนนี้ เขายังพบสะพานอยู่ในก๊วานเป็นหลัก มีร่องต่าง ๆ เรียกว่าร่องเหยี่ยวคู่กับน้ำแม่อิงมันจะไหลผ่านเป็นร่องตรงนั้นทำสะพานข้าม ถ้าเราอยู่

ที่จอมทองมองไปมันตรงแนวกับเวียงค่อม อันนั้นเป็นทางเดินเขาลงมาหากบ้านพะเยา เข้ามาเวียงนี้แล้วทางเดินเหล่านั้น ประชาชนก็ใช้ได้ตั้งแต่มีนา เมษา พฤษภาคม มิถุนา อะไรต่าง ๆ จนกว่าน้ำท่วมเข้าหาฤดูฝนยังเดินได้อยู่ มีควายฝูงหนึ่งคุมมาก หากเคราะห์ร้ายไปเจอมันจะวิ่งไล่ขวิด...” (ธรรมวิมลโมลี, พระ ใน ยิงยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

พระเทพวิสุทธิเวที (๒๕๓๗a, ๕-๑๐) กล่าวถึงการเดินทางนำผลผลิตไปค้าขายที่เวียงพะเยาของหมู่บ้านในทางทิศตะวันตกของกว๊านพะเยาในปัจจุบันว่า แบ่งเป็นสองเส้นทาง คือ เส้นทางที่ ๑ เป็นเส้นทางสายใต้ของชาวบ้านบ้านตู่ บ้านสาบใช้ติดต่อเชื่อมกับตลาดในเวียง (เมือง)

“...ระยะทางประมาณ ๑๒ กิโลเมตร ชาวบ้านจะหาบสิ่งของไปตามเส้นทาง เกรียนเลียบฝักร้านด้านใต้ ผ่านบ้านสันกว๊าน บ้านข้างหิน บ้านแม่ใส บ้านร่องไฮ ขึ้นสันธาตุ เดินสันโคกจดฝั่งแม่น้ำอิง ข้ามข้าวแตะ (สะพาน) ตรงหน้าตึกคุณหลวงศรีนครานุกูล ขึ้นฝักร้านสู่ตลาดในเวียง...”

และเส้นทางที่ ๒ คือ

“เส้นทางสายเหนือของชาวบ้านหมู่บ้านสาบ บ้านจิว บ้านสันบัวบก เป็นต้น จะเดินทางผ่านบ้านสันเวียงใหม่ บ้านสันตันเคราะห์ และบ้านสันป่าตอง เดินเลียบชายกว๊านไปทางทิศเหนือ มีทางลัด ทางเกรียนเช่นกัน ผ่านบวกหนอง พบสะพานไม้พาดข้ามร่องประมาณสองแห่ง ก่อนถึงสะพานข้ามแม่น้ำอิงแถวบ้านท่าคันกุ่ม เดินผ่านป่าไผ่ ผ่านบ้านแท่นคอกไม้ ถึงวัดพระเจ้าตนหลวง แล้วเดินทางเข้าสู่ตลาด...”

ความเชื่อและความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมของชุมชนในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

จากการพบหลักฐานของซากวัด สันธาตุ และคูต่าง ๆ ตรงพื้นที่กว๊านพะเยาในอดีต ในหนังสือประวัติศาสตร์เมืองพะเยายุคหลัง (เทพวิสุทธิเวที, พระ ๒๕๓๑ : ๔๐ - ๔๑) กล่าวว่า หลังจากปราบจลาจลเงี้ยวที่เมืองพะเยาแล้วเสร็จ พระยาอุดรประเทศทิศเจ้าผู้ครองเมืองพะเยาสมัยนั้น ได้หาทางป้องกันเขตเมืองพะเยาใหม่ จึงเกณฑ์ราษฎรลูกบ้านที่อยู่ตำบลรอบนอกมารื้อถอนวัดวา ต่าง ๆ เพื่อนำอิฐ หิน ดินที่มาก่อเป็นกำแพงเมืองล้อมรอบอย่างเห็นเป็นแนวอยู่ในปัจจุบัน มีบางวัดที่สันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ในกว๊านพะเยาปัจจุบันที่ถูกรื้อถอนสร้างเมฆเมือง (กำแพงเมือง) ในสมัยนั้น คือ วัดบวกลี้แจ้ วัดป่ากว๊าน พระเจดีย์ริมแม่ฮ่องน้อยห่าง วัดคงบวกมะเข่า (อ้างแล้ว, หน้า ๔๖-๔๗) วัดสันธาตุ วัดต้นไม้แดง วัดต้นศรีคำ วัดบ่อแปดเหลี่ยม วัดอุณห้า (วิมล ปิงเมือง เหล็ก ใน พะเยารัฐ, ๒๕๔๖ : ๕) ซึ่งในจำนวนนั้นมีวัดโบราณที่มีที่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านรอบกว๊านและจมอยู่ในกว๊านแล้ว เช่น เคยมีวัดที่ตั้งอยู่บริเวณสถานีประมงจังหวัดพะเยา ที่ท้ายบ้านสันตันเคราะห์ บ้านทุ่งกิว บ้านสันกว๊านก็มีวัด โบราณตั้งอยู่ (เทพวิสุทธิเวที, พระ ๒๕๓๗a : ๑๕-๒๓)^๕

^๕ หลักฐานโบราณวัดอุโบสถสถานในกว๊านพะเยา พระธรรมวิมลโมลี (ใน เกรียงศักดิ์ รัชชกุล บก., ๒๕๔๖ : ๑๑๐) ได้บันทึกไว้ในสมัยที่มีการขุดลำเหมืองเพื่อก่อสร้างประตูระบายน้ำ พ.ศ. ๒๔๘๑ ว่าพบซากโบราณวัตถุจมอยู่ใต้ดินลักษณะเป็นฐานเจดีย์ วิหาร และขังขุดโบราณวัตถุ เช่น พระพุทธรูป ระฆัง ฆ้อง กังสดาล เป็นต้น ฝังอยู่ใต้ฐานดังกล่าว

เนื่องจากชื่อวัด เจตีย์ต่าง ๆ ข้างต้นตรงกับชื่อบวกร่องน้ำ และป่าที่ได้ยินชื่อในกว๊านพะเยา เช่น บวกรี่แจ่ง และป่ากว่าว จากหลักฐานการบันทึกดังกล่าว จึงสันนิษฐานได้ว่า ก่อนที่ชาวบ้านจาก จังหวัดอื่นมาตั้งถิ่นฐานรอบกว๊านพะเยาหลัง พ.ศ. ๒๔๔๕ พื้นที่กว๊านพะเยาที่มีวัด สันธาตุ และคู่นั้น พื้นที่ดังกล่าวเป็นหมู่บ้านหรือชุมชนร้างมาก่อน จึงพบซากโบราณสถานและโบราณวัตถุหลายแห่ง ซึ่งในปัจจุบัน ชาวบ้านเล่าว่าคู และสันธาตุต่าง ๆ ยังคงมีหลงเหลือแต่จมอยู่ในกว๊านพะเยา

“วัดวาอารามที่อยู่ขอบรอบกว๊านที่หางหมู่บ้าน หางบ้านม่วง หางบ้านสันป่าค่าง หางบ้านสันเวียงใหม่กับสันตันเคราะห์มี ๒ วัด หางสันกว๊าน หางทุ่งก็วัด บ้านสันช้าง หินก็ว่ามีวัด รัศมีทุ่งนาที่มีอยู่มาตั้งแต่แม่ไสร่องไฮก็มีเนินสร้างวัดบนนั้นมี นี่ชาวบ้านเรียกว่าบวกรี่แจ่ง ไม่ใช่สรรพนามคือเป็นสระของวัด อันนี้ก่ออิฐมันเป็นสระของวัด วัดอยู่ในนี้ทั้งหมด แต่ก่อนแถบทางนี้มีมีมูมที่เขาดมก็เป็นวัดมีพระพุทธรูปหินยังอยู่ติดทางสามแยกคิดป่าช้าเขาเรียกว่า วัดป่ายะ มีศิลาจารึกอยู่วัดเหล่านี้สร้างสมัยพุทธศตวรรษที่ ๒๐-๒๑ สมัยนั้นเจ้าสีหมันครองเมืองพะเยา ...” (ธรรมวิมลโมลี, พระ ใน ยังกยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

จากหลักฐานที่ปรากฏพบอยู่ในกว๊านพะเยา ถูกทำให้เกิดความเชื่อในความศักดิ์สิทธิ์ของเจ้าที่ ผีและพระธาตุที่อยู่บริเวณกว๊านพะเยา โดยชาวประมงจะแสดงความเคารพ เมื่อผ่านในบริเวณดังกล่าวทุกครั้ง รวมทั้งการขอพรเพื่อให้ได้ปลามากๆ ชาวประมงที่เจอประสบการณ์กับตนเองเล่าว่า ใค้ไปวางตาข่ายสันธาตุเก่าบริเวณชุมชนสันแกลบคำ วัดบุญยืน และพุดจาลบหลู่เจ้าที่ด้วยความไม่ตั้งใจ กลับมาบ้านก็ล้มป่วยปางตาย ต้องไปขอมาจึงหายจากอาการ นอกจากนี้ก่อนที่ชาวประมงจะกินข้าวในกว๊านพะเยาระหว่างที่กำลังออกหาปลา จะต้องถวายข้าวและอาหารให้เจ้าที่ก่อน บางคนจะวาง ๔ ทิศ ถ้าจะปีศาจจะต้องขอมาเจ้าที่ก่อน (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖ : ๕๕)

ความเชื่อทางศาสนาพุทธที่ชาวประมงนับถืออยู่ ส่งผลต่อวิธีการจับปลาในกว๊านพะเยา ซึ่งบางคนจะมีความเชื่อว่าจะไม่ออกไปหาปลาในวันสำคัญต่างๆ เช่น วันพระ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา วันสงกรานต์ เป็นต้น บางคนจะทำเครื่องมือประมงในวันที่เป็นมงคล เช่น การสานแห ตาข่าย การทำคันเบ็ด ซึ่งโดยมากจะทำในวันอังคาร นอกจากนั้น ก็จะเป็นความเชื่อในเรื่องโชคลาง เคสึคสำหรับการทำประมง ที่สอดคล้องวิธีการหรือข้อควรประพฤติปฏิบัติที่เชื่อว่า หากกระทำตามความเชื่อดังกล่าว จะทำให้จับปลาได้เป็นจำนวนมาก แต่ความเชื่อดังกล่าว มิได้เป็นความเชื่อ โดยส่วนรวมของชาวประมง แล้วแต่บุคคลจะเชื่อถือ

ในอดีตการทำมาหากินของชุมชนจะมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ ชาวบ้านจะมีความเชื่อว่าเป็นป่า ต้นไม้ แม่น้ำ จะมีผีนางไม้มดลูกคุ้มครองอยู่ ดังนั้นในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเหล่านั้น จึงมีการแสดงความเคารพนับถือ ด้วยการเซ่นไหว้ บูชา และมีข้อห้าม (ซีด) ต่อความเชื่อเหล่านั้นด้วย ในการทำประมงของชาวประมงกว๊านพะเยาก็เช่นเดียวกัน

ชาวประมงจะมีความเชื่อและข้อห้ามในการทำประมง การที่ความเชื่อดังกล่าวได้มีการผลิตซ้ำขึ้นมาส่วนหนึ่งเป็นเพราะว่าในอดีตบริเวณที่เป็นกว๊านพะเยา จะมีวัดวาอาราม พระธาตุเจดีย์ และบ้านเรือนของชาวบ้าน เมื่อมีการสร้างประตुरบายน้ำกั้นแม่น้ำอิง ทำให้น้ำท่วมสถานที่ต่างๆ เหล่านั้น ปัจจุบันซากโบราณสถานเหล่านั้น โดยเฉพาะเจดีย์ ซึ่งมีอยู่หลายแห่งบริเวณบ้านร่องไฮ เช่น เจดีย์นกกแหว เจดีย์ปู่เจ้า เจดีย์คันโพธิ์เตี้ย เป็นต้น ชาวประมงมีความเชื่อและให้ความนับถือต่อเจดีย์ดังกล่าว รวมทั้งการมีความเชื่อเกี่ยวกับเครื่องมือประมง วันเวลาในการออกทำประมง และข้อห้ามต่าง ๆ เช่น

“พิธีขอฝนจะกระทำต่อเมื่อมีความแห้งแล้งแล้ว ฝนไม่ตกเป็นเวลานาน ชาวบ้านซึ่งอาชีพส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรและอาศัยน้ำจากธรรมชาติมาช่วยในการทำเกษตร การทำพิธีขอฝนจะต้องบูชามหาอุปคุต โดยสมมติก้อนหินจากทำนน้ำเป็นพระมหาอุปคุตแล้วนำมาทำพิธี และมีเครื่องประกอบพิธี เช่น ใช้พีชที่มีชื่อเกี่ยวกับน้ำหรือพีชที่สามารถเก็บน้ำได้คิรวมทั้งปั้นรูปสัตว์น้ำต่าง ๆ และมีการตักลงตลอดวันตลอดคืน จนกว่าฝนจะตก โดยเกณฑ์ชาวบ้านมาช่วยตักลง ... วันที่ ๑ ขึ้น ๖ ค่ำ เดือน ๑๑ จุลศักราช ๑๒๖๖ พ.ศ. ๒๔๕๘ วันที่ ๑๖ สิงหาคม ร.ศ.๑๓๔ วันนี้ตักลงทั้งกลางวันจนถึงค่ำ ได้หยุดตักลงวันนี้ได้ทราบข่าว น้ำแม่อิง แม่คำ ร่องไฮ แม่่นาเรือ หัวเล็ก แม่ตุ่น แม่ค่อม แม่คำ ร่องปอ ร่องช้าง นองทุกแม่ทุกหัวแล ประการหนึ่ง กบ เขียด อึ่ง ค่ำ (สัตว์คล้ายอึ่งอ่าง แต่ตัวเล็กกว่า) ก็ร้องทักท้วง ทุกที่แล ประการหนึ่ง น้ำกว๊านก็เต็มกว๊านแล สัพพะสัตว์บันดามีชีวิต คัวน้ำก็คิ เลี้ยงชีวิตด้วยน้ำก็คิ ก็มีความสบายมากที่สุดแล้ว ผุงมนุษย์หมู่ทำนาก็สบายคิแล มนุษย์ที่บมีน้ำก็สบายทุกแห่งทุกที่แล” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, ๒๕๔๔ : ๑๕๐-๑๕๒)

ชุมชนต่าง ๆ มักมีวัดประจำชุมชน และหากมีเทศกาลงานประเพณี หรือวันสำคัญต่าง ๆ ทางศาสนา ได้แก่ งานตานก้วยสลาก (สลากภัต) งานปอย งานผ้าป่า วันมาฆบูชา วันอาสาฬหบูชา วันวิสาขบูชา วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา เป็นต้น สมาชิกในแต่ละชุมชนจะมาร่วมงาน ช่วยเหลือกิจการต่าง ๆ และทำบุญกับวัดประจำชุมชนนั้น ๆ นอกจากนั้น หากครัวเรือนใดมีการจัดงานต่าง ๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานศพ ฯลฯ ก็จะไปขอหยิบขอยืมเครื่องใช้ไม้สอยสำหรับการจัดงาน เช่น เต็นท์ เครื่องครัว ฯลฯ กับวัดประจำชุมชน ความหมายของการที่ชาวบ้านจัดงาน ช่วยเหลือ ทำบุญที่วัดประจำชุมชนของตนเองนั้น เรียกว่า การคนในชุมชนแต่ละชุมชนมี “ศรัทธาวัด” เดียวกัน

ศรัทธาวัดเดียวกันของแต่ละชุมชน จะมีผู้อาวุโสที่ชำนาญการจัดการพิธีการต่าง ๆ เกี่ยวกับศาสนาพุทธคอยควบคุม ดูแล จัดการ รับผิดชอบ ซึ่งจะมีตำแหน่งเป็น “แก้ววัด” แก้ววัดมักจะเป็นผู้ที่เคยบวชเรียนมานานแล้ว และสึกออกมา (หนาน)

ภายในชุมชนหนึ่ง จะมีการแบ่งการดูแลบ้านเป็นกลุ่ม เรียกว่า “หัวหมวด” ของกลุ่มต่าง ๆ ที่รับผิดชอบประสานงานกลุ่มบ้านในหมวดของตนเองเพื่อให้อาวุโชนให้ช่วยเหลืองานประเพณีต่าง ๆ เมื่อถึงคราวที่วัดประจำชุมชนจะจัดให้มีขึ้น

ดูเหมือนว่าความร่วมมือเป็นอันหนึ่งอันเดียวของศรัทธาวัดต่าง ๆ ของหมู่บ้านกวีวันพะเยา ผังตะวันตกก็พบอยู่เช่นกัน หากแสดงตามหลักฐานของพระเทพวิสุทธิเวที (๒๕๓๗a, ๑๘-๑๙) ที่กล่าวถึงการรวมกันลงอุโบสถห่างจากบ้านสาไป ๑ กิโลเมตร เพื่อทำสังฆกรรมของพระสงฆ์วัดต่าง ๆ ๑๑ วัด มี วัดสันเวียงใหม่ วันสันบัวบก วัดสันกวีวัน วัดทุ่งกิ้ว วัดสาใต้ วัดสาเหนือ วัดบ้านจิว วัดคูนใต้ วัดคูนกลาง วัดบ้านบัว วัดห้วยลึก เนื่องจากครุบาธรรมวงศ์ (คือ ธรรมวโส) วัดสาใต้ ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะตำบลสา เป็นที่เคารพนับถือของพระภิกษุสามเณรและประชาชนบริเวณนั้น เป็นอย่างมาก ปัจจุบันอุโบสถที่ร่วมสังฆกรรมทั้ง ๑๑ วัดยังคงอยู่

ชุมชน ๑๔ ชุมชนรอบกวีวันพะเยามีลักษณะความสัมพันธ์ภายในชุมชน โดยมีระบบเครือญาติเป็นศูนย์กลางยึดเหนี่ยวความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนไว้ อ้างถึงความเป็มาและการตั้งถิ่นฐาน ซึ่งให้เห็นว่าภายในชุมชนต่าง ๆ นั้น ประกอบด้วยกลุ่มบุคคลทั้งหมด ประเภท คือ กลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิม กลุ่มคนที่อพยพเคลื่อนย้ายหนีภัยการจลาจลเงี้ยวและเสาะหาที่ทำกินใหม่จากจังหวัดใกล้เคียง และกลุ่มคนที่เข้ามาใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ ๑ และ ๒ ในกลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ต่างก็มีกลุ่มเครือญาติของตนเอง ทั้งโดยการเดินทางมาพร้อมกับญาติพี่น้อง สมักรพรคพวกจนกระทั่งเมื่อได้ตั้งถิ่นฐานบริเวณรอบกวีวันพะเยาอย่างมั่นคงแล้ว กลุ่มเครือญาติกลุ่มต่าง ๆ ก็ได้แต่งงานระหว่างกันทั้งระหว่างกลุ่มคนพื้นเมืองดั้งเดิมกับกลุ่มที่อพยพจากจังหวัดใกล้เคียง และทั้งระหว่างกลุ่มคนพื้นเมืองภายในชุมชนและระหว่างชุมชนรอบกวีวัน ดังนั้น ชุมชนต่าง ๆ รอบกวีวันที่อยู่ใกล้ชิดจนถึงห่างออกไป หากสืบสาวถึงความสัมพันธ์ทางเครือญาติโดยการแต่งงานและย้ายถิ่นระหว่างชุมชนแล้ว เราจะพบและค้นหาสายสัมพันธ์ทางเครือญาติได้

ระบบสายสัมพันธ์ทางเครือญาติของชุมชน สะท้อนผ่านพิธีกรรมรวมญาติรูปแบบหนึ่ง คือ พิธีกรรม “เลี้ยงผีปู่ย่า” หรือ “เลี้ยงผีมดผีเม็ง” อนึ่ง พิธีกรรมสองประการดังกล่าว ได้รับการปฏิบัติในชุมชนต่าง ๆ ซึ่งสามารถจำแนกให้เห็นถึงเชื้อสายของความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวบ้านในสมัยอดีตได้ กล่าวคือ พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า จะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “คนเมือง” (คนไทยโยนก และคนไทยลื้อ) ส่วนพิธีกรรมเลี้ยงผีมดผีเม็ง จะเป็นพิธีกรรมที่ปฏิบัติในกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็น “เงี้ยว” (คนไทยใหญ่)

โดยสาระสำคัญของพิธีกรรมทั้งสองประการ เป็นการแสดงออกถึงการรวมหมู่เครือญาติฝ่ายผู้หญิง ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวจะจัดขึ้นในเดือนมีนาคมของทุกปี โดยร่างทรงซึ่งเป็นผู้อาวุโสของกลุ่มเครือญาติฝ่ายหญิงจะทำหน้าที่เป็นแม่ชีเชิญดวงวิญญาณบรรพบุรุษของผู้หญิงมาประทับร่าง และกลุ่มเครือญาติฝ่ายหญิงจะชุมนุมรวมกันอยู่ในพิธี เพื่อเซ่นไหว้บูชาและขอให้วิญญาณบรรพบุรุษทำนวยุชชะตาเคราะห์หามยามร้าย โรคภัยไข้เจ็บ การทำมาหากิน และช่วยปัดเป่าทุกข์โศก

โรคภัยให้ ตลอดจนวิญญูณบรรพบุรุษที่ทำหน้าที่เดือนสมาชิกในกลุ่มเครือญาติที่มีพฤติกรรมนอก
 กลุ่มนอกทางด้วย

พิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่า และเลี้ยงผีมดผีเม็งยังคงมีการปฏิบัติกันอยู่ทั่วไปในหลายชุมชน
 เช่นเดียวกับบริเวณชุมชนต่าง ๆ ในภาคเหนือของประเทศไทย ชุมชนที่มีความเชื่อและพิธีกรรม
 เกี่ยวกับสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ สังเกตเห็นได้จากบริเวณหนึ่งของชุมชนจะมีหอผีปู่ย่าอยู่ภายใน
 ชุมชน บริเวณ “บ้านเก้า” (บ้านเก่าที่สุด ที่เป็นบ้านแรกของตระกูลฝ่ายหญิง)

ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติและการแต่งงานดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นการ
 จัดระเบียบสังคมภายในชุมชนประการหนึ่ง ซึ่งเป็นพื้นฐานความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชน
 ระบบความสัมพันธ์ทางเครือญาติได้กำกับความสัมพันธ์ทางบทบาทและสถานภาพต่าง ๆ ของ
 สมาชิกในชุมชนไว้ เช่น การเคารพเชื่อฟังผู้อาวุโส และการยังคงดำรงความเป็นสังคมประเพณีซึ่ง
 มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกต่าง ๆ เป็นหน่วยชุมชน ไม่ใช่เป็นความสัมพันธ์แบบปัจเจกบุคคล
 เหมือนกับสังคมสมัยใหม่

แคว่น แสน : ระบบการปกครองท้องถิ่นของชุมชนในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

พ.ศ. ๒๔๕๗ ระบบการปกครองของพะเยาเปลี่ยนแปลงจากหัวเมืองของล้านนาเป็น
 หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัด พะเยายุคนั้นเป็นอำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย ระบบการ
 ปกครองของชุมชนรอบกว๊านพะเยา เป็นการปกครองแบบแต่งตั้งให้ผู้อาวุโสของชุมชนที่มีความนำ
 เคารพ ศรัทธา และเป็นกลุ่มตระกูลที่เก่าแก่ในหมู่บ้านเป็นหัวหน้าหมู่บ้าน ซึ่งหัวหน้าหมู่บ้านจะ
 ขึ้นอยู่หรือสังกัดกับการปกครองตามลำดับชั้นของการปกครองจังหวัดบริเวณเมืองพะเยา (ก่อน
 พ.ศ. ๒๔๘๔) ซึ่งมีลำดับชั้นการปกครองตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตั้งให้หัวหน้าหมู่บ้านเป็น “แสน”
 หรือ “แก่บ้าน” ปกครองดูแลสมาชิกในหมู่บ้าน ระดับตำบลตั้งให้หัวหน้าตำบลมีตำแหน่งทางการ
 ปกครองเป็น “แคว่น” และมีนายอำเภอคอยดูแลตำบลต่าง ๆ ในสังกัด อำเภอพะเยาแบ่งเป็น ๒๑
 ตำบล ซึ่งมีตำบลที่ควบคุมดูแลชุมชนรอบกว๊านพะเยาสมัยนั้น ดังนี้ ตำบลเวียง (ขุนวิรัตน์เกษม
 ราษฎร์ เป็นกำนัน) ตำบลแม่ต้า (ขุนวงศ์ ไชยมงคล เป็นกำนัน) ตำบลบ่อแฮ้ว (นายหลาน นาแพ้ว
 เป็นกำนัน) ตำบลแม่นาเรือ (พ่อหนานอินทร์ สารเร็ว เป็นกำนัน) ตำบลสันเวียงใหม่ (ขุนสิทธิ
 อินทร์วงศ์วรรณ เป็นกำนัน) ตำบลตุน (นายแก้ว ใจเย็น และนายอินตา ริมจันทร์ เป็นกำนัน)
 ตำบลสาบ (ขุนสาบสารการ เป็นกำนัน) ตำบลสันปาม่วง (ขุนมอย คามณี และนายใจมา เดชขอด
 เป็นกำนัน) ตำบลด้อม (ขุนเดช วงศ์จันทร์ เป็นกำนัน) และตำบลต้า (นายหล้า และนายแก้ว นาม
 บ้าน เป็นกำนัน) (พระเทพวิสุทธิเวที ปวง วงศ์เรือง, ๒๕๑๗a : ๑-๔)

แสน และแคว่นที่มีชื่อเสียงในสมัยนั้น ได้แก่ ปู่แสนแก้ว ซึ่งเป็นหัวหน้าหมู่บ้านของชุมชน
 แม่ต้า ที่ถูกจับโทษประหาร เนื่องจากทางราชการกล่าวหาว่าให้การสนับสนุนการก่อการจลาจลของ
 พวกโจรเงี้ยวเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ ขุนเดช ซึ่งเป็นหัวหน้าระดับตำบลในบริเวณบ้านตุน บ้านด้อม

บ้านสันตันผึ่ง ซึ่งอยู่บริเวณหัวกว๊านพะเยาในปัจจุบัน ทั้งสองท่านเป็นบุคคลที่เสมือนเป็นวีรบุรุษ หรือผู้นำทางประวัติศาสตร์ของท้องถิ่นชุมชนรอบกว๊านพะเยา ที่ชาวบ้านที่มีอายุจดจำได้ และเล่าต่อกันมาเป็นมุขปาฐะ

บทที่ ๔

เบิกฟ้าการพัฒนากว๊านพะเยา

การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน : กระบวนการกลายเป็น “กว๊านพะเยา”

ประจวบเหมาะและสถานีบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ ๒ กว๊านพะเยา จังหวัดเชียงราย

ในรายงานการตรวจสภาพของกว๊านพะเยาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๖ ของ ดร.ฮิว แมคคอร์มิค สมิท (Hugh M Smith, MD.LLD – ผู้เคยเป็น Commissioner of fisheries U.S.A ซึ่งเป็นที่ปรึกษาเกี่ยวกับการประมงของรัฐบาลไทยในสมัยนั้น) ที่นำเสนอต่อท่านเจ้าพระยาพลเทพ เสนาบดีกระทรวงเกษตรธิการ (เฉลิม โกมารกุล ณ นคร) พร้อมด้วยผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงราย (พระยาราชดำรง - ผลศรุตานนท์) ซึ่งเดินทางไปตรวจกว๊านพะเยา (ขงยุทธ อุณากรสวัสดิ์, ๒๕๔๕ : ๑-๓) และการสำรวจของหลวงมัศยจิตรการ ผู้แทนการประมง ที่เดินทางไปตรวจกว๊านพะเยาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่น่าจะบอกเล่าถึงมูลเหตุที่ทำให้กว๊านพะเยาต้องเปลี่ยนแปลงมาเป็นกว๊านพะเยาในปัจจุบันนี้ได้เป็นอย่างดี ความว่า

“...กล่าวกันว่ากว๊านพะเยาเป็นทำเลของสุภาพชนหมู่หนึ่งที่ได้ถือสิทธิในการจับปลา ซึ่งได้รับมรดกกันมาจากบรรพบุรุษต่อ ๆ กันลงมา แลถือเป็นผู้ปกครองการจับสัตว์น้ำในที่นี้แห่งครั้งกระโน้นมาแล้ว แต่บัดนี้ใคร ๆ ก็ลงทำการจับปลา ได้ห้ามการหวงห้ามหรือค่าธรรมเนียมที่ต้องเสียอย่างใดไม่ ได้ทราบว่ามีรัฐบาลได้เคยคำร้อออกข้อบังคับจัดการหวงห้ามการสัตว์ในบางส่วนบางตอนของบึงมาคราวหนึ่ง แต่การหวงห้ามนั้นหาได้รับผลไม่เวลานี้ไม่มีมีการใช้กฎข้อบังคับอันใดซึ่งเกี่ยวกับการสัตว์น้ำนั้นเลย

ตามหลักฐานพะยานที่ทราบจากราชฎรพื้นเมืองนั้น ปรากฏว่าความบริบูรณ์ของปลาในแถบนั้นได้ลดน้อยถอยลงกว่าแต่ก่อน ทั้งนี้กล่าวกันว่าเพราะความตื่นเงินของบึงได้ทวีขึ้น อันเป็นเหตุให้จับสัตว์น้ำได้สะดวกแลจับกันหนาแน่นขึ้น เพราะฉะนั้นเมื่อถึงปลายฤดูกาล ปลาจึงไม่มีเหลือที่จะเพาะพันธุ์อยู่ในพื้นน้ำได้ตามควร การที่บึงชักตื่นเงินขึ้นก็เพราะพื้นที่นารอบบริเวณบึงนั้นได้ระเอาโคลนตมมาลงสู่บึงนั่นเอง

ได้รับรายงานจากข้าราชการว่ามีราษฎรลงทำการจับปลาในกว๊านพะเยาทุกวัน ในระหว่างฤดูหน้าแล้ง มีจำนวนต่ำกว่าสองสามร้อยคนได้ใช้เครื่องมือชนิดที่ใช้ถือด้วยมือทุกประเภท บางพวกก็เป็นราษฎรในพื้นที่เมืองพะเยานั้นเอง บางพวกก็มาจากที่ห่างไกลออกไปและมาแรมคืนตามฝั่งของบึงในระหว่างฤดูหน้าแล้ง และได้จับปลากันอยู่เป็นเนืองนิตย์ บางพวกก็ไปขายอาหารแลสินค้าอื่น ๆ ให้แก่พวกที่จับปลาเหล่านี้เป็นทางอาชีพ

หนองหารทราย (หนองเล็งทราย - ผู้เขียน) ตั้งอยู่เหนือกว๊านพะเยาไปประมาณ ๒๐ กิโลเมตร และมีสภาพเหมือนกับบึงพะเยา ทางที่น้ำระบายเข้าออกได้นั้นแคบ แลเมื่อ วันที่ ๑ มีนาคม มีมีน้ำไหลออกเลย บึงนี้นับวันแต่จะตื้นเขินทุกทีด้วยโคลนตมที่ไหลมาจากท้องนาในบริเวณรอบ ๆ นั้น

...เหตุเพราะความตื้นเขินของบึงจึงจับปลาได้ง่ายคายและสะดวกขึ้นกว่าแต่ก่อน และอันตรายน่าจะบังเกิดขึ้นเนื่องจากการจับปลามากขึ้นยิ่งกว่าที่ธรรมชาติจะอำนวยให้บังเกิดขึ้นทดแทนได้ทันในขบวนการปีหนึ่ง ๆ กับเมื่อพิจารณาถึงข้อที่ขาดการหวงห้าม เพื่อป้องกันพืชพันธุ์ปลาในบึงและการปล่อยให้ทำลายพืชพันธุ์ปลาที่ยังไม่ได้ขนาดเป็นต้น ด้วยแล้ว

ทางที่ควรทำได้ คือ โดยกันทำนบลงในลำน้ำแม่อิง ตอนที่อยู่ใกล้ทางที่จะระบายน้ำออกจากบึง (ประตูระบายน้ำของสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน - ผู้เขียน) ...ซึ่งน่าจะสามารถที่จะรักษาระดับน้ำของกว๊านพะเยาได้ในระหว่างฤดูแล้งให้มีระดับน้ำสูงขึ้นไปอีกอย่างน้อย ๑ เมตร การทั้งนี้จะเป็นคุณประโยชน์แก่การบำรุงพืชพันธุ์ปลาในบึงแลหนองหารทรายนั่นด้วย...

ได้ทราบมาจากหลายทางว่า พวกชาวประมงบางคนจะคัดค้านต่อการกระทำที่จะให้น้ำในบริเวณบึงเหล่านี้คงมีระดับสูงขึ้นในระหว่างฤดูหน้าแล้ง เพราะเหตุว่าจะทำให้การจับปลาของพวกเขาสะดวกน้อยลง แต่เชื่อว่าข้อคัดค้านของหมู่ชนจำพวกที่คิดเอาแต่จะให้เพียงสองสามคนนั้นคงมีมีน้ำหนักพอที่จะลบล้างความสุขความเจริญอันมั่นคงของชนทั้งตำบลได้"

บันทึกของ ดร.ฮิว แมคคอร์มิค สมิท สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตของประชาชนที่อยู่รอบกว๊านพะเยาก่อน พ.ศ. ๒๔๖๖ และแสดงให้เห็นปัญหาของกว๊านพะเยาในสมัยนั้น โดยสรุป คือ

๑) ในสมัยอดีต กว๊านพะเยาซึ่งอาจจะเคยมีเจ้าของ ซึ่งผู้ควบคุม ดูแล และออกกฎในการใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยา แต่มาในระยะหลัง กว๊านพะเยาเป็นสถานที่ที่ใคร ๆ ก็มาใช้ประโยชน์ได้ ไม่มีการหวงห้าม ถึงแม้จะเคยมีการพยายามคิดออกกฎข้อบังคับการใช้ประโยชน์กว๊านพะเยาจากทางราชการก็ตาม

๒) การตื้นเขินของบึงกว๊านพะเยาที่มีมากขึ้น ประกอบกับการที่ไม่มีมีการหวงห้ามการจับสัตว์น้ำในกว๊านพะเยา ทำให้ในช่วงฤดูแล้งมีประชาชนมากมายทั้งในท้องถิ่นและที่อาศัยอยู่ห่างไกลออกไปเข้าไปจับสัตว์น้ำ จนทำให้จำนวนพันธุ์สัตว์น้ำลดลงอย่างมาก จนอาจจะส่งผลต่อปริมาณและคุณภาพของการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำตามธรรมชาติในกว๊านพะเยา

ทัศนคติในการมองปัญหาที่เกิดขึ้นในกว๊านพะเยาในสมัยนั้น ทำให้ ดร.ฮิว แมคคอร์มิค สมิท ได้เสนอให้มีการจัดทำทำนบกั้นน้ำกั้นลำน้ำอิงไว้ (บริเวณสถานีประมงในปัจจุบัน) เพื่อให้สามารถเป็นแหล่งกักเก็บน้ำไว้ใช้เพื่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชน ตลอดจนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำต่อไป

ทางราชการได้เห็นชอบกับข้อเสนอดังกล่าว จนใน พ.ศ. ๒๔๗๘ พระศุภการกำจร ได้มาดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอพะเยา ก็เริ่มดำเนินการสำรวจกัวนพะเยาให้แล้วเสร็จ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้รวบรวมข้อมูลต่าง ๆ คือ ปริมาณน้ำที่เก็บกัก ระดับน้ำที่เก็บกักในฤดูแล้งและในฤดูฝน บริเวณที่ควรสร้างประตูประบายน้ำ ซึ่งใน พ.ศ. ๒๔๘๑ กรมประมง กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ (หลวงจุฑาพิชชาทร หรือ นายจุล วัจนคุปต์ อธิบดีกรมประมงในสมัยนั้น) สมัยของนายสุจิตต์ สมบัติศิริ มาดำรงตำแหน่งนายอำเภอพะเยา ก็ได้เริ่มลงมือสร้างประตูประบายน้ำกัวนพะเยาของกรมเกษตร การประมง ซึ่งในขณะที่สร้างนั้น จำเป็นต้องขุดลำเหมืองใหม่ เพราะลำน้ำแม่อิงเดิมมีสภาพคดเคี้ยวมาก ไม่สะดวกที่จะก่อสร้างประตูประบายน้ำ โครงการสร้างประตูประบายน้ำก็ได้สำเร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๒ สมัยที่นายผล แผลงสร มาดำรงตำแหน่งเป็นนายอำเภอพะเยา ทำให้สามารถเก็บกักน้ำไว้ได้ถึง ๑๐,๖๐๐ ไร่ และต่อมาก็ได้สร้างที่ทำการของสถานีประมง เรียกว่า “สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ ๒ กัวนพะเยา จังหวัดเชียงราย” ซึ่งเปิดประตูประบายน้ำอย่างเป็นทางการเมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน ๒๔๘๔ (พระธรรมวิมลโมลี ใน เกรียงศักดิ์ ชัยคุรุณ บก., ๒๕๔๖ : ๘๒-๑๑๐) โดยเป็นประตูน้ำขนาด ๔.๒๘ x ๔.๕๐ เมตร จำนวน ๑ บาน ซึ่งการสร้างประตูกั้นขวางลำน้ำอิง ทำให้กัวนพะเยา กลายสภาพเป็นแหล่งน้ำที่ไม่มีกรไหลเวียนของน้ำอย่างต่อเนื่อง และถือว่าเป็นระบบนิเวศแบบปิด (Closed aquatic ecosystem) (มนัส สุวรรณ และคณะ, ๒๕๓๔ : ๑๗)

ผลสืบเนื่องจากการกั้นทำนบและประตูกั้นน้ำใน พ.ศ. ๒๔๘๒ นั้น ราชการจึงมีการจัดทำกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการควบคุม จัดการ และอนุรักษ์กัวนพะเยาของภาครัฐ โดยเฉพาะเพื่อรองรับการทำงานด้านอนุรักษ์แหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืชของสถานีประมงน้ำจืดและสำนักงานประมงจังหวัดพะเยาที่จัดตั้งขึ้นมาในจังหวัดพะเยาจำนวนถึง ๑๕ ฉบับตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๕๒๑ (สหทยา วิเศษ และศิริวรรณ มะโนวงศ์, มปท.: ๑๐) ที่สำคัญได้แก่ การประกาศพื้นที่กัวนพะเยาเป็นที่ราชพัสดุ การประกาศพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณกัวนพะเยาเพื่อประโยชน์ในการบำรุงรักษาพืชพันธุ์สัตว์น้ำ การเวนคืนที่ดินในบริเวณกัวนพะเยา และประกาศการกำหนดคกัวนพะเยาเป็นที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์ และประกาศการกำหนดเครื่องมือที่อนุญาตให้ทำการประมง ฯลฯ ซึ่งบรรทัดฐานของทางราชการที่ออกมาหลายฉบับ ก็เพื่อใช้ในการควบคุม สนองตอบความต้องการและจัดการกับปัญหาต่าง ๆ มากมาย

เพื่อการควบคุมกำหนดขอบเขตพื้นที่ของกัวนพะเยาให้ชัดเจนในการดำเนินการให้เป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืชของกรมประมง ทำให้ใน พ.ศ. ๒๔๘๒ มีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณกัวนพะเยา อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืนในท้องที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย พร้อมแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกา จะพบว่าพื้นที่กัวนพะเยาที่ปรากฏในแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกามีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๑๗,๐๐๐ ไร่ (ดูแผนที่ที่ ๖)

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๒ มีการออกประกาศจังหวัดเชียงราย ลงวันที่ ๒๕ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๕๒ เรื่องกำหนดกว๊านพะเยาเป็นที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาพืชพันธุ์และกำหนดเครื่องมือที่อนุญาตทำการประมง กฎหมายดังกล่าวอยู่ภายใต้พระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. ๒๔๕๐ ทำให้มีการแบ่งเขตการอนุรักษ์และจับปลาเป็น ๒ เขต ได้แก่เขตสีแดง (เขต ๑) ห้ามทำการประมงโดยเด็ดขาด มีเนื้อที่ประมาณ ๕.๖ ตารางกิโลเมตร (๓,๕๐๐ ไร่) ส่วนที่เหลือเป็นเขตเส้นสีเขียว (เขต ๒) ให้ทำการประมงด้วยเครื่องมือเบ็ดต่าง ๆ ลอบนอน ไซ จัม (ชกยอ) และสุ่มเพื่อบริเวณในกว๊าน (ดูแผนที่ที่ ๗)

จะเห็นได้ว่า ช่วงแรกของการเข้ามาควบคุมจัดการกว๊านพะเยาของภาครัฐ จะมีความสัมพันธ์กับจำนวนและปริมาณพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์ปลา ดังจะเห็นได้ในรายงานของคณะสำรวจที่เสนอแนะให้มีการสร้างประตูระบายน้ำกั้นลำน้ำอิง เนื่องจากพบว่ามิชชาวบ้านมากมายลงมาจับปลาในกว๊านพะเยา โดยไม่มีการควบคุม ซึ่งทำให้วันเกรงว่าจำนวนพันธุ์ปลาในกว๊านพะเยาจะลดลงอย่างมาก หากไม่มีมาตรการในการป้องกันและแก้ไข

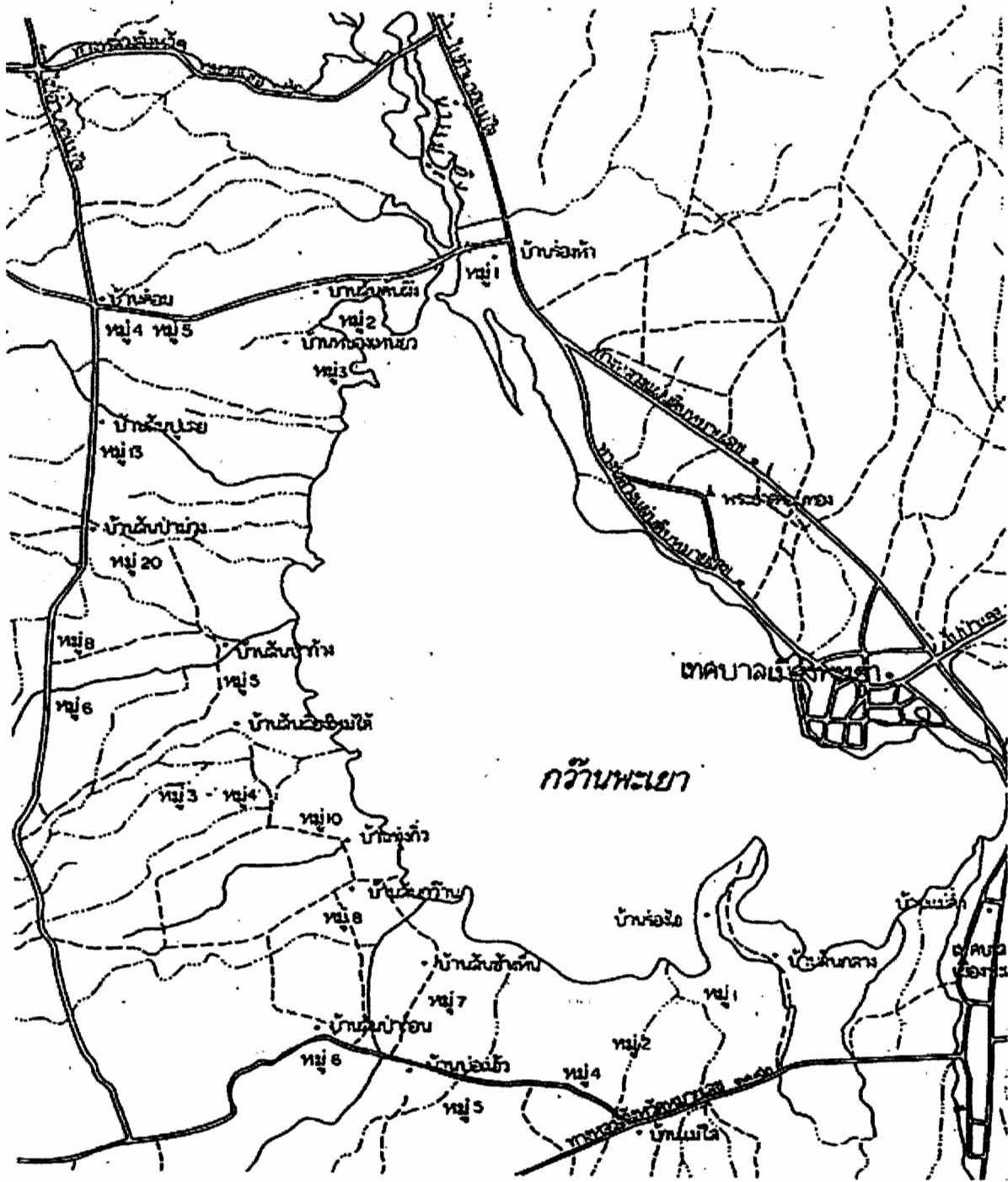
สภาพทั่วไปของกว๊านพะเยาหลังสร้างประตูระบายน้ำ

กว๊านพะเยาเป็นส่วนหนึ่งของลุ่มน้ำอิง ซึ่งลุ่มน้ำอิง เป็นลุ่มน้ำอยู่ระหว่างง่ามเขาดอนเหนือของเทือกเขาผีปันน้ำตอนกลาง หุบเขาลุ่มน้ำอิงมีที่ราบขนาดกว้างขวางบนแม่น้ำอิงตลอดเส้นทางตั้งแต่แม่ใจ อำเภอเมือง ดอกคำใต้ จุน และเชียงคำของจังหวัดพะเยา แล้วเข้าเขตอำเภอพาน อำเภอป่าแดด อำเภอเทิง และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ลงสู่แม่น้ำอิง ที่บ้านปากอิงในที่สุด รวมระยะทางประมาณ ๒๕๐ กิโลเมตร

กว๊านพะเยา หลังจากที่มีการสร้างประตูระบายน้ำแล้ว พื้นที่นี้จึงกลายเป็นแหล่งน้ำจืดขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือตอนบน ตำแหน่งของกว๊านพะเยาอยู่ที่ปลายด้านใต้ของแนวภูเขาตอย ห้วยน้ำขาวและแนวภูเขาตอยสันกลาง เป็น แหล่งรับน้ำจากแม่น้ำ ลำห้วย และพื้นที่โดยรอบ ด้านตะวันออก ของกว๊านพะเยาเป็นที่ตั้งของชุมชน ด้านตะวันตกเป็นที่ราบกว้างลาดจากแนวภูเขาสูงสู่กว๊าน ซึ่งประกอบด้วยลำธารหลายสายไหลลงสู่กว๊าน ได้แก่ ห้วยแม่ต๋อม ห้วยแม่ใส น้ำแม่เรือ ห้วยแม่ต๋า ห้วยแม่เหยียน ดินส่วนใหญ่เป็นดินที่ลุ่ม

ผลจากการสร้างประตูระบายน้ำแล้วเสร็จเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ นั้น ทำให้น้ำท่วมที่หนองที่บวก ที่ร่องน้ำในกว๊านพะเยา และลามไปท่วมที่ดินและบ้านเรือนของราษฎรบางส่วนที่ตั้งอยู่ใกล้สถานที่ดังกล่าว หนองน้ำธรรมชาติของกว๊านพะเยา จึงแปรเปลี่ยนเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่เป็น "กว๊านพะเยา" (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕ และสำนักงานประมงจังหวัดพะเยา, ๒๕๔๓ และสหัชชา วิเศษ และคณะ, ๒๕๔๕) (ดูแผนที่ที่ ๘)

แผนที่ที่ ๘ สภาพทางกายภาพของกว๊านพะเยาหลังสร้างประตูระบายน้ำ

ผลจากการสร้างประตูประบายน้ำนั้น ทำให้พื้นที่ของชุมชนรอบกว๊านพะเยา ถูกแยกออกเป็นสองส่วน ซึ่งขึ้นอยู่กับลักษณะของชุมชนที่สัมพันธ์กับการคมนาคมและความเจริญเติบโตของเมืองพะเยา กล่าวคือ

๑) พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของกว๊านพะเยา

๑.๑) เป็นที่ตั้งของชุมชนเมืองอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา ครอบคลุมตำบลเวียงและตำบลแม่คำ ประกอบด้วย ชุมชนแม่คำเมืองชุม ชุมชนประตูประสาธ ชุมชนวัดบุญยืน (สันเกลือบคำ) ชุมชนแท่นดอกไม้

๑.๒) ชุมชนนอกเขตเทศบาลบางชุมชน เช่น บ้านร่องห้า พื้นที่ด้านทิศตะวันออกของกว๊านพะเยา โดยเฉพาะตำบลเวียงเป็นที่ตั้งของย่านธุรกิจที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดพะเยา ตลอดจนเป็นที่ตั้งของหน่วยงานราชการและรัฐวิสาหกิจหลายแห่ง เช่น สำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองพะเยา ฯลฯ และ

๒) พื้นที่ด้านทิศตะวันตกของกว๊านพะเยา เป็นที่ตั้งของหมู่บ้านและพื้นที่เกษตรกรรมจำนวน ๖ ตำบล ได้แก่ ตำบลต๋อม ตำบลบ้านสาง ตำบลคุ่น ตำบลสันป่าม่วง และตำบลแม่ใส ซึ่งอาชีพส่วนใหญ่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ด้านทิศตะวันตกของกว๊านพะเยา คือ เกษตรกรรม การประมงขนาดเล็ก และมีอาชีพเสริมตามความถนัดของชาวบ้าน เช่น จักสาน ผักตบชวา ทำครกหินและแกะสลักพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างเมืองพะเยา ตีมีด ปลาต้มปลาฝัก เป็นต้น (วิมล ปิงเมืองเหล็ก ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ บก., ๒๕๓๘ : ๖๔๔-๖๕๑)

กว๊านพะเยาเพื่อการประปา และชลประทานเพื่อเกษตรกรรม

จากการสร้างประตูประบายน้ำ ทำให้ระดับน้ำในกว๊านพะเยาเพิ่มขึ้น ซึ่งกลายเป็นแหล่งน้ำเพื่อการชลประทานทางการเกษตรกรรมของตำบลดอกคำใต้ในสมัยนั้น โดยก่อนหน้าการสร้างประตูประบายน้ำนั้น ตำบลดอกคำใต้จะอดน้ำในฤดูแล้ง แม้จะมีร่องน้ำอยู่ก่อนหน้าการสร้างประตูประบายน้ำ แต่ก็ไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ใน พ.ศ. ๒๔๕๖-๒๕๐๐ ซึ่งนายวิทิศ โภคะกุล มาดำรงตำแหน่งนายอำเภอพะเยา จึงได้มีการขุดลำเหมืองส่งน้ำจากกว๊านพะเยาไปสู่ตำบลดอกคำใต้ ซึ่งมีระยะทางยาว ๑๒ กิโลเมตร โดยยึดถือพระราชบัญญัติชลประทานราษฎร์ พุทธศักราช ๒๔๘๒ และพระราชบัญญัติการชลประทานราษฎร์ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๖ เป็นระเบียบควบคุมการใช้น้ำเพื่อการชลประทาน (สหัทยา วิเศษและศิริวรรณ มะโนวงศ์, ๒๕๔๕ : ๑๒๔-๑๓๐)

พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยมีการจัดทำแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ ๑ โดยเน้นการสร้างโครงสร้างพื้นฐานให้กับภูมิภาคต่าง ๆ การประปาส่วนภูมิภาคจึงได้ก่อสร้างระบบประปา และได้เปิดเป็นทางการเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน ๒๕๐๑ (พระธรรมวิมลโมลี ใน เกรียงศักดิ์ ชัยครุณ บก., ๒๕๔๖ : ๑๑๖-๑๑๗ และ ๑๒๒) และได้สร้างโรงสูบน้ำขึ้นที่กว๊านพะเยาบริเวณ

หลังวัดศรีโคมคำโดยผลิตน้ำประปาจากกวี้นพะเยาเพื่อการบริโภคและอุปโภคของประชาชนในอำเภอเมืองพะเยาและอำเภอดอกคำใต้ ในปัจจุบัน เปลี่ยนชื่อเป็น “สำนักงานการประปาพะเยา-ดอกคำใต้” โดยยึดถือพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค พ.ศ. ๒๕๒๒ และพระราชบัญญัติการประปาส่วนภูมิภาค (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๓๐ (สหทยา วิเศษและศิริวรรณ มะโนวงศ์, ๒๕๔๕ : ๑๓๑-๑๓๔) เป็นระเบียบควบคุม ถือปฏิบัติในการให้บริการและใช้น้ำประปาในสมัยหลัง

ในขณะที่พื้นที่ต้นน้ำของกวี้นพะเยา ทางกรมก็ได้สร้างอ่างเก็บน้ำขนาดเล็กถึงขนาดใหญ่เอาไว้ตามลำน้ำสาขาต่าง ๆ เพื่อช่วยในการกักเก็บน้ำและเพื่อการทำการเกษตรกรรมของประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต้นน้ำกวี้นพะเยาด้วย (ดูแผนที่ ที่ ๕)

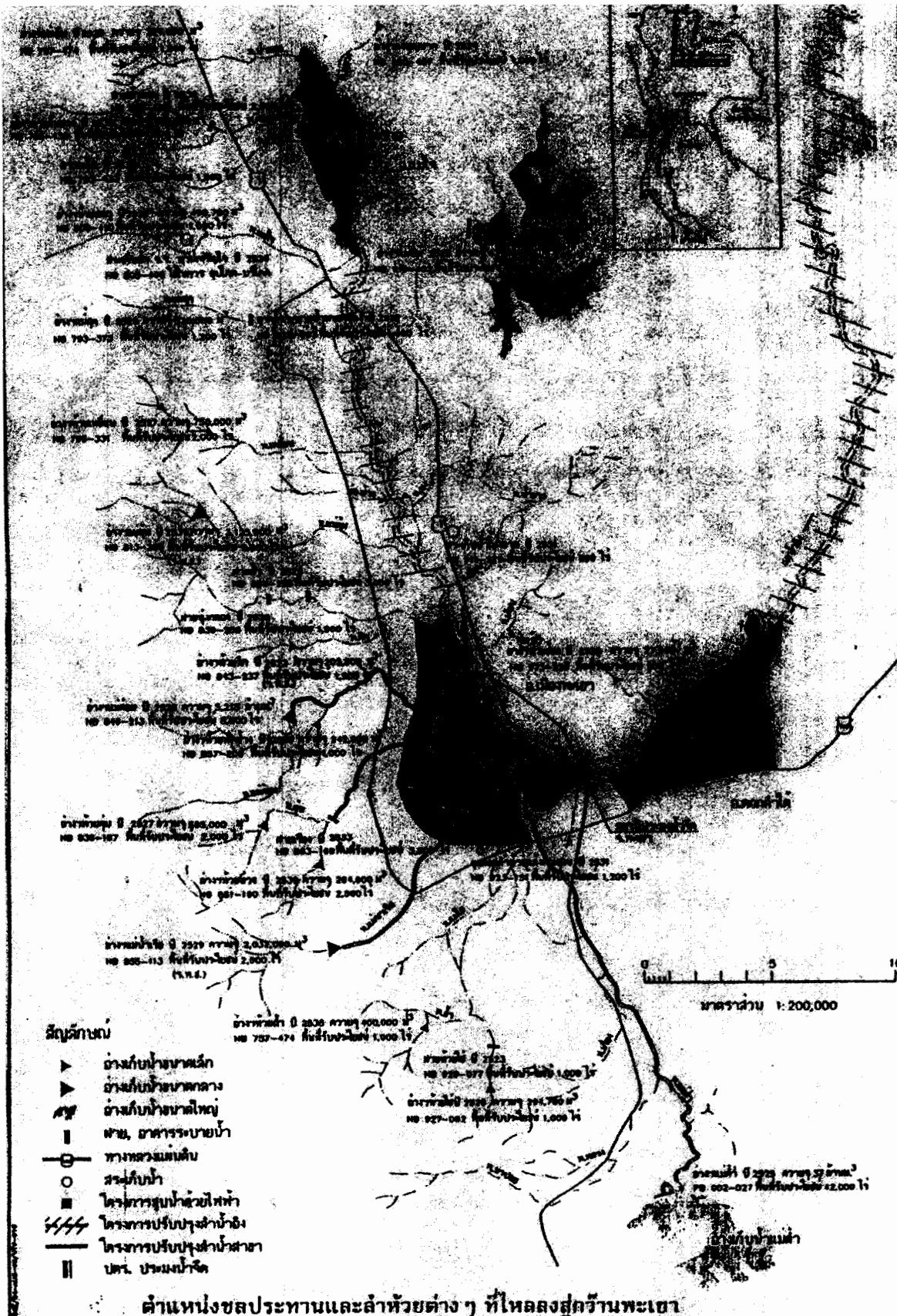
วิถีชีวิต การเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของชุมชนในอาณาบริเวณกวี้นพะเยา

หลังจากการก่อสร้างประตูประบายน้ำกั้นแม่น้ำอิงแล้วเสร็จใน พ.ศ. ๒๔๘๔ โดยประตุน้ำมีขนาด ๔.๒๘ x ๔.๕๐ ม. จำนวน ๑ บาน ทำให้ระดับน้ำเอ่อสูงขึ้นเรื่อย ๆ ท่วมบ้านเรือน วัดวาอาราม และไร่นาของราษฎร หนองน้ำ บวก ร่องต่าง ๆ กลายเป็นกวี้นพะเยา ชาวบ้านจึงได้อพยพบ้านเรือนมาตั้งอยู่บริเวณที่ดอนรอบ ๆ กวี้นพะเยา กลายเป็นชุมชนน้อยใหญ่มากมาย ซึ่งบันทึกของพระธรรมวิมล โมลี ได้บรรยายเหตุการณ์ในสมัยที่มีการสร้างประตูประบายน้ำ ความว่า

“เมื่อสร้างประตูประบายน้ำปิดกั้นน้ำในกวี้นแล้ว น้ำจึงมีปริมาณมากขึ้นจนท่วมที่ไร่นาของประชาชนเสียหายมาก เพราะทำให้ทรัพย์สินของราษฎรต้องจมอยู่ในน้ำ แต่เป็นข้อตกลงยินยอมของประชาชนกับกรมเกษตรการประมง จึงไม่ต้องชดใช้อะไรเลย จะมีบ้างเพียงเล็ก ๆ น้อย ๆ เพราะประชาชนเห็นความจำเป็นอย่างหนึ่ง คือ น้ำกินน้ำใช้ พะเยาในสมัยนั้นหาน้ำกินน้ำใช้ลำบาก แม้จะอยู่ใกล้กวี้น ก็ยังหาน้ำบริโภคยาก ขุดบ่อน้ำก็ไม่มีน้ำบาดาล เมื่อกักน้ำไว้ทำให้สะดวกสบายกลายเป็นแหล่งทำมาหากินของประชาชน อาชีพการประมงคล่องตัวขึ้น ทำให้ประชาชนมีฐานะดีขึ้น ทำให้อยู่อาศัยดี มีความเจริญก้าวหน้า จัดว่าเป็นการเสียสละครั้งใหญ่ เพราะนาของชาวบ้านที่จมอยู่ในน้ำกวี้นนับเป็นหลายพันไร่ ที่นาเหล่านี้ เป็นเพียงการเสียเปล่าหรือสละให้เปล่าโดยไม่ต้องชดใช้ค่าเสียหายใด ๆ ทั้งสิ้น” (พระธรรมวิมล โมลี ใน เกรียงศักดิ์ ชัยคุรุณ บก., ๒๕๔๖ : ๑๑๐)

แต่อย่างไรก็ตาม จากคำกล่าวของนายหนานน้อย ยอดเมือง (ชัยวัฒน์ จันธิมา ใน ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๒๕๔๑) แสดงให้เห็นทัศนคติของชาวบ้านที่มีต่อการสร้างประตูประบายน้ำกั้นจนกลายเป็นกวี้นพะเยาในระยะเริ่มแรกเอาไว้ว่า

“ชาวบ้านไม่ได้เอะอะโวยวายอะไร เพราะกลัวอำนาจบารมีของฝ่ายราชการ แต่เอาเหอะ...ไม่เป็นไร เมื่อพื้นที่ที่น้ำกวี้นท่วมเป็นของหลวงแล้ว ชาวบ้านก็ไม่พูดไม่เรียกร้องคืน...”

ผลจากปริมาณน้ำที่มากขึ้นของกว๊านพะเยา ที่ทำให้ชุมชนรอบกว๊านพะเยาถูกแยกออกเป็นสองพื้นที่ที่มีลักษณะต่างกัน คือ ชุมชนฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นเขตเมืองพะเยา และชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นเขตชนบท กล่าวคือ ชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ยังคงมีวิถีชีวิตแบบสังคมชนบท ในขณะที่ชุมชนฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา กลายเป็นชุมชนที่มีวิถีชีวิตแบบเมืองประจำจังหวัดพะเยา การเดินทางคมนาคมติดต่อระหว่างกัน จากเดิมที่ประชากรทั้งสองพื้นที่สามารถข้ามลำห้วย ลำหนอง บวก และป่าที่มีอยู่ในกว๊านพะเยาแต่เดิม ได้เปลี่ยนมาเป็นการใช้เรือข้ามฟากแทน ซึ่งชาวบ้านสันกว๊าน ตำบลบ้านสาที่ตั้งอยู่ริมฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาได้พัฒนาอาชีพเรือข้ามฟากรับจ้างเพื่อรับส่งผู้โดยสารในการติดต่อซื้อขาย ทำธุระระหว่างสองพื้นที่ดังกล่าว

จนกระทั่ง พ.ศ. ๒๕๐๒-๒๕๐๔ นายศิริ เพชรโรจน์มาดำรงตำแหน่งนายอำเภอพะเยา มีการพัฒนาท้องที่ตำบลรอบนอกในด้านพัฒนาทำถนนหนทาง เช่น พัฒนาปรับปรุงถนนต่อจากตำบลแม่ต้า-ผ่านตำบลแม่เนาเรือ ตำบลตุ่น ต่อม ต้า และตำบลใหม่รวม ๒๘ กิโลเมตรติดต่อกับเขตอำเภอแม่ใจ ประชาชนเรียกถนนนี้ว่า ถนนสายรอบกว๊านพะเยา (พระธรรมวิมลโมลี ใน เกียรติศักดิ์ ชัยครุฑ บก., ๒๕๔๖ : ๑๒๓) ซึ่งทำให้ชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาสามารถเดินทางติดต่อชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยาโดยทางถนนตรงสี่แยกแม่ต้าในปัจจุบันได้ อาชีพเรือข้ามฟากรับจ้างระหว่างชุมชนชนบทและชุมชนเมืองรอบกว๊านพะเยาที่มีความสะดวกและปลอดภัยน้อยกว่าการเดินทางโดยใช้ถนน จึงได้ลดบทบาทและเลิกกิจการไปในที่สุด^{๑๑}

ปัจจุบัน ชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา เป็นชุมชนที่มีกิจกรรมทางเศรษฐกิจเชิงพาณิชย์อย่างมากมาย ชุมชนดังกล่าว ประกอบด้วย ชุมชนในเขตเทศบาลเมืองพะเยาและชุมชนข้างเคียง เทศบาลเมืองพะเยามีอาณาเขตประมาณ ๑๘ ตารางกิโลเมตร ครอบคลุมไปถึงศูนย์ราชการและพื้นที่ข้างเคียง เทศบาลเมืองพะเยาครอบคลุมพื้นที่ ๒ ตำบล คือ ตำบลเวียงและตำบลแม่ต้า

ตำบลเวียงจึงเป็นที่ตั้งของย่านธุรกิจการค้าที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในจังหวัดพะเยา ประกอบด้วย ตลาดสด ร้านค้าส่งและร้านค้าปลีก เป็นสถานที่ตั้งของหน่วยงานราชการในจังหวัดพะเยา และรัฐวิสาหกิจหลายแห่ง อาทิเช่น สำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา สถานีตำรวจภูธรอำเภอเมืองพะเยา องค์การโทรศัพท์จังหวัดพะเยา สำนักงานการไฟฟ้าส่วนภูมิภาค สำนักงานประปาจังหวัดพะเยา แขวงทางจังหวัดพะเยา สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา เป็นต้น

ชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกเป็นที่ตั้งของที่พักอาศัยที่มีความหนาแน่นปานกลาง และโรงงานอุตสาหกรรมบางประเภท เช่น โรงสี ร้านซ่อมเครื่องยนต์ ริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออกเป็นพื้นที่

^{๑๑} จากการสัมภาษณ์ชาวบ้านสันกว๊าน ตำบลบ้านสา อำเภอเมืองพะเยา ซึ่งอยู่ฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยากล่าวว่า เคยเกิดเหตุการณ์เรือข้ามฟากล่มและจมนมกว๊านพะเยาเนื่องจากในขณะนั้นเดินเรือโดยสารข้ามฟาก เป็นช่วงเวลาที่มืออากาศแปรปรวน และมีลมพายุเข้า จึงทำให้มีประชาชนเสียชีวิตจำนวนหนึ่งและได้รับบาดเจ็บเป็นจำนวนมาก

โล่ง เป็นที่รวมของสิ่งบริการเพื่อการท่องเที่ยว เช่น ร้านค้า ร้านขายของที่ระลึก ร้านอาหารเรียงราย อยู่ริมกว๊านพะเยา ตลอดจนในเมืองพะเยายังมีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เช่น สถานีขนส่ง ร้านอาหาร ธนาคาร ส่วนในเขตเทศบาลเมืองพะเยารอบนอกออกไป โดยเฉพาะที่ตำบลแม่คำ การใช้ที่ดินส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นที่อยู่อาศัยซึ่งมีความหนาแน่นเบาบางถึงปานกลาง มีการใช้ที่ดินเพื่อธุรกิจการค้าส่วนใหญ่ตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน ช่วงสี่แยกแม่คำและสถานีประมง เป็นสถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง โกดังเก็บของ ร้านขายรถยนต์ และอาคารพาณิชย์

จะเห็นได้ว่า ชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยา โดยเฉพาะตำบลเวียง ในเขตเทศบาลเมืองพะเยา เป็นศูนย์กลางของความเจริญของจังหวัดพะเยา และมีลักษณะทางกายภาพที่แตกต่างจากชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ซึ่งยังคงเป็นชุมชนชนบทที่มีวิถีแบบเกษตรกรรมอยู่

จุดเริ่มต้นของความเจริญในพื้นที่ของชุมชนฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยาเป็นเมืองพะเยา ในเขตเทศบาลนั้น มีที่มาจากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของอาณาจักรภูมามยาว ซึ่งถือเวียงน้ำเต้า หรือเวียงพะเยาเป็นศูนย์กลางของอาณาจักร ที่มีอาณาบริเวณอยู่ในเขตเทศบาลเมืองพะเยาในปัจจุบัน (เวียงน้ำเต้ากินอาณาบริเวณ โรงเรียนพะเยาพิทยาคมจนจรดริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออก แถวหลังเทศบาลเมืองพะเยา) ประกอบกับการตัดถนนพหลโยธินสายใหม่ (ซูเปอร์ไฮเวย์) ทำให้การขยายตัวของเมืองพะเยากระจายไปตามเส้นทางถนนพหลโยธินไปถึงถนนที่ทอดสู่ตำบลท่าวังทอง - ป่าแดด

การที่กว๊านพะเยาแปลงสภาพเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ ซึ่งมีการไหลของน้ำแบบกึ่งปิด ในช่วงแรก ทรัพยากรธรรมชาติ พืชพันธุ์ สัตว์ปีก และสัตว์น้ำยังคงอุดม ชาวบ้านยังทำการประมงแบบดั้งเดิมอยู่ กล่าวคือ เป็นการประมงแบบพื้นบ้าน โดยชาวบ้านจะประกอบอาชีพอื่น ๆ ควบคู่ไปกับการหาปลาในกว๊านพะเยา ได้แก่ ทำนา ทำสวน ปลูกผักสวนครัว รับจ้างทั่วไป ก่อสร้าง เป็นต้น ช่วงเวลาในการออกหาปลาในกว๊านพะเยาจะมี ๒ ช่วง คือ เวลากลางวัน และเวลากลางคืน ชาวประมงจะสังเกตสภาพภูมิอากาศอยู่เสมอ โดยจะออกหาปลาในช่วงที่อากาศแจ่มใส ท้องฟ้าปลอดโปร่ง ไม่มีลมแรงและฝนตก ช่วงที่จับปลาได้ดีที่สุดจะอยู่ในช่วงระหว่างเดือน พฤศจิกายน ไปจนถึงเดือนพฤษภาคม ส่วนช่วงที่หาปลายากจะอยู่ช่วงเดือนกันยายน เพราะเป็นช่วงฤดูหนาว ปลาจะไม่ค่อยขึ้นแต่ปลาจะมีราคาดี มีรสชาติดี ไม่คาว (น่าจะเป็นสมัยที่กั้นประตูระบายน้ำแล้ว)

เครื่องมือที่ใช้ในการหาปลาในกว๊านพะเยา จะมีทั้งการหาปลาริมฝั่งและการหาปลาในกว๊านพะเยาโดยใช้เรือแจว (เรือพาย) ในการใช้เครื่องมือประมงแต่ละประเภท ชาวประมงแต่ละคนจะมีเทคนิคและความชำนาญแตกต่างกันไป และพันธุ์ปลาที่ได้จะแตกต่างกันด้วย

นอกจากจะใช้เครื่องมือจับปลาพื้นบ้าน เช่น แหลม สุ่ม แฉ่ง ฯลฯ แล้ว ชาวประมงยังมีเครื่องมือจับปลาอีกชนิดหนึ่ง คือ “เรือผีหลอก” (มนตรา พงษ์นิล ใน พะเยารัฐ, ๒๕ เมษายน - ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๖ : ๕) ซึ่งเป็นเรือพายที่ชาวประมงนำมาประยุกต์และตกแต่งใหม่ โดยการตีสังกะสีติดเข้ากับกราบเรือด้านนอกทั้งสองข้างในลักษณะเอียงลาดออกนอกกราบเรือ

การนำเรือผีหลอกไปใช้ ชาวประมงจะใช้เรือผีหลอกในเวลากลางคืน โดยเฉพาะมักใช้ในคืนข้างขึ้น แต่หากเป็นคืนข้างแรม ชาวประมงก็จะใช้ไฟฉายหรือได้ส่องแทนแสงจากพระจันทร์ และพายเรือไปตามริมตลิ่งหรือที่น้ำตื้น เนื่องจากการจับปลาโดยใช้เรือผีหลอกในเวลาข้างขึ้นนั้น แสงจากดวงจันทร์จะส่องกระทบกับสังกะสีที่ติดไว้ข้างกราบเรือเป็นแสงแวววาว ปลาที่เห็นปรากฏการณ์ดังกล่าว จะมีความรู้สึกว่าเป็นเวลาน้ำขึ้น ซึ่งธรรมชาติของปลา หากเป็นเวลาน้ำขึ้น ปลา ก็จะกระโดดหรือพุ่งตัวเพื่อเล่นน้ำใหม่ ซึ่งส่วนใหญ่ก็จะกระโดดตามแสงแวววาวที่ตกกระทบกับสังกะสีที่ติดเข้ากับกราบเรือของชาวประมง และกระโดดเข้าไปในเรือของชาวประมง การประยุคต์เช่นนี้ ทำให้ชาวประมงจับปลาได้มากโดยไม่ต้องออกแรงหรือใช้เครื่องมือในการจับปลามากนัก แต่ปลาที่ได้จะเป็นปลาที่มีขนาดเล็กถึงขนาดกลาง

จำนวนปลาที่จับได้มากมาย โดยใช้เรือผีหลอกนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความอุดมสมบูรณ์ของจำนวนปลาที่อยู่ในกว๊านพะเยาในช่วงก่อนการสร้างประตูระบายน้ำ และหลังสร้างประตูระบายน้ำในช่วงต้น และแสดงถึงการประยุคต์ ปรับปรุงภูมิปัญญาพื้นบ้านของชาวประมงรอบกว๊านพะเยา **

อาชีพที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาของชาวบ้านอีกประการหนึ่งคือ การเก็บสาหร่ายที่อยู่ริมกว๊านพะเยา โดยขายให้แก่พ่อค้าที่นำรถบรรทุกมาจอดที่ริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออก เพื่อนำไปผสมเป็นอาหารสำหรับเลี้ยงสุกร ซึ่งพ่อค้าจะบรรทุกใส่รถยนต์ไปขายตามหมู่บ้านต่าง ๆ (เกรียงศักดิ์ ชัยครุฑ ใน สุจิตต์ วงษ์เทศ บก., ๒๕๓๘ : ๔๕๐) ซึ่งพระธรรมวิมลโมลีก็ได้บันทึกและบอกเล่าไว้ว่า

“...มีพืชอีกอย่างหนึ่ง สาหร่ายหรือแห่น มีมากเมื่อก่อนนี้มาขนกันเป็นลำรถมาซื้อเอาไปเป็นอาหารเลี้ยงหมู ผสมแกลบผสมรำ...เมื่อก่อนนี้มันมากเก็บเท่าไรก็ไม่หมด มีอยู่ทั่วไป...” (ธรรมวิมลโมลี, พระ ใน ยิ่งยง เทาประเสริฐ บก., ๒๕๔๒)

ส่วนการเกษตรกรรมของชาวบ้านรอบกว๊านพะเยายังคงทำการเกษตรแบบรอน้ำฝนอยู่ ส่วนใหญ่เป็นการทำนาข้าวเหนียวและนาข้าวเจ้า ซึ่งชาวบ้านริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก มีที่นาในการถือครองโดยเฉลี่ยครอบครัวละ ๑ - ๒ ไร่ เป็นนาข้าวเหนียวไว้สำหรับบริโภคในครัวเรือน หากครอบครัวใดมีที่นามากกว่า ๑ - ๒ ไร่ เช่น ๑๐ ไร่ จะแบ่งพื้นที่นาเพื่อใช้ประโยชน์เป็นสองส่วน คือ ทำนาข้าวเจ้าเพื่อขายส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งทำนาข้าวเหนียวเพื่อบริโภคในครัวเรือนและเก็บเมล็ดพันธุ์ไว้สำหรับการเพาะปลูกปีต่อไป

^{๑๑} อาจเป็นไปได้ที่เรือผีหลอก เป็นภูมิปัญญาที่ชาวประมงรอบกว๊านพะเยาได้รับถ่ายทอดแนวคิดและการปฏิบัตินี้จากกลุ่มชาวบ้านที่มีถิ่นกำเนิดในเขตจังหวัดภาคกลาง ซึ่งอพยพเข้ามาตั้งรกรากอยู่ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาก็เป็นได้ เนื่องจาก การใช้เรือผีหลอกมีการใช้เป็นเครื่องมือในการจับปลาอยู่บริเวณลุ่มน้ำต่าง ๆ ในเขตจังหวัดภาคกลางเช่นกัน

ต่อมาทางการได้มาดำเนินการจัดสร้างโครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้าจังหวัดพะเยา (สหทยา วิเศษและศิริวรรณ มะโนวงศ์, ๒๕๔๕ : ๒๒๘-๒๒๙) เพื่อสนับสนุนและช่วยเหลือน้ำเพื่อการเกษตรกรรมแก่เกษตรกรในอยู่ในบริเวณพื้นที่รับผิดชอบ โครงการนี้เป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนภูมิภาค สังกัดศูนย์บริการโครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า จ.เชียงราย สำนักงานพัฒนาและส่งเสริมพลังงานภูมิภาคที่ ๓ จ.พิษณุโลก กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน มีบทบาทหน้าที่ในการบำรุงรักษาแหล่งผลิต แหล่งแปรรูประบบการส่งและระบบสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รวมถึงการสูบน้ำเพื่อการเกษตร และการสูบน้ำช่วยเหลือเกษตรกรในระยะที่ฝนทิ้งช่วง

สำหรับการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากก๊วยพะเยา มีการจัดตั้งสถานีสูบน้ำจำนวน ๓ แห่ง ได้แก่

๑. สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านแม่ใส ตำบลแม่ใส เป็นสถานีสูบน้ำขนาดใหญ่ มีพื้นที่ส่งน้ำ ๒,๐๐๐ ไร่
๒. สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านทุ่งกิว ตำบลตุน เป็นสถานีสูบน้ำช่วยเหลือในระยะเวลาที่ฝนทิ้งช่วง มีพื้นที่ส่งน้ำ ๑,๔๐๐ ไร่
๓. สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านสันเวียงใหม่ ตำบลสาาง เป็นสถานีสูบน้ำช่วยเหลือในระยะเวลาที่ฝนทิ้งช่วง มีพื้นที่ส่งน้ำ ๑,๐๐๐ ไร่

หลังการสร้างประจวบเหมาะในช่วงแรก ที่เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะทางกายภาพของก๊วยพะเยาที่กลายเป็นผืนน้ำขนาดใหญ่ มีเทือกเขาผืนน้ำเป็นฉากทางทิศตะวันตกอยู่เบื้องหลัง นับได้ว่าเป็นฉากที่สวยงาม และสร้างบรรยากาศชวนฝันแก่ผู้ที่มาพบเห็นอย่างมาก กิจกรรมของประชาชนชาวเมืองพะเยาที่เกี่ยวข้องกับลักษณะทางกายภาพของก๊วยพะเยานั้น ทำให้มีกิจกรรมของชนชั้นสูง ปัญญาชน และคหบดีในเมืองพะเยาเกิดขึ้น

กล่าวคือ คฤหาสน์ของหลวงศรีนครานุกุล (ตระกูลสุทธภักคิ) คหบดีชาวจีนในเมืองพะเยา ซึ่งตั้งอยู่ที่ชุมชนเมืองริมก๊วยพะเยาฝั่งตะวันออก และเป็นคฤหาสน์ที่เคยใช้รองรับจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นของกลุ่มตระกูลชั้นสูงของอำเภอเมืองพะเยา ชาวบ้านอาวุโสเล่าว่า ในสมัยนั้น กลุ่มตระกูลนี้ มีกิจกรรมทางการบันเทิงที่เกี่ยวข้องกับก๊วยพะเยาเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งบรรดากลุ่มหลานที่เป็นหนุ่มเป็นสาวของตระกูลมักจะนำเรือยนต์เล่นลากสกีน้ำในก๊วยพะเยาเป็นที่สนุกสนานของครอบครัว

ในช่วงเวลาเดียวกัน สโมสรของข้าราชการและพ่อค้า หรือคนที่มีฐานะ ได้มีการสร้างสถานบันเทิง (Night Club) ที่ทอดตัวเข้าไปในก๊วยพะเยาฝั่งเมืองเรียกว่า “ศาลาก๊วยพะเยา” เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ ชาวบ้านเรียกสถานบันเทิงนั้นว่า “บาร์ขาว” (สันต์ สรคุปต์, นามแฝง ใน พะเยารัฐ , ๑๕ – ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ : ๙) ตัวสถานบันเทิงของสโมสรทำด้วยสีขาว มีสะพานเป็นทางเชื่อมต่อระหว่างตัวบาร์กับฝั่ง สถานที่ตั้งอยู่ตรงข้ามกับร้านกาแฟรับนักท่องเที่ยวหรือตั้งอยู่เยื้องกับสวนสมเด็จพระย่าในปัจจุบัน กิจกรรมในบาร์ขาว เป็นสถานที่ที่ข้าราชการ พ่อค้า ผู้มีฐานะในจังหวัดพะเยา

ใช้เป็นสถานที่เดินตลาดและสังสรรค์ รวมตลอดไปถึงเป็นสถานที่จัดเลี้ยงและงานมงคลสมรสของบุคคลสำคัญในเมืองพะเยานับได้ว่าเป็นไนต์คลับแห่งแรกของเมืองพะเยา

แต่หลังจากนั้น ใน พ.ศ. ๒๕๑๕ บาร์ชาวได้เลิกกิจการไป เนื่องจากเกิดกรณีที่ทางราชการเห็นว่า ผู้ใช้บริการทิ้งขยะและสิ่งปฏิกูลเศษอาหารและทิ้งเศษส่วนที่เหลือจากการประกอบอาหารลงกว้านพะเยา ซึ่งทำให้กว้านพะเยาสกปรกมาก หลังจากที่บาร์ชาวเลิกกิจการไป กิจการร้านอาหารของชุมชนริมกว้านพะเยาฝั่งเมือง ก็ค่อย ๆ ทอยเปิดขึ้นมาตามแนวถนนเลียบกว้านพะเยาดังแต่หลังเทศบาล ไปจนถึงสวนสมเด็จพระย่า จนกลายเป็นธุรกิจร้านค้าบริการอาหารและเครื่องดื่มในปัจจุบัน

ฝั่งเมืองริมกว้านพะเยาฝั่งตะวันออกเรียงรายไปด้วยร้านค้าและร้านอาหารต่าง ๆ ที่รองรับนักท่องเที่ยว ประกอบกับมีสถานที่สำคัญเพื่อการท่องเที่ยวและเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดพะเยา ตั้งอยู่มากมาย อาทิ ลานพ่อบุญจำเมือง สนามหลังเทศบาลเมืองพะเยา สวนสมเด็จพระย่า วัดศรีโคมคำ และอุโบสถกลางน้ำ

การเปลี่ยนแปลงเป็นเมืองของชุมชนฝั่งตะวันออกของกว้านพะเยาเป็น ทำให้วัฒนธรรมสมัยใหม่ไหลบ่าเข้าไปสู่พื้นที่ต่าง ๆ ของเมืองพะเยา จากเดิมที่มีลักษณะทางวัฒนธรรมคล้ายคลึงกับชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว้านพะเยาก่อนการสร้างประตูระบายน้ำกั้นกว้านพะเยากับแม่น้ำอิง เปลี่ยนเป็นการกลายเป็นเมืองศูนย์กลางของจังหวัดพะเยา ลักษณะสังคมวัฒนธรรมแบบชุมชนชนบทในหัวข้อข้างต้น จึงไม่สามารถพบเห็นได้ง่ายนักในชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกว้านพะเยา

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงของชุมชนเริ่มเข้ามาพร้อมกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติตั้งแต่ฉบับแรก (พ.ศ. ๒๕๐๐) เป็นต้นมา ได้แก่ ความเจริญทางด้าน โครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปาเข้ามาในหมู่บ้านต่าง ๆ รอบกว้านพะเยาเกือบจะเป็นเวลาเดียวกัน ความสะดวกสบายตามแบบวิถีชีวิตของความเจริญที่มีอยู่ทั่วไปในสังคมชนบทไทย ซึ่งรับอิทธิพลของการพัฒนาทางด้าน โครงสร้างพื้นฐานก็ปรากฏขึ้น นับตั้งแต่เรื่องของการเกษตรกรรมเชิงเดี่ยว บ้านพักอาศัยใช้ปูน ร้านค้าร้านอาหาร รถยนต์ เครื่องอำนวยความสะดวกที่ใช้ไฟฟ้า เช่น โทรทัศน์ ตู้เย็น หม้อหุงข้าว พัดลม ฯลฯ

ผลที่ตามมาและเป็นเหตุของการปรับตัวเปลี่ยนแปลงจากวิถีชีวิตแบบสังคมประเพณี การปกครองฝ่ายรัฐได้นำเทคนิค วิธีการ ความรู้ ต่าง ๆ มาด้วย เช่น ระบบการศึกษาในสถาบันการศึกษาของรัฐและที่รัฐรับรองมาตรฐาน การใช้ชีวิตที่อิงกับความเจริญและเครื่องอำนวยความสะดวก นำพาให้ชาวบ้านคิดถึงภาระค่าใช้จ่ายที่เพิ่มมากขึ้น การประกอบอาชีพหรือการทำมาหากินแบบดั้งเดิมไม่เพียงพออีกต่อไป

สิ่งที่ชาวบ้านคำนึงถึง ก็คือรายจ่ายต่าง ๆ ที่ต้องหารายได้ทางอื่นเพิ่มมากขึ้น เช่น รายจ่ายเกี่ยวกับการศึกษาของบุตรหลาน ค่าน้ำค่าไฟ อื่น ๆ อีกอีกประการ ในขณะที่ชาวบ้านที่ยังไม่มีสิ่งต่าง ๆ ที่สนองรับกับความเจริญ ก็ต้องชวนขวายนหาทางเพื่อให้ได้มา

ค่านิยมของเมืองรุกตัวเข้าสู่ชุมชนรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะชุมชนฝั่งตะวันออกที่อยู่ติดเมืองพะเยา ชุมชนรอบกว๊านพะเยาที่ถูกแบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นสองฝั่งดังกล่าว ได้แบ่งแยกให้ภาพของชุมชนออกเป็นสองลักษณะด้วยเช่นกัน กล่าวคือ ชุมชนฝั่งตะวันออกที่อยู่ติดเมืองพะเยา เช่น ชุมชนประตูประสาธ ชุมชนบ้านแท่นดอกไม้ ชุมชนสันแกลบคำ ได้รับผลพวงการพัฒนาของประเทศมากกว่าชุมชนอีกฝั่งหนึ่งของกว๊านพะเยาทางตะวันตก

ความเปลี่ยนแปลงข้างต้น ชาวบ้านพอมองเห็น และยอมรับในการเปลี่ยนแปลง “สมัยก่อน สุขใจ ลำบากกาย สมัยนี้สุขกาย ไม่สบายใจ” นับเป็นข้อแลกเปลี่ยนที่ชุมชนต่าง ๆ ยินยอมต่อชะตากรรมของการเปลี่ยนแปลง ในขณะที่ภาวะของสังคมก็เปลี่ยนไป ค่านิยม แบบแผน ข้อประพฤติกปฏิบัติแบบดั้งเดิมเริ่มไม่ได้รับการสืบทอดจากรุ่นลูกหลาน เช่น “เด็กสมัยนี้มันมือเท้าบาง ทำอะไรไม่ค่อยเป็น แต่หน้ามันหนากว่าสันดิน” ยังเป็นวลีที่แฝงไว้ด้วยความกังวลของชาวบ้านต่ออนาคตของลูกหลาน และชุมชนของตนเอง

ปัญหาและการแก้ไขปัญหาเกี่ยวกับระดับและคุณภาพของน้ำกว๊านพะเยา

ปัญหาเกี่ยวกับการรักษาระดับและคุณภาพของน้ำในกว๊านพะเยา

การเกิดขึ้นของกว๊านพะเยาหลังสร้างประตูระบายน้ำ ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อตอบสนองเกี่ยวกับการบำรุงพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำ การประปาและการประพาสในระยาะแรกนั้น แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็พบว่า การอุ้บติขึ้นของอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่ที่สุดในภาคเหนือตอนบนนั้น ก็นำปัญหาต่าง ๆ มาสู่ชุมชนรอบกว๊านพะเยาจนถึงปัจจุบันด้วยเช่นกัน

ปัญหาแรกที่เกิดขึ้น คือ ปัญหาเกี่ยวกับน้ำท่วม บันทึกของพระธรรมวิมลโมลีใน พ.ศ. ๒๔๕๕ และใน พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้แสดงให้เห็นปัญหาน้ำท่วมอันเป็นผลที่สัมพันธ์กับการสร้างประตูระบายน้ำ และขนาดของประตูระบายน้ำที่เล็กเกินกว่าจะระบายน้ำที่หลากมาในช่วงฤดูฝน ซึ่งเป็นผลทำให้เกิดน้ำท่วมชุมชนที่อยู่ในพื้นที่ต่ำลาดเทของกว๊านพะเยา ได้แก่ ตำบลแม่คำ ตำบลต่าง ๆ ที่อยู่ริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก และชุมชนในเขตตำบลเวียง

“พ.ศ. ๒๔๕๕ ในระหว่างเดือนกันยายน วันหนึ่งฝนตกลงมาในแถบภาคเหนือ บริเวณเทือกเขาเขตอำเภอพะเยา อำเภอแม่ใจ และอำเภอคอกคำใต้ น้ำไหลบ่าลงกว๊านพะเยาเอ่อขึ้นท่วมบ้านเรือนของราษฎรตำบลแม่คำและตำบลอื่นที่ตั้งอยู่ฝั่งกว๊าน โดยเฉพาะบ้านแม่คำท่วมบ้านเรือนราษฎรป่าท่วมถนนสายพหลโยธินระหว่างแม่คำสายในกับในเวียง ต้องใช้เรือแพคึดต่อกัน เพราะการคมนาคมทางบกตัดถนนหนทางขาดเป็นห้วง ๆ นับเป็นเหตุการณ์ร้ายแรงในรอบปี...” (พระธรรมวิมล โมลี ใน เกรียง

ศักดิ์ ชัยक्रम บก., ๒๕๔๖ : ๑๑๓)

“พ.ศ. ๒๕๑๖ เกิดความกดอากาศสูงปกคลุมภาคเหนือ ทำให้เกิดพายุฝนขึ้นทั่วบริเวณอำเภอพะเยา อำเภอแม่ใจอย่างหนาแน่น เนื่องจากประตู่ระบายน้ำคับแคบระบายไม่ทัน จึงเป็นเหตุให้น้ำท่วมบ้านเรือนราษฎร ตำบลแม่ตำกูกน้ำท่วมได้รับความเสียหายมาก นอกจากบ้านเรือนราษฎรแล้วก็มีวัดวาอาราม เช่น วัดศรีโคมคำ ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งขวาได้รับความกระทบกระเทือนมาก” (พระธรรมวิมลโมลี ใน เกียรติศักดิ์ ชัยक्रम บก., ๒๕๔๖ : ๑๒๕)

ปัญหาประการต่อมา คือปัญหาเกี่ยวกับการรักษาระดับน้ำในกว๊านพะเยา เพื่อประโยชน์ในด้านการอุปโภคและบริโภค การประปา และการชลประทานในฤดูแล้ง ซึ่งก่อน พ.ศ. ๒๕๒๗ นั้น สถานีบำรุงพันธุ์สัตว์น้ำ ๒ กว๊านพะเยา จังหวัดเชียงรายยังไม่ได้มีการบันทึกระดับน้ำไว้ เพิ่งจะมีเก็บข้อมูลระดับน้ำจากไม้วัดระดับน้ำบริเวณประตูน้ำเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๗ จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๒ ต่อจากนั้นต้องระบายน้ำออกจากกว๊านพะเยา เพื่อก่อสร้างประตู่ระบายน้ำขึ้นใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ เป็นประตูแบบ ๒ บาน ขนาด ๕.๐ x ๕.๐ เมตร และเริ่มเก็บน้ำครั้งใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖

แต่ผลก็คือ จากการก่อสร้างประตู่ระบายน้ำขึ้นใหม่ แทนประตู่ระบายน้ำเดิม ซึ่งมีความสูงของประตู่ระบายน้ำมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้ในฤดูฝน น้ำจะท่วมบริเวณชุมชนที่อยู่ติดกับกว๊านพะเยามากขึ้นและนานกว่าเดิม ส่งผลกระทบต่อที่นาของชาวบ้าน ซึ่งในบางปีถ้าน้ำท่วมขังนาน จะเก็บเกี่ยวข้าวได้ไม่เต็มที่

ภาพถ่ายในปลายเดือนสิงหาคม ๒๕๓๖ บริเวณเขตเทศบาลเมืองพะเยา โดยเฉพาะชุมชนเมืองริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออก และวัดศรีโคมคำ (สุจิตต์ วงษ์เทศ บก., ๒๕๓๘ : ๔๕๑ - ๔๕๕) สะท้อนให้เห็นว่า ในบริเวณดังกล่าว มีน้ำเอ่อล้นมาจากกว๊านพะเยา เข้ามาสู่ตัวเมืองอย่างมากจนดูเหมือนว่าชุมชนในบริเวณดังกล่าวกลายเป็นส่วนหนึ่งของผืนน้ำที่กว๊านพะเยาค่อย และปัญหาน้ำท่วมซ้ำซากทั้งในเขตชุมชนเมืองและชุมชนชนบทรอบกว๊านพะเยาจะเกิดขึ้นทุกปีในฤดูฝนถึงฤดูน้ำหลากจนถึง พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งทำให้ชาวบ้านรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะฝั่งชนบทถูกน้ำท่วมที่นาเกิดความเสียหายอย่างมาก แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขได้แต่อย่างใด

สาเหตุสำคัญของการที่เกิดน้ำท่วมชุมชนรอบกว๊านทุกปี มีสาเหตุมาจากการพยายามรักษาระดับของน้ำกว๊านพะเยาเอาไว้เพื่อการประปาและเพื่อการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม เช่น จากการสำรวจระดับท้องน้ำของกรมประมงที่ได้เคยสำรวจไว้ พบว่าสภาพกว๊านพะเยามีลักษณะการตกทับถมของตะกอนมากบริเวณสะพานขุนเคช และบริเวณตอนกลางของกว๊านพะเยา การตกสะสมของตะกอนทำให้ความจุของกว๊านพะเยาลดลง ๔.๖๕๕ ล้าน ลบ.ม. หรือร้อยละ ๑๔.๐๖ ของความจุเมื่อเริ่มใช้งานในระยะ ๕๐ ปี (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗ : ๒๕-๒๘) สาเหตุนี้ ทำให้กว๊านพะเยาตื้นเขิน และมีปริมาณน้ำที่น้อยลง ทางแก้ปัญหาก็เป็นการขุดลอกกว๊านพะเยา และการสร้างประตู่ระบายน้ำให้สูงขึ้น

กล่าวคือ การแก้ไขเพื่อเพิ่มการเก็บกักน้ำกว๊านพะเยาในระยะแรก ปรากฏใน พ.ศ. ๒๕๒๖ สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาได้เริ่มดำเนินการขุดลอกกว๊านพะเยาเป็นครั้งแรก โดยศูนย์เครื่องจักรกลประมงเขตเชียงรายทำการขุดลอก ซึ่งได้นำดินที่ขุดลอกมาถมเป็นบริเวณแนวเขตกว๊านพะเยา และถมเป็นพื้นที่บริเวณข้างเทศบาลเมืองพะเยา รวมทั้งถมเพื่อสร้างสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา และ พ.ศ. ๒๕๓๔ ก็ได้ก่อสร้างประตูระบายน้ำขึ้นใหม่เป็นประตูแบบ ๒ บาน ขนาด ๕.๐ x ๕.๐ เมตร และเริ่มเก็บน้ำครั้งใหม่ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖

ผลจากความพยายามรักษาระดับน้ำกว๊านพะเยาเพื่อการประปาและชลประทาน เกษตรกรรมส่งไปยังพื้นที่การเกษตรของชุมชนในเขตอำเภอดอกคำใต้ จะเป็นปัญหาที่ต้องแก้ไขมากกว่าปัญหาน้ำท่วมชุมชนรอบกว๊านพะเยาในฤดูฝน อันเกิดจากการสร้างประตูระบายน้ำสูงขึ้น แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา พยายามที่จะรักษาระดับน้ำไว้ให้มากที่สุด เท่ากับระดับสูงสุดของการเก็บกักน้ำ ที่ส่งผลให้เกิดน้ำท่วมที่ไร่นาของชาวบ้านที่อยู่ชุมชนริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกในฤดูฝนก็ตาม แต่ก็ยังพบว่า ฤดูแล้งของทุกปี เกษตรกรในเขตท้องที่อำเภอดอกคำใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ได้รับน้ำชลประทานจากกว๊านพะเยาในฤดูแล้ง มักจะได้รับน้ำชลประทานจากกว๊านพะเยาไม่เพียงพอต่อการเกษตรกรรมอยู่ดี (หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นพะเยารัฐ และเมืองพะเยา) ซึ่งในช่วงฤดูแล้งของทุกปี จะปรากฏข่าวในหน้าหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดพะเยาฉบับต่าง ๆ ที่ระบุถึงการแย่งชิงน้ำชลประทานเพื่อการเกษตรกรรมจากกว๊านพะเยาของเกษตรกรในเขตอำเภอดอกคำใต้ระหว่างพื้นที่รับน้ำเพื่อการชลประทานจากกว๊านพะเยาในพื้นที่ต้นน้ำกับพื้นที่ปลายน้ำชลประทาน

ปัญหาอีกประการคือ ความเสื่อมโทรมของคุณภาพน้ำกว๊านพะเยา เนื่องจากมีดินตะกอนที่ไหลมาจากต้นน้ำ และน้ำเสียจากชุมชนรอบกว๊านพะเยา เป็นปัญหาที่สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาแก้ไขไม่ตก เนื่องจากปัญหาทั้งสองด้าน มีผลกระทบต่อจำนวนของพันธุ์ปลาที่ลดลง และเป็นปัญหาที่ทำให้ปริมาณน้ำที่กักเก็บในกว๊านพะเยาเพื่อการทำประปาและการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรมลดลงอย่างมาก

ในด้านคุณภาพของน้ำกว๊านพะเยา ซึ่งถึงแม้สำนักงานประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาได้รับการจัดสรรงบประมาณมาสร้างระบบบำบัดน้ำเสียบริเวณหลังเทศบาลเมืองพะเยา ใน พ.ศ. ๒๕๓๔ และดำเนินการต่อท่อรับน้ำเสียจนถึงอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง และตั้งระบบเพิ่มออกซิเจนเพื่อทำปฏิกิริยาทางด้านชีวภาพ ๒ บ่อ ก่อนจะปล่อยลงสู่กว๊านพะเยา ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ แล้วได้มอบให้ทางเทศบาลเมืองพะเยาดำเนินการจัดการและดูแลต่อไป (ข่าวสยาม, ๗ มีนาคม ๒๕๓๔ : ๒) แต่เทศบาลไม่มีงบประมาณพอเพียงกับการจ่ายค่ากระแสไฟฟ้าสำหรับการดำเนินการบำบัดน้ำเสีย ทำให้ระบบบำบัดน้ำเสียไม่ได้ใช้การตามประสงค์ที่ตั้งไว้

ดังนั้น จะเห็นได้ว่า เมื่อกรมควบคุมมลพิษได้สำรวจแหล่งน้ำนิ่งใน พ.ศ. ๒๕๔๓ (ศษ. ปรับปรุงครั้งล่าสุดเมื่อ วันพุธที่ ๓ มีนาคม ๒๕๔๓) พบว่า กว๊านพะเยาเกิดปัญหาการเจริญเติบโต

อย่างรวดเร็วของสาหร่ายและพืชน้ำ (Eutrophication) และอาจมีสาหร่ายบางชนิดที่มีความเป็นพิษต่อสิ่งมีชีวิต ทำให้เกิดปัญหาต่อกระบวนการผลิตน้ำประปา เมื่อใช้แหล่งน้ำนั้นเป็นแหล่งน้ำดิบ ก็พบว่า กว๊านพะเยาก็เป็นแหล่งน้ำที่มักเกิดพืชน้ำเป็นประจำ การตรวจสอบระหว่าง เดือนเมษายน - กันยายน ๒๕๔๑ พบว่าสาหร่ายพิษ *Microcystis aeruginosa* ที่สร้างสารพิษไมโครซิสติน ซึ่งก่อให้เกิดตับอักเสบและเร่งการเกิดมะเร็งในตับ แต่มีปริมาณของสารพิษไมโครซิสตินต่ำกว่ามาตรฐานสำหรับน้ำดิบเพื่อการประปา ในขณะที่ กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (<http://www.environment.in.th/evdb/info/water/water11.html>) ก็ได้สำรวจสถานการณ์คุณภาพน้ำใน พ.ศ. ๒๕๔๔ ก็พบว่ากว๊านพะเยาก็ตกอยู่ในระดับคุณภาพต่ำเช่นกัน ซึ่งเกิดจากการสะสมของเสียและสิ่งปฏิกูลในลำน้ำ

และจากผลการตรวจสอบคุณภาพน้ำของกว๊านพะเยา ที่มีสถานีตรวจวัดทั้งหมด ๑๐ สถานี (ดูแผนที่ที่ ๑๐) ทำการตรวจวัดคุณภาพน้ำ ใน พ.ศ. ๒๕๔๘ พบว่า สถานีตรวจวัดบริเวณสะพานหน้าสถานีประมงน้ำจืด อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง จุดสูบน้ำการประปาพะเยา และกลางกว๊านพะเยามีคุณภาพน้ำอยู่ในระดับเสื่อมโทรมมาก (http://iwis.pcd.go.th/IWIS/report/report1.php?river_id=30) และเมื่อเปรียบเทียบค่าคุณภาพน้ำที่สำคัญกับแหล่งน้ำภาคเหนือจำนวน ๒๔ แหล่งน้ำ โดยตรวจสอบในปี ๒๕๔๘ พบว่า กว๊านพะเยาเป็นแหล่งน้ำที่มีระดับความเสื่อมโทรมมากที่สุดใน ๒๔ แหล่งน้ำของภาคเหนือ

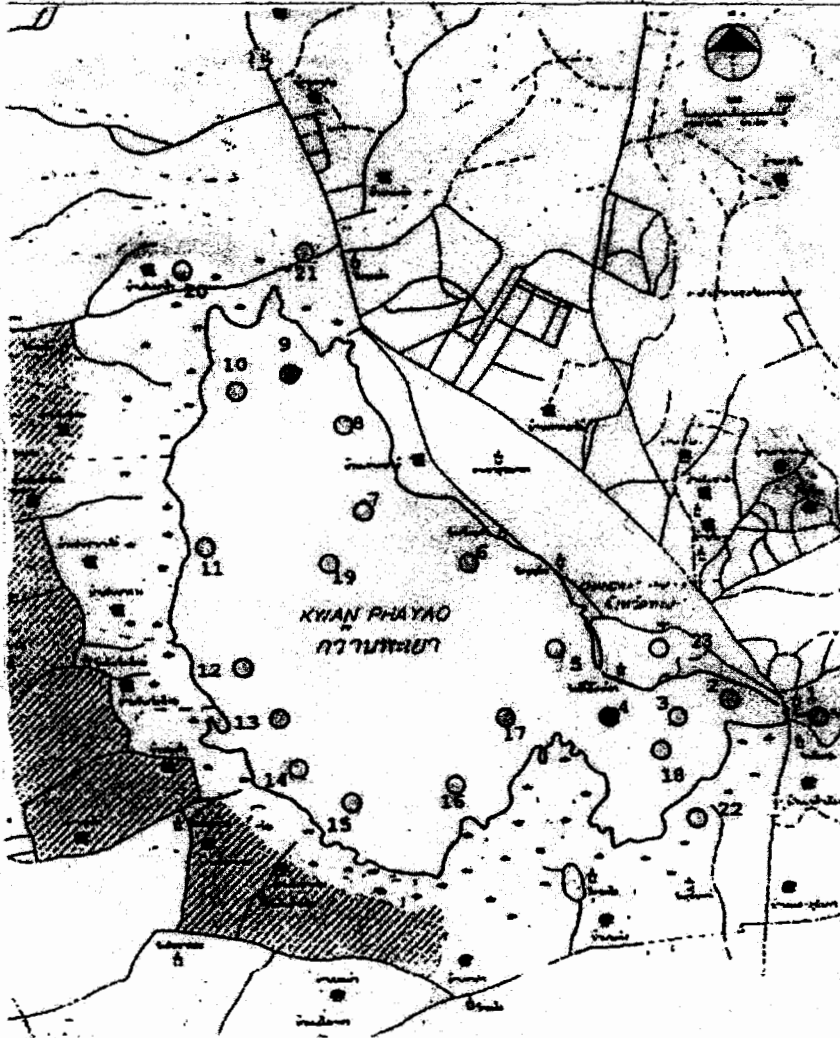
นอกจากนั้นก็มีปัญหาพืชน้ำน้ำเน่า และมีการแพร่ระบาดของพืชน้ำน้ำจืดเกิดการตื่นเงินและกีดขวางการไหลของน้ำ โดยเฉพาะผักตบชวา ในบางพื้นที่มีปัญหาต่อการสัญจรทางเรือและการไหลของน้ำ ขณะเดียวกันชนิดของปลาในกว๊านพะเยาเริ่มมีความหลากหลายลดลงไปจากเดิมมาก เนื่องจากมีโครงสร้างของประชากรปลาที่เป็นสังคมของปลากินเนื้อที่เริ่มมีมากกว่าปลากินพืช ทำให้ขาดความสมดุลของประชากรปลา^{๑๒}

กล่าวโดยสรุป ปัญหาเกี่ยวกับระดับน้ำและคุณภาพของน้ำในกว๊านพะเยา เป็นปัญหาที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องพยายามจะหาแนวทางแก้ไขมาตลอดเวลา ปัญหาดังกล่าวไม่ได้เป็นปัญหาที่มีผลกระทบต่อคุณภาพและปริมาณของน้ำเพื่อเพาะพันธุ์สัตว์น้ำเพื่อใช้ในการผลิตน้ำประปาและเพื่อการชลประทานเกษตรกรรมในพื้นที่เขตอำเภอดอกคำใต้เท่านั้น แต่ผลที่เกิดขึ้นจากการพยายามรักษาระดับน้ำในกว๊านพะเยาให้มีปริมาณมากที่สุดเพื่อใช้ในฤดูแล้งนั้น ได้ส่งผลให้น้ำท่วมชุมชนรอบกว๊านพะเยาในฤดูฝนด้วย

อย่างไรก็ตาม ดังที่ได้กล่าวแล้วว่า ปัญหาเกี่ยวกับระดับน้ำและคุณภาพน้ำของกว๊านพะเยายังคงปรากฏอยู่ และมีความสัมพันธ์กับปัญหาอื่น ๆ ที่ตามมาด้วย เช่น น้ำท่วมชุมชนรอบกว๊านพะเยา ดังนั้นแนวทางหนึ่งของจังหวัดพะเยาที่พยายามแก้ไขให้เป็นระบบครั้งแรก ก็คือ การว่าจ้าง

^{๑๒} จะกล่าวถึงสาเหตุที่กว๊านพะเยาเริ่มมีประชากรปลากินเนื้อเพิ่มขึ้นในบทต่อไป

แผนที่แหล่งจุดสำรวจคุณภาพน้ำกว๊านพะเยา

- สถานที่เก็บตัวอย่างน้ำในกว๊านพะเยา
1. สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา อ.เวียง
  2. วิทยาลัยเกษตรกรรม กว๊านพะเยา
  3. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  4. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  5. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  6. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  7. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  8. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  9. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  10. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  11. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  12. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  13. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  14. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  15. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  16. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  17. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  18. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  19. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  20. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  21. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา
  22. สถานีประมงน้ำจืด กว๊านพะเยา

สัญลักษณ์แหล่งจุดคุณภาพน้ำ

สี	จุดคุณภาพน้ำ	การใช้ประโยชน์
ฟ้า	ดีเยี่ยม (1)	- เป็นน้ำที่ไม่มีสารพิษหรือปนเปื้อน - สามารถอุปโภค บริโภคได้ หากนำมาฆ่าเชื้อโรคด้วยการต้มคลอรีน หรือต้มให้เดือด - เหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ
เขียว	ดีมาก (2)	- เหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ - สามารถนำมาบริโภคได้หากนำสารส้มมาทวนและฆ่าเชื้อโรคโดยการต้มคลอรีนหรือต้มให้เดือด
เหลือง	ดี (3)	- เหมาะสำหรับการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ - สามารถนำมานำบริโภคได้หากนำสารส้มมาทวนและฆ่าเชื้อโรคโดยการต้มคลอรีนหรือต้มให้เดือด
แดง	พอใช้ (4)	- ไม่ควรนำมาใช้ในครัวเรือน - ถ้าจำเป็นต้องใช้บริโภค บริโภคต้องตรวจสอบให้แน่ใจและต้องทำการปรับปรุงคุณภาพน้ำโดยเฉพาะก่อน
น้ำเทา	ห้ามใช้ (5)	- ห้ามใช้เพื่อการบริโภค อุปโภคหรือใช้ในครัวเรือนและไม่เหมาะสมต่อการดำรงชีวิตของสัตว์น้ำ

แผนที่ที่ ๑๐ แสดงจุดสำรวจคุณภาพน้ำกว๊านพะเยา

ให้สถาบันการศึกษา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๔) ทำการศึกษาสำรวจและจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อเสนอต่อจังหวัดพะเยาขึ้น และก็ได้ว่าจ้างให้สถาบันการศึกษาและบริษัทที่ปรึกษา (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๖ ; จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ; บ.ทิม คอนซัลแตนท์ คอมซัลแตนท์ เอนจิเนียริง, ๒๕๔๐) เรื่อยมา ซึ่งปัญหาเกี่ยวกับการพยายามหาแนวทางการรักษาระดับน้ำและคุณภาพน้ำของกว๊านพะเยา เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสำคัญที่จังหวัดว่าจ้างให้สถาบันการศึกษาและบริษัทที่ปรึกษาได้วิจัยเพื่อจัดทำแผนแม่บทกว๊านพะเยา นอกเหนือจากการหาแนวทางการพัฒนาและแก้ไขปัญหานั้น ๆ ที่ตามมาอีกหลายประการ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในบทต่อไป

การจัดการ ควบคุม และใช้ประโยชน์ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

การพัฒนากว๊านพะเยาของภาครัฐเริ่มดำเนินการอย่างเข้มข้นและปรากฏอย่างเด่นชัดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๐ เมื่อหน่วยงานภาครัฐต่าง ๆ มีการจัดตั้งและสร้างสถานที่ราชการขึ้นในจังหวัดพะเยา เช่น ศูนย์ราชการต่าง ๆ ที่ศาลากลางจังหวัดพะเยา กรมธนารักษ์ เทศบาลเมืองพะเยา โยธาธิการจังหวัด สำนักงานที่ดินจังหวัด ราชพัสดุ ฯลฯ ต่างมีส่วนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาอย่างมากทั้งในทางตรงและทางอ้อม ขณะเดียวกัน ช่วงเวลาดังกล่าว กว๊านพะเยาก็ได้รับการพัฒนาในด้านสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ในการจัดการกับกว๊านพะเยาและชุมชนรอบข้างเพื่อแก้ปัญหาและสนองตอบความต้องการแก่ประชาชนในด้านต่าง ๆ

แต่ปัญหาของกว๊านพะเยาในช่วงนี้ ไม่ได้มีแต่เพียงปัญหาเกี่ยวกับการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานเพื่อทำหน้าที่ตอบสนองการบำรุงรักษาเพื่อเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและพันธุ์พืช เพื่อการผลิตประปาและการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรมแก่พื้นที่เกษตรกรรมของอำเภอดอกคำใต้เท่านั้น แต่รูปแบบการใช้ประโยชน์ในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยาจากการพัฒนากระแสหลักของประเทศและจังหวัดพะเยา เป็นปัจจัยสำคัญ ที่ทำให้มีการผนวกปัญหาและการแก้ไขปัญหานั้นที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาเพิ่มเข้าไปด้วย

ในที่นี้ การควบคุมและจัดการปัญหาเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ที่ดินริมกว๊านพะเยา มีหัวข้อต่าง ๆ ที่สำคัญ ๆ ได้แก่ การควบคุมการจับปลาในกว๊านพะเยา การจัดการเกี่ยวกับการถมที่ลงกว๊านพะเยาของราษฎร การซื้อขายที่ดินริมกว๊านพะเยา และการออกกฎข้อบังคับและ/หรือประกาศที่เกี่ยวข้องกับการสร้างอาคารในบริเวณริมกว๊านพะเยา

การควบคุมการจับพันธุ์สัตว์น้ำในกว๊านพะเยา

จากพระราชบัญญัติการประมง พ.ศ. ๒๔๕๐ มาตรา ๑๗ มาตรา ๒๑ และมาตรา ๒๒ ได้กำหนดไว้ว่า การปลูกสร้างสิ่งใดลงไปในที่รักษาพืชพันธุ์ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงที่จับสัตว์น้ำให้ผิดไปจากสภาพที่เป็นอยู่ และการคิดตั้ง วาง หรือสร้างเขื่อน ทำนบ รั้ว ในที่จับสัตว์น้ำ ซึ่งกั้นทางเดินของสัตว์ จะต้องได้รับอนุญาตและปฏิบัติตามเงื่อนไขที่พนักงานเจ้าหน้าที่กำหนดให้ ซึ่ง

กวีานพะเยาเองก็มีประกาศเพิ่มเติมเกี่ยวกับกำหนดเขตและการควบคุมให้กวีานพะเยาเป็นที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาชีพพันธุ์และกำหนดเครื่องมือที่อนุญาตทำการประมง โดยแบ่งเป็นสองเขต คือ เขต ๑ เป็นเขตอนุรักษ์และห้ามทำการประมงจับพันธุ์สัตว์น้ำใด ๆ ในเขตดังกล่าว เนื่องจาก เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับประตูระบายน้ำก่อนที่น้ำกวีานพะเยาจะไหลลงสู่แม่น้ำอิงไปดอกคำใต้ จึงเป็นพื้นที่ที่มีจำนวนพันธุ์ปลาชุกชุม ในขณะที่ในส่วนเขตที่ ๒ ก็อนุญาตให้ทำการประมงได้นอกฤดูกาลปลาวางไข่

ประกาศฉบับดังกล่าว โดยเฉพาะการจับปลาในบริเวณเขตที่ ๑ มีผลกระทบโดยตรงต่อชาวประมงที่อาศัยอยู่ในชุมชนริมกวีานพะเยาติดกับฝืนน้ำกวีานพะเยาที่ถูกกำหนดให้อยู่ในเขตที่ ๑ ซึ่งประกอบไปด้วยชาวประมงที่อาศัยอยู่ใน ๔ ชุมชนริมกวีานพะเยา ได้แก่ ชุมชนบ้านร่องไฮ ชุมชนแม่คำ ประดู่ประสาธ ชุมชนวัดบุญยืนที่จะออกหาปลาด้วยความยากลำบาก เนื่องจาก จะต้องพายเรือจากชุมชนออกไปให้เลยพื้นที่เขต ๑ ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ ซึ่งจะใช้เวลาาน และเสี่ยงต่อภัยอันตรายทางด้าน จากสภาพดินฟ้าอากาศแปรปรวนหรือมีลมพายุเข้ามาโดยกะทันหัน ปัญหาข้อนี้ก็ทำให้ชาวประมงบางส่วนหันเหอาชีพไปรับจ้างตามร้านอาหารหรืองานก่อสร้างอื่นๆ อันไม่มีความอิสระและมั่นคง ซึ่งเมื่อเขาเลิกจ้างก็ต้องกลับมาหาปลา ซึ่งก็ไม่ค่อยพอกิน

ชาวประมงบางราย ก็ฝืนประกาศกำหนดเขตหวงห้ามกวีานพะเยา โดยลักลอบเข้าไปทำประมงในเขต ๑ เนื่องจากความแร้นแค้น และความยากลำบากที่จะต้องพายเรือออกไปจับปลาไกลจากพื้นที่ ซึ่งการออกไปจับปลานอกเขต ๑ ก็ไม่ใช่จะได้ปลาเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวประมงที่อยู่ในพื้นที่นอกเขต ๑ ก็จะสามารถึงพื้นที่ที่มีปลาชุกชุมได้ก่อน

การกระทำที่ฝืนประกาศดังกล่าว ส่งผลให้ชาวประมงที่ลักลอบจับปลาที่อยู่ในเขต ๑ หลายคนถูกเจ้าหน้าที่สำนักงานประมงจังหวัดพะเยาหลายคน และมีการยึดอุปกรณ์การจับปลา จนทำให้ขาดเครื่องมือทำมาหากิน^{๑๑}

เหตุการณ์ดังกล่าว ชาวประมงทราบว่าตนเองเป็นผู้ที่กระทำผิดประกาศฉบับดังกล่าว แต่ด้วยความยากจน จึงทำให้เห็นพิจารณาเห็นว่า ประกาศฉบับดังกล่าว เป็นประกาศที่บังคับใช้โดยไม่มีความเป็นธรรมต่อชาวประมงที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ติดกับเขต ๑ ซึ่งเป็นเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของกวีานพะเยา จึงมีการรวมตัวกันของกลุ่มชาวประมงที่อาศัยที่กวีานพะเยาขึ้นมาในระยะแรกสำหรับการร่วมกันพิจารณาคำเนินการหาทางออกต่อปัญหาดังกล่าว

“ในช่วง พ.ศ.๒๕๓๘-๒๕๔๓ นายขวัญชัย เครือฝืน (ชาวประมงบ้านแม่คำ – ผู้วิจัย) เล่าว่า กรมประมงได้ส่งหน่วยปราบปรามจากส่วนกลาง เข้ามากดดันและจับกุมชาวประมงที่หากินในกวีานพะเยาบริเวณ เขต ๑ อย่างต่อเนื่อง มีการจับกุมและยึดอุปกรณ์ทำการประมง ส่งดำเนินคดีทางกฎหมาย ทำให้ชาวประมงได้รับความ

^{๑๑} ในรายงานของราชการและการประชุมของหน่วยงานราชการจังหวัดพะเยาที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกวีานพะเยา พบว่ามีบันทึกรายงานการจับกุมชาวประมงที่ละเมิดประกาศเข้าหาปลาในเขต ๑ จำนวน ๑๐ คน ใน พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๓

เคือคร้อน ชาวประมงจึงรวมตัวกันประมาณ ๕๐๐ คน ออกมาเคลื่อนไหว และยื่นหนังสือแก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องให้ทบทวนประกาศและปรับปรุงแนวเขต ๑ และเขต ๒ ที่ไม่สอดคล้องสภาพความเป็นจริงและวิถีชีวิตของคนในชุมชน

เรานัดหมายผู้นำจาก ๔ ชุมชน รวมตัวกันจัดตั้งกลุ่มชื่อ ชมรมชาวประมง อ. เมืองพะเยา เพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มกันระหว่างชาวประมงพื้นบ้าน ที่ได้รับผลกระทบจากการกำหนดนโยบายรัฐและมีอำนาจในการต่อรองกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้"

แหล่งที่มา: หนังสือพิมพ์มติชน ๒๑ เมษายน ๒๕๔๖

http://www.deqp.go.th/news_pr/article/april46/article13.htm

การจัดการเกี่ยวกับการถมที่และบุกรุกที่กว๊านพะเยาของราษฎร

ดังได้กล่าวไว้แล้วว่า เมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ มีการออกพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตหวงห้ามที่ดินบริเวณกว๊านพะเยา อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย พร้อมทั้งพระราชกฤษฎีกากำหนดเขตตัดที่ดินในบริเวณที่ที่จะเวนคืนในท้องที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย พร้อมแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกา พบว่าพื้นที่ที่กว๊านพะเยาที่ปรากฏในแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกามีพื้นที่ทั้งหมดประมาณ ๑๗,๐๐๐ ไร่

ต่อมาได้มีการออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงหมายเลขที่ พย.๑๐๔๕ มีเนื้อที่ ๑๒,๘๓๑ ไร่ ๑ งาน ๒๖.๖ ตารางวา โดยใช้ประโยชน์ในราชการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ โดยอยู่ในความครอบครองของกรมประมง โดยสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาใช้เป็นที่เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ ดังนั้นจะมีพื้นที่ที่เป็นส่วนต่างระหว่างแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกากับหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง ๒ ส่วนคือ

๑) พื้นที่ตั้งแต่สะพานขุนเดชขึ้นไปจรดลำน้ำอิง มีพื้นที่ประมาณ ๑,๕๘๑ ไร่

๒) พื้นที่รอบ ๆ กว๊านพะเยาที่กรมประมงใช้ประโยชน์ตั้งแต่สะพานได้ขุนเดชจรดบ้านร่องไฮ มีพื้นที่ประมาณ ๒,๖๐๐ ไร่ (มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗ : ๑๖-๑๗)

การที่มีพื้นที่ที่เป็นส่วนต่างระหว่างแผนที่แนบท้ายพระราชกฤษฎีกากับหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง เนื่องจากหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงที่ยื่นต่อสำนักงานที่ดินจังหวัดพะเยาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๒๕ นั้น เป็นการรังวัดปักหลักเขตออกหนังสือสำคัญในส่วนที่ราษฎรคัดค้านเท่านั้น โดยในส่วนที่มีราษฎรคัดค้านอยู่ด้านทิศเหนือของหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวงเลขที่ พย.๑๐๔๕ บริเวณตั้งแต่สะพานขุนเดชขึ้นไป ประมาณเนื้อที่ ๘๐๘ ไร่ ซึ่งยังไม่ได้มีการรังวัดออกหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง โดยปัจจุบันขณะนี้ก็ยังอยู่ในระหว่างการดำเนินการตรวจสอบหลักฐานการบุกรุกของราษฎรที่ออกเอกสารที่ดินทับที่ราชพัสดุ (ดูแผนที่ที่ ๖) ให้ชัดเจนและจะดำเนินการยึดคืนต่อไป

การบุกรุกที่รอบกว๊านอีกประการหนึ่ง ปรากฏเป็นข่าวขึ้นเมื่อนายไพบูลย์ เลาหจินดา ราชพัสดุจังหวัดพะเยา กล่าวว่าในบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยา พบมีการบุกรุกที่ดินราชพัสดุ แปลง พย. ๔๕๓ ซึ่งตั้งอยู่ใกล้สวนสมเด็จพระย่า คิดเป็นเนื้อที่ประมาณ ๑๕ ไร่ มีผู้บุกรุกรวมทั้งสิ้น ๔๓ ราย

มี อดีตสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยาเข้าไปถมดินและปลูกสร้างบังกะโลบ้านพักให้เช่าเป็นเนื้อที่ประมาณ ๔ ไร่ โดยอ้างว่ามีเอกสารสิทธิ์ น.ส. ๑ ในพื้นที่ดังกล่าว (พระราชชาติธุรกิจ, ๕-๗ ธันวาคม ๒๕๓๓ : ๒)

ซึ่ง พล.ต.อ.ประทีป สันติประภร รองอธิบดีกรมตำรวจ และในฐานะผู้อำนวยการหน่วยปราบปรามการลักลอบตัดไม้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ (ตำแหน่งในขณะนั้น) ก็ได้รับร้องเรียนจากชาวบ้านหมู่ที่ ๑, ๒, ๓, ๔, ๘, ๑๐ และ ๑๔ ตำบลบ้านต๋อม และ ตำบลแม่ต๋ำ อำเภอเมืองพะเยา เมื่อเดือนกันยายน ๒๕๓๕ ว่า ที่กว๊านพะเยาได้ถูกนายทุนและข้าราชการในจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงรายเข้าถือกรรมสิทธิ์ครอบครอง มีการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ น.ส. ๑ ก. และโฉนดที่ดินในที่ดินของรัฐหลายแปลง (พะยอม เผ่ากันทะ ใน มติชนรายวัน, ๓๐ พฤษภาคม ๒๕๓๖ : ๑๒)

โดยสรุป จังหวัดพะเยาได้รับนโยบายจากรองปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีและประธานวิสามัญช่วยเหลือราษฎรในเขตสงวนของทางราชการให้ ๑) สั่งเพิกถอนเอกสารสิทธิ์ของประชาชนที่บุกรุกที่ดินของรัฐ ซึ่งเป็นที่สาธารณประโยชน์ ซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของกว๊านพะเยา ตามที่ทางราชการได้ออกเอกสารสิทธิ์ให้ผู้เข้าครอบครองโดยมิชอบด้วยกฎหมายที่ผ่านมาบริเวณเนื้อที่จำนวน ๘๐๘ ไร่ และ ๒) จังหวัดได้ตรวจพบประชาชนจำนวน ๘ รายที่เข้าครอบครองพื้นที่กว๊านพะเยาจำนวน ๑๐ ไร่ ปรากฏว่าเป็นผู้มีอิทธิพลทางการเมืองระดับประเทศ ระดับท้องถิ่น อดีตผู้ว่าราชการจังหวัดข้าราชการระดับหัวหน้าส่วนราชการบางกระทรวง รวมประชนอีกหลายราย (มติชนรายวัน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ : ๒๕)

ในข้อเท็จจริงคือ พื้นที่แปลงดังกล่าว (ที่ พย. ๔๕๓) ได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่สงวนไว้ใช้สำหรับกิจการรถไฟในปี ๒๔๖๔ และกระทรวงคมนาคมได้ดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นที่ราชพัสดุปี ๒๔๖๕ ต่อมาในปี ๒๕๒๗ ได้ขึ้นทะเบียนเป็นที่สงวนไว้ใช้สำหรับกิจการของกรมทางหลวง ในขณะที่ราษฎรที่บุกรุกได้รับเอกสารสิทธิ์ น.ส. ๑ ที่ออกทับที่ราชพัสดุด้วย การบุกรุกดังกล่าวจึงได้มีการร้องเรียนเพื่อตรวจสอบการออกเอกสารสิทธิ์ที่ออกทับพื้นที่ราชพัสดุแปลง พย. ๔๕๓ (พระราชชาติธุรกิจ, ๕-๗ ธันวาคม ๒๕๓๓ : ๒)

แต่อย่างไรก็ตาม นายลือชัย เทียมเวช เจ้าพนักงานที่ดินจังหวัดพะเยา (ตำแหน่งในขณะนั้น) กล่าวว่าผู้ดำเนินการถมดินพื้นที่รอบกว๊านพะเยามีเอกสารสิทธิ์โดยถูกต้อง ทั้งนี้เพราะกรมประมงได้ดำเนินการสร้างฝายกั้นน้ำบริเวณสถานีประมงจังหวัดพะเยา เป็นเหตุให้ระดับน้ำในกว๊านพะเยาเพิ่มสูง ท่วมที่ดินของเอกชนบริเวณโดยรอบกว๊านในบางส่วน เมื่อเอกชนต้องการใช้ประโยชน์ในที่ดินของตนจึงสามารถดำเนินการถมดินในพื้นที่ครอบครองตามที่ระบุไว้ในเอกสารสิทธิ์ (พระราชชาติธุรกิจ, ๕-๗ ธันวาคม ๒๕๓๓ : ๒) แต่ปัญหาในข้อนี้ ยังคงคาราคาซังมาจนถึงทุกวันนี้

การแก้ปัญหาเรื่องนี้ของจังหวัดพะเยาเอง ได้มีการแต่งตั้งคณะกรรมการประสานการแก้ไข ปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐส่วนจังหวัดพะเยา (กปร.ส่วนจังหวัดพะเยา) (คำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๒๕๕๘/๒๕๓๕ และคำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๒๘๒/๒๕๓๖) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการแก้ไขปัญหา การบุกรุกที่ดินกว๊านพะเยา (คำสั่ง กปร.ส่วนจังหวัดพะเยา ที่ ๒๒๖๒/๒๕๔๓) และแก้ไขเพิ่มเติม (คำสั่ง กปร. ส่วนจังหวัดพะเยา ที่ ๔๖๑/๒๕๔๕) ก็ยังไม่สามารถดำเนินการแก้ไขให้ประสบ ผลสำเร็จได้

ในขณะนั้น เทศบาลเมืองพะเยา ได้พยายามเสนอแนวทางการป้องกันการบุกรุกพื้นที่กว๊าน พะเยาของราษฎร โดยเสนอให้สร้างแนวเขต ใช้วิธีการขุดลอกดินในกว๊านพะเยามาถมเป็นแนว ชายฝั่ง เพื่อเป็นแนวเขตถาวร ในการป้องกันการบุกรุกกว๊าน พร้อมทั้งจัดเป็นที่เพาะปลูกส่วนไม้ ดอกไม้ประดับรอบกว๊านพะเยา (กรุงเทพมหานคร, ๘ ส.ค. ๒๕๓๗ : ๘) และอาจจะมีการอนุโลมให้ จัดสร้างรีสอร์ตแทนได้ โดยจัดให้มีการสำรวจผังเมืองเพื่อเสนอขอจัดผังเมืองพะเยาใหม่ (ผู้จัดการ รายวันภาคเหนือ, ๑๒ ส.ค. ๒๕๓๗ : ๒ และ ๒๓) แต่ก็ยังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจาก การ แก้ไขและจัดการกับข้อพิพาทเรื่องการบุกรุกที่ดินกว๊านพะเยายังไม่ชัดเจนว่าที่ดินของกว๊านพะเยาที่ แท้จริงเป็นจำนวนเท่าใด และผู้ใดที่บุกรุกอย่างผิดกฎหมาย ซึ่งยังคงเป็นปัญหาที่คาราคาซังมา จนถึงปัจจุบัน (กรุงเทพมหานคร, ๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๘ : ๑ และ ๒ ; มติชนรายวัน, ๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘ : ๒ และ ๒๕)

การซื้อขายที่ดินริมกว๊านพะเยา

นโยบายของรัฐบาลในสมัยรัฐบาลของพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ (พ.ศ. ๒๕๓๒-๒๕๓๕) ทำให้เศรษฐกิจของประเทศเกิดความตื่นตัวขึ้น ส่งผลให้ที่ดินบริเวณรอบกว๊านพะเยาเริ่มเป็นที่ ต้องการของคนภายนอก โดยเฉพาะนายทุนและผู้ที่มีกำลังซื้อได้สนใจเข้ามาดกลงซื้อขายที่ดินรอบ กว๊านพะเยาจำนวนมาก ในปัจจุบันที่ดินรอบกว๊านพะเยาหลายแปลงกลายเป็นที่ดินของนายทุนจาก ภายนอก ข้อมูลที่พบ คือ จังหวัดพะเยาสามารถจัดเก็บรายได้จากการซื้อขายที่ดินในจังหวัดพะเยา ได้ถึง ๔๘ ล้านบาท โดยมีคนต่างถิ่นเป็นผู้เข้ามาซื้อเป็นส่วนใหญ่ จุดที่มีการซื้อขายกันอย่างคึกคัก ได้แก่ บริเวณโดยรอบกว๊านพะเยา ที่ดินติดถนนตามแนวถนนพหลโยธิน อำเภอเชียงคำ และอำเภอ ดอกคำใต้ โดยเป็นการซื้อที่ดินเก็บเอาไว้เฉย ๆ ไม่มีการลงทุนในการพัฒนาที่ดิน เป็นการซื้อเพื่อ เก็บเอาไว้เก็งกำไรในอนาคต (ประชาชาติธุรกิจ, ๑๗ - ๑๘ มกราคม ๒๕๓๔ : ๒)

และใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ก็มีนักลงทุนกลุ่มโรงแรมและคอมโดมิเนียมทั้งในประเทศและ ต่างประเทศ เข้ามาซื้อที่ดินบริเวณรอบกว๊านพะเยา ทั้งกลุ่มของเครือโรงแรมเชอราตัน กลุ่มคอนโด ๕๕ เนื่องจากเห็นว่า ที่ดินริมกว๊านพะเยาเหมาะที่จะสร้างอาคารตึกสูงประเภท โรงแรมหรือที่พัก มาก ทั้งนี้ เนื่องจากติดกับกว๊านพะเยา มีฉากหลังเป็นภูเขา ประกอบกับพะเยายังเป็นเมืองที่เงียบ

สงบอยู่ (ผู้จัดการรายวัน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๓ : ๓๓) แต่ก็ยังไม่ได้มีการดำเนินการก่อสร้างแต่อย่างใด

ปัจจุบัน ที่ดินรอบกว๊านพะเยาหลายแปลง ซึ่งเคยเป็นที่ของชาวบ้านที่อาศัยอยู่รอบกว๊านฝั่งตะวันตก จึงกลายเป็นที่ดินของกลุ่มทุนต่าง ๆ จากภายนอกเป็นส่วนใหญ่ที่ซื้อมาจากชาวบ้าน ซึ่งสาเหตุของการซื้อที่ดินของกลุ่มทุนดังกล่าว

แต่อย่างไรก็ตามในพ.ศ. ๒๕๒๒ ได้มีออกกฎกระทรวงที่ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒ ที่ประกาศโดยรอบกว๊านพะเยา ได้แก่พื้นที่ในเขตตำบลบ้านด้อม ตำบลสันป่าม่วง ตำบลบ้านสาง ตำบลบ้านคุ่น ตำบลแม่ใส ตำบลแม่คำ อำเภอเมืองพะเยา ห้ามทำการก่อสร้าง คัดแปลง และ/หรือเปลี่ยนแปลงอาคาร และห้ามนำน้ำเสีย น้ำใช้จากอาคาร และการใช้พื้นที่ สถานที่ตั้งคู่อ้อมกว๊านพะเยา โดยรอบและลำน้ำอิง เป็นต้น และใน พ.ศ. ๒๕๖๒ มีการประกาศจังหวัดพะเยาเรื่อง การกำหนดเขตห้ามตั้งโรงงาน/ขยายโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณรอบกว๊านพะเยา ในระยะห่างจากอาณาเขต ๓๐๐ เมตร

ดังนั้น การเข้ามาซื้อที่ดินรอบกว๊านพะเยาของกลุ่มทุน การดำเนินการก่อสร้างอาคารเพื่อประกอบธุรกิจของกลุ่มทุนจึงไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากติดขัดกับประกาศฉบับดังกล่าว แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีความพยายามที่จะผลักดันให้ยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงประกาศฉบับนี้จากองค์กรเอกชนในจังหวัดพะเยาอยู่เช่นกัน (ผู้จัดการรายวัน, ๑๐ มีนาคม ๒๕๖๓ : ๓๓) แต่ก็ยังไม่ประสบความสำเร็จ

กล่าวได้ว่ากว๊านพะเยาถูกควบคุมและใช้ประโยชน์โดยมีอำนาจของรัฐ ผ่านกลไกทางการปกครองส่วนภูมิภาคเป็นศูนย์กลาง ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับกว๊านพะเยาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จะผ่านการจัดการของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตั้งแต่ปัญหาเรื่องการบุกรุกที่ดิน น้ำเสียในกว๊านพะเยา การป้องกันน้ำท่วมของชุมชนโดยรอบ การแก้ปัญหาการตื่นเงินของกว๊านพะเยา การกำหนดเขตอนุรักษ์และกำหนดเครื่องมือทำการประมงในกว๊านพะเยา การกำหนดฤดูกาลในการจับและห้ามจับสัตว์น้ำในกว๊านพะเยา

วิกฤตชุมชนกับกว๊านพะเยา : ภัยแล้ง ความยากจน การทิ้งถิ่น และการล่องใต้

ปัญหาที่ส่งผลให้เกิดภาวะชุมชนเข้าขั้นวิกฤต เป็นปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๓๔-๒๕๓๕ เนื่องจากรัฐบาลได้ให้สัมปทานการทำไม้ในป่าของจังหวัดพะเยาหลายพื้นที่ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๒ พื้นที่ป่าที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับกว๊านพะเยา และถือว่าเป็นป่าต้นน้ำที่สำคัญของกว๊านพะเยาและลุ่มน้ำอิง ได้แก่ ป่าศรีถ้อยในเขตอำเภอแม่ใจ ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำสำคัญของหนองเล็งทราย ก่อนที่น้ำจากหนองเล็งทรายจะไหลมาที่กว๊านพะเยา และป่าต้นน้ำที่มีบริเวณอยู่ในเขตเทือกเขาผีปันน้ำหรือคอยบุษราคัม (คอยนอกหรือคอยหลวง) ในตำบลต่าง ๆ อันเป็นต้นน้ำของลำ

น้ำลำห้วยต่าง ๆ ที่จะไหลลงสู่กว๊านพะเยา พื้นที่ป่าเหล่านี้ รัฐบาลก็ได้ให้สัมปทานการทำป่าไม้แก่บริษัทเชียงรายค้าไม้ จำกัด

ในระหว่างที่บริษัทเชียงรายค้าไม้ จำกัดได้รับสัมปทานไม้ในพื้นที่ป่าดังกล่าว ชุมชนรอบกว๊านพะเยา และระดับน้ำกว๊านพะเยายังเป็นปกติ จนใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ก็เกิดภัยแล้งเกิดขึ้น ส่งผลให้น้ำในกว๊านพะเยาในช่วงฤดูแล้งลดต่ำลงอย่างมาก จนน้ำกว๊านพะเยาแห้งขอดมากเป็นประวัติศาสตร์การเกิดขึ้นของกว๊านพะเยาตั้งแต่หลังสร้างประตูระบายน้ำ กล่าวคือ ชาวบ้านสามารถลงไปเดินในกว๊านพะเยาได้ โดยน้ำไม่ท่วมศีรษะ (ภาพน้ำแห้งขอด โปรดรูปภาพในภาคผนวก) จนไม่เพียงพอต่อการผลิตน้ำประปาและเก็บกักน้ำเพื่อการชลประทานทางการเกษตรได้ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านบริเวณป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาหลาย ๆ แห่งมีการจับกลุ่มพูดคุยถึงปัญหาภัยแล้งที่เกิดขึ้นอันส่งผลต่อการทำการเกษตรกรรม การใช้ประโยชน์จากป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา

ปัญหาที่เกิดขึ้น ในระยะแรกชาวบ้านอธิบายสาเหตุว่าเกิดมาจากฝนฟ้าไม่คดต้องตามฤดูกาลก็เนื่องมาจากมีพระพุทธรูปเข้ามาในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านเชื่อกันว่าเป็นพระแล้ง ชาวบ้านจึงหันไปหาทางแก้ไขตามความเชื่อทางประเพณีนิยม โดยการจัดประเพณีแห่นางแมว จัดประเพณีแห่คางคกเพื่อขอฝน และการนำครกมาป้า^{๑๔} ถึงแม้ว่าในระยะแรกจะมีองค์กรพัฒนาเอกชน (โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๐^{๑๕}) เข้ามาให้ความรู้ที่ ปัญหาภัยแล้งเกิดขึ้นมาจากการตัดไม้ที่บริษัทเชียงรายค้าไม้ จำกัดได้รับสัมปทานจากรัฐ แต่ชาวบ้านก็ยังคงไม่เชื่อ แต่เห็นว่าสาเหตุมาจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลให้เกิดภัยแล้งขึ้น อย่างไรก็ตาม องค์กรพัฒนาเอกชนก็เป็นหน่วยงานประสานการทำงานด้านสิ่งแวดล้อม จนชาวบ้านเริ่มเข้าใจสาเหตุของความแห้งแล้งว่าไม่ใช่เกิดจากอำนาจเหนือธรรมชาติ

กล่าวคือ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้เข้ามาเป็นกลไกในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ก็เริ่มประสบความสำเร็จพร้อม ๆ กับที่กลุ่มประชาชนและชาวบ้านรอบกว๊านพะเยาก็เริ่มตระหนักถึงปัญหาเช่นกัน จนเกิดการรวมกลุ่มกันในรูปของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้น

^{๑๔} จากการสัมภาษณ์ ชาวบ้านพูดตรงกันว่า ประเพณีการแห่นางแมวและการเป่าครกน่าจะเป็นความเชื่อของคนอีสานที่อพยพเข้ามาอยู่ในหมู่บ้านต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยา ซึ่งหมู่บ้านรอบกว๊านพะเยาก็มีคนอีสานอพยพเข้ามาอยู่และแต่งงานกับคนท้องถิ่นมานานแล้ว

^{๑๕} พัฒนาการมาจากอาสาสมัครขององค์กรอนุเคราะห์เด็กคนอร์เวย์ (Red Bana) ที่เกิดจากการรวมตัวของอาสาสมัครบางคนที่ยกมาตั้ง โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ได้แก่ พลากร วงศ์ทองเทิง (ปัจจุบันเป็นผู้อำนวยการสถาบันพัฒนาองค์กรชุมชนภาคเหนือ), สุภาพร ถิ่นวัฒนากุล, วิจิต ถิ่นวัฒนากุล, ประเสริฐ (ไม่ทราบนามสกุล), สมัย (ไม่ทราบนามสกุล) ในช่วงแรกมีพื้นที่ทำงานบางหมู่บ้านเท่านั้น ได้แก่ บ้านห้วยแก่ง บ้านด้อมคง บ้านแม่ใจ บ้านแม่ตูก และบ้านศรีถ้อย ประเด็นหลักในการทำงานคือการสร้างเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง โดยเน้นแนววัฒนธรรมชุมชน โดยการส่งเสริมการจัดตั้งธนาคารข้าว ธนาคาร โคกระบือ และกลุ่มออมทรัพย์ปศุสัตว์

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๑๔ คุณนิคม บุญเสริมเข้ามารวมและทำงานในพื้นที่เดิม แล้วเกิดการเปลี่ยนแปลงประเด็นในการทำงานเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อเกิดวิกฤตภัยแล้ง และผู้นำชาวบ้านที่ทำงานกับโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาต้องอพยพไปทำงานต่างจังหวัดและต่างประเทศ เนื่องจากปัญหาภัยแล้งและการพัฒนาของภาคของประเทศไทย โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาจึงหันมาจับประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อม แนวคิดหลักคือ การส่งเสริมการทำงานแนวทางป่าชุมชน ซึ่งต่างจากแนวคิดการจัดการป่าไม้ของภาครัฐ ในจังหวัดพะเยาช่วงนั้น (นายวิจารณ์ ไชยพันธ์ และนายกำพล นิพัทธาเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น)

น้ำกว๊านพะเยา และกลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา ซึ่งได้จัดให้มีการเสวนาปัญหากลุ่มน้ำอิงขึ้น เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๖๖ เพื่อนำเสนอข้อมูลสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำอิงให้คนพะเยาทราบ และระดมข้อมูล ความคิดเห็น และข้อเสนอต่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมจากชาวบ้าน ข้อมูลจากการเสวนาในครั้งนั้น ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหากว๊านพะเยามีความสัมพันธ์กับกลุ่มน้ำอิงส่วนต้นน้ำ และส่วนท้ายน้ำ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์แรกสุดในการรวมกลุ่มของประชาชนผู้มีความสนใจในปัญหาของกว๊านพะเยาและกลุ่มน้ำอิง จนต่อมาจึงเกิดการสร้างเครือข่ายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในระหว่างหมู่บ้านที่เป็นป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาจนประสบผลสำเร็จในสมัยต่อมา โดยเฉพาะเกิดการรวมตัวของชาวบ้านที่อยู่ต้นน้ำกว๊านพะเยา และประท้วงการให้สัมปทานบริษัทเชียงรายค้าไม้ยกเลิกการดำเนินการตัดไม้บนพื้นที่ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา จนเป็นผลสำเร็จ

ต่อมา จากความสำเร็จในการขับเคลื่อนการเรียกร้องดังกล่าว ก็ได้มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ซึ่งเกิดขึ้นจากการประชุมสมัชชาป่าชุมชนจังหวัดพะเยา เมื่อกันยายน ๒๕๖๗ ผู้นำชาวบ้านที่รักษาป่าได้มีมติร่วมกันให้มีการประสานความร่วมมือกันขององค์กรชาวบ้านเป็นเครือข่าย เนื่องจากการรักษาป่ายังมีปัญหาหลายประการที่แต่ละกลุ่มไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง เช่น การเรียกร้องให้รัฐเข้าใจและสนับสนุนการรักษาป่าของชาวบ้าน การต่อรองกับรัฐในกรณีที่เกิดปัญหา ชมรมประกอบด้วยองค์กรชาวบ้าน ๘ กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่สุก คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านเหล่า คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านหนองสระ คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านต้าใน คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลต๋อม คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลสันป่าม่วง คณะกรรมการป่าชุมชนห้วยแม่ต๋อน คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่่นาเรือ และเครือข่ายชาวประมงกว๊านพะเยา ซึ่งกลุ่มสุดท้ายเข้าร่วมกับชมรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ (นิคม บุญเสริม บก., ๒๕๔๔)

แต่อย่างไรก็ตาม การรวมตัวกันของชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาที่สามารถผลักดันให้บริษัทที่ได้รับสัมปทานการทำไม้ต้องถูกยกเลิกไปนั้น ก็ไม่สามารถที่จะแก้ปัญหาวิกฤตหนี้สินและความยากจนของชุมชนได้ ซึ่งส่งผลให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนตามมา ในช่วงเดียวกันปัญหายักษ์แล้งดังกล่าวน่าจะสามารถโยงเข้ากับปัญหาอื่น ๆ ที่ทำให้วิถีชีวิตของชุมชนยังดำรงวิกฤตอยู่ ซึ่งพบจากงานวิจัยของยศ สันตสมบัติ (๒๕๖๕) ที่เข้ามาศึกษาเกี่ยวกับสาเหตุการค้าประเวณีในจังหวัดพะเยา ซึ่งยศพบว่า ในช่วงเวลาสิบปีที่ผ่านมา (นับจาก พ.ศ. ๒๕๖๕) จังหวัดพะเยามีการเปลี่ยนแปลงแบบแผนการดำเนินชีวิต รายจ่ายที่เป็นตัวเงินของชาวบ้านได้เพิ่มสูงขึ้นกว่าเดิมอย่างมาก จากสินค้าต่าง ๆ ในตัวเมืองเริ่มเข้าสู่หมู่บ้าน อุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัยถูกชักนำเข้าสู่ชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีการผลิต โดยเฉพาะการใช้เครื่องจักรกล เช่น รถไถแทนแรงงานสัตว์ รวมทั้งการใช้ปุ๋ยและยาฆ่าแมลง ได้ทำให้ต้นทุนการผลิตสูงขึ้นเช่นเดียวกัน ชาวบ้านบางกลุ่มเริ่มเข้าสู่วัฏจักรการกู้หนี้ยืมสิน ขายวัวควายและจำหน่ายงานจ้างผลิตที่สำคัญ คือ ที่ดิน

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว เป็นการเปลี่ยนแปลงที่มาจากผลของการพัฒนากระแสหลักของสังคมไทย หากทว่า เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ก่อให้เกิดผลกระทบในทางเลวร้ายลงต่อชาวบ้าน กลุ่มประชากรที่ขบเข้ามาศึกษา เป็นกลุ่มประชากรที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านที่อยู่บริเวณเดียวกับชุมชนชนบทของกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก ซึ่งพบว่า ผลจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้ชายวัยแรงงานต้องเดินทางไปขายแรงงานยังเมืองหลวง ในขณะที่หญิงสาวที่เพิ่งจบการศึกษาในชั้นประถมศึกษาของโรงเรียนในหมู่บ้านได้เข้าสู่กระบวนการขายบริการทางเพศและถูกส่งตัวไปค้าประเวณีที่เมืองหลวงของประเทศไทย ภาคใต้ และต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น มาเลเซีย เป็นต้น

ยศสรุปว่า ปรากฏการณ์เด็กล่องใต้หรือการค้าประเวณีของเด็กสาวจากชนบทภาคเหนือที่อยู่ภายในบริบททางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของชุมชนชนบท ไม่ได้มีแค่สาเหตุของความยากจนแต่เพียงประการเดียว แต่การค้าประเวณีเป็นเพียงปัญหาหนึ่งของชุมชนชนบทไทยที่เชื่อมโยงกับปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นผลผลิตของการพัฒนาในความค่อยพัฒนาของประเทศไทย ดังความที่ว่า

“การที่ประเทศไทยได้มุ่งสนับสนุนความเจริญเติบโตของภาคอุตสาหกรรมในเมือง และปล่อยให้ภาคเกษตรกรรมในชนบทค่อย ๆ เข้าสู่ภาวะล้มละลาย ภาวะว่างงานในชนบท ค่าจ้างแรงงานราคาถูก การกระจายรายได้ที่ไม่เป็นธรรม การครอบงำทางการศึกษาและวัฒนธรรมจากศูนย์กลาง การเติบโตของธุรกิจเชิงพาณิชย์และการค้าประเวณีตามเมืองใหญ่ ๆ และแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ การแพร่ระบาดของอุดมการณ์บริโภคนิยมและความทันสมัย การขาดความสมดุลระหว่างความต้องการปัจจัยเพื่อบริโภคกับความสามารถในการตอบสนองความต้องการ การถูกยึดเย็บให้พึ่งพิงภายนอกมากขึ้นเรื่อย ๆ จนทำให้ศักยภาพของการพัฒนาตนเองภายในชุมชนชนบทหยุดชะงักลง จิตวิญญาณของชุมชนเริ่มเสื่อมทรมอลงด้วยพลังทางเศรษฐกิจและกลไกทางการตลาดนั้น ส่งผลให้การรวมกลุ่มและองค์กรทางสังคมเกิดการเปลี่ยนแปลง บทบาทในฐานะของผู้หญิงลดต่ำลง ผู้หญิงถูกผลักออกจากการเป็นผู้ผลิตในภาคเกษตรและกลายมาเป็นสินค้าคุณภาพตราถูกเพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดการค้าประเวณีซึ่งขยายตัวและมีความต้องการสินค้าเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ประการต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ส่งผลให้การค้าประเวณีในชุมชนชนบทและสังคมไทยเกิดการผลิตซ้ำ ขยายตัวและเจริญเติบโตเพิ่มขึ้นตลอดเวลา” (ยศ สันตสมบัติ, ๒๕๓๕ : บทคัดย่อ)

ปัญหาต่าง ๆ ของชุมชนข้างต้น มีความสัมพันธ์กับการปัญหาพัฒนากว๊านพะเยาในยุคสมัยต่อมา ซึ่งเป็นยุคสมัยที่ได้รับอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นในประเทศไทย แต่ในขณะเดียวกันปัญหาพื้นฐานของกว๊านพะเยาก็ยังคงดำรงอยู่เสมอมาจวบจนปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาการรักษาระดับและคุณภาพน้ำกว๊านพะเยา ปัญหาเกี่ยวกับการควบคุมการใช้ประโยชน์กว๊านพะเยา เป็นต้น ซึ่งจะกล่าวถึงในบทต่อไป

บทที่ ๕

การพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวในอาณานิคมกวันพะเยา

ไทยเที่ยวไทย : ปฐมบทของการท่องเที่ยวที่อาณานิคมกวันพะเยา

จากตารางการพยากรณ์จำนวนนักท่องเที่ยวที่เข้ามาจังหวัดพะเยา พ.ศ. ๒๕๒๔ - ๒๕๔๔ (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๗ ส.ค. ๒๕๓๖) สรุปได้ว่า ใน พ.ศ. ๒๕๒๔ มีจำนวนนักท่องเที่ยวทั้งหมด ๒๐๘,๐๕๑ คน และใน พ.ศ. ๒๕๔๔ คาดว่านักท่องเที่ยวจะเข้ามาจังหวัดพะเยาประมาณ ๔๔๑,๕๕๘ คน เพิ่มขึ้นในช่วง ๒๐ ปี ประมาณ ๒๓๓,๕๐๗ คน ซึ่งจากรายงานสถานการณ์การท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยใน พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๖ ได้ระบุไว้ว่ากวันพะเยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับหนึ่งของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา

จากสถิติและการคาดการณ์การเดินทางมาของนักท่องเที่ยวโดยการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยช่วงต้น และประกอบกับใน พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๕ รัฐบาลในสมัยนั้นมีนโยบายในการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยใช้คำขวัญเพื่อชูการท่องเที่ยวของประเทศไทยว่า “ไทยเที่ยวไทย” ซึ่งจังหวัดต่างๆ พยายามเร่งส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดมากขึ้น จังหวัดพะเยาเองก็เช่นเดียวกัน ในช่วงเวลาดังกล่าว องค์กรภาครัฐและประชาชนในจังหวัดพะเยาเริ่มมีการพูดคุยและกล่าวถึงแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาเพื่อสร้างรายได้ให้กับคนในจังหวัดพะเยามากขึ้น แต่การพูดคุยและกล่าวถึงแนวทางการดังกล่าวยังติดปัญหาว่าจะส่งเสริมการท่องเที่ยวแข่งขันและสู้กับจังหวัดใหญ่ในภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดเชียงราย ฯลฯ ได้อย่างไร

ไพรัตน์ ดันบรรจง (๒๕๔๖) ก็พบปัญหาที่ว่าโดยเหตุที่จังหวัดพะเยายังไม่มีองค์กรและระบบการจัดการการท่องเที่ยวที่เป็นรูปธรรมตลอดจนขาดบุคลากรที่มีประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในด้านการประชาสัมพันธ์และการนำเที่ยว และยังมีลักษณะต่างคนต่างทำ จึงส่งผลให้จังหวัดพะเยายังไม่เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกประเทศ ทั้ง ๆ ที่จังหวัดพะเยามีเอกลักษณ์ที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิตและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ ดังนั้นจึงควรมีการจัดทำแผนแม่บทเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวโดยให้กวันพะเยาเป็นจุดเริ่มต้นและเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาในด้านนี้สำคัญ^๕

ซึ่งแนวทางหนึ่งที่พยายามเสนอขึ้นมาในเบื้องต้น คือการสร้างภาพลักษณ์ด้านพื้นที่ของจังหวัดพะเยา ซึ่งมีทำเลที่เป็นจุดศูนย์กลางที่สามารถเชื่อมโยงกับจังหวัดต่าง ๆ ภาคเหนือตอนบน

^๕ ผลวิจัยคุณค่าด้านสุนทรียภาพที่น้ำกวันพะเยา ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหิดล ก็พบมีลักษณะคุณค่าทางสุนทรียภาพมากที่สุด รองลงมา คือ ลักษณะภูมิประเทศ อากาศเย็นสบาย ซึ่ง ควรมีการส่งเสริมอนุรักษ์สภาพแวดล้อมตลอดจนประเพณีวัฒนธรรมให้คงอยู่ตลอดไป (<http://www.seub.ksc.net/econews/feb-43/kt-090243-2.htm>) ซึ่งสอดคล้องและเป็นเหตุผลที่สนับสนุนให้หน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยามองเห็นความสำคัญของการส่งเสริมการท่องเที่ยวกวันพะเยา

ได้แก่ เชียงใหม่ เชียงราย ลำปาง แพร่และน่าน มีเส้นทางซึ่งสามารถเดินทางไปยังจังหวัดต่าง ๆ ในลักษณะวงกลมโดยไม่ต้องย้อนกลับทางเดิม ดังนั้นการมีศักยภาพสูงในแง่ของทำเลที่ตั้ง จังหวัดพะเยาจึงมีโอกาที่จะส่งเสริมและพัฒนาทางด้านการท่องเที่ยว การค้า และบริการได้มากขึ้น

จนในที่สุด พ.ศ. ๒๕๓๕ คณะกรรมการร่วมระหว่างรัฐและเอกชนจังหวัดพะเยา (กรอ.พะเยา) ได้เสนอให้มีการพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยาและส่งเสริมให้เป็นปีท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยาตามนโยบายไทยเที่ยวไทยของรัฐบาลสมัยนั้นด้วย

นับจากนั้นมา กระแสของการพยายามหาแนวทางการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งของการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาจึงได้รับการกล่าวขานกันมากขึ้น สาเหตุหนึ่งของการตื่นตัวและเริ่มมีการพูดถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยาที่เกิดขึ้นนี้ เนื่องจากประชาชนในจังหวัดพะเยาที่ผ่านมามีความรู้สึกว่าจังหวัดของตนเองเป็นเมืองรองทุก ๆ ด้านเมื่อเปรียบเทียบกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนบน หลาย ๆ คำกล่าวที่ว่าเมืองพะเยาเป็น “เมืองผ่าน” “ลูกเมียน้อย” “เมืองนอกสายตา” เป็นคำกล่าวที่สะท้อนความรู้สึกในเชิงน้อยเนื้อต่ำใจของประชาชนในจังหวัดพะเยาต่อการที่ไม่ได้รับการพัฒนาในด้านต่าง ๆ อย่างเท่าเทียมกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือตอนบน เช่น เศรษฐกิจ การศึกษา และที่สำคัญคือ การท่องเที่ยว ดังคำให้สัมภาษณ์ของชาวพะเยาคนหนึ่งในหนังสือพิมพ์ผู้จัดการ (.... : ๒๕ และ ๓๗) ความว่า

“...ตั้งแต่ผมจำความได้ จังหวัดพะเยาเมื่อ ๑๕ ปีก่อนเป็นอย่างไร ปัจจุบันก็ยังเป็นอย่างนั้น ไม่เห็นเหมือนกับจังหวัดเชียงรายที่มีความเจริญขึ้นทุกวัน แต่จังหวัดพะเยา สิ่งที่ยังมีความเจริญขึ้นบ้างก็มีแต่เพียงรถและตึกกรมบ้านช่อง...

นอกจากนั้น กว๊านพะเยา ซึ่งเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่คนส่วนมากรู้จักกันเป็นอย่างดี แต่ก็ไม่ได้ทำให้คนในพื้นที่มีรายได้อย่างเป็นกอบเป็นกำ เนื่องจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจเป็นไปอย่างเชื่องช้า และไม่มียุทธศาสตร์ของจังหวัดที่จะดำเนินการและพัฒนาไปในทิศทางใด...

ป่าชายของมาเกือบสิบปี แต่ก็ยังไม่มียะไรที่ดีขึ้น เพียงแต่หารายได้เพื่อประทังปากท้องไปวัน ๆ...”

ดังนั้น จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่แนวคิดในการสร้างภาพลักษณ์เชิงพื้นที่ของจังหวัดพะเยาให้กลายเป็นจุดศูนย์กลางของการเดินทางในภาคเหนือตอนบนจึงได้รับการตอบรับอย่างมากมายในประชาชนจังหวัดพะเยา และพยายามหาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยา ซึ่งถือเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญอันดับหนึ่งของจังหวัดพะเยา ด้วยสาเหตุดังกล่าว ในระยะต่อมา จึงส่งผลให้องค์กรต่าง ๆ มีการเสนอแนวคิดการพัฒนาและการเพิ่มบทบาทและหน้าที่ให้กว๊านพะเยาและอาณาบริเวณ โดยรอบสนองตอบการท่องเที่ยวด้วยรูปแบบและวิธีการต่าง ๆ กันไป

ผลจากนโยบายไทยเที่ยวไทย ทำให้อาณาบริเวณกว๊านพะเยาทั้งฝั่งในเมืองและชนบทมีการเปลี่ยนแปลงในด้านการใช้ประโยชน์ที่ดินที่มีลักษณะแตกต่างกัน ได้แก่ บริเวณชุมชนริมกว๊าน

พะเยาฝั่งตะวันออก (ชุมชนเมือง) มีร้านจำหน่ายสินค้าและบริการเพิ่มขึ้นอย่างมากมา ในขณะ
ที่บริเวณริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก (ชุมชนชนบท) นั้น ที่ดินมีราคาสูงขึ้นมาก

หลังจากที่บาร์ชาว (ศาลากว๊านพะเยา) ได้ยกเลิกกิจการไปเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๘ ก็มีร้านอาหาร
ของคนพื้นเมืองที่มีที่ดินอยู่ริมกว๊านพะเยาในบริเวณดังกล่าวก็ได้เปิดกิจการขึ้นบ้างแล้ว เช่น
ร้านอาหารลุงรวย (ปัจจุบันปิดกิจการแล้ว) ร้านอาหารกว๊านพะเยา (ปัจจุบันปิดกิจการแล้ว)
ร้านอาหารแสงจันทร์ และหลังจากนั้นก็มีการเปิดการบริการร้านอาหารอื่น ๆ ตามมาเป็นระยะ ๆ
แต่ก็มีจำนวนไม่มากเท่าใด ส่วนใหญ่ร้านอาหารริมกว๊านพะเยาที่เปิดกิจการในระยะหลัง พ.ศ.
๒๕๑๘ ช่วงเริ่มต้นเป็นสถานที่ให้บริการแก่ข้าราชการและประชาชนในท้องถิ่นเป็นส่วนใหญ่

แต่เมื่อเริ่มล่วงเข้าสู่ พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นต้นมา อันเป็นระยะของการส่งเสริมการท่องเที่ยว
ของรัฐบาลในสมัยนั้น กิจการบริการร้านอาหารและเครื่องดื่มของชุมชนริมกว๊านพะเยาฝั่ง
ตะวันออกต่างก็มีการเปิดบริการมากขึ้นอย่างมากมา ซึ่งเรียงรายกันอยู่ริมกว๊านพะเยาตั้งแต่ลาน
อนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองมาจนถึงหลังเทศบาลเมืองพะเยาเป็นระยะทางเกือบสองกิโลเมตร แต่
อย่างไรก็ตาม ในระยะ ๕-๑๐ ปี ร้านบริการอาหารและเครื่องดื่มริมกว๊านพะเยาต่างผลัดเปลี่ยน
หมุนเวียนกันเปิดและปิดกิจการ อันเนื่องมาจากตลาดการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยายังไม่คึกคักและ
ไม่มีจุดดึงดูดความสนใจเท่าที่ควร ดังนั้น ถึงแม้จะมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น แต่ก็ยังมีจำนวน
น้อยกว่าเมื่อเทียบกับจำนวนร้านอาหารที่มีการให้บริการริมกว๊านพะเยาเป็นจำนวนมาก

ในขณะเดียวกัน นอกเหนือจากการเปิดกิจการร้านอาหารและเครื่องดื่มบริเวณริมฝั่ง
ตะวันออกของกว๊านพะเยาแล้ว ชาวพะเยาที่อาศัยอยู่ในเขตเทศบาลแต่ไม่มีที่ดินและทุนทรัพย์ใน
การซื้อที่หรือเช่าสถานที่สำหรับเปิดกิจการร้านอาหารริมกว๊านพะเยาได้ ก็พยายามปรับตัวเป็น
ผู้ประกอบการบริการอาหารและเครื่องดื่มแบบเร่ขาย (หาบแร่แผงลอยและรถเข็นขายสินค้าและ
อาหาร) เพื่อรองรับการเดินทางของนักท่องเที่ยวที่ริมกว๊านพะเยา โดยตั้งจุดบริการตรงที่
สาธารณะ เช่น บริเวณฟุตปาธทางเท้า บริเวณสวนสมเด็จพระเจ้า ๕๐ บริเวณลานอนุสาวรีย์พ่อขุนงำ
เมือง ตลอดจนตามแนวชายฝั่งกว๊านพะเยากำลึงถูกกลุ่มพ่อค้าแม่ค้ารถเข็น หาบแร่แผงลอยบุกกรุกที่
สาธารณะ และนำเสื่อมาปูบนทางฟุตปาธเพื่อจัดเป็นที่นั่งสำหรับลูกค้า และกางร่มคันใหญ่เป็นแนว
ยาวไว้กับราวนั่งริมกว๊านพะเยา ซึ่งก็ทำให้มีนักท่องเที่ยวร้องเรียนมาถึงเทศบาลเกี่ยวกับการถูก
พ่อค้าแม่ค้าหาบแร่แผงลอยรถเข็นมารบกวน การขายสินค้าอาหารและบริการที่มีราคาสูง และด้อย
คุณภาพ ในขณะที่เทศบาลเองก็ไม่มีมาตรการพิจารณาถึงการกระทำของบรรดาพ่อค้าแม่ค้าหาบแร่รถเข็น
นั้น (ชัยวัฒน์ จันทิมา ผู้จัดการรายวัน, ๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๖ : ๖) ดังความว่า

“ตอนแรกออกจะวุ่นวายมากกว่านี้ คือมีแผงลอย รถเข็นกระจุกกระจายไปทั่วทั้งที่
หน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง หน้าสวนสมเด็จพระเจ้าฯ ทางตำรวจจราจร ทางเทศบาลก็เลย
ขอให้มารวมกันที่เห็นอยู่ในปัจจุบันนี้แหละ ทางเทศบาลเก็บค่ารักษาความสะอาด ๒-๓
บาทต่อวัน กฎขอเราคือไม่ให้กางร่มเมื่อยังไม่ถึงลูกค้ามานั่ง เจ้าหน้าที่ก็พยายามดูแลนะ มัน

อาจจะบกพร่องบ้าง (หนังสือพิมพ์สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ผู้ไม่ประสงค์ออกนามที่ทำงานในเทศบาลเมืองพะเยา-ผู้วิจัย)

ตามนโยบายหลักแล้วจะมีการให้ย้ายไปขายที่อื่น แต่ขณะนี้ยังหาที่ดินไม่ได้ เลยต้องปล่อยให้มันเป็นอย่างนี้ไปก่อน ทางกรมท่องเที่ยวก็เคยดึงมาเกี่ยวกับเรื่องนี้ แต่ก็ไม่สามารถทำอะไรได้ เพราะต้องเห็นใจค่าครองชีพของประชาชนด้วย

...

ปัญหานี้เป็นปัญหาที่ไม่เคยได้รับการแก้ไขเลย มีคนร้องเรียนมาโดยตลอดทั้งทางเทศบาล จังหวัด หนังสือพิมพ์และการท่องเที่ยว แต่มันก็เหมือนเดิม เสียประชาชนคนหนึ่งที่อยู่ติดกับชายกว๊าน...” (ชัยวัฒน์ จันธิมา ในผู้จัดการรายวัน, ๒๑ กรกฎาคม ๒๕๖๖, หน้า ๖)

ในอีกด้านหนึ่ง ชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นชุมชนชนบทก็ได้รับผลจากนโยบายไทยเที่ยวไทย และกระแสการตื่นตัวเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาด้วยเช่นกัน แต่การตื่นตัวของชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ไม่ได้ทำให้เกิดร้านอาหารและเครื่องดื่มเหมือนชุมชนเมืองริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออก เนื่องจากที่ดินริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกแทบทั้งหมดเป็นพื้นที่เกษตรกรรม และอยู่ห่างจากศูนย์กลางของเมืองพะเยา ซึ่งนักท่องเที่ยวเดินทางมาไม่สะดวก และยังไม่เป็นที่รู้จักและมีจุดเด่นเท่ากับในบริเวณชุมชนเมือง แต่อย่างไรก็ตาม ผลกลับพบว่าใน พ.ศ. ๒๕๓๓-๓๔ (ประชาชาติธุรกิจ, ๑๖-๑๘ มกราคม ๒๕๓๔ : ๓๗) จนถึง พ.ศ. ๒๕๓๗ (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๐ มี.ค. ๒๕๓๗ : ๓๗) เป็นต้นมา ราคาที่ดินของชุมชนชนบทริมกว๊านพะเยาทางทิศตะวันตกมีราคาสูงขึ้น และมีบุคคลและกลุ่มบุคคลหลายกลุ่มทั้งจากภายนอกและภายในจังหวัดพะเยา เช่น กลุ่มข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นและระดับชาติ กลุ่มนายทุนเอกชนและบริษัทเอกชนเข้ามาติดต่อซื้อขายที่ดินบริเวณดังกล่าวเอาไว้เป็นส่วนใหญ่เพื่อเก็งกำไรและหาแนวทางการลงทุนต่อไป

การก่อตัวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา

พ.ศ. ๒๕๓๖ – ๒๕๔๐

ชนากานต์ วงศ์วารินทร์ และคณะ (๒๕๔๖ ; ๑๓๐) ได้กล่าวถึงพัฒนาการของการรวมกลุ่มองค์กรชุมชนเป็นเครือข่ายเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งกว๊านพะเยาและลุ่มน้ำอิงทั้งหมดนั้น เกิดจากประเด็นสองประเด็นหลักคือ

๑. ชุมชนได้รับผลกระทบจากนโยบาย กฎหมายและโครงการพัฒนาของรัฐ เช่น การสัมปทานทำไม้ของนายทุน การประกาศเขตอุทยานแห่งชาติเพิ่มเติม การสัมปทานพื้นที่ป่าเพื่อทำเหมืองแร่ และการประกาศเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลากว๊านพะเยา (เขต ๑)

๒. ชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ปัญหาภัยแล้ง น้ำเน่าเสีย น้ำท่วม การลดลงของพันธุ์ปลาสัตว์น้ำ ขาดแคลนน้ำใช้อุปโภคบริโภค และการเกษตร การบุกรุกที่ทำกินเข้าไปในเขตป่าของชุมชน และการลักลอบตัดไม้ทำลายป่า

การก่อตัวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกวีานพะเยา อาจถือได้ว่าเป็นพัฒนาการในระยะแรก เป็นพัฒนาการที่เกิดจากมองเห็นปัญหาที่เกิดขึ้นกับกวีานพะเยาเป็นเฉพาะด้านที่เกิดจากการกระทำโดยการพัฒนาของรัฐ เหตุการณ์ที่ปรากฏการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับการพัฒนากวีานพะเยาอย่างเด่นชัด เริ่มเกิด เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๓ มีการรวมกลุ่มสิ่งแวดล้อมกวีานพะเยา ซึ่งเป็นกลุ่มคนในเมืองพะเยาที่ตระหนักถึงความเสื่อมโทรมของกวีานพะเยา โดยมีกิจกรรมในด้านการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสาร การรณรงค์เพื่อสร้างจิตสำนึกให้คนพะเยามีส่วนร่วมในการฟื้นฟูธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการจัดเวทีเพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็นในการพัฒนากวีานพะเยา และใน พ.ศ. ๒๕๓๓ ก็มีการรวมตัวของชาวบ้านในตำบลบ้านด้อมเพื่อเรียกร้องให้มีการตรวจสอบว่ากวีานพะเยาได้ถูกนายทุนและข้าราชการในจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงรายเข้าถือกรรมสิทธิ์ครอบครอง มีการออกหนังสือรับรองการทำประโยชน์ น.ส. ๓ ก. และโฉนดที่ดินในที่ของรัฐหลายแปลง

ในระยะต่อมา เป็นการรวมกลุ่มปัญญาชนและประชาชนในจังหวัดพะเยา ที่เริ่มมีแนวความคิดในด้านการอนุรักษ์กวีานพะเยาตั้งแต่การวิกฤตภาวะภัยแล้งใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งอิทธิพลและวิกฤตดังกล่าว จึงเป็นเกิดการรวมตัวของชาวบ้านในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกวีานพะเยา โดยได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาใน พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๗

วิธีการในแก้ปัญหาของการก่อตัวของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาเป็นทางเลือกหนึ่งซึ่งแตกต่างจากการพัฒนากวีานพะเยาของภาครัฐ คือ เป็นการให้ความสำคัญกับความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาของกวีานพะเยาเป็นหลัก และชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหากวีานพะเยาที่มีความสัมพันธ์กับลุ่มน้ำอิงส่วนต้นน้ำ และส่วนท้ายน้ำ (โครงการเสวนาปัญหาลุ่มน้ำอิง, ๒๕๓๖) เป็นปรากฏการณ์แรกสุดในการรวมกลุ่มของประชาชนผู้มีความสนใจในปัญหาของกวีานพะเยาและลุ่มน้ำอิงโดยผ่านการจัดการในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากภูมิปัญญาและวัฒนธรรมของชาวบ้าน โดยมีผู้นำองค์กรพัฒนาเอกชนได้ชี้ให้เห็นแนวทางการพัฒนาว่าเกิดมาจากการที่ชุมชนในหลายแห่งรอบกวีานพะเยาเริ่มตระหนักถึงปัญหาความเสื่อมโทรม

การรวมกลุ่มในรูปของเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงมีการขยายตัวขึ้นเรื่อย ๆ โดยพยายามให้ความสำคัญกับการสร้างฐานคิดของชาวบ้านให้มองเห็นความเชื่อมโยงระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่อาศัยอยู่ในลุ่มน้ำอิงว่ามีความสัมพันธ์และผลกระทบซึ่งกันและกัน โดยดึงแนวคิดในด้านวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ขึ้นมาเป็นหัวข้อ

ในการสร้างเครือข่าย เช่น การสร้างสำนักร่วมจากการรวมกลุ่มแบบผีเหมืองฝาย ผีปู่ย่า ผีขุนน้ำ และการจัดการดูแลป่าชุมชนแบบ “ป่าหน้าหมู่บ้าน” ของชาวบ้านรวมเป็นสำนักร่วมเดียวกันในรูปของ “คนกินน้ำแม่เดียวกัน”

แนวทางดังกล่าวนี้ เริ่มต้นอย่างจริงจัง โดยมีองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาเป็นกลไกในการกระตุ้นให้ชาวบ้านเห็นปัญหาที่เกิดขึ้น พร้อม ๆ กับที่กลุ่มประชาชนและชาวบ้านรอบกว๊านพะเยาก็เริ่มตระหนักถึงปัญหาเช่นกัน จึงเกิดการรวมกลุ่มกันในรูปของโครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และกลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา ซึ่งได้จัดให้มีการเสวนาปัญหากลุ่มน้ำอิงขึ้น เมื่อวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๓๖ เพื่อนำเสนอข้อมูลสถานการณ์สิ่งแวดล้อมของกลุ่มน้ำอิงให้คนพะเยาทราบ และระดมข้อมูล ความคิดเห็น และข้อเสนอต่อการแก้ปัญหาของกลุ่มน้ำอิงจากชาวบ้าน ข้อมูลจากการเสวนาในครั้งนั้น ชี้ให้เห็นถึงสถานการณ์ปัญหาที่กว๊านพะเยามีความสัมพันธ์กับกลุ่มน้ำอิงส่วนต้นน้ำ และส่วนท้ายน้ำ ซึ่งเป็นปรากฏการณ์แรกสุดในการรวมกลุ่มของประชาชนผู้มีความสนใจในปัญหาของกว๊านพะเยาและกลุ่มน้ำอิง

ต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ซึ่งเกิดขึ้นจากการประชุมสมัชชาป่าชุมชนจังหวัดพะเยา เมื่อกันยายน ๒๕๓๖ ผู้นำชาวบ้านที่รักษาป่าได้มีมติร่วมกันให้มีการประสานความร่วมมือกันขององค์กรชาวบ้านเป็นเครือข่าย เนื่องจากการรักษาป่ายังมีปัญหาหลายประการที่แต่ละกลุ่มไม่สามารถแก้ไขได้ด้วยตนเอง เช่น การเรียกร้องให้รัฐเข้าใจและสนับสนุนการรักษาป่าของชาวบ้าน การต่อรองกับรัฐในกรณีที่เกิดปัญหา ชมรมประกอบด้วยองค์กรชาวบ้าน ๘ กลุ่ม เริ่มตั้งแต่ กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย (สหทยา วิเศษ, ๒๕๔๐) คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่สุก คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านเหล่า คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านหนองสระ คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านด้าใน คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลต้อม คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลสันป่าม่วง คณะกรรมการป่าชุมชนห้วยแม่ตุ่น คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่ไร่ และเครือข่ายชาวประมงกว๊านพะเยา ซึ่งกลุ่มสุดท้ายเข้าร่วมกับชมรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒ (นิคม บุญเสริม บก., ๒๕๔๔)

และต่อมาในเดือนตุลาคม ๒๕๓๘ สำนักพิมพ์มติชนได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่องประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา (สุจิตต์ วงษ์เทศ บก., ๒๕๓๘) โดยมีผู้เขียนที่เป็นนักวิชาการจากภายนอกและปราชญ์ท้องถิ่นพะเยาที่มีผลงานทางด้านประวัติศาสตร์ โบราณคดี สังคมและวัฒนธรรมในเมืองพะเยาหลายคน ซึ่งได้ทำให้เกิดการก่อตัวของกระแสการอนุรักษ์กว๊านพะเยาของประชาชนในจังหวัดพะเยากว้างขวางมากยิ่งขึ้น จนกลายเป็นการรวมตัวกันโดยใช้ชื่อต่าง ๆ ในระยะเวลาที่แตกต่างกัน เช่น กลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยา กลุ่มสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา แต่การรวมตัวกันดังกล่าวเป็นการรวมตัวกันเฉพาะกิจเพื่อคัดค้านโครงการพัฒนากว๊านพะเยาของหน่วยงานราชการ และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่เกิดขึ้นในระยะต่าง ๆ

อย่างไรก็ตาม ผลสำเร็จของการรวมกลุ่มของเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพะเยา ยังมีอิทธิพลจากภายนอกที่ควรพูดถึงสามประการ ซึ่งถือว่าเป็นการเปิดโอกาสและได้ทำให้แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดพะเยาเริ่มต้นตัวขึ้น ดังต่อไปนี้

๑) ใน พ.ศ. ๒๕๓๒ ได้มีมติคณะรัฐมนตรี ประกาศให้กว๊านพะเยาเป็น “แหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ของท้องถิ่น”

๒) กว๊านพะเยาได้ถูกจัดให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ตามอนุสัญญาพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar Convention) โดยเมื่อวันที่ ๑๓ กันยายน ๒๕๔๑ ประเทศไทยได้เข้าร่วมเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (อนุสัญญาแรมซาร์) เป็นลำดับที่ ๑๑๐ และในประเทศไทยได้ตั้งคณะกรรมการการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อพิจารณาจัดลำดับความสำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศไทย ตลอดจนได้จัดทำและเสนอมาตรการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติและระดับชาติ ซึ่งประกอบด้วย การอนุรักษ์ การสร้างจิตสำนึก การศึกษาสำรวจ และการป้องกัน ไฟป่า โดยข้อเสนอดังกล่าวได้ผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติในคราวประชุมครั้งที่ ๖/๒๕๔๓ วันที่ ๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๓ แล้ว และได้ผ่านการพิจารณาเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๓ เป็นลำดับต่อมา (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๖)

กว๊านพะเยาอยู่ในรายนามพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ โดยเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความจำเป็นเร่งด่วนต้องได้รับการฟื้นฟู ซึ่งต้องมีมาตรการสำคัญคือ ให้มีการฟื้นฟูระบบพื้นที่ชุ่มน้ำ ให้จัดทำแผนแม่บทการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งระยะสั้นและระยะยาว และให้มีการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) สำหรับโครงการพัฒนาใด ๆ ที่มีแนวโน้มในการเปลี่ยนแปลงในระบบนิเวศ เป็นต้น (ชัยวัฒน์ จันธิมา, ๒๕๔๕)

ความสำคัญของกว๊านพะเยาซึ่งถูกกำหนดเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ และจำเป็นเร่งด่วนที่จะต้องได้รับการฟื้นฟู ทำให้กิจกรรมต่าง ๆ ที่กระทำต่อกว๊านพะเยาจะต้องคำนึงถึงมติของคณะรัฐมนตรีข้างต้น

๓) เจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่กล่าวถึงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การบำรุงรักษา การคุ้มครอง การส่งเสริมและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและยั่งยืน ในมาตราที่ ๔๖ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐

ดังนั้น แนวคิดในการอนุรักษ์และพัฒนาชุ่มน้ำอิงและกว๊านพะเยาก็เช่นเดียวกัน ได้ถูกเสริมสร้างให้เข้มแข็งขึ้นจากการกระตุ้นให้เห็นความสำคัญของชุ่มน้ำอิงและกว๊านพะเยา โดย

องค์กรพัฒนาเอกชน และได้อ้างอิงถึงสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามรัฐธรรมนูญฉบับใหม่

ในขณะเดียวกัน การผลิตซ้ำสำนึกร่วมในรูปแบบคนกินน้ำแม่เดียวกัน ได้ถูกนำมาใช้ในการทำกิจกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาที่ตั้งอยู่บนฐานของภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนดังกล่าว เช่น การจัดการป่าต้นน้ำในลักษณะป่าชุมชน การทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน และการศึกษาวิจัยพื้นที่ชุ่มน้ำแบบชาวบ้าน (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖) องค์กรความรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรชุมชน จึงเป็นชุดความรู้ที่ชุมชนได้ผลิตขึ้นมาใหม่จากประสบการณ์ที่ได้สั่งสมมาและผลิตซ้ำองค์ความรู้เดิม ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคน ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น ความเชื่อเรื่องผีขุนน้ำ ผีเจ้าพ่อตลอดจนเป็นองค์ความรู้ที่มีการประยุกต์ประเพณีทางพุทธศาสนาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น การบวชป่า การสืบชะตาป่าต้นน้ำ และการสืบชะตาแม่น้ำ องค์กรความรู้เหล่านี้มีการใช้เทคนิควิธีการที่มีความหลากหลายและสอดคล้องกับสถานการณ์ปัจจุบัน โดยมีวิถีคิดอยู่บนพื้นฐานของสิทธิหน้าหมู่ในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติร่วมกัน

การเมืองท้องถิ่นกับการนำเสนอแนวคิดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา

นโยบายไทยเที่ยวไทย และการตื่นตัวในการหาแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๓ เป็นต้นมานั้น ประกอบกับก่อนหน้านี้ ใน พ.ศ. ๒๕๓๒ คณะรัฐมนตรีได้มีมติประกาศให้กว๊านพะเยาเป็นแหล่งธรรมชาติอันควรอนุรักษ์ของท้องถิ่น และในวันที่ ๒ ธันวาคม ๒๕๓๒ จังหวัดพะเยาก็ได้จัดทำประกาศเรื่อง การกำหนดเขตห้ามตั้งโรงงาน/ขยายโรงงานอุตสาหกรรมบริเวณรอบกว๊านพะเยา โดยระบุว่าไม่อนุญาตให้ตั้งโรงงาน/ขยายโรงงานทุกประเภทบริเวณรอบกว๊านพะเยาในระยะห่างจากอาณาเขต ๓๐๐ เมตรด้วย

นโยบายการส่งเสริมการท่องเที่ยว มติคณะรัฐมนตรีและประกาศฉบับดังกล่าวของจังหวัดพะเยา เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้จังหวัดพะเยาเร่งหาแนวทางในการส่งเสริมการท่องเที่ยวและพัฒนากว๊านพะเยา จึงมอบหมายให้เทศบาลเมืองพะเยาว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (อัยฎางค์ ปรมาณนท์และคณะ, ๒๕๓๕) จัดทำการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาขึ้น หลังจากที่ยุทธศาสตร์ฉบับสมบูรณ์ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ได้นำเสนอต่อสาธารณชนในเมืองพะเยาแล้ว ยังผลให้องค์กรและกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาเริ่มแสดงบทบาทที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาที่ปรากฏชัดเจนขึ้นเป็นครั้งแรกในจังหวัด ได้แก่ กลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นที่สามารถเข้ามาบริหารงาน

ในเทศบาลเมืองพะเยา^{๑๖} คณะผู้บริหารในกลุ่มหอการค้าจังหวัดพะเยา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา และกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในนามกลุ่ม “ลูกน้ำกว๊านพะเยา”

กลุ่มต่าง ๆ เหล่านี้ ส่วนใหญ่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาในลักษณะของการนำเสนอแนวคิดและการผลักดันให้มีการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม ลักษณะที่สำคัญคือ บทบาทของกลุ่มต่าง ๆ มีลักษณะของการร่วมมือภายในกลุ่มการเมืองและการคัดค้านกันระหว่างกลุ่มการเมืองที่อยู่ตรงข้ามกัน

ปรากฏการณ์แรกในการนำเสนอแนวคิดของการส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาที่ชัดเจนได้รับการหยิบยกและนำเสนอโดยหอการค้าจังหวัดพะเยาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น (นางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์^{๑๗}) ซึ่งร่วมกันเสนอโครงการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมอัญธานี จังหวัดพะเยาที่บริเวณริมกว๊านพะเยา ต่อ การนิคมแห่งประเทศไทย (กนอ.) ซึ่งได้อนุมัติการก่อสร้างซึ่งมีแบบแปลนเป็นอาคารคล้ายโรงแรมสูงกว่า ๔ ชั้น สถานที่ก่อสร้างนั้นกลุ่มบุคคลดังกล่าวจะติดต่อขอซื้อที่ดินบริเวณริมกว๊านพะเยาประมาณ ๑๕ ไร่ ซึ่งเป็นของเทศบาลเมืองพะเยา โดยหอการค้าจะเป็นฝ่ายประสานงานกับจังหวัดและเทศบาลเมืองพะเยาในการจัดหาพื้นที่ก่อสร้างนิคมฯ และทำหนังสือถึง กนอ. ส่วนทางด้าน ส.ส. ลดาวัลย์จะเป็นฝ่ายประสานงานภายในกระทรวง และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมกับทาง กนอ. (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๒๕ เมษายน ๒๕๓๖ : ๒)

แต่ข้อเสนอดังกล่าวก็มีการถกเถียงกันอยู่ในกลุ่มประชาชนในสมัยนั้น และมีเสียงสะท้อนจากเทศบาลเมืองพะเยา (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๓ สิงหาคม ๒๕๓๕ : ๒) ซึ่งมีสำเนียงของการไม่เห็นด้วยต่อข้อเสนอดังกล่าวข้างต้นและการได้ข่าวว่าจะมีกลุ่มนักลงทุนท้องถิ่นเตรียมที่จะเข้ามาลงทุนด้านโรงแรมซึ่งมีขนาดกว่า ๑๐๐ ห้องพื้นที่กว่า ๓๐ ไร่ บริเวณใกล้เทศบาลเมืองพะเยา (เพ็งอ้าง) โดยที่เทศบาลเมืองพะเยาอ้างประกาศจังหวัดจังหวัดพะเยา พ.ศ.... ที่ห้ามปลูกสร้างอาคารหรือสิ่งก่อสร้างสูงเกินกำหนด ๑๖ เมตรในพื้นที่ฝั่งตะวันตกของถนนพหลโยธิน (ฝั่งชุมชนเมืองพะเยา-ผู้วิจัย) ซึ่งติดกับชายฝั่งกว๊านพะเยารวมไปถึงการห้ามการลงทุนประเภทอื่น เช่น โรงงานอุตสาหกรรม โรงแรม หรือสถานพักตากอากาศใด ๆ ในบริเวณดังกล่าว ผลสุดท้ายที่สำคัญก็คือหลังจากที่มีสำเนียงดังกล่าวของเทศบาลออกมาแล้ว เทศบาลไม่อนุมัติขายที่ดินดังกล่าวเพื่อใช้จัดสร้างนิคมอัญธานี จังหวัดพะเยาตามข้อเสนอของหอการค้าจังหวัดพะเยาและนางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ จึงทำให้ข้อเสนอนี้เงียบหายไป^{๑๘}

^{๑๖} กลุ่มการเมืองท้องถิ่นในเครือข่ายของนายพิชัย อริยะวัฒน์วงศ์ ซึ่งเป็นคนกรุงเทพฯ แต่มาใช้ชีวิตและทำธุรกิจอยู่ที่เมืองพะเยา ได้ประกอบกิจการโรงเรียนบริหารธุรกิจพะเยา โดยเป็นเจ้าของ

^{๑๗} ในสมัยนั้นนางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของจังหวัดพะเยาสมัยแรก
^{๑๘} ผลสุดท้ายข้อเสนอดังกล่าวจึงถูกปรับเปลี่ยนสถานที่ในการจัดตั้งเป็นบริเวณบ้านแม่ใหม่ หมู่ที่ ๖ ตำบลแม่กา อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา ซึ่งอยู่ห่างจากกว๊านพะเยาประมาณ ๒๕ กิโลเมตร และตั้งชื่อเป็น “ศูนย์อุตสาหกรรมอัญธานี จังหวัดพะเยา”

ในระยะต่อมา ผู้บริหารเทศบาลเมืองพะเยาในสมัยนั้นก็มีการนำเสนอแนวคิดที่ได้จากผล การศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ของรายงานการศึกษาแผนอนุรักษ์และพัฒนา ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา ที่จังหวัดพะเยาเป็นผู้ว่าจ้าง (อัยฎางค์ โปราณ นนท์และคณะ, ๒๕๓๕) ซึ่งเป็นการพัฒนาพื้นที่ริมกว๊านพะเยาช่วงถนนชายกว๊านโดยการขยาย พื้นที่เข้าไปในกว๊านพะเยาประมาณ ๑๐๐ เมตร โดยเทศบาลเมืองพะเยาก็ได้จัดสรรงบประมาณมา ให้แก่แขวงทางจังหวัดพะเยาสำหรับให้มีการจัดสร้างสวนสมเด็จพระย่า ๕๐ โดยขยายพื้นที่เพิ่มเติม ออกมาเป็นโครงการต่อเนื่อง ซึ่งมีการปรับปรุงชายฝั่งกว๊านพะเยา ซึ่งได้นำดินที่เหลือจากการ ปรับปรุงสนามกีฬาของโรงเรียนเทศบาล ๓ มาถมลงในพื้นที่กว๊านพะเยา โดยถมขยายลงไปห่าง จากขอบตลิ่งหรือแนวเขตถนนเดิมประมาณ ๔๐-๖๐ เมตร ตรงหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมือง ซึ่งมี เนื้อที่กว่า ๕ ไร่ ซึ่งก็ทำให้เกิดข้อสงสัยจากประชาชนและกล่าวกันว่า การกระทำดังกล่าวไม่ สอดกลมประชาชนก่อน (กลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยา ใน ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๖ : ๑ และ ๒)

ความสงสัยของประชาชนได้นำไปสู่ การรวมตัวกันประท้วงและต่อต้านจากประชาชนใน เขตเทศบาลเมืองพะเยาในนามของ “กลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยา” ต่อการกระทำดังกล่าวของเทศบาล เมืองพะเยา ซึ่งกลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยาก็ได้มีจดหมายเปิดผนึก เรื่อง แฉลงการณ์...คัดค้านการถมดิน ในกว๊านพะเยา (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๑ ส.ค. ๒๕๓๖ : ๑ และ ๒ ; ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๖ : ๑ และ ๒) เชิญชวนให้ชาวพะเยา ร่วมแสดงพลังในการคัดค้านการถมดิน ลงในกว๊านพะเยา ในวันที่ ๑๐, ๑๑ และ ๑๘ สิงหาคม ๒๕๓๖ ผลของการคัดค้าน จังหวัดพะเยามี ความเห็นสั่งการให้แขวงทางพะเยาและเทศบาลเมืองพะเยาระงับการขยายการถมดินออกไป แต่ ให้มีการปรับปรุงบริเวณที่ดินที่ถมแล้วให้สามารถใช้เกิดประโยชน์แก่ประชาชนต่อไป ซึ่งการ ประท้วงของกลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยาเพื่อคัดค้านการขนดินถมกว๊าน ในวันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๓๖ นั้นได้ถูกทำให้เป็นประเด็นทางการเมือง เมื่อนายกเทศบาลเมืองพะเยาในสมัยนั้น ตั้งข้อสังเกตและ กล่าวถึงการคัดค้านนั้นว่าเกิดมาจากกลุ่มนักการเมืองท้องถิ่นชุดเก่าที่สูญเสียอำนาจและต้องการ กลับเข้ามาใหม่มาของและปลุกระดมให้มีการชุมนุมและก่อความไม่สงบขึ้น (ผู้จัดการรายวัน ภาคเหนือ, ๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๖ : ๒) ซึ่งในความเป็นจริงแล้ว นักการเมืองที่เข้ามาบริหารเทศบาล เมืองพะเยาชุดเดิมนั้น ก็เคยให้ความเห็นชอบต่อการศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ในแผน แม่บทการพัฒนากว๊านพะเยา (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๗ สิงหาคม ๒๕๓๖ : ๕) ซึ่งมีแผนในการ ถมดินลงกว๊านพะเยาหน้าลานอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองด้วย

ต่อมาจังหวัดพะเยาโดยผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น (นายสวัสดิ์ ส่งสัมพันธ์) จึงมี ความเห็นให้เทศบาลเมืองพะเยาระงับการขยายการถมดินออกไป เนื่องจากผิดกฎหมาย เพราะพื้นที่ ที่เทศบาลเมืองพะเยานำดินถมลงไป ในกว๊านพะเยานั้นเป็นที่ของราชพัสดุที่ได้มอบหมายให้กรม ประมงดูแลรับผิดชอบ ซึ่งการดำเนินการหรือกระทำการใด ๆ ต่อกว๊านพะเยาจะต้องได้รับความ

เห็นชอบหรือขออนุญาตจากราชพัสดุผ่านกรมประมงก่อน แต่เทศบาลไม่ได้ดำเนินการดังกล่าว เทศบาลเมืองพะเยาจึงขอมขณดินที่ถมออกจากกว๊านพะเยาออกไป (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๓๖ : ๑ และ ๒)

อย่างไรก็ตาม ขณะที่เทศบาลเมืองพะเยา หอการค้าและนักการเมืองของจังหวัดพะเยากำลังพยายามหาแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวและมีการตอบโต้กันอยู่นั้น ใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ปรากฏว่าเริ่มมีนักลงทุนกลุ่มโรงแรมและคอมโดมิเนียมทั้งในประเทศและต่างประเทศ เข้ามาซื้อที่ดินบริเวณรอบกว๊านพะเยา ทั้งกลุ่มของเครือโรงแรมเชอราตัน กลุ่มคอนโค ๕๕ (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๐ มีนาคม ๒๕๓๗ : ๘ และ ๑๗) เนื่องจากเห็นว่า ที่ดินริมกว๊านพะเยาเหมาะที่จะสร้างอาคารตึกสูงประเภทโรงแรมหรือที่พักมาก ทั้งนี้ เนื่องจากติดกับกว๊านพะเยามีฉากหลังเป็นภูเขา ประกอบกับพะเยายังเป็นเมืองที่เงียบสงบอยู่ จึงมองเห็นหนทางในการประกอบธุรกิจทางการท่องเที่ยว แต่ยังคงคิดปัญหาที่ขัดกับประกาศของจังหวัดที่ห้ามมีสิ่งปลูกสร้างหรืออาคารสูงในเขต ๓๐๐ เมตรจากกว๊านพะเยา และสำนักงานเทศบาลเมืองพะเยาได้จัดทำผังเมืองรวมเมืองพะเยาที่กำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์รอบกว๊านพะเยาเป็นพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม (ดูแผนที่ที่ ๑๑)

ประเด็นดังกล่าว หอการค้าจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น (นายสฤษฏ์ อึ้งอภรณ์ ประธานหอการค้าจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น) จึงเข้ามามีบทบาทในเชิงที่สนับสนุนวัตถุประสงค์ของนักลงทุนที่เข้ามาซื้อที่ดินบริเวณรอบกว๊านพะเยา โดยได้วิพากษ์ประกาศฉบับดังกล่าว และเสนอให้มีการเปลี่ยนวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยา โดยเพิ่มการใช้ประโยชน์ทางด้านการชลประทานเพื่อการท่องเที่ยวด้วย แต่ก็ไม่ได้รับการตอบสนองจากจังหวัดพะเยาแต่อย่างใด ซึ่งถึงแม้ว่าในระยะต่อมา หอการค้าจังหวัดพะเยาพยายามจะเสนอให้มีรูปแบบการพัฒนาพื้นที่ที่กว๊านพะเยาเป็น ๓ พื้นที่ คือ ส่วนของแหล่งเพาะพันธุ์ปลา การเกษตรและการท่องเที่ยว และให้มีการเพิ่มส่วนหนึ่งของกว๊านพะเยาจัดเป็นสนามบิณน้ำแห่งแรกของภาคเหนือที่จะส่งผลถึงการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๗ : ๒,๒๓) ก็ยังไม่ได้รับการสนับสนุนหรือมีเสียงขานรับจากหน่วยงานใดๆ ให้มีการปรับเปลี่ยนประกาศฉบับดังกล่าว

ในขณะเดียวกัน เทศบาลเมืองพะเยากลับเสนอแนวทางที่แตกต่างจากหอการค้าจังหวัดพะเยา โดยได้พยายามผลักดันที่จะให้มีการยกประกาศจังหวัดเกี่ยวกับข้อกำหนดคุณลักษณะอาคารสูงริมกว๊านพะเยาให้กลายเป็นกฎกระทรวงเพื่อที่จะมีผลครอบคลุมมากยิ่งขึ้น โดยมุ่งเน้นไม่ให้มีการสร้างโรงแรมทุกชนิดในระยะ ๓๐๐ เมตรจากกว๊านพะเยา แต่อาจจะมีการอนุโลมให้จัดสร้างรีสอร์ทแทนได้ โดยจัดให้มีการสำรวจผังเมืองเพื่อเสนอขอจัดผังเมืองพะเยาใหม่ (ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ, ๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๗ : ๒,๒๓) และเสนอให้มีการขุดลอกดินตะกอนที่ทับถมในกว๊านพะเยาจนทำให้เกิดความตื้นเขินนั้นขึ้นมา แล้วนำดินมาพัฒนาตามแนวชายฝั่งกว๊านพะเยาเพื่อให้

เป็นแนวเขตถาวรที่จะช่วยป้องกันการบุกรุกกว๊านพะเยาในอนาคต พร้อมทั้งปลูกไม้ดอกไม้ประดับ เป็นสวนหย่อมรอบกว๊านพะเยาที่นำดินขึ้นมาจากถม และจะช่วยป้องกันน้ำเสียไหลลงสู่กว๊านพะเยา และยังเป็นที่วางท่อสำหรับรองรับน้ำเสียจากชุมชน โดยรอบเพื่อส่งไปสู่ระบบบำบัดน้ำเสียได้ (กรุงเทพธุรกิจ, ๘ สิงหาคม ๒๕๓๗ : ๒ และ ๘)

ยิ่งไปกว่านั้น ถึงแม้ว่าจังหวัดพะเยาจะมีความเห็นให้เทศบาลเมืองพะเยายุติและยุติดินที่ถม กว๊านออกตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ แล้ว แต่เทศบาลเมืองพะเยาก็ยังพยายามเสนอแนวคิดในการพัฒนา กว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ในระยะต่อมาดั่งข้างคั้น และดูเหมือนจะเป็น แนวคิดที่คัดค้านและขัดแย้งกับแนวทางของหอการค้าจังหวัดพะเยาและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร จังหวัดพะเยาคนหนึ่ง ในสมัยนั้น ทำให้ แนวทางการพัฒนากว๊านระหว่างเทศบาลเมืองพะเยากับ หอการค้าจังหวัดพะเยาที่แตกต่างและดูเหมือนขัดแย้งกันนั้น ถูกนำมาวิเคราะห์และกลายเป็นการ เผชิญหน้ากันทั้งสองฝ่ายเมื่อวันที่ ๓ สิงหาคม ๒๕๓๗ ซึ่งเป็นวันสัมมนาเรื่อง ทิศทางกว๊าน พะเยา จัดโดยองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา ทำให้เป็นการมาพบกันระหว่างสองกลุ่มที่มีความ คิดเห็นไม่ตรงกันในเรื่องของการพัฒนากว๊านพะเยา ฝ่ายแรกสนับสนุนให้มีการถมดินลงกว๊านเพื่อ สร้างถนน โดย นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพะเยาโดยนายพิชัย อริยะวัฒนาวงศ์ และประมง จังหวัดพะเยา ฝ่ายที่สอง นำโดยนางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ (สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา ในสมัยนั้น) และกลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยาซึ่งมีความเห็นคัดค้านฝ่ายแรก จนวงสัมมนาเริ่มเป็นการ ได้เถียงกันระหว่างสองฝ่ายอย่างรุนแรง จนมีการกล่าวว่าจะสัมมนาถล่มกลายเป็นเวทีของการได้ สวนสาธารณะ ซึ่งเป้าหมายที่โค่นโจมตีมากที่สุดคือ การกระทำของเทศบาลเมืองพะเยา (ไทย ไฟแนนเชียล, ๖-๗ สิงหาคม ๒๕๓๗ : ๕)

ในระยะต่อมา ความพยายามของหอการค้าจังหวัดพะเยาในการดำเนินการผลักดันนำเสนอ แนวคิดการสร้างศูนย์อุตสาหกรรมบริเวณริมกว๊านก็ยังคงดำเนินต่อไป แต่ได้ปรับเปลี่ยนพื้นที่ใน การก่อสร้างจากเดิมใน พ.ศ. ๒๕๓๖ ที่จะขอซื้อที่ดินของเทศบาลเมืองพะเยาแล้วไม่ประสบผล ดังนั้น ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ หอการค้าจังหวัดพะเยา (นายสมชาย เหล่าศิริไพศาลวัฒนา ประธาน หอการค้าจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น - ผู้วิจัย) ได้ยื่นเรื่องขออนุมัติใช้พื้นที่ ๑ ไร่ริมกว๊านพะเยาจาก ราชพัสดุ ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ใกล้เคียงกันกับที่เคยเสนอขอซื้อที่ดินของเทศบาลเมืองพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๓๖ แต่ครั้งนี้ ได้เสนอขอใช้ที่ดินของราชพัสดุเพื่อใช้ในการก่อสร้าง “ศูนย์สินค้าหัตถกรรม พื้นบ้าน” เนื่องจากมองเห็นว่า ประชาชนในจังหวัดพะเยามีการประกอบอาชีพทางหัตถกรรมอยู่ แล้ว เช่น เครื่องจักสานจากผักตบชวา เครื่องปั้นดินเผา การเจียรไนพลอย ซึ่งเจียรจากบงค์กรที่ ได้รับอนุมัติให้เข้าไปใช้พื้นที่อยู่ก่อนหน้า ซึ่งเชื่อว่าจะก่อให้เกิดการขยายตลาดการจำหน่ายที่กว้าง ขึ้น และสอดคล้องกับแผนการพัฒนาพื้นที่ริมกว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว (กรุงเทพธุรกิจ ภาคเหนือ, ๔ กันยายน ๒๕๓๕ : ๒ และ ๑๑) แต่อย่างไรก็ตาม ราชพัสดุไม่อนุมัติขายให้ ข้อเสนอ และความพยายามดังกล่าวของหอการค้าจังหวัดพะเยาจึงเงียบหายและตกกระแหงไปในที่สุด

ความพยายามบูรณาการองค์กรเพื่อพัฒนาควีนพะเยาและการท่องเที่ยว

ในความเป็นจริง การพยายามหาแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของควีนพะเยา ได้แก่ การฟื้นคืนเงินของควีนพะเยา ปริมาณและคุณภาพของน้ำควีนพะเยาน้อยลง การอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ปลา การประปาและชลประทานในควีนพะเยาเพื่อการเกษตรกรรมในพื้นที่อำเภอดอกคำใต้ นั้น จังหวัดพะเยาได้สร้างแนวทางในการแก้ปัญหาโดยให้ตัวแทนขององค์กรภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาและหาแนวทางการพัฒนาควีนพะเยาอย่างเป็นเอกภาพ จังหวัดพะเยาโดยผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น (นายสวัสดิ์ ส่งสัมพันธ) ได้จัดทำคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยา (คำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๑๓๕๔/๒๕๓๗) ลงวันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๓๗) การแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาเพิ่มเติม (คำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๔๒๓/๒๕๔๑ ลงวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๔๑) และคำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๖๕๕/๒๕๔๓ ลงวันที่ ๔ เมษายน ๒๕๔๓ แล้ว โดยมีหน้าที่ในการพิจารณาแก้ไขปัญหา พิจารณาข้อเสนอในการจัดการและพัฒนาของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ เพื่อให้มีมติเห็นชอบ หรือข้อเสนอแนะในการดำเนินการให้มีประสิทธิภาพ แต่การดำเนินการของคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ยังไม่เห็นเป็นรูปธรรม ในขณะที่ก็ไม่สามารถควบคุมและเข้าไปจัดการกับปัญหาความขัดแย้งในแนวคิดการพัฒนาของกลุ่มการเมืองท้องถิ่น นักการเมืองระดับชาติ และองค์กรพัฒนาเอกชนดังหัวข้อมาก่อนหน้านี้ได้

ถึงอย่างไรก็ตาม จังหวัดพะเยาก็พยายามเร่งแก้ไขปัญหาและหาแนวทางการบูรณาการองค์กรต่าง ๆ ในการจัดการและพัฒนาควีนพะเยา ซึ่งต่อมาจึงได้จัดทำคำสั่งแต่งตั้งขึ้นใหม่ โดยเปลี่ยนชื่อเป็นคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา (คำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๒๔๐๑/๒๕๔๓ ลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๓) เพื่อให้หน้าที่ของคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาครอบคลุมไปถึงด้านการท่องเที่ยว ด้านศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและภูมิปัญญาชาวบ้าน จังหวัดพะเยาจึงให้ยกเลิกคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาชุดเดิม นอกจากนั้น เพื่อให้การทำงานของคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาคล่องตัวขึ้น จังหวัดได้ออกคำสั่งแต่งตั้งอนุกรรมการพัฒนาควีนพะเยาและคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาตามคำสั่งจังหวัดพะเยาที่ ๒๖๖๖/๒๕๔๓ และ ๒๖๖๗/๒๕๔๓ ลงวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๓ เพื่อช่วยเหลือสนับสนุนการทำงานของคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาของจังหวัดพะเยา สำหรับคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาซึ่งมีรองผู้ว่าราชการจังหวัดในสมัยนั้น (นายบวร รัตนประสิทธิ์) เป็นประธานและมีหัวหน้าสำนักงานจังหวัดพะเยาเป็นเลขานุการ มีบทบาทหน้าที่ ได้แก่ ๑) กำหนดแนวทางการพัฒนาควีนพะเยา ๒) เฝ้าระวังและดูแลรักษาคุณภาพน้ำในควีนพะเยา ๓) ส่งเสริมอาชีพประชาชนที่อยู่รอบๆควีนพะเยา ๔) ส่งเสริมการท่องเที่ยวควีนพะเยา ๕) แก้ไขปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาควีนพะเยา ๖) ดำเนินการตามที่คณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยามอบหมาย

และนอกจากนั้น เพื่อให้การทำงานของคณะกรรมการฝ่ายดังกล่าวเป็นไปอย่างคล่องตัว จึงกำหนดให้มีฝ่ายต่าง ๆ ในคณะกรรมการได้แก่ ๑) ฝ่ายส่งเสริมการท่องเที่ยวควีนพะเยา มี ปลัดจังหวัดพะเยาเป็นประธาน ๒) ฝ่ายเฝ้าระวังและรักษาคุณภาพน้ำควีนพะเยา มีนายแพทย์ สาธารณสุขจังหวัดพะเยาเป็นประธาน หัวหน้ากลุ่มงานอนามัยสิ่งแวดล้อมสำนักงานสาธารณสุข จังหวัดพะเยา เป็นเลขานุการ ๓) ฝ่ายพัฒนาอาชีพ มีเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยาเป็น ประธาน หัวหน้าฝ่ายนโยบายและแผน สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยาเป็นเลขานุการ

และต่อมาจังหวัดพะเยาจึงได้ออกหนังสือคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการทำงานสองฝ่ายด้วยกัน ได้แก่ คณะทำงานประชาสัมพันธ์การพัฒนาและการท่องเที่ยวควีนพะเยา (คำสั่งจังหวัดพะเยา ที่ ๑๗๑/ ๒๕๔๔ ลงวันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๔) และคณะทำงานพัฒนาข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวควีน พะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา (คำสั่งจังหวัดพะเยา ที่ ๑๓๑๒/๒๕๔๔ ลงวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔) ขึ้น

จากข้อมูลสรุปรายงานการประชุมของคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาและการท่องเที่ยว จังหวัดพะเยา มีข้อเสนอปัญหา การรายงานการทำงานขององค์กรต่าง ๆ และโครงการขององค์กร และคณะบุคคลต่าง ๆ ที่เสนอเข้าสู่การพิจารณามากมาย เช่น ๑) การสำรวจวิจัยออกแบบการ พัฒนาควีนพะเยาโดยสถาบันการศึกษาและบริษัทที่ปรึกษาต่าง ๆ ที่จังหวัดพะเยาได้ว่าจ้าง ๒) การรายงานคุณภาพน้ำควีนพะเยาประจำเดือน และปัญหาที่เกิดจากเอกชนประกอบธุรกิจริมควีน พะเยาโดยปล่อยน้ำเสียลงควีนพะเยา^{๑๙} ๓) รายงานและแนวทางการขุดลอกควีนพะเยา ๔) ปัญหาการบุกรุกควีนพะเยา เช่น ปัญหาราษฎรบุกรุกที่ควีนพะเยา ปัญหาเอกชนบุกรุกที่ควีน พะเยาเพื่อประกอบธุรกิจร้านอาหารและบริการ^{๒๐} ๕) การเสนอของเอกชนในการจัดการท่องเที่ยว ในควีนพะเยาด้วยรูปแบบต่าง ๆ เช่น การขออนุญาตใช้จักรยานน้ำ เรือใบ และเรือแคนูในควีน พะเยา ๖) ข้อเสนอโครงการของคณะกรรมการพัฒนาควีนพะเยาและแหล่งท่องเที่ยวใน จังหวัดพะเยา เช่น โครงการก่อสร้างน้ำพุในควีนพะเยา ๗) การเสนอการจัดงานของเอกชนและ ภาครัฐร่วมกัน เช่น การขออนุญาตใช้ควีนพะเยาเป็นสถานที่เล่นบานานาโบ๊ต (banana boat) ใน

^{๑๙} เช่น การก่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียของโรงเรียนไซพันทุ้พงษ์เทคโนโลยี ซึ่งเป็นโรงเรียนที่มีขนาดใหญ่ ตั้งอยู่ติดกับ ริมน้ำอิง อยู่ในเขตความรับผิดชอบของ อบต.บ้านคำ หน่วยงานราชการเคยมีการเข้าไปตรวจสอบ พบว่าระบบบำบัดน้ำเสียยังไม่ ครบคลุมทุกอาคาร มีการทิ้งน้ำเสียลงสู่แม่น้ำอิงโดยตรงซึ่งจะไหลลงสู่ควีนพะเยาต่อไป โดยก่อนหน้านี้ สำนักงานโยธาธิการจังหวัด พะเยาแจ้งว่ามีการเข้าไปตรวจสอบอีกครั้ง ทางโรงเรียนได้มีการรวบรวมน้ำเสียไว้ แล้วไปทิ้งในเขตพื้นที่ของบุคคลอื่นข้าง ๆ โรงเรียน ซึ่งก็จะไหลลงสู่ควีนพะเยาเช่นเดิม

^{๒๐} ซึ่งสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ได้รับแจ้งจากทางจังหวัดโดยนามของธนากรักษ์จังหวัดพะเยา ครั้งแรกเมื่อเดือน มิถุนายน ๒๕๔๒ ว่ามีผู้บุกรุกพื้นที่ที่ควีนพะเยา เพื่อทำแหล่งท่องเที่ยวและสถานบริการอาหารและเครื่องดื่มในบริเวณพื้นที่บ้านด้อม จนกระทั่งที่สุด รองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา จึงมีคำสั่งให้ดำเนินการทางการปกครอง โดยความร่วมมือระหว่าง ๓ หน่วยงานคือ สถานี ประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ผังเมืองจังหวัดพะเยาและสำนักงานธนากรักษ์จังหวัดพะเยาเข้าไปดำเนินการ โดยให้ทางผู้บุกรุกทำหนังสือ รับรองว่าจะรื้อถอนสิ่งก่อสร้างก่อนสิ้นธันวาคม ๒๕๔๒ ปรากฏว่าผู้บุกรุกได้ทำการรื้อถอนสิ่งก่อสร้างในส่วนที่บุกรุกออกไปเรียบร้อยแล้ว

วันที่ ๑๓-๑๔ เมษายน ๒๕๔๑ การขออนุญาตใช้กว๊านพะเยาเป็นสถานที่จัดแข่งขันเจ็ทสกีชิงแชมป์แห่งประเทศไทยในวันที่ ๑๓-๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ ตลอดจนการจัดงานเรือใบ “ซูเปอร์มอด” (Super MOD) เฉลิมพระเกียรติจังหวัดพะเยา ระหว่างวันที่ ๕-๑๔ มีนาคม ๒๕๔๔ เป็นต้น

การตั้งคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาขึ้นมานั้น ถือเป็นศูนย์กลางในด้านต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนากว๊านพะเยา ประการแรก คือการรวบรวมองค์กรกลุ่มบุคคลทั้งภาครัฐ เอกชน และภาคประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกว๊านพะเยาทุกฝ่ายเข้าไว้ด้วยกัน ในรูปของการเข้ามาเป็นกรรมการของคณะกรรมการชุดนี้ ประการต่อมา คือ การรวบรวมและนำปัญหาต่าง ๆ ของกว๊านพะเยาทั้งหมดเข้าเป็นวาระในการนำเสนอต่อคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา เพื่อลงมติต่อแนวทางการแก้ไขปัญหาและพิจารณาแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน

การเกิดขึ้นของคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาในระยะแรก (พ.ศ. ๒๕๓๙) – ๒๕๔๐) แม้จะไม่มีบทบาทในการเข้าไปจัดการกับปัญหาของกว๊านพะเยา และความขัดแย้งของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ มากนัก แต่ พ.ศ. ๒๕๔๑ เป็นต้นมา คณะกรรมการชุดนี้มีการเพิ่มเติมตัวแทนขององค์กรต่าง ๆ ให้เป็นคณะกรรมการร่วมด้วย ที่สำคัญคือ มีบทบาทในการกำหนดทิศทางการแก้ปัญหาและพัฒนากว๊านพะเยาเพิ่มขึ้นอย่างมาก ในขณะที่กระแสดความขัดแย้งระหว่างกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นและนักการเมืองระดับชาติ องค์กรเอกชน และกลุ่มประชาชนที่รวมตัวกันในนามกลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยาก่อนหน้านี้ก็ได้ลดกระแสความขัดแย้งลง ประกอบกับ การนำเสนอแนวคิดการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาของกลุ่มองค์กรที่เกี่ยวข้อง ก็มักจะ ไม่ประสบผลสำเร็จหรือมีอุปสรรคเกิดขึ้น จนไม่สามารถดำเนินการให้เป็นรูปธรรมได้

แต่อย่างไรก็ตาม การดำเนินการของคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๑ – พ.ศ. ๒๕๔๔ นอกจากที่จะต้องพิจารณาหาแนวทางการแก้ไขปัญหาประจำที่เกิดขึ้นกับกว๊านพะเยา เช่น การบุกรุกที่กว๊านพะเยา การอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ปลา ระดับและคุณภาพของน้ำกว๊านพะเยา การชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม การผลิตน้ำประปา และปัญหาน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาในฤดูฝนและฤดูน้ำหลากแล้ว คณะกรรมการชุดนี้ยังได้ประสบกับการนำเสนอแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาในรูปแบบต่าง ๆ ของทั้งองค์กรภาครัฐ และเอกชนที่เสนอสู่คณะกรรมการชุดนี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุญาตให้เอกชนจัดบ้านนาโบ้ตมาบริการแก่ประชาชนในวันที่ ๑๓-๑๔ เมษายน ๒๕๔๑ และการจัดการแข่งขันเจ็ทสกีชิงแชมป์แห่งประเทศไทยของเอกชนในจังหวัดพะเยาเมื่อวันที่ ๑๓-๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ ซึ่งนำมาสู่ปัญหาความขัดแย้งระหว่างสองกลุ่ม โดยจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

พหุภาคเหนือ^{๒๐} : การส่งเสริมการท่องเที่ยวกลางกวันพะเยา

พหุ ๒ ที่กวันพะเยา: บานานาโบ๊ต และเจ็ทสกี

หากจะกล่าวถึงประเด็นความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และกลุ่มประชาชนในการพัฒนากวันพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ก็มีมูลเหตุมาจากการที่จังหวัดพะเยา โดยสำนักงานเทศบาลเมืองพะเยาได้ว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำแผนการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกวันพะเยาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งส่วนหนึ่งของข้อเสนอของผลการศึกษาดังกล่าวที่นำไปสู่ความขัดแย้ง คือ แผนพัฒนาการท่องเที่ยวกวันพะเยา โดยมีโครงการหนึ่งที่เสนอให้มีการพัฒนาศูนย์สกีคอมมูนิตี้แข่งกีฬาทางน้ำ (อัยฎางค์ ไปราฆานนท์ และคณะ, ๒๕๓๗ : หน้า ๔-๑๑๕) ซึ่งแผนงานดังกล่าว จังหวัดพะเยาและองค์กรเอกชนในจังหวัดพะเยาอาจเห็นควรสานต่อและประยุกต์ขึ้นจนเกิดการจัดการแข่งขันเจ็ทสกี และบริการบานานาโบ๊ตที่กวันพะเยาขึ้น

การพยายามของจังหวัดพะเยาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นที่กวันพะเยา เริ่มปรากฏชัดเจนเป็นครั้งแรก และมีบทบาทเหนือเทศบาลเมืองพะเยาดังแต่มีการตั้งคณะกรรมการพัฒนากวันพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๓๗ ปรากฏการณ์แรกสุดของจังหวัดพะเยาในการส่งเสริมการท่องเที่ยวกวันพะเยาด้านหนึ่งเกิดขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๔๑ เมื่อวันที่ ๑๓-๑๔ เมษายน ๒๕๔๑ จังหวัดพะเยาอนุญาตให้มีการนำบานานาโบ๊ต มาเล่นที่กวันพะเยา เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวโดยตัวแทนจากองค์กรเอกชน^{๒๑} ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ แต่ทำให้มีเด็กเสียชีวิต ๔ ราย และถูกตั้งข้อสังเกตในเรื่องต้นจากกลุ่มประชาชนหลายกลุ่มว่าทำให้ส่งผลกระทบต่อความปลอดภัยในกวันพะเยา เนื่องจากเป็นฤดูวางไข่

ถึงแม้จะมีการตั้งข้อสังเกตและเริ่มมีความรู้สึกไม่พอใจของประชาชนต่อการกระทำดังกล่าวบ้างแล้ว แต่ยิ่งไปกว่านั้น ในวันที่ ๑๓-๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑ ยังเกิดการจัดแข่งขันเจ็ทสกีชิงแชมป์ประเทศไทย สนามที่ ๔ ขึ้นที่กวันพะเยา^{๒๒} ซึ่งจัดโดยจังหวัดพะเยา องค์กรบริหารส่วน

^{๒๐} เป็นคำกล่าวของนายกำพล วรพิทยุค (ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น) ที่เสนอว่าจะพยายามทำให้กวันพะเยาเป็นเหมือนกับพหุภาคเหนือ (คาบพญาลอ นามแฝง, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑)

^{๒๑} ดำเนินการในการจัดงานโดยกรรมการคนหนึ่งในหอการค้าจังหวัดพะเยา และเป็นเจ้าของและผู้จัดการโรงแรมที่ใหญ่เป็นอันดับสองของจังหวัดพะเยา ก่อนหน้านั้นมีการกล่าวกันว่า มีการวิ่งเต้นจากฝ่ายการเมืองชั่วคราวข้ามกันในการแข่งขันจัดการแข่งขัน ซึ่งกรรมการคนนั้นถูกจัดให้อยู่ในข้างนักการเมืองฝ่ายหนึ่งที่ตรงข้ามกับฝ่ายนักการเมืองระดับจังหวัดอีกคนหนึ่ง จนมีการกล่าวเปรียบเปรยว่าการเมืองในจังหวัดพะเยามีสองขั้ว ถึงแม้จะสังกัดพรรคเดียวกัน แต่นักการเมืองผู้หนึ่งระดับจังหวัดที่มีชื่อเสียงและอยู่ตรงข้ามกับกรรมการคนนี้จะให้บริการโรงแรมชั้นหนึ่งของจังหวัด ในขณะที่นักการเมืองผู้ชายจะให้บริการโรงแรมของกรรมการคนนั้น ดังนั้นจะมีการกล่าวกันที่เป็นที่รู้กันว่า โรงแรมทั้งสองแห่งอยู่ข้างฝ่ายนักการเมืองสองฝ่าย และในช่วงขณะนั้นถือได้ว่า การจัดการแข่งขันเจ็ทสกีที่กวันพะเยาเป็นการร่วมงานกันจัด โดยกลุ่มฐานะคะแนนเสียงของนักการเมืองท้องถิ่นซึ่งอยู่ฝ่ายตรงข้ามกับกลุ่มการเมืองของ ส.ส. นางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์ (ในสมัยนั้น) ซึ่งนางลดาวัลย์ก็ออกมาแสดงความไม่เห็นด้วยสำหรับการจัดงานครั้งนั้น

^{๒๒} การแข่งขันครั้งนั้น มีการเชิญคานักเรือแข่งคนหนึ่งที่ชื่อเสียงมากเข้าร่วมการแข่งขันด้วย เพื่อช่วยประชาสัมพันธ์การจัดงาน

จังหวัดพะเยา เทศบาลเมืองพะเยา สถานีประมงจังหวัดพะเยา ประมงจังหวัดพะเยา และสมาคมเจ็ทสกีแห่งประเทศไทย เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในปิอะเมซิ่ง ไทยแลนด์ ปราบฏการณ์นี้นับว่าเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงที่สุดระหว่างหน่วยงานราชการและองค์กรเอกชนในจังหวัดพะเยาที่ร่วมจัดการแข่งขันครั้งนี้ กับกลุ่มประชาชนที่มีการรวมตัวกันในชื่อ “กลุ่มสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา”

กลุ่มมวลชนที่เข้ามารวมตัวกันคัดค้านต่อต้านและไม่เห็นด้วยต่อการจัดแข่งขันเจ็ทสกีในนาม “กลุ่มสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา” ได้จัดทำจดหมายแสดงเจตจำนงต่อกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยา ในเดือนมิถุนายน ๒๕๔๑ (กลุ่มสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา เอกสารอัดสำเนา, มิถุนายน ๒๕๔๑) เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการจัดแข่งขันเจ็ทสกีที่กว๊านพะเยา^{๒๔} (คาบพญาทอง นามแฝง, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑) กล่าวคือ

๑. กว๊านพะเยาไม่ได้เป็นสนามกีฬาเพื่อแข่งเจ็ทสกีโดยตรง แต่เป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่ใช้เพื่อการเพาะพันธุ์ปลาและอนุรักษ์สัตว์น้ำ ตลอดจนเป็นแหล่งผลิตน้ำประปาให้คนในเขตเทศบาลเมืองพะเยาและดอกคำใต้
๒. กว๊านพะเยาเป็นเขตอนุรักษ์สัตว์น้ำ แต่ประมงจังหวัดกลับอนุญาตให้มีกิจกรรมการแข่งขันเจ็ทสกีได้ โดยไม่มีการศึกษาถึงผลกระทบใด ๆ
๓. ประมงประกาศห้ามไม่ให้เรือที่มีเครื่องยนต์เสียงดังและใช้น้ำมันวิ่งในกว๊านพะเยา (ประกาศจังหวัดเชียงราย, วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๔) แต่ประมงจังหวัดกลับอนุญาตให้เจ็ทสกีที่มีเครื่องเสียงดังมาวิ่งในช่วงฤดูปลาวางไข่

เหตุการณ์ดังกล่าว ทำให้กลุ่มผู้จัดการแข่งขันได้รับต่อต้านและเป็นเหตุให้เกิดความไม่พอใจในหมู่ประชาชนเป็นอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม จังหวัดพะเยาก็ได้ประกาศให้จัดพื้นที่ริมกว๊านพะเยาบริเวณหน้าบ้านพักสรรพากรจังหวัดพะเยาเป็นสถานที่ตกปลาด้วยเบ็ดเคียวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ชอบตกปลาในเวลาต่อมาด้วย (ประกาศจังหวัดพะเยา, ๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๑)

การส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา โดยจัดให้มีพาหนะทางน้ำในการบริการนักท่องเที่ยวในลักษณะที่คล้ายคลึงกันนั้น ยังมีความพยายามที่จะเสนอให้มีการจัดอยู่ที่ประชุมของคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาอีกครั้งหนึ่ง ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ (รายงานการประชุมคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ วาระที่ ๓.๒) โดยมีเอกชนรายหนึ่ง^{๒๕} เสนอขออนุญาตใช้จักรยานน้ำในกว๊านพะเยาเพื่อบริการนักท่องเที่ยว โดยมีจักรยานน้ำจำนวน ๒๕ ลำ และจุดจอด ๑ จุด ซึ่งคณะกรรมการ

^{๒๔} การเคลื่อนไหวคัดค้านของกลุ่มสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา ไม่ได้รวมคัดค้านร่วมกับนางลดาวัลย์ วงศ์ศรีวงศ์เนื่องจากไม่ต้องการนำประเด็นดังกล่าวเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับหรือถูกทำให้เป็นเรื่องของการต่อสู้ทางการเมืองระหว่างนักการเมืองที่อยู่ตรงข้ามกัน (คาบพญาทอง นามแฝง, ๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑)

^{๒๕} ผู้ขออนุญาตเป็นภรรยาของนักการเมืองที่เป็นผู้บริหารในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตเทศบาลเมืองพะเยาในปัจจุบัน

พัฒนากว๊านพะเยาได้พิจารณาแล้วก็ส่งข้อเสนอดังกล่าวให้สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ดำเนินการต่อไป โดยนำข้อเสนอดังกล่าวขออนุญาตต่อกรมประมง^{๒๖} (รายงานการประชุม คณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ครั้งที่ ๒/๒๕๔๔ วาระที่ ๓.๓) แต่ภายหลังข้อเสนอนี้ก็เงียบหายไป

สิ่งก่อสร้างกลางกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

ถึงแม้ว่าจังหวัดพะเยาเคยว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่จัดทำแผนแม่บทในการพัฒนากว๊านพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๓๕ แต่ใน พ.ศ. ๒๕๔๒ จังหวัดพะเยาก็ได้ว่าจ้างให้บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด จัดทำรายงานการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบเบื้องต้น และศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนากว๊านพะเยา (บริษัท แอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด, ๒๕๔๒) ซึ่งในรายงานได้เสนอแนวทางการพัฒนาที่แตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น เสนอให้มีการสร้างเจดีย์ขนาดใหญ่กลางกว๊านพะเยา ส่วนข้อเสนอนี้ มีลักษณะที่คล้ายคลึงกับ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่น การขุดลอกกว๊านพะเยา การก่อสร้างถนนและการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบกว๊านพะเยา

การเสนอให้มีการสร้างเจดีย์กลางกว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของบริษัทแอสตีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด นั้น ส่งผลให้คณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาได้ปรับปรุงข้อเสนอดังกล่าว และจัดทำเป็นข้อเสนอโครงการก่อสร้างน้ำพุในกว๊านพะเยาแทนการก่อสร้างเจดีย์กลางกว๊านพะเยา ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ (รายงานการประชุมคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ครั้งที่ ๒/๒๕๔๔ วาระที่ ๓.๔) ซึ่งที่ประชุมคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยามีการถกเถียงในข้อเสนอดังกล่าวอย่างกว้างขวาง โดยมีทั้งความเห็นสนับสนุนและคัดค้านข้อเสนอดังกล่าว (สำนักงานจังหวัดพะเยา วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๔๔) ซึ่งในกลุ่มตัวแทนองค์กรพัฒนาเอกชน และนักวิชาการท้องถิ่นที่เป็นคณะกรรมการอยู่ในชุดดังกล่าวไม่เห็นด้วยต่อข้อเสนอโครงการนั้น ในขณะที่ตัวแทนจากหน่วยงานราชการ

^{๒๖} ซึ่งในระหว่างการดำเนินการขออนุญาตใช้จักรยานน้ำที่กว๊านพะเยาคือสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยานั้น (ซึ่งเดิม สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาเคยอนุญาตให้นายณรงค์ หงส์ทองใช้เรือแคนูและเรือจักรยานน้ำในกว๊านพะเยาได้ แต่ได้เลิกกิจการให้เช่าจักรยานน้ำ และเรือแคนูเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐) สถานีฯ อ้างว่าไม่มีอำนาจอนุญาต เพราะกรมประมงมีหน้าที่ดูแลเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำเท่านั้น ส่วนการอนุญาตใช้พื้นที่บริเวณกว๊านพะเยาเป็นอำนาจหน้าที่ของกรมการอำเภอ

แต่อำเภอเมืองพะเยาพิจารณาว่าข้อคิดเห็นการอ้างของสถานีประมงนั้น ไม่ถูกต้อง เพราะกว๊านพะเยาใช้ใช้สาธารณประโยชน์ธรรมดา แต่เป็นที่ราชพัสดุและราชพัสดุได้มอบหมายให้กรมประมงมีอำนาจดูแลรักษาพันธุ์สัตว์น้ำและควบคุมการทำประมงแล้ว จะต้อง มีอำนาจและหน้าที่ดูแลทั้งผืนดินและท้องน้ำภายในบริเวณเขตที่รับผิดชอบทั้งหมด การขออนุญาตดังกล่าวของนางอัญชลี จึงถูกนำเข้าสู่วาระการพิจารณาของคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา (อำเภอเมืองพะเยา ที่ พย ๐๑๑๘/๔๑๐๓ วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๔๓ ; สำนักงานจังหวัดพะเยา วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๓ เรื่อง ขออนุญาตใช้จักรยานน้ำในกว๊านพะเยา ; จังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๑๑๗/๒/๑๔๑๘๗ วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๓ ๒๕๔๓ ; สำนักงานจังหวัดพะเยา วันที่ ๕ มกราคม ๒๕๔๔ เรื่อง สรุปผลการประชุม คณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา) ผลคือ คณะกรรมการฯ มีมติให้สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ขึ้นเรื่องขออนุญาตใช้จักรยานน้ำของนางอัญชลีต่อกรมประมง

สนับสนุนให้ดำเนินการ แต่อย่างไรก็ตามที่ประชุมก็มีมติให้คณะกรรมการพัฒนาบ้านพะเยา และแหล่งท่องเที่ยวจังหวัดพะเยานำโครงการก่อสร้างน้ำพุไปพิจารณาความเหมาะสมใหม่ (สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๒๓/๐๔๑๘ วันที่ ๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔) จนถึงปัจจุบันข้อเสนอโครงการดังกล่าวก็ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการพัฒนาบ้านพะเยาและการท่องเที่ยวแล้ว แต่ถูกกระแสคัดค้านไม่เห็นด้วยจากกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาที่มีการวิพากษ์วิจารณ์โครงการก่อสร้างน้ำพุกลางบ้านพะเยากันอย่างกว้างขวาง จนทำให้โครงการนี้ยังไม่สามารถดำเนินการได้ ซึ่งในระยะต่อมาถึงปัจจุบัน แนวทางการพัฒนาบ้านพะเยาที่คล้ายคลึงกับการเสนอให้มีการสร้างเจดีย์หรือน้ำพุกลางบ้านพะเยา ยังคงมีความพยายามอยู่ตลอดเวลา ซึ่งจะได้กล่าวถึงในบทต่อไป

ในขณะเดียวกัน นอกจากอิทธิพลการท่องเที่ยวที่เข้ามา แต่การจัดการปัญหาของบ้านพะเยาดังเดิม กล่าวคือ การควบคุมการประมงในบ้านพะเยานั้น ยังเกิดความขัดแย้งเกิดขึ้นอยู่เป็นระยะ ๆ ระหว่างชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวประมงกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ หรือแม้กระทั่งปัญหาการทำงานของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบ้านพะเยาซึ่งต่างคนต่างทำและขัดแย้งกันเอง บางครั้งก็ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาของบ้านพะเยา บางปัญหาถูกเชื่อมโยงให้เป็นเรื่องการเมืองท้องถิ่น หลาย ๆ ปัญหายังคงคาราคาซังมาจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้จะมีการพยายามแก้ไขอยู่ตลอดเวลา

บทที่ ๖

ภาพต่อ (jigsaw) การพัฒนาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวควีนพะเยา

พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๗

สังคมไทยเริ่มมีการกล่าวถึงแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนให้นำมาใช้กับสังคมไทย จะเห็นได้ว่า ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาที่ยั่งยืนไว้ด้วย ซึ่งได้รับอิทธิพลความคิดจากรายงานบรันด์แลนด์ (Brundtland Report) ได้ถูกนำเสนอในแผนปฏิบัติการเกี่ยวกับการพัฒนาแบบยั่งยืนในระดับโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน สำหรับศตวรรษที่ ๒๑ หรือที่รู้จักกันในนามของ “ระเบียบวาระการประชุมสำหรับศตวรรษที่ ๒๑” (Agenda ๒๑) และการประชุมสุดยอดระดับโลกเรื่อง โลก (Earth Summit) ใน ค.ศ. ๑๙๙๒ ที่ประเทศบราซิล ซึ่งรายงานของบรันด์แลนด์ได้เรียกร้องให้การพัฒนาจะต้องตระหนักถึงปัญหาสิ่งแวดล้อม และการคิดถึงคนรุ่นหลัง และในรายงานชิ้นนี้ได้ให้ความหมายของการพัฒนาแบบยั่งยืนไว้ว่า การพัฒนาคือ การตอบสนองต่อความจำเป็นของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ปิดกั้นโอกาสคนรุ่นหลังในการตอบสนองความจำเป็นของพวกเขา

ซึ่งสำหรับในสังคมไทยแล้ว การพัฒนาที่ยั่งยืนได้บรรจุข้อยุติในคำนิยาม (ชัยยุทธ จันทร์ปราบ ใน สุริชัย หวันแก้ว บก., ๒๕๔๕ : ๒๑) ว่าเป็นการพัฒนาที่ต้องคำนึงถึงความเป็นอยู่ของทุกคน ๆ ด้านอย่างสมดุลบนพื้นฐานของทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมของไทย ด้วยการมีส่วนร่วมของประชาชนทุกกลุ่ม ด้วยความเอื้ออาทร เคารพซึ่งกันและกัน เพื่อความสามารถในการพึ่งตนเอง และคุณภาพชีวิตที่ดีอย่างเท่าเทียม ดังปรากฏในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ เป็นต้นมา

อิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่มีอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๕ ทำให้ในเวลาต่อมา วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๓ คณะรัฐมนตรีก็มีมติให้กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ (wetland) ที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติ ที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องได้รับการฟื้นฟู ซึ่งคณะรัฐมนตรีก็ได้ลงนามเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (อนุสัญญาแรมซาร์) ลำดับที่ ๑๑๐ ในขณะที่หนองเล็งทราย ซึ่งเป็นแหล่งต้นน้ำธรรมชาติของกว๊านพะเยา ที่อยู่ในเขตอำเภอแม่ใจก็ได้ถูกประกาศให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติที่มีความจำเป็นจะต้องได้รับการคุ้มครองและฟื้นฟูด้วย^{๒๗} (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, ๒๕๔๖ : ๖) โดยหาก

^{๒๗} ใน พ.ศ. ๒๕๔๒-๒๕๔๓ มีโครงการพัฒนาหนองเล็งทรายของรัฐบาลมาดำเนินการ ซึ่งได้แก่ โครงการปรับปรุงแหล่งน้ำเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร (ASPL) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากธนาคารแห่งเอเชีย (ADB) โดยที่ไม่มีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ก่อน (มนตรา พงษ์นิล และคณะ, ๒๕๔๓)

มีการกระทำใด ๆ ที่มีผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงพื้นที่ชุ่มน้ำ ต้องทำรายงานการประเมินผลกระทบ ด้านสิ่งแวดล้อม (EIA – Environment Impact Assessment) ก่อน

การประกาศให้กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในระดับนานาชาติ เป็นเงื่อนไขอีก เงื่อนไขหนึ่งนอกจากการบัญญัติมาตราเกี่ยวกับสิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ท้องถิ่น ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นผลพวงมาจากแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเข้ามาใน สังคมไทย และแนวทางดังกล่าวก็เข้ามามีอิทธิพลต่อการกำหนดรูปแบบ ทิศทางและแผนงานของการ พัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาของหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก และเงื่อนไข นี้ ถือว่าเป็นประเด็นที่มักได้รับการหยิบยกขึ้นมาอ้างอิงเมื่อเกิดความขัดแย้งในแนวคิดการพัฒนาระหว่าง สองกลุ่มแนวคิดที่มีมโนทัศน์ในการมองการพัฒนากว๊านพะเยาที่แตกต่างกัน

แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนถือว่าเป็นแนวคิดที่สำคัญที่ส่งเสริมให้หน่วยงานและ องค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยากลับนำมาใช้ในการผลิตชุดแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและ วัฒนธรรมที่เป็นไปในแนวทางเดียวกันอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรก ดังปรากฏเป็นชุดโครงการการ พัฒนา กว๊านพะเยาหลายโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ที่ประสานและสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน

ในขณะเดียวกัน สหพันธ์การท่องเที่ยวและมัคคุเทศก์ภาคเหนือก็ได้ริเริ่มหาแนวทางการจัด โครงการด้านนาตะวันตกเพื่อกำหนดแผนยุทธศาสตร์ร่วมกันในการนำเสนอเส้นทางแหล่งท่องเที่ยว แหล่งพัก แหล่งกิน รวมทั้งผลิตภัณฑ์ของที่ระลึก ซึ่งมีการประชุมร่วมกันของฝ่ายราชการและเอกชน ใน ส่วนราชการได้กำหนดให้จังหวัดที่อยู่ในโครงการนี้มี ๔ จังหวัด คือ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน ส่วนภาคเอกชนได้เพิ่มจังหวัดลำปางด้วย เนื่องจากเป็นประตูสู่ด้านนาตะวันตก แต่ยังคงมีการถกเถียงกัน อยู่ซึ่งก็คงต้องอาศัยระยะเวลา โครงการท่องเที่ยวด้านนาตะวันตก เป็นอีกหนึ่งโครงการของการ ท่องเที่ยวในภาคเหนือที่กำลังมีส่วนในการพยายามส่งเสริมและผลักดันให้เกิดกระแสของการท่องเที่ยว ในจังหวัดพะเยาขึ้น

พ.ศ. ๒๕๔๕ นับว่าเกิดปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นการนำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและการ ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมเข้ามาใช้ในพื้นที่อาณาบริเวณกว๊านพะเยาเป็นครั้งแรก ผิดกับใน สมัยก่อนหน้านั้น จะเห็นได้ว่า แนวทางการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยา ถึงแม้จะมีการ ตั้งคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาเพื่อบูรณาการองค์กรต่าง ๆ ให้ กำหนดการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน แต่ข้อเท็จจริงพบว่า แต่ละองค์กรหรือกลุ่ม บุคคลที่เสนอแนวทางหรือโครงการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว มีการดำเนินการเสนอ แนวทางที่แตกต่างกันและบางครั้งก็ทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศของกว๊านพะเยา และนำไปสู่ความ ขัดแย้งระหว่างกลุ่มในที่สุด

ในที่นี้ ขอนำเสนอ โครงการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้รับอิทธิพลของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของกว๊านพะเยาไปด้วย ดังหัวข้อต่าง ๆ ต่อไปนี้

การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานของกว๊านพะเยาและการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว

ใน พ.ศ. ๒๕๔๕ มีการนำเสนอโครงการต่าง ๆ จากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ที่ขอหยิบยกมา กล่าวถึงเพื่อแสดงให้เห็นการพยายามพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวอย่างเป็นองค์รวมของหน่วยงานต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ได้แก่ โครงการของเทศบาลเมืองพะเยา โครงการของศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา (สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาเก่า - ผู้วิจัย) และโครงการขององค์การบริหารส่วนตำบล ๕ แห่งทางทิศตะวันตกของกว๊านพะเยา ดังต่อไปนี้

๑. เทศบาลเมืองพะเยา โดยนายมงคล บุญเรือง (นายกเทศมนตรีเทศบาลเมืองพะเยา ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๔ - ปัจจุบัน) ได้ขอเสนอโครงการเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (เทศบาลเมืองพะเยา ๑ มกราคม ๒๕๔๔) ต่อคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาพิจารณาทั้งหมด ๗ โครงการ ซึ่งมีงบประมาณทั้งสิ้น ๒๘๐,๒๕๘,๖๖๐ บาท และได้รับความเห็นชอบโครงการจากคณะกรรมการฯ โดยมีโครงการต่าง ๆ ได้แก่ ๑) โครงการก่อสร้างสวนสาธารณะและปรับปรุงภูมิทัศน์ชายกว๊านพะเยา ๒) โครงการสร้างสวนสาธารณะน้ำจืดชายกว๊านพะเยา ๓) โครงการปรับปรุงพะเยาเมืองน่าอยู่ (คูเมือง) ระยะ ๑ ความยาว ๕๗๕ เมตร ๔) โครงการก่อสร้างถนนเลียบชายกว๊านพะเยาตามแนวถนนในโครงการผังเมือง ๕) โครงการลานค้าชุมชน ๖) โครงการฟื้นฟูคลองแม่ต้า และ ๗) โครงการสะพานเชื่อมชุมชนเมืองพะเยากับชุมชนพักอาศัยแม่ต้า

๒. องค์การบริหารส่วนตำบล ๕ แห่งทางทิศตะวันตกของกว๊านพะเยา ได้แก่ อบต. บ้านต้อม อบต.บ้านต๋อน อบต.สันป่าม่วง อบต.บ้านสา และอบต.แม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้เสนอโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมชุมชนรอบกว๊านพะเยา ๕ ตำบลของ ๕ อบต. งบประมาณ ๒๒ ล้านบาท

เมื่อพิจารณาข้อเสนอโครงการของหน่วยงานทั้งสองหน่วยงาน พบว่าโครงการหลาย ๆ โครงการ เป็นโครงการที่มีความพยายามดำเนินการมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๕ ที่มีการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำแผนแม่บทในการอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จนถึงการศึกษารายงานการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบเบื้องต้น และศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนากว๊านพะเยา โดยบริษัท แอสติคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด ใน พ.ศ. ๒๕๔๒

กล่าวคือ ก่อนหน้านั้น เทศบาลเมืองพะเยาก็ได้พัฒนาพื้นที่ริมกว๊านพะเยาช่วงถนนชายกว๊านหลังเทศบาลและหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองโดยการขยายพื้นที่เข้าไปในกว๊านพะเยาประมาณ ๑๐๐ เมตร ใน พ.ศ. ๒๕๒๖ ตามแผนการพัฒนาท่องเที่ยวกว๊านพะเยาในโครงการที่ ๔.๑๑.๑ ในทางเลือกที่ ๒ ของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่^{๓๓} ก็ได้รับการคัดค้านจากกลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยาเมื่อเดือนสิงหาคม ๒๕๒๖ และได้ระงับไปแล้วนั้น ก็ได้ดำเนินการต่อใน พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๔๕ จนเสร็จสิ้น ปัจจุบันการขยายพื้นที่เข้าไปในกว๊านพะเยา กลายเป็นลานออกกำลังกายหลังเทศบาลเมืองพะเยา ในขณะที่ริมถนนชายกว๊านพะเยาตั้งแต่ประตูประสาธจนถึงลานอนุสาวรีย์พ่อขุนงำเมืองก็ได้รับการปรับปรุงและขยายพื้นที่เข้าไปในกว๊านพะเยาเป็นทางเดินและทำน้ำกว๊านพะเยาแล้ว

ในขณะที่ พ.ศ. ๒๕๓๕ เทศบาลเมืองพะเยา โดยนายกเทศมนตรีในสมัยนั้น เสนอให้มีการก่อสร้างคันดินรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก ตามข้อเสนอของมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ในโครงการที่ ๔.๔.๕ โดยนำดินที่ขุดลอกจากกว๊านพะเยาตามโครงการที่ ๔.๔.๑ มาสร้างเป็นแนวคันดินรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก (ผู้จัดการรายวัน, ๑๖ มีนาคม ๒๕๓๖ : ๖ และ ๓๕) ซึ่งต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๓๘ กรมโยธาธิการ กระทรวงมหาดไทยได้สนับสนุนงบประมาณจำนวน ๑,๐๐๐ ล้านบาทเพื่อให้สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพะเยา^{๓๔} จัดทำโครงการก่อสร้างเขื่อนและถนนพื้นที่รอบกว๊านพะเยา โดยมีระยะทางของโครงการประมาณ ๓๐ กิโลเมตร (เชียงใหม่นิวส์, ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๓๘ : ๒ และ ๕ ; ผู้จัดการรายวัน ภาคเหนือ, ๒๓ ธันวาคม ๒๕๓๖ : ๑ และ ๓๘ ; แนวหน้า, ๗ มกราคม ๒๕๓๘ : ๒ และ ๓๐ ; มติชนรายวัน, ๑๑ กรกฎาคม ๒๕๓๘ : ๒ และ ๒๔) แม้แต่ในรายงานการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบเบื้องต้น และศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนากว๊านพะเยา ซึ่งจังหวัดพะเยาได้ว่าจ้างบริษัทแอสติคอน คอร์เปอร์เรชั่น จำกัด (๒๕๔๒) ก็ยังได้เสนอให้มีการขุดลอกกว๊านพะเยาและก่อสร้างถนนและปรับปรุงภูมิทัศน์รอบกว๊านพะเยาด้วยเช่นเดียวกัน

ข้อสำคัญคือ การนำเสนอของหน่วยงานหลายหน่วยงานเพื่อขุดลอกกว๊านพะเยาและนำมาก่อสร้างคันดินรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกในสมัยก่อน พ.ศ. ๒๕๔๕ นั้น มักจะถูกคัดค้านจากประชาชนและกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายด้วยกัน เช่น ตัวแทนกลุ่มสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา จนถึงตัวแทนประชาชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นกรรมการอยู่ในคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา และเกิดปัญหาเกี่ยวกับการทำงานของหน่วยงานราชการบางหน่วยที่มีหน้าที่ในการดูแลและอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำกว๊านพะเยา รวมไปถึงดูแลกิจกรรมใด ๆ ที่กระทำในกว๊านพะเยาไม่ให้เกิดผลกระทบต่ออนุรักษณ์และเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ (กรมประมง ที่ กษ ๐๕๒๘(๒)/๒๒๘๒๗ วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๓๘) ตลอดจนนักวิชาการท้องถิ่นบางคนที่เป็นคณะกรรมการฯ (ผู้จัดการรายวัน, ๒ เมษายน ๒๕๓๕ : ๒ และ ๖) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าหากมีการดำเนินโครงการก่อสร้างคันดินรอบกว๊านพะเยาขึ้น จะเป็นคันรอบกว๊านพะเยาที่ผ่านที่ดินของ

^{๓๓} ชื่อในสมัยนั้น แต่ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๔๑) ร่วมกับสำนักงานผังเมืองจังหวัดพะเยา และใช้ชื่อเป็น สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา

นักการเมืองและกลุ่มข้าราชการในจังหวัดแทบทั้งสิ้น และยังมีความพยายามผลักดันให้มีการยกเลิกประกาศของจังหวัดเกี่ยวกับการห้ามไม่ให้สร้างอาคารและโรงแรมในบริเวณ ๓๐๐ เมตรจากกว๊านพะเยา บางคนซึ่งเป็นตัวแทนกลุ่มชาวประมง (มติชนรายวัน, ๒๖ กรกฎาคม ๒๕๔๓) ก็กล่าวว่าคันดินที่จะสร้างขึ้นนั้นจะทำให้น้ำท่วมชุมชนรอบกว๊านพะเยา เนื่องจากทางเดินของน้ำจากนาข้าวจะถูกปิดทางเดินซึ่งที่ผ่านมานาข้าวรอบกว๊านก็ถูกน้ำท่วมทุกปีอยู่แล้ว นอกจากนี้ยังทำให้ชาวประมงไม่สามารถนำเรือออกหาปลาได้ เนื่องจากไม่สามารถหาจุดท่าเทียบเรือได้ นอกจากนั้น เกรงกันว่าเมื่อทำคันดินเสร็จซึ่งจะเป็นถนนรอบกว๊านพะเยานั้น อาจทำให้วิถีชีวิตของชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาเปลี่ยนแปลงไปมีค่านิยมแบบคนในเมืองมากยิ่งขึ้นและปัญหาสังคมจะตามมามากมาย ผลจากการคัดค้านดังกล่าวทำให้โครงการถูกระงับลงชั่วคราว

แต่แนวทางโครงการก่อสร้างคันดินรอบกว๊านพะเยาได้รับการหยิบยกขึ้นมากล่าวอีกครั้งหนึ่ง และเป็นประเด็นที่ก่อให้เกิดกระแสความขัดแย้งอย่างรุนแรงและชัดเจนมากขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๔๕ เมื่อจังหวัดพะเยา โดยนายสุกิจจา กรุณานนท์ (รองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๔๔) ได้ทำหนังสือถึงองค์การบริหารส่วนตำบล ๕ แห่งรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก (จังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๑๘.๒/๔๐๑๘, วันที่ ๒ เม.ย. ๒๕๔๔) ได้แก่ ๑) อบต.ต้อม ๒) อบต.สันป่าม่วง ๓) อบต.สาาง ๔) อบต.แม่ใส และ ๕) อบต.คุ่น เพื่อให้ อบต.ทั้ง ๕ แห่งดำเนินการจัดทำโครงการเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณเฉพาะกิจของ อบต. ปีงบประมาณ ๒๕๔๕ โดยให้จัดทำโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วม ขนาดกว้าง ๗ เมตร สูง ๑ เมตร ยาวประมาณ ๑๕ กิโลเมตร รอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก เป้าหมายคือ ป้องกันปัญหาน้ำท่วมและพัฒนาให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยว โดยอ้างถึงหนังสือของกรมการปกครอง (ด่วนที่สุด ที่ มท ๐๓๑๘/ว ๕๒๓, วันที่ ๘ มี.ค. ๒๕๔๔) ว่าให้จังหวัดแจ้งแก่ อบต. ทั้ง ๕ แห่งให้เสนอโครงการดังกล่าวขึ้น ซึ่ง อบต.ทั้ง ๕ แห่งก็ได้จัดทำโครงการเสนอเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณจำนวนทั้งหมด ๒๑,๖๘๖,๐๐๐ บาท^๒ และต่อมากรมการปกครองแจ้งการอนุมัติเมื่อวันที่ ๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๔๔

ต่อมา วันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๕ จังหวัดพะเยาก็ ได้จัดประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชนตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องเกี่ยวกับโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยา ณ ห้องประชุมอำเภอเมืองพะเยา และมีมติให้สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานรับผิดชอบในการสำรวจออกแบบก่อสร้างโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยา

^๒ จำแนกงบประมาณที่แต่ละอบต.ได้ขอรับการสนับสนุนเพื่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมถึงกรมการปกครอง ได้แก่ ๑) อบต.ต้อม ๘.๑ ล้านบาท ๒) อบต.สันป่าม่วง ๓ ล้านบาท ๓) อบต.สาาง ๒.๓ ล้านบาท ๔) อบต.แม่ใส ๓.๖ ล้านบาท และ ๕) อบต.คุ่น ๓ ล้านบาท

การส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยา

จากการที่รัฐบาลซึ่งมี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร เป็นนายกรัฐมนตรีในสมัยนั้นได้ประกาศแผนการพัฒนาอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs-Small & Medium Enterprise) ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ ซึ่งต่อมาเรียกว่านโยบาย “หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP-One Tambol One Product) โดยหยิบยืมแนวคิดและแนวทางการดำเนินงานจากญี่ปุ่น และรัฐบาลญี่ปุ่นได้มาให้ความช่วยเหลือทางด้านเทคนิคและส่งทีมผู้เชี่ยวชาญมาช่วยในส่วนราชการ และมาช่วยฝึกการทำงาน SME แก่ชาวบ้าน

สาเหตุหนึ่ง คือ รัฐบาลมีประสบการณ์และได้เรียนรู้จากเศรษฐกิจขาลง ซึ่งทำให้เห็นว่ามีแค่ SMEs เท่านั้นที่ปรับตัวได้ดีกว่าและง่ายกว่าภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ การที่เศรษฐกิจจะฟื้นตัวได้ก็ต้องกระทำการโดยผ่านกระบวนการส่งเสริมธุรกิจขนาดเล็ก การอยู่รอดของ SMEs ทำให้เกิดการจ้างงาน เพิ่มกระแสเงินไหลเวียนจากการส่งออก กำลังซื้อก็จะแข็งแกร่ง ไปถึงช่วยเหลือช่วยให้การฟื้นตัวและเร่งการอยู่รอดของภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ท้ายที่สุด SMEs จะเป็นตัวจักรในการขับเคลื่อน การเจริญเติบโตของเศรษฐกิจในชนบทในประเทศ รัฐบาลจึงเน้นบทบาทของ SMEs อย่างมาก ดังนั้นจึงให้การส่งเสริม SMEs ทุกภูมิภาคทั่วประเทศโดยหวังในการฟื้นตัวและขับเคลื่อนการเจริญเติบโตภาคอุตสาหกรรมทั้งหมด

ในปัจจุบัน จึงเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่าอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม มีความสำคัญมากที่สุดและเป็นองค์กรพื้นฐานที่เป็นตัวเร่งการฟื้นตัวของเศรษฐกิจ เป็นตัวจักรที่ทำให้ไทยเติบโตทางด้านเศรษฐกิจและสังคม SMEs เป็นอุตสาหกรรมการผลิตสินค้าเพื่อการบริโภคในครัวเรือน เช่นเดียวกับการส่งออกไปยังต่างประเทศเพื่อนำรายได้เข้าประเทศ และสุดท้ายนี้ SMEs ยังก่อให้เกิดการสร้างงานและการฝึกหัดคนในชนบทอีกด้วย ที่ส่งผลให้รายได้ก็กระจายไปทั่ว เป็นการลดช่องว่างระหว่างเขตเมืองและชนบทในทางเศรษฐกิจลงไป

SMEs ในระดับท้องถิ่น ได้รับการส่งเสริมอย่างจริงจังจากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม มีการวางแนวทางไว้กว้าง ๆ ในระดับประเทศ ด้วยเหตุผลที่ว่าอุตสาหกรรมในครัวเรือน มีความสัมพันธ์ที่ยาวนานกับวิถีชีวิตของชนบทประเพณีสังคมไทยในชนบทย้อนหลังไปในประวัติศาสตร์และมีมาควบคู่กับเกษตรกรรม ผลิตภัณฑ์ในท้องถิ่นได้ถูกใช้และผลิตกันภายในครัวเรือนอยู่แล้ว ด้วยการสะสมปัญหาท้องถิ่นและส่งผ่านความรู้ต่อมายังชนรุ่นหลัง วัตถุดิบในท้องถิ่นได้กลายมาเป็นผลิตภัณฑ์เพื่อการบริโภคและใช้ในชีวิตประจำวัน บางผลิตภัณฑ์มีชื่อเสียงในด้านคุณภาพและประโยชน์ในการใช้สอย ขณะที่ส่วนอื่นมีเอกลักษณ์ทางด้านศิลปะการออกแบบและตกแต่ง ต่อมาได้กลายมาเป็นความงดงาม ในขณะเดียวกัน อุตสาหกรรมในครัวเรือนหลายอย่างได้กลายมาเป็นของที่ระลึก ซึ่งต่อมากลายเป็นเอกลักษณ์และสัญลักษณ์ของหมู่บ้าน

ต่อมาผลิตภัณฑ์ได้มาเข้าตาผู้ประกอบการในท้องถิ่นและข้าราชการ ผลิตภัณฑ์จึงได้มีการพัฒนาทั้งปริมาณและคุณภาพ ได้มีการฝึกหัดชาวบ้านเพื่อความก้าวหน้าทางด้านผลิตภัณฑ์โดยมีการแนะนำ

เทคนิควิธีการสมัยใหม่จากเจ้าหน้าที่ของรัฐและผู้ประกอบการท้องถิ่น ก่อให้เกิดตลาดที่กว้างมากขึ้น ภายใต้นโยบาย OTOP อุตสาหกรรมในครัวเรือนเป็นที่รู้จักกันในฐานะผู้ประกอบการขนาดเล็ก ซึ่งศิลปะและวัตถุดิบนำมาจัดแสดงโชว์ในทางเศรษฐกิจ ก่อให้เกิดการหมุนเวียนของการส่งออกรายได้และการจ้างงานแก่ชาวบ้าน ทำให้เกิดการกระจายของรายได้ในเศรษฐกิจชนบท นำเงินตราต่างประเทศเข้ามาผ่านการส่งออก ในที่สุดก็ทำให้ไทยมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักของตลาดโลกในระดับนานาชาติ

แนวคิดของนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล เป็นแนวคิดที่จะสร้างความเจริญให้แก่ชุมชน นำไปสู่การมีรายได้ที่มั่นคงและต่อเนื่อง ประชาชนพึ่งตนเองได้ในที่สุด กิจกรรมหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นเครื่องมือที่กระตุ้นให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ของสังคม การดำเนินการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง เป็นกลยุทธ์ที่อาศัยตำบลเป็นหน่วยการพัฒนาเบื้องต้นและรวมเป็นเครือข่ายภายใต้ตำบล โดยมีนโยบายของรัฐบาลที่เอื้อให้การดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์เป็นไปอย่างสะดวก คือ นโยบายการพักชำระหนี้ กองทุนหมู่บ้าน และอินเตอร์เน็ตตำบล (Preecha Kuwintpant, ๒๐๐๑)

ดังนั้น นโยบาย OTOP จึงเป็นโครงการเร่งด่วนที่ถูกตั้งขึ้นมาสำหรับรัฐบาลชุดนี้ โดยอยู่บนพื้นฐานของการนำภูมิปัญญาแต่ละท้องถิ่นแต่ละหมู่บ้านที่มีการนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาผลิตโดยใช้ภูมิปัญญาของตนเอง ซึ่งมีการสนับสนุนเทคนิควิธีการสมัยใหม่ในการดำเนินการของ OTOP แต่ต้องสามารถสะท้อนเอกลักษณ์ของท้องถิ่นนั้น ๆ ได้ ที่เชื่อว่าจะส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชนและท้องถิ่นนั้น ๆ ได้

ชุมชนรอบกว๊านพะเยาได้กลายเป็นเป้าหมายสำคัญของจังหวัดพะเยาในการส่งเสริมการดำเนินงาน OTOP ในชนบทตามนโยบายของรัฐบาลด้วยเช่นกัน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพะเยา จึงสนองต่อเป้าหมายของจังหวัด และนโยบายของรัฐบาล ผลิตภัณฑ์ในตำบลมีความเหมาะสมกับสภาพของชุมชน มีความจำเป็นในการดำรงชีวิตประจำวันของชุมชน ตลอดจนได้รับการสนับสนุนจากราชการ ทั้งยังมีการประสานสัมพันธ์ระหว่างหน่วยงานที่สนับสนุน (ศรีมา กิพงษ์ และคณะ, ๒๕๔๕) เช่น คณะอนุกรรมการกว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาก็ได้จัดทำกรอบแผนพัฒนาอาชีพประชาชนที่อาศัยบริเวณพื้นที่รอบกว๊านพะเยา ๕ ปี (ปี ๒๕๔๔-๒๕๔๘) และแผนปฏิบัติการพัฒนาอาชีพของประชาชนที่อาศัยบริเวณรอบกว๊านพะเยา ประจำปี ๒๕๔๔ ขึ้นในขณะนั้นด้วย

ปรากฏการณ์ของชุมชนรอบกว๊านพะเยาดังกล่าว สอดคล้องกับหลายคน (วิมล ปิงเมืองเหล็ก ในสุจิตต์ วงษ์เทศ บก., ๒๕๓๘ ; ศรีมา กิพงษ์ และคณะ, ๒๕๔๕ ; วิศาล ฐิตธมโม พระอธิการและคณะ, ๒๕๔๖) ที่รายงานพบว่า ชุมชนรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะชุมชนที่เรียงรายอยู่ทางทิศตะวันตกของกว๊านพะเยามีภูมิปัญญาท้องถิ่นทางด้านอุตสาหกรรมในครัวเรือนมาตั้งแต่ครั้งอดีต อย่างน้อยที่สุดก็เมื่อประมาณ ๒๐ - ๓๐ ปีที่ผ่านมา เริ่มตั้งแต่ตำบลสันป่าม่วงมีผลิตภัณฑ์การแปรรูปจากผักตบชวา ตำบลบ้านสาบมีผลิตภัณฑ์สักรอกหิน พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา และผลิตภัณฑ์ถนอมอาหารปลา

ส้มปลาปัก และตำบลแม่ใสมีผลิตภัณฑ์การตีมีด ซึ่งผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยาจำนวน ๔ รายใน ๕ รายของผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพะเยา ก็ได้รับการประกาศให้เป็นผลิตภัณฑ์ชุมชนระดับห้าดาวในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ระดับห้าดาวประจำจังหวัดพะเยา ได้แก่ ๑) ปลาส้มแม่ทองปอน บ้านสันเวียงใหม่ ตำบลบ้านสา ๒) ปลกส้มศรีทน บ้านสันเวียงใหม่ ตำบลบ้านสา ๓) ครกหินบ้านจิว ตำบลบ้านสา และ ๔) กระเป่า หมวก รองเท้าแปรรูปจากผักตบชวา (เป้าวาดผักตบชวา) ตำบลสันป่าม่วง (เว็บไซต์ผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดพะเยา สืบค้นเมื่อ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๕๕)

แต่เดิมผลิตภัณฑ์ชุมชนเหล่านี้ ก่อกำเนิดขึ้นมาจากอุตสาหกรรมในครัวเรือนที่ผลิตขึ้นมาเพื่อใช้ในการบริโภคและใช้สอยในครัวเรือนและชุมชน เช่น ปลาส้มปลาปัก ซึ่งถือเป็นการถนอมอาหารที่กระทำกันมาอย่างเนิ่นนานของประชาชนในภาคเหนือ การตีมีด การสกัดครกหินและพระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างพะเยา ก็เป็นอุตสาหกรรมใช้สอยและการจรรโลงศิลปวัฒนธรรมของเมืองพะเยาตามลำดับที่มีอยู่อย่างเนิ่นนาน^{๓๐}

การสนับสนุน และสนองนโยบาย OTOP ของจังหวัดพะเยา ทำให้อุตสาหกรรมในครัวเรือนข้างต้นถูกยกขึ้นมาโฆษณาประชาสัมพันธ์เป็นสินค้าประจำจังหวัดที่เกิดจากภูมิปัญญาของชาวบ้านรอบกว๊านพะเยา มีเจ้าหน้าที่ของรัฐจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้เข้าไปสนับสนุนการดำเนินการตั้งกลุ่มอาชีพ และผลิตภัณฑ์เกิดขึ้น มีการบรรจุข้อมูลประชาสัมพันธ์ผลิตภัณฑ์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในอินเทอร์เน็ตของจังหวัด มีการส่งวิทยากรเขาไปฝึกอบรม การประดิษฐ์ลวดลายใหม่ ๆ พาไปศึกษาดูงานในพื้นที่ต่าง ๆ สนับสนุนเครื่องมือการผลิต งบประมาณจากหน่วยงานราชการ และ อบต. ตลอดจนนำผลิตภัณฑ์ชุมชน ไปประชาสัมพันธ์ออกร้านตามงานเทศกาลต่าง ๆ ทั้งต่างจังหวัดและในกรุงเทพมหานคร ทำให้เกิดการติดต่อกับพ่อค้าคนกลางและบริษัทจากต่างประเทศในการสั่งซื้อสินค้า ผลิตภัณฑ์ชุมชนจังหวัดพะเยาจึงเริ่มมีชื่อเสียงมากขึ้น

ในความเป็นจริง ผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยาตามแนวทางของการส่งเสริมอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ตลอดจนนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของรัฐบาล ส่งผลให้เกิดการ

^{๓๐} ดูประวัติและที่มาของผลิตภัณฑ์ชุมชนและการก่อตั้งกลุ่มอาชีพรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกได้ที่ ๑) กลุ่มแปรรูปผักตบชวา เครือข่ายบ้านสันป่าม่วงได้ ตำบลสันป่าม่วงและกลุ่มแปรรูปผักตบชวาเครือข่ายบ้านแม่ใสทุ่ง ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (ปริษา คุวินทร์พันธุ์, ๒๐๐๑ ; ศรีมา กิพงษ์และคณะ, ๒๕๔๕ ; ว่าที่ร้อยตรี กฤษดา ชุ่มลือ และคณะ, ๒๕๔๖) ๒) กลุ่มปลาส้มปลาปักบ้านสันเวียงใหม่ ตำบลบ้านสา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (ศรีมา กิพงษ์และคณะ, ๒๕๔๕ และรายงานภูมิปัญญารอบกว๊านพะเยา : กลุ่มปลาส้มปลาปักบ้านสันเวียงใหม่ วิชาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร วิชาเขตสารสนเทศพะเยา ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗) ๓) กลุ่มครกหินบ้านสา ตำบลสา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (ศรีมา กิพงษ์ และคณะ, ๒๕๔๕ ; รายงานภูมิปัญญารอบกว๊านพะเยา : ครกหินบ้านสา วิชาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร วิชาเขตสารสนเทศพะเยา ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗ และ ๒๕๔๘) ๔) กลุ่มตีมีดบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ไร่ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา (ประกอบศิริ ภักดีพิณิจ, ๒๕๔๕ ; เฉลิมพล บุญชู และคณะ, ๒๕๔๖ ; รายงานวิชาภูมิปัญญารอบกว๊านพะเยา : กลุ่มตีมีดบ้านร่องไฮ วิชาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาสังคม ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๘) และ ๕) กลุ่มแกะสลักพระพุทธรูปหินทราย (นพพล ภูซัช และคณะ, ๒๕๔๖ ; รายงานภูมิปัญญารอบกว๊านพะเยา : การแกะสลักพระพุทธรูปหินทราย ศิลปะสกุลช่างเมืองพะเยา วิชาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยนเรศวร วิชาเขตสารสนเทศพะเยา ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗)

รวมกลุ่มอาชีพในหมู่บ้านต่าง ๆ เกิดขึ้น และก็ส่งผลให้เกิดผู้ประกอบการเอกชนในผลิตภัณฑ์ชุมชนนั้น ๆ ในหมู่บ้านเกิดขึ้นด้วยเช่นเดียวกัน สิ่งที่พบเห็นคือ ชุมชนรอบกว๊านพะเยา มีกลุ่มผลิตภัณฑ์และผู้ประกอบการเอกชนตั้งเรียงรายตามถนนพหลโยธินสายเก่าริมหมู่บ้านเกิดขึ้น

ถึงอย่างไรก็ตาม ผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยาก็ได้รับการสนับสนุนอยู่ตลอดมา จนทำให้มีผู้สั่งซื้อสินค้าทั้งรายเล็กรายใหญ่ทั้งภายในและภายนอกเข้ามาติดต่อมากมาย นอกจากการขายปลีกในจังหวัดพะเยา ทำให้วัตถุดิบในการผลิตมีไม่เพียงพอ จึงมีการสั่งและรับซื้อวัตถุดิบจากนอกชุมชนเพื่อให้เพียงพอและรองรับกับตลาดที่กว้างมากขึ้น หินที่มาสกัดเป็นครกจึงเป็นหินจากภูเขาในตำบลแม่กา อำเภอเมืองพะเยาที่อยู่ไกลออกไป ปลาจีนที่นำมาถนอมอาหารรับมาจากจังหวัดอ่างทอง จังหวัดชัยนาท ก้านผักคตขวาสำหรับแปรรูปเป็นเครื่องใช้รับมาจากจังหวัดเชียงใหม่ นครสวรรค์ และสุพรรณบุรี นอกเหนือที่บางส่วนเป็นวัตถุดิบที่ได้มาจากทรัพยากรในท้องถิ่น โดยเฉพาะปลาและผักคตขวาจากกว๊านพะเยา

บางผลิตภัณฑ์ที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ปลาต้มปลาพริก และผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผักคตขวา ก่อให้เกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของกลุ่มแม่บ้านในหมู่บ้านต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยาและตำบลใกล้เคียง เพื่อกระจายกำลังการผลิตไปยังหมู่บ้านที่เข้าร่วมเป็นเครือข่าย โดยมีหมู่บ้านที่เป็นศูนย์กลางในการสั่งซื้อสินค้าจากลูกค้า กระจายไปให้หมู่บ้านลูกข่าย และรับสินค้าที่ผลิตแล้วเสร็จจากหมู่บ้านลูกข่ายรวมไปส่งให้กับลูกค้าที่สั่งซื้อ

ปัจจุบัน สินค้าจากผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยา ได้ถูกยกฐานะให้เป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประจำจังหวัดพะเยา (ศรีมา กิพงษ์ และคณะ, ๒๕๔๕) โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์แปรรูปผักคตขวา บ้านสันปาม่วง ตำบลสันปาม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ได้ถูกยกระดับเป็นหมู่บ้านภูมิปัญญาอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยวไว้ในหนังสือแนะนำของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม, ๒๕๔๘ : ๑๖-๑๘) ที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการไหลออกของสินค้าไปยังสถานที่ต่าง ๆ ตั้งแต่ในจังหวัด ต่างจังหวัด ต่างภูมิภาค เมืองหลวง และต่างประเทศ โดยเฉพาะผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผักคตขวามีพ่อค้าคนกลางในประเทศและบริษัทเอกชนจากต่างประเทศสั่งผลิตและซื้อสินค้าจากชุมชนผู้ผลิตเพื่อส่งจำหน่ายไปยังต่างประเทศ เช่น ญี่ปุ่น อเมริกา ยุโรป และจีน (ปรีชา คุวินทร์พันธุ์, ๒๕๔๗ : ๕๐-๕๕)

ผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยาได้ทำให้เกิดการสร้างงาน และกระแสนการไหลกลับมามาอาศัยในบ้านเกิดของแรงงานหนุ่มสาวในหมู่บ้าน และเป็นสื่อที่ก่อให้เกิดสำนึกและความภาคภูมิใจ ตลอดจนความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชน ที่มีรากฐานมาจากภูมิปัญญาของอุตสาหกรรมในครัวเรือนของชุมชนรอบกว๊านพะเยาครั้งในอดีต และมีการปรับกระบวนการผลิต เทคนิควิทยาการและธุรกิจสมัยใหม่ โดยได้รับการสนับสนุนช่วยเหลือจากหน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น องค์กรบริหารส่วนตำบล พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองและจังหวัดพะเยา สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพะเยา และองค์กร

ตัวแทนประเทศญี่ปุ่น คือ JBIC (Japan Bank for International Corporation) รายได้จากการเข้าร่วมกลุ่มเฉลี่ยประมาณ ๑๐๐ บาทต่อคนต่อวันจากการผลิตสินค้าชุมชน ทำให้ชาวบ้านพออยู่ได้จากอาชีพเสริมที่นอกเหนือจากอาชีพเกษตรกรรมและการประมงที่ทำกันอยู่แล้วในครอบครัว

ถึงแม้ในปัจจุบัน ผลิตภัณฑ์หลายประเภทจะมีปัญหาในด้านเทคนิคการผลิต การตลาด การพัฒนารูปแบบตัวสินค้า การบรรจุภัณฑ์ คุณภาพของตัวสินค้า คู่แข่งในจังหวัดอื่น และการถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลางบ้าง(พะเยารัฐ, ๒๐ กุมภาพันธ์ - ๕ มีนาคม ๒๕๔๖ : ๔ ; ๕ - ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๖ : ๔ ; ๑๐ - ๒๕ เมษายน ๒๕๔๖ : ๔) และที่สำคัญคือ การพัฒนากลุ่มอาชีพ เช่น ด้านการตีเม็ดเหล็กยังไม่สามารถส่งผลให้เกิดการพัฒนาได้อย่างทั่วถึง เนื่องจากยังมีการรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ และผลิตกันในครัวเรือน แล้วค่อยส่งขายให้กับตัวแทนเอกชนบางคนในหมู่บ้านเท่านั้น ผู้นำยังขาดความกระตือรือร้น ขาดการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของสมาชิกกลุ่ม ตลอดจนขาดงบประมาณในการดำเนินการ (เฉลิมพล บุญชู และคณะ, ๒๕๔๖)

แต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและชุมชนเองก็พยายามหาทางแก้ปัญหาและพัฒนาสินค้าอยู่อย่างสม่ำเสมอ เช่น การประกวดสุดยอดหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์จังหวัดพะเยาเพื่อให้มีการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานสินค้าของชุมชน ในขณะที่สินค้าบางชิ้น เช่น ปลาต้มปลาพริกบ้านสันเวียงใหม่ ได้พยายามแก้ปัญหากลิ่นเหม็นของกระบวนการทำปลาต้มปลาพริกและการปล่อยน้ำเสียจากการทำความสะอาดปลาโดยองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านสาางดำเนินการทำระบบบำบัดน้ำเสียจากการทำปลาต้มปลาพริกขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๔๖ ซึ่งปรีชา คุวินทร์พันธุ์ (๒๕๔๗) ได้สรุปปัจจัยที่สำคัญในการส่งเสริมให้เกิดความสำเร็จในการดำเนินงานของผลิตภัณฑ์ชุมชนในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์รอบกว๊านพะเยา ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผักคตบชวาไว้ว่า มักจะเกิดจากความร่วมมือกันของคนในหมู่บ้านภายใต้ผู้นำสตรีที่เข้มแข็ง และการสนับสนุนของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง

การส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

เป็นที่ทราบกันดีว่า ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาเป็นสถานที่สำคัญที่มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์การก่อตั้งอาณาจักรภูพานยาวในแต่ละยุคสมัย หลักฐานทางโบราณคดี โดยเฉพาะซากโบราณสถานวัดต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของการก่อตั้งอาณาจักรภูพานยาวซึ่งสัมพันธ์กับอิทธิพลของพุทธศาสนาได้มีการค้นพบอยู่อย่างกระจัดกระจายทั้งในกว๊านพะเยาและอาณาบริเวณชุมชนรอบกว๊านพะเยา ในขณะเดียวกัน ความสำคัญของกว๊านพะเยาอีกด้านหนึ่ง เป็นความสำคัญในเชิงนิเวศวิทยาที่เกี่ยวข้องพื้นที่อยู่อาศัยและเพาะพันธุ์สัตว์น้ำและพืชน้ำที่มีประโยชน์ต่อการอุปโภคและบริโภคของชาวพะเยา สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาเองก็สามารถเพาะพันธุ์ปลาบึกในกว๊านพะเยาได้เป็นแห่งแรก นับได้ว่ากว๊านพะเยาเป็นศูนย์รวมของแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี วัฒนธรรมและระบบนิเวศวิทยาที่มีคุณค่ายิ่งต่อชาวพะเยา

คุณค่าและความสำคัญดังกล่าว นับได้ว่าเป็นจุดแข็งหรือศักยภาพของจังหวัดพะเยาที่มักจะมีการกล่าวถึงเมื่อมีการประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนการพัฒนาจังหวัดพะเยา กว๊านพะเยากลายเป็นพื้นที่ปฏิบัติการ (area approach) หากเมื่อมีการพูดถึงแนวทางการส่งเสริมให้เกิดการพัฒนาจังหวัดพะเยา และการส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยพยายามนำจุดแข็งของกว๊านพะเยาด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมและนิเวศวิทยา มาเป็นสิ่งดึงดูดและพัฒนาให้กว๊านพะเยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา

ในบริบทดังกล่าว จึงพบว่า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๕ เป็นต้นมา หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจึงพยายามใช้กว๊านพะเยาเป็นแหล่งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมในลักษณะต่าง ๆ เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๔๕ สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา (ชื่อหน่วยงานในขณะนั้น) ได้เสนอโครงการต่าง ๆ ต่อคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา และได้รับเห็นชอบโครงการจากคณะกรรมการฯ ให้มีการดำเนินการจัดทำ ได้แก่ ๑) ทำเทียบเรือในกว๊านพะเยาจำนวน ๖ แห่ง^{๑๑} ๒) แพเฝ้ากระชังและจัดแสดงข้อมูล ๓) ประติมากรรมปลาบึก ๔) อาคารอควาเรียม (Aquarium) ชมปลาบึก ๕) บ่อแสดงปลาบึก ๖) โครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวบ้านสันหนองเหนียวเชิงอนุรักษ์ (ชุมชนริมกว๊านพะเยา ตั้งอยู่ที่ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา-ผู้วิจัย)

ในบริเวณต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยา ก็มีการเสนอโครงการและพัฒนาพื้นที่ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นเช่นเดียวกัน เช่น การค้นพบแหล่งโบราณสถานใหม่จำนวน ๑๒ แหล่ง ที่บ้านร่องไฮ ตำบลแม่ณาเวือ อำเภอเมืองจังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งริมกว๊านพะเยา สันนิษฐานกันว่าโบราณสถานดังกล่าวเป็นวัดเก่าที่มีอยู่ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา การพบซากวัด (สันธาตุ - ผู้วิจัย) ที่บ้านร่องไฮได้นำไปสู่การตื่นตัวของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้มีการประสานงานจากจังหวัดพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๔๖ ให้มีการฟื้นฟูและพัฒนาโบราณสถานบ้านร่องไฮให้เป็นแหล่งเรียนรู้โบราณคดีชุมชน โดยมีหน่วยงานที่ให้การสนับสนุนคือ สำนักงานศิลปากรที่ ๗ จังหวัดน่าน และองค์การบริหารส่วนตำบลแม่ใส ซึ่งขณะนี้ได้ดำเนินการแล้วเสร็จไปบางส่วน และจังหวัดพะเยาก็พยายามให้แหล่งเรียนรู้โบราณคดีบ้านร่องไฮเป็นอีกสถานที่หนึ่งที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวริมกว๊านพะเยาต่อไป

ในขณะที่วัดคอนาลโย ซึ่งเป็นวัดที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่งของจังหวัดพะเยา ที่ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา และตั้งอยู่บนดอยหลวง (ดอยบุญราศัม) ก็เป็นอีกสถานที่หนึ่งที่องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยาเล็งเห็นถึงศักยภาพที่จะก่อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาที่ขยายตัวไปสู่ทางชุมชนทิศตะวันตกของกว๊านพะเยาได้ ใน พ.ศ. ๒๕๔๖ องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยาเสนอโครงการสร้างบันไดเลื่อนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวดอยบุญราศัมและวัดคอนาลโยเพื่อรองรับ

^{๑๑} ได้แก่ ๑) ทำเทียบเรือบริเวณในกว๊านพะเยา ๒) ทำเทียบเรือบริเวณบ้านร่องไฮ ๓) ทำเทียบเรือวัดศรีโคมคำ ๔) ทำเทียบเรือบ้านสันเวียงใหม่ ๕) ทำเทียบเรือบริเวณหาดอิงกว๊านพะเยา และ ๖) ทำเทียบเรือบริเวณหลังเทศบาลเมืองพะเยา ซึ่งปัจจุบันมีการก่อสร้างทำเทียบเรือในข้อ ๑), ๓) และ ๖) แล้วเสร็จ

การสนับสนุนจากกรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น กระทรวงมหาดไทย ด้วย (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๖ : ๘-๙) (ขณะนี้อยู่ในระหว่างการดำเนินการ – ผู้วิจัย)

อีกพื้นที่หนึ่งที่เป็นพื้นที่เป้าหมายของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง สำหรับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศคือ ชุมชนบ้านคำใน ตำบลบ้านคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งอยู่ไกลออกไปจากกว๊านพะเยาประมาณ ๕ กิโลเมตรก็ได้เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่ชาวบ้านสามารถรวมตัวกันดูแลรักษาป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาไว้ในรูปของป่าชุมชน และป่าชุมชนบ้านคำในก็เป็นหนึ่งในชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาด้วยเช่นกัน ก่อนหน้านั้น ป่าชุมชนบ้านคำในได้รับการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาในการดำเนินงาน และในปัจจุบันทั้งหน่วยงานราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนก็ได้ให้การสนับสนุนในการดำเนินการ ซึ่งส่วนใหญ่ได้รับการสนับสนุนด้านวัสดุและสิ่งอำนวยความสะดวกในการพัฒนาป่าบ้านคำในจากหน่วยงานราชการ (แผนยุทธศาสตร์พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา, ๒๕๔๗) และได้รับการสนับสนุนในกระบวนการจัดการและพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้ป่าชุมชนจากองค์กรพัฒนาเอกชน (คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชนบ้านคำใน, ๒๕๔๗ ; สหทัยวิเศษ และคณะ บก., ๒๕๔๘)

นอกจากนั้น จากอิทธิพลของการท่องเที่ยว ซึ่งในอาณาบริเวณกว๊านพะเยามีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศเข้ามาท่องเที่ยวบ้าง ทำให้มีนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ได้แก่ ชาวญี่ปุ่นเข้ามาติดต่อหน่วยงานที่ตนรู้จักหรือได้รับการแนะนำจากเพื่อนฝูงที่เคยมาเที่ยวหรือรู้จักกับเจ้าหน้าที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่อยู่ในจังหวัดพะเยา ได้แก่ สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยาและโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา เพื่อให้ติดต่อกับชาวบ้านเพื่อขอเข้าพักอาศัยใช้ชีวิตอยู่กับชาวบ้านรอบกว๊านพะเยาเป็นเวลาประมาณหนึ่งถึงสามเดือนในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับการท่องเที่ยวแบบ โฮมสเตย์ (Home Stay)

ยกตัวอย่างเช่น หญิงชาวญี่ปุ่นซึ่งเป็นครูชั้นอนุบาลที่โรงเรียนในประเทศญี่ปุ่นคนหนึ่งติดต่อกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยาเพื่อให้แนะนำหมู่บ้านบริเวณกว๊านพะเยาในการเข้าไปพักอาศัยอยู่ร่วมกับชาวบ้านเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิตของชาวบ้าน และสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยาได้แนะนำให้หญิงชาวญี่ปุ่นคนนั้นไปอาศัยอยู่ที่หมู่บ้านสันป่าม่วงได้ หมู่ที่ ๔ ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ริมกว๊านพะเยาทางทิศตะวันตก และเป็นหมู่บ้านที่รวมกลุ่มแม่บ้านทำผลิตภัณฑ์ที่แปรรูปจากผักตบชวาในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ของจังหวัดพะเยา^{๓๒} ซึ่งหญิงชาวญี่ปุ่นคนนั้นก็ได้อาศัยอยู่ในบ้านของผู้ใหญ่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาระยะเวลาประมาณ ๑ เดือน และได้เรียนรู้ฝึกฝนการแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาคด้วย

^{๓๒} กลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์จากผักตบชวาบ้านสันป่าม่วงได้ เป็นกลุ่มอาชีพที่เข้มแข็งของจังหวัดพะเยา มีผู้นำสตรีคือ คุณผ่องศรี ปรินา พงศ์มิตร เป็นผู้ใหญ่บ้าน (ปัจจุบันคุณผ่องศรีได้รับการเลือกตั้งเป็นกำนันตำบลสันป่าม่วง) และเป็นผู้นำกลุ่มอาชีพนี้ คุณผ่องศรียังได้รับการคัดเลือกจากสำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอเมืองพะเยาให้เป็น ผู้นำสตรีที่ผ่านมาตรฐานดัชนีชี้วัดของกลุ่มอาชีพในจังหวัดพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๔๘

ในขณะที่ สามีภรรยาชาวญี่ปุ่นคู่หนึ่งซึ่งเป็นนักเขียนการ์ตูนได้ติดต่อกับโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาผ่านสถานทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย^{๓๓} และได้เข้าพักอาศัยอยู่กับครอบครัวชาวประมงบ้านสันตน์ผิง (ครอบครัวนายจันทร์ดีบ พูเฟื่อง)^{๓๔} ตำบลบ้านต๋อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา ซึ่งเป็นหมู่บ้านริมกว๊านพะเยา ชาวญี่ปุ่นได้ใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวชาวประมงประมาณหนึ่งอาทิตย์ และหลังจากกลับไปญี่ปุ่น ก็ได้เขียนเรื่องราวการใช้ชีวิตอยู่กับครอบครัวชาวประมงกว๊านพะเยาเป็นหนังสือการ์ตูนตามที่ตนเองถนัดด้วย

การส่งเสริมเทศกาลงานประเพณีในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

อาณาบริเวณกว๊านพะเยาเป็นสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา ประกอบกับเป็นบริเวณพื้นที่สำคัญในระบบนิเวศวิทยาในฐานะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งถือเป็นเสมือนสายเลือดใหญ่สายสำคัญของชาวจังหวัดพะเยาด้วย ความสำคัญของกว๊านพะเยาต่อจังหวัดพะเยาสะท้อนออกมาจากคำขวัญของจังหวัดพะเยาที่กล่าวว่า

“กว๊านพะเยาแหล่งชีวิต ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งามลือเลื่องคอกบูนราตรี”

ความสำคัญด้านต่าง ๆ ของกว๊านพะเยาดังข้างต้น ทำให้กว๊านพะเยากลายเป็นจุดขายที่สำคัญของจังหวัดพะเยาอีกจุดหนึ่ง ที่กลุ่มบุคคลต่าง ๆ ใช้อาณาบริเวณกว๊านพะเยาในการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ภายในจังหวัด ตลอดจนการจัดกิจกรรมเพื่อกระตุ้นกระแสการหมุนเวียนของเงินตราของประชาชนในจังหวัด รวมไปถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะเวลาต่าง ๆ ของรอบปี

เงื่อนไขที่สำคัญอีกประการหนึ่งของการพิจารณาว่ากว๊านพะเยาเป็นสถานที่ที่ควรส่งเสริมให้เกิดการท่องเที่ยวอย่างมาก และควรสนับสนุนให้มีการพัฒนารูปแบบกิจกรรมของเทศกาลงานประเพณีให้มีความโดดเด่นและแปลกใหม่นั้นคือ อิทธิพลของการนโยบายส่งเสริมเทศกาลการท่องเที่ยวจังหวัดต่าง ๆ ของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย แนวทางการส่งเสริมเทศกาลงานประเพณีของหน่วยงานราชการเอกชน และประชาชนในจังหวัดพะเยาโดยส่วนใหญ่มักจะเริ่มต้นจากมุมมองว่าจะจัดกิจกรรมอะไรและอย่างไรให้กว๊านพะเยาเป็นจุดขายที่มีความแปลกใหม่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว เปรียบเช่นเดียวกับจังหวัดใหญ่อื่น ๆ ที่มีกิจกรรมดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในจังหวัดนั้น ๆ เช่น จังหวัดเชียงใหม่จัดงานลอยกระทงและสงกรานต์ จังหวัดหนองคายจัดเทศกาลบั้งไฟพญานาค จังหวัดนครพนมจัดเทศกาลไหลเรือไฟ จังหวัดสกลนครจัดงานแห่ปราสาทผึ้ง สุโขทัยจัดงานเผาเทียนเล่นไฟ เป็นต้น

^{๓๓} ในขณะที่ (พ.ศ. ๒๕๔๖) โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้รับงบประมาณสนับสนุนการก่อสร้างอาคารของสำนักงานเพิ่มเติมจากสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่น ประจำประเทศไทย

^{๓๔} นายจันทร์ดีบ พูเฟื่อง เป็นผู้นำคนหนึ่งของชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และมีการติดต่อทำงานร่วมกับโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ซึ่งเมื่อมีสถานการณ์เกี่ยวกับการพัฒนากว๊านพะเยาเกิดขึ้น นายจันทร์ดีบก็เป็นผู้หนึ่งที่ออกมาแสดงความคิดเห็นด้วยเช่นกัน

กิจกรรมประเภทหนึ่งที่น่าจะมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการส่งเสริมให้เป็นสัญลักษณ์ของ เทศกาลการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา โดยใช้กวีวันพะเยาเป็นฉากของการจัดกิจกรรมนั้น ปรากฏเป็น กิจกรรมในประเภทของการส่งเสริมการจัดงานเทศกาล งานประเพณีต่าง ๆ ที่กวีวันพะเยาขึ้น กิจกรรม บางกิจกรรมเป็นกิจกรรมที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาจากองค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาจน กลายเป็นเทศกาลประจำจังหวัดพะเยาในปัจจุบัน เช่น “การจัดงาน ๖๐ ปีกวีวันพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๔๕” “เทศกาลลิ้นจี่และของดีจังหวัดพะเยา” “เทศกาลกินปลาที่กวีวันพะเยา” “กาดฮิมกวีวัน (ตลาดริมกวีวัน พะเยา) ถนนคนเดิน” (เริ่มจัด พ.ศ. ๒๕๔๕) ในขณะที่อีกหลายกิจกรรม เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากการ ประยุกต์งานประเพณี หรือสร้างขึ้นมาจากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของจังหวัดพะเยา เช่น “ประเพณีสืบ ชะตากวีวันพะเยา” “พิธีบวงสรวงพ่อขุนงำเมือง” “การจัดงานสงกรานต์ที่กวีวันพะเยา” และ “ประเพณี ลอยกระทงที่กวีวันพะเยา” เป็นต้น

เทศกาลงานประเพณีลอยกระทง เป็นกิจกรรมหนึ่งที่ขอยกถึงแนวทางการส่งเสริมกิจกรรมเพื่อ กระตุ้นการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยา ก่อน พ.ศ. ๒๕๔๖ จังหวัดพะเยาได้จัดงานประเพณีลอยกระทง ตามปกติ ซึ่งกิจกรรมส่วนใหญ่ก็คล้ายคลึงกับจังหวัดต่าง ๆ ทั่วไป กล่าวคือ ประกอบไปด้วยการประกวด ขบวนรถที่ตกแต่งเป็นกระทงอย่างสวยงามจากหน่วยงานต่าง ๆ ในอำเภอเมืองพะเยา ซึ่งเริ่มต้นขบวน ตั้งแต่ศาลาหมื่นปีใกล้ลานพ่อขุนงำเมืองแล้วขับเลียบร้านค้าต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ริมกวีวันพะเยาฝั่งชุมชนเมือง ไปถึงหลังเทศบาลเมืองพะเยา การประกวดนางนพมาศจังหวัดพะเยา การออกร้านของบริษัทเครื่องคัม แอลกอฮอล์ และเอกชนทั่วไป และการลอยกระทงของประชาชนทั่วไป

แต่หลังจาก พ.ศ. ๒๕๔๖ เป็นต้นมา จังหวัดพะเยาและหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาที่ได้ ร่วมกันจัดงาน ได้แก่ หอการค้าจังหวัดพะเยา ประชากรัฐจังหวัดพะเยา ส่วนงานราชการต่าง ๆ และรวมไป ถึงสถาบันการศึกษาต่างพยายามคิดรูปแบบการจัดงานเทศกาลประเพณีลอยกระทงกวีวันพะเยาขึ้นมาใหม่ โดยใช้ชื่อเทศกาลว่า “ประเพณีเป็ง^{๓๕} ลอยโคมที่กวีวันพะเยา” ซึ่งมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่เป็นการสร้าง ภาพลักษณ์ใหม่ให้กับงานลอยกระทงของจังหวัดพะเยา ได้แก่ การจัดขบวนช่างฟ้อนจากชุมชนหมู่บ้าน ต่าง ๆ รอบกวีวันพะเยามาฟ้อนในสถานที่จัดงานลอยกระทง ผู้ประสานงานประชากรรัฐจังหวัดพะเยา (นาย ประพันธ์ เทียนวิหาร) นำชาวประมงพายเรือแจวประมาณ ๑๐๐-๑๕๐ ลำปล่อยโคมลอยกลางกวีวันพะเยา การบริการขันโตกพร้อมกับชมการแสดงที่มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยาได้จัดการ แสดงแสงเสียงชุด “เบิกฟ้าอาณาจักรภูมามยาว” ร่วมกับจังหวัดพะเยา ประกอบกับยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรภาคเอกชน บริษัทห้างร้านที่เคยได้จัดในงานลอยกระทงก่อน พ.ศ. ๒๕๔๖ อยู่ด้วย คอลัมน์ หนึ่ง (สัพเพเหระ) ในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่น (หัวหมู่ ตะเวนเมือง นามแฝง ในเมืองพะเยา, ๑-๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ : ๓) ถึงกับบรรยายภาพหวังของการจัดกิจกรรมประเพณีลอยกระทงจังหวัดพะเยาที่ ได้มีการสร้างสรรค์รูปแบบขึ้นมาใหม่เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวไว้ว่า

^{๓๕} ขึ้นสิบสองค่ำเดือน ๑๒ (วันลอยกระทง)

“พะเยาเราก็มีของดีไม่ด้อยกว่าจังหวัดอื่น ควรจะเอาดีออกมาอวดได้แล้ว จากความพยายาม ความตั้งใจของรัฐบาลและภาคเอกชน ชาวพะเยาร่วมกันคิดร่วมกันทำ ผนึกกำลังกันเอาของดีของพะเยาอวดบ้าง จึงมีการจัดงานประเพณีเป็งลอยโคมที่กว๊านพะเยา ขึ้นในวันที่ ๘ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ นี้ โดยกำหนดงานเริ่มตั้งแต่เวลา ๑๖.๐๐ น. ขบวนเรือปล่อยโคมลอยของชมรมประมงพื้นบ้านกว่า ๔๐๐ ลำพร้อมโคมลอยพร้อมกันที่จุดนัดกลางกว๊านพะเยา ขบวนช่างฟ้อนกว่า ๒๐๐ คน พร้อมกันและจัดขบวนบนถนนด้านหน้าอนุสาวรีย์พ่อขุน...ประธานกล่าวเปิดงาน..ประธานกล่าวเปิดจบ ปล่อยโคมไฟจากกว๊านพะเยา คนตรีบรรเลงเพลงมหาฤกษ์ ช่างฟ้อนเริ่มฟ้อนพร้อมกัน ทุกคนจะเห็นดวงโคมเป็นร้อย ๆ ดวง ค่อย ๆ ลอยขึ้นจากน้ำดวงแล้วดวงเล่า เหมือนเป็นการค่อย ๆ ยกกว๊านพะเยาขึ้นเชิดชู ตามมาด้วยขบวนไหลเรือไฟของชมรมประมงพื้นบ้าน ขณะเดียวกันชุดฟ้อนชุดอลังการกว๊านพะเยาอีกหนึ่งชุดของมหาวิทยาลัยนเรศวร ก็จะฟ้อนออกมาท่ามกลางหมู่ช่างฟ้อนแล้วเลยเข้าไปในบริเวณลานพ่อขุน จนผู้กำกับตั้งจบ แสงสว่างบนบกดับมืดหมด พลุก็ถูกจุดขึ้นในเรือกลางกว๊านพะเยา ท้องน้ำของกว๊านพะเยา จะค่อย ๆ สว่างไสวขึ้นด้วยกระทงเล็กกว่า ๕๐๐ กระทง คนตรีพื้นบ้านที่มาร่วมบรรเลงให้ช่างฟ้อนรวมทั้งคนตรีบนเวทีศาลาห่มนปี เครื่องเสียงทุกชนิดในงานร่วมกันเปิดเพลงลอยกระทงพร้อม ๆ กัน ไฟสว่างขึ้นเป็นอันสิ้นสุดกิจกรรมอลังการกว๊านพะเยา...ถ้าท่านได้ไปชมด้วยตนเอง จะเห็นความแปลกใหม่ (เฉพาะในจังหวัดพะเยา) ความยิ่งใหญ่ของโคมลอยซึ่งผู้จัดงานอยากให้เป็นอย่างนั้น เปรียบเหมือนดวงดาวร้อย ๆ ดวงลอยระยิบระยับบนท้องฟ้า เหนือกว๊านพะเยา จะเป็นตัวช่วยให้งานคู่มือเหมือนรายการกว๊านพะเยาขึ้นเชิดชูบูชาพระแม่คงคา...ภายใต้การแสดงความสนุกสนาน ชื่นชม ยินดีซึ่งมีปีละครั้ง เป็นความตั้งใจของคณะผู้จัดงานอยากให้พะเยาเราคู่มือ มีคนมาท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจะได้รับเข้าไปส่งเสริมบรรจุในปฏิทินการท่องเที่ยวระดับชาติต่อไป...”

อีกกิจกรรมหนึ่ง คือการจัดงานสงกรานต์ที่จังหวัดพะเยา ซึ่งในทุก ๆ ปีบริเวณตัวเมืองริมกว๊านพะเยา จะเป็นสถานที่ที่มีการเล่นน้ำสงกรานต์อย่างคึกคักและสนุกสนาน แต่พอใน พ.ศ. ๒๕๔๘ – ๒๕๔๙ จังหวัดพะเยา องค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา โยธาธิการจังหวัดพะเยา และภาคเอกชนได้สร้างสรรค์กิจกรรมในวันสงกรานต์ขึ้นใหม่ เพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวและกระตุ้นสร้างเศรษฐกิจให้กับจังหวัด โดยได้จัดทำอุโมงค์น้ำมหาสงกรานต์เพื่อสร้างบรรยากาศและสีสันให้กับเทศกาลสงกรานต์ที่กว๊านพะเยา โดยจัดทำอุโมงค์น้ำมหาสงกรานต์แบบการใช้ท่อพีวีซีขนาดใหญ่เจาะรูตามแนวท่อพีวีซีติดไว้ที่สองฝั่งถนน และสูบน้ำจากกว๊านพะเยาเพื่อให้น้ำพุ่งออกมาจากท่อพีวีซีเป็นรูปโค้งวงกลมลงมาตรงหน้าลานพ่อขุนจำเมือง

การจัดงานเทศกาลสองกิจกรรมที่สำคัญดังกล่าว สามารถสร้างจุดสนใจแก่ประชาชนทั่วไปในจังหวัดพะเยาอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตาม เกิดปัญหาของการจัดงานเทศกาลที่ไม่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของการจัดงานเทศกาลได้ เช่น ชาวประมงที่พายเรือมาปล่อยโคมลอยกลางกว๊านพะเยาน้อยกว่ากำหนดไว้มาก กำหนดและขั้นตอนการจัดงานลอยกระทงไม่เป็นไปตามกำหนดการ และขาดบรรยากาศที่ดี ภายในงานพิธีเปิดเทศกาลลอยกระทงขาดสีสันและวุ่นวายมาก การแสดงแสดงเสียงของ

สถาบันการศึกษามีปัญหาทางด้านระบบและความต่อเนื่องค่อนข้างมาก (งานประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา, ๒๕๔๗) ในขณะที่การจัดทำอุโมงค์น้ำมหาสงกรานต์ที่กว๊านพะเยาก็ถูกกลุ่มวัยรุ่นพากันมาจับกลุ่มชัตอุโมงค์น้ำเป็นที่เล่นน้ำปิดถนน ทาแป้งลงลามสาววัยรุ่นที่ผ่านไปมา ทำให้การจราจรริมกว๊านพะเยาติดขัด และส่งผลให้บรรยากาศการท่องเที่ยวสงกรานต์ที่กว๊านพะเยาเสียไป (เมืองพะเยา, ๑๖-๓๐ เมษายน ๒๕๔๘ : ๖) ยิ่งไปกว่านั้นก็ยังมีการกล่าววิจารณ์ถึงแนวคิดการจัดทำอุโมงค์น้ำมหาสงกรานต์ที่กว๊านพะเยาว่า ทางกรมพยายามเก็บน้ำที่กว๊านพะเยาเอาไว้ให้มากที่สุดเพื่อให้คนมาตกสาดกันในวันสงกรานต์ แต่ไม่ได้คิดถึงคนที่อยากกว๊านพะเยาที่อยู่ตามลำน้ำอิงในฤดูแล้งที่จะไม่มีน้ำชลประทานไว้ทำการเกษตรกรรม (สันต์ สรคุปต์ นามแฝง ในพะเยารัฐ, ๑๕-๓๐ เมษายน ๒๕๔๗ : ๖) ความว่า

“เรากำลังสนุกสนานอย่างสุดเหวี่ยงกับการสาดน้ำสงกรานต์ที่ริมกว๊านพะเยา โดยเชื่อสนิทใจว่าใช้น้ำเท่าไรก็ไม่วันหมด หรือแม้แต่การสร้างถนนรอบกว๊านโดยจินตนาการ... (แผนการท่องเที่ยวต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยา-ผู้วิจัย)...

แน่นอนว่าความภูมิใจและความใฝ่ฝันครั้งนี้ ตั้งอยู่บนสมมติฐานว่าน้ำในกว๊านพะเยา ต้องมีระดับที่สูงพอสำหรับกิจกรรมทุกอย่างที่กล่าวมา จึงต้องทำทุกวิถีทาง ท่วมทูนทุกอย่างเต็มที่ตามยุทธศาสตร์พัฒนารายได้จากการท่องเที่ยว เพื่อให้กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่ลงทุนทางธุรกิจท่องเที่ยวที่สมบูรณ์แบบ และยุทธศาสตร์เขื่อนนี้ก็ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า น้ำในกว๊านพะเยาสัญญ์ที่สุดสำหรับคนลุ่มน้ำอิงที่อยากกว๊านพะเยา ถึงไม่มีน้ำเล่นสงกรานต์ ก็ช่างมัน!!!”

การส่งเสริมการจัดเทศกาลงานประเพณีต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาถือเป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ที่เข้าไปเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับโครงการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ หลายกิจกรรมในเทศกาลงานประเพณีที่ถูกประยุกต์สร้างขึ้นมาใหม่ เป็นกิจกรรมที่สนองตอบต่อการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว เช่น การสร้างพนังดินป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก การปรับปรุงภูมิทัศน์ถนนชายกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออก

นับได้ว่า ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา โดยเฉพาะถนนเลียบชายกว๊านชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยาเป็นปริมณฑลสาธารณะซึ่งเป็นที่ยอมรับของกิจกรรมมากมาย โดยเฉพาะกิจกรรมเทศกาลงานประเพณีที่พยายามสร้างเป็นจุดขายให้กับจังหวัดพะเยาเพื่อสร้างบรรยากาศการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้น

จากข้างต้น จะเห็นว่า ในอาณาบริเวณต่าง ๆ ของกว๊านพะเยาต่างก็มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องพยายามส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในรูปแบบต่าง ๆ ความสำคัญในที่นี่ คือ โครงการพัฒนากว๊านพะเยาในสมัยปัจจุบันนี้ต้องคำนึงถึงนโยบายการส่งเสริมให้กว๊านพะเยาเป็นแหล่งท่องเที่ยว อิทธิพลนี้แสดงออกอย่างชัดเจนใน พ.ศ. ๒๕๔๕ ซึ่งมีโครงการพัฒนากว๊านพะเยาเกิดขึ้นมากมายที่แสดงถึงการส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่น การสร้างพนังดินกั้นน้ำของชุมชนรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก ซึ่งเป็นความพยายามสร้างและขยายแนวถนนและมีแนวโน้มนำให้เกิดการพัฒนาชุมชนชนบททางฝั่งตะวันตกของกว๊าน

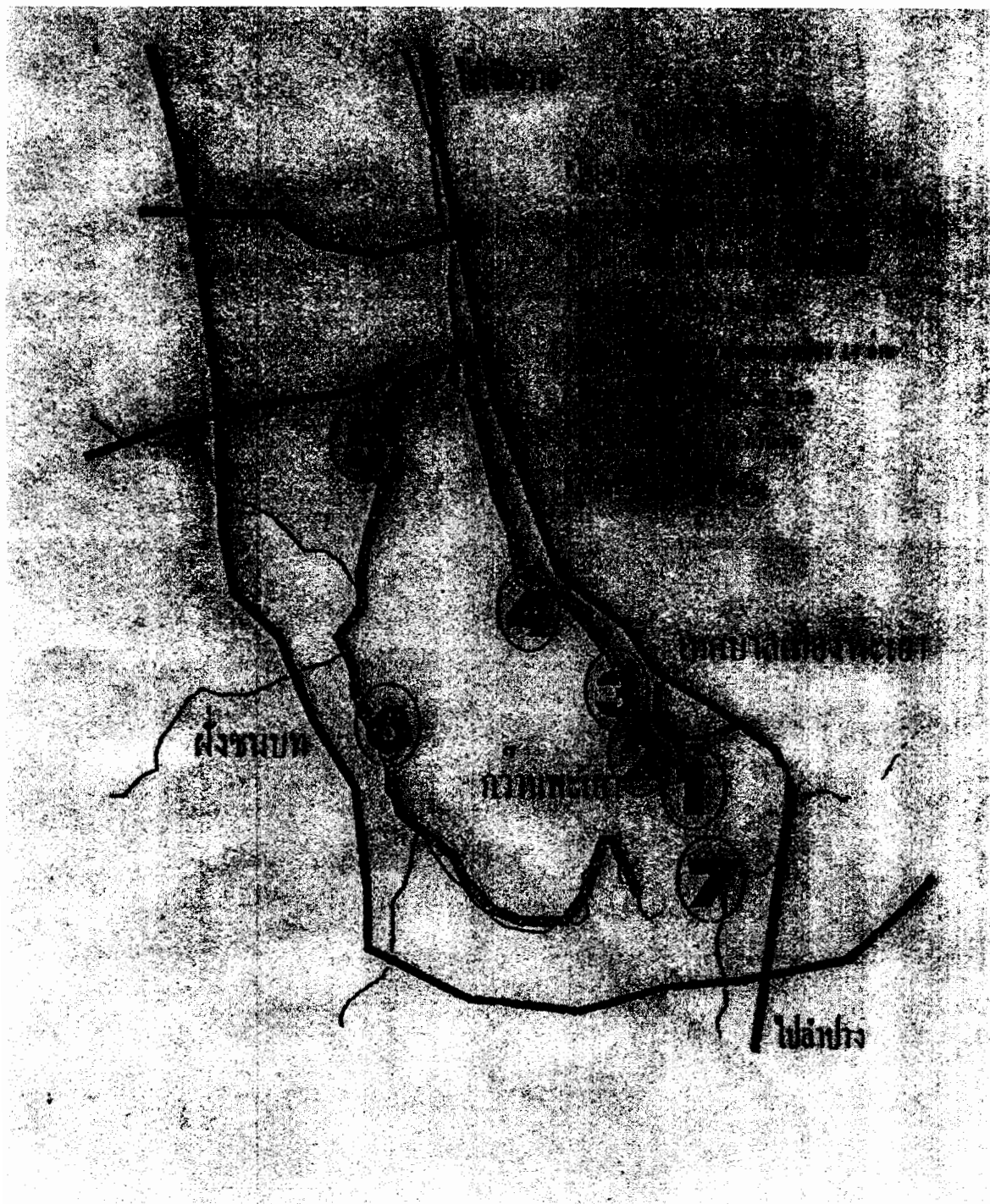
พะเยาให้กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย เนื่องจากเห็นศักยภาพของชุมชนแถบนั้น ที่มีสินค้าโดยฝีมือชาวบ้านตั้งอยู่ และถือว่าเป็นหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประจำจังหวัดพะเยาด้วย เช่น บ้านสันป่าม่วงผลิตการจักสานผักตบชวา บ้านสันเวียงใหม่ทำปลาต้มปลาพริก บ้านร่องไฮทำติ่มมิด และบ้านสางทำครกหิน เป็นต้น ในขณะที่อาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยายังมีศักยภาพที่เป็นแหล่งที่มีคุณค่าสำคัญทางนิเวศวิทยา ประวัติศาสตร์ โบราณคดี วิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนรอบกว๊านพะเยาที่สามารถส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวด้วย ประกอบกับเห็นว่าการสร้างผนังกันน้ำท่วม จะกลายเป็นแนวเขตไปในตัวของการป้องกันการบุกรุกที่กว๊านพะเยา และการป้องกันน้ำท่วมให้กับชุมชนฝั่งตะวันตกด้วย

ดังนั้นจึงไม่แปลกแต่อย่างใดที่โครงการหรือแนวทางการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาในระยะนี้มีลักษณะการมุ่งบูรณาการโครงการของหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดสร้างโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค และกลุ่มชาวบ้านเพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวรอบกว๊านพะเยาอย่างครบวงจร ดังที่มีข้อสังเกตจากนกรกระจอกป่า (นามแฝง ในมติชนรายวัน, ๓๐ ก.ย. ๒๕๔๕ : ๑๒) ว่าโครงการต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นกับกว๊านพะเยา เมื่อนำมาต่อกันแล้วก็จะกลายเป็นภาพต่อ (jigsaw) ของการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยา (ดูแผนที่ที่ ๑๒)

จากข้อสังเกตต่อโครงการพัฒนากว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบหลายโครงการ โดยเฉพาะโครงการสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยาในเขต อบต. ฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาว่าเป็นเหมือนภาพต่อที่ส่งเสริมการท่องเที่ยว และจะสามารถกระจายความเจริญเข้าไปสู่ชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา โดยมีสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้านรอบกว๊านพะเยาฝั่งดังกล่าวเป็นจุดรองรับการท่องเที่ยว นอกเหนือจากสถานที่อื่น ๆ ของฝั่งตะวันตกด้วย เนื่องด้วยผนังป้องกันน้ำท่วมที่สร้าง คาดว่าในอนาคตมีแนวโน้มจะถูกปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นถนนรอบกว๊านพะเยาที่เชื่อมโยงเส้นทางระหว่างชุมชนกว๊านพะเยาฝั่งตะวันออกและตะวันตกให้ติดกัน ทำให้ผู้คนและนักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปท่องเที่ยวและชมสินค้ารอบกว๊านพะเยาได้สะดวกมากขึ้น นอกจากนี้ อาจจะมีการพายเรือแจวข้ามฟากจากฝั่งตะวันออกไปสู่ฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา โดยเริ่มมีการจัดทำท่าเทียบเรือขึ้น ณ บริเวณสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาแล้ว และมีโครงการจะจัดทำท่าเทียบเรือที่หมู่บ้านสันหนองเหนียวในลำดับต่อไป

โครงการหลาย ๆ โครงการนั้นได้รับการกล่าวขวัญกันมากถึงการที่จะสามารถส่งเสริมให้เกิดกระแสการท่องเที่ยวซึ่งจะสร้างรายได้และเงินหมุนเวียนให้กับชาวพะเยา และเป็นการส่งเสริมสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของกว๊านพะเยา

นโยบายการพัฒนาจังหวัดและกว๊านพะเยาได้ดำเนินต่อมาและได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนที่ตั้งอยู่รอบกว๊านพะเยาตั้งแต่การปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต โดยเฉพาะชุมชนเมือง ส่วนในชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยามีสำนักงานพัฒนาชุมชน องค์การบริหารส่วนตำบลได้เข้าไปช่วยเหลือและพัฒนาในด้านต่าง ๆ มากมาย โดยเฉพาะด้านอาชีพของชาวบ้านตามนโยบายของภาครัฐ ซึ่งในปัจจุบัน นโยบายหนึ่ง

แผนที่ที่ ๑๒ ตัวอย่างโครงการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยา

ที่มา : หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน (.....พ.ศ. ๒๕๔๕)

ตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) มีบทบาทอย่างสูงกับชุมชนดังกล่าวในการพัฒนาอาชีพของชาวบ้านให้เกิดขึ้น

นโยบายและการดำเนินการดังกล่าว เป็นที่รับรู้กันโดยทั่วไปว่า กวี้นพะเยาถูกถือให้เป็นสถานที่สำคัญในการของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยา เป็นจุดศูนย์รวมของบรรดาสรรพสิ่งต่าง ๆ ที่สามารถจะเสริมสร้างรายได้ให้กับประชาชนทั้งในด้านแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรม สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ธุรกิจการท่องเที่ยวภาคบริการ ฯลฯ โครงการพัฒนา กวี้นพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

ประเด็นสำคัญในที่นี้คือ การพัฒนาอาชีพของชาวบ้านรอบกวี้นพะเยาเป็นสิ่งที่สำคัญมากในสายตาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งพิจารณาเห็นว่าชุมชนรอบกวี้นพะเยามีศักยภาพและความเหมาะสมหลายประการซึ่งมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวประจำ โดยนำแนวทางการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสู่กวี้นพะเยาและชุมชนโดยรอบ เนื่องจากมีทำเลที่ตั้งที่นับว่าเป็นจุดศูนย์กลางของจังหวัดพะเยา ซึ่งมีทั้งแหล่งท่องเที่ยวและศูนย์บริการการท่องเที่ยวที่อยู่ในเมือง แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ แหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม และแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเลือกซื้อสินค้าประจำจังหวัด ตลอดจนเป็นศูนย์กลางในการจัดงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ประจำจังหวัดพะเยาที่สามารถดึงดูดประชาชนได้มากที่สุด

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกวี้นพะเยาฝั่งตะวันตกนั้น ถูกถือว่าเป็นเครื่องมือที่จะกระจายความเจริญไปสู่ชุมชนฝั่งตะวันตก โดยมีอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเป็นกลไกในการขับเคลื่อนที่จะเข้าไปเสริมต่อกับผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกวี้นพะเยาฝั่งตะวันตกที่มีอยู่แล้วเป็นฐานในการรองรับและสามารถพัฒนาให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวได้ต่อไป ที่มีทั้งผลิตภัณฑ์ชุมชน โฮมสเตย์ (home stay) แหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม อยู่ในพื้นที่เดียวกัน

การพัฒนากวี้นพะเยาและชุมชนโดยรอบของจังหวัดพะเยา ยังเป็นการพยายามนำธุรกิจการท่องเที่ยวเข้าไปมีความสัมพันธ์กับการสร้างความเข้มแข็งและการพึ่งตนเองของชุมชน โดยชูกระแสการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม ที่ให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา วัฒนธรรมท้องถิ่นซึ่งชาวบ้านมีวิถีชีวิตและรากฐานทางประวัติศาสตร์ที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งกับกวี้นพะเยาที่มักจะได้รับการนำเสนอและอ้างอิงความชอบธรรมสำหรับดำเนินโครงการดังกล่าวอยู่บ่อยครั้ง นอกเหนือจากที่จะต้องมีการทำงานตามบทบาทหน้าที่ประจำของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมการอนุรักษ์ ดูแล บำรุง รักษา กวี้นพะเยา อันเป็นเส้นเลือดหล่อเลี้ยงชีวิตของชาวพะเยาตามปกติ

เครือข่ายคนกินน้ำแม่เดียวกัน : จากต้นน้ำอิง กว๊านพะเยา สู่มแม่น้ำโจง

ใน พ.ศ. ๒๕๕๒ หลังจากวิกฤตเศรษฐกิจของประเทศไทย รัฐบาลมีโครงการฟื้นฟูเศรษฐกิจในลักษณะต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดการรวมตัวกันเป็นองค์กรประชาสังคมเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ หนึ่งในโครงการที่สำคัญคือ โครงการที่ดำเนินการโดยกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF-Social Investment Fund) ซึ่งกองทุนนี้มีการสนับสนุนให้จังหวัดต่าง ๆ ดำเนินการเพื่อพัฒนาความเข้มแข็งของกลุ่มองค์กรชาวบ้านและประชาสังคมผ่านโครงการต่าง ๆ ซึ่ง ในจังหวัดพะเยาเองก็มีการจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมขึ้น โดยมีคณะกรรมการที่มาจากองค์กรภาคเอกชน องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรชาวบ้านหลายองค์กรเข้าร่วมเป็นกรรมการ ซึ่งมี นายประพันธ์ เทียนวิหาร^{๓๖} เป็นผู้ประสานงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมจังหวัดพะเยา (SIF)

การจัดตั้งคณะกรรมการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมจังหวัดพะเยา ได้เข้ามาช่วยหนุนเสริมกระบวนการทำงานด้านการอนุรักษ์และพัฒนาคว๊านพะเยาโดยใช้หลักภูมิปัญญาท้องถิ่นขององค์กรชาวบ้าน โดยได้สนับสนุนการดำเนินการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนรอบคว๊านพะเยาใน ๔ ชุมชน ได้แก่ บ้านร่องไฮ ชุมชนประตูประสาธ ชุมชนบ้านสันแกลบคำ และชุมชนบ้านแท่นดอกไม้ จนในที่สุด ได้มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ประมงพื้นบ้านคว๊านพะเยาขึ้นที่ชุมชนบ้านสันแกลบคำ

ในระยะต่อมา โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้เข้ามาขยายการสนับสนุนการดำเนินการขององค์กรชาวบ้านที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์คว๊านพะเยาเพิ่มเติม โดยพยายามให้องค์กรชาวบ้านรอบคว๊านพะเยาที่ทำงานทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมตัวกันในรูปของชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำคว๊านพะเยา ซึ่งส่วนใหญ่คือ กลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนรอบคว๊านพะเยา ๑๑ ชุมชน และชมรมชาวประมงรอบคว๊านพะเยา

แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า การหนุนเสริมกระบวนการอนุรักษ์คว๊านพะเยาของโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา มีพื้นที่ในการดำเนินการเพื่อสนับสนุนให้ชุมชนชาวประมงบางชุมชนรอบคว๊านพะเยาจัดตั้งและดำเนินการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลากว๊านพะเยาที่บ้านสันหนองเหนียว-สันต้นฝิ่งเท่านั้น ซึ่งแตกต่างจากคณะกรรมการกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม จังหวัดพะเยาที่มีพื้นที่ดำเนินการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาอีกพื้นที่หนึ่งในบริเวณชุมชนรอบคว๊านพะเยา แต่มีกิจกรรมในการสนับสนุนที่คล้ายคลึงกัน ได้แก่ การจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน การกำหนดกฎระเบียบเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลา และปล่อยปลากว๊านพะเยา

^{๓๖} นายประพันธ์ เป็นผู้อำนวยการศูนย์สังคมพัฒนา สังคมมณฑลเชียงใหม่ เขตพะเยา ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนของคริสตศาสนา นิกายโรมันคาทอลิกในจังหวัดพะเยา ตั้งอยู่ที่ถนนพหลโยธินสายใน-บ้านคำ อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา มีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาท้องถิ่น โดยการจัดทำผ้าป่าข้าว อนึ่งนายประพันธ์มีศักดิ์เป็นน้องชายของบาทหลวงนิพจน์ เทียนวิหาร ซึ่งเป็นผู้นำของสภาคริสตจักรคาทอลิกภาคเหนือ และมีบทบาทในการประยุกต์หลักธรรมทางศาสนาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่นเป็นอย่างมาก

แต่อย่างไรก็ตาม โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้มีฐานการดำเนินการที่กว้างขวางกว่าการสนับสนุนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม จังหวัดพะเยา เนื่องจากโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้สนับสนุนการพัฒนาป่าชุมชนรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะอย่างยิ่งได้เข้าไปหนุนเสริมกิจกรรมขององค์กรชาวบ้านบ้านต้าใน ตำบลบ้านต้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา โดยจัดทำเป็นแหล่งเรียนรู้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บ้านต้าใน ซึ่งมีกิจกรรมหลายประการ ได้แก่ การสำรวจสภาพป่าต้นน้ำ การกำหนดแนวเขตป่าชุมชน การบวชป่าสืบชะตาแม่น้ำ และเลี้ยงผีขุนน้ำ การจัดทำป้ายแหล่งการเรียนรู้และศึกษาธรรมชาติในป่าชุมชน การกำหนดกฎระเบียบป่าชุมชน จนถึงการร่วมในการผลักดัน พ.ร.บ.ป่าชุมชนร่วมกับเครือข่ายป่าชุมชนภาคเหนือ

และในระยะต่อมา โครงการพะเยาเพื่อพัฒนามีความพยายามที่จะรวมกลุ่มชาวประมงรอบกว๊านพะเยาที่ได้รับการสนับสนุนในการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนจากสององค์กรให้เข้าด้วยกัน โดยดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเรื่อง สถานภาพและวิถีชีวิตของชาวประมงรอบกว๊านพะเยา (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖) ขึ้นในเดือนตุลาคม ๒๕๔๕ ซึ่งได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากมูลนิธิกองทุนไทยและ Canada Fund เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการรวมกลุ่มของชาวประมงชุมชนต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยา

ฐานคิดหลักของการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนชาวประมงรอบกว๊านพะเยาในระยะนั้น คือ การแบ่งเขตหวงห้ามการจับสัตว์น้ำกว๊านพะเยาเป็นเขต ๑ และเขต ๒ และการประกาศห้ามจับสัตว์น้ำในฤดูวางไข่ขององค์กรภาครัฐ (คูบทที่ ๔) กลายเป็นประเด็นที่ถูกหยิบยกขึ้นมาสนทนาในกลุ่มชาวประมงรอบกว๊านพะเยาและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านการอนุรักษ์กว๊านพะเยาว่าเป็นสิ่งเป็นอุปสรรคต่อการจับสัตว์น้ำของชาวประมงที่อาศัยอยู่ในชุมชนรอบกว๊านพะเยาที่ตั้งอยู่ในเขตที่ ๑ (บริเวณทิศใต้ของกว๊านพะเยา ได้แก่ ชุมชนประจักษ์ประสาธ ชุมชนบ้านต้า และชุมชนบ้านร่องไฮ) ซึ่งเป็นเขตห้ามจับสัตว์น้ำกว๊านพะเยา เนื่องจากเป็นพื้นที่หวงห้ามเพื่อการอนุรักษ์และเพาะพันธุ์ปลา ในขณะที่ชาวประมงที่อาศัยอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขต ๑ หากจะจับปลาจะต้องพายเรือออกมาจากเขต ๑ ของกว๊านพะเยาเพื่อไปจับปลาเขตที่ ๒ อันเป็นเขตที่อนุญาตให้มีการจับสัตว์น้ำได้ (บริเวณทิศเหนือของกว๊านพะเยา ได้แก่ บริเวณบ้านร่องห้า บ้านต้อม สันตันผึ่ง สันหนองเหนียว สันเวียงใหม่ ฯลฯ) ซึ่งอยู่ในบริเวณที่ห่างออกไปจากชุมชนตนเองมาก ในขณะที่เดียวกันการพายเรือไปจับปลากว๊านพะเยาในเขตที่ ๒ ซึ่งอยู่ห่างไกลจากชุมชนยังเสี่ยงต่อสภาพดินฟ้าอากาศที่แปรปรวน ซึ่งอาจเป็นอันตรายต่อชีวิตของชาวประมงได้

ดังนั้น การจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชาวประมง จึงเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ชาวประมงเห็นว่าชุมชนของตนเองสามารถจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของตนเองได้ ทั้งยังสามารถเป็นเครื่องมือที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มและมีสำนึกร่วมในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมร่วมกัน ซึ่งจะก่อให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชน ในขณะที่เดียวกัน เขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำของชุมชนที่ถูกนำมาใช้

ต่อรองกับเขตหวงห้ามเพื่อการจับสัตว์น้ำในบริเวณกว๊านพะเยาของภาครัฐ โดยหลังจากมีการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนแล้ว มีความพยายามของชาวประมงที่เสนอและต่อรองกับสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา และสำนักงานประมงจังหวัดพะเยา เพื่อให้ยกเลิกหรือผ่อนผันเขตหวงห้ามในการจับสัตว์น้ำของภาครัฐ โดยเสนอว่า ชุมชนชาวประมงชุมชนต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยาจะดำเนินการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนให้มีจำนวนที่เท่ากับพื้นที่ในเขตหวงห้ามจับสัตว์น้ำของภาครัฐ แต่การต่อรองดังกล่าว องค์การภาครัฐที่เกี่ยวข้องไม่ยินยอม และกล่าวหาว่าเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนชาวประมงที่จัดทำขึ้น เป็นเขตอนุรักษ์เถื่อน และยังก่อให้เกิดทัศนียภาพที่ไม่สวยงามต่อกว๊านพะเยา เนื่องจากเป็นการจัดทำเขตด้วยไม้ แต่อย่างไรก็ตาม สถานีประมงน้ำจืดได้อะลุ่มอະล่วยต่อชาวประมงที่อาศัยอยู่ในเขต ๑ ให้สามารถเข้ามาจับสัตว์น้ำในเขต ๑ โดยร่นระยะของเขตหวงห้ามในเขต ๑ เข้ามาประมาณ ๕๐ เมตร

ในระยะเวลาใกล้เคียงกันนั้น จากการสนับสนุนของกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมจังหวัดพะเยาและโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ทำให้ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยามีการขยายตัวในการรวมกลุ่มออกไปเป็นเครือข่ายขององค์กรชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยา ซึ่งมีทั้งการสร้างเครือข่ายในกลุ่มองค์กรที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพะเยา ตลอดจนเข้าร่วมตัวกันเป็นเครือข่ายเดียวกับประเด็นปัญหาอื่น ๆ ด้วยเช่นกัน เช่น การดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพะเยา ได้มีการจัดสัมมนาถอดบทเรียนระหว่างชุมชนในลุ่มน้ำอิง การศึกษาคุณภาพในภูมิภาคอื่น ๆ และการนำเสนอผลการศึกษารวบรวมสถานการณ์ปัญหาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมดังกล่าวเป็นผลทำให้เกิดการสร้างเครือข่าย ซึ่งเป็นกลวิธีที่ทำให้เครือข่ายเกิดความร่วมมือเป็นภาวการณ์ระหว่างชุมชนต่าง ๆ ที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพะเยา โดยพยายามจะถอดบทเรียนการทำงานของกลุ่มต่าง ๆ ทั้งด้านการสรุปสถานการณ์ปัญหา การดำเนินการป้องกันและแก้ไข ผลสำเร็จและล้มเหลว และการดำเนินการในอนาคต

การสร้างเครือข่ายดังกล่าวทำให้องค์กรชุมชนที่ทำงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาเห็นได้ว่า ในพื้นที่ต่าง ๆ ของลุ่มน้ำอิงไม่เฉพาะแต่กว๊านพะเยา มีการรวมกลุ่มของชาวบ้านในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เกิดก่อน พ.ศ. ๒๕๔๐ ที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของรัฐและการสัมปทานป่าของเอกชน ได้แก่ กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ชมรมชาวประมงกว๊านพะเยา เครือข่ายลุ่มน้ำลาว-ยวน กลุ่มฮักแม่น้ำอิง กลุ่มลุ่มน้ำอิงตอนล่าง และกลุ่มลุ่มน้ำอิงตอนกลาง

และกิจกรรมในแต่ละกลุ่มก็มีความคล้ายคลึงกันในการดำเนินการเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กล่าวคือ เป็นการดึงหรือฟื้นฟูแนวคิดวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยวิธีการของชาวบ้าน เช่น การบวชป่า การ

จัดการป่าชุมชน โดยมีฐานคิดเรื่อง “ป่าหน้าหมู่บ้าน” การทำ “วังมัจฉา” หรือเขตอนุรักษ์และรักษาพันธุ์ปลาของชุมชน การเลี้ยงฝิขุนน้ำ การสืบชะตาแม่น้ำและการสืบชะตากรวบน้ำพะเยา ฯลฯ

ดังนั้น เมื่อมองลงไปในพื้นที่ของกลุ่มน้ำอิง (ดูแผนที่ที่ ๑๓) นอกจากจะเห็น โครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐในบริเวณต่าง ๆ ของลุ่มน้ำอิงทั้งหมดแล้ว อีกด้านหนึ่งก็มองเห็นบริเวณพื้นที่ต่าง ๆ ของลุ่มน้ำอิงที่มีกลุ่มชาวบ้านกำลังทำงานในการอนุรักษ์ลุ่มน้ำอิงทั้งหมดเอาไว้เกิดขึ้นด้วย เช่น กลุ่มอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา กลุ่มชักป่าศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ กลุ่มเครือข่ายชาวประมงกว๊านพะเยาซึ่งมีการสร้างวังมัจฉาหรือเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน ๔ ชุมชนรอบกว๊านพะเยา และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนลุ่มน้ำอิงตอนล่าง

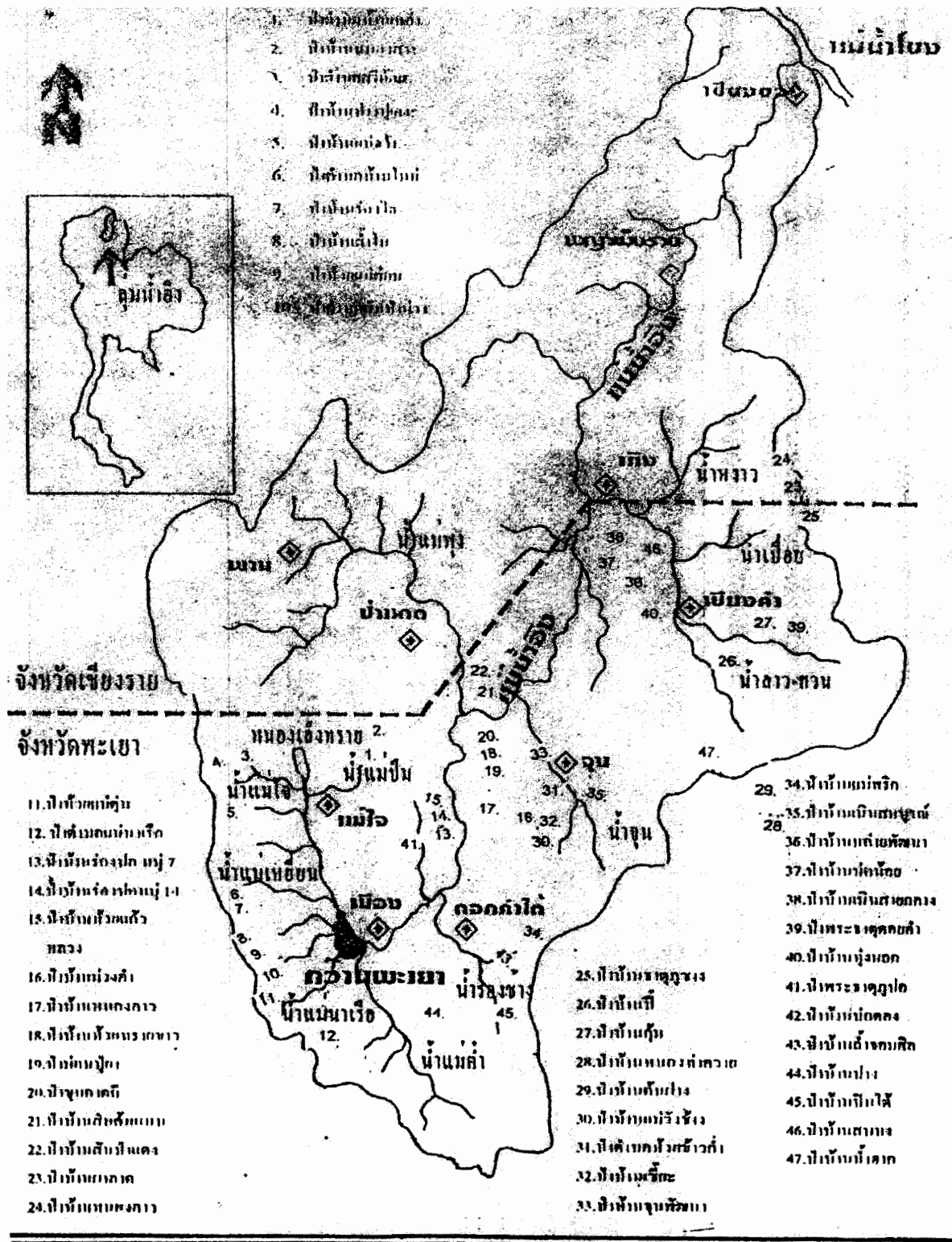
กล่าวได้ว่า การสร้างเครือข่ายฯ ดังกล่าว ถูกพัฒนาให้อยู่ในรูปของกลุ่มภาคีที่มีแนวความคิดในการสร้างสำนึกร่วมระหว่างองค์กรชาวบ้านที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ระบบคิดแบบ “คนกินน้ำแม่เดียวกัน” ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อถึงกันและกันตั้งแต่พื้นที่ป่าต้นน้ำ กว๊านพะเยา ลุ่มน้ำอิง และป่าชุมชนรอบลุ่มน้ำอิง

การดำเนินการที่นอกเหนือจากนั้น เพื่อสร้างเสริมองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ลุ่มน้ำของชาวบ้านแบบ “คนกินน้ำแม่เดียวกัน” ถูกขยายไปสู่สาธารณชนในจังหวัดพะเยาด้วยวิธีการเผยแพร่เป็นหนังสือประกอบการสัมมนา หนังสือจัดจำหน่ายและรายงานการศึกษาวิจัยด้วย เช่น ลุ่มน้ำอิง สหวิทยา วิเศษ และคณะ, ๒๕๔๖) ฤดูกาลแห่งป่าบ้านคำใน (มปป.) ๓ ทศวรรษป่าชุมชนท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย (๒๕๔๒) ป่าชุมชนพะเยา: ความหมายชีวิต อิศระ สิทธิแห่งการตัดสินใจ (นิคม บุญเสริม บก., ๒๕๔๔) กว๊านพะเยา: บทเรียนและความทรงจำ (ชัยวัฒน์ จันธิมา, ๒๕๔๕) และหนังสือเรื่องคนน้ำป่า ภูเขาพยาว บทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงโดยองค์กรชุมชน (ชนากานต์ วงศ์วารินทร์ และคณะ, ๒๕๔๖) ตลอดจนหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดพะเยา (พะเยารัฐ) ที่เริ่มดำเนินการใน พ.ศ. ๒๕๔๖

การสร้างวังมัจฉาหรือเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน ๔ ชุมชนรอบกว๊านพะเยา และกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนลุ่มน้ำอิงตอนล่าง

กล่าวได้ว่า การสร้างเครือข่ายฯ ดังกล่าว ถูกพัฒนาให้อยู่ในรูปของกลุ่มภาคีที่มีแนวความคิดในการสร้างสำนึกร่วมระหว่างองค์กรชาวบ้านที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ระบบคิดแบบ “คนกินน้ำแม่เดียวกัน” ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงและส่งผลกระทบต่อถึงกันและกันตั้งแต่พื้นที่ป่าต้นน้ำ กว๊านพะเยา ลุ่มน้ำอิง และป่าชุมชนรอบลุ่มน้ำอิง

การดำเนินการที่นอกเหนือจากนั้น เพื่อสร้างเสริมองค์ความรู้ในการอนุรักษ์ลุ่มน้ำของชาวบ้านแบบ “คนกินน้ำแม่เดียวกัน” ถูกขยายไปสู่สาธารณชนในจังหวัดพะเยาด้วยวิธีการเผยแพร่เป็นหนังสือประกอบการสัมมนา หนังสือจัดจำหน่ายและรายงานการศึกษาวิจัยด้วย เช่น ลุ่มน้ำอิง สหวิทยา วิเศษ และคณะ, ๒๕๔๖) ฤดูกาลแห่งป่าบ้านคำใน (มปป.) ๓ ทศวรรษป่าชุมชนท่ามกลางความสับสนของ

แผนที่ที่ ๑๓ แผนที่ป่าชุมชนในเขตลุ่มน้ำอิง

ที่มา : นิคม บุญเสริม. (๒๕๔๔). ป่าชุมชนพะเยา. หนังสือประกอบงานมหกรรมป่าชุมชน ทางออกคนกับป่า 28-30 มีนาคม ๒๕๔๔ ณ บ้านน้ำเกี๋ยน ต.น้ำเกี๋ยน กิ่ง อ.ภูเพียง จ.น่าน. หนังสือชุดป่าชุมชนภาคเหนือ เล่ม ๓. กรุงเทพฯ ; บี.เอส.การพิมพ์.

สังคมไทย (๒๕๔๒) ป่าชุมชนพะเยา : ความหมายชีวิต อิศระ สิทธิแห่งการตัดสินใจ (นิคม บุญเสริม บก., ๒๕๔๔) กวีานพะเยา : บทเรียนและความทรงจำ (ชัยวัฒน์ จันธิมา, ๒๕๔๕) และหนังสือเรื่อง คนน้ำป่า ภูเขาพยาว บทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงโดยองค์กรชุมชน (ชนากานต์ วงศ์วารินทร์ และคณะ, ๒๕๔๖) ตลอดจนหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นของจังหวัดพะเยา (พะเยารัฐ) ที่เริ่มดำเนินการใน พ.ศ. ๒๕๔๖

การรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ ในรูปของภาคีหรือเครือข่ายขององค์กรชาวบ้านและองค์กรพัฒนาเอกชนในลุ่มน้ำอิง ที่เรียกว่าเป็นระบบคิดแบบ “คนกินน้ำแม่เดียวกัน” เป็นพลังสำคัญของกลุ่มนี้ ที่นอกเหนือจากการดำเนินงานในกลุ่มเครือข่ายแล้ว ยังส่งผลให้กลุ่มเครือข่ายฯ ดังกล่าวมีการรวมตัวเป็นระยะ ๆ เพื่อเรียกร้อง คัดค้าน ตั้งข้อสังเกต วิเคราะห์ปัญหา และเสนอแนะแนวทางการแก้ไขในเวลาที่ มีโครงการพัฒนา กวีานพะเยาหรือลุ่มน้ำอิงของภาครัฐ ซึ่งจะถูกพิจารณาว่าจะส่งผลเสียต่อระบบนิเวศของ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตลอดจนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกวีานพะเยา

ในขณะเดียวกัน การรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของ องค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาเพื่อส่งเสริมการทำงานขององค์กรชาวบ้านนั้น ไม่ได้มีการรวมกลุ่ม กันเป็นเครือข่ายที่สนใจทำงานในประเด็นเดียว แต่การรวมกลุ่มเครือข่ายยังได้ขยายออกไปนอกประเด็น อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการทำงานขององค์กรชุมชน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทุนเพื่อการลงทุนทาง สังคม จังหวัดพะเยาให้มีการถอดบทเรียนของกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ทำงานในประเด็นต่าง ๆ นอกเหนือจากประเด็นด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการสัมมนาเพื่อถอดบทเรียน มี การรวมกลุ่มองค์กรชาวบ้านที่ทำงานในประเด็นต่าง ๆ ร่วมกัน เป็น ๘ เครือข่าย (สรุปรายงาน สัมมนา ถอดบทเรียนเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน ๘ เครือข่าย ๒๘ - ๒๙ ตุลาคม ๒๕๔๕, เอกสารอัดสำเนา) ได้แก่ เครือข่ายผู้คิดเชื่อจังหวัดพะเยา เครือข่ายออมทรัพย์เพื่อชีวิต ศูนย์รวมน้ำใจธนาคารหมู่บ้าน เครือข่ายลุ่มน้ำอิง เครือข่ายหอมเมือง เครือข่ายธนาคารข้าวเปลือก สถาบันการเงินชุมชน เครือข่าย ฌาปนกิจสงเคราะห์ และเครือข่ายเกษตรกรรมทางเลือก

การรวมตัวเป็นเครือข่าย ๘ เครือข่าย มีวัตถุประสงค์เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้บทเรียน และ ประสบการณ์ในการทำงานของแต่ละเครือข่ายองค์กรชาวบ้านในจังหวัดพะเยา นอกจากนี้ ยังมีเครือข่าย ต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาเข้าร่วมอีกหลายเครือข่ายด้วย เช่น เครือข่ายพระสงฆ์ เครือข่ายประมงพื้นบ้าน เครือข่ายผู้ดูแลเด็ก และเครือข่ายกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต

การสร้างเครือข่ายตามกลุ่มปัญหา และเครือข่ายพื้นที่เป็นยุทธศาสตร์ขององค์กรพัฒนาเอกชน ภาคเหนือเป็นการสานพลังขององค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนเข้าด้วยกัน เป็นยุทธศาสตร์การ ขยายพื้นที่ ทำให้เสียงของคนชายขอบดังมากกว่าเดิม และยังหมายถึงการขยายพื้นที่ทางสังคมที่ทำให้ ประชาชนมีโอกาสสร้างพลังต่อรองและสร้างความเข้าใจต่อสาธารณะมากขึ้น

วาทกรรมและการต้านทานภาพต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในอาณาบริเวณกวันพะเยา

การเสนอแนวทางการพัฒนา กวันพะเยา ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวของหน่วยงานต่าง ๆ นั้น ส่วนใหญ่ได้รับความเห็นชอบให้ดำเนินการได้จากคณะกรรมการพัฒนา กวันพะเยา และการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมของ อบต.รอบกวันพะเยาทางทิศตะวันตกซึ่งถือว่าเป็นโครงการใหญ่และสำคัญที่สุด และเป็นโครงการที่ถูกจับตามองและพูดคุยกันมากในหมู่ประชาชนทั่วไปในจังหวัดพะเยา ยิ่งไปกว่านั้นคือ โครงการดังกล่าวนำมาสู่การแสดงความคิดเห็นของกลุ่มอนุรักษ์และองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยา ซึ่งมีแนวทางคัดค้านตั้งข้อสังเกตต่อรายละเอียดในโครงการดังกล่าว

กระบวนการตั้งข้อสังเกตและคัดค้านโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมได้รับการนำเสนอโดยเครือข่ายกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยา ซึ่งมีทั้งนักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการและสื่อมวลชนท้องถิ่นที่เคยทำงานร่วมกันมาก่อน^{๓๗} ในช่วงต้นของการรวมกลุ่มและการพยายามเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารการทำงานของกลุ่มและการตั้งข้อสังเกตของดำเนินโครงการสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมให้สาธารณชนได้รับรู้มักจะกระทำการสัมภาษณ์และการพูดคุยกันในกลุ่มและนำข้อคิดเห็นของกลุ่มเผยแพร่ผ่านหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นและหนังสือพิมพ์ของส่วนกลางที่ตนเองสังกัดอยู่เป็นประจำ

กระบวนการสร้างข้อสงสัยต่อโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมถูกเผยแพร่อย่างชัดเจนในหนังสือพิมพ์มติชน (มติชนรายวัน, ๓๑ มกราคม ๒๕๔๕ : ๑๕) โดยตั้งข้อสังเกตไว้ว่า ว่าการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกวันพะเยา ในที่สุดแล้วก็จะกลายเป็นการก่อสร้างถนนรอบกวันพะเยา และมีข้อสงสัยอยู่ ๘ ประการด้วยกัน ได้แก่ ๑) ความยังไม่มั่นใจว่าโครงการดังกล่าวจะป้องกันน้ำท่วมได้จริง ๒) โครงการนี้มีลักษณะสั่งการจากเบื้องบน (Top Down) ๓) โครงการไม่ได้อยู่ในแผนพัฒนาตำบล ๕ ปีของ อบต. ๔) โครงการไม่ได้ผ่านการรับฟังหรือปรึกษาหารือจากประชาชนในพื้นที่ก่อนที่จะเสนอโครงการ ๕) โครงการได้รับงบประมาณมาแล้ว แต่แบบแปลนการก่อสร้างยังไม่เกิดขึ้น ๖) โครงการนี้ยังไม่ได้ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการพัฒนา กวันพะเยา และการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา และ ๗) โครงการดังกล่าวไม่ได้คำนึงถึงการที่ กวันพะเยา ได้ถูกระบุให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มี

^{๓๗} เช่น นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก ประธานสภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา และอาจารย์มหาวิทชาติชนเรศวร วิชาเขตสารสนเทศพะเยา, นายนิคม บุญเสริม ผู้อำนวยการโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา (มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนาในปัจจุบัน), นายชัยวัฒน์ จันธิมา เป็นเจ้าหน้าที่วิชาการและข้อมูลของโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ซึ่งต่อมาก็ผันตัวเองมาเปิดหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นรายปักษ์ของจังหวัดพะเยา ชื่อ “พะเยารัฐ” ใน พ.ศ. ๒๕๔๖-๒๕๔๗ และนางสาวสายอรุณ ปิณะดวงเป็นสื่อมวลชนท้องถิ่นในจังหวัดพะเยาที่อยู่ในสังกัดหนังสือพิมพ์มติชนและหนังสือพิมพ์ผู้จัดการของจังหวัดพะเยา และสมัยก่อนหน้านั้นนางสาวสายอรุณ ปิณะดวงก็ทำงานและเป็นผู้สื่อข่าวประจำสำนักงานของคุณชัยวัฒน์ด้วยตลอดจนเป็นเครือข่ายเดียวและเคยทำงานร่วมกับโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อมในจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น จึงนับว่าการเคลื่อนไหวครั้งนี้เกิดมาจากการกระตุ้นส่งเสริมของเครือข่ายของกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยา

ความสำคัญระดับนานาชาติ ซึ่งหากจะดำเนินการใด ๆ จะต้องมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) ก่อน

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การอนุมัติโครงการอย่างเร่งด่วนจนผิดสังเกต ที่ความจริงไม่ได้อยู่ในแผน ๕ ปีของ อบต. และยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงของโครงการนั้น ทำให้เกิดข้อสงสัยว่าโครงการดังกล่าวไม่มีความชัดเจน และมีวาระซ่อนเร้น (สายอรุณ ปิณะดวง, ...๒๕๔๕) ซึ่งอาจจะเอื้อผลประโยชน์ทางธุรกิจการทองเที่ยวให้แก่กลุ่มนายทุนภายนอกที่มีการตกลงซื้อขายที่ดินริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกจากชาวบ้านไว้แล้วเป็นส่วนใหญ่

จนในที่สุดเมื่อวันที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ กลุ่มนี้ได้จัดให้มีการประชุมร่วมกันโดยใช้ชื่อกลุ่มในครั้งนั้นว่า “เครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา” เพื่อวิเคราะห์ผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยา จนในที่สุดที่ประชุมมีมติจัดทำจดหมายเปิดผนึก (เครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา, จดหมายเปิดผนึกถึงพี่น้องประชาชนชาวจังหวัดพะเยา) และหนังสือเสนอต่อรองประธานกรรมการการมีส่วนร่วมของประชาชน (นางเตือนใจ ดีเทศน์ – ตำแหน่งในขณะนั้น) กรรมการสิ่งแวดล้อมวุฒิสภา คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและคณะอนุกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งชาติโดยได้เข้าชื่อขึ้นหนังสือคัดค้านโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา เนื่องจากเกรงว่าจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และอ้างถึงกว๊านพะเยาเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญระดับนานาชาติ ดังนั้นการกระทำใด ๆ ที่อาจจะทำให้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและการเปลี่ยนแปลงแก่กว๊านพะเยานั้น จึงมีข้อเสนอ ดังนี้ (เครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา, วันที่ ๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ ; www.thaingo.org.database2.dp1.1010762940)

๑. ให้ชะลอการสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยา โดยให้สอบถามเจ้าของพื้นที่คือ ชุมชนรอบกว๊านพะเยาและชุมชนในลุ่มน้ำอิงตลอดทั้งต้นน้ำถึงปลายน้ำ เพื่อให้เกิดความโปร่งใส จนกว่าจะผ่านการประชาพิจารณ์จากประชาชน
๒. กรณีกว๊านพะเยา ถูกจัดให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ขอให้จังหวัดศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อน
๓. โครงการที่เกิดขึ้นกับกว๊านพะเยา ควรได้รับการนำเสนอต่อสาธารณชนโดยเปิดเผยก่อนลงมือดำเนินการ
๔. โครงการต่าง ๆ ก่อนจะดำเนินการ ควรจะมีการปิดป้ายประกาศให้ชัดเจน ทั้งเจ้าของโครงการ งบประมาณ แบบแปลนแก่สาธารณชน”

ในขณะที่ศรัทธาของจังหวัดพะเยา^{๓๘} และแกนนำชาวประมงคนหนึ่ง^{๓๙} ก็ได้ให้สัมภาษณ์กับสื่อมวลชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการดำเนินโครงการในเชิงไม่แน่ใจต่อผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์ของโครงการ

^{๓๘} พระธรรมวิมลโมลี (ปวง วงศ์เรือง) รองเจ้าคณะภาค และเจ้าอาวาสวัดศรีโคมคำ

ดังกล่าว (มติชนรายวัน, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ : ๑๒) เนื่องจากการก่อสร้างไม่เข้าใจในระบบนิเวศและทางน้ำไหลของน้ำลงสู่กว๊านพะเยา ซึ่งการก่อสร้างก็อาจจะทำให้น้ำไม่สามารถไหลเข้าสู่กว๊านพะเยาได้ สะดวกมากยิ่งขึ้น

“ตอนนี้ที่ดินบริเวณรอบ ๆ กว๊านพะเยาเป็นที่ของนายทนหมดแล้ว ถ้าถ้านนทำพนักกันดิน ริสอร์ตก็จะตามมาในไม่ช้า และชาวบ้านคงจะลงไปทำประมงกว๊านอีกไม่ได้...ถ้าโครงการนี้ไม่มีเบื้องหน้าเบื้องหลังจริง เป็นไปได้อย่างไรที่แปลนการก่อสร้างของ อบต. ทั้ง ๕ จะออกมาเหมือนกันหมด (นายจันทร์ดี พิพิธ ให้อัมภาษณ์ – ผู้วิจัย)

...กว๊านพะเยาเป็นสมบัติของชาวจังหวัดพะเยา แต่ทำไมการตัดสินใจที่จะทำโครงการหนึ่งโครงการใดที่มีผลกระทบต่อส่วนรวม จึงมี อบต. รับรู้เท่านั้น เหตุใดจึงไม่มีการสอบถามชาวบ้านก่อน (นายชัยวัฒน์ จันธิมาให้อัมภาษณ์ – ผู้วิจัย)

...ถ้ายุติโครงการนี้ได้ก็ดี เพราะสร้างแล้วไขว่จะป้องกันน้ำท่วมได้ ส่วนจังหวัดเองก็ไม่เคยออกมาชี้แจงว่าจะทำอะไรเพื่อใคร กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่สาธารณประโยชน์ การตัดสินใจทำอะไร ควรฟังความเห็นของคนในท้องถิ่นด้วย (นายวิจิต ถิ่นวัฒนาให้อัมภาษณ์ – ผู้วิจัย)” (สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์, ๑๕-๒๑ มีนาคม ๒๕๔๕ : ๒๕-๒๖)

แต่เมื่อพิจารณาองค์กรภาครัฐที่มีบทบาทในการพัฒนากว๊านพะเยา โดยคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน (นายพิพัฒน์ วงศาโรจน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น) กล่าวเห็นด้วยต่อการสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมแต่ทางหน่วยงานราชการก็จะพยายามสร้างโดยมุ่งเน้นในการพัฒนาเชิงอนุรักษ์ ความว่า

“จะสร้างโดยมุ่งเน้นการพัฒนาในเชิงอนุรักษ์ ในจุดที่แม่น้ำธรรมชาติไหลลง ได้มีการทำบล็อกคอนกรีตรองรับ และผนังที่สูงหนึ่งเมตร จะสามารถทำให้กักเก็บน้ำได้สูงขึ้น โดยเฉพาะในฤดูแล้ง ที่สำคัญป้องกันการบุกรุกกว๊านพะเยา และในอนาคตกว๊านพะเยาจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีงบประมาณรองรับทั้งโครงการระยะสั้นกับโครงการระยะยาว จากรายงานเห็นว่าชาวประมงเพียงกลุ่มเดียวที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ และมีการอ้างเพื่อไม่ให้เกิดความเจริญ” (มติชนรายวัน, ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ : ๑๒)

“ที่สำคัญหากมีถนนรอบกว๊านพะเยา จะทำให้นักท่องเที่ยวชมกว๊านฯ ได้สะดวกมากขึ้น สามารถชมกว๊านได้ใกล้ชิด รถยนต์วิ่งรอบ ๆ ชมทัศนียภาพ” (มติชนรายวัน, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ : ๑๒)

^{๑๖} นายจันทร์ดี พิพิธ คณะกรรมการชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และเป็นชาวประมงบ้านสันตันคั้ง ตำบลบ้านค้อม อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา นายจันทร์ดีเป็นเครือข่ายและทำงานร่วมกับโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาด้วย เช่น ใน พ.ศ. ๒๕๔๕-๒๕๔๖ เป็นหัวหน้าคณะนักวิจัยที่ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยาและโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้รับทุนสนับสนุนจากมูลนิธิไทยเพื่อดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง “วิถีชีวิตและสถานภาพของชาวประมงกว๊านพะเยา” (๒๕๔๖) ซึ่งมีชาวประมง นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา และเจ้าหน้าที่ของโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาเข้าร่วมเป็นคณะนักวิจัยในครั้งนั้น

ซึ่งจังหวัดพะเยาก็ยังคงมีการดำเนินโครงการต่อไป โดยได้จัดให้มีการประชุมรับฟังความคิดเห็นของประชาชน โดยมีกำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ประธานกรรมการบริหาร อบต. และปลัด อบต. ที่มีพื้นที่อยู่ติดกว๊านพะเยาทั้ง ๕ แห่งเข้าร่วมประชุมเมื่อวันที่ ๑๗ มกราคม ๒๕๔๕^{๔๐} ซึ่งที่ประชุมมีความเห็นว่าการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมเป็นความต้องการของประชาชน และต้องการจะดำเนินการต่อไป และมีมติให้สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพะเยา (ชื่อหน่วยงานในขณะนั้น) และสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดพะเยา ให้สำรวจออกแบบและประมาณราคาก่อสร้างเพื่อให้ อบต.ทั้ง ๕ แห่ง ใช้อ้างอิงในการประกวดราคา ทั้งนี้ สำนักงานโยธาธิการจังหวัด ก็ได้เสนอแบบขั้นต้นเพื่อใช้ในการพิจารณาพิจารณา เมื่อวันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ แล้ว และมีการประกาศให้มีการยื่นซองประมูลโครงการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยาเมื่อเดือนเมษายน ๒๕๔๕

อีกทั้ง เมื่อมีการประชุมคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ข้อเสนอเรื่องโครงการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยาขึ้นมาในวาระแจ้งเพื่อทราบ ซึ่งมีการถกเถียงกันอย่างมากระหว่างหัวหน้าส่วนราชการต่าง ๆ ซึ่งมีจำนวนสัดส่วนในคณะกรรมการเป็นส่วนใหญ่กับตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการท้องถิ่น ซึ่งมีจำนวนสัดส่วนที่เป็นกรรมการในชุดนี้น้อยกว่ามาก จึงส่งผลให้มีมติที่ออกมาเห็นชอบกับการดำเนินโครงการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา^{๔๑} และผู้แทนจากสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาจะนำมติดังกล่าวเสนอเพื่อขอความเห็นชอบต่อกรมประมงในฐานะที่เป็นผู้ดูแลรับผิดชอบกว๊านพะเยาตามกฎหมายต่อไป

หลังจากนั้น ต่อมา การยืนยันเพื่อสนับสนุนดังกล่าวเริ่มหนักแน่นขึ้นเรื่อย ๆ เมื่อกลุ่มผู้นำท้องถิ่นรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตก^{๔๒} ก็ได้ยื่นหนังสือแสดงเจตจำนงต้องการให้มีการดำเนินโครงการต่อไป พร้อมกับรายชื่อประชาชนในเขต อบต. ทั้ง ๕ แห่ง ลงชื่อสนับสนุนโครงการประมาณ ๔,๐๐๐ คน ให้กับจังหวัดพะเยาในวันที่ ๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ และประท้วงเอ็นจีโอที่ออกมาคัดค้านการขุดลอกชายฝั่งกว๊านพะเยา หรือมีความเห็นแตกต่างจากกลุ่มของตน และกล่าวหาว่าเป็นพวกขัดขวางความเจริญ (คู่มือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา, วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕ เรื่อง ขอส่ง

^{๔๐} ก่อนหน้านั้น ในวันที่ ๑ มกราคม ๒๕๔๕ กำนันผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ ๕ ตำบลรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกได้ประกาศเสียงตามสายให้ชาวบ้านลงชื่อสนับสนุนการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาแล้ว (คู่มือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา, วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕ เรื่อง ขอส่งรายงานความก้าวหน้าโครงการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา)

^{๔๑} ผลการประชุมมีการลงมติต่อโครงการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา ดังนี้ ๑) ไม่เห็นด้วย ๒ เสียง คือ นายนิคม บุญเสริม และนายวิมล ปิงเมืองเหล็ก ๒) งออกเสียง ๕ เสียง คือ ผู้แทนจากสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา สาธารณสุขจังหวัดพะเยา ธารักษ์จังหวัดพะเยา เกษตรและสหกรณ์จังหวัดพะเยา และหอจดหมายเหตุจังหวัดพะเยา และ ๓) คณะกรรมการที่เหลือ เห็นชอบทั้งหมด รวมทั้งผู้ว่าราชการจังหวัด และรองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา (คู่มือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา, วันที่ ๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕ เรื่อง ขอส่งรายงานความก้าวหน้าโครงการก่อสร้างพนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา)

^{๔๒} แกนนำส่วนใหญ่เป็นนักการเมืองท้องถิ่นขององค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล กำนัน และผู้ใหญ่บ้านของหมู่บ้านและตำบลต่าง ๆ ทางฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา (ดูรายละเอียดในไทยนิวส์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕ : ๑ และ ๑๕) ซึ่งมีจำนวนประมาณ ๓๐๐ คน

รายงานความก้าวหน้าโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา) และเห็นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่สนับสนุนการขุดลอก ประกอบกับปัจจุบันกว๊านพะเยาตื้นเขิน นอกจากนั้นโครงการก่อสร้างผนังกันแนวรอบกว๊านพะเยา จะป้องกันการบุกรุกของนายทุน และกล่าวโจมตีเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา (ชาวบ้านกล่าวว่าคือกลุ่ม NGO-ผู้วิจัย)^{๔๓} และเห็นว่าหากโครงการก่อสร้างผนังรอบกว๊านเสร็จจะทำให้มีถนนเกิดขึ้นรอบกว๊าน การเดินทางก็จะสะดวก ชาวบ้านมีงานทำ นักท่องเที่ยวจะหลั่งไหลเข้ามาท่องเที่ยว ชื่อเสียงของพะเยาก็จะปรากฏในสายตานักท่องเที่ยว (ไทยนิวส์, ๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ : ๑ และ ๑๕ ; ไทยนิวส์, ๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๕ : ๑ และ ๑๕)

จนในที่สุด ประธานคณะกรรมการการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปกรรม คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ (นายวาทัญญู ณ ถลาง) ได้เชิญจังหวัดพะเยา ได้แก่ ปลัดจังหวัด โฆษกจังหวัด และฝ่ายบริหารขององค์การบริหารส่วนตำบลทั้ง ๕ แห่งรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกไปชี้แจงที่สำนักงานนโยบายและสิ่งแวดล้อมในวันที่ ๑๕ มกราคม ๒๕๕๕ และได้เดินทางมาตรวจสอบโครงการก่อสร้างผนังกันน้ำรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกในวันที่ ๒๐ มี.ค. ๒๕๕๕ หลังจากตรวจสอบโครงการผนังกันน้ำกว๊านพะเยาด้านตะวันตก ก็พบว่ากำลังเป็นความขัดแย้งระหว่างผู้สนับสนุน^{๔๔} และกลุ่มที่ต้องการให้ชะลอโครงการเพื่อศึกษาผลกระทบ (กลุ่มเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา) และมีความเห็นว่า จังหวัดพะเยาควรจัดทำแผนแม่บทกว๊านพะเยา เนื่องจากพื้นที่นี้เป็นลุ่มน้ำที่สำคัญ เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมน้ำและวัฒนธรรมข้าวทางประวัติศาสตร์ ดังนั้น การจะพัฒนาใด ๆ จะต้องมองภาพรวมตั้งแต่ต้นน้ำอิงจนไหลลงสู่แม่น้ำโขงที่อำเภอเชียงของ จึงขอให้มีการศึกษาทางวิชาการอย่างจริงจัง (มติชนรายวัน, ๒๑ มีนาคม ๒๕๕๕) โดยให้จังหวัดทำการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมและจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาก่อน

ยิ่งไปกว่านั้น กรมประมงซึ่งเป็นหน่วยงานที่ดูแลรับผิดชอบกว๊านพะเยาโดยตรง ผ่านการมอบอำนาจให้สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ได้มีหนังสือแจ้งให้ อบต. ทั้ง ๕ แห่งชะลอการก่อสร้างไว้

^{๔๓} มีการใช้รายการวิทยุท้องถิ่นกระจายเสียงในจังหวัดพะเยา ซึ่งพยายามประชาสัมพันธ์สนับสนุนโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วม และกล่าวโจมตีให้ร้ายผู้ที่มีความเห็นที่แตกต่างโดยหาว่าเป็นพวก NGO ที่จัดขวางการพัฒนา ในขณะที่เดียวกัน บุคคลแกนนำในเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาถูกโจมตีและข่มขู่จากนักการเมืองท้องถิ่น ซึ่งเป็นสมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา ในลักษณะการปลุกปั่นให้ชาวบ้านเคลื่อนไหวใส่ร้ายป้ายสีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการ และประกาศว่าหากโครงการนี้ไม่ผ่านจะเผาสำนักงาน (โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา – ผู้วิจัย) ของแกนนำเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาทั้ง ยิ่งไปกว่านั้นก็มีการคุกคามการทำงานของสำนักงานของแกนนำเครือข่ายฯ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจเข้ามาที่สำนักงานของแกนนำเพื่อตรวจสอบประวัติของบุคลากรแล้วไปรายงานที่ทำการตำรวจจังหวัดพะเยา อีกทั้งยังมีกรกล่าวร้ายป้ายสีคือผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการนี้จากตัวผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา ปลัดจังหวัดพะเยา และนักการเมืองท้องถิ่นข้างต้นในที่สาธารณะ ในชุมชนและการประชุมต่าง ๆ เช่น ชมรมธนาคารจังหวัดพะเยา (ดูเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา, วันที่ ๑๑ พฤษภาคม ๒๕๕๕ เรื่อง ขอส่งรายงานความก้าวหน้าโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา) ยิ่งไปกว่านั้น

^{๔๔} ดังได้กล่าวไว้แล้ว แต่ในรายงานความก้าวหน้าโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยาได้กล่าวเพิ่มเติมว่า กลุ่มผู้สนับสนุนครั้งนี้รวมไปถึงผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดพะเยา เขต ๑ (นางสาวอรุณี ชำนาญยา – ตำแหน่งในขณะนั้น) ด้วย

ก่อน จนกว่าผลการศึกษาลี้่วงแวดล้อมระดับจังหวัด (IEE) จะเสร็จสมบูรณ์ ([http:// rdd.mcot.net/np/45/11/27/23.htm](http://rdd.mcot.net/np/45/11/27/23.htm))

แต่อย่างไรก็ตาม จังหวัดพะเยายังคงดำเนินการต่อไป โดยไม่ฟังข้อเสนอของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และศิลปกรรม คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ จนในที่สุดที่ข้อร้องเรียนดังกล่าวของเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาได้ส่งถึงคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติ และคณะอนุกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งชาติ (มติชนรายวัน, ๕ กรกฎาคม ๒๕๔๕ : ๑๕) ส่งผลให้หัวหน้าผู้ตรวจราชการ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม (นายสุภวิทย์ เปี่ยมพงศ์สานต์ – ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้มาตรวจราชการการพัฒนากว๊านพะเยาในวันที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๔๕ และมีความเห็นว่า โครงการดังกล่าวจะต้องมีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนดำเนินโครงการตามมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๓ ว่าด้วยมาตรการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ จึงทำให้มีการชะลอการดำเนินโครงการดังกล่าวไปเพื่อให้มีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนตามความเห็นของหัวหน้าผู้ตรวจราชการ กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจังหวัดพะเยา^{๔๕}เองก็ได้พยายามขอความอนุเคราะห์จากมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา (จังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๑๘.๒/๑๐๘๒๗) ลงวันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๕ เรื่อง การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำรอบกว๊านพะเยา) เพื่อให้เป็นหน่วยงานศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการดำเนินโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา แต่อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยายังไม่สามารถดำเนินการได้ เนื่องจากไม่มีใบอนุญาตในการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อม จึงเสนอและประสานติดต่อวิทยาลัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ดำเนินการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมแทน (มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ที่ ทม ๑๕๑๕/๑๓๔๖ ลงวันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ เรื่อง การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างผนังกันน้ำรอบกว๊านพะเยา)

ในขณะนั้น จังหวัดพะเยาก็ยังพยายามจัดประชุมข้อกำหนดและเงื่อนไขการว่าจ้าง (TOR) งานสำรวจ ออกแบบและขุดลอกกว๊านพะเยา พร้อมทั้งศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเบื้องต้น (IEE) กว๊านพะเยา แต่แกนนำเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา^{๔๖}ตั้งข้อสังเกตกรณีที่จังหวัดพะเยาจัดประชุมพิจารณาข้อกำหนดและเงื่อนไขการว่าจ้าง (TOR) งานสำรวจออกแบบและขุดลอกกว๊านพะเยา ซึ่งได้รับงบประมาณสำหรับจ้างเหมาสำรวจ ออกแบบรายละเอียด และจัดทำประชาพิจารณ์นั้นว่า การ

^{๔๕} โดยการร้องขอจาก อบต.ทั้ง ๕ แห่ง และอำเภอเมืองพะเยา (ที่ว่าการอำเภอเมืองพะเยา ที่ พย ๐๑๑๘/๓๔๑๖ ลงวันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๔๕ เรื่อง โครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำรอบกว๊านพะเยา)

^{๔๖} นายนิคม บุญเสริม ผู้อำนวยการโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา (ซึ่งองค์กรในสมัยนั้น ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อองค์กรเป็น มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา ซึ่งมาจากการรวมตัวขององค์กรพัฒนาเอกชนสองหน่วยงาน คือ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา และสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนาจังหวัดพะเยา ซึ่ง แต่เดิมบุคลากรในทั้งสองหน่วยงานนี้เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ ร่วมกันจัดตั้งโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาขึ้นมา) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา และนายนิคมก็หนึ่งในคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาของจังหวัดพะเยาด้วย

ดำเนินการขุดลอกกว๊านพะเยาในสมัยอดีตก็ไม่เคยมีการศึกษาถึงผลกระทบสิ่งแวดล้อมมาก่อน แต่ในขณะนี้ จังหวัดพะเยาจะว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษาชุดเดิมมาทำการศึกษาเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับโครงการพัฒนากว๊านพะเยาเท่านั้น (<http://rdd.mcot.net/np/45/08/30/69.html> ; มติชนรายวัน, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๕ : ๑๗)

“ไม่มีเหตุผลใดๆ ที่จังหวัดจะถือว่าจ้างบริษัทที่ปรึกษา เพื่อให้ศึกษาหรือออกแบบขุดลอกกว๊านพะเยา เพราะที่ผ่านมาและต่อเนื่องไปถึง พ.ศ. ๒๕๔๑ สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ได้ดำเนินการขุดลอกกว๊านพะเยาอยู่แล้วปีละกว่า ๖๐๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร โดยไม่มีการศึกษาผลกระทบใดๆ เป้าหมายครั้งนี้จังหวัดพะเยาต้องการสร้างความชอบธรรมในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ ของกว๊านพะเยาในอนาคต ซึ่งคาดว่าจะมีการผลักดันงบประมาณลงมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลุ่มข้าราชการและนักการเมืองบางคนอยู่เบื้องหลัง”

ความเห็นครั้งนี้ของนายนิคมจึงส่งผลให้นายนิคมดำเนินการลาออกจากคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา (<http://rdd.mcot.net/np/45/08/30/69.htm>) โดยให้เหตุผลว่า

“ดังนั้นผมจึงขอลาออกจากคณะกรรมการชุดต่างๆ ที่จังหวัดแต่งตั้งทั้งหมด เพราะที่ผ่านมาจังหวัดพะเยาเชิญเข้าร่วม เพียงต้องการให้ช่วยประทับตราความถูกต้องเท่านั้น แต่ไม่เคยรับฟังความคิดเห็นอย่างแท้จริงเลย เวลานี้จังหวัดกำลังให้แผนแม่บทไปอยู่ดีรักแร้หมกเม็ดแผนขุดลอกกว๊านพะเยา เหมือนเอาเรือแจวไปลากเรือรบ เพื่อจะละลายงบประมาณ ๑๐ ล้านบาทนี้ ซึ่งคาดว่าจะจ้างบริษัทที่ปรึกษาเดิมที่ชอบมาทำหากินในจังหวัดพะเยาและกลุ่มน้ำอิงตลอดระยะ ๑๐ ปีที่ผ่านมา”

ในขณะที่นายวิมล ปิงเมืองเหล็ก^{๔๗} แกนนำเครือข่ายอีกคนหนึ่ง ซึ่งก็เป็นหนึ่งในกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ก็มีความเห็นและปฏิบัติต่อการได้รับเชิญให้เข้าประชุมคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา ไปในทำนองเดียวกับนายนิคม บุญเสริม

“...จังหวัดมีหนังสือเชิญมาถึงคนในฐานะคณะกรรมการชุดต่าง ๆ หลายชุด แต่ตนปฏิเสธที่จะเข้าร่วม เพราะ ไม่เกิดประโยชน์แก่ท้องถิ่น และไม่ยกตกเป็นเครื่องมือของกลุ่มผู้แสวงประโยชน์จากโครงการพัฒนากว๊านพะเยา...” (มติชนรายวัน, ๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๕ : ๑๗)

กระแสดูแลจากหน่วยงานส่วนกลางที่ดูแลรับผิดชอบด้านสิ่งแวดล้อม กรมประมง และกระแสดูแลคัดค้านและเพิกเฉยของแกนนำเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมต่อการดำเนินโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วม มีผลทำให้การดำเนินโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาของ อบต. ทั้ง ๕ แห่งต้องถูกชะลอเอาไว้ก่อนระยะหนึ่ง แต่อย่างไรก็ตาม ในระหว่างนี้ ทั้ง ๕ อบต. ได้

^{๔๗} อาจารย์ประจำสาขาวิชาพื้นฐาน กลุ่มวิชาศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา (ตำแหน่งในขณะนั้น) และเป็นประธานสภาวัฒนธรรม จังหวัดพะเยา

พยายามหาแนวทางการดำเนินการเพื่อสร้างความชอบธรรมในการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา ซึ่งมีการส่งตัวแทนผู้บริหารของ อบต. ทั้ง ๕ แห่ง ๆ ละ ๑ คน ไปศึกษาดูงานที่ทะเลสาบหางโจว ประเทศจีน ในวันที่ ๖-๘ มกราคม ๒๕๔๖ ได้แก่ ปลัด อบต. ประธานกรรมการบริหาร อบต. (งบประมาณจาก อบต.) และกำนัน (งบประมาณสนับสนุนจากนักการเมืองในพื้นที่) การไปครั้งนี้ก็เพื่อไปศึกษาระบบการจัดการทะเลสาบธรรมชาติให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวมาปรับใช้กับการพัฒนากว๊านพะเยา (มติชนรายวัน, ๑๐ ธันวาคม ๒๕๔๕ : ๒๒ ; ลุงปิ่น บ้านทุ่ง นามแฝง ใน พะเยารัฐ, ๕-๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ : ๗) จนในที่สุด ทำให้กระแสการคัดค้านจากเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาสร้างชาลงไป เนื่องจากหน่วยงานที่รับผิดชอบได้เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงรายละเอียดบางอย่างของการก่อสร้างผนังดินป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยา เช่น การลดขนาดความกว้างของสันผนังดินจาก ๗ เมตรเหลือ ๕ เมตร รวมทั้งเพิ่มการก่อสร้างอาคารระบายน้ำเป็นระยะ ๆ ในจุดที่ลำห้วยไหลลงมาบรรจบกับผนัง^{๔๔}

การดำเนินการก่อสร้างผนังดินป้องกันน้ำท่วมแล้วเสร็จในปลายเดือนพฤศจิกายน ๒๕๔๖ และจึงมีการจัดงานเฉลิมฉลองร่วมกับเทศบาลงานลอยกระทงที่กว๊านพะเยาของจังหวัด โดยจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นใหม่อย่างมากมาย เช่น การวิ่งมินิมาราธอนรอบผนังดินกว๊านพะเยา การแห่ขบวนเรือของชาวประมงพื้นบ้านรอบกว๊านพะเยา และการปล่อยโคมลอยกลางกว๊านพะเยาโดยกลุ่มชาวประมงกว๊านพะเยาในเทศบาลลอยกระทง เป็นต้น (หัวหมุดระเวนเมือง นามแฝง ในเมืองพะเยา, ๑-๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ : ๓ ; เมืองพะเยา, ๑-๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ : ๓ ; มนตรา พงษ์นิล ในพะเยารัฐ, ๑-๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๖ : ๕ ; ศรี โคมคำ นามแฝง ในพะเยารัฐ, ๑-๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๖ : ๑๔)

จากการปรับปรุงกว๊านพะเยาในหลาย ๆ ด้าน โดยเฉพาะการแต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา ๒ ชุดขึ้นมา ทำให้กว๊านพะเยากลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวแหล่งใหม่ของนักท่องเที่ยว แต่ก็ยังพบปัญหาด้านการบุกรุกที่และความไม่เป็นระเบียบเรียบร้อยของแม่ค้าหาบเร่แผงลอยริมกว๊านพะเยา รวมไปถึงปัญหาขยะ และการปล่อยน้ำเสียจากชุมชนลงกว๊านพะเยาอยู่ จังหวัดพะเยาจึงได้ว่าจ้างให้มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ทำการศึกษาวิจัยเพื่อหาแนวทางในการพัฒนากว๊านพะเยาใน พ.ศ. ๒๕๖๖

^{๔๔} อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงรายละเอียดการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยา เพื่อลดกระแสการคัดค้านจากเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยานั้น หลังจากที่กำลังดำเนินการก่อสร้างตามแบบแปลนที่ปรับปรุงแล้ว ก็ถูกกลุ่มสมาชิก อบต. ต่อมาได้เข้ายื่นหนังสือถึงนายอำเภอเมืองพะเยาเพื่อขอให้เปิดสภาสมัชชาวิสามัญเพื่อซักถามนายก อบต. ต่อมาในกรณีที่มีการปรับลดขนาดกว้างของผนังดินกว๊านพะเยาลง ทำให้ไม่ได้ตามมาตรฐานแบบแปลนที่ก่อสร้างไว้ แต่งบประมาณไม่ได้ปรับลดลงตามไปด้วย รวมถึงกรณีอื่น ๆ ที่อาจสะท้อนถึงการทุจริตในการจัดซื้อจัดจ้าง และก่อนการเปิดสภาสมัชชาวิสามัญขึ้นก็มีการถูกลอบบี้จากนักการเมืองท้องถิ่นและข้าราชการประจำด้วยการกล่าวหาโจมตีว่าสมาชิกที่ขอเปิดสภาสมัชชาวิสามัญครั้งนี้มีนักการเมืองฝ่ายตรงข้ามหนุนหลัง จนถึงการพยายามวิ่งเต้นให้มีการถอดถอนเรื่องนี้ออกจากกรรมาธิการไปทีสุดยั้งครั้น จนถึงการเสนอเงินให้กับสมาชิกบางรายที่ขอขึ้นเรื่องดังกล่าว แต่ในที่สุด ผู้บริหารของ อบต. ก็ยังได้รับความไว้วางใจจากการเปิดสภาสมัชชาวิสามัญครั้งนั้นได้ เพราะเสียงไม่ไว้วางใจผู้บริหาร อบต. ต่อมีเพียง ๒๐ เสียง ซึ่งไม่ถึงสองในสามของเสียงทั้งหมดในสภา (พะเยารัฐ, ๑๕-๓๑ ตุลาคม : ๑ และ ๖ ; พะเยารัฐ, ๑๕-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๖ : ๖ ; ศรี โคมคำ นามแฝง ในพะเยารัฐ, ๑-๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๖ : ๑๔)

นับจากนั้นเป็นต้นมา จังหวัดพะเยาจึงมีแผนแม่บทของการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาขึ้น เช่น ให้มีการกำหนดเขตควบคุมการใช้พื้นที่ และการจัดทำผังเมืองใหม่ ส่วนเรื่องความแข็งแรงให้มีการเพิ่มขีดความสามารถในการกักเก็บน้ำ โดยให้มีการขุดลอกกว๊านเป็นส่วน ๆ มีการทำประตูคัดตะกอนจากลำน้ำอิงที่ไหลลงสู่กว๊านบริเวณเหนือสะพานขุนเคช และการก่อสร้างคันดินบริเวณฝั่งตะวันตกเพื่อเพิ่มความสูงของขอบกว๊านพะเยา

โดยสรุป หากจำแนกแนวทางการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาที่กลายเป็นภาพต่อของการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยา สามารถจำแนกได้สามประเภทกิจกรรม ดังนี้

- ๑) การส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่และชุมชนรอบกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะการปรับปรุงพัฒนาแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา แนวทางที่กำลังเร่งดำเนินการได้แก่ การพยายามปรับปรุงพระธาตุกลางกว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และการปรับปรุงพระธาตุที่อยู่ในบริเวณบ้านร่องไฮริมกว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว (มติชนรายวัน, ๗ กันยายน ๒๕๔๗ : ๘)
  - ๒) การประยุกต์ประเพณีเทศกาลลอยกระทงที่กว๊านพะเยา โดยจัดเป็นงานประเพณียิ่งใหญ่ลอยโคมกลางกว๊านพะเยาขึ้น เพื่อสร้างเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดพะเยาในเทศกาลลอยกระทงเพื่อส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในจังหวัดพะเยามากขึ้น การลอยโคมที่กว๊านพะเยาเป็นประเพณีที่ถูกจัดสร้างและผลิตซ้ำขึ้นมาใหม่ (มนตรา พงษ์นิล ใน พะเยารัฐ, ๑-๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๖ , หน้า ๖) ซึ่งการพยายามนี้ถือเป็นปรากฏการณ์และการปรับสร้างประเพณีใหม่ โดยอยู่บนฐานงานลอยกระทงดั้งเดิม ซึ่งหากพิจารณาสาเหตุในการจัดงานครั้งนี้ คงจะมาจากการพยายามหาแนวทางในการหาและสร้างอัตลักษณ์ของจังหวัดพะเยาให้มีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากจังหวัดอื่น ๆ ที่มีการจัดงานลอยกระทงกัน เช่น ที่สุโขทัยมีงานประเพณีเผาเทียนเล่นไฟ ที่เชียงใหม่มีงานประเพณีเป็ง ที่ตากมีงานประเพณีลอยกระทงสาย ที่นครพนมมีไหลเรือไฟ ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันงานประเพณีอื่น จังหวัดอื่น ๆ ก็มีความเป็นเอกลักษณ์ประจำจังหวัดที่โดดเด่นเช่นเดียวกัน เช่น งานบุญสารทเดือนสิบของนครศรีธรรมราช งานประเพณีกินเจที่ตรัง งานบุญบั้งไฟพญานาคที่นครพนม งานแห่เทียนพรรษาที่อุบลราชธานี งานประเพณีผีตาโชนที่เลย ฯลฯ
- แรงจูงใจเบื้องหลังที่ในแต่ละจังหวัดพยายามประดิษฐ์คิดสร้างงานประเพณีให้โดดเด่นและแตกต่างไปจากจังหวัดอื่น ๆ คงจะมีพลังขับเคลื่อนมาจากเงื่อนไขทางเศรษฐกิจ เพื่อที่การจัดงานต่าง ๆ ในจังหวัด หากมีชื่อเสียงก็สามารถดึงดูดให้นักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างประเทศหลั่งไหลเข้ามาเที่ยวชมงานในจังหวัดนั้น ๆ
- ๓) โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมรอบกว๊านพะเยา ซึ่งเสนอโดยสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา โครงการนี้ เป็นการเชื่อมโยงกับ โครงการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาของรัฐ

โดยเฉพาะ โครงการก่อสร้างผนังรอบกวี้นพะเยาทางฝั่งตะวันตก เพื่อให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางและโดยสารเรือประมงขนาดเล็กข้ามฝั่งกวี้นพะเยาไปเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ รอบกวี้นพะเยาได้ ซึ่งขณะนี้ในพื้นที่ชุมชนรอบกวี้นพะเยาบางส่วนได้เริ่มการจัดการสร้างแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนขึ้น เช่น ที่บ้านสันหนองเหนียว บ้านสันเวียงใหม่ ได้เริ่มจัดทำสวนบัว และเขตรักษาพันธุ์ปลาในกวี้นพะเยาขึ้น

ในขณะที่เดียวกัน ในรายละเอียดของโครงการ หน่วยงานภาครัฐ โดยเฉพาะสถานีประมง น้ำจืด จังหวัดพะเยาได้สร้างท่าเทียบเรือ ขึ้น ณ แหล่งเพาะพันธุ์ปลาน้ำจืด (สถานีประมงใหม่) ตรงปากประตูระบายน้ำกวี้นพะเยา ก่อนที่น้ำจากกวี้นพะเยาจะไหลออกไปสู่มแม่ น้ำอิงทางทิศใต้

เหตุการณ์ความขัดแย้งส่วนใหญ่เกิดขึ้นบนโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกวี้นพะเยา ซึ่งถือเป็น โครงการสำคัญของภาพต่อการพัฒนา กวี้นพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว และชี้ให้เห็นว่า การคัดค้านของชาวประมงและองค์กรพัฒนาเอกชนต่อการจัดสร้างผนังป้องกันน้ำท่วม ถูกอิทธิพลของภาครัฐที่ทำให้กลายเป็นเรื่องการคัดค้านของกลุ่มกลุ่มน้อย ที่ไม่เคยเห็นด้วยกับการพัฒนาให้เกิดความเจริญ และเป็น การคัดค้านที่ไม่คำนึงถึงคนส่วนใหญ่ที่จะได้รับผลประโยชน์จากการพัฒนาดังกล่าว

พื้นที่กวี้นพะเยาส่วนใหญ่ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความหมายการพัฒนาแบบภาครัฐอยู่อย่างหนาแน่น ซึ่งกลายเป็นแหล่งรวมที่ภาครัฐต้องนำนโยบายต่าง ๆ นานาชนิดเข้ามาดำเนินการ โดยเฉพาะ ด้านการท่องเที่ยว วาทกรรมการพัฒนาของภาครัฐบนพื้นที่ของกวี้นพะเยาก็ยังถือเป็นกระแสหลักที่ครอบครองสิทธิ อำนาจในการดูแล จัดการ อนุรักษ์ พัฒนา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของกวี้นพะเยาได้อย่างเบ็ดเสร็จอยู่ในปัจจุบัน

ทางสองแพร่งขององค์กรชุมชนรอบกวี้นพะเยา

ถึงแม้ว่า จะมีการเคลื่อนไหวเพื่อต้านทานการดำเนินการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกวี้นพะเยาจากเครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา แต่ผลจากนโยบายการท่องเที่ยวของรัฐบาล โดยเฉพาะกระแสการพัฒนาที่ยั่งยืน และการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมนั้น เป็นอิทธิพลที่ส่งผลกระทบต่อ การปรับตัวของจังหวัดพะเยาและกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งต่างก็พยายามหาแนวทางการสนองตอบต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวกวี้นพะเยาในหลาย ๆ ด้านมากยิ่งขึ้น โดยไม่ได้คำนึงถึงแต่เพียงด้านการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ได้แก่ การก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกวี้นพะเยาเท่านั้น แต่เฉพาะอย่างยิ่ง หลาย ๆ กลุ่มพิจารณาภาพรวมของการส่งเสริมการท่องเที่ยวกวี้นพะเยาในทุก ๆ ด้านว่าจะนำมาสู่การพัฒนา กวี้นพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวอย่างครบวงจร

คงจะพบว่า การส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวกวี้นพะเยา เป็นการริเริ่มจากกลุ่มบุคคลหลายฝ่ายที่เข้ามาร่วมมือในการดำเนินการ เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา และส่วนราชการต่าง ๆ ตัวแทนและ

ผู้นำประชารัฐจังหวัดพะเยา ประธานสมาพันธ์มัคคุเทศก์และการท่องเที่ยวภาคเหนือ จังหวัดพะเยา คณะทำงานฝ่ายศิลปวัฒนธรรมเพื่อการแสดงฟ้อนรำวงสรวงพญางำเมือง และการจัดงานแสดงแสง-เสียงชุด เบิกฟ้าอาณาจักรภูมามาวของมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ฯลฯ

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อสำคัญคืออิทธิพลของแนวคิดการส่งเสริมและพัฒนาเป็นภาพต่อของการท่องเที่ยวกว๊านพะเยานั้น ส่งผลให้กลุ่มองค์กรชาวบ้านรอบกว๊านพะเยา ซึ่งเคยรวมกลุ่มอย่างหลวม ๆ ในรูปของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาในเครือข่ายคนกินน้ำแม่เดียวกันมีแนวทางในการพิจารณาการพัฒนากว๊านพะเยาที่แตกต่างกันเป็นสองแนวทางกว้าง ๆ ด้วยกัน ได้แก่ ๑) กลุ่มปรับตัวให้ดำรงอยู่ร่วมกับการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว และ ๒) กลุ่มคัดค้านและเรียนรู้ต่อการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

กลุ่มปรับตัวให้ดำรงอยู่ร่วมกับการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว (รูปธรรม)

กลุ่มนี้ เป็นกลุ่มชาวประมงกว๊านพะเยาในเขตชุมชนแม่คำ ประศูประสาธ บ้านสันแกลบคำที่ทำงานร่วมกับศูนย์สังคมพัฒนาสังคมจลจังหวัดเชียงใหม่ เขตพะเยา โดยมีนายประพันธ์ เทียนวิหาร ซึ่งเคยเป็นผู้ประสานงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคมจังหวัดพะเยาและผู้ประสานงานประชารัฐจังหวัดพะเยา และกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยา

การประชาสัมพันธ์แนวทางการท่องเที่ยวได้สร้างความตระหนักให้กับชาวบ้าน โดยเฉพาะชาวประมงกว๊านพะเยา ถึงสถานการณ์และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ได้รับจากอิทธิพลของนโยบายของรัฐบาลชุดปัจจุบันซึ่งทำให้อิทธิพลต่าง ๆ ในกว๊านพะเยาไม่สามารถปฏิเสธการพัฒนาการท่องเที่ยวและกระแสโลกาภิวัตน์ทุนนิยมได้ ความจำเป็นที่จะต้องปรับเปลี่ยนและปรับตัวต่ออาชีพใหม่สนองรับกับอิทธิพลดังกล่าว จึงเป็นสิ่งที่จำเป็น อาทิเช่น ชาวประมงไม่สามารถดำรงอยู่กับกว๊านพะเยาได้ด้วย การจับปลาเพียงอย่างเดียว ในขณะที่ยังต้องติดขัดกับปัญหาเรื่องเขตหวงห้ามในการจับสัตว์น้ำในกว๊านพะเยาและการห้ามสัตว์น้ำกว๊านพะเยาในฤดูวางไข่ แต่ชาวประมงจำเป็นต้องปรับประยุกต์อาชีพประมงให้สอดคล้องกับการท่องเที่ยวที่เข้ามาด้วย ยกตัวอย่างเช่น การพายเรือรับนักท่องเที่ยว เป็นต้น

นอกจากนั้น การพยายามส่งเสริมให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมและรับรู้การพัฒนากว๊านพะเยาในแนวทางต่าง ๆ ก็ได้รับการส่งเสริมจากผู้นำและองค์กรต่าง ๆ เช่น การเข้าร่วมประชุมสัมมนา การเสวนา การอบรม ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวได้ทำให้ชาวบ้านรับรู้สถานการณ์ความเป็นไป และมีส่วนแสดงความคิดเห็นต่อแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาที่ชาวบ้านต้องการ กิจกรรมดังกล่าวนี้ ทำให้ชาวบ้านกล้าและต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่น ๆ และเข้าร่วมในกลุ่มองค์กรที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวตามแนวทางดังกล่าวข้างต้นมากขึ้น

จากปรากฏการณ์ดังกล่าว ที่กล่าวถึงการที่ชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกเริ่มมีส่วนร่วมและต้องการเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของปรีชา กุวินทร์พันธ์ (๒๕๔๖) ที่พบสาเหตุมาจากว่า ถึงแม้ชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นชุมชนชนบท จะมียังคงมีวิถีชีวิตที่

เรียบง่าย แต่การคมนาคมติดต่อไปมาระหว่างหมู่บ้านและระหว่างหมู่บ้านกับเมืองเริ่มสะดวกขึ้น การเข้าเมืองจึงเป็นเรื่องปกติธรรมดา ชีวิตของคนชนบทยังได้รับอิทธิพลจากสื่อมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์จากภายนอกเป็นอย่างมาก ทักษะคิดและการรับรู้ต่อชีวิตและความเป็นไปภายนอกไม่ใช่เรื่องแปลกใหม่ แต่อย่างไรก็ตาม ในชุมชนชนบทยังมีการเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันในชีวิตประจำวันทางเศรษฐกิจ สังคม การเมืองมีอยู่สูง ทุกคนรู้จักและช่วยเหลือกันอยู่เสมอจากงานบุญและเทศกาลต่าง ๆ ของชุมชน

ดังนั้น การแยกเมืองกับชนบทของสองฝั่งกว๊านพะเยาออกจากกัน ไม่ได้แสดงความแตกต่างของชีวิตแบบเมืองและชนบท ได้อย่างเด็ดขาด เนื่องจากเมืองพะเยามีลักษณะของเมืองประเพณีอยู่มาก ชาวเมืองส่วนใหญ่มักจะรู้จักคุ้นเคยและเคยพบปะเห็นหน้ากันอยู่ หากสืบความสัมพันธ์ของคนในเมืองแล้ว ทุกคนอยู่ในเครือข่ายเพื่อนของเพื่อน (network of friends of friends) ช่องว่างของชนบทและเมือง หากไม่ใช่ในด้านทางกายภาพจึงไม่แตกต่างกันมากนัก อุดสาหกรรมขนาดเล็กในชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาเชื่อมชนบทเข้ากับเมือง การพึ่งพาในลักษณะตอบสนองซึ่งกันและกันระหว่างเมืองและชนบทเห็นได้ชัดเจนในเรื่องของการเกษตรและอุตสาหกรรมชุมชน ชาวบ้านฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาที่ทำอาชีพเสริมจะมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพิงกันทำให้รู้สึกและความสัมพันธ์ระหว่างคนในเมืองและคนในชนบทไม่ได้ห่างเหินกัน หรือเป็น “คนแปลกหน้า” การเชื่อมโยงกันทางการเมือง การบริหาร การศึกษา และศาสนา ล้วนแล้วแต่ผูกพันคนพะเยาทั้งในเมืองและชนบทรอบกว๊านพะเยาเข้าด้วยกัน (อ้างแล้ว, ๒๕๔๗)

ดังนั้น จึงไม่แปลกที่อิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาท่องเที่ยวกว๊านพะเยา ที่ถูกนำเสนอให้กับชาวบ้านรอบกว๊านพะเยาในกลุ่มนี้รับรู้ว่าเป็นการกระจายความเจริญและการท่องเที่ยวไปสู่ชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาด้วย เช่น หากสามารถจัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมรอบกว๊านพะเยาได้ นักท่องเที่ยวจะสามารถเดินทางทั้งทางบก (จากพำนักรอบกว๊านพะเยา) และทางน้ำ (จากการที่ชาวประมงทำหน้าที่พายเรือแจวขนาดเล็กและเป็นผู้นำให้นักท่องเที่ยวโดยสารมาทางเรือข้ามฝั่ง) จากชุมชนเมืองทางฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยามาเที่ยวที่ชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาได้

ในขณะเดียวกัน เมื่อนักท่องเที่ยวมาถึงชุมชนชนบททางฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาแล้ว ก็สามารถเลือกชมสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ที่ชุมชนและหน่วยงานสนับสนุนได้ดำเนินการจัดสร้างขึ้น เช่น แหล่งโบราณสถาน เช่น ซากเจดีย์หรือพระธาตุกลางกว๊านพะเยา วัดอนาลโยและในชุมชน ตลอดจนชุมชนโบราณต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่รอบกว๊านพะเยาเพื่อเล่าเรื่องราวทางประวัติศาสตร์รอบกว๊านพะเยา นอกเหนือจากที่ได้เที่ยวชมหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ อุโบสถกลางน้ำ วัดพระธาตุจอมทอง ศูนย์สินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ (OTOP) ประจำจังหวัดพะเยา ณ ชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกว๊านพะเยาแล้ว

นักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสวิถีชีวิตและวัฒนธรรมต่าง ๆ ของชุมชนกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกได้ โดยจัดให้มีที่พัก (home stay) ขึ้นในหมู่บ้านต่าง ๆ สามารถเลือกชมและซื้อหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์

รอบกว้านพะเยาได้ ได้แก่ ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผักตบชวา ปลาต้มปลาฟัก ครกหิน พระพุทธรูปหินทรายสกุลช่างเมืองพะเยา และการตีมีด

นอกจากนี้ นักท่องเที่ยวยังสามารถชมเขตรักษาพันธุ์ปลาของชุมชนรอบกว้านพะเยาที่ปัจจุบันมีการดำเนินการแล้ว ๕ ชุมชน ซึ่งภายในเขตรักษาพันธุ์ปลาก็ประกอบด้วยปลามากมาย สวนบัว และมีบริการจำหน่ายอาหารปลาแก่นักท่องเที่ยวได้ ในขณะที่สถานที่ต่าง ๆ ของหน่วยงานราชการก็มีศูนย์แสดงพันธุ์ปลาน้ำจืด (Aquarium) กว้านพะเยา ซึ่งตั้งอยู่ในสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยาด้วย

จากข้างต้น จะเห็นได้ว่า แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมรอบกว้านพะเยาสามารถที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาเที่ยวชมได้มากขึ้น ซึ่งก็หมายความว่า ชาวบ้านที่มีอาชีพต่าง ๆ รอบกว้านพะเยาจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในประเภทดังกล่าวด้วย เช่น

- ๑) ชาวประมงสามารถมีรายได้จากการรับจ้างพายเรือนำนักท่องเที่ยวเที่ยวชมบรรยากาศในกว้านพะเยา และส่งขึ้นฝั่งไปยังชุมชนต่าง ๆ ที่มีสถานที่ท่องเที่ยว
- ๒) ชุมชนต่าง ๆ รอบกว้านพะเยา สามารถจำหน่ายสินค้าและบริการต่าง ๆ ที่มีอยู่ในชุมชน เช่น บริการอาหารปลาแก่นักท่องเที่ยว จำหน่ายบัวเก็บจากกว้านพะเยา รายได้จากสินค้าและบริการ ณ จุดที่มีแหล่งโบราณสถานต่าง ๆ รอบกว้านพะเยา จำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ประจำชุมชน รายได้จากการบริการที่พัก (home stay) แก่นักท่องเที่ยว และสินค้าและบริการในประเภทอื่น ๆ อีกมากมาย

ในขณะที่แนวทางดังกล่าวจะสามารถสร้างให้เป็นความจริงขึ้นมาได้ ก็ต้องได้รับการช่วยเหลือและสนับสนุนจากหลาย ๆ ฝ่ายที่เกี่ยวข้อง อาทิ การพยายามผลักดันให้จังหวัดพะเยา โดยเฉพาะกว้านพะเยา ถูกบรรจุเป็นสถานที่ท่องเที่ยวของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และการบรรจุให้เป็นหนึ่งในสถานที่ท่องเที่ยวในกลุ่มล้านนาตะวันออกที่นักท่องเที่ยวจะต้องมีแผนกำหนดการเดินทางแวะพักที่จังหวัดพะเยาก่อนที่จะเดินทางไปเที่ยวยังจังหวัดอื่น ๆ ของกลุ่มล้านนาตะวันออก ซึ่งการผลักดันดังกล่าว สมาพันธ์มัคคุเทศก์และการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยากำลังเร่งดำเนินการประสานงานกับกลุ่มจังหวัดอื่น ๆ ของล้านนาตะวันออกด้วย

ดังนั้น เห็นได้ชัดเจนว่า แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมกว้านพะเยา เป็นสิ่งที่กลายเป็นทางแห่งความหวังของชาวบ้านในชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว้านพะเยาที่สามารถเป็นเครื่องมือที่ยกระดับรายได้และคุณภาพชีวิตของชุมชนดังกล่าวให้เทียบเท่ากับชุมชนเมืองได้ ในขณะที่ชุมชนเมืองก็ยังสามารถเพิ่มระดับของกิจกรรมทางอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้มากขึ้นหากมีนักท่องเที่ยวเข้ามาเพิ่มขึ้น จึงไม่เป็นที่น่าแปลกใจที่ผู้นำชาวบ้านทั้งที่เป็นทางการผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนรอบกว้านพะเยาฝั่งตะวันตกจึงขานรับกับแนวทางการท่องเที่ยวดังกล่าว และทำให้ประเด็นความแตกต่างและขัดแย้งทางความคิดเรื่องการอนุรักษ์และพัฒนากว้านพะเยาก่อนหน้านั้นได้เบาบางลงไป แต่หันกลับมากล่าวขวัญถึงแนวทางใหม่มากขึ้น

โดยเฉพาะกลุ่มชาวประมงกวันพะเยา ที่เคยอยู่ในกลุ่มคนกินน้ำแม่เดียวกัน ต่างก็เห็นประโยชน์จากแนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวดังกล่าว (มนตรา พงษ์นิล ใน ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ บก., ๒๕๔๘ : ๙-๖๒) และได้เข้าร่วมพายเรือเพื่อปล่อยโคมลอยกลางกวันพะเยาในเทศกาลลอยกระทงเป็นจำนวนประมาณ ๓๐๐ ลำ โดยการสนับสนุนและประสานของนายประพันธ์ เทียนวิหาร

อย่างไรก็ตาม แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวรอบกวันพะเยาอย่างบูรณาการในรูปแบบดังกล่าว ปัจจุบันยังอยู่ในขั้นการริเริ่มและทดลองในบางกลุ่มบางพื้นที่ที่สมัครใจ อาทิเช่น กลุ่มชาวประมงบางส่วนก็ริเริ่มทดลองเป็นมัคคุเทศก์ชาวบ้านเพื่อนำนักท่องเที่ยวโดยสารเรือประมงขนาดเล็กออกไปในกวันพะเยา และเริ่มมีการพูดคุยกันถึงรูปแบบและแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวกวันพะเยาโดยองค์กรชุมชนโดยมีกลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนให้การสนับสนุนอยู่เบื้องหลัง ชาวบ้านบางครอบครัวก็เริ่มที่จะรับนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะชาวญี่ปุ่นเข้ามาพักอาศัยในบ้านของตนเพื่อเรียนรู้วิถีชีวิต การทำมาหากิน วัฒนธรรม และกลุ่มอาชีพจากการแนะนำและสนับสนุนจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง เช่น พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองพะเยา องค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยา

กลุ่มคัดค้านและเรียนรู้ต่อการพัฒนากวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

อิทธิพลของโครงการพัฒนากวันพะเยาขนาดใหญ่ โดยเฉพาะโครงการสร้างผนังป้องกันกวันพะเยาได้ถูกละเลยและถูกกลบไปด้วยกระแสการท่องเที่ยวที่ถาโถมเข้ามาจนสามารถที่จะดำเนินการก่อสร้างขึ้นได้ในกวันพะเยานั้น

อิทธิพลของการพัฒนากวันพะเยาขนาดใหญ่ ได้รับการคัดค้านจากกลุ่มนี้อย่างเข้มแข็ง ได้แก่ ชาวประมงบางกลุ่ม นักพัฒนาจากโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา นักวิชาการจากสถาบันการศึกษาบางคน ตลอดจนกลุ่มวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยาที่ตั้งข้อสังเกตและวิพากษ์โครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกวันพะเยา เกี่ยวกับข้อสังเกตถึงโครงการที่ไม่ได้คำนึงถึงการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมก่อนดำเนินโครงการ ผลกระทบจากการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วม แต่กลับเข้าไปกั้นทางเดินของลำน้ำที่จะไหลลงสู่กวันพะเยา และการวิตกกังวลต่อการพัฒนาผนังป้องกันน้ำท่วมไปสู่การสร้างถนนรอบกวันพะเยาในอนาคตต่อไป ซึ่งจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและปัญหาต่าง ๆ เกิดขึ้นตามมา ที่ยังไม่มีการคิดวางแผนหรือการหามาตรการรองรับ เช่น ขยะจากการท่องเที่ยว ปัญหาการจัดระเบียบการท่องเที่ยวริมกวันพะเยาฝั่งตะวันตก ปัญหาสังคม ภัยธรรมชาติและอาชญากรรม ฯลฯ

แต่อย่างไรก็ตาม หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องก็ได้ปรับปรุงโครงการสร้างผนังดินป้องกันน้ำท่วมแล้ว จึงทำให้กระแสการคัดค้านของกลุ่มนี้ได้ลดลงไปอย่างมาก และในขณะที่เดียวกันกลุ่มนี้ก็เริ่มตระหนักและคำนึงว่าไม่อาจสามารถด้านทานอำนาจของการพัฒนากวันพะเยาโดยนโยบายต่าง ๆ ของภาครัฐและรัฐบาลส่วนกลาง และ รู้สึกเหลือบ่ากว่าแรงที่จะไปคัดค้านต่อต้านการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ความสำคัญของความรู้สึกลดลงด้านการเสนอมุมมองด้านการอนุรักษ์ที่มาจากภูมิปัญญาและชุมชนต่อสาธารณชนของกลุ่มดังกล่าว เนื่องมาจาก อิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนที่เข้ามา

บทบาทอยู่ในสังคมพะเยาเป็นอย่างยิ่ง วิสัยทัศน์ของจังหวัดพะเยา คือ “พะเยาเป็นเมืองน่าอยู่ ผู้คนมีรายได้เพียงพอกับรายจ่ายที่จำเป็น” ในขณะเดียวกัน องค์การอนามัยโลก (WHO) ก็ประกาศให้เมืองพะเยาอยู่ในโครงการเมืองน่าอยู่ ๑ ใน ๑๐ ของจังหวัดต่าง ๆ ในประเทศไทย แนวคิดและอิทธิพลต่าง ๆ เหล่านี้ดูเหมือนจะเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนให้เห็นการรับแนวคิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนมาเป็นกรอบในการดำเนินการพัฒนาจังหวัดและกว๊านพะเยาของภาครัฐด้วย

ปรากฏการณ์การพัฒนากว๊านพะเยาเป็นสิ่งที่บ่งชี้ได้ชัดเจนถึงการนำแนวคิดการพัฒนาแบบยั่งยืนมาใช้ในการดำเนินการ ได้แก่ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ของกว๊านพะเยาเพื่อสนองรับต่อการท่องเที่ยว เช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์ พนังคิน ถนน สถานที่สาธารณะต่าง ๆ ริมกว๊านพะเยา การก่อสร้างอุทยานการเรียนรู้จังหวัดพะเยา ฯลฯ

การนำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมาใช้ในการพัฒนาอาณาบริเวณกว๊านพะเยา เปรียบเสมือนการผนวกรวมการพัฒนากระแสหลักและการพัฒนาแบบทางเลือก กล่าวคือ การเน้นการพัฒนาและการอนุรักษ์หรือปรับปรุงพื้นที่ให้ “น่าดู น่าอยู่ น่าเที่ยว” และมีความสงบร่มรื่น ในขณะเดียวกัน ก็พยายามสร้างจุดขายให้กับกว๊านพะเยาเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวให้เข้ามาในจังหวัดพะเยา โดยผ่านรูปแบบและกลไกในการปรับและประยุกต์ประเพณีวัฒนธรรมต่าง ๆ มาจัดงานเทศกาล เช่น เทศกาลลอยกระทง ลอยโคมกว๊านพะเยา อุโมงค์น้ำริมกว๊านมหาสงกรานต์ เทศกาลกินปลากว๊านพะเยา เทศกาลลีนจี่และของดีเมืองพะเยา งานกาดมั่ว คริวแลง ฮิมกว๊านพะเยา

ด้วยชัยชนะของอำนาจในการผนวกแนวคิดการพัฒนากระแสหลักและการดึงแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมของภาครัฐมาใช้ในการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบ ทำให้แนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา โดยกลุ่มและองค์กรที่ขับเคลื่อนงานทางด้านนี้เริ่มได้รับผลกระทบ นัยหนึ่งคือ การเริ่มถูกเบียดขับพื้นที่ขึ้นทางสังคมในการแสดงตัวตนและเสนอมุมมองหรือแนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์หรือการส่งเสริมวิถีคิดของชาวบ้านได้เพียงอย่างเดียว ซึ่งชาวบ้านมักจะกล่าวกันว่า แนวคิดการพัฒนากว๊านพะเยาที่ส่งเสริมแต่วิถีคิดเรื่องการอนุรักษ์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น “กินบ่ได้” (กินไม่ได้) ผิดกับแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาของภาครัฐที่สามารถมองเห็นประโยชน์รูปธรรมที่จะตามมาเมื่อมีการก่อสร้างพนังคินป้องกันน้ำท่วมแล้ว ได้แก่ รายได้จากที่กระจายความเจริญโดยใช้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของกว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมไปสู่ชุมชนชนบท

ในขณะเดียวกัน กระแสการตอบรับของประชาชนในเมืองพะเยาต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม เช่น ประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนเมือง และโดยเฉพาะการตอบรับสนับสนุนแนวทางการพัฒนาการก่อสร้างพนังคินป้องกันน้ำท่วมริมกว๊านพะเยาของประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ถึงแม้กลุ่มองค์กรที่ดำเนินการออกมาคัดค้าน/ตั้งข้อสังเกตกับ

รายละเอียดบางประการของโครงการที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศของกว๊านพะเยาก่อนหน้านี้ และตั้งข้อสังเกตตอบได้ว่าเป็นกลุ่มชาวบ้านที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อมาสนับสนุนการดำเนินการพัฒนานั้น

แต่ก็คงปฏิเสธไม่ได้ว่า กระแสการสนับสนุน โครงการพัฒนากว๊านพะเยาของชาวบ้านที่อยู่ทางฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา เป็นบทสะท้อนให้เห็นว่า การกระจายความเจริญไปสู่ชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาโดยการท่องเที่ยวและมีโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมกว๊านพะเยาเป็นสิ่งที่ชาวบ้านชุมชนชนบทต้องการ ซึ่งพิจารณาเห็นว่า จะสามารถส่งเสริมการท่องเที่ยวให้เกิดขึ้นในชุมชนชนบทนั้นได้ ซึ่งก่อนหน้านั้น กระแสการตอบรับหรือโครงการพัฒนากว๊านพะเยาใด ๆ ที่เกิดขึ้นมักไม่มีกลุ่มเป้าหมายหรือผู้ได้ประโยชน์เป็นชาวบ้านในชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาเลย เงื่อนไขดังกล่าวทำให้การพัฒนากว๊านพะเยาของหน่วยงานภาครัฐได้รับความชอบธรรมในการดำเนินการค่อนข้างมาก และสามารถเรียกเสียงสนับสนุนจากชาวบ้านได้มาก โดยก่อนหน้านั้น ชาวบ้านชุมชนชนบทไม่มีความคิดเห็นใด ๆ ออกมา

กระแสการตอบรับดังกล่าว จึงเป็นจุดแยกภาพลักษณ์ความแตกต่างระหว่างแนวคิดการพัฒนา กว๊านพะเยาของภาครัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนให้แตกต่างกันมากยิ่งขึ้นว่าการพัฒนาอะไรที่ “กินได้” และแนวคิดใดที่ “กินไม่ได้” ที่มองเห็นเป็นรูปธรรมที่ไม่ชัดเจนได้เท่ากับวาทกรรมการท่องเที่ยว กว๊านพะเยาที่เข้ามาเป็นวาทกรรมหลักใหม่ ซึ่งถูกประชาชนสัมพันธ์ในการสร้างความหวังของชุมชนที่ก่อให้เกิดการดำรงที่ทรงสนระหว่างเศรษฐกิจ รายได้ ระบบนิเวศ วิถีชีวิต วัฒนธรรมอาจจะสามารถถ่วงและอยู่ร่วมกันได้ในบริบทเดียวกันและเห็นผลเป็นรูปธรรมมากกว่าการอนุรักษ์กว๊านพะเยาเพียงด้านเดียวเท่านั้น

ปรากฏการณ์ต่อมาในช่วงกระบวนการพัฒนากว๊านพะเยา จึงเกิดกระแสการตอบโต้และตอบโต้ถึงความแตกต่างดังกล่าวให้ชัดเจนขึ้น เช่น การตอบโต้ต่อสาธารณชนให้มีทัศนคติและมุมมองต่อองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาเป็นกลุ่มที่คิดแต่จะอนุรักษ์เพียงอย่างเดียว โดยไม่ยอมให้มีการพัฒนา และมักออกมาเคลื่อนไหว ประท้วงหรือต่อต้าน โครงการพัฒนาใด ๆ อยู่เสมอเรื่อยไป พร้อม ๆ กับการตั้งคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมในการพัฒนากว๊านพะเยาขององค์กรพัฒนาเอกชน เช่น การปล่อยพันธุ์ปลา การกำจัดผักตบชวา ฯลฯ ว่าไม่เคยเข้ามามีส่วนร่วมหรือคิดจะดำเนินการใด ๆ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ

เช่นการกล่าวถึงองค์กรพัฒนาเอกชนในทางลบของคอลัมน์นิสต์ในสื่อฉบับหนึ่งของจังหวัดพะเยา (พะเยาพรส, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘ : ๗) ความว่า

“เมื่อศัคคชวลอยอยู่เต็มกว๊าน ๕ อดค.ฝั่งตะวันตก (หลายกว๊าน) ร่วมแรงร่วมใจกันพัฒนากำจัดผักตบชวา...แต่ว่า เอ็นจีโอ และกลุ่มอนุรักษ์หายหัวไปไหน เวลาเขาจะจัดสร้างอะไรรอบ ๆ กว๊าน เป็นต้องออกมาขัดขวาง แต่เวลาเขาพัฒนาอย่างนี้ ไม่เห็นมีใครแหลมออกมา...หรือว่าพวกนี้เขาจะอนุรักษ์ผักตบชวาไว้เป็นของหาขายประจำประเทศไทยให้ชาวประมงไปงมปลามาขาย...อีกอย่างก็แค่พวกอยากดัง มือไม่พายแต่เอาเท้าราน้ำ...ทุก...ทุก...”

ด้วยทัศนคติ อารมณ์และความรู้สึกที่ตอบรับต่อกระแสการพัฒนาของชาวบ้านและสังคมเมืองพะเยาดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มบุคคลและองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งมีแนวคิดวิตกกังวลต่อผลกระทบต่อระบบนิเวศกว๊านพะเยาและการส่งเสริมวิถีชีวิตด้านการอนุรักษ์ของชาวบ้าน เริ่มถูกเก็บเอาไว้และไม่ปรากฏหรือต้องการนำเสนอแนวคิดที่เห็นต่าง/เห็นแย้งกับอารมณ์ความรู้สึกของชาวพะเยาในขณะนั้น

ในขณะที่เดียวกัน กลุ่มบุคคลและองค์กรพัฒนาเอกชนเริ่มเรียนรู้ต่อการจำต้องเริ่มปรับตัว ปรับทัศนคติและต้องเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตของตนเองที่อยู่ในร่องรอยเดียวกับการปรับชีวิตเพื่อความอยู่รอดของครอบครัวเมื่อสถานการณ์ได้เปลี่ยนแปลงไปเพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดการท่องเที่ยวและการคำนึงถึงการดำรงครอบครัวอยู่ในระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่กำลังรุกคืบเข้ามาในชุมชนอย่างช้า ๆ มากกว่าที่จะไปตระหนักในประเด็นที่เคยเห็นแย้งหรือเห็นต่าง ไปจากแนวคิด/โครงการพัฒนากว๊านพะเยาของภาครัฐที่มีส่วนสนับสนุนการท่องเที่ยว

ผลก็คือ กลุ่มองค์กรที่ออกมาเคลื่อนไหวเห็นต่างกับหน่วยงานภาครัฐในอดีตจึงลดบทบาทและฐานะทางด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมตามแนวทางของตนเองกลายมาเป็น “ผู้ที่เฝ้ามองและสังเกต” ความเป็นไปและการขับเคลื่อนการพัฒนากว๊านพะเยาตามแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนและการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมอย่างเงียบเชียบ แต่ดำเนินการส่งเสริมแนวทางการอนุรักษ์และจัดการสิ่งแวดล้อมโดยชาวบ้านในพื้นที่บางพื้นที่ที่เห็นร่วมและประสานงานกับหน่วยงานในท้องถิ่นนั้นได้ เช่น การส่งเสริมให้ป่าชุมชนบ้านด้าโนเป็นแหล่งเรียนรู้ทางธรรมชาติให้กับผู้นำและชาวบ้านในชุมชน โดยผ่านการดำเนินโครงการการจัดการความรู้ในกลุ่มน้ำแม่ด้าเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น โดยนักพัฒนาของมูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา ซึ่งได้รับการสนับสนุนการดำเนินการ โดยโครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (สหทัย วิเศษและคณะ, ๒๕๔๘) ซึ่งอาจเรียกการทำงานในแนวทางนี้ได้ว่า “การทำงานในประเด็นเย็น” ที่ไม่ต้องการให้เกิดความขัดแย้งที่รุนแรงกับกลุ่มอื่น (ประเด็นร้อน) ซึ่งแนวทางดังกล่าวถือว่าการขับเคลื่อนการส่งเสริมวิถีชีวิตและการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจัดทำป่าชุมชนของชาวบ้านมาใช้ในการพัฒนาท้องถิ่น

กล่าวโดยสรุป การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมรอบกว๊านพะเยาเป็นวาทกรรมกระแสหลักถูกสถาปนาเข้าไปอยู่ในความคิดคำนึงของกลุ่มองค์กรที่สำคัญต่าง ๆ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมในกว๊านพะเยา ตลอดจนในกลุ่มองค์กรเอกชน ผู้นำชุมชน และแม่ชีมเข้าไปอยู่ในกลุ่มอนุรักษ์กว๊านพะเยาบางกลุ่ม (คนกินน้ำแม่เดียวกัน) ด้วย^{๔๕}

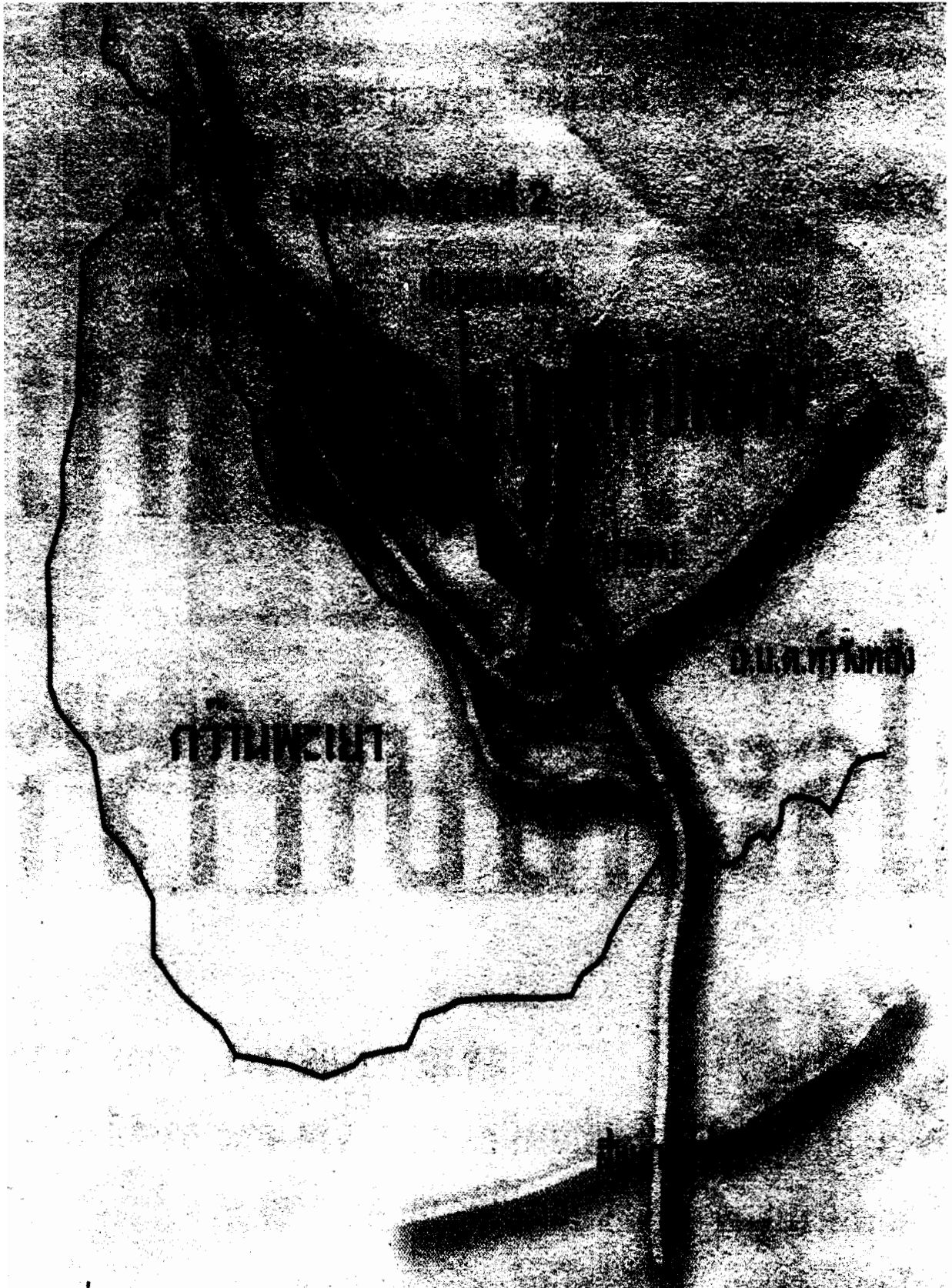
^{๔๕} ถึงอย่างไรก็ตาม จากการเข้าร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ขององค์กรชุมชน “คนกินน้ำแม่เดียวกัน” ของผู้เขียน พบว่า การทำงานองค์กรชุมชนตามวิถีทางของชาวบ้านไม่ได้เป็นกลุ่มก้อนเดียวกันอย่างเหนียวแน่น แต่ปรากฏว่า แต่ละกลุ่มองค์กรต่างมีเครือข่ายของตนเอง และบางครั้งมีความทับซ้อนกันในพื้นที่ ประเด็น และการทำงานกับกลุ่มชาวบ้าน ตลอดจนมีความคิดเห็นต่อประเด็นปัญหาในเรื่องเดียวกันต่างกัน เช่น กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนที่มีขอบข่ายการทำงานส่วนหนึ่งในการเสริมสร้างความเข้มแข็งและกระตุ้นสำนึกของการอนุรักษ์กว๊านพะเยาในกลุ่ม

ในที่สุดแล้ว ปรากฏการณ์ที่พบ ไม่สามารถปฏิเสธได้ว่า อิทธิพลและแนวความคิดการท่องเที่ยวที่เกี่ยวพันกับพะเยาเชิงอนุรักษ์และวัฒนธรรม ได้แผ่ผ่านครอบคลุมกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องมากมาย ถึงแม้จะมีข้อสังเกตและข้อสงสัยเกี่ยวกับความแท้จริงและประสิทธิผลของการดำเนินงานให้ได้ตามหลักการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม วาทกรรมดังกล่าวในทางหนึ่งจึงเป็นการยกระดับให้แนวทางการทำงานในระหว่างกลุ่มที่มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันเริ่มเข้ามาร่วมกันมากขึ้น (มนตรา พงษ์นิล ในฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ บก., ๒๕๔๘ : ๗-๖๒) ในขณะที่เดียวกันก็ทิ้งประเด็นปัญหาเรื่องผลกระทบต่อระบบนิเวศและวิถีชีวิตของชุมชนรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาที่อาจจะเปลี่ยนแปลงเมื่อมีทุนนิยม และค่านิยมแบบเมืองเข้ามากับการท่องเที่ยวที่ยังไม่ได้มีแนวทางในการป้องกันและรองรับปัญหาเอาไว้ เช่น ปัญหาขยะ ปัญหาค่านิยมและปัญหาสังคมแบบสังคมเมือง การเอารัดเอาเปรียบ การแข่งขันทางธุรกิจกับผลประโยชน์ที่อาจเข้มข้นขึ้นและมาพร้อม ๆ กับการท่องเที่ยว

แต่ที่สำคัญคือ ประชากรในเมืองพะเยา ถึงแม้ว่าจะยังมีความทันสมัยไม่เท่าเมืองใหญ่ ๆ ในจังหวัดทางภาคเหนือมากนัก แต่ก็พร้อมที่จะยอมรับการเปลี่ยนแปลงและความทันสมัยเข้ามา เช่น ในปัจจุบัน ลักษณะของธุรกิจการค้าในเมืองพะเยา ก็เริ่มกำลังมีการเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ ในขณะเดียวกัน เศรษฐกิจแบบสมัยใหม่ หรือบริษัทยักษ์ใหญ่อย่าง 7-Eleven จำนวน ๑๐ แห่งและเทสโก้โลตัส (Tesco Lotus) (คูแผนที่ที่ ๑๔) ก็ได้เข้ามาตั้งสาขาในจังหวัดพะเยาแล้ว และผู้นำท้องถิ่นเริ่มตระหนักถึงกระแสการเปลี่ยนแปลงที่รุกเข้ามา และมีผลกระทบต่อเศรษฐกิจท้องถิ่นเมืองพะเยา แต่ก็พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงตามแนวทางแบบทันสมัยมากยิ่งขึ้น

ชาวประมงกว๊านพะเยานั้น พบว่า มีองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดจำนวนอย่างน้อย ๒ องค์กรที่มีแนวทางการทำงานและแนวความคิดที่ต่างกันไป และต่างก็ยึดครองพื้นที่และกลุ่มชาวประมงต่างเขตกัน แต่มีบางกลุ่มชาวประมงที่ทำงานและร่วมมือกับทั้งสององค์กร ด้วยเหตุดังกล่าว จึงเป็นที่มาของการขับเคลื่อนแนวทาง/ปรับตัวที่แตกต่างกันของกลุ่มองค์กรชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ส่งเสริมการทำงานของชาวบ้านเกี่ยวกับการจัดการสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาหลังจากที่ประเด็นการพัฒนากว๊านพะเยาถูกปรับเปลี่ยนและผนวกเข้ากับแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมโดยภาครัฐ

แผนที่ที่ ๑๔ ที่ตั้งของเทศบาลตำบล จังหวัดพะเยา

ที่มา : พะเยารัฐ. (๑๕-๓๐ กันยายน ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

และเช่นเดียวกัน จึงเป็นเหตุผลที่ว่า แนวทางการพัฒนาบ้านพะเยาแบบยั่งยืน ผนวกไปด้วยการส่งเสริมการท่องเที่ยววิถีบ้านพะเยาเชิงนิเวศและวัฒนธรรม พร้อม ๆ กับการปรับปรุงให้พื้นที่รอบกว๊านพะเยามีลักษณะที่ทันสมัยมากยิ่งขึ้น เช่น การปรับภูมิทัศน์ การจัดทำลานออกกำลังกายของเทศบาลที่ดูทันสมัยและน่าใช้บริการจึงได้รับการสนับสนุนจากชาวเมืองพะเยาที่ยอมรับและต้องการจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ความเป็นเมืองที่สมัยใหม่มากยิ่งขึ้นเช่นเดียวกับความทันสมัยที่เข้ามาในรูปของบริษัทักษ์ใหญ่ในเมืองพะเยา

บทที่ ๗

ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) กับกวีานพะเยา

พ.ศ. ๒๕๔๗ - ปัจจุบัน

การบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ :

การปรับเปลี่ยนนโยบายการบริหารงานของรัฐบาล

การชนะการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั้งระบบเขตและระบบบัญชีรายชื่อ ทำให้พรรคไทยรักไทย โดย พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตรสามารถจัดตั้งรัฐบาลได้ ใน พ.ศ. ๒๕๔๔ และมีนโยบายใหม่ ๆ ออกมาสู่สาธารณชนมากมาย นโยบายด้านหนึ่งของรัฐบาล คือ การปรับเปลี่ยนและพัฒนาาระบบราชการเพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาคุณภาพการบริการประชาชนที่ดีขึ้น มีการปรับบทบาทภารกิจและขนาดให้มีความเหมาะสม ยกระดับขีดความสามารถและขนาดให้มีความเหมาะสม ยกระดับขีดความสามารถการทำงานให้อยู่ในระดับสูงเทียบเท่าเกณฑ์สากล และตอบสนองต่อการบริหารปกครองในระบอบประชาธิปไตย

ในยุทธศาสตร์ของการพัฒนาระบบราชการนั้น ยุทธศาสตร์การปรับปรุงโครงสร้างการบริหารราชการแผ่นดิน เป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งที่กำหนดขึ้นเพื่อแก้ปัญหาการบริหารราชการแผ่นดินในแบบเดิมที่ไม่สามารถตอบสนองและรองรับการบริหารกิจการบ้านเมืองในปัจจุบันและในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นต้องมีการปรับปรุงโครงสร้างของการบริหารราชการในทุกระดับให้เป็นไปอย่างเหมาะสมและมีความเป็นเอกภาพ รวมทั้งสามารถบูรณาการเพื่อเชื่อมโยงการทำงานในมิติและภาคส่วนต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การปรับหลักความคิดในการบริหารราชการส่วนภูมิภาค ที่มีการนำเอาแนวคิดทางด้านธุรกิจมาใช้ ก็ถือว่าเป็นการปรับแนวทางในการบริหารจัดการสาธารณะแนวใหม่ (new public management) ดังนั้นจังหวัดจึงถูกปรับให้มีสถานะเหมือนส่วนหนึ่งของหน่วยธุรกิจเชิงยุทธศาสตร์ (strategic business unit) ในระดับยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด ซึ่งเป็นหน่วยที่มีอำนาจหน้าที่เชิงยุทธศาสตร์ในการกำหนดแนวทางในการแก้ปัญหาต่าง ๆ อย่างครบวงจร แต่ก็อยู่ภายใต้โครงสร้างของยุทธศาสตร์ระดับชาติ นโยบายรัฐบาล และนโยบายการพัฒนาารายสาขาหรือยุทธศาสตร์ภาค (corporate core) นั่นเอง (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕ : ๖)

สำหรับระบบการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการนั้น มีจุดเริ่มต้นนับตั้งแต่การประชุมเชิงปฏิบัติการเรื่อง “การปรับบทบาทภารกิจและโครงสร้างส่วนราชการ” เมื่อวันที่ ๔-๕ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ ที่พัทยา ซึ่งมีแนวคิดเรื่องผู้ว่าราชการแบบบูรณาการ (Chief Executive Officer-CEO) เกิดขึ้น โดยถือว่าผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นเจ้าภาพในพื้นที่ เป็นผู้ช่วยนายกรัฐมนตรีประจำจังหวัด ทำ

หน้าที่เป็นผู้บริหารสูงสุดของจังหวัด เพื่อให้การดำเนินงานภายในจังหวัดเป็นไปด้วยความรวดเร็ว และสามารถตอบสนองต่อความต้องการและข้อเท็จจริงของจังหวัดได้

ดังนั้น จึงได้มีมติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๗ สิงหาคม พ.ศ.๒๕๔๔ มอบหมายให้กระทรวงมหาดไทยนำแนวคิดเรื่องผู้ว่าราชการจังหวัดแบบ CEO ไปทดลองในจังหวัดน่านร่อง เพื่อเป็นการทดลองกระจายอำนาจในระดับจังหวัด ให้มีการบริหารงานที่มีประสิทธิภาพ โดยปรับให้จังหวัดมีฐานะเสมือนหน่วยธุรกิจเชิงยุทธศาสตร์ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ, ๒๕๔๖)

หลักการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจะเป็นการบริหารจัดการที่สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ ยุทธศาสตร์ภาค ยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด และยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด โดยกำหนดให้ภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชนในจังหวัดเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาอย่างยั่งยืน สร้างศักยภาพในการแข่งขัน การป้องกันและแก้ไขปัญหาเพื่อลดความซ้ำซ้อน ความล่าช้า และความสิ้นเปลือง โดยรัฐจะกำหนดเป้าหมายและตัวชี้วัดความสำเร็จของการทำงานไว้ในระดับชาติ โดยให้คณะผู้บริหารจังหวัดแบบบูรณาการสามารถกำหนดรายละเอียดการปฏิบัติและตัวชี้วัดในระดับจังหวัดได้เอง (ข้อ ๖ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยระบบการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ พ.ศ.๒๕๔๖)

ดังนั้น ผู้ว่าราชการจังหวัดจะมีอำนาจหน้าที่เป็นผู้ชี้นำกลยุทธ์ โดยทำหน้าที่นำยุทธศาสตร์ของชาติไปกำหนดเป็นระเบียบวาระของพื้นที่ รวมทั้งนำปัญหาและความต้องการของพื้นที่มากำหนดเป็นแนวทางริเริ่มแก้ปัญหาและพัฒนาพื้นที่ ซึ่งจะต้องเป็นหัวหน้าคณะกรรมการทำงานของทุกภาคส่วนในสังคมให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์ที่กำหนดขึ้น (ข้อ ๘ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยระบบการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ พ.ศ.๒๕๔๖)

การดำเนินงานการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ จะมีองค์กรในการกำกับและดำเนินการ ตั้งแต่ระดับชาติลงมา เริ่มตั้งแต่ ๑) คณะกรรมการสนับสนุนระบบบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กสจ.) ๒) คณะกรรมการยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัด (กกจ.) ซึ่งจะมีรองนายกรัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย รัฐมนตรีที่นายกรัฐมนตรีมอบหมาย ผู้ว่าราชการจังหวัดในกลุ่มจังหวัด ผู้แทนราชการของราชการส่วนกลาง หรือราชการส่วนกลางในระดับภาคหรือเขต ผู้ทรงคุณวุฒิภาคเอกชน เป็นต้น ซึ่งจะทำหน้าที่ในการบูรณาการจัดทำยุทธศาสตร์จังหวัดการพัฒนากลุ่มจังหวัด และ ๓) คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ (กบจ.) ที่ประกอบด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัด รองผู้ว่าราชการจังหวัด ผู้ซึ่งผู้ว่าราชการจังหวัดแต่งตั้งจากผู้แทนส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หน่วยงานอื่นของรัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชน และภาคประชาชน และหัวหน้าสำนักงานจังหวัด โดยมีหน้าที่ในการจัดทำยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัด แผนงานหรือโครงการ โดยกระบวนการมีส่วนร่วมของภาคีการพัฒนา ให้สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนากลุ่มจังหวัด

ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาค และยุทธศาสตร์การพัฒนาชาติ (ข้อ ๕-๑๗) ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยระบบการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ พ.ศ.๒๕๔๖)

“การฟอร์ม ยุทธศาสตร์ (Strategy Formulation) หมายความว่าต้องพยายามดูว่า สิ่งแวดล้อมโลกเปลี่ยนไปอย่างไร นโยบายรัฐบาลเป็นอย่างไร จุดอ่อน จุดแข็ง ในภูมิภาค เป็นอย่างไร หากออกมา แล้วก็ใช้คำว่า matching environment กับ your strength เอาความ เปลี่ยนแปลงทั้งหลายไปดู หมายถึงสิ่งที่ท่านมีความคิด มาวิเคราะห์กันเรียกว่า SWOT Analysis หมายถึงจุดอ่อน จุดแข็ง โอกาส ความเสี่ยง เอาสิ่งเหล่านี้วิเคราะห์ออกมา แล้ว บอกว่าท่านจะก้าวไปทางไหน อย่างที่กล่าวไปสักครู่ ภูเก็ตจะก้าวไปทางไหน เกษตรจะ ก้าวไปทางไหน

ยุทธศาสตร์ที่ต้องใช้เพื่อบรรลุถึงจุดนี้มีกำหนดทาง เรียกว่า เป็นการ develop strategic choice ทางเลือกแห่งยุทธศาสตร์ ทางเลือกแห่งกลยุทธ์ เลือกออกมา หน้าที่ CEO คือ ต้องเลือกทางไหน เมื่อเลือกแล้วมีโครงการกี่โครงการ ต้องใช้เงินเท่าไร ต้องใช้คนเท่าไร ทำเป็นงบประมาณของจังหวัดออกมา แต่ขณะนี้ไม่ใช่ว่ามีงบประมาณเพียงแค่นี้แล้วมา แบ่งคนละก้อน แต่ต้องเปลี่ยนใหม่ว่า ให้ไปวิเคราะห์มา คิดหาวิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย ยุทธศาสตร์ จะเอาทางไหน ก็โครงการ ใช้เงินอย่างไร ใช้คนอย่างไร เตรียมให้พร้อม เรียกว่าเป็นช่วงของการ formulate strategy การสร้างยุทธศาสตร์

อันแรก เขาบอกให้มีสำนึกในเป้าหมาย คือมีวิสัยทัศน์ ท่านจะออก Strategy ได้ อย่างไรถ้าท่าน ไม่มีวิสัยทัศน์ ท่านต้องมองไปข้างหน้า อยากเห็นอะไรภาษาอังกฤษเรียกว่า Where we want to go ? และ How to get there ? คือท่านต้องมีวิสัยทัศน์ แล้วก็ออกมาเป็น Strategy และออกมาเป็นแผนปฏิบัติที่จะนำไปสู่จุดที่ท่านอยากเห็น อยากพัฒนาจังหวัด ท่านในที่นี้ก็คือคณะผู้บริหารจังหวัดที่มีท่านเป็นหัวหน้า”

(คำบรรยายพิเศษของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาผู้นำ การบริหารการเปลี่ยนแปลง” วันเสาร์ ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๖ ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการประชุมอิมแพค เมืองทองธานี)

สรุปคือ ผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ มีอำนาจดูแลทุกหน่วยงาน ในจังหวัด ซึ่งจะทำให้สามารถบริหารงานเพื่อเพิ่มผลผลิตของจังหวัดได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น การสร้าง สาธารณูปโภคเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวดึงรายได้เข้าสู่จังหวัด การบริหารงานแบบนี้ ผู้ว่าราชการ จังหวัดจึงเป็นประธานคณะผู้บริหารจังหวัด มีหน้าที่วางแผนร่วมกับหน่วยงานต่าง ๆ ให้นโยบาย และคอยติดตามให้ผู้ทำงานให้ประสบความสำเร็จ ดังนั้นผู้ว่าราชการจังหวัดจะมีอำนาจ เปรียบเสมือนนายกรัฐมนตรีเล็ก ที่สามารถอนุมัติงบประมาณได้ เพื่อให้ทำงานตอบสนอง ประชาชนให้เร็วที่สุด

การปรับเปลี่ยนเป็นการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการของรัฐบาล ส่งผลให้ในเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ จังหวัดพะเยาได้ปรับเปลี่ยนการบริหารงานราชการแบบบูรณาการเป็นครั้งแรก โดยการ

เดินทางมารับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการของนายบวร รัตนประสิทธิ์^{๔๔} ซึ่งกลายเป็นผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการคนแรกของจังหวัดพะเยา

วิชา เรื่องฤทธิ์ (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖ : ๖) นักวิชาการผังเมืองจังหวัดพะเยา (ตำแหน่งในขณะนั้น) ได้กล่าวถึงการบริหารจังหวัดโดยผู้ว่าราชการจังหวัด แบบ CEO ว่าอยู่ในฐานะประธานของจังหวัดนั้น มีลักษณะเด่นที่จะต้องทำให้ข้าราชการมีความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน เนื่องจากมีผู้บังคับบัญชาสูงสุดเพียงหนึ่งเดียว ซึ่งจะทำให้การบริหารงานและการแก้ไขปัญหาเกิดความคล่องตัวมากขึ้น และมีผู้รับผิดชอบการบริหารงานของแต่ละจังหวัดอย่างชัดเจน และในเบื้องต้น การบริหารงานแบบ CEO เป็นเพียงส่วนหนึ่งของการปฏิรูประบบกลไกของทางราชการ ส่วนภูมิภาค ให้สามารถทำงานรับใช้นโยบายส่วนกลางได้อย่างทันที่มากขึ้นเท่านั้น

ก่อนเดือนตุลาคม ๒๕๔๖ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา (พะเยารัฐ, ๑๕-๓๐ กันยายน ๒๕๔๖ : ๕ ; ๑ - ๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖ : ๑) ต่างประโคมข่าวการเดินทางมารับตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการคนแรกของจังหวัดพะเยาของนายบวร รัตนประสิทธิ์ โดยหลาย ๆ คนที่ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นได้ตั้งความหวังกับการบริหารงานแบบผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการเอาไว้มากกว่าจะช่วยให้สามารถแก้ไขปัญหาได้อย่างตรงจุดและรวดเร็วมากยิ่งขึ้น โดยมีท่าทีที่ตั้งความหวังกับการปรับเปลี่ยนการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการไว้มากในการพัฒนาจังหวัดพะเยาให้ดำเนินไปได้อย่างสะดวกมากยิ่งขึ้น ซึ่งข้อที่น่าจะจุดประกายการมีส่วนร่วมของประชาชนให้เกิดมากขึ้นได้ในอนาคตข้างหน้า คงเป็นคำกล่าวของผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาแบบ CEO คนแรกที่ว่า “ผมจะถามชาวบ้านก่อน” (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖ : ๒-๓)

ในขณะเดียวกัน นักพัฒนาขององค์กรพัฒนาเอกชนพยายามมองในมุมที่ต่างกับคนอื่น ๆ ทั่ว ๆ ไป ว่าไม่ควรไปตั้งความหวังอะไรกับการบริหารงานแบบบูรณาการมากเกินไป เนื่องจากการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการที่ดีหรือไม่ดีนั้น มีปัจจัยอีกด้านหนึ่งที่เอื้อต่อประสิทธิภาพของการบริหารงาน กล่าวคือ ระบบคิด อุดมการณ์และบุคลิกภาพของผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละคน (สันต์สรคุปต์ นามแฝง ในพะเยารัฐ, ๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖ : ๕) ดังนั้นจึงควรตั้งสติและเรียนรู้บทเรียนที่ผ่านมา ก่อน และหันมาพึ่งตนเองให้มากที่สุด

“อะไรที่เกิดขึ้นใหม่ในสังคมของเรา มักมาด้วยความหวัง...แต่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจริงนั้น ควรพิจารณากันในระยะยาว คนไทยมักจะมองอะไรที่ฉาบฉวย อยากเห็นตนบุญผู้วิเศษมาบันดาลความสุขและแก้ปัญหาให้อย่างฉับพลัน นี่ถือเป็นจุดอ่อนที่สำคัญและได้กลายเป็นบุคลิกประจำชาติของคนไทยที่แก้ไขได้ยาก...

ผู้ว่า CEO จะมีคุณค่าสูงอย่างยิ่งต่อคนส่วนใหญ่ในสังคมไทย โดยเฉพาะคนด้อยโอกาส ไม่เฉพาะเพียงการตอบสนองนโยบาย และวาระแห่งชาติของรัฐบาลอย่างมี

^{๔๔} นายบวร รัตนประสิทธิ์ เคยเป็นรองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในสมัยที่นายพิพัฒน์ วงศาโรจน์ดำรงตำแหน่งผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาตั้งแต่ ๑ ตุลาคม ๒๕๔๓ - ๓ กันยายน ๒๕๔๕ ก่อนย้ายไปดำรงตำแหน่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่ใน พ.ศ. ๒๕๔๖

ประสิทธิภาพเท่านั้น...

สุดท้าย อย่าโยนอนาคตของสังคมพะเยาไว้บนบ่าของผู้ว่าฯ CEO หากต้องวางไว้บนบ่าของพวกเราทุกคน...วันนี้สังคมไทยของเราไม่มีอศวินขี่ม้าขาวมาช่วยเราอีกแล้ว เหลือแต่เราทุกคนนั่นแหละ (ร่วมกับผู้ว่าฯ CEO) จะเป็นอศวินกันเอง” (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๕๖ : ๑๔-๑๕)

อย่างไรก็ตาม แผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดพะเยาเพื่อสนองตอบต่อการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการก็ได้ถูกร่างขึ้น โดยยึดตามกรอบยุทธศาสตร์ของกลุ่มจังหวัด (cluster) ล้านนา^{๔๘} โดยจังหวัดพะเยาอยู่ในกลุ่มล้านนาตะวันออกที่มีการวางไว้แล้วเมื่อคราวการประชุมวางแผนกับตัวแทนต่าง ๆ ของกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออก ได้แก่ จังหวัดเชียงราย แพร่ น่าน พะเยาในวันที่ ๖-๗ ตุลาคม ๒๕๕๖ ซึ่งจังหวัดพะเยารับผิดชอบเน้นงานทางด้าน การแก้ไขปัญหาความยากจนพัฒนาเกษตรกรรม ซึ่งก็ต้องให้เชื่อมโยงกับแผนด้านอื่น ๆ ที่จังหวัดอื่นดูแลอยู่ด้วย นอกจากนี้แผนด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนและการเกษตรที่จังหวัดพะเยารับผิดชอบนั้น ก็จะต้องทำให้สอดคล้องกับแผนด้านอื่น ๆ ที่จะต้องมีอยู่ในจังหวัดพะเยา และให้เชื่อมโยงการท่องเที่ยวให้สอดคล้องประสานกับเครือข่ายการท่องเที่ยวของจังหวัดเชียงรายด้วยเช่นกัน เพื่อให้เป็นการขยายเขตการท่องเที่ยวในภูมิภาคนี้ เช่น แผนด้านการท่องเที่ยว ซึ่งปัจจุบัน จังหวัดพะเยาได้ว่าจ้างให้ ศ.ดร.ชาติชาย ณ เชียงใหม่ทำวิจัยเพื่อสร้างแผนการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยาอยู่

หลังจากนั้น มีการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารงานแบบบูรณาการของจังหวัดพะเยา (กบจ.พะเยา) ที่ประกอบขึ้นจากหัวหน้าส่วนราชการ หัวหน้าองค์กรเอกชน และภาคประชาชนเป็นคณะกรรมการขึ้น และมีคณะอนุกรรมการซึ่งเป็นผู้แทนองค์กรหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องที่ได้รับการแต่งตั้งจากผู้ว่าราชการจังหวัดให้ดูแลแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดพะเยาใน ๕ ด้าน และอื่น ๆ (คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการและอนุกรรมการเพื่อสนับสนุนระบบการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดพะเยา, เอกสารอัดสำเนา) โดยให้รองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาเป็นประธานคณะอนุกรรมการดูแลรับผิดชอบแผนงานในแต่ละด้าน^{๔๙}

โดยสรุป จังหวัดพะเยาได้มีการจัดทำแผนยุทธศาสตร์พัฒนาจังหวัดพะเยาเพื่อลงนามรับรองกับรัฐบาลพ.ศ. ๒๕๕๗-๒๕๕๐ โดยเน้นการพยายามแก้ปัญหาการพัฒนาการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาความยากจน และการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน โดยมีรายละเอียดพอสังเขปดังนี้คือ

^{๔๘} จังหวัดที่ถูกจัดรวมเข้าอยู่ในยุทธศาสตร์กลุ่มจังหวัดภาคเหนือตอนบน (กลุ่มล้านนา) ประกอบด้วย ๘ จังหวัด แบ่งเป็น ๒ กลุ่มย่อย ๑) กลุ่มล้านนาตะวันตก ได้แก่ เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง และแม่ฮ่องสอน และ ๒) กลุ่มล้านนาตะวันออก ได้แก่ เชียงราย พะเยา แพร่ และน่าน โดยมีเชียงใหม่เป็นเจ้าภาพของกลุ่มล้านนาทั้งหมด (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๕ : ๑)

^{๔๙} รองผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๖ – ปัจจุบัน มีจำนวน ๒ คน คือ นายอดุลย์ พลประอินทร์ และนางสาวเรืองวรรณ บัวนุช ซึ่งรองผู้ว่าราชการจังหวัดแต่ละท่านแบ่งหน้าที่ดูแลรับผิดชอบแผนงานแต่ละด้านของยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพะเยา

ทิศทางการลงทุนของจังหวัดพะเยาคือ

๑. ส่งเสริมให้จังหวัดพะเยาเป็นจุดเชื่อมโยงเข้าสู่อินโดจีนอีกทางหนึ่งทั้งโดยตรงเชื่อมเข้าสู่สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว และโดยอ้อมผ่านจังหวัดเชียงราย ซึ่งจะมีผลทำให้การค้า การผลิต และการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยาขยายตัวเพิ่มมากขึ้น

๒. สนับสนุนให้มีโครงการสร้างทางรถไฟสู่จังหวัดพะเยา ทั้งนี้การรถไฟแห่งประเทศไทยได้จ้างบริษัทที่ปรึกษามาศึกษาความเป็นไปได้ของโครงการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-พะเยา-เชียงรายแล้วเสร็จ ซึ่งต่อไปจะมีการสำรวจออกแบบรายละเอียดโครงการด้านวิศวกรรมซึ่งใช้เวลา ๑ ปี และจะดำเนินการก่อสร้างเส้นทางอีก ๑.๕ ปี ซึ่งจะเดินขบวนรถไฟได้ใน พ.ศ. ๒๕๕๑

๓. พัฒนาการท่องเที่ยวให้เชื่อมโยงกับแหล่งท่องเที่ยวของกลุ่มประเทศเพื่อนบ้านและจังหวัดใกล้เคียงที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญ

๔. ส่งเสริมอุตสาหกรรมที่เชื่อมโยงกับการเกษตร พร้อม ๆ กับส่งเสริมให้มีการกระจายตัวของพืชผลทางการเกษตรหลากหลายชนิดออกไป

๕. ส่งเสริมให้จังหวัดพะเยาเป็นศูนย์เพาะพันธุ์สัตว์น้ำ การประมงน้ำจืดของภาคเหนือตอนบน

๖. สนับสนุนให้มีการจัดตั้งมหาวิทยาลัย และขยายโอกาสทางการศึกษาของสถาบันที่มีอยู่แล้ว

๗. ส่งเสริมให้จังหวัดพะเยาเป็นศูนย์ศิลปวัฒนธรรมล้านนาอีกแห่งหนึ่งในภาคเหนือตอนบน” (สำนักงานจังหวัดพะเยา)

วิสัยทัศน์จังหวัดพะเยา “ภายในปี ๒๕๕๐ พะเยาเป็นเมืองน่าอยู่ ประชาชนมีรายได้พอเพียงกับรายจ่ายที่จำเป็น มีโอกาสพัฒนาตนเองให้อยู่ดีมีสุข ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนเองได้”

ส่วนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพะเยามีทั้งหมด ๕ ด้านคือ ๑) ยุทธศาสตร์ด้านเมืองน่าอยู่และการพัฒนาที่ยั่งยืน ๒) ยุทธศาสตร์ด้านการแก้ไขปัญหาความยากจนและการกระจายรายได้ ๓) ยุทธศาสตร์ด้านการพัฒนาทุนทางสังคม ๔) ยุทธศาสตร์ด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน และ ๕) ยุทธศาสตร์ด้านการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๔๕ : ๔-๒๒) ซึ่งให้เห็นคุณลักษณะที่สำคัญหลายประการของแนวทางยุทธศาสตร์ของจังหวัดพะเยาว่า ๑) ถึงแม้ว่าจังหวัดพะเยา จะไม่ได้ระบุการท่องเที่ยวไว้เป็นยุทธศาสตร์ แต่เป็นที่เข้าใจได้ว่า การส่งเสริมการท่องเที่ยวนั้นถูกแฝงไว้ในยุทธศาสตร์หลาย ๆ ข้อ เช่น เมืองน่าอยู่และการพัฒนาที่ยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาเมืองและกวีานพะเยา ๒) กระบวนการนำเสนอแผน/โครงการงบประมาณ จะมีลักษณะแบบล่างสู่บน (bottom-up) ที่โครงการใดที่เสนอมายจะต้องสอดคล้องกับยุทธศาสตร์จังหวัด ในแง่ดีก็คือ มีการเปิดช่องในการเสนอโครงการเพื่อของงบประมาณจากกลุ่มองค์กรชาวบ้านได้มากขึ้น ๓) ด้านงบประมาณ การบริหารแบบ CEO มีจุดแข็งในแง่ของการนำงบประมาณไปใช้ได้อย่างเป็นกลุ่มก้อนตามแต่ละ

วาระ (agenda) ที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ทำให้การใช้งบประมาณไม่สะเปะสะปะและไม่แยกกัน ซึ่งจะเป็นการที่มีระบบการบริหารการเงินที่คล่องตัวมาก และทำให้โครงการต่าง ๆ ที่เสนอไปมีความรวดเร็วและคล่องตัวในการดำเนินการ และ ๔) โครงการต่าง ๆ ที่ถูกรรจในแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดจะมีการติดตามและประเมินโครงการที่ใช้ตัวชี้วัด (key performance indicator – KPI) การทำงานที่ชัดเจนและเป็นรูปธรรม

การนำกว๊านพะเยาสู่แผนพัฒนายุทธศาสตร์จังหวัดแบบบูรณาการ

นายบวร รัตนประสิทธิ์ ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาแบบ CEO คนแรกมีมุมมองต่อแนวทางและข้อพิจารณาถึงการพัฒนากว๊านพะเยาในหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับหนึ่ง (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖ : ๒-๓) ว่า

“...จะทำอะไรกับกว๊าน ลำพังผู้ว่าฯ มาใหม่ จะคิดจะทำนั้นนี้ ไม่ได้ ต้องไปฟังคนอื่นก่อน คิดอ่านกับกว๊านจะมีหลายฝ่ายเกี่ยวข้องมาก จริง ๆ แล้ว เจตนาของการมีกว๊านขึ้นมา คือ ทะเลสาบกลางเมือง เป็นแหล่งเพาะพันธุ์ปลา กักเก็บน้ำธรรมชาติ ความบริสุทธิ์กลางเมือง จะทำให้สิ่งที่เป็นวัตถุประสงค์หลักดั้งเดิมของกว๊านดำรงอยู่อย่างไร เวลานี้ผู้คนมาอยู่มาดมามีปัญหาหอรุมล้อมกว๊านเข้ามา เราต้องรับฟังคนในพื้นที่ว่าจะปรับเปลี่ยนแนวทางอย่างไร คิดว่าแต่ละฝ่ายคงมีเหตุผลว่าจะคิดอ่านกับกว๊านอย่างไร และพะเยาเป็นเมืองเก่าแก่ การสืบสานของผู้คนที่มีความแตกต่างในวิถีชีวิต ก็ต้องนำความแตกต่างนั้นมาเป็นศักยภาพของพะเยา และดำรงความแตกต่างให้กลมกลืนกันได้โดยไม่ไร้ข้อขัดแย้ง”

จากบทสัมภาษณ์ดังกล่าว กว๊านพะเยาจึงเป็นหนึ่งในพื้นที่สำคัญอีกหลายพื้นที่ของจังหวัดพะเยาที่ได้รับการวางแผนและสร้างรูปแบบการพัฒนาจากที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการ โดยแผนงานการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาได้ปรากฏเป็นหนึ่งในการวางแผนยุทธศาสตร์และโครงการต่าง ๆ ในแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากว๊านพะเยาแบบบูรณาการ พ.ศ. ๒๕๔๖ ด้วย

กล่าวคือ การพัฒนากว๊านพะเยาอยู่ในยุทธศาสตร์ด้านการเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน ในแผนงานการท่องเที่ยวและการบริการ ได้แก่ มีโครงการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว Long Stay/Home Stay ริมหาดกว๊านพะเยา และโครงการพัฒนาโบราณสถานและวัดสำคัญทางการท่องเที่ยว ซึ่งรวมวัดและชุมชนโบราณริมหาดกว๊านพะเยาไว้ในโครงการนี้ด้วย

ที่สำคัญคือ กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่สำคัญ (Area Approach) ของจังหวัดพะเยาสำหรับการวางแผนและพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยว ซึ่งใน พ.ศ. ๒๕๔๖ จังหวัดพะเยาก็ได้ว่าจ้างมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๔๖) ให้ศึกษาวิจัยสำรวจและออกแบบโครงการขุดลอกกว๊านพะเยาเพื่อแก้ปัญหาความตื้นเขินของกว๊านพะเยา เพื่อเพิ่มพื้นที่รองรับน้ำให้มากขึ้นกว่าเดิมและเพื่อ

การเกษตรกรรม การศึกษาวิจัยของคณะนักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้มีข้อเสนออื่น ๆ นอกเหนือจากการขุดลอก อาทิเช่น การปรับปรุงภูมิทัศน์รอบกว๊าน การจัดสวนไม้ น้ำ การสร้างแหล่งจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งได้ให้ความสำคัญกับการทำประชาพิจารณ์ต่อสาธารณชนจังหวัดพะเยา โดยมีการจัดไปแล้วทั้งหมด ๓ ครั้งด้วยกัน คือ ครั้งแรกจัดที่ศาลากลางจังหวัดพะเยา ครั้งที่สองจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา และครั้งสุดท้ายจัดขึ้นที่ชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ซึ่งคณะนักวิจัยก็ได้รับข้อเสนอและความคิดเห็นต่าง ๆ จากการจัดประชาพิจารณ์ไปรวบรวมและนำเสนอต่อจังหวัดพะเยา

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้เสนอแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาต่อจังหวัดพะเยาโดยเน้นที่ตัวกว๊านพะเยาและครอบคลุมส่วนที่เกี่ยวข้องอื่น ๆ ในลุ่มน้ำอิง โดยแบ่งแผนการดำเนินงานออกเป็น ๒ ส่วน คือ ๑) แผนงาน/โครงการพัฒนากว๊านพะเยาที่เสนอให้มีการดำเนินการโดยเร่งด่วน และ ๒) แผนสนับสนุนหรือแผนเสริมเพิ่มเติมเพื่อให้ระบบนิเวศของกว๊านพะเยาและทัศนียภาพโดยรอบคงอยู่และใช้ประโยชน์ในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืนตลอดไป ดังต่อไปนี้

๑) แผนงาน/โครงการพัฒนากว๊านพะเยาที่เสนอให้มีการดำเนินการ โดยเร่งด่วน ประกอบด้วยแผนงาน/โครงการจำนวน ๕ โครงการ (หนึ่งโครงการเป็นแผนงานในการปรับปรุงการบริหารจัดการน้ำที่ไม่จำเป็นต้องใช้งบประมาณก่อสร้าง ได้แก่

๑.๑) การขุดลอกกว๊านพะเยาตอนบนบางส่วน เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำไว้ใช้และบรรเทาอุทกภัย โดยให้มีผลกระทบต่อทรัพยากรประมงและความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และให้ประชาชนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องได้มีส่วนร่วมในการดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยา

๑.๒) การขุดลอกกว๊านพะเยาเหนือสะพานขุนเคช เพื่อเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำไว้ใช้และบรรเทาอุทกภัย โดยให้มีผลกระทบต่อทรัพยากรประมงและความหลากหลายทางชีวภาพน้อยที่สุด และเพื่อปรับปรุงภูมิทัศน์ให้เป็นที่ดึงดูดใจแก่นักท่องเที่ยว

๑.๓) การปรับปรุงฐานรากสะพานขุนเคช เพื่อเพิ่มปริมาณการไหลผ่านใต้สะพานขุนเคชอันเนื่องมาจากการขุดลอกบริเวณเหนือสะพานขุนเคช รวมถึงการปรับปรุงบริเวณฐานรากของสะพานขุนเคชเพื่อให้สามารถรองรับปริมาณการไหลที่เพิ่มมากขึ้นได้

๑.๔) การปรับปรุงประตูระบายน้ำกว๊านพะเยา เพื่อให้สามารถควบคุมการไหลได้อย่างถูกต้องและแม่นยำ รวมถึงปรับปรุงอุปกรณ์ประกอบต่าง ๆ ที่ชำรุด ได้แก่ ประตูระบายน้ำของบันไดปลาโจน เป็นต้น

๑.๕) การออกแบบและติดตั้งระบบโทรมาตรกว๊านพะเยา เพื่อออกแบบและติดตั้งสถานีตรวจวัดปริมาณฝนและระดับน้ำแบบอัตโนมัติ และระบบสื่อสารทางไกลแบบอัตโนมัติในบริเวณลุ่มน้ำสาขาที่สำคัญที่ไหลลงสู่กว๊านพะเยา รวมถึงบริเวณลำน้ำอิงท้ายน้ำของกว๊านพะเยา

๑.๖) การก่อสร้างสะพานเพิ่มเติมบริเวณพังกันน้ำด้านฝั่งตะวันตก เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงระบบนิเวศระหว่างพื้นที่น้ำหลากท่วมด้านหลังพังกันน้ำกับกว๊าน

พะเยา โดยการก่อสร้างสะพานสำหรับเพิ่มช่องเปิดในการเชื่อมต่อของระบบนิเวศด้านหน้าและด้านหลังของผนังกั้นน้ำฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาให้ดีขึ้น และลดระดับน้ำของกว๊านพะเยาช่วงเกิดน้ำหลาก

๑.๗) การปรับปรุงร่องน้ำได้สะพานบริเวณผนังกั้นน้ำด้านฝั่งตะวันตก ที่ก่อสร้างแล้วเสร็จเพื่อให้มีการเชื่อมต่อของระบบนิเวศในบริเวณกว๊านพะเยา และบริเวณหลังผนังกั้นน้ำและให้เป็นทางเข้า-ออกทางเรือของชาวบ้านในพื้นที่ด้านหลังผนังกั้นน้ำและเป็นท่าเรือในอนาคตเพื่อรองรับแผนพัฒนาการท่องเที่ยว

๑.๘) การกำจัดและควบคุมผักตบชวาและวัชพืชลอยน้ำ ที่ก่อให้เกิดปัญหาน้ำเน่าเสียและเกิดการลอยตัวมารวมกันที่หน้าประตูระบายน้ำ ก่อให้เกิดปัญหาต่อการระบายน้ำของประตูระบายน้ำและควบคุมส่วนที่เหลือให้อยู่ในบริเวณที่กำหนดสำหรับกิจกรรมการใช้ประโยชน์และงานวิจัยต่าง ๆ

๑.๙) การปรับปรุงการบริหารจัดการน้ำ เพื่อปรับปรุงเกณฑ์ในการรักษาระดับน้ำกว๊านพะเยาเพื่อการบริหารจัดการน้ำรายเดือนให้เหมาะสมกับความต้องการใช้น้ำจากกว๊านพะเยา ทั้งที่ใช้น้ำโดยตรงจากกว๊านพะเยา และที่ความต้องการใช้น้ำโดยการปล่อยผ่านประตูระบายน้ำ ซึ่งจะทำได้สามารถรองรับการใช้น้ำเพื่อการผลิตประปาในอนาคตอีก ๒๐ ปีข้างหน้า และลดปัญหาการขาดแคลนน้ำเพื่อการชลประทานในพื้นที่ ๑๒,๐๐๐ ไร่ลงได้

๒) แผนเสริมในการพัฒนากว๊านพะเยาให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และสามารถใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยาในกิจกรรมต่าง ๆ ได้อย่างยั่งยืนต่อไป โดยประกอบด้วยแผนเสริมและแผนสนับสนุนดังนี้

๒.๑) การศึกษาและออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เพื่อพัฒนาให้บริเวณพื้นที่กว๊านพะเยาให้เกิดเป็นแหล่งพักผ่อนหย่อนใจและแหล่งท่องเที่ยวในกว๊านพะเยาเพิ่มขึ้น เป็นการดึงดูดนักท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ให้มาสัมผัสกับบรรยากาศความเป็นธรรมชาติในกว๊านพะเยา และยังเป็น การกระจายรายได้ไปสู่ชาวบ้านในพื้นที่กว๊านพะเยาด้วย ประกอบด้วย การสร้างลานอเนกประสงค์ จุดชมวิว พื้นที่พักผ่อนและท่าเทียบเรือใหม่ในบริเวณพื้นที่ฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา นอกจากมีการปรับปรุงสภาพภูมิทัศน์แล้ว ควรมีการอนุญาตให้มีการนำเรือที่ใช้พลังงานไฟฟ้าเพื่อไม่ให้เกิดมลภาวะในการนำเที่ยวในกว๊านพะเยาจำนวน ๕ ลำ

๒.๒) การศึกษาและออกแบบปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อให้พื้นที่กว๊านพะเยามีสภาพภูมิทัศน์ที่เหมาะสมและสวยงามยิ่งขึ้น สมกับเป็นแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาและพรรณไม้น้ำตามธรรมชาติและการท่องเที่ยว ได้แก่ การสร้างพื้นที่เอกลักษณ์ที่เป็นจุดหมายตาของเมือง (landmark) ปรับปรุงทางเดินเท้า เพิ่มพื้นที่สีเขียว สร้างพื้นที่พักผ่อนริมกว๊านพะเยาและพื้นที่จอดรถให้มีระเบียบ และขยายพื้นที่หน้าเขื่อนด้วยพื้นที่ทางเดินลดระดับ เพิ่มพื้นที่คุณค่าทางธรรมชาติที่ต้องอนุรักษ์เพื่อเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำคุณค่าระดับชาติที่ต้องอนุรักษ์เป็นเขตหวงห้าม ตลอดจน

การใช้พื้นที่ชุมชนเดิมเพื่อเพิ่มพื้นที่คุณค่าทางธรรมชาติที่ต้องอนุรักษ์โดยการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานให้แก่ชุมชนด้านทิศตะวันตก เพิ่มพื้นที่เก็บกักน้ำและผลิตน้ำประปาให้ชุมชน และการสร้างพื้นที่กิจกรรมและพักผ่อนของชุมชน ๓ จุด

๒.๓) การปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ เพื่อปรับสัดส่วนของปลากินเนื้อและปลากินพืชให้สอดคล้องกัน และเพิ่มปริมาณของสัตว์น้ำที่เหมาะสมในกว๊านพะเยา

๒.๔) การขุดลอกปรับปรุงลำน้ำสาขาที่ไหลลงกว๊านพะเยาซึ่งจะทำให้ปริมาณการไหล ของน้ำสะดวกขึ้น เพิ่มศักยภาพในการกักเก็บน้ำและเพิ่มศักยภาพในการระบายน้ำลงสู่กว๊านพะเยา

ถึงอย่างไรก็ตาม ปัญหาการพัฒนากว๊านพะเยาที่มีอยู่ก็ยังคงถูกเปิดเผยออกมาเรื่อย ๆ ในยุคของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบ CEO ดังเช่น โครงการสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาที่ได้รับการอนุมัติให้ดำเนินการก่อสร้างแล้วนั้น เกิดการตั้งข้อสงสัยจากสมาชิก อบต.บ้านด้อมจำนวน ๒๘ คนที่ขอเปิดประชุมสมัยวิสามัญเพื่อเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจผู้บริหารองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านด้อม ในประเด็นการทุจริตการก่อสร้างผนังดินรอบกว๊านพะเยาที่สร้างไม่ได้มาตรฐานและได้ลดขนาดความกว้างของผนังรอบกว๊าน โดยให้ผู้บริหารงานได้ชี้แจงการดำเนินงาน ซึ่งมีความพยายามขอร้อง เสนอเงิน และให้ผลประโยชน์สำหรับการเลือกตั้งครั้งต่อไป เพื่อไม่ให้มีการเปิดประชุมสมัยวิสามัญ นอกจากนั้น มีสมาชิก อบต.บ้านด้อมบางคนที่ยังร่วมขอเปิดประชุมดังกล่าวนี้ ถูกคุกคามเสรีภาพด้วย

การพัฒนาจังหวัดด้วยมาตรการผังเมืองและระบบคมนาคมขนส่ง (Logistics) :

ความหวังของชาวพะเยา

โครงการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงราย

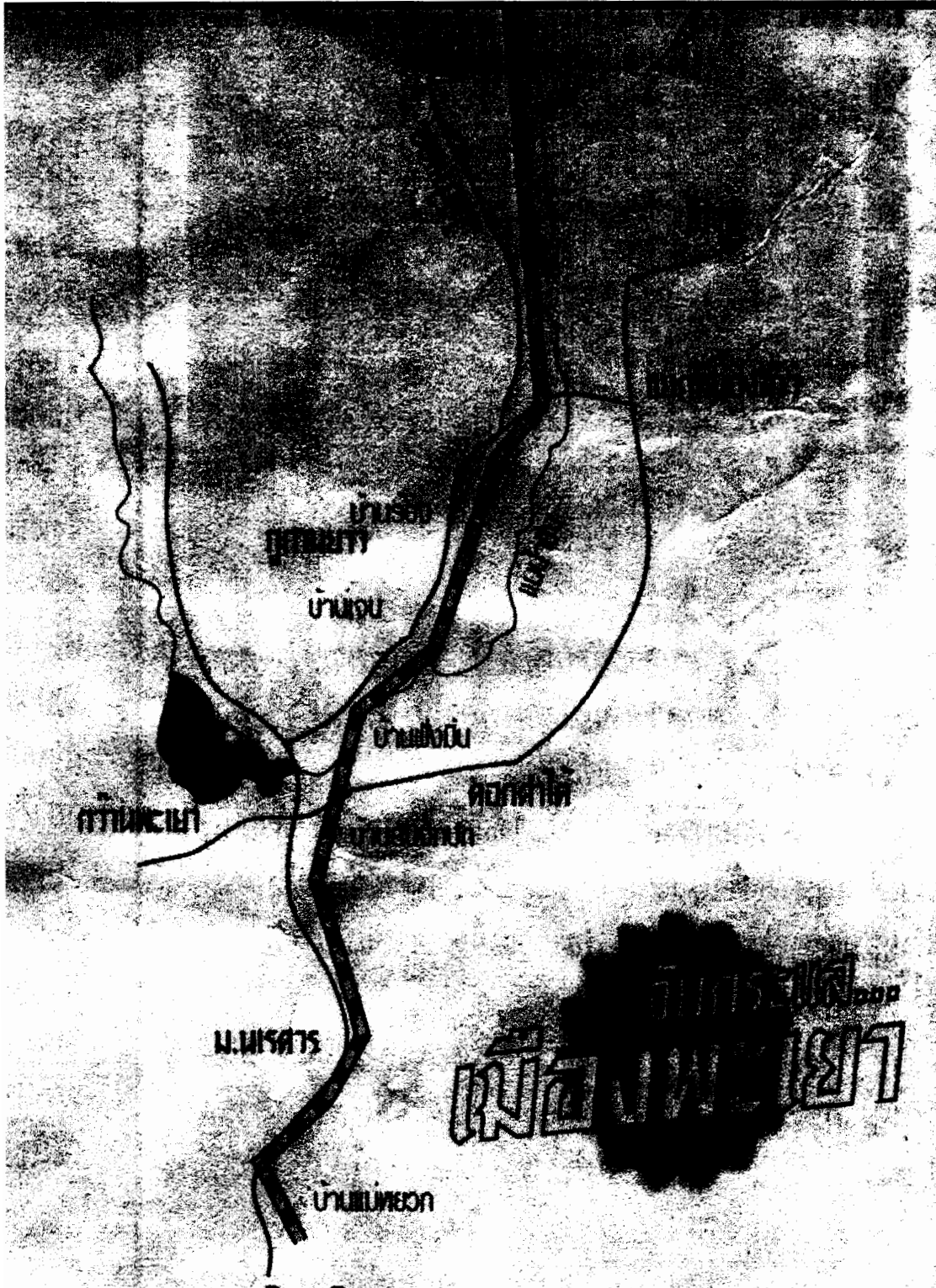
เส้นทางหลักของการคมนาคมขนส่งจังหวัดพะเยามีเพียงถนนพหลโยธินเป็นเส้นทางหลักเท่านั้นในการติดต่อกับจังหวัดต่าง ๆ ในขณะที่หากต้องการเดินทางโดยระบบขนส่งทางอากาศจะต้องเดินทางไปจังหวัดเชียงรายอีกเป็นระยะทางประมาณ ๑๐๐ กิโลเมตรเพื่อโดยสารเครื่องบินโดยสารที่ทำอากาศยานจังหวัดเชียงราย ซึ่งผิดกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือที่มีเส้นทางคมนาคมขนส่งพร้อมสรรพ การไม่มีเส้นทางคมนาคมที่หลากหลายประเภทของจังหวัดพะเยาเป็นหนึ่งปัญหาที่ผู้นำคนต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาต่างก็เรียกร้องต้องการต่อรัฐบาลมาตลอดเวลา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ความต้องการให้มีเส้นทางรถไฟสายเด่นชัย-พะเยา-เชียงราย

ซึ่งในความเป็นจริง รัฐบาลโดยการรถไฟแห่งประเทศไทยได้ริเริ่มวางโครงข่ายการคมนาคมของประเทศ โดยใช้เส้นทางรถไฟมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๓ แล้ว หนึ่งในโครงการที่เกิดขึ้นมาในขณะนั้นคือ โครงการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงราย (ในขณะนั้นจังหวัดพะเยายังเป็นอำเภอ

หนึ่งของจังหวัดเชียงราย) แต่การก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายดังกล่าวก็ไม่สามารถดำเนินการก่อสร้างได้ เนื่องจาก ใน พ.ศ. ๒๕๒๘ มีการศึกษาความเหมาะสมทางด้านเศรษฐกิจและวิศวกรรมของโครงการก่อสร้างแล้ว พบว่ามีผลตอบแทนในการลงทุนอยู่ในเกณฑ์ต่ำ อีกทั้งสภาพทางเศรษฐกิจของประเทศไม่มั่นคง มีปัญหาการทุจริตภายในองค์กรของการรถไฟแห่งประเทศไทย จึงทำให้โครงการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงรายถูกพับเก็บไว้เป็นช่วง ๆ และมักถูกใช้เป็นเครื่องมือในการหาเสียงของนักการเมืองเพื่อชูเป็นประเด็นต่อประชาชนในจังหวัดพะเยาด้วย (พะยารัฐ, ๕-๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ : ๑๐-๑๑)

ในช่วงที่รัฐบาลโดย พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ (๒๕๓๓-๒๕๓๔) ที่เศรษฐกิจกำลังเติบโต เป็นฟองสบู่ขึ้น ธุรกิจที่ดินและอสังหาริมทรัพย์ทั่วประเทศมีราคาเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ที่จะมีโครงการก่อสร้างทางคมนาคมและมಿನโยบายในการพัฒนาให้พื้นที่ต่าง ๆ เป็นแหล่งเศรษฐกิจใหม่ที่สำคัญของประเทศ พื้นที่ในเขตภาคเหนือตอนบน เช่น จังหวัดเชียงราย จังหวัดพะเยาก็เช่นเดียวกัน รัฐบาลมีการวางนโยบายให้เป็นหัวเมืองของสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจเพื่อเปิดเสรีทางการค้ากับประเทศต่าง ๆ ในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ได้แก่ ประเทศไทย พม่า ลาว และจีน และมีนโยบายในการจัดตั้งเขตนิคมอุตสาหกรรมขึ้นในแถบอำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน และการลงทุนทางการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกัน จังหวัดพะเยาก็เป็นพื้นที่เป้าหมายอีกแห่งหนึ่งที่นักการเมืองในจังหวัดต่างพยายามจะให้มีการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาในพื้นที่ ซึ่งประสบความสำเร็จใน พ.ศ. ๒๕๔๒ ที่มีการก่อตั้งวิทยาเขตของมหาวิทยาลัยนเรศวรที่จังหวัดพะเยาขึ้น ทำให้ใน พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๔๐ ได้มีการรื้อฟื้นโครงการโครงการขยับการคมนาคมเส้นทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงรายขึ้น (ดูแผนที่ที่ ๑๕) และมีการประกาศพระราชกฤษฎีกา กำหนดเขตที่ดินในบริเวณที่จะเวนคืนเพื่อสร้างเส้นทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงราย ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๔ (ประกาศเมื่อวันที่ ๒๑ กันยายน ๒๕๔๔) แต่ถูกมติคณะรัฐมนตรีให้มีการทบทวนการดำเนินโครงการนี้เมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๕๔๔ เนื่องจากมีการใช้วงเงินลงทุนที่สูงมาก

แต่อย่างไรก็ตาม ก็มีการศึกษาความเป็นไปได้ในการก่อสร้างเส้นทางรถไฟต่อจากจังหวัดเชียงรายไปเชื่อมกับจีนตอนใต้ และมีการเสนอให้มีการสร้างเส้นทางรถไฟเป็นสามระยะ คือ ระยะแรกสร้างเส้นทางรถไฟจากอำเภอเด่นชัยมาจังหวัดพะเยาและจังหวัดเชียงราย ระยะที่สองสร้างเส้นทางรถไฟจากจังหวัดเชียงรายมาท่าเรือเชียงแสน และระยะที่สามสร้างต่อไปยังอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงรายเพื่อเชื่อมกับสะพานข้ามแม่น้ำโขงในอนาคต ซึ่งก็มีการศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมเมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๘ แล้ว

แผนที่ที่ ๑๕ แนวเส้นทางการก่อสร้างโครงการรถไฟสายเด่นชัย-พะเยา-เชียงราย
ที่มา : พะเยารัฐ. (๕-๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖). หน้า ๑๑

การวางโครงการขั้วการคมนาคมโดยเส้นทางรถไฟจากอำเภอเด่นชัยผ่านจังหวัดพะเยาไป เชียงรายก่อให้เกิดกระแสความตื่นตัวของประชาชนในจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะมีการเก็งกำไรใน การซื้อขายที่ดินในบริเวณใกล้ๆ ที่จะถูกเวนคืนตามพระราชกฤษฎีกาดังกล่าว ในขณะที่ผู้นำ เช่น ประธานหอการค้าจังหวัดพะเยา (นายจรัส สุทธิกุลบุตร) ชมรมจตุรภักดิ์พะเยา^{๕๐} (นายศิริชัย ลี้ม อรุโณทัย) และหน่วยงานราชการต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาต่างพิจารณาว่าโครงการดังกล่าวจะมี ประโยชน์ในการยกระดับชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในจังหวัดพะเยาอีกทางหนึ่ง (พะเยาเพรส , มิถุนายน ๒๕๔๘ : ๖, ๘) เนื่องจากจะทำให้ประชาชนมีทางเลือกที่จะใช้บริการขนส่งมากขึ้นที่ ช่วยลดต้นทุนการขนส่งในสินค้าประเภทต่าง ๆ โดยเฉพาะสินค้าเกษตรกรรม และการก่อสร้าง เส้นทางรถไฟสายนี้จะช่วยสนับสนุนการเชื่อมโยงระบบคมนาคมขนส่งกับประเทศเพื่อนบ้าน และ จะมีโครงการที่ลงทุนต่อเนื่องตามมาก เช่น การสร้างนิคมอุตสาหกรรม การท่องเที่ยว และการ ค้าขายที่เชื่อมต่อจากชายแดนสี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ (พะเยารัฐ, ๕-๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖ : ๑๐-๑๑ ; พะเยาเพรส, มิถุนายน ๒๕๔๘ : ๒-๓ ; สำนักงานจังหวัดพะเยา, ๒๕๔๘)

แต่อย่างไรก็ตาม จากการนำเสนอให้มีการสานต่อโครงการสร้างรถไฟสายนี้โดยจังหวัด พะเยาและหอการค้าจังหวัดพะเยาต่อนายกรัฐมนตรีในคราวการเดินทางมาประชุม ครม.สัญจร ครั้งที่ ๒ ที่จังหวัดพะเยานั้น ก็ถูกระงับด้วยเหตุผลว่า “มันยังไม่คุ้ม” (พะเยาเพรส, ๑๖ ตุลาคม - ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ : ๓)

การพัฒนาจังหวัดโดยมาตรการผังเมืองและการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งเพื่อเชื่อมกับ อนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง

การนำเสนอแนวคิดการพัฒนาเมืองพะเยาโดยนักผังเมือง สำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ : ๑๐-๑๑) นับเป็นการจุดประเด็นในการพัฒนาโครงการขั้วการคมนาคมทางบกของจังหวัดพะเยาที่สามารถเชื่อมโยงเส้นทางคมนาคมกับจังหวัดใกล้เคียง โดยเฉพาะที่อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีแผนความร่วมมือ “สี่เหลี่ยมเศรษฐกิจ” เพื่อเปิด เส้นทางค้าขายในระหว่างประเทศลุ่มน้ำโขงตอนบน ได้แก่ ไทย พม่า ลาว และจีน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๒ ซึ่งเกิดขึ้นจากนโยบายแปรสนามรบเป็นสนามการค้าในสมัยรัฐบาลพลเอกชาติชาย ชุณหะวัณ ซึ่งทำให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาภาคเหนืออีสานของไทยถูกเชื่อมโยงเข้ากับเศรษฐกิจของ ประเทศเพื่อนบ้านในลุ่มน้ำโขง และต่อมาพัฒนาเป็นแผนความร่วมมือทางเศรษฐกิจอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงในหกประเทศ (Great Mekhong Subregion/GMS) ได้แก่ ประเทศจีน พม่า ลาว กัมพูชา เวียดนามและไทย ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๖ จนก่อให้เกิดโครงการปรับปรุงร่องน้ำเพื่อการเดินเรือ

^{๕๐} ชมรมจตุรภักดิ์พะเยาก่อตั้งขึ้นจากการรวมกลุ่มกันของผู้ประกอบการร้านค้าปลีกและค้าส่งในเมืองพะเยา ซึ่งเป็นบุคคลในท้องถิ่น และการก่อตัวของชมรมจตุรภักดิ์พะเยาเป็นการเกิดขึ้นในช่วงเวลาก่อนหน้าที่มีกระแสข่าวว่าบริษัทข้ามชาติ (เทสโก้ โลตัส) จะเข้ามาดำเนินกิจการที่จังหวัดพะเยา (กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕)

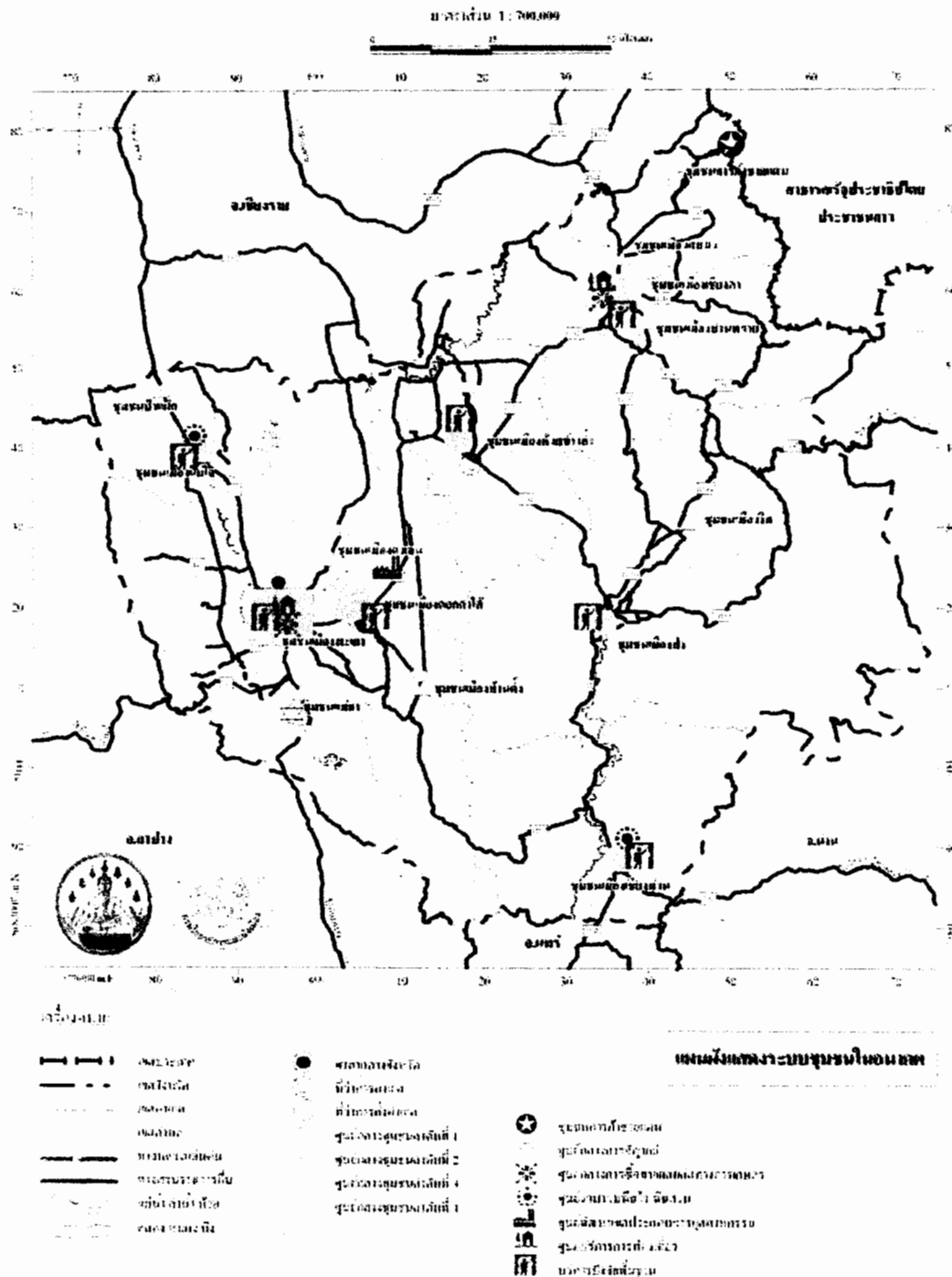
พาณิชย์ในแม่น้ำล้านช้าง-แม่น้ำโขง (โครงการระเบิดแก่งแม่น้ำโขง) เพื่อตอบสนองนโยบายการค้าเสรี (FTA) (คณะอนุกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๗ : ๑-๒๑) เป็นผลให้จังหวัดพะเยาก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่หน่วยงานราชการ โดยเฉพาะสำนักงานเทศบาลเมืองพะเยามองเห็นศักยภาพที่จะพัฒนาให้เป็นอีกจังหวัดหนึ่งที่สามารถตอบสนองต่อความเจริญเติบโตและการขยายตัวของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจการค้าในระหว่างประเทศข้างต้นได้

แนวทางการพัฒนาพื้นที่ของจังหวัดพะเยา (จังหวัดพะเยา, ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘) ได้รับการนำเสนอโดยเน้นการพัฒนาเทศบาลเมืองพะเยาที่มีอยู่ให้สามารถทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางการบริการที่มีประสิทธิภาพร่วมไปกับการพัฒนาเพื่อยกระดับชุมชนที่มีแนวโน้มการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสูงให้เป็นชุมชนเมืองแห่งใหม่ เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกในการแพร่กระจายการพัฒนาการบริการต่าง ๆ จากชุมชนเมืองลำดับสูงไปสู่ชุมชนเมืองลำดับรอง โดยเฉพาะพื้นที่ด้านตะวันออกของจังหวัดพะเยา ได้แก่ ดอกคำใต้ แม่ใจ เชียงคำเป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญในการขยายตัวทางเศรษฐกิจของจังหวัดพะเยาเพื่อไปเชื่อมกับแผนการพัฒนาความร่วมมือทางเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง ที่กำหนดให้อำเภอเชียงของ และอำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย ซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับอำเภอเชียงคำ จังหวัดพะเยานั้น เป็นพื้นที่ประกอบการอุตสาหกรรมในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะด้านการเกษตร และเป็นสถานีขนส่งถ่ายสินค้า (ดูแผนที่ที่ ๑๖)

ศักยภาพของพื้นที่ของอำเภอเชียงคำ และอำเภอดอกคำใต้ จังหวัดพะเยาจึงได้ถูกนำเสนอให้เป็นแนวแกนหลักของการพัฒนาจังหวัดพะเยา ได้แก่ เสนอให้มีการขยายทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๒๑ เป็นสี่เลนตั้งแต่สี่แยกตำบลแม่ดำ ไปถึงอำเภอเทิง อำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย เพื่อเข้าไปเชื่อมโยงการพัฒนาชุมชนต่าง ๆ ของจังหวัดและอำเภอเชียงของ อำเภอเชียงแสน จังหวัดเชียงราย (ดูแผนภูมิที่ ๒) และเห็นว่าพื้นที่ของตำบลสันโค้ง อำเภอดอกคำใต้บริเวณเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑๐๒๑ ก่อนเข้าสู่ชุมชนเมืองพะเยานั้นก็มีความต่อเนื่องกับสถานีรถไฟตามโครงการรถไฟสายเด่นชัย-พะเยา-เชียงรายในอนาคต และมีความเหมาะสมที่จะพัฒนาพื้นที่ดังกล่าวเป็นเขตประกอบการอุตสาหกรรม ดังนั้น การพัฒนาและขยายเส้นทางคมนาคมพื้นผิวจราจรเป็นสี่เลนจะสามารถเชื่อมโยงระหว่างศูนย์กลางการผลิต แหล่งวัตถุดิบและแหล่งบริโภคให้มีโครงข่ายเส้นทางที่สมบูรณ์ขึ้น (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗ : ๑๐-๑๑)

แนวคิดดังกล่าวได้รับการสานต่อโดยจังหวัดพะเยาที่จัดทำแผนข้อเสนอโครงการขยายพื้นผิวจราจรเป็นสี่ช่องทางจราจร เส้นทาง ดอกคำใต้ - จุน - เชียงคำ - เเทิง - เชียงของ ซึ่งเป็นการพัฒนาระบบโครงข่ายถนนเชื่อมโยงกับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ โดยมีมุ่งไปยังจังหวัดเชียงราย เพื่อมุ่งไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านต่อไป นอกจากนี้จะให้มีการขยายผิวจราจรไปยังจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นการเปิดถนนเส้นทางล้านนาตะวันออกสู่แม่น้ำโขงต่อนายกรัฐมนตรีในคราวที่เดินทางมาประชุม ครม. สัญจรครั้งที่ ๒ ที่จังหวัดพะเยาคือเช่นกัน (<http://www.prdnorth.in.th/CMR/cmrvviewnews.php?ID=050613190727> ; http://www.bangkokbiznews.com/2005/05/30/w00412_10314.php?news_id=

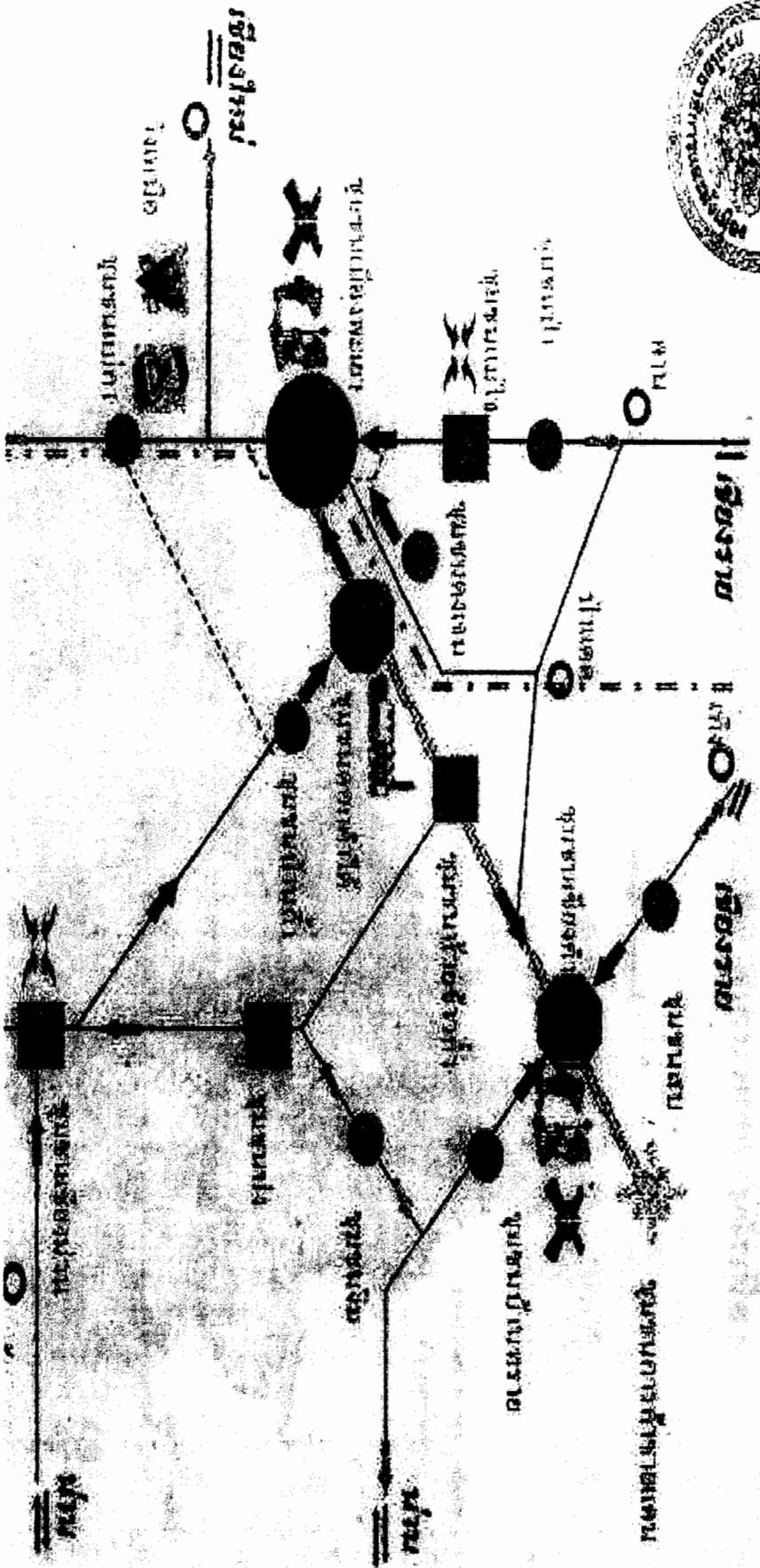
แผนผังท้ายประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง แนวทางการพัฒนาจังหวัดพะเยา โดยมาตรการผังเมือง

แผนที่ที่ ๑๖ แสดงระบบชุมชนและการเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมในอนาคตของจังหวัดพะเยา
ที่มา : http://www.geocities.com/phayao_dpt (เว็บไซต์ของสำนักงาน โยธาธิการและผังเมืองจังหวัด
พะเยา)

แผนผังแสดงแนวความคิดและรูปแบบการพัฒนาจังหวัดพะเยา

แผนภูมิที่ ๒ แสดงแนวคิดและรูปแบบการพัฒนาระบบคมนาคมขนส่งจังหวัดพะเยา

ที่มา : http://www.geocities.com/phayao_dp/vplk/id.gif (เว็บไซต์ของสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา)

10314 ; <http://www.1374.org/news/index.php?nid=784&date=20040720&nownews=2004-07-20>)

อิทธิพลดังกล่าวเป็นผลให้การพัฒนาการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยามีความสำคัญขึ้นอีกระดับหนึ่ง ในฐานะเป็นพื้นที่สำคัญของการดึงดูดและรองรับการขยายตัวของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาพร้อมกับเส้นทางการคมนาคมขนส่งรูปแบบต่าง ๆ อีกพื้นที่หนึ่งที่มาสู่ล้านนาตะวันออกในนโยบายการเชื่อมเขตการค้าเสรีในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงตอนบน จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่ประชาชนชาวจังหวัดพะเยารอคอยให้มีการขยายและพัฒนาเส้นทางการคมนาคมขนส่งทั้งสองด้าน ซึ่งนั่นหมายถึงการกระจายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจสู่ภูมิภาคล้านนาตะวันออกก็จะได้รับการส่งเสริมขึ้นเหมือนกับล้านนาตะวันตก คือ เชียงใหม่ ลำพูนที่มีเส้นทางการคมนาคมต่าง ๆ มากมาย ได้แก่ สนามบิน ถนน และรถไฟ ซึ่งก็จะนำวัฒนธรรมการพัฒนาต่าง ๆ เข้ามามากยิ่งขึ้นโดยผ่านการค้าขาย การท่องเที่ยว ฯลฯ ดังนั้น ศักยภาพหนึ่งคือ กว๊านพะเยา จากผลของการวิเคราะห์ SWOT Analysis ของจังหวัดพะเยาก็ต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้มีจุดดึงดูดและนำมาเที่ยวให้ได้

กรม.สัญญากรกับการพัฒนากว๊านพะเยาแบบบูรณาการ

กรม.สัญญาครั้งที่ ๑ กกับการพัฒนากว๊านพะเยา

ในระหว่างที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำลังดำเนินการจัดทำแผนแม่บทฉบับสมบูรณ์เพื่อเสนอต่อจังหวัดพะเยานั้น รัฐบาลที่นำโดย พ.ต.ท.ดร.ทักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นได้กำหนดให้มีการจัดประชุมคณะรัฐมนตรีสัญจร (ทัวร์นภมิมัน) ที่จังหวัดพะเยาขึ้นในวันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๗ ซึ่งนับว่าเป็นการประชุม กรม.สัญญากรขึ้นเป็นครั้งแรกในจังหวัดพะเยาเพื่อติดตามการทำงาน รับทราบปัญหา หาแนวทางแก้ไขการดำเนินการพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการจากผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาและเช่นเดียวกับที่นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีได้เดินทางไปประชุม กรม.สัญญากรที่จังหวัดอื่น ๆ

การพัฒนากว๊านพะเยาจึงเริ่มถือคักขึ้นอีกครั้งหนึ่ง เมื่อผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาเตรียมต้อนรับการมาเยือนของนายกรัฐมนตรีในคราวทัวร์นภมิมันมาที่จังหวัดพะเยา โดยได้ระดมหัวหน้าส่วนราชการและองค์กรหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และประสานร่วมกับ ๓ นักการเมืองสายพรรคไทยรักไทยในพื้นที่ เพื่อประชุมจัดทำแผนงานเฉพาะหน้า เพื่อนำเสนอต่อนายกรัฐมนตรี และคณะรัฐมนตรีที่วัดศรีโคมคำ จังหวัดพะเยา

ในวันที่นายกรัฐมนตรีมาทัวร์นภมิมันที่จังหวัดพะเยาเป็นครั้งแรก ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาได้เสนอโครงการ ๒ โครงการใหญ่ ซึ่งโครงการนำเสนอของจังหวัดพะเยาจะใช้งบประมาณกว่าสี่ถึงห้าร้อยล้าน (พะเยารัฐ, ๑-๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๗ : ๒-๓) กล่าวคือ

๑. แผนการจัดการกว๊านพะเยาอย่างเป็นระบบ เน้นโครงการขนาดใหญ่ ซึ่งเสนอให้มีการขุดลอกกว๊านพะเยา เพื่อแก้ปัญหาความตื้นเขินให้สามารถกักเก็บน้ำมากขึ้น พร้อมทั้งให้มีการจัดทำระบบการไหลเวียนของน้ำบริเวณคันดินหรือถนนรอบกว๊านด้านตะวันตก ตามแนวทางที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์กำลังศึกษาอยู่ ซึ่งจะช่วยให้มีประโยชน์ต่อการใช้กว๊านพะเยาให้มีความหลากหลายมากขึ้น ทั้งการประมงพื้นบ้าน การประปา และการท่องเที่ยว
๒. แผนการจัดการระบบชลประทานน้ำแม่อิงตอนกลาง ซึ่งนอกจากกว๊านพะเยาและแม่น้ำอิงตอนบนแล้ว จังหวัดจะเสนอให้มีการปรับปรุงโครงการชลประทานในเขตพื้นที่อำเภอดอกคำใต้-ภูกามยาว ซึ่งที่ผ่านมาประสบกับปัญหาภัยแล้งอย่างหนัก และมีปัญหาด้านการระบายน้ำในช่วงฤดูฝนที่เป็นเหตุให้เกิดน้ำท่วม

ซึ่งนายกรัฐมนตรีได้อนุมัติโครงการต่างๆ ตามที่จังหวัดเสนอขอ คือ ๑) โครงการปรับปรุงระบบชลประทานลุ่มน้ำอิง โดยการสร้างฝายขบประมาณ ๑๕๑ ล้านบาท และอนุมัติสร้างเขื่อนกั้นน้ำท่วมบริเวณโดยรอบวัดศรีโคมคำรวมทั้งบูรณะซ่อมแซมหลังคาวิหารมูลคำรวม ๔๒ ล้านบาท โดยในส่วนของลุ่มน้ำอิงนั้นให้ชลประทานจังหวัดดูแล

แต่ในส่วนของการนำเสนอโครงการพัฒนากว๊านพะเยานั้น นายกรัฐมนตรีได้เห็นชอบในหลักการที่จะให้มีการพัฒนาพื้นที่ดังกล่าว แต่ไม่เห็นด้วยในการใช้วิธีดังกล่าว จึงให้จังหวัดพะเยาไปจัดประชาคมก่อนเพื่อหาแนวทางการปฏิบัติ ทั้งนี้นายกรัฐมนตรีเสนอว่า หากใช้ลักษณะของการขุดดินและถมขึ้นมาเป็นเกาะโดยพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่อาศัยของนก จึงได้มอบหมายให้ผู้ว่าราชการจังหวัดและคณะทำงานไปศึกษาความเป็นไปได้ และวางกรอบงบประมาณ ทั้งนี้ต้องทำประชาพิจารณ์ผ่านความคิดเห็นเป็นมติของสาธารณชนจังหวัดพะเยาก่อน (<http://www.1374.org/news/index.php?nid=784&date=20040720> & nownews =2004-07-20)

กรม.สัญญาครั้งที่ ๒ กัับการพัฒนากว๊านพะเยา

ผลจากความเห็นและการพิจารณาเกี่ยวกับข้อเสนอการพัฒนากว๊านพะเยาของ นายกรัฐมนตรี ได้รับการปฏิบัติจากผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาในระยะต่อมา โดยที่ผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยาก็กำลังติดต่อและดำเนินการทำข้อตกลงว่าจ้างศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร ทำการศึกษาวิจัยเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาอีกครั้งหนึ่ง โดยนำข้อเสนอการพัฒนากว๊านพะเยาของนายกรัฐมนตรีมาพิจารณาศึกษาหาความเป็นไปได้ นั้น ในช่วงต้นเดือนมีนาคม ๒๕๔๘ ข้าราชการจัดประชุม กรม.สัญญาของนายกรัฐมนตรี ซึ่งจะเดินทางมาจัดประชุมที่จังหวัดพะเยาเป็นครั้งที่ ๒ ในวันที่ ๑๓-๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๘ ก็เริ่มแพร่กระจายไปทั่ว โดยจังหวัดพะเยาตกลงจะจัดสถานที่ประชุม กรม.สัญญา ครั้งที่ ๒ ขึ้นที่มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา

ผลของการกำหนดทิศทางการลงทุนนั้น จังหวัดพะเยาเองก็ได้เตรียมเสนอแนวทางการพัฒนาจังหวัดอย่างเป็นระบบและครบวงจรและสอดคล้องกับทิศทางการลงทุนในจังหวัดเพื่อให้คณะกรรมการพิจารณา โดยมุ่งหวังที่จะแก้ไขปัญหาความยากจนให้กับประชาชนในพื้นที่จังหวัดอย่างเร่งด่วน จึงได้แบ่งแนวทางการพัฒนาจังหวัดเป็น ๕ ด้าน ประกอบด้วย

๑) การพัฒนาปัจจัยพื้นฐานทางการเกษตร ซึ่งประกอบด้วย ระบบน้ำ ทั้งระบบ ระบบดินทั้งระบบ ระบบเกี่ยวกับพันธุ์พืชพันธุ์สัตว์ทั้งระบบ โดยมีเป้าหมายจะเป็นเมืองนำอยู่และเมืองเกษตรปลอดภัย

๒) การพัฒนาระบบโครงข่ายถนนเชื่อมโยงกับกลุ่มจังหวัดภาคเหนือ โดยมุ่งไปยังจังหวัดเชียงราย เพื่อมุ่งไปสู่ประเทศเพื่อนบ้านต่อไป นอกจากนี้จะให้มีการขยายผิวจราจรไปยังจังหวัดน่าน ซึ่งเป็นการเปิดถนนเส้นทางล้านนาตะวันออก ตู๋แม่ฮ่อง

๓) การพัฒนาการท่องเที่ยวทั้งระบบ เพื่อให้เป็นปัจจัยดึงดูดนักท่องเที่ยว อันจะส่งผลต่อเศรษฐกิจของจังหวัดพะเยา โดยทางจังหวัดได้กำหนดวิสัยทัศน์ว่า พะเยาเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยว เมืองแห่งกีฬา เมืองแห่งสุขภาพ

๔) การพัฒนาแก้ไขปัญหาที่ดินทำกิน โดยนำร่องสำรวจขอบเขตพื้นที่ป่าให้ชัดเจน เพื่อเป็นการป้องกันปัญหาการบุกรุกป่า การตัดไม้ทำลายป่า และมุ่งส่งเสริมให้ประชาชนที่ทำกินในพื้นที่ป่าหันมาปลูกไม้ยืนต้น ทดแทนการปลูกพืชไร่ เช่น การปลูกยางพารา

๕) การป้องกันและแก้ไขปัญหาการค้ามนุษย์ นอกจากนี้ สถานที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดพะเยา ที่จะต้องได้รับการแก้ไขปัญหาและพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คือ กว๊านพะเยา ที่ปัจจุบันต้องประสบกับปัญหาน้ำเค็มขึ้น กว๊านพะเยา ถือว่าเป็นหัวใจของคนพะเยา และเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดพะเยา ที่ต้องได้รับการพัฒนาปรับปรุงอย่างเป็นระบบครบวงจรเช่นกัน

(<http://www.prdnorth.in.th/CMR/cmrvviewnews.php?ID=050613190727>)

ในการพัฒนาคว๊านพะเยา จังหวัดพะเยาได้เรียกหน่วยงานที่เกี่ยวข้องร่วมประชุม เพื่อเตรียมของบประมาณเพื่อพัฒนาคุณภาพน้ำและทัศนียภาพคว๊านพะเยา โดยจะให้ศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยาทำการสำรวจ การศึกษา ออกแบบ การพัฒนาคว๊านพะเยา โดยใช้บประมาณ ๔ ล้านบาท ก่อนการประชุมคณะกรรมการผู้ว่าราชการจังหวัด ซึ่งในเบื้องต้นจังหวัดพะเยาสรุปงบประมาณดำเนินการแล้วทั้งสิ้น ๑๘๕ ล้านบาท ที่ใช้จะนำมาใช้ในโครงการพัฒนาคว๊านพะเยา เช่น ขุดลอกคว๊านพะเยา , การกำจัดวัชพืช , จัดซื้อเรือกำจัดผักตบชวา, การขยายทางเข้า-ออกน้ำ, การขุดลอกเหนือสะพานขุนเคช ฯลฯ

(<http://www.dwr.go.th/content/news/detail.php?intContentType=1&intContentID=390>)

การจะมาทัวร์นกขมิ้นของนายกรัฐมนตรีในครั้งที่ ๒ ที่จังหวัดพะเยานั้น ทำให้แนวคิดการพัฒนาคว๊านพะเยาของนายกรัฐมนตรีได้รับการกล่าวถึงอย่างมากมายกันอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งข้อเสนอ

การพัฒนาทิวทัศน์ของนายกรัฐมนตรืเมื่อคราวมาทัวร์นักษมินที่จังหวัดพะเยาได้รับการขานรับจากสื่อท้องถิ่นของจังหวัดพะเยาฉบับหนึ่งที่สนับสนุนแนวคิดการถมดินเพื่อสร้างเป็นเกาะกลางทิวทัศน์ของนายกรัฐมนตรื ความว่า

“แนวความคิดที่จะขุดลอกดินเลนในทิวทัศน์ของนายกรัฐมนตรืขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาการตื้นเขินและเก็บกักน้ำได้มากขึ้น แล้วนำดินเลนที่ขุดลอกไปถมเป็น ‘เกาะกลางทิวทัศน์’ สร้างเป็นแหล่งท่องเที่ยวใหม่ตามคำริของนายทวในคราวที่มาทัวร์นักษมินคราวก่อนซึ่งจังหวัดพะเยาพยายามสานต่อโดยจะสร้างเกาะกลางทิวทัศน์เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. โดยนำเอาพระพุทธรูปแกะสลักหินทราย (ใหม่) ไปประดิษฐานในวัดหรือโบราณสถานที่รื้อฟื้นขึ้นมาจากที่จมอยู่ใต้น้ำ

พะเยาพรตเห็นว่า เกาะกลางทิวทัศน์จะกลายเป็นจุดพักระหว่างทางจาก ‘ท่ากว๊าน’ เดิมไปยังแหล่งท่องเที่ยวของ อบต.รอบทิวทัศน์พะเยาฝั่งตะวันตก (เหล่าทิวทัศน์) โดยเรือท่องเที่ยวลักษณะ ‘ครัวโรงแรม’ ห้าดาวและสอดรับกับโครงการรถไฟสายเด่นชัย-เชียงรายที่มีผู้เสนอแนวคิดให้เป็น Golden Train รถไฟ ซึ่งพะเยาก็จะได้รับประโยชน์ตามไปด้วย” (พะเยาพรต, พฤษภาคม ๒๕๔๘ : ๒-๓)

ในขณะเดียวกัน หอการค้าจังหวัดพะเยา นำโดยนายจรัส สุทธิกุลบุตร ประธานหอการค้าจังหวัดพะเยา (ตำแหน่งในขณะนั้น-ผู้วิจัย) ได้จัดคณะเพื่อลงเรือสำรวจทิวทัศน์ของพะเยา เพื่อสำรวจและเก็บข้อมูลเป็นแนวทางที่จะพัฒนาทิวทัศน์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในลักษณะล่องเรือชมทิวทัศน์ และสรุปถึงแนวทางการพัฒนาทิวทัศน์ของพะเยาควบคู่กับการท่องเที่ยวของหอการค้าจังหวัดพะเยาที่จะประสานงานร่วมกับเทศบาลเมืองพะเยาที่มีโครงการปรับปรุงพัฒนาภูมิทัศน์ทิวทัศน์พะเยา พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๐ อยู่แล้ว โดยในเบื้องต้นหอการค้าจังหวัดพะเยาจะช่วยทำการตลาดในระดับจังหวัด สำหรับทิวทัศน์จะนำบริเวณสวนสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นห้องรับแขกของจังหวัด ทำศูนย์โอทอปและจุดนัดพบนักท่องเที่ยวที่จะลงเรือล่องทิวทัศน์และขึ้นรถไฟฟ้าชมเมือง (พะเยาพรต, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘ : ๒-๓) และจะนำข้อเสนอแนวทางการพัฒนาทิวทัศน์ดังกล่าว นำเสนอต่อจังหวัดและรัฐบาลในคราวการประชุม ครม.สัญจรครั้งที่ ๒ ที่จังหวัดพะเยา โดยจะผนวกเรื่องการแกะสลักพระพุทธรูปหินทรายต่อนายทว นอกจากนั้นก็จะนำเรื่องการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงรายขึ้นมาเสนอต่อนายกรัฐมนตรืด้วย เนื่องจากพิจารณาเห็นว่า การที่จะสามารถผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวในจังหวัดได้ คือ การพัฒนาทิวทัศน์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวระดับชาติและระดับสากล กับโครงการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-เชียงรายที่จะผ่านจังหวัดพะเยา

การพัฒนาคว้านพะเยาแบบบูรณาการ : อภิปรายโครงการกับกระบวนการประชาพิจารณ์

การวิเคราะห์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๔๗) ได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพและความต้องการการใช้ประโยชน์น้ำจากคว้านพะเยาในด้านต่าง ๆ ซึ่งเป็นข้อมูลที่น่ามาใช้ในการวางแผนการพัฒนาในโอกาสต่อไป คือ

กิจกรรมการใช้น้ำ	ปริมาณความต้องการใช้น้ำ (ล้าน ลบ.ม. ต่อปี)	
	ปัจจุบัน	อนาคต
๑. น้ำเพื่อการประปาอำเภอเมืองพะเยาและดอกคำใต้	๑๐.๗๕	๑๗.๓๓
๒. น้ำเพื่อการอุตสาหกรรมอำเภอเมืองและดอกคำใต้	๒.๕๕	๕.๕๔
๓. น้ำเพื่อการท่องเที่ยว	๑.๘๑	๔.๐๐
๔. น้ำเพื่อการชลประทานโครงการพะเยา-ดอกคำใต้	๑๕.๐๕	๑๕.๐๕
รวม	๓๐.๖๔	๔๑.๙๒

ตารางที่ ๑ ปริมาณความต้องการใช้น้ำจากคว้านพะเยาในปัจจุบันและอนาคต ๒๐ ปีข้างหน้า
(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗ : ๒๓)

ซึ่งต่อมาก็ได้เสนอแผนดำเนินการพัฒนาคว้านพะเยาและบริเวณโดยรอบระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๐ ได้แก่ การขุดลอกคว้านพะเยา (๘๖.๕๓ ล้านบาท) การขุดลอกบริเวณเหนือสะพานขุนเคช (๘๒.๐๔ ล้านบาท) เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการกักเก็บน้ำเพื่อการเกษตร การประมง การประปาและเป็นแหล่งท่องเที่ยว การปรับปรุงฐานรากสะพานขุนเคช (๑.๕๕ ล้านบาท) การปรับปรุงประตูระบายน้ำคว้านพะเยา (๐.๗๘ ล้านบาท) การออกแบบและติดตั้งโทรมาตรคว้านพะเยา (๘.๐ ล้านบาท) การก่อสร้างสะพานเพิ่มเติม ๓ แห่งบริเวณพนักกันน้ำฝั่งตะวันตก (๔.๒๕ ล้านบาท) การปรับปรุงร่องน้ำได้สะพานบริเวณพนักกันน้ำฝั่งตะวันตกจำนวน ๒๒ แห่ง (๕.๑๐ ล้านบาท) และการกำจัดและควบคุมผักตบชวาและวัชพืชลอยน้ำในคว้านพะเยา (๑๗.๐๘ ล้านบาท) รวมทั้งสิ้น ๘ โครงการ เป็นเงินงบประมาณทั้งสิ้น ๑๘๕.๗๗ ล้านบาท

แผนงาน-โครงการ	ปีที่ดำเนินการ	งบประมาณ (ล้านบาท)	หน่วยงานดำเนินการ
การขุดลอกก้นวันพะเยา	๒๕๔๘-๒๕๔๙	๘๖.๕๑	จังหวัดพะเยา-กรมประมง
การขุดลอกบริเวณเหนือสะพานขุนเคช	๒๕๔๘-๒๕๔๙	๘๒.๐๔	จังหวัดพะเยา-กรมประมง
การปรับปรุงฐานรากสะพานขุนเคช	๒๕๔๙	๑.๙๕	จังหวัดพะเยา-กรมประมง
การปรับปรุงประตูระบายน้ำก้นวันพะเยา	๒๕๔๘	๐.๓๘	กรมประมง
การออกแบบและติดตั้งโทรมาตรก้นวันพะเยา	๒๕๔๘	๘.๐	กรมประมง-กรมชลประทาน
การก่อสร้างสะพานเพิ่มเติม \$ แห่งบริเวณพังกันน้ำฝิ่งตะวันตก	๒๕๔๘-๒๕๔๙	๔.๒๙	จังหวัดพะเยา-กรมประมง
การปรับปรุงร่องน้ำใต้สะพานบริเวณพังกันน้ำฝิ่งตะวันตกจำนวน ๒๒ แห่ง	๒๕๔๘-๒๕๔๙	๕.๑๐	กรมประมง-องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น
การกำจัดและควบคุมผักตบชวาและวัชพืชลอยน้ำในก้นวันพะเยา	๒๕๔๘-๒๕๔๙	๑๓.๐๘	จังหวัดพะเยา-กรมประมง
รวมงบประมาณทั้งสิ้น			๑๘๕.๓๗

ตารางที่ ๒ แผนดำเนินการพัฒนาก้นวันพะเยาและบริเวณโดยรอบ

ที่มา : ปรับปรุงจาก พะเยาเพรส, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘ : ๔

และมีแผนเสริมและแผนสนับสนุนการพัฒนาก้นวันพะเยาจำนวน ๔ โครงการ

แผนงาน-โครงการ	ปีที่ดำเนินการ	งบประมาณ (ล้านบาท)	หน่วยงานดำเนินการ
โครงการศึกษาสำรวจและออกแบบการปรับปรุงภูมิทัศน์บริเวณรอบก้นวันพะเยา	๒๕๔๘	๕.๐	จังหวัดพะเยา-กรมโยธาธิการและผังเมือง
โครงการศึกษา สำรวจ และออกแบบการปรับปรุงสภาพพื้นที่ในก้นวันพะเยา เพื่อให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือนูรีรักษ์และการกีฬา	๒๕๔๘	๕.๐	จังหวัดพะเยา-กรมประมง
แผนการปล่อยพันธุ์สัตว์น้ำ	ต่อเนื่องทุกปี	งบปกติ	ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา
แผนการปรับปรุงลำน้ำสาขาค้านตะวันตกของก้นวันพะเยา	ต่อเนื่องทุกปี	งบปกติ	องค์การบริหารส่วนตำบล-หน่วยงานส่วนท้องถิ่น
รวมงบประมาณทั้งสิ้น			๑๐.๐

ตารางที่ ๓ แผนเสริมและแผนสนับสนุนการพัฒนาก้นวันพะเยา

ที่มา : ปรับปรุงจาก พะเยาเพรส, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๘ : ๔-๕

ในขณะที่มีการเสนอแผนงานโครงการของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นั้น ก็เริ่มมีการสร้างเขื่อนกั้นน้ำในบริเวณวัดศรีโคมคำไปแล้ว เนื่องจากจะลดปัญหาน้ำท่วมขังมาที่วัดศรีโคมคำเลยไปถึงถนนพหลโยธิน ในช่วงที่น้ำกว๊านพะเยามีปริมาณน้ำมากหรือสูงขึ้น ซึ่งเป็นความประสงค์ของเทศบาลเมืองพะเยา แต่ไม่ได้เป็นความประสงค์ของวัด และไม่ได้มีการวางแผนผังหรือแบบแปลนที่แน่นอน แต่ได้เริ่มมีการสร้างเขื่อนขึ้นภายใต้เสียงที่ไม่เห็นด้วยของทางวัด นอกจากนั้น ยังสร้างเขื่อนเข้ามาในพื้นที่ของวัด แต่ไม่ได้สร้างตามแนวโฉนด แต่สร้างตัดที่ของวัดไปมา ตลอดจนสร้างสูงกว่าลานวิหารและลานโบสถ์ทำให้ไปบดบังทัศนียภาพ (พะเยาเพรส, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๕ มิถุนายน ๒๕๔๘ : ๕)

ต่อมา หลังจากที่นายกรัฐมนตรีเดินทางกลับจากการทัวร์นกขมิ้นที่จังหวัดพะเยาแล้ว ผลของการเสนอการสร้างเกาะกลางกว๊านพะเยาของนายกรัฐมนตรี และเสนอให้มีการทำประชาคมเพื่อรับฟังความคิดเห็นในการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาก่อนนั้น จังหวัดพะเยาจึงได้ลงนามสัญญาร่วมกับมหาวิทยาลัยนเรศวรเพื่อว่าจ้างให้ศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร เพื่อดำเนินโครงการศึกษาและเสนอแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยา โดยมีการจัดการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนต่อโครงการจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาอย่างยั่งยืนที่โรงแรมเกทเวย์เป็นครั้งที่ ๒ โดยมีผู้เข้าร่วมแสดงความคิดเห็น ๑๐๐ คน ซึ่งผลจากการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลโดยสรุป ศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร ได้เสนอแผนงานและโครงการในการพัฒนากว๊านพะเยาอย่างยั่งยืน ดังต่อไปนี้ (ศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘)

๑. แผนงานด้านเศรษฐกิจ สังคม และการท่องเที่ยว

- ๑.๑ โครงการส่งเสริมท้องถิ่น พัฒนาผลิตภัณฑ์ที่ระลึกพื้นเมือง และยกระดับสินค้า OTOP จาก ๓ ดาวสู่สินค้า ๕ ดาว
- ๑.๒ โครงการส่งเสริมอาชีพพื้นบ้านให้เป็นชุมชนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
- ๑.๓ โครงการอนุรักษ์วิถีชีวิตชาวประมงพื้นบ้านและพัฒนาชุมชนต้นแบบค้าให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
- ๑.๔ โครงการอบรมมัคคุเทศก์ให้กับองค์กรท้องถิ่น
- ๑.๕ โครงการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยว
- ๑.๖ โครงการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์กว๊านพะเยาและแหล่งท่องเที่ยวเมืองพะเยา
- ๑.๗ โครงการจัดทำคู่มือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเฉพาะเจาะจง (ประเภทแหล่งท่องเที่ยว)
- ๑.๘ โครงการพัฒนาระบบบริการข้อมูลเชิงพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์
- ๑.๙ โครงการวางแผนการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์รอบกว๊านพะเยา

- ๑.๑๐ โครงการประชาสัมพันธ์นักท่องเที่ยวกลุ่มเป้าหมาย
  - ๑.๑๑ โครงการจัดการท่องเที่ยวแบบแรลลี่คาราวานตามเส้นทางรอบกว๊านพะเยา
  - ๑.๑๒ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาชุมชนเกษตรกรรม หัตถกรรม และศิลปกรรมเพื่อการท่องเที่ยว
  - ๑.๑๓ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และก่อสร้างที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวบริเวณแหล่งเพาะพันธุ์ประมงเก่า และบริเวณวัดร่องไฮ
๒. แผนการใช้ประโยชน์ที่ดินและภูมิสถาปัตยกรรม
- ๒.๑ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่ชนบทและเกษตรกรรมฝั่งตะวันตก
  - ๒.๒ โครงการอนุรักษ์และพัฒนาสภาพแวดล้อมบริเวณตอนบนของกว๊านพะเยา
  - ๒.๓ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำบริเวณวัดศรีโคมคำ
  - ๒.๔ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำและก่อสร้างลานเมือง
  - ๒.๕ โครงการสวนป่าเฉลิมพระเกียรติ
  - ๒.๖ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำบริเวณสวนสุขภาพ
  - ๒.๗ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำและก่อสร้างท่าเรือท่องเที่ยว
  - ๒.๘ โครงการก่อสร้างอาคารศูนย์กิจกรรมสันถนาการทางน้ำและท่าเรือสำหรับกีฬาทางน้ำ
  - ๒.๙ โครงการปรับปรุงเส้นทางจักรยาน
  - ๒.๑๐ โครงการกำหนดเขตกว๊านพะเยาและปักหมุดหลักฐานผังเมืองรวมพื้นที่กว๊านพะเยาและบริเวณใกล้เคียง
  - ๒.๑๑ โครงการก่อสร้างหาดทรายเทียม
๓. แผนงานพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ
- ๓.๑ โครงการจัดทำระบบไฟฟ้าและระบบสื่อสาร
  - ๓.๒ โครงการปรับปรุงถนนโดยรอบกว๊านพะเยา
  - ๓.๓ โครงการตรวจสอบและปรับปรุงคุณภาพน้ำประปา
  - ๓.๔ โครงการจัดระเบียบรถสองแถวหลังตลาดสดพะเยา
  - ๓.๕ โครงการจัดทำป้ายจอดรถโดยสารสาธารณะ
  - ๓.๖ โครงการปรับปรุงคุณภาพให้บริการรถโดยสารสาธารณะ
  - ๓.๗ โครงการศึกษาจัดทำโครงข่ายทางจักรยานในพื้นที่เมืองและเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยว
  - ๓.๘ โครงการจัดระเบียบขานพาหนะ รณรงค์วิจยจราจรและบังคับใช้กฎหมาย
  - ๓.๙ โครงการกำหนดโซนควบคุมความเร็ว และรณรงค์ประชาสัมพันธ์
  - ๓.๑๐ โครงการติดตั้งปรับปรุงระบบไฟกระพริบและสัญญาณทางแยกในบริเวณต่าง ๆ
  - ๓.๑๑ โครงการปรับปรุงจุดอุบัติเหตุทางแยกวิกฤตๆ
  - ๓.๑๒ โครงการปรับปรุงถนนเชื่อม โยงเชียงราย – พะเยา – แพร่

- ๓.๑๓ โครงการศึกษา สํารวจ ออกแบบเส้นทางเลียยเมืองฝัองตะวันออกทางหลวงหมายเลข ๑
- ๓.๑๔ โครงการสํารวจและออกแบบสะพานเชื่อมถนนแม่คําสายในและถนนชายกว๊านใหม่
- ๓.๑๕ โครงการเชื่อมถนนแม่คําสายใน ก่อสร้งสะพานเพื่อเชื่อมถนนชายกว๊านใหม่
- ๓.๑๖ โครงการก่อสร้างเส้นทางรถไฟสายเค่นชัย-เชียงราย
- ๓.๑๗ โครงการปรับปรุงสถานีขนส่ง จ.พะเยา
- ๓.๑๘ โครงการขยายเส้นทางรถโดยสารสาธารณะเชื่อมต่อแหล่งท่องเที่ยว
- ๓.๒๐ โครงการก่อสร้างถนนทางหลวงแผ่นดินหมายเลข ๑ - ถนนชายกว๊าน
- ๔. แผนงานด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดี
  - ๔.๑ โครงการขุดค้นและขุดแต่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านร่องไฮและกลุ่มโบราณสถาน กว๊านพะเยา
  - ๔.๒ โครงการจัดสร้งพิพิธภัณฑ์จำลองศิลปะและสถาปัตยกรรมโบราณสถานในกว๊านพะเยา
  - ๔.๓ โครงการเชื่อมต่อวัดในเขตรอบกว๊านพะเยาเพื่อสร้งอุทยานประวัติศาสตร์เมือง
  - ๔.๔ โครงการอบรมเพื่อพัฒนาสำนึกด้านการอนุรักษ์วัดต่าง ๆ ในเขตรอบกว๊านพะเยาเพื่อพัฒนาเป็นอุทยานประวัติศาสตร์เมือง
  - ๔.๕ โครงการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์แหล่งโบราณสถาน
- ๕. แผนงานด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางน้ำ
  - ๕.๑ โครงการปลูกจิตสำนึกรักษาระบบนิเวศกว๊านพะเยา
  - ๕.๒ โครงการสํารวจความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อเป็นแหล่งอนุรักษ์พืชพันธุ์และสัตว์น้ำ
  - ๕.๓ โครงการขุดลอกพื้นที่กว๊านพะเยา
  - ๕.๔ โครงการจัดการน้ำเสียบริเวณชุมชนโดยรอบกว๊านพะเยา
  - ๕.๕ โครงการต้นไม้-ฝาย-แฝกเฉลิมพระเกียรติ
  - ๕.๖ โครงการผลิตปุ๋ยชีวภาพ ปุ๋ยอินทรีย์และอาหารสัตว์คุณภาพสูงจากผักตบชวา
  - ๕.๗ โครงการอนุรักษ์ปลาพื้นเมืองกว๊านพะเยา
  - ๕.๘ โครงการกำหนดเขตหวงห้ามทำการประมงและเขตทำการประมงให้ชัดเจน
  - ๕.๙ โครงการบำบัดน้ำเสียจากการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ
  - ๕.๑๐ โครงการปล่อยปลาลงกว๊านพะเยาเพื่อรักษาสมดุลระหว่างปลากินพืชและปลากินเนื้อ
  - ๕.๑๑ โครงการลดการใช้สารเคมีทางการเกษตร
  - ๕.๑๒ โครงการตรวจสอบคุณภาพน้ำ
  - ๕.๑๔ โครงการป้องกันและกำจัดวัชพืช (ผักตบชวา)

แผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่ศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวรนำเสนอ นั้น ก็ได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมระดมความคิดเห็นและแบ่งกลุ่มความสนใจในการคัดเลือกแผนงานและโครงการเพื่อนำเสนอเป็นแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาอย่างยั่งยืน โดยมีแผนงานและโครงการ

ที่ได้รับการคัดเลือกเรียงตามลำดับความสำคัญต่อการพัฒนาควีนพะเยาขึ้นมา และก็ได้ให้ผู้เข้าร่วมประชุมกลุ่มรองคัดเลือกโครงการอีกครั้งหนึ่ง โดยให้เลือกโครงการที่เห็นควรว่าควรทำและเร่งด่วนมากที่สุด ซึ่งผลการคัดเลือกมีโครงการที่ได้รับการนำเสนอให้เป็นการดำเนินโครงการที่ควรทำเร่งด่วนที่สุด (พogram เหลี่ยมศิริวัฒนา, ๒๕๔๗ เอกสารอัครำเนา) คือ ๑) โครงการขุดลอกควีนพะเยา ๒) โครงการกำหนดเขตควีนพะเยาและปักหมุดหลักฐานผังเมืองรวม ๓) โครงการขุดดินและขุดแต่งในบริเวณแหล่งโบราณสถานบ้านร่องไฮและกลุ่มโบราณสถานในควีนพะเยา ๔) โครงการปลูกจิตสำนึกรักษ์ระบบนิเวศควีนพะเยา ๕) โครงการก่อสร้างระบบรวบรวมและกำจัดน้ำเสียบริเวณชุมชนโดยรอบควีนพะเยาและประจําหมู่บ้าน ๖) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำและก่อสร้างลานเมืองโดยถมดินออกจากชายฝั่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องและสร้างเป็นพื้นที่กลางน้ำ และ ๗) โครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์จำลองศิลปะและสถาปัตยกรรมในโบราณสถานในควีนพะเยา ส่วนโครงการอื่น ๆ ได้รับการคัดเลือกจากประชาชนที่เข้าร่วมประชุมที่ได้คะแนนดํามากและบางโครงการก็ไม่ได้รับคะแนนเลย

เป็นที่น่าสังเกตว่า ในช่วงบํายที่มีการคัดเลือกโครงการที่สมควรดําเนินการโดยเร่งด่วนในภาคบําย ประชาชนที่เข้ามาร่วมประชุมระดมความคิดเห็นต่อแผนแม่บทการพัฒนาควีนพะเยาเกือบครึ่งหนึ่งไม่ได้เข้าร่วมในการประชุมระดมความคิดเห็น เนื่องจากเดินทางออกจากที่ประชุมไปแล้ว

โดยสรุปจากการร่วมประชุมของประชาชน แสดงให้เห็นว่าประชาชนต้องการให้มีการพัฒนาในพื้นที่รอบควีนพะเยามากกว่าที่จะต้องการให้มีการสร้างเกาะกลางน้ำควีนพะเยาขึ้นมาใหม่ แต่ควรที่จะแก้ไขปัญหาคัดบขวาและวัชพืช การบุกรุกที่ควีนพะเยา โดยเฉพาะจากหน่วยงานของรัฐ ปัญหาการตื้นเขิน สัตว์น้ำลดน้อยลงอย่างรวดเร็ว ปัญหาน้ำเสียและขยะมูลฝอยรอบควีนพะเยา ตลอดจนโบราณสถานที่ยังอยู่ใต้น้ำควีนพะเยาไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่เท่าที่ควร เป็นต้น

จากการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาควีนพะเยาทั้งจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๔๗) และศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร (๒๕๔๘) นั้น มีความแตกต่างกันในรายละเอียด มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ได้รับการว่าจ้างจากจังหวัดพะเยาเพื่อสำรวจและออกแบบการขุดลอกควีนพะเยาเป็นสำคัญ และนำเสนอแผนงานหรือโครงการเสริมหรือสนับสนุนการขุดลอกและพัฒนาต่อไป

ในขณะที่มหาวิทยาลัยนเรศวรเป็นการศึกษาที่สานต่อจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์โดยเน้นการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนา โดยรวมเอาแผนงานและโครงการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องการพัฒนาควีนพะเยาไว้ทั้งหมด ตลอดจนแผนงานและโครงการการพัฒนาจังหวัดพะเยา เช่น แผนงานส่วนใหญ่ของการพัฒนาระบบสาธารณูปโภคและสาธารณูปการที่น่าจะเกี่ยวเนื่องและเสริมการพัฒนาควีนพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเอาไว้ด้วยกัน ซึ่งการศึกษาวิจัย

ของทั้งสองสถาบันก็ได้ให้ความสำคัญต่อการจัดทำประชาพิจารณ์ สำหรับให้ประชาชนที่มีส่วนได้ส่วนเสียต่อการศึกษาดังกล่าวสามารถแสดงความคิดเห็นต่อความเป็นไปได้และคัดเลือกโครงการที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาบ้านพะเยา

ความสำคัญของผลการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาบ้านพะเยาของมหาวิทยาลัยทั้งสองแห่ง กล่าวได้ว่า สร้างผลกระทบกระเทือนต่อประชาชนในการพิจารณาถึงสภาพบ้านพะเยา การพัฒนาที่ผ่านมาและความเหมาะสมของทิศทางในการพัฒนาบ้านพะเยาต่อไป

ผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ด้านการศึกษาความเหมาะสมของการขุดลอกบ้านพะเยา และส่งเสริมการพัฒนาบ้านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว มีวัตถุประสงค์เพื่อลดปัญหาความตื้นเขินในการกักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภคนั้น ในการประชุมเพื่อนำเสนอดังกล่าว (การประชุมเรื่อง การรายงานผลการวิจัยเรื่อง การสำรวจและออกแบบโครงการขุดลอกบ้านพะเยาและจัดทำประชาพิจารณ์จังหวัดพะเยาวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖) ได้อธิบายถึงหลักเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ที่แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นสำหรับการขุดลอกบ้านพะเยา ซึ่งผลการนำเสนอชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นของการขุดลอกบ้านพะเยา เนื่องจาก มีผลการวิเคราะห์การใช้น้ำในด้านต่าง ๆ จากบ้านพะเยาในปัจจุบันและในอนาคตเพื่อรักษาและเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำให้มากขึ้น แต่การขุดลอกบ้านพะเยาที่จะดำเนินการ มหาวิทยาลัยได้นำเสนอรูปแบบและวิธีการขุดลอกโดยให้ถูกต้องต่อหลักการรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่จะให้มีการอนุรักษ์และฟื้นฟูและใช้ประโยชน์ ทรัพยากรทางการประมง ตลอดจนสามารถแก้ปัญหาน้ำท่วมซ้ำซาก และส่งเสริมให้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวรอบด้านได้

แต่ผลการศึกษาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ได้ใช้วิธีการศึกษาทางวิทยาศาสตร์ที่ชี้ให้เห็นถึงระบบของการขุดลอกบ้านพะเยาที่มีประสิทธิภาพและแสดงให้เห็นถึงความพยายามรักษาคุณภาพของน้ำ และการเข้าไปรบกวนหรือมีผลกระทบต่อปริมาณและคุณภาพของระบบนิเวศในบ้านพะเยาให้น้อยที่สุด โดยใช้วิธีการแบ่งพื้นที่ในการขุดลอกบ้านพะเยาเป็นช่วง ๆ นับสำคัญของการนำเสนอรูปแบบและวิธีการขุดลอกบ้านพะเยาดังกล่าว

ความสำคัญของการนำเสนอผลศึกษาดังกล่าว ได้ทำให้ประเด็นความขัดแย้งเรื่องการขุดลอกที่ผ่านมาในอดีต กลุ่มอนุรักษ์บ้านพะเยามักใช้เป็นประเด็นในการรวมตัวและไม่เห็นด้วยต่อการขุดลอกของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมนั้น แต่เมื่อทราบจากการอธิบายถึงการขุดลอกบ้านพะเยาของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ทำให้ประชาชนเห็นถึงความจำเป็นในการรักษาและเพิ่มปริมาณการกักเก็บน้ำและเข้าใจถึงวิธีการขุดลอกดินตะกอนในบ้านพะเยาที่ถูกต้องตามหลักการทางวิทยาศาสตร์ที่จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศให้น้อยที่สุด

ในขณะเดียวกัน แผนงานส่งเสริมและสนับสนุนการพัฒนาบ้านพะเยาที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เสนอไว้ ส่วนใหญ่เป็นแผนงานที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาออกแบบการพัฒนาและการปรับสภาพภูมิทัศน์บ้านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว โดยเฉพาะเสนอให้มีการ

พัฒนาพื้นที่ปากน้ำอิงและพื้นที่กว๊านตรงสะพานขุนเดชให้เป็นสวนไม้น้ำ และศูนย์แสดงและจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์รอบกว๊านพะเยานั้น ก็ได้รับการอภิปรายกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งส่วนใหญ่ก็เห็นด้วย แต่ติดกับปัญหาที่ว่าพื้นที่ดังกล่าวยังเกิดข้อพิพาทเรื่องการครอบครองที่ดิน บริเวณนั้นของเอกชนรายหนึ่งกับราชพัสดุที่ยึดประกาศกำหนดเขตพื้นที่กว๊านพะเยา ซึ่งยังมีปัญหาของความไม่ชัดเจนและคลุมเครือของการครอบครองพื้นที่กว๊านพะเยาระหว่างรัฐกับเอกชน

ดังนั้น จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ว่า จากการเลือกอันดับของแผนงานหรือโครงการของการพัฒนากว๊านพะเยาของมหาวิทยาลัยนเรศวร ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่จึงเลือกให้โครงการขุดลอกกว๊านพะเยาเป็นอันดับแรก แต่ยังไม่สามารถหาทางออกได้ว่าจะนำดินที่ขุดลอกออกจากกว๊านพะเยานั้นไปไว้ที่ใด ในขณะที่เดียวกัน ความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาอาณาบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว เช่นเดียวกับที่มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์นำเสนอแผนงานส่งเสริมและสนับสนุน และมหาวิทยาลัยนเรศวรได้นำเสนอแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาที่กล่าวถึงการส่งเสริมด้านการท่องเที่ยวในอาณาบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยานั้น แต่ไปติดกับปัญหาเรื่องการพิพาทที่ดินกว๊านพะเยาระหว่างรัฐกับเอกชน ซึ่งเป็นอุปสรรคในการพัฒนาพื้นที่รอบกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว โดยเฉพาะพื้นที่ทางทิศเหนือของกว๊านพะเยา จึงเป็นเหตุผลให้ผู้เข้าร่วมประชุมส่วนใหญ่พิจารณาคัดเลือกโครงการ/แผนงานที่แก้ไขปัญหาเรื่องการกำหนดเขตที่ดินกว๊านพะเยาให้ชัดเจน โดยการปักหมุดและทำหลักฐานผังเมืองรวมกว๊านพะเยา เป็นอันดับสอง เพื่อจัดการกับปัญหาข้อพิพาทดังกล่าว ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมมองเห็นว่า หากมีขอบเขตกำหนดพื้นที่ในอาณาบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยาที่ชัดเจนแล้ว จะทำให้การวางแผนและดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบเป็นแหล่งท่องเที่ยวก็จะมี ความชัดเจนและเป็นไปด้วยความเรียบร้อยมากขึ้น ในขณะที่โครงการลำดับรองถัดมาก็เป็นโครงการที่พยายามแก้ไขปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับน้ำเสียของกว๊านพะเยาที่สะสมมานาน คือ โครงการก่อสร้างระบบรวบรวมและกำจัดน้ำเสียบริเวณชุมชนโดยรอบกว๊านพะเยาและประจำหมู่บ้าน

ซึ่งเมื่อสามารถแก้ปัญหาพื้นฐานเกี่ยวกับการอุปโภคและบริโภคน้ำของกว๊านพะเยาได้แล้ว ประชาชนที่เข้าร่วมประชุมก็เห็นควรว่าควรที่จะส่งเสริมการพัฒนากว๊านพะเยาเป็นแหล่งท่องเที่ยวในเชิงนิเวศและวัฒนธรรมต่อไป ซึ่งปรากฏจากการคัดเลือกโครงการในลำดับถัดไปเป็นโครงการ/แผนงานที่ส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่รอบกว๊านพะเยาและในกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว โดยการปรับปรุงพัฒนาแหล่งโบราณสถานหรือสถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน กล่าวคือ โครงการขุดดินและขุดแต่งในบริเวณแหล่งโบราณสถานบ้านร่องไฮและกลุ่มโบราณสถานในกว๊านพะเยา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำและก่อสร้างลานเมืองโดยถมดินออกจากชายฝั่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องและสร้างเป็นพื้นที่กลางน้ำ (โครงการนี้เข้ามารองรับการขุดลอกดินในกว๊านพะเยาและนำดินนั้นมาถมออก

จากชายฝั่งกว๊านพะเยาค่อยๆ ไปในกว๊านพะเยาเพื่อจัดทำเป็นพื้นที่กลางกว๊านพะเยา) และโครงการจัดสร้างพิพิธภัณฑ์จำลองศิลปะและสถาปัตยกรรมในโบราณสถานในกว๊านพะเยา แต่อย่างไรก็ตาม นอกเหนือจากแผนงาน/โครงการที่ได้รับการคัดเลือก ก็มีแผนงาน/โครงการที่อยู่ในลำดับรองลงมา และที่อยู่ในแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาที่ยั่งยืน ซึ่งรวบรวมจากโครงการพัฒนาของหน่วยงานต่าง ๆ และนำเสนอบรรจุเข้าสู่แผนโดยมหาวิทยาลัยนเรศวรที่ได้ดำเนินการโดยใช้งบประมาณของยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) ด้วยเช่นกัน ได้แก่โครงการที่ได้ดำเนินการก่อนหน้าการนำเสนอแผนงาน คือ โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำบริเวณวัดศรีโคมคำ และโครงการที่หน่วยงานต่าง ๆ รับผิดชอบดำเนินการมากมาย เช่น โครงการอบรมมัคคุเทศก์ให้กับองค์กรท้องถิ่นโดยสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดพะเยา โครงการจัดตั้งศูนย์ข้อมูลข่าวสาร ประชาสัมพันธ์กว๊านพะเยาและแหล่งท่องเที่ยวเมือง และโครงการจัดทำคู่มือแนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเฉพาะเจาะจง (ประเภทแหล่งท่องเที่ยว) โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์และก่อสร้างที่พักสำหรับนักท่องเที่ยวบริเวณแหล่งเพาะพันธุ์ประมงเก่า และบริเวณวัดร่องไฮ โดยศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำบริเวณสวนสุขภาพและโครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำและก่อสร้างท่าเรือท่องเที่ยว โครงการปรับปรุงเส้นทางจักรยาน โครงการจัดระเบียบขานพาหนะ รณรงค์วิจัยจราจรและบังคับใช้กฎหมาย โครงการกำหนดโซนควบคุมความเร็วและรณรงค์ประชาสัมพันธ์ โครงการติดตั้งปรับปรุงระบบไฟกระพริบและสัญญาณทางแยกในบริเวณต่าง ๆ โครงการขุดค้นและขุดแต่งในบริเวณแหล่งโบราณคดีบ้านร่องไฮและกลุ่มโบราณสถานกว๊านพะเยา ฯลฯ และที่ยังเป็นโครงการที่มีการวางแผนกำลังจะดำเนินการต่อไป

ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑) : สองทศนะต่อการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

ใน พ.ศ. ๒๕๓๕ สำนักงานผังเมืองจังหวัดพะเยา (ชื่อหน่วยงานในขณะนั้น) ได้จัดทำผังเมืองเพื่อกำหนดพื้นที่การใช้ประโยชน์ในอาณาบริเวณเมืองพะเยา (ดูแผนที่ที่ ๑๑) ซึ่งมีผลทำให้การหาเส้นทางของนายทุนภายในและภายนอกจังหวัดพะเยาเพื่อการประกอบธุรกิจ โรงแรมและการเก็งกำไรที่ดินรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะที่ดินฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา โดยการต่อสู้และแข่งขันกันระหว่างผู้บริหารท้องถิ่นของเทศบาลเมืองพะเยาและกลุ่มการเมืองและหอการค้าจังหวัดพะเยาในสมัยนั้น การดำเนินการผลักดันข้อเสนอเพื่อพัฒนาที่ดินริมกว๊านพะเยาเพื่อการสร้างที่พักโรงแรม รีสอร์ท ฯลฯ ต้องคิดขัดกับประกาศผังเมืองฉบับดังกล่าว ตลอดจนประกาศเรื่องการควบคุมความสูงของอาคารรอบกว๊านพะเยา ซึ่งมีความพยายามของกลุ่มการเมืองและหอการค้าจังหวัดที่จะให้มีการยกเลิกหรือปรับเปลี่ยนประกาศทั้งสองฉบับออกไป

และต่อมาใน พ.ศ. ๒๕๔๘ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา ก็ได้มีการจัดทำปรับปรุงผังการใช้ประโยชน์ที่ดินในอนาคตของผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ปรับปรุงครั้งที่ ๑) พ.ศ. ๒๕๔๘ (ดูแผนที่ที่ ๑๗) ซึ่งเป็นผลมาจากการวางแผนแม่บทการพัฒนาเมืองพะเยาโดยรวม ซึ่งกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ในเขตผังเมืองพะเยาจำนวน ๑๑.๐๖ ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ ๔๔,๔๔.๓๑ ไร่

การปรับปรุงผังเมืองการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองพะเยามีความแตกต่างในรายละเอียดจากผังเมืองฉบับเดิม ดังมีรายละเอียดการเปรียบเทียบในตารางที่ ๔ ต่อไปนี้

ประเภทการใช้ประโยชน์ที่ดิน	ผังเมืองฉบับเดิม		ผังฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑	
	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ	พื้นที่ (ไร่)	ร้อยละ
๖. ที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย	๔,๐๕๑.๗๔	๑๐.๘๐	๔,๒๓๗.๑๕	๙.๕๔
๗. ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง	๑,๒๑๙.๖๑	๓.๒๕	๑,๒๔๘.๕๐	๒.๘๑
๘. พาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก	๓๐๓.๓๐	๐.๘๑	๓๕๔.๘๑	๐.๘๐
๙. อุตสาหกรรมเฉพาะกิจ	๖๕๘.๔๐	๑.๘๖	๓๒๓.๔๗	๐.๗๓
๑๐. ชนบทและเกษตรกรรม	๑๕,๔๔๑.๐๐	๔๑.๑๘	๘,๑๗๙.๘๒	๑๘.๔๒
๑๑. อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม	-	-	๗,๓๙๓.๗๕	๑๖.๖๕
๑๒. อนุรักษ์เพื่อส่งเสริมเอกลักษณ์ศิลปวัฒนธรรมไทย	-	-	๑,๑๔๖.๘๘	๒.๕๘
๑๓. การปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม	๑๘๖.๘๒	๐.๕๐	๑,๕๐๖.๒๕	๓.๓๙
๑๔. ที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม	๓,๐๑๘.๘๗	๘.๐๕	๒,๗๕๙.๒๕	๖.๒๑
๑๕. ที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง	-	-	๙,๓๘๗.๕๐	๒๑.๑๔
๑๖. อนุรักษ์ป่าไม้	-	-	๓,๕๖๒.๕๐	๘.๐๒
๑๗. สถาบันการศึกษา	๒๒๕.๒๙	๐.๖๐	๔๑๒.๐๐	๐.๙๓
๑๘. สถาบันศาสนา	๒๗๔.๘๐	๐.๗๓	๔๑๙.๔๔	๐.๙๔
๑๙. สถาบันราชการ การสาธารณูปโภคและสาธารณูปการ	๓๗๐.๓๔	๐.๙๙	๑,๒๒๙.๔๔	๒.๗๗
๒๐. ถนน	๑,๐๔๕.๐๐	๒.๗๙	๑,๘๐๙.๓๘	๔.๐๗
๒๑. แม่น้ำ ลำคลอง แหล่งน้ำ	๑๐,๖๖๔.๘๓	๒๘.๓๔	๔๔๓.๗๕	๑.๐๐
รวมพื้นที่	๓๗,๕๐๐.๐๐	๑๐๐	๔๔,๔๑๔.๓๑	๑๐๐

ตารางที่ ๔ การเปรียบเทียบการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังเมืองฉบับเดิมกับผังเมืองฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑

ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา, ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ปรับปรุงครั้งที่ ๑)

แผนที่ที่ ๑๗ ผังเมืองรวมเมืองพะเยา (ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ พ.ศ. ๒๕๔๘)
ที่มา : สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา

ผังเมืองรวมเมืองพะเยา ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ มีการเพิ่มจำนวนการใช้ที่ดินประเภทต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน ก็เพิ่มพื้นที่ประเภทอื่น ๆ กำหนดไว้ในผังเมืองฉบับปรับปรุงนี้ด้วย โดยเฉพาะในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาได้แบ่งการใช้ประโยชน์ที่ดินออกเป็น ๓ ลักษณะ ที่มีการกำหนดเขตควบคุมและประเภทของการใช้สอยพื้นที่ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาที่เพิ่มเติมจากผังเมืองฉบับเดิม ดังมีลักษณะการใช้ประโยชน์ที่ดินดังต่อไปนี้

๑) ผังตะวันออกของกว๊านพะเยา มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในหลายลักษณะคือ เป็นที่ดินประเภทที่อยู่อาศัยหนาแน่นน้อย (พื้นที่สีเหลือง) ที่อยู่อาศัยหนาแน่นปานกลาง (พื้นที่สีส้ม) ที่ดินประเภทพาณิชยกรรมและที่อยู่อาศัยหนาแน่นมาก (พื้นที่สีแดง) และที่ดินประเภทอุตสาหกรรม เฉพาะกิจ (พื้นที่ม่วง)

๒) ผังตะวันตกของกว๊านพะเยา มีการกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินในลักษณะเป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม (พื้นที่สีเขียว) ที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม (พื้นที่ขาวมีกรอบและเส้นทแยงสีเขียว) โดยเฉพาะในพื้นที่บริเวณริมกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกถูกกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดินเป็นประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (พื้นที่เขียวอ่อน) มีพื้นที่ประมาณ ๒,๖๕๕.๖๕ ไร่ (ร้อยละ ๖.๒๑ ของพื้นที่ผังเมืองรวมเมืองพะเยา ปรับปรุงครั้งที่ ๑) กำหนดไว้ในบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยาจากเขตราชพัสดุกว๊านพะเยาเข้าไปในพื้นที่กว๊านพะเยาประมาณ ๒๐๐ เมตร รวมถึงบริเวณห้วย หนอง คลอง บึง ลำน้ำต่าง ๆ

๓) ในบริเวณพื้นที่กว๊านพะเยา ถูกกำหนดให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง (พื้นที่ฟ้า) มีพื้นที่ประมาณ ๕,๑๘๖.๕๐ ไร่ (ร้อยละ ๒๑.๑๔ ของพื้นที่ผังเมืองรวมเมืองพะเยา ปรับปรุงครั้งที่ ๑)

จะเห็นได้ว่า ผังเมืองรวมเมืองพะเยา ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ ได้กำหนดพื้นที่ในการควบคุมการใช้ประโยชน์ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยามากขึ้น ได้แก่ จากการควบคุมพื้นที่รอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะในชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาในผังเมืองฉบับเดิมเพียงเป็นที่ดินประเภทชนบทและเกษตรกรรม มาเป็นการเพิ่มประเภทของที่ดินประเภทอนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม และที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมซึ่งกำหนดไว้ในบริเวณที่โดยรอบกว๊านพะเยา

ในขณะเดียวกัน ผังเมืองรวมเมืองพะเยาฉบับเดิม พื้นที่กว๊านพะเยาไม่ได้รับการกำหนดให้เป็นที่ดินประเภทใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งถือว่าเป็นพื้นที่ลอยอยู่นอกเหนือการควบคุมการใช้ประโยชน์ในระยะก่อนหน้านั้น แต่เมื่อมีการปรับปรุงผังเมืองรวมเมืองพะเยาครั้งที่ ๑ พื้นที่กว๊านพะเยาได้รับการกำหนดการใช้ประโยชน์ให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง

ประเด็นสำคัญในที่นี้คือ การปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงประเภทของการใช้ที่ดินในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยาที่มีความละเอียดมากยิ่งขึ้นนั้น มีผลต่อแนวทางการจัดการ พัฒนาและใช้

ประโยชน์กวีานพะเยาในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยวที่มีเงื่อนไขของผังเมืองที่ปรับปรุงเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย กล่าวคือ

๑. การเพิ่มลักษณะการใช้ประโยชน์พื้นที่ชนบทฝั่งตะวันตกของกวีานพะเยา เป็นที่อนุรักษ์ชนบทและเกษตรกรรม และที่ดินรอบกวีานพะเยากำหนดให้เป็นที่โล่งเพื่อการนันทนาการและการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมนั้น ส่งผลให้แผนแม่บทและแนวทางการพัฒนากวีานพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวรอบกวีานอาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต เช่น การก่อสร้างถนนรอบกวีานพะเยาจากพื้นที่ที่พัฒนาเป็นพนังคินป้องกันน้ำท่วมรอบกวีานพะเยาในปัจจุบัน การสร้างสวนไม้ น้ำ สวนสาธารณะรอบกวีานพะเยา และการสร้างศูนย์แสดงและจำหน่ายสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ การส่งเสริมหมู่บ้านชนบทฝั่งตะวันตกของกวีานพะเยาให้เป็นหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และการจัดทำหมู่บ้าน Home stay/Long Stay และการรื้อฟื้นแหล่งโบราณคดีรอบกวีานพะเยา เช่นที่แหล่งโบราณสถานที่บ้านร่องไฮเกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

๒. การกำหนดพื้นที่กวีานพะเยาให้เป็นที่ดินประเภทที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง อาจส่งผลให้แนวทางและแผนแม่บทพัฒนากวีานพะเยาที่มีแผนงานหรือโครงการที่จะเข้าไปส่งเสริมการท่องเที่ยวในกวีานพะเยา เช่น โครงการปรับปรุงภูมิทัศน์ริมน้ำ และก่อสร้างลานเมืองโดยถมดินออกจากชายฝั่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องและสร้างเป็นพื้นที่กลางน้ำ และ/หรือแผนงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับการส่งเสริมการท่องเที่ยวในกวีานพะเยาของหน่วยงานต่าง ๆ เช่น การจัดให้มีการบริการเรือพลังงานลม (air boat) จากการนำเสนอของตัวแทนสมาคมธุรกิจการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา (สัมภาษณ์นายคงศักดิ์ ธรานิสร์, ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘) และการจัดการท่องเที่ยวในกวีานพะเยาโดยใช้เรือที่มีลักษณะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมหรือพันธุ์ปลาในกวีานพะเยาอาจจะต้องได้รับการทบทวนและตรวจสอบจากสาธารณชนในจังหวัดพะเยาต่อไปข้างหน้า

เหตุการณ์หนึ่งของการนำเสนอแนวคิดการพัฒนากวีานพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวโดยบุคคลภายนอก (พะเยาพรส, ๑๖ ตุลาคม - ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘ : ๒) ที่แสดงความคิดเห็นต่อแนวทางในการพัฒนากวีานพะเยาว่ากวีานพะเยายังคงมีสภาพภูมิทัศน์ในกวีานพะเยาไม่น่าชม ที่เต็มไปด้วยไม้ปึกและแนวเขตแห่งการอนุรักษ์สัตว์น้ำ แต่ควรที่จะพัฒนากวีานพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างแท้จริงและกีฬาทางน้ำที่สมบูรณ์แบบที่สุดทุกเรื่องเกี่ยวกับน้ำไม่ว่าจะเป็นการแข่งขันทางน้ำหรือการท่องเที่ยวทางน้ำ

“...เราเห็นสมควรหรือยังที่จะย้ายประมงออกจากกวีานพะเยาโดยด่วนที่สุด เรื่องของการอนุรักษ์ควรไปทำที่อื่น ที่ไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นเพชรเม็ดงามของภาคเหนืออย่างกวีานพะเยา เพราะอะไรก็ตามที่มันไม่ดีและเจริญเท่ากับการท่องเที่ยว ผมมั่นใจว่าถ้าเรามุ่งมั่นทำกวีานพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางน้ำและกีฬาทางน้ำสมบูรณ์แบบ รับรองถนนสายกวีานพะเยาจะคึกคักไปด้วยนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ เศรษฐกิจ

จะเต็มไปด้วยชีวิตชีวา ไม่ต้องรอให้ถึงช่วงเทศกาลเหมือนอย่างที่เป็นอยู่ และผมมั่นใจอีกว่าเรื่องความสะอาด เรื่องการจัดการ เรื่องการจัดระเบียบ และเรื่องมลภาวะเรื่องน้ำเสียต่าง ๆ เคียวนี่มีเทคโนโลยีที่ทันสมัยและก้าวหน้ามากมาย องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของจังหวัดเอาอยู่แน่นอนครับ” (พะเยาเพรส, ๑๖ ตุลาคม - ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๘ : ๒)

หลังจากการนำเสนอของบุคคลคนหนึ่งเสนอให้มีการพัฒนาบ้านพะเยาเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกีฬาทางน้ำที่สมบูรณ์แบบ โดยย้ายการทำประมงต่าง ๆ ออกจากพื้นที่ที่กว๊านพะเยานั้น มีความขัดแย้งต่อแนวคิดการจัดผังเมืองรวมเมืองพะเยา ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ ที่กำหนดให้กว๊านพะเยาเป็นที่โล่งเพื่อการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง ซึ่งก็ให้ความสำคัญกับการประมงด้วยเช่นกัน หลังจากนั้นเป็นต้นมา หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับนี้ที่มีความเห็นของบุคคลดังกล่าวต้องปิดตัวเองลงเป็นฉบับสุดท้าย^{๕๒}

ถึงอย่างไรก็ตาม จากกรอบคิดของผังเมืองรวมเมืองพะเยา ฉบับปรับปรุงครั้งที่ ๑ ซึ่งให้เห็นว่าได้มีการยอมรับแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งอย่างเป็นลายลักษณ์อักษร ในขณะที่สมัยก่อนยังไม่เคยมีปรากฏออกมาอย่างชัดเจน แต่เป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวในด้านการอนุรักษ์ระบบนิเวศและวัฒนธรรม การส่งเสริมการท่องเที่ยวจากผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยา และนันทนาการในพื้นที่รอบกว๊านพะเยา ในขณะที่การเพิ่มขึ้นมาของการกำหนดพื้นที่ในกว๊านพะเยาให้เป็นที่โล่งเพื่อการอนุรักษ์และการทำประมง เป็นสิ่งที่หน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องจะต้องตระหนักถึงต่อแนวทางที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวในกว๊านพะเยา ตามแผนงาน/โครงการต่าง ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและการทำประมงในกว๊านพะเยาต่อไปข้างหน้า

^{๕๒} หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นพะเยาเพรส ปิดตัวกับสาธารณชนในจังหวัดพะเยาเมื่อต้นเดือนกันยายน ๒๕๕๗ โดยมีเจ้าของเป็นคนจังหวัดเชียงราย หนังสือพิมพ์พะเยาเพรสเป็นเครือเดียวกับหนังสือพิมพ์เชิงรัฐของจังหวัดเชียงราย และมีเนื้อหาครอบคลุมนวัตกรรมการเมือง นโยบายและการทำงานพรรคการเมืองที่เป็นฝ่ายรัฐบาล แต่ในขณะที่เดียวกันก็พยายามประชาสัมพันธ์นโยบายและการขับเคลื่อนของพรรคการเมืองฝ่ายค้านที่เป็นฝ่ายตรงข้ามกับพรรคการเมืองที่เป็นรัฐบาลอยู่

การปิดตัวของหนังสือพิมพ์พะเยาเพรสในฉบับปีที่ ๒ ฉบับที่ ๑๑ ซึ่งเป็นฉบับสุดท้าย และมีคอลัมน์ในหน้าสองที่เสนอมุมมองการพัฒนาบ้านพะเยาให้เอาการประมงออกจากกว๊านพะเยา และส่งเสริมการท่องเที่ยวและกีฬาทางน้ำในกว๊านพะเยาให้สมบูรณ์แบบที่สุด อาจจะเป็นเหตุผลหนึ่งที่คนพะเยา โดยเฉพาะสำนักงานประมงจังหวัด ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืด จังหวัดพะเยา และเครือข่ายชาวประมงกว๊านพะเยายอมรับไม่ได้ และคงเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งนอกเหนือจากการเสนอข่าวที่วิพากษ์วิจารณ์พรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล ซึ่งได้รับความนิยมในหมู่คนพะเยาที่ทำให้หนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับดังกล่าวต้องปิดตัวเองลงอย่างเงิบ ๆ ก็เป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ก็ไม่มีใครกล่าวถึงว่า สาเหตุที่แท้จริงของการปิดตัวเองลงของหนังสือพิมพ์ท้องถิ่นฉบับดังกล่าวเป็นด้วยเหตุใด ซึ่งอาจจะรวมอำนาจการซื้อสื่อประเภทหนังสือพิมพ์ของคนพะเยายังมีไม่มากพอ จึงทำให้ประสบปัญหาความขาดทุนในการดำเนินกิจการนี้เข้าไปเป็นอีกเหตุผลหนึ่งของการปิดตัวเองลงด้วยก็เป็นได้

ที่ทำและอนาคตชุมชน องค์กรพัฒนาเอกชนต่อบทบาทในการพัฒนากรวันพะเยา

จากที่ได้กล่าวถึงการแยกแยะขององค์กรชุมชนที่ทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์กรวันพะเยา โดยภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสองแนวทางจากกระแสการพัฒนากรวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวในบทที่ ๖ จะเห็นได้ว่า บทบาทการขับเคลื่อนการอนุรักษ์กรวันพะเยาโดยวิถีภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อเข้าไปเป็นวาทกรรมตอบโต้การดำเนินงานโครงการพัฒนากรวันพะเยาของภาครัฐ ได้แก่ โครงการสร้างพนังดินป้องกันน้ำท่วมรอบกรวันพะเยานั้น ได้ลดบทบาทลงไปค่อนข้างมาก ในขณะที่องค์กรพัฒนาเอกชนและชาวประมงและชาวบ้านรอบกรวันพะเยาในอีกกลุ่มหนึ่งเริ่มเรียนรู้ที่จะดำรงอยู่และปรับตัวเองให้เข้ากับกระแสการพัฒนากรวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

ในที่นี้ จะขอกล่าวถึงการทำที่และอนาคตของชุมชน และองค์กรพัฒนาเอกชนต่อบทบาทในการพัฒนากรวันพะเยา เพื่อแสดงให้เห็นการคลี่คลายกิจกรรมไปสู่รูปแบบที่ต่างกัน ๒ รูปแบบ กล่าวคือ ๑) การพยายามหาแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชน และ ๒) การถอยห่างจากการขับเคลื่อนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหันเหไปสู่กิจกรรมการขับเคลื่อนประเด็นอื่น ๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

การพยายามหาแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชน

ข้อมูลเกี่ยวกับอาชีพการทำประมงของชาวบ้านจากการสำรวจของของสถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา (อ้างในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๗ : ๑๓-๑๕) น่าจะเป็นตัวบ่งชี้สาเหตุของการที่ชาวประมงและชาวบ้านฝั่งตะวันตกของกรวันพะเยาพยายามปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ร่วมกับการพัฒนากรวันพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ดี คือ

“บริเวรรอบกรวันพะเยาประกอบด้วยชุมชนที่เป็นหมู่บ้านทั้งสิ้น ๑๑ หมู่บ้านและพบว่ามีถึง ๑๑ หมู่บ้านที่ประกอบอาชีพประมง และมีผู้ประกอบอาชีพประมงเฉลี่ยร้อยละ ๒๓.๑๑ มีเรือทั้งหมดจำนวน ๓๔๗ ลำ แต่ส่วนใหญ่มีเรือประมงของตนเอง ๑ ลำ และมีเครื่องมือหาปลาชนิดเดียวถึงสองชนิดเท่านั้น คือ ข่ายและแห โดยส่วนมากเป็นชาวประมงที่ทำการประมงตลอดปี แต่มีช่วงเวลาทำการประมงต่ำกว่า ๖ เดือนต่อปีมากที่สุด เนื่องจากหากมีการจ้างงานซึ่งได้ค่าจ้างแรงงาน ชาวประมงส่วนหนึ่งจะหยุดทำการประมงออกไปรับจ้าง นอกจากนี้สภาพอากาศก็มีส่วนมากในการตัดสินใจเกี่ยวกับการออกไปทำการประมง ช่วงที่ชาวประมงไม่ออกไปทำการประมงคือวันที่มีลมแรง หรือในวันที่มีน้ำท่วมหลาก เป็นต้น ผลผลิตปลาที่จับได้จากกรวันพะเยามีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๑,๐๑๓.๕ กิโลกรัมต่อวัน หรือปีละ ๓๓๕.๕๗ ตัน และมีค่าเฉลี่ยของการทำการประมงต่อคนอยู่ที่ ๓.๒๕ กิโลกรัมต่อวัน

จากการสำรวจของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ (๒๕๔๗ : ๑๕) ประชาชนที่อยู่รอบกรวันพะเยาส่วนใหญ่มีการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนค่อนข้างน้อย กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีที่ทำกิน มีการใช้ประโยชน์ที่ดินในการปลูกข้าวและพบว่ามีการใช้ยาปราบศัตรูพืชน้อยมาก รายได้ต่อเดือนส่วนใหญ่อยู่ในระหว่าง ๒,๐๐๐-๔,๐๐๐

บาท แต่ส่วนใหญ่ก็ยังมีการหนีสินกับแหล่งเงินกู้ที่แตกต่างกันออกไป”

ผลการสำรวจดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความยากจนของครอบครัวชาวประมง ประกอบกับความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ จำนวนพันธุ์ปลาลดลง ปลากินเนื้อเริ่มมีมากกว่าปลากินพืช การเปลี่ยนแปลงฤดูกาลตลอดจนฤดูระเบียบต่าง ๆ เกี่ยวกับการกำหนดเครื่องมือและเขตหวงห้ามในการทำประมง เป็นสาเหตุอย่างหนึ่งที่เห็นได้ว่า ในสภาพสังคมเศรษฐกิจของเมืองพะเยาที่เริ่มเปลี่ยนแปลงไป ภาวะค่าใช้จ่ายในครอบครัวที่เพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะค่าเล่าเรียนของบุตรหลานเป็นสิ่งสำคัญที่ครอบครัวชาวประมงจะต้องดิ้นรนหาทางเลี้ยงครอบครัว ลำพังอาชีพการทำประมงจับปลาที่กว๊านพะเยาคงไม่ได้ช่วยเพิ่มรายได้มากเท่าที่ควร

ใน พ.ศ. ๒๕๔๖ จากงานวิจัยเรื่องวิถีชีวิตและสถานภาพของชาวประมงกว๊านพะเยา (ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, ๒๕๔๖) ทำให้เกิดการรวมตัวของชาวประมงรอบกว๊านพะเยา และนำไปสู่การพูดคุยและประชุมร่วมกันของชาวประมงอยู่อย่างต่อเนื่อง ภายใต้การสนับสนุนของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมมณฑลจังหวัดเชียงใหม่ (เขตพะเยา) โดยนายประพันธ์ เทียนวิหาร (ผู้ประสานงานศูนย์ฯ) ได้ประสานงานและสร้างเครือข่ายชาวประมงที่อาศัยอยู่ในเขตหวงห้ามจับปลา (เขต ๑) ได้แก่ ชาวประมงชุมชนประตูประสาท ชุมชนชาวประมงฝั่งเมือง ชุมชนชาวประมงบ้านแม่ต๋ำ บ้านร่องไฮ ให้เข้ามาร่วมปรึกษาหารือเกี่ยวกับสถานภาพและทิศทางของการประกอบอาชีพประมงในกว๊านพะเยา ก็พบว่าหากจะดำรงอยู่เพียงการประกอบอาชีพการประมงคงไม่เพียงพอ ดังข้อความต่อไปนี้

“มานิตย์ เมืองงาม ประธานเครือข่ายฯ กล่าวว่า ปลาที่ชาวบ้านนำมาทำปลาต้มจนเป็นสินค้า OTOP ระดับห้าดาวนั้น เป็นปลาที่มาจากจังหวัดอ่างทอง อุทัย และสุพรรณบุรี หาซื้อปลาที่อยู่ในกว๊านไม่ ... เพราะในกว๊านปลาลดลงจำนวนลงอย่างรวดเร็ว และพันธุ์ปลาที่มีอยู่ในกว๊านก็เป็นคนละชนิดกับที่นำมาทำปลาต้ม ทำให้ต้องสั่งซื้อจากภายนอก ในบางช่วงก็เกิดภาวะน้ำเน่าเสีย เนื่องจากผักตบชวาที่มีจำนวนมาก และอีกปัญหาที่เกิดขึ้นกับกว๊านคือ เมื่อไม่นานนี้มีคนพบปลาชะโด ที่เป็นปลากินปลาด้วยกัน ซึ่งเป็นอีกสาเหตุที่ทำให้จำนวนปลาลดลงอย่างรวดเร็ว จากปัญหาและสถานการณ์ดังกล่าว ทำให้กลุ่มเริ่มพูดคุยกันถึง แนวทางการแก้ปัญหา ต่างก็ลงความเห็นว่าจะมีการทำกระชังเพื่อเลี้ยงปลา ที่สามารถนำมาผลิตปลาต้มได้เอง ซึ่งเมื่อถามถึงรายจ่ายที่ต้องออกไปจากชุมชนนั้นพบว่าเดือนๆ หนึ่งค่าปลาที่ต้องซื้อจากภายนอกนั้นคร่าวแสนบาท ซึ่งนับว่าเป็นเงินจำนวนมาก

และอีกสถานการณ์ที่น่าเป็นห่วงคือ สมาชิกกลุ่มประมงพื้นบ้านเริ่มสะท้อนถึงอนาคตของกว๊านพะเยาและผู้คนรอบกว๊านว่าจะเป็นอย่างไร เพราะคนรุ่นใหม่ในชุมชนเริ่มไม่สนใจอาชีพประมง บ้างบอกว่าหากหมดรุ่นนี้แล้วคงไม่มีอาชีพประมงในหมู่บ้านนี้อีกแล้ว เพราะเด็กๆ ในชุมชนไม่สนใจที่จะเรียนรู้วิถีประมง การหาอยู่หากินกับกว๊าน ต่างมุ่งหน้าที่จะออกไปข้างนอก หลงใหลได้ปลื้มกับวัฒนธรรมตะวันตก ที่เป็นค่านิยมที่

หึ่งเพื่อ วิรัตน์ คำสุ กรรมการเครือข่ายกล่าวด้วยความรู้สึกเสียดายอาชีพประมงที่ตนได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

จากสถานการณ์ดังกล่าวข้างต้นที่เกิดขึ้น หลายคนเริ่มตระหนัก ทำให้เกิดการนัดหมายเพื่อพูดคุยร่วมกันถึงอนาคตของกว๊านพะเยาและผู้คนรอบกว๊าน สมาชิก ๑๔ หมู่บ้าน ต่างระดมความเห็น ทำให้เกิดแนวความคิดที่หลากหลาย ในการพัฒนาให้ดีขึ้น หลายคนเสนอแนวทางการท่องเที่ยวเพื่อสร้างเป็นรายได้เสริมให้กับชุมชน รวมถึงการเพาะเลี้ยงพันธุ์ปลาจากกระชังเพื่อประโยชน์ในการท่องเที่ยวและน่าจะสามารถลดต้นทุนในการผลิตปลาสดเพื่อจำหน่ายได้

...ที่ผ่านมามาภาครัฐจึงได้เข้ามาส่งเสริมการทำกระชังเพื่อเลี้ยงปลา กลุ่มพวกปลานิล และปลาตะเพียน เป็นต้น กลุ่มแม่บ้านส่วนใหญ่ของที่นี่จึงมีอาชีพเสริมในการทำปลาสดจำหน่ายซึ่งเป็นที่สนใจของชุมชนที่มีชื่อเสียงที่สุดของจังหวัดพะเยา”

(<http://cvt.vijai.org/article/phayao.htm>)

ความยากจน การลดน้อยลงของจำนวนพันธุ์ปลาในกว๊านพะเยา การส่งเสริมการท่องเที่ยวและการดำเนินการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนรอบกว๊านพะเยา เป็นเหตุผลสำคัญยิ่งที่ชาวประมงเห็นข้อจำกัดของการทำประมงเพียงอย่างเดียวภายใต้ภาวะของกระแสการเปลี่ยนแปลงของสังคมเมืองพะเยา และนโยบายแนวความคิดการพัฒนากว๊านพะเยาขององค์กรภาครัฐ เช่น จังหวัดพะเยาและเทศบาลเมืองพะเยา น่าจะเป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งที่ทำให้เกิดการพยายามของชาวประมงที่จะดำรงอยู่ร่วมกับการพัฒนาการท่องเที่ยวให้ดีขึ้น จนนำไปสู่การเริ่มเลี้ยงปลาในกระชังที่กว๊านพะเยา และการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน เช่น ชุมชนประตูประสาท ชุมชนบ้านแท่นดอกไม้ โดยได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานประมงจังหวัด และเอกชนรายหนึ่งในจังหวัดพะเยา เป็นต้น

ในทางเดียวกัน ชาวประมงเองก็เห็นว่าการดำเนินการวางแผนและปฏิบัติการเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวกว๊านพะเยาของหน่วยงานภาครัฐเป็นระยะ ๆ เช่น การพัฒนาโบราณสถานและแหล่งท่องเที่ยวรอบกว๊านพะเยาเพื่อสร้างเป็นจุดดึงดูดในเชิงการท่องเที่ยว การปรับสภาพภูมิทัศน์ในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยา การพยายามปรับปรุงเส้นทางคมนาคมทั้งเส้นทางหลักในการเดินทางมาที่กว๊านพะเยา และเส้นทางรอบกว๊านพะเยา ในขณะเดียวกัน ชุมชนรอบกว๊านพะเยาซึ่งชาวประมงก็เป็นส่วนหนึ่งนั้น กลุ่มสตรีและแม่บ้านของชาวประมงก็ได้รับการส่งเสริมจากนโยบายของรัฐบาลและองค์กรภาครัฐในจังหวัดพะเยามากเพื่อให้เกิดการรวมกลุ่มอาชีพผลิตภัณฑ์ชุมชนต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยา

ผลการศึกษาของทรงธิศักดิ์ ทิพย์คำ และคณะ (๒๕๔๗) ที่พบว่าประชาชนที่อาศัยและประกอบอาชีพที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยาเริ่มมีความต้องการให้มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาที่อยู่ในระดับปานกลาง แต่มีความตั้งใจมุ่งมั่นที่จะเข้าร่วมในการพัฒนากว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบอยู่ในระดับสูง แต่อย่างไรก็ตาม ประชาชนยังมีความรู้ความเข้าใจและการเข้าร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวอยู่ในระดับต่ำ บุคคลที่ให้การแนะนำในการเข้าร่วมกิจกรรมการท่องเที่ยวส่วน

ใหญ่มาจากญาติพี่น้องและผู้นำชุมชนนั้น ได้ชี้ให้เห็นว่า ประชาชนชาวบ้านรอบกว๊านพะเยาเริ่มมีแนวโน้มที่พยายามต้องการเข้าไปมีส่วนร่วมและปรับตัวกับการพัฒนากว๊านพะเยาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว แต่ยังคงขาดโอกาสอยู่ในระดับหนึ่ง

ดังนั้น จากการรวมกลุ่มพูดคุยของชาวประมง ทำให้เกิดการรวมกลุ่มชาวประมงพื้นบ้านของแต่ละชุมชน ทั้ง ๑๔ ชุมชน และเชื่อมร้อยเป็นเครือข่ายประมงพื้นบ้านเมื่อประมาณปี ๒๕๔๖ ที่ผ่านมา สืบเนื่องจากความต้องการที่จะรวมกลุ่มเพื่อต่อรองกับคนภายนอกและรับความช่วยเหลือจากภาครัฐในนามของเครือข่ายชาวบ้าน และมีการประชุมสรุปการถอดบทเรียนการดำเนินงานของชมรมชาวประมงพื้นบ้านกว๊านพะเยาเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๗ จนสามารถเห็นร่วมกันที่จะหาแนวทางในการปรับตัวโดยใช้อาชีพทำประมงพายเรือเป็นจุดขายเพื่อการดึงดูดการท่องเที่ยว

“สมศักดิ์ เทพคู่ ณ ประธานเครือข่ายประมงพื้นบ้านกว๊านพะเยา กล่าวว่าจากเวทีการประชุมสรุปงานประจำปี ๒๕๔๗ ที่ผ่านมามีคณะกรรมการชมรมชาวประมงพื้นบ้านกว๊านพะเยาได้เห็นแนวทางในการพัฒนาและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย เราก็มองกันว่าการท่องเที่ยวก็เป็นประเด็นหนึ่งที่จะเป็นรายได้เสริมของอาชีพการทำประมง ประกอบกับทางจังหวัดเองก็ได้มีนโยบายที่จะพัฒนาการท่องเที่ยวของจังหวัด โดยมีแผนยุทธศาสตร์ของจังหวัดพะเยาปี ๒๕๔๘-๒๕๕๐ ส่งเสริมเรื่องการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาขึ้นมา จังหวัดมีงบประมาณจัดซื้อเรือพายเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวที่จะเที่ยวชมกว๊านพะเยา ๕๐ ลำ และประสานผ่านมายังกลุ่มประมงพื้นบ้าน มอบให้ทางเครือข่ายประมงพื้นบ้านดูแลจัดการ ๑๐ ลำ เราจึงได้มีการจัดกิจกรรมทางการท่องเที่ยวขึ้นมา” (<http://cvt.vijai.org/article/phayao.htm>)

ความเห็นร่วมกันของชาวประมงที่พิจารณาว่าพื้นที่รอบกว๊านพะเยามีทรัพยากรทางธรรมชาติเป็นจำนวนมาก รวมทั้งมีแหล่งท่องเที่ยวใกล้เคียงทำให้ชาวบ้านสนใจที่จะจัดการท่องเที่ยวขึ้น ซึ่งแหล่งท่องเที่ยวนอกจากความสมบูรณ์ของกว๊านพะเยา ทิวทัศน์ที่สวยงามแล้ว ยังมีแหล่งอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่ทางเครือข่ายฯ ได้ร่วมกันดำเนินการ มีกิจกรรมทางน้ำ การดูนก การแปรรูปปลา (ปลาต้ม) ผลิตภัณฑ์จากผักตบชวา พระธาตุแช่แห้ง คอยบุญราคมและที่สำคัญที่สุดคือวิถีชีวิตแบบประมงพื้นบ้านที่นับวันอาจจะค่อยๆ เลือนหายจากวิถีของกว๊านพะเยาออกไปเรื่อย ๆ ก็น่าจะมีการรื้อฟื้นหรือการส่งเสริมให้มีบทบาทความสำคัญที่ควบคู่กับการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาเช่นกัน

การรวมกลุ่มและตัดสินใจในการจัดการท่องเที่ยวโดยชาวประมงเอง และได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ เช่น การได้รับมอบงบประมาณเพื่อจัดซื้อเรือพายจากจังหวัดพะเยาเพื่อใช้ในการบริการรับนักท่องเที่ยวลงเรือชมกว๊านพะเยานั้น ทำให้ในช่วงแรก ชาวประมงแต่ละคนก็รับนักท่องเที่ยวโดยสารเรือแจวเพื่อพาไปชมทัศนียภาพในกว๊านพะเยา แต่หลังจากที่ดำเนินงานท่องเที่ยวไประยะหนึ่งกลุ่มชาวบ้านเองก็พบข้อจำกัดและอุปสรรคหลายด้าน อาทิ ระบบการจัดการเรือนำเที่ยวทั้งงบประมาณในการดูแลรักษา สถานที่เก็บเรือ มัคคุเทศก์นำเที่ยวหรือตัว

ชาวบ้านบ้านเองยังไม่มี ความมั่นใจในการนำเสนอข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว ข้อมูลเรื่องราวที่นำเสนอให้นักท่องเที่ยวฟังแต่ละคนก็เล่าไม่ตรงกัน ที่สำคัญข้อมูลที่นำเสนอก็มีอยู่น้อยนิด อาทิ พันธุ์พืช พันธุ์สัตว์น้ำ ดำนาบนพื้นบ้านเกี่ยวกับกวีานพะเยา ประวัติศาสตร์ พื้นที่ กิจกรรมทางการท่องเที่ยวไม่หลากหลาย เป็นต้น

ในขณะเดียวกัน กิจกรรมของชมรมชาวประมงกวีานพะเยาก็เริ่มผูกติดกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวกวีานพะเยาในรูปแบบที่นอกเหนือจากการพายเรือรับนักท่องเที่ยวชมกวีานพะเยา จังหวัดพะเยาและหน่วยงานอื่น ๆ ได้ประสานขอความร่วมมือชาวประมงกวีานพะเยาให้ช่วยเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมงานเทศกาลประเพณีต่าง ๆ ที่ส่งเสริมการท่องเที่ยวของจังหวัดพะเยาด้วยเช่นกัน โดยผ่านการติดต่อกับผู้ประสานงานศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนชาติ จังหวัดเชียงใหม่ เขตพะเยา ได้แก่ การนำชาวประมงร่วมจัดงานเทศกาลลอยกระทง โดยชาวประมงพายเรือไปกลางกวีานพะเยาเพื่อปล่อยโคมลอยกลางกวีานพะเยา การจัดงานเทศกาลแข่งเรือแจวของชาวประมงในวันสงกรานต์ การใช้ขบวนเรือแจวของชาวประมงเป็นที่โดยสารพาผู้แสดงการรำบวงสรวงไปส่งยังศาลาหมื่นปีเพื่อจัดกิจกรรมของนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา เป็นต้น

แต่อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ชาวประมงจะเริ่มมีบทบาทเป็นส่วนหนึ่งของการท่องเที่ยวกวีานพะเยาในด้านต่าง ๆ แต่การส่งเสริมให้กลุ่มชาวประมงเข้าไปมีส่วนร่วมกับการท่องเที่ยวกวีานพะเยานั้น ในระยะแรกนั้น ก็พบปัญหาว่า กลุ่มยังไม่มีประสบการณ์เรื่องการท่องเที่ยว โดยเฉพาะไม่ได้มีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวโดยการจัดตนเอง แต่เป็นส่วนสนับสนุนแผนงาน/โครงการต่าง ๆ ที่หน่วยงานภาครัฐและเอกชนได้ทำการร้องขอความร่วมมือ

ดังนั้น ชาวประมงจึงมีความเห็นร่วมว่า หากชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวแล้วนั้น ระบบนิเวศ ความสมบูรณ์ของน้ำ ปลา พืชพรรณน้ำ รวมทั้งนก จะสมบูรณ์ขึ้น ดังเช่นในอดีต และหากว่าความสมบูรณ์เกิดขึ้น ผู้คนหรือเยาวชนในชุมชนน่าจะได้ฟังฟังและมีวิถีชีวิตอยู่หากินกับกวีานได้ต่อไป คนรุ่นใหม่อาจจะกลับมาอยู่ในชุมชนมากขึ้น และร่วมกันพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนให้ดีขึ้นนำไปสู่ความเข้มแข็งของชุมชน

จนในที่สุด การพบปะติดต่อกับบุคคลภายนอกและผู้ประสานงานสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ภาคเหนือ ทำให้ชมรมชาวประมงกวีานพะเยาได้รับแรงขับเคลื่อนการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชน ในรูปแบบของการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ซึ่งมีคณบดีนักวิจัยเป็นชาวประมงในการศึกษาหาข้อมูลพื้นฐานด้านทุนทางสังคมต่าง ๆ รอบกวีานเพื่อพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชน

“พวกเราได้กลับมานั่งทบทวนการทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่เราทำกันไป เราก็คงคิดว่าติดขัดกับปัญหาหลายอย่างโดยเฉพาะเรื่องข้อมูลความรู้ต่างๆ สรุปแล้วเรากลายเป็นเพียงแค่นักพายเรือให้นักท่องเที่ยวนั่งเท่านั้นเอง ด้านอาชีพการทำประมงของพวกเราเองนับว่าจะห่างหายไป มันก็มีเรื่องหลาย ๆ อย่างทำให้เราต้องกลับมาคิดกันใหม่ว่าจะทำ

อย่างไรให้ คุยกันในที่ประชุมเครือข่ายทั้ง ๑๔ ชุมชน...

ระหว่างที่กำลังมองหาทางออก ก็เป็นจังหวะเดียวกับที่ได้รับการชักชวนให้ทำงานวิจัยหรือรู้จักแนวการทำงานวิจัยท่องเที่ยวแบบที่ชาวบ้านสามารถทำเองได้ของเครือข่ายการเรียนรู้และประสานงานวิจัยการท่องเที่ยวโดยชุมชน สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค ซึ่งในที่สุดก็เกิดโครงการวิจัยชื่อว่า ‘โครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชนชาวประมงพื้นบ้านพื้นที่คว้านพะเยา จังหวัดพะเยา’ ” (http://cbl.vijai.org/News/new_payao1.doc)

ที่ผ่านมาถึงปัจจุบัน การดำเนินการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการกำลังอยู่ในขั้นของการดำเนินการเก็บข้อมูล ในขณะที่เดียวกันกับที่ชาวประมงก็ยังคงหาปลา และรับนักท่องเที่ยวในฐานะเป็นคนพาเรือชมคว้านพะเยาอยู่ในปัจจุบัน

นอกจากนั้น ในปัจจุบัน ชมรมชาวประมงได้ร่วมกับเครือข่ายองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สมัชชาสุขภาพจังหวัดพะเยา ศูนย์ต่อสู้เพื่อเอาชนะความยากจนภาคประชาชนจังหวัดพะเยา และศูนย์ประสานงานองค์กรชุมชนคนฮักเมืองพยาว เพื่อร่วมกันหาแนวทางการทำงานร่วมกันอยู่ในขณะนี้

การถอยห่างจากการขับเคลื่อนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและหันเหไปสู่กิจกรรมการขับเคลื่อนประเด็นอื่น ๆ ขององค์กรพัฒนาเอกชน

ในความเป็นจริง องค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาที่ทำงานขับเคลื่อนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคว้านพะเยามือองค์กรที่โดดเด่นอยู่ ๒ องค์กรหลัก คือ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา และศูนย์สังคมสังฆมณฑลจังหวัดเชียงใหม่ เขตพะเยา และมีพื้นที่การทำงานและกลุ่มเป้าหมายในการขับเคลื่อนที่ทับซ้อนกัน กล่าวคือ พื้นที่คว้านพะเยา และการส่งเสริมการทำงานของกลุ่มชาวประมง

ผู้ทำงานขับเคลื่อนของโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์คว้านพะเยามีหลายคน คือ นายนิคม บุญเสริม, นางสาวสหทัย วิเศษ, นางสาวศิริวรรณ มะโนวงศ์ และนายเตชะภักดิ์ มะโนวงศ์, นายภัทร ยืนยง ในขณะที่ศูนย์สังคมสังฆมณฑลจังหวัดเชียงใหม่เขตพะเยามีผู้ทำงานขับเคลื่อนด้านการอนุรักษ์คว้านพะเยา ได้แก่ นายประพันธ์ เทียนวิหาร, นายอดิเรก วงศ์ภูริทัต และนายไพไลออต มั่นสะเด^{๔๓}

ความแตกต่างของกลุ่มการทำงาน ๒ กลุ่ม คือ ในสมาชิกโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาส่วนใหญ่เป็นคนที่มิภูมิลำเนาเดิมอยู่ภายนอกจังหวัดพะเยา ในขณะที่ศูนย์สังคมสังฆมณฑลจังหวัดเชียงใหม่ เขตพะเยา สมาชิกส่วนใหญ่เป็นคนท้องถิ่นในจังหวัดพะเยา

^{๔๓} นายไพไลออต มั่นสะเด ในอดีตเคยทำงานส่งเสริมการอนุรักษ์คว้านพะเยาให้กับโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาใน พ.ศ. ๒๕๓๗-๒๕๔๐ หลังจากนั้น จึงออกไปทำงานเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในอำเภอจุน อำเภอปง จังหวัดพะเยา และเข้าร่วมงานกับนายประพันธ์ เทียนวิหารในฐานะเป็นผู้ประสานงานชมรมชาวประมงคว้านพะเยาให้กับศูนย์ฯ

ในอดีตคั้งที่ได้กล่าวแล้วในบทที่ ๖ ทั้งสองกลุ่มเคยประสานการทำงานร่วมกันอย่างหลวม ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘ ในสมัยที่มีการสนับสนุนการทำงานขององค์กรชุมชน โดยสำนักงานกองทุนเพื่อการลงทุนทางสังคม (SIF) ซึ่งทำให้เกิดการรวมตัวของกลุ่มชาวประมงและจัดให้มีการทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนขึ้น ๕ แห่งรอบกว๊านพะเยา โดยมีนายประพันธ์ เทียนวิหารเป็นผู้ประสานงาน SIF จังหวัดพะเยา และสมาชิกคนอื่น ๆ เป็นกรรมการ

แต่เมื่องบประมาณของ SIF ได้หมดลง โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา โดยนางสาวสัททยา วิเศษได้สานงานการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติกว๊านพะเยาในกลุ่มชาวประมงต่อ โดยใช้การวิจัยเชิงปฏิบัติการเรื่อง วิถีชีวิตและสถานภาพของชาวประมงกว๊านพะเยา ใน พ.ศ. ๒๕๔๖ โดยการสนับสนุนจากมูลนิธิชุมชนไท ผลจากการดำเนินโครงการวิจัยทำให้ประเด็นปัญหาต่าง ๆ ของชาวประมงได้รับการรื้อฟื้นขึ้นกลับมาทบทวนอีกครั้งหนึ่ง พร้อม ๆ กับการหาแนวทางในการรวมตัวของกลุ่มชาวประมงรอบกว๊านพะเยาอีกครั้งหนึ่งเพื่อสร้างอำนาจการต่อรองกับหน่วยงานภาครัฐด้านการประมงอาชีพ โดยเฉพาะ เกี่ยวกับปัญหาการทำประมงที่ขัดขัดกับประกาศการกำหนดเขตหวงห้ามทำการประมงกว๊านพะเยา (เขต ๑) และการกำหนดห้ามจับสัตว์น้ำในช่วงฤดูการวางไข่

แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมา ศูนย์สังคมพัฒนาสังคมชนบทจังหวัดเชียงใหม่ได้เข้ามาสนับสนุนประสานงานการขับเคลื่อนของชมรมชาวประมงเพื่อต่อรองกับสถานีประมงน้ำจืดในสมัยนั้นแทน แต่ผลการต่อรองยังคงเดิม คือ ไม่สามารถยกเลิกการกำหนดเขตหวงห้ามจับปลาและฤดูกาลห้ามจับปลาได้ ในขณะที่เดียวกัน ก็ถูกหน่วยงานนั้น ตั้งข้อสังเกตของการลักลอบจับปลาในเขตหวงห้าม และใช้เครื่องมือการจับปลาผิดประเภท จนถึงการตั้งข้อสังเกตถึงเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาที่ชาวประมงตั้งขึ้นเองว่าเป็น “เขตอนุรักษ์เถื่อน” และทำให้ภูมิทัศน์ของกว๊านพะเยาดูไม่สวยงาม (คำกล่าวของหัวหน้าสถานีประมงน้ำจืดใน พ.ศ. ๒๕๔๖) แต่อย่างไรก็ตาม จากการร่วมปรึกษาหารือระหว่างหน่วยงานและชมรมชาวประมง ก็นำไปสู่ความร่วมมือในการอนุรักษ์พันธุ์ปลาร่วมกันในรูปแบบของการปล่อยพันธุ์ปลาลงสู่กว๊านพะเยาในเทศกาลสำคัญ ๆ และการร่วมมือกันจับปลาชะโดที่เป็นปลาต่างถิ่นและปลากินเนื้อ

การเข้าไปตั้งข้อสังเกตและคัดค้านโครงการสร้างพนังดินป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาฝั่งตะวันตกจากตัวแทนของโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ส่งผลให้เกิดกระแสการคัดค้านและสนับสนุนโครงการดังกล่าวอย่างกว้างขวาง แต่ปรากฏการณ์ดังกล่าว สะท้อนให้เห็นกระแสของประชาชนในจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาได้แสดงการสนับสนุนโครงการสร้างพนังดินฯ และได้สร้างภาพลักษณ์ของโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาและผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการดังกล่าวว่า เป็นกลุ่ม NGOs ที่ต่อต้านความเจริญแต่ไม่คิดพัฒนากว๊านพะเยาที่ได้รับการชูให้เกิดกระแสการท้วงติงที่เพิ่มขึ้นมาในขณะนั้น

โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาจึงได้เริ่มลดบทบาทในการขับเคลื่อนลงพร้อม ๆ กับที่โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้รวมองค์กรกับสถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา จังหวัดพะเยา (นางสุภาพร ถิ่นวัฒนากุล) ซึ่งเป็นองค์กรที่ทำงานด้านเกษตรกรรมทางเลือก การส่งเสริมบทบาทกลุ่มสตรีและเครือข่ายผู้คิดเชื่อในจังหวัดพะเยา และใช้ชื่อเดียวกันว่า “มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา” จึงทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนดังกล่าว เปลี่ยนประเด็นการทำงานในด้าน การส่งเสริมบทบาทหญิงชายในงานพัฒนา การส่งเสริมเครือข่ายผู้คิดเชื่อ โครงการบ้านมั่นคง และการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้านป่าชุมชนในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ป่าชุมชนบ้านคำใน อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา และรอบนอกอำเภอเมืองพะเยา เช่น บ้านปางมดแดง จังหวัดพะเยา

ในตัวของสมาชิกนักพัฒนาที่เคยทำงานด้านทรัพยากรฯ ในองค์กร ก็มีการปรับเปลี่ยนและโยกย้ายไปทำงานขับเคลื่อนอยู่ยังที่อื่น ๆ เช่น ไปทำงานที่กลุ่มรักษ์เชียงใหม่ ไปทำงานในองค์กรเอกชนที่กรุงเทพฯ เป็นต้น ในขณะที่เดียวกัน นายนิคม บุญเสริม ซึ่งเป็นผู้นำของกลุ่มองค์กรดังกล่าว ก็ลดบทบาทของการทำงานกลุ่มลง พร้อมๆ กับที่ได้รับการคัดสรรให้ดำรงตำแหน่งกรรมการการเลือกตั้งจังหวัดพะเยา และได้ศึกษาต่อในระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดเชียงราย

คงปฏิเสธไม่ได้ว่า การดำรงตำแหน่ง และภาระการศึกษาดังกล่าวของนายนิคม ส่งผลให้ต้องวางตัวอย่างเหมาะสมในการแสดงความคิดเห็นต่อโครงการพัฒนาใด ๆ ของภาครัฐ ในขณะที่นายนิคมเองก็ได้ลดบทบาทลงมาเป็นผู้ที่เฝ้าดูการพัฒนาบ้านพะเยาอยู่อย่างเงียบ ๆ เช่นเดียวกัน

การขับเคลื่อนหรือการออกมานำเสนอความคิดเห็นต่อสาธารณชนเกี่ยวกับการพัฒนาบ้านพะเยาของตัวแทนและมูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนาที่ลดบทบาทลงมาก เป็นผลในทางกลับกันกับการขับเคลื่อนการทำงานเกี่ยวกับทรัพยากรฯ ที่บ้านพะเยาของศูนย์สังคมพัฒนาสังคมมณฑลจังหวัดเชียงใหม่ เขตพะเยา ที่นำโดยนายประพันธ์ เทียนวิหาร ซึ่งได้ประสานงานและจัดตั้งตัวแทนของศูนย์ฯ เป็นผู้ประสานงานและทำงานร่วมกับชมรมชาวประมงเพื่อทำงานด้านการส่งเสริมชาวประมงในการจัดการท่องเที่ยวในกว๊านพะเยา และนำสมาชิกชมรมชาวประมงเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมงานเทศกาลต่าง ๆ ของจังหวัดพะเยาอยู่เป็นระยะ ๆ ในฐานะที่เป็นผู้ประสานงานประชารัฐจังหวัดพะเยาอีกตำแหน่งหนึ่ง

ถึงอย่างไรก็ตาม ในขณะที่ส่งเสริมการทำงานของชาวประมงนั้น ก็มีกระแสความต้องการของนายประพันธ์ เทียนวิหารในการลงสมัครรับเลือกตั้งตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๔๙ ทั้งในการเมืองระดับท้องถิ่น คือ การเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนจังหวัดพะเยา การเลือกตั้งสมาชิกสภาเทศบาลเมืองพะเยา และระดับชาติคือ สมาชิกวุฒิสภา จนทำให้มีการกล่าวหาการทำงานของนายประพันธ์ว่าใช้การทำงานของตนเองเข้าไปเกี่ยวข้องและสร้างฐานเสียงจากกิจกรรมดังกล่าว จนในที่สุด นายประพันธ์ จึงตัดสินใจลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกวุฒิสภาจังหวัดพะเยาในเดือนมิถุนายน ๒๕๔๘ แต่ไม่ได้รับการเลือกตั้ง

หลังจากนั้นเป็นต้นมา บทบาทของนายประพันธ์เกี่ยวกับกว๊านพะเยาได้ลดลงอย่างมาก แต่ได้เข้าไปส่งเสริมการทำงานอื่นในจังหวัดพะเยาแทน คือ โครงการครอบครัวเข้มแข็งจังหวัดพะเยา ที่ได้รับการสนับสนุนการทำงานจากสำนักงานพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์จังหวัดพะเยา (พมจ.พย.) และทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) แต่ก็ยังคงมีบทบาทอยู่ในฐานะเป็นเครือข่ายขององค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาเช่นเดียวกับนายนิคม บุญเสริม ได้แก่ องค์กรชุมชนคนฮักเมืองพะเยา ซึ่งมีนางมุกดา อินต๊ะสารเป็นที่ปรึกษาและผู้ประสานงานองค์กร

จากที่กล่าวมาทั้งหมด จะเห็นได้ว่า องค์กรชุมชน ได้แก่ ชาวประมงกว๊านพะเยากำลังเริ่มดำเนินการจัดการองค์กรชุมชนของตนเอง โดยการสนับสนุนจากตัวแทนขององค์กรพัฒนาเอกชน อยู่ห่าง ๆ แต่อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า การขับเคลื่อนการทำงานขององค์กรชุมชนก็เริ่มที่จะถูกผนวกเข้ากับยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพะเยา ซึ่งจังหวัดพะเยาก็เปิดโอกาสให้องค์กรชุมชนสามารถเสนอแผนงาน/โครงการประจำปีเข้ากับแผนยุทธศาสตร์ปฏิบัติการจังหวัดพะเยาเพื่อขอรับการสนับสนุนงบประมาณได้ ซึ่งก็มีการขอรับการสนับสนุนงบประมาณต่อจังหวัดพะเยาไปแล้ว คือ การขอรับการสนับสนุนด้านเรือพายรับนักท่องเที่ยว และการเลี้ยงปลาในกระชังของสมาชิกที่จัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชน ในขณะที่การวิจัยเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดการการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาโดยองค์กรชาวบ้านที่ชมรมชาวประมงยังไม่เห็นรูปร่างที่ชัดเจน

บทที่ ๘

สรุปผลการศึกษา

กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่สำคัญที่อยู่ในความสนใจของสาธารณชนจังหวัดพะเยาว่าจะดำเนินและมีทิศทางต่อไปอย่างไร ในฐานะหนึ่งทีทุกคนในเมืองพะเยาร่วมรับรู้คือ กว๊านพะเยาเป็นสายเลือดเส้นใหญ่ที่หล่อเลี้ยงชีวิตของสังคมชาวเมืองพะเยาตั้งแต่เริ่มต้น เจริญเติบโต และพัฒนาเข้าสู่การเป็นสังคมเมืองในภูมิภาค

กว๊านพะเยาผ่านการทำหน้าที่ตั้งแต่ระดับพื้นฐานของชีวิตมนุษย์ที่อยู่ในสังคมวัฒนธรรมลุ่มน้ำ นั่นคือ เป็นแหล่งเพื่อการอุปโภคและบริโภคของประชาชนในด้านต่าง ๆ เช่น แหล่งน้ำเพื่อบริโภค แหล่งน้ำเพื่อการเกษตรกรรม แหล่งเพาะพันธุ์และจับสัตว์น้ำตามธรรมชาติ จนถึงเป็นแหล่งก่อเกิดอารยธรรมของสังคมเมืองภูมิกายาวที่ผลิตความเชื่อ และระบบความสัมพันธ์ของสมาชิกในชุมชนรอบกว๊านพะเยา

การเปลี่ยนแปลงของเมืองพะเยาเข้าสู่การรับความทันสมัยในรูปแบบต่าง ๆ เข้ามา เช่น การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี สื่อสารมวลชน และแนวคิดสมัยใหม่ของการจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีผลโดยตรงต่อระบบคิด วิถีชีวิตและการจัดการกับความสัมพันธ์ต่าง ๆ ที่อยู่แวดล้อมสมาชิกในสังคมเมืองพะเยา โดยเฉพาะอิทธิพลของนโยบายการพัฒนาภาครัฐ เป็นผลให้ทิศทางของเมืองพะเยาและกว๊านพะเยาโอนเอนไปตามกระแสการพัฒนาศักยภาพใหม่

การศึกษาครั้งนี้ เป็นการพรรณนาให้เห็นจุดก่อเกิดกว๊านพะเยาและการคลี่คลายตัวของประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงและพัฒนากว๊านพะเยา โดยมีมนุษย์และแนวทางสังคมในระยะต่าง ๆ เป็นผู้กระทำการให้เกิดขึ้น สิ่งที่พบเห็นคือ แนวคิดการพัฒนาในแต่ละยุคสมัยส่งผลให้กว๊านพะเยาถูกจับแต่งแต้มโดยปฏิบัติการจากผู้ที่เกี่ยวข้องผ่านอำนาจ นโยบาย กลไกและปฏิบัติการ ที่นำไปสู่การจัดการระบบความสัมพันธ์ในกลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับมันที่มีทั้งในเชิงชิงการนำ กดทับ ขัดแย้ง ด้านทาน ขัดขืน กลืนกลาย ผนวกรวม ผสมผสาน

ในที่นี้ เป็นการสรุปกระบวนการเปลี่ยนแปลงในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาในมิติของการมองการพัฒนาเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมที่มีการปรับเปลี่ยนตัวเอง และส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของผู้คนที่เกี่ยวข้องและได้รับอิทธิพลจากวัฒนธรรมการพัฒนากว๊านพะเยาที่เปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายในช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์อย่างเป็นพลวัต

พลวัตการเคลื่อนไหวของวัฒนธรรมการพัฒนาในอาณาบริเวณกวันพะเยา

กวันพะเยาในชื่อของหนองเอี้ยงและหนองหลวง ถูกควบคุมและจัดการด้วยอำนาจของผู้ปกครองมาตั้งแต่สมัยเป็นอาณาจักรใหญ่ของท้องถิ่นที่ตั้งแต่อดีต การควบคุมดังกล่าวเป็นการใช้อุดมการณ์ทางศาสนาและตำนานการเกิดเมืองเป็นเครื่องมือในการอธิบายกำเนิดของกวันพะเยาที่สะท้อนให้เห็นความสัมพันธ์กับความรุ่งเรืองของพุทธศาสนาในแถบนี้ และได้ส่งให้กวันพะเยาเป็นพื้นที่ของการจัดการระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ทรัพยากรธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติที่พึงพิงอิงระหว่างกันจนก่อเกิดเป็นวัฒนธรรมภูมิกาย

การเคลื่อนตัวทางประวัติศาสตร์ของกวันพะเยาในอดีตไม่ต่อเนื่องนัก อันเกิดจากอิทธิพลของการถูกโจมตีและครอบครองโดยกลุ่มเมืองอื่น ๆ ที่อยู่แวดล้อม ซึ่งทำให้ผู้คนในเมืองภูมิกายต้องอพยพโยกย้าย หนีภัยสงครามอยู่เป็นเนือง ๆ อย่างน้อยก็สองครั้งในประวัติศาสตร์ ได้แก่ การเข้ามาครอบครองดินแดนล้านนาของพม่า และการเกิดสงครามเงี้ยวเมืองแพะ

การตั้งตัวใหม่ของเมืองพะเยา เป็นผลให้ผู้คนจากถิ่นที่อื่นและชาวพะเยาบางส่วนกลับมาตั้งหลักแหล่งยังเมืองพะเยา และต้องเริ่มสร้างระบบความสัมพันธ์กับกวันพะเยาใหม่ ในฐานะหนึ่งคือ กวันพะเยาในชื่อหนองหลวงกลายเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าผู้ปกครองที่ประชาชนต้องขออนุญาตลงไปจับปลาหรือใช้ประโยชน์ด้านอื่น ๆ และแบ่งผลิตผลจากกวันพะเยาที่หามาได้ให้กับผู้เป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์

ท่ามกลางภาวะดังกล่าว ถึงแม้กวันพะเยาจะไม่ได้เป็นทรัพย์สินส่วนร่วม (public property) ของชุมชนรอบกวันพะเยา แต่การเป็นพื้นที่ศูนย์กลางในระหว่างชุมชนเมืองพะเยา ได้เป็นจุดเชื่อมโยงให้ประชาชนรอบกวันพะเยาเข้ามาติดต่อสัมพันธ์ค้าขายที่พึงพิงผลิตผลระหว่างกันของชุมชนฝั่งตะวันออกของกวันพะเยา (เมืองพะเยา) กับชุมชนฝั่งตะวันตกของกวันพะเยา (ชุมชนชนบท) และก่อเกิดความสัมพันธ์ทางเครือญาติระหว่างชุมชน กล่าวได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนในอาณาบริเวณนี้ มีกวันพะเยาเป็นพื้นที่ศูนย์กลางที่ยึดโยงและเป็นแหล่งอาหารของชุมชนที่ประชาชนได้พึงพิงอาศัยในแบบประเพณีนิยม

การเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของกวันพะเยาเกิดขึ้นและต่อเนื่องต่อมาถึงปัจจุบัน เมื่อพะเยาถูกอิทธิพลจากโลกภายนอกชุมชนเข้ามามีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะอำนาจของราชการที่เข้ามาพร้อมกับเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นกลไกของหน่วยงานภาครัฐ จนทำให้กวันพะเยาและชุมชนในอาณาบริเวณ โดยรอบเริ่มตระหนักถึงอำนาจการควบคุมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมขององค์กรที่เหนือกว่า วิถีชีวิตของเมืองพะเยาเป็นครั้งแรกและต่อ ๆ กันมาที่เรียกกันโดยสมัยหลังว่าเป็น “การพัฒนา” นั่นเอง

ในที่นี่ สามารถจำแนกการเคลื่อนไหวทางประวัติศาสตร์ของแนวคิดการพัฒนามีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้คนที่อาศัยอยู่ในอาณาบริเวณกวันพะเยาได้ คือ ๑) วัฒนธรรมการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ขึ้นพื้นฐานจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) วัฒนธรรมการพัฒนา

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว และ ๓) วัฒนธรรมการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบูรณาการที่ยั่งยืน

วัฒนธรรมการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ขั้นพื้นฐานจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

การสร้างประตุน้ำขวางกั้นน้ำอิงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ที่ทำให้เกิดสภาพก๊วนพะเยาในทุกวันนี้ เกิดขึ้นได้ด้วยอำนาจของราชการส่วนกลางเข้ามามีอิทธิพลต่อการจัดการก๊วนพะเยาเป็นครั้งแรก สาเหตุประการแรกมาจากอิทธิพลของแนวคิดการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางการประมง แหล่งเพาะพันธุ์พืชและสัตว์น้ำและการกักเก็บน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคเป็นวัตถุประสงค์หลักของการมีก๊วนพะเยา

อิทธิพลดังกล่าว ได้เข้าไปแยกความสัมพันธ์ของชุมชนกับก๊วนพะเยาแต่ดั้งเดิมออกจากกัน ในขณะที่เดียวกันก็ดึงเอาก๊วนพะเยาออกจากการจัดการของชุมชนโดยผ่านหน่วยงานและกฎระเบียบข้อบังคับที่สร้างขึ้นเพื่อใช้การควบคุมการใช้ประโยชน์ก๊วนพะเยา เช่น การกำหนดเขตหวงห้ามการทำประมง การกำหนดเครื่องมือประมงในก๊วนพะเยา ตลอดจนการกำหนดพื้นที่ก๊วนพะเยาเพื่อการเวนคืนที่ดิน

หน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการก๊วนพะเยาที่เกิดขึ้นตามมา เช่น สถานีประมงน้ำจืด สำนักงานประปา สำนักงานชลประทาน เป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นถึงอำนาจการควบคุมการใช้ประโยชน์ที่อยู่ในความครอบครองขององค์กรภาครัฐอย่างเบ็ดเสร็จเด็ดขาด ในทางเดียวกัน ความเจริญโดยโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นถนนและไฟฟ้า ล้วนแสดงให้เห็นว่า ความสำคัญของก๊วนพะเยาได้ขยายจากฐานประโยชน์ของการจับสัตว์น้ำของชาวประมงไปสู่การทำหน้าที่ในด้านอื่น ๆ เพื่อหล่อเลี้ยงประชากรส่วนใหญ่ในแต่ละกลุ่ม ได้แก่ ประชากรที่อาศัยอยู่ในเขตเมือง และพื้นที่เกษตรกรรมอำเภอคอกคำใต้ที่รับน้ำชลประทานจากก๊วนพะเยา

การดึงอำนาจการจัดการก๊วนพะเยาจากชาวบ้านไปสู่องค์กรภาครัฐ เป็นผลให้กิจกรรมต่าง ๆ ในก๊วนพะเยาถูกควบคุมและพัฒนาสาธารณูปโภคด้านต่าง ๆ มากขึ้น กลไกดังกล่าวมันได้แยกวิถีชีวิตของกลุ่มคนออกเป็นสองกลุ่มที่มีลักษณะแตกต่างกันในเชิงลักษณะของพื้นที่ ได้แก่ ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท เมืองได้รับการพัฒนาและได้รับประโยชน์จากควบคุมการจัดการก๊วนพะเยาโดยองค์กรภาครัฐในด้านการพัฒนาชุมชนเป็นเมือง แหล่งน้ำประปา และแหล่งพักผ่อนหย่อนใจกับภูมิทัศน์ที่สวยงามของก๊วนพะเยา และการเล่นสกีน้ำของคหบดีของเมืองพะเยา

ในขณะที่ชุมชนชนบทยังคงใช้ประโยชน์จากก๊วนพะเยาเพื่อเป็นแหล่งอาหารทางธรรมชาติ แต่ถูกควบคุมการใช้ประโยชน์มากขึ้น จนนำไปสู่เหตุการณ์ความขัดแย้งของชาวบ้านที่อยู่ในฐานะปัจเจกบุคคลที่ถูกกระทำเมื่อมีการละเมิดจากเจ้าหน้าที่รัฐที่ควบคุมกฎเกณฑ์การใช้ประโยชน์

วัฒนธรรมการพัฒนาเพื่ออนุรักษ์และใช้ประโยชน์ขั้นพื้นฐานจากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้สร้างการรับรู้เกี่ยวกับอำนาจของภาครัฐให้แก่ชาวบ้าน โดยเฉพาะการสร้างระเบียบและบรรทัดฐานใหม่ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ ชาวบ้าน ที่มีกวีานพะเยาเป็นพื้นที่ทางกายภาพที่เป็นศูนย์กลางของการแสดงบรรทัดฐานดังกล่าว ซึ่งวางอยู่บนวิธีคิดที่มองกวีานในมิติของแหล่งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ขั้นพื้นฐานด้านต่าง ๆ แก่ประชาชน

ความสำเร็จของการดึงอำนาจการจัดการกวีานพะเยาเข้าสู่ภาครัฐ ทำให้กวีานพะเยาสามารถใช้ประโยชน์ด้านต่าง ๆ เพื่อหล่อเลี้ยงประชาชนหลาย ๆ กลุ่มในเมืองพะเยาได้ แต่ในขณะเดียวกัน คงปฏิเสธไม่ได้ว่า อำนาจของรัฐในการจัดการกวีานพะเยา โดยกลไกทางกฎหมายที่ถูกบัญญัติขึ้น ก็ไปทำลายระเบียบและความเชื่อของชุมชนต่อความศักดิ์สิทธิ์ของกวีานพะเยาลงไป และมักไปพ่วงเล็งต่อการควบคุมกลุ่มประชากรที่เคยใช้ประโยชน์จากกวีานพะเยากลุ่มหนึ่ง นั่นคือ ชาวประมง เพื่อให้สยบยอมต่อเหตุผลในการใช้กวีานพะเยาเพื่อประโยชน์ต่อคนส่วนมากกว่าจะคำนึงถึงประโยชน์ที่ชาวประมงจะได้รับเพียงฝ่ายเดียว ในทางกลับกัน การใช้อำนาจดังกล่าวก็ได้เข้าไปจัดการกับชาวประมงที่จับปลาเข้าไปในเขตหวงห้าม ซึ่งเป็นการฝ่าฝืนละเมิดกฎเกณฑ์ของกวีานพะเยาที่ถูกสร้างขึ้นใหม่โดยภาครัฐ แต่กฎเกณฑ์ดังกล่าวกลับไม่ได้นำไปควบคุมจัดการการใช้ประโยชน์ของกลุ่มข้าราชการ ชนชั้นกลางในเมืองพะเยาที่ละเมิดระบบนิเวศและรบกวนการเพาะพันธุ์สัตว์น้ำในกวีานพะเยาอีกทางหนึ่ง เช่น การเล่นสกีน้ำ การตั้งบาร์ชาวรุกลงไปในกวีานพะเยา และถ่ายเทสิ่งปฏิกูลน้ำเสียจากชุมชนร้านอาหารลงน้ำกวีานพะเยาด้วยเช่นกัน

กระบวนการทางธรรมชาติอันเนื่องมาจากกวีานพะเยาหลายเป็นอ่างเก็บน้ำที่มีระบบนิเวศกึ่งเปิด ส่งผลให้เป็นเหมือนกับอ่างน้ำที่ไม่ค่อยมีการเคลื่อนไหวระบายนน้ำที่เป็นธรรมชาติ ปัญหาจากการเกิดอ่างน้ำขนาดใหญ่จึงก่อเกิด ได้แก่ การสะสมของตะกอนจากต้นน้ำจนกวีานพะเยาดินเงิน วัชพืชและผักตบชวาหนาแน่นจนขวางทางน้ำไหล น้ำเสียจากชุมชนและสารเคมีทางการเกษตรไหลลงกวีานพะเยาน้ำท่วมในฤดูน้ำหลากเอ่อล้นมาถึงชุมชนริมกวีานพะเยาทั้งพื้นที่ฝั่งเมืองและชนบท เนื่องจากความพยายามรักษาระดับน้ำของกวีานพะเยาเพื่อประโยชน์ทางการประปาและชลประทานในฤดูแล้ง

ปัญหาสำคัญและคาราคาซังถึงปัจจุบันอีกข้อหนึ่งจากกำเนิดกวีานพะเยา โดยการกั้นประตูระบายนน้ำคือ ปัญหาการอ้างสิทธิในที่ดินในบริเวณริมกวีานพะเยาของราษฎร เนื่องจาก การกั้นประตูระบายนน้ำทำให้น้ำเอ่อท่วมที่ดินของราษฎรที่อาศัยอยู่ใกล้กวีานพะเยา ในขณะที่เกี่ยวกับราชพัสดุก็อ้างประกาศกำหนดเขตกวีานพะเยาที่ท่วมทับที่ราษฎรเช่นกัน

แนวทางการแก้ปัญหาต่าง ๆ จึงเกิดขึ้นจากการพยายามอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ขั้นพื้นฐานจากกวีานพะเยาจึงตามมา เช่น การทำบ่อบำบัดน้ำเสีย การปรับปรุงประตูระบายนน้ำให้มีความสูงขึ้น การขุดลอกดินกวีานพะเยาเพื่อลดความตื้นเขินและรักษาปริมาณการกักเก็บน้ำ การกำจัดวัชพืชและผักตบชวา

ด้วยเครื่องจักร และการตั้งสถานีวัดคุณภาพของน้ำ ซึ่งมันก็ได้กลายเป็นภาระหน้าที่ของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องเพียงฝ่ายเดียวในการจัดการกับปัญหาดังกล่าว

วัตถุประสงค์ของกำเนิดกวันพะเยาอาจเป็นไปได้ในแนวทางเดียวกันกับการพัฒนาส่วนภูมิภาคของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับต้น ๆ กล่าวคือ การพัฒนาแหล่งทรัพยากรและสร้างโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ เพื่อที่สนับสนุนสนองตอบความต้องการน้ำเพื่อในการผลิตทางการเกษตรและใช้ในการอุปโภคและบริโภค เพื่อเป้าหมายไปสู่รายได้และความกินดีอยู่ดีของประชาชนในเมืองพะเยาและอำเภอคอกคำใต้

ชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกวันพะเยาได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น น้ำประปา ไฟฟ้า ถนน ฯลฯ จนทำให้เห็นความแตกต่างทางกายภาพและความเจริญระหว่างเมืองกับชนบทมากขึ้น แต่ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจในภาคเกษตรกรรมตามนโยบายของรัฐและคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ ที่ให้ชาวบ้านปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิตเพื่อยังชีพเป็นการผลิตเชิงพาณิชย์ กลับทำให้ชาวบ้านต้องแบกรับค่าใช้จ่ายในการลงทุนทางการเกษตรมากขึ้น ในขณะที่ราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำและถูกกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง พร้อม ๆ กับที่ภาครัฐก็ได้เปิดพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อให้สัมปทานแก่บริษัทและนายทุนค้าไม้ จนเกิดการลดลงของป่าไม้ในบริเวณต้นน้ำกวันพะเยาและภาวะความแห้งแล้งของพื้นที่ทางการเกษตรของชุมชนในอาณาบริเวณรอบกวันพะเยา

เงื่อนไขเหล่านี้ จึงนำไปสู่ความยากจนซ้ำซากของชาวบ้าน รายได้ไม่พอกับรายจ่ายเพื่อการลงทุนที่ใช้ไป การกู้หนี้ยืมสินจากแหล่งเงินกู้ทั้งในสถาบันการเงินและนอกระบบจึงหมุนเวียนและเกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่า ปรากฏการณ์เหล่านี้ นำไปสู่การอพยพโยกย้ายของประชากรวัยแรงงานในเมืองพะเยาที่ชายหนุ่มเดินทางไปค้าแรงงานและในขณะที่เด็กสาวสาวได้เข้าสู่กระบวนการขายบริการยังเมืองใหญ่ตามลำดับ

ในขณะที่กวันพะเยาที่มีระดับน้ำที่สูงขึ้นจากการกั้นประตูระบายน้ำ ส่งผลให้เครื่องมือจับสัตว์น้ำแบบพื้นบ้านที่ใช้จับปลาในน้ำตื้นเหมือนในสมัยก่อนใช้ไม่ได้ จึงหันมาเปลี่ยนใช้เครื่องมือจับปลาน้ำลึกกันมากขึ้น เช่น แฉ่ง ข่าย บางรายใช้เครื่องมือจับปลาที่รุนแรงและผิดกฎหมาย เช่น ไฟฟ้าช็อตปลาหรือใช้ตาข่ายที่ตาถี่เกินที่กฎหมายกำหนด ซ้ำร้ายปัญหาหมักหมมเกี่ยวกับคุณภาพน้ำและการลดลงของจำนวนพันธุ์ปลาของกวันพะเยา ก็ส่งผลในทางเดียวต่อความยากลำบากที่เพิ่มขึ้นสำหรับการหาปลาของชาวประมงที่สัมผัสกวันพะเยามากกว่ากลุ่มประชากรใด ๆ ในเมืองพะเยา

วัฒนธรรมการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการท่องเที่ยว

ถึงแม้จะหาทางแก้ไข แต่ปัญหาต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกวันพะเยาก็ยังคงอยู่และเพิ่มมากขึ้น เมืองและชนบทที่ถูกแบ่งลักษณะทางกายภาพของกวันพะเยาก็เริ่มห่างและแตกต่างกันมากขึ้น จวบจนการเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงและเพิ่มบทบาทของกวันพะเยาอีกระลอกหนึ่ง กล่าวคือ การท่องเที่ยว

นโยบายไทยเที่ยวไทย นำให้การพัฒนาของประเทศได้เชื่อมโยงเข้าสู่เงื่อนไขของการพัฒนาที่มีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกด้านหนึ่ง รัฐบาลเร่งส่งเสริมการท่องเที่ยวในภูมิภาคต่าง ๆ จนแนวคิดการพัฒนาใหม่ ซึ่งอาจถือเป็นความหวังของชาวพะเยาที่ยากจนมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ก็เริ่มซึมซับและรับเอาอิทธิพลของอุดมการณ์การพัฒนาที่เชื่อมโยงกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเช่นเดียวกันกับจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเหนือและจังหวัดใหญ่ในภูมิภาคอื่น ๆ ต่างก็เร่งดำเนินการส่งเสริมการท่องเที่ยวในจังหวัดของตนเอง

กว๊านพะเยาไม่พ้นเป็นพื้นที่สำคัญที่อยู่ในความสนใจของประชากรและหน่วยงานภาครัฐในจังหวัด มีการตั้งคณะกรรมการและคณะทำงานเพื่อพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวขึ้น ภูมิทัศน์ของกว๊านพะเยาที่งามตาถูกยกขึ้นมาชูเป็นสัญลักษณ์เพื่อส่งเสริมและดึงดูดการท่องเที่ยว และต่างเร่งดำเนินการหาแนวทางการพัฒนาให้กว๊านพะเยาและจังหวัดพะเยาสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากขึ้น อาทิ การนำเสนอให้พะเยาเป็นจุดศูนย์กลางการเดินทางท่องเที่ยวในภาคเหนือ เป็นต้น

แนวคิดการท่องเที่ยวที่เข้ามาในจังหวัดพะเยา ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านแนวทางการใช้ประโยชน์ที่ดินในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เช่น การเพิ่มขึ้นของจำนวนร้านค้าริมกว๊านพะเยาของชุมชนเมือง การเกิดขึ้นของอาชีพผู้ค้าแร่ในบริเวณริมกว๊านพะเยา ราคาที่ดินริมกว๊านพะเยาที่ชาวบ้านผู้ยากจนได้ขายไปแล้วนั้นราคาพุ่งขึ้นและมีการเปลี่ยนมือซื้อขายในระหว่งนักลงทุนเพื่อเก็งกำไรและหาช่องทางในการลงทุนทำธุรกิจ โรงแรมและการท่องเที่ยวริมกว๊านพะเยา

กลุ่มองค์กรภาคเอกชนและภาครัฐในจังหวัดพะเยากลุ่มต่าง ๆ พยายามนำเสนอแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวที่ยิ่งใหญ่ ตั้งแต่การสร้างนิคมอุตสาหกรรมอัญธานี การสร้างสนามบินน้ำ การสร้างโรงแรมและอาคารเชิงพาณิชย์เพื่อการท่องเที่ยว การปรับปรุงภูมิทัศน์รอบกว๊านพะเยาและการสร้างรีสอร์ท สวนไม้ น้ำ ฯลฯ ซึ่งต่างก็ขัดแย้งและโจมตีกัน โดยนำเหตุผลเรื่องผลกระทบต่อระบบนิเวศของกว๊านพะเยา กฎเกี่ยวกับการควบคุมการก่อสร้างและกำหนดความสูงของอาคารรอบกว๊านพะเยาและกำหนดผังเมืองรวมเมืองพะเยา และวาระแฝงจากการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวที่เอื้อให้กลุ่มทุนภายนอกเข้ามาลงทุนในธุรกิจการท่องเที่ยวมากกว่าชาวจังหวัดพะเยาจะได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยว การแข่งขันในการนำเสนอของกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวก็ได้นำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างกลุ่มมากขึ้น

อย่างไรก็ตาม การต้องทำหน้าที่ที่เพิ่มขึ้นของกว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ได้รับการหนุนเสริมและพยายามผลักดันโดยบุคคลและกลุ่มต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา จนแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาที่ชัดเจนที่สุด และสามารถบ่งชี้ให้เห็นถึงวัตถุประสงค์ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในการพัฒนากว๊านพะเยา ก็คือความพยายามนำเสนอให้กว๊านพะเยาเป็น “พื้ทยาของภาคเหนือ” ขององค์กรภาครัฐและองค์กรภาคเอกชนที่ร่วมมือกัน ซึ่งมีการนำเสนอและผลักดันการท่องเที่ยวกว๊าน

พะเยาในแนวทางต่าง ๆ เข้าสู่การพิจารณาของคณะกรรมการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาและการท่องเที่ยว เช่น การสร้างเจดีย์กลางน้ำ การสร้างน้ำพุกลางน้ำ การเสนอให้มีการบริการเช่าจักรยานน้ำ ฯลฯ โดยใช้ผลการศึกษาวิจัยและการนำเสนอรูปแบบการพัฒนาและการท่องเที่ยวทิวทัศน์พะเยาของสถาบันการศึกษา ตลอดจนบริษัทที่ปรึกษาหลายแห่งมาสนับสนุนแนวคิดดังกล่าว

จนในที่สุด อำนาจของภาครัฐได้ทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบที่คล้ายคลึงกับแนวทางข้างต้นเกิดขึ้น โดยการเข้าไปสนับสนุนและดำเนินการให้มีการเล่นบานานาโบ๊ต และเจ็ทสกีกลางทิวทัศน์พะเยา ซึ่งอาจเรียกได้ว่า แนวคิดการท่องเที่ยวทิวทัศน์พะเยาในระยะต้น เป็น “การท่องเที่ยวสุดขั้ว” (hyper tourism) หรือ “การท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว” (linear tourism) ซึ่งผลก็คือได้รับการคัดค้านและไม่เห็นด้วยจากประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัดพะเยาอย่างมากมาย

ถึงแม้ว่าในระยะต้น อิทธิพลของนโยบายภาครัฐจะนำแนวคิดเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเข้ามาในจังหวัดพะเยา เพื่อสร้างกระแสการหมุนเวียนเงินตราและรายได้ให้กับชาวจังหวัดพะเยา แต่แนวคิดดังกล่าว ได้รับการสนับสนุนและเห็นด้วยจากกลุ่มชนชั้นนำ และชนชั้นกลางในสังคมเมืองพะเยา พร้อมๆ กับที่มันก็ได้้นำพาให้เกิดความขัดแย้งของกลุ่มชนชั้นนำในจังหวัดพะเยาที่มีแนวคิดการนำเสนอการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยวที่แตกต่างและขัดแย้งกันเอง จนกลายเป็นเหมือน “การเมืองเรื่องการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว”

เมื่อพิจารณาแนวทางการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยวโดยกลุ่มชนชั้นนำในระยะต้น จะเห็นได้ว่า ทำให้เกิดความแตกต่างของเมืองและชนบทในอาณาบริเวณทิวทัศน์พะเยามากขึ้น เนื่องจาก การพัฒนาทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยวมุ่งส่งเสริมการพัฒนาแต่ชุมชนเมืองฝั่งตะวันตกของทิวทัศน์พะเยา เท่านั้น ในทางกลับกันก็ละเลยที่จะส่งเสริมการท่องเที่ยวทิวทัศน์พะเยาในชุมชนชนบทฝั่งตะวันออกของทิวทัศน์พะเยา ดังนั้น ชุมชนชนบทโดยเฉพาะชาวประมงทิวทัศน์พะเยาจึงยังคงอยู่ในสถานภาพและมีปัญหาในการดำเนินชีวิตและการใช้ประโยชน์จากทิวทัศน์พะเยาเฉกเช่นสมัยของแนวคิดการพัฒนาทิวทัศน์พะเยา โดยเน้นการตอบสนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของชุมชน

อย่างไรก็ตาม จากประเด็นปัญหาความยากจน ความแห้งแล้ง และการทิ้งถิ่น ทำให้ก่อเกิดการรวมตัวของกลุ่มชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจากการการเปิดพื้นที่ป่าต้นน้ำเพื่อการสัมปทานของภาครัฐ โดยการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนที่เข้าไปช่วยกระตุ้นและหนุนเสริมกระบวนการของชาวบ้าน จึงเกิดการจัดตั้งชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำทิวทัศน์พะเยาขึ้น และเข้าไปเคลื่อนไหวกดดันให้มีการยกเลิกสัมปทานป่าต้นน้ำทิวทัศน์พะเยาได้เป็นผลสำเร็จในที่สุด สิ่งที่เข้ามาพร้อมกับกระบวนการรวมตัวของชาวบ้าน คือ แนวคิดใหม่ในมิติที่มองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยใช้กระบวนการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จนก่อให้เกิดการดำเนินงานจัดตั้งป่าชุมชนขึ้นในชุมชนพื้นที่ต้นน้ำทิวทัศน์พะเยาหลายชุมชน

แต่อย่างไรก็ตาม การรวมกลุ่มของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ถึงแม้จะช่วยให้เกิดการรวมกลุ่มเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมและมีผลกระทบต่อความอุดมสมบูรณ์ของป่าและชุมชน แต่ก็กลายเป็นแนวคิดวัฒนธรรมการพัฒนาทางเลือกในมุมมองขององค์กรพัฒนาเอกชน ในขณะที่องค์กรภาครัฐเองมองเป็นเพียงแนวคิดขององค์กรพัฒนาเอกชนที่อาศัยในการขับเคลื่อนเพื่อต่อต้านการพัฒนากระแสหลัก ในทางเดียวกัน แนวคิดที่เข้ามาส่งเสริมภูมิปัญญาในการอนุรักษ์กว๊านพะเยาและป่าต้นน้ำก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่สำคัญปัญหาอื่น ๆ ที่มีอยู่และมีความสำคัญอย่างยิ่งยวดแก่ชาวบ้านได้ กล่าวคือ ปัญหาความยากจน ปัญหาการทิ้งถิ่นเพื่อการขายแรงงานและกระบวนการค้าบริการ ชาวบ้านจึงยังคงยากจนและผู้หญิงจังหวัดพะเยา โดยเฉพาะผู้หญิงอำเภอดอกคำใต้ ถูกสร้างภาพลักษณ์ให้กลายเป็นสินค้าของการขายบริการที่มีชื่อเสียงและเป็นที่ต้องการของตลาดการค้าประเวณีในสังคมไทยและต่างประเทศ

วัฒนธรรมการพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ

ภาวะที่โลกคำนึงถึงผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมจากการพัฒนาโดยเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีสมัยใหม่ แนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนได้รับการขานรับจากนานาประเทศ จนมาถึงประเทศไทยในขณะที่เกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจ จนนำไปสู่การปฏิรูปทางการเมืองที่เราได้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ ใน พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งเพิ่มเติมมาตราเกี่ยวกับสิทธิเสรีภาพ ภูมิปัญญาและการมีส่วนร่วมของประชาชนชาวไทย จนถึงได้นายกรัฐมนตรี พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ที่สามารถชนะการเลือกตั้งอย่างท่วมท้นโดยนโยบายที่ชัดเจนเป็นรูปธรรมและบุคลิกท่าทางมาดมั่นและภาพของการประสบความสำเร็จทางธุรกิจ จนรากหญ้าศรัทธามองเห็นว่าเป็นคนมาช่วยทำให้รอดพ้นจากความยากจนและประโยชน์ที่จะได้รับจากเม็ดเงินที่จะลงมาสู่ชุมชนในรูปของนโยบายประชานิยม เช่น การปฏิรูประบบราชการ กองทุนหมู่บ้านละล้าน หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ และการท่องเที่ยวแบบ Unseen in Thailand ฯลฯ

ปรากฏการณ์เหล่านี้ ก็ได้ส่งผลกระทบต่อกระบวนการพัฒนาจังหวัดพะเยาและกว๊านพะเยาด้วยเช่นเดียวกัน

ในแง่หนึ่ง อิทธิพลของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและการส่งเสริมภูมิปัญญาและสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาท้องถิ่นด้านต่าง ๆ ในรัฐธรรมนูญ ได้ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องการคุ้มครองรักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการดำเนินโครงการใด ๆ ที่อาจจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม จะต้องได้รับการเอาใจใส่และศึกษาผลกระทบ (EIA) อย่างจริงจัง โดยดึงภาคส่วนต่าง ๆ ที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการนั้น ๆ (Stake Holder) เข้าร่วมในการทำประชาพิจารณ์ (public hearing) โครงการดังกล่าว

ในอีกแง่หนึ่ง การเข้าสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร พร้อม ๆ กับนโยบายประชานิยมหลากหลายประเภท ทำให้กลุ่มรากหญ้าได้รับประโยชน์จากนโยบายดังกล่าวที่สามารถเข้ามา

ช่วยสนับสนุนการประกอบอาชีพ สร้างรายได้ที่เห็นเป็นรูปธรรมมากมาย เช่น หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ กองทุนหมู่บ้านละล้าน เป็นต้น

กวีานพะเยา เป็นพื้นที่สำคัญที่อิทธิพลของการพัฒนาที่ยั่งยืนและนโยบายประชานิยมกระจายลงไปสู่ชุมชนท้องถิ่นในอาณาบริเวณกวีานพะเยา การปรับตัวครั้งสำคัญของหน่วยงานราชการต่าง ๆ เกิดขึ้นเมื่อมีการนำแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนและการสนองรับนโยบายของรัฐบาลชุดทักษิณไปปฏิบัติ

ชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกวีานพะเยาได้รับการส่งเสริมอาชีพจากนโยบายหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ในขณะที่โครงการต่าง ๆ ขององค์กรภาครัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่างก็นำเสนอแนวทางการพัฒนาในอาณาบริเวณกวีานพะเยาในหลากหลายรูปลักษณะ เช่น การก่อสร้างพนังดินป้องกันน้ำท่วม การปรับปรุงภูมิทัศน์เมืองพะเยาและอาณาบริเวณกวีานพะเยา การพัฒนาชุมชนให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม การฟื้นฟูและส่งเสริมเทศกาลงานประเพณีให้เป็นเทศกาลการท่องเที่ยวประจำจังหวัด หลายโครงการที่ได้รับจากการนำเสนอของสถาบันการศึกษาและบริษัทที่ปรึกษาถูกนำมาปิดฝุ่นใหม่

แนวคิดและแนวทางการพัฒนากวีานพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวในระยะดังกล่าว ถูกขานรับจากหน่วยงานราชการ องค์กรเอกชน และสาธารณชนในจังหวัดพะเยามากกว่าการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวในสมัยก่อนหน้านี้ หลายฝ่ายเริ่มมองเห็นแผนพัฒนาการท่องเที่ยวกวีานพะเยาของแต่ละหน่วยงานที่ต่างก็เข้ามาช่วยเสริมการกระตุ้นแนวทางการท่องเที่ยวกวีานพะเยาให้เกิดขึ้นต่อไปในอนาคต

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โครงการก่อสร้างพนังดินป้องกันน้ำท่วมของชุมชนริมกวีานพะเยาฝั่งตะวันตกขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทั้ง ๕ แห่ง ถือได้ว่าเป็นโครงการก่อสร้างขั้นพื้นฐานที่สามารถรองรับแผนการท่องเที่ยวรูปแบบต่าง ๆ ที่หลายหน่วยงานได้นำเสนอก่อนหน้านั้นได้ และเป็นพื้นฐานที่จะสามารถกระจายกิจกรรมทางการท่องเที่ยวต่าง ๆ ในอนาคตไปยังชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกวีานพะเยาได้เป็นครั้งแรก เช่น การขับรถบนพนังป้องกันน้ำท่วมเพื่อชมทัศนียภาพรอบกวีานพะเยา การท่องเที่ยวแบบ Home stay/Long stay การโดยสารเรือจากท่าเทียบเรือฝั่งตะวันออกไปยังท่าเทียบเรือที่ชุมชนฝั่งตะวันตก และการเที่ยวชมสินค้าในโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์รอบกวีานพะเยา การท่องเที่ยวแหล่งโบราณสถานในอาณาบริเวณกวีานพะเยาที่จะมีการฟื้นฟูและบูรณะในอนาคต เป็นต้น

แผนการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหน่วยงานต่าง ๆ เมื่อนำมาปะติดปะต่อกันจะเห็นได้ว่าเป็นการจัดการวางแผนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างครอบคลุมทุกพื้นที่ชุมชนในอาณาบริเวณรอบกวีานพะเยา และพยายามดึงแนวทางการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมเข้ามารองรับความชอบธรรมต่อการจัดการพัฒนากวีานพะเยา และสามารถกล่าวได้ว่า ประชากรส่วนใหญ่ในชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกวีานพะเยาก็ต่างเห็นชอบต่อการส่งเสริมในแนวทางดังกล่าว เนื่องจากมองเห็นประโยชน์ที่ตนเองจะได้รับหากโครงการต่าง ๆ เกิดขึ้น ซึ่งผิดกับการนำเสนอแนวทางการท่องเที่ยวกวีานพะเยาในอดีตที่ผ่านมาที่ประโยชน์มักจะถูกพุ่งเป้าไปที่ประชากรในชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกของกวีานพะเยาเสียมากกว่า

นับได้ว่า แนวทางส่งเสริมการท่องเที่ยวที่พัฒนาโครงการก่อสร้างขึ้นพื้นฐานที่กวันพะเยา และส่งเสริมแนวความคิดในการจัดการกวันพะเยาด้วยการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ทำให้ประเด็นความแตกต่างขัดแย้งของแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวที่กวันพะเยาของสองกลุ่มที่เคยดำรงอยู่ในอดีตเริ่มบรรเทาเบาบางลง

แต่ในขณะเดียวกัน การเติบโตขึ้นของแนวคิดพัฒนาที่กวันพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม มันก็ได้เข้าไปทำให้สาธารณชนเห็นถึงความจำเป็นของการจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อสังคมกำลังเข้าสู่บริบทของสังคมสมัยใหม่ แต่การจะเข้าไปจัดการและพัฒนาดังกล่าวก็น่าจะต้องคำนึงถึงเรื่องการอนุรักษ์ รักษาและฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้น แนวทางใดที่แตกต่างออกไปหรือให้ความสำคัญเพียงด้านใดด้านหนึ่ง เช่น การคิดพัฒนาที่กวันพะเยาโดยไม่คำนึงถึงผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม หรือการคิดจะอนุรักษ์ที่กวันพะเยาโดยไม่ได้อำนาจถึงความจำเป็นเรื่องการพัฒนาด้วย เริ่มไม่เป็นที่ยอมรับนับเนื่องว่าเป็นการพัฒนาที่ถูกต้องคล้องจองกับความต้องการของประชาชน

ระบบคิดเรื่องการจัดการที่กวันพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมมีความสำคัญมากขึ้นเมื่อได้รับแรงเสริมจากนโยบายหลากหลายของพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การสร้างนโยบายการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) ได้ไปตอกย้ำและเสริมสร้างให้อำนาจการตัดสินใจและการบูรณาการบุคลากร หน่วยงานต่าง ๆ ภายในจังหวัดสามารถพุ่งไปสู่เป้าหมายให้รวดเร็วและดำเนินการได้อย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น โดยการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดซึ่งมีตัวชี้วัดรออยู่เบื้องหน้า ซึ่งจะเป็นตัวบ่งบอกถึงระดับของผลสำเร็จของแผนและโครงการต่าง ๆ ที่ถูกจัดวางไว้เอาไว้

ในขณะเดียวกัน นโยบายและแนวทางการสร้างความร่วมมือกับอนุภูมิภาคในกลุ่มน้ำโขงเพื่อจัดเป็นเขตเสรีทางการค้า การพัฒนาภูมิภาคกลุ่มภาคเหนือ และการพัฒนาแบบกลุ่มจังหวัดเป็นอิทธิพลนำพาให้ยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดต้องจัดวางไว้ให้เชื่อมโยงกับแนวทางการพัฒนาในระดับเบื้องต้นที่ต้องส่งเสริมซึ่งกันและกัน

จังหวัดพะเยาถูกวางแผนให้เป็นเส้นทางที่เชื่อมโยงทางการค้าและเป็นแหล่งกระจายพืชผลทางการเกษตรไปสู่ตลาดอื่น ๆ ในประเทศ เส้นทางคมนาคมขนส่งถูกวางแผนให้มีการปรับปรุงและพัฒนาเพื่อรองรับการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่ถูกวางนโยบายเอาไว้ เช่น การสร้างเส้นทางรถไฟสู่ดินแดนล้านนาตะวันออก (เด่นชัย-พะเยา-เชียงราย) การปรับปรุงและพัฒนาถนนสายหลักเป็นสี่เลนโดยขยายไปทางอำเภอดอกคำใต้ เชียงคำ เทิง เชียงของ และมีการพัฒนาจังหวัด โดยใช้มาตรการผังเมืองเพื่อกำหนดจุดหรือพัฒนาพื้นที่สำคัญพื้นที่ต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาเพื่อรองรับกับการขยายเส้นทางคมนาคมและการสร้างให้เป็นนิคมอุตสาหกรรมทางการเกษตร

นัยหนึ่งของนโยบายการพัฒนาในกลุ่มจังหวัดล้านนาตะวันออกด้วยการพัฒนาเส้นทางคมนาคมขนส่ง คือ ความสามารถในการเพิ่มช่องทางเลือกในการเดินทางท่องเที่ยวเข้าสู่กลุ่มจังหวัดในล้านนาตะวันออกได้สะดวกมากยิ่งขึ้น

กว๊านพะเยาจึงเป็นพื้นที่สำคัญในการถูกจัดวางให้มีการพัฒนาศักยภาพของทรัพยากรและทุนต่าง ๆ ที่มีอยู่เพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวให้มากยิ่งขึ้น นั่นหมายถึงจะมีการสร้างงานและสร้างรายได้ให้กับคนพะเยาเพื่อหนีพ้นจากเส้นของความยากจนที่อยู่ในลำดับที่ ๑๖ ใน ๑๗ จังหวัดของภาคเหนือตอนบน

ความหวังดังกล่าว ส่วนหนึ่งจึงพุ่งมาที่กว๊านพะเยา ในขณะที่เดียวกันกับการเข้ามาทัวร์นกขมิ้นที่จังหวัดพะเยาของคณะรัฐมนตรีถึงสองครั้ง ก็ดูเหมือนว่าโอกาสในการพัฒนาจังหวัดพะเยาและกว๊านพะเยาใกล้แค่เอื้อมมือ จากความสามารถที่จะนำเสนอแนวทางการพัฒนาต่อนายกฯ และคณะรัฐมนตรีด้วยแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพะเยาแบบบูรณาการ พร้อม ๆ กับที่สามารถรับข้อเสนอเกี่ยวกับการพัฒนากว๊านพะเยาจากนายกรัฐมนตรียได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะงบประมาณในการดำเนินการนั้น ถูกตั้งขึ้นมาจากคำริชของนายกฯ เพื่อนำดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาในรูปแบบของงบเฉพาะกิจและงบจาก CEO

อิทธิพลของนโยบายทางการเมืองที่เข้าสู่ภูมิภาคโดยการทัวร์นกขมิ้น ได้สร้างความชอบธรรมของหน่วยงานต่าง ๆ ในจังหวัดพะเยาต่อการพัฒนากว๊านพะเยาแบบบูรณาการมากขึ้น การศึกษาสำรวจเพื่อออกแบบการขุดลอกกว๊านพะเยาที่เหมาะสม และการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาคว๊านพะเยาอย่างยั่งยืนถือว่าการผนวกรวมแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาขององค์กรและหน่วยงานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน โดยให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นต่อการจัดทำแผนแม่บท

ปัจจุบัน แผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาได้สร้างแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาทั้งการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานต่าง ๆ การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ฯลฯ เพื่อบรรจุเข้าสู่แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดพะเยาเอาไว้ ซึ่งถือว่ามันได้กลายเป็นความหวังของชาวพะเยาและชุมชนในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยาทั้งชุมชนเมืองฝั่งตะวันออกและชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาที่คาดหวังจะได้รับประโยชน์จากแผนแม่บทดังกล่าวในอนาคตต่อไป

สรุป ปรากฏการณ์ทางประวัติศาสตร์ของกว๊านพะเยาที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง เป็นการเปลี่ยนแปลงที่อยู่บนฐานของกลไกของอุดมการณ์ของวัฒนธรรมการพัฒนากระแสหลักที่ขยายอำนาจเข้ามาควบคุมกำกับทิศทางของกว๊านพะเยาให้เปลี่ยนแปลงไปตามอิทธิพลดังกล่าวมากยิ่งขึ้นเรื่อย ๆ

ในทางเดียวกัน การพัฒนากว๊านพะเยาแบบกระแสหลักได้มีการปรับเปลี่ยนตัวเองตามอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงสังคมประเทศไทยที่ก้าวเข้าสู่โลกาภิวัตน์สมัยใหม่มากขึ้น แนวคิดการเน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนับได้ว่าเป็นฐานสำคัญของการขับเคลื่อน ในขณะที่แนวคิดใหม่ ๆ เช่น การพัฒนาที่ยั่งยืน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม ตลอดจนการกล่าวถึงภูมิปัญญา สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของประชาชนก็ถูกผสมผสานกลืนกลายในระยะเวลาทางประวัติศาสตร์

การพัฒนาควีนพะเยาที่ผ่านการรับแนวคิดดังกล่าวมาอย่างต่อเนื่องเป็นพลวัต จนกลายเป็นที่ยอมรับของสาธารณชนในจังหวัดพะเยา

วาทกรรมการพัฒนาควีนพะเยา : การช่วงชิงค่านิยมและการต้านทาน

การเปลี่ยนแปลงของควีนพะเยาเกิดขึ้นโดยการสร้างประตุนโยบายน้ำก้นมากกว่า ๖๐ ปี ซึ่งถือว่าเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่แห่งแรกของประเทศไทย ในสมัยนั้น องค์ความรู้เรื่องการพัฒนาในสังคมไทย กำลังจะเริ่มคืน แต่การเริ่มต้นและเปลี่ยนแปลงเป็นควีนพะเยาดังกล่าว มันได้นำพานิยามใหม่ของควีนพะเยาที่ถูกสร้างขึ้น โดยองค์กรและกลไกของภาครัฐให้เข้าไปสู่การรับรู้ของประชาชน ที่แตกต่างจากค่านิยมและรับรู้เรื่องควีนพะเยาแบบเดิมของประชาชนเป็นอย่างมาก

ในแง่มุมของประวัติศาสตร์การเปลี่ยนแปลงควีนพะเยา องค์ความรู้ชุดใหม่ที่เข้ามาพร้อมกับอำนาจรัฐในการจัดการและพัฒนาควีนพะเยาถือได้ว่า มีอำนาจและบทบาทต่อทิศทางการเปลี่ยนแปลงควีนพะเยาเป็นอย่างสูง แต่ในระยะเปลี่ยนผ่านทางสังคม ได้มีตัวละครต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับควีนพะเยา เข้ามามีบทบาทในการกำหนดค่านิยมความหมายที่แตกต่างจากภาครัฐไปบ้าง จนก่อให้เกิดสร้างวาทกรรมเรื่องการพัฒนาควีนพะเยา และความหมายที่แตกต่างกันนี้ ได้นำไปสู่การช่วงชิงค่านิยมและวาทกรรมของการต้านทานระหว่างกัน ซึ่งในระยะเวลาดังกล่าว ก็มีการผลิตซ้ำความหมายใหม่ของการพัฒนาควีนพะเยาในแต่ละกลุ่มให้แข็งแกร่งมากยิ่งขึ้นเพื่อช่วงชิงค่านิยมและต้านทานอำนาจของอีกฝ่ายในการนิยามการพัฒนาควีนพะเยาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง

ในที่นี้ องค์ความรู้เกี่ยวกับการจัดการและพัฒนาควีนพะเยาในแต่ละกลุ่มสามารถแบ่งช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ที่มีวาทกรรมการพัฒนาในแต่ละด้านเข้ามาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน กล่าวคือ ๑) การผูกขาดนิยามและวาทกรรมการพัฒนาควีนพะเยาของภาครัฐ ๒) หลายขั้วและปฏิสัมพันธ์ของวาทกรรมการพัฒนาควีนพะเยา ๓) อนุรักษ์กับพัฒนา : ความแตกต่างของการสร้างนิยามและเอกลักษณ์ในการจัดการควีนพะเยา และ ๔) การผนวกรวมนิยามการพัฒนาควีนพะเยา : ชัยชนะของวาทกรรมกระแสหลักและการจัดการกับความแตกต่าง

การผูกขาดนิยามและวาทกรรมการพัฒนาควีนพะเยาของภาครัฐ

อำนาจของภาครัฐที่เด็ดขาดในการเปลี่ยนแปลงควีนพะเยา เป็นผลมาจากการให้นิยามความหมายใหม่แก่ควีนพะเยาว่ามีใจเป็นพื้นที่ของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่ท่ามาหากินกับทรัพยากรธรรมชาติ นั้น ๆ ได้แต่เพียงฝ่ายเดียว แต่ควีนพะเยามีความหมายที่เกี่ยวข้องกระทั่งไปถึงทรัพยากรทางกายภาพที่สามารถใช้ประโยชน์ให้แก่ประชากรส่วนใหญ่ของเมืองพะเยาได้มากกว่าที่จะเป็นเพียงแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคและบริโภค การจับสัตว์น้ำของชาวบ้านที่รังแต่จะทำให้ทรัพยากรสูญสิ้นไปหากไม่มีการอนุรักษ์เอาไว้

ในขณะที่เดียวกัน ด้วยเหตุผลความจำเป็นต่อการสนองตอบความต้องการของประชากรเมืองพะเยาที่เพิ่มขึ้น กว๊านพะเยาจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทมาเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่เพื่อสนับสนุนในการอุปโภคและบริโภคน้ำประปาของประชาชน และการชลประทานเพื่อการเกษตรกรรม ในทางเดียวกัน ก็จำเป็นต้องเพิ่มบทบาทเป็นพื้นที่เพื่อการอนุรักษ์พันธุ์พืชและสัตว์น้ำเอาไว้เพื่อการบริโภคที่ยาวนานต่อไป

เหตุผลของคนกลุ่มเล็กที่ใช้ประโยชน์และสัมผัสกับกว๊านพะเยาไม่อาจเทียบเท่ากับเหตุผลที่จะต้องปรับเปลี่ยนกว๊านพะเยาเพื่อสนองประโยชน์ต่อคนหมู่มาก นับแต่นั้นมา นิยามของกว๊านพะเยาจึงไม่ใช่เป็นเพียงแต่พื้นที่ที่จัดระบบความสัมพันธ์ของคนในชุมชน แหล่งอาหารทางธรรมชาติและอำนาจเหนือธรรมชาติได้อีกต่อไป แต่ความหมายใหม่มันได้ถูกบรรจุลงไปในพื้นที่กว๊านพะเยาแบบใหม่ที่ถูกรับเปลี่ยนเป็นอ่างเก็บน้ำขนาดใหญ่โดยภาครัฐอย่างสมบูรณ์

ความหมายของกว๊านพะเยาโดยภาครัฐ เริ่มมีความสำคัญและถูกตอกย้ำมากขึ้นจากกลไกของภาครัฐที่สร้างกฎระเบียบข้อบังคับ และหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาเพื่อควบคุมบังคับการใช้ประโยชน์กว๊านพะเยาให้สนองตอบต่อความต้องการของประชากรส่วนใหญ่

นิยามดังกล่าว ถึงแม้จะเป็นการจัดการกับกว๊านพะเยาเพื่อประโยชน์ของคนส่วนมาก แต่ในทางกลับกัน นิยามนั้นก็ได้ขยายอำนาจเข้าไปควบคุมกิจกรรมของประชาชนที่มีต่อกว๊านพะเยา และทำลายอำนาจการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนลงไป ผลที่เกิดขึ้นคือ จากสมบัติของชุมชนก็ได้ถูกดึงดูคเข้าไปสู่การเป็นทรัพยากรของรัฐ จนในที่สุดก็สามารถสถาปนาความรู้และวาทกรรมเกี่ยวกับการจัดการกว๊านพะเยาโดยรัฐได้สำเร็จเป็นครั้งแรก

ความรู้และความหมายของการจัดการกว๊านพะเยาในช่วงเริ่มต้น ถือได้ว่า มีความรู้ชุดเดียวเท่านั้นที่มีอำนาจในการปฏิบัติการ ถึงแม้ว่าจะมีเสียงที่ไม่เห็นด้วยจากประชาชนบางส่วนที่ได้รับผลกระทบจากการสร้างประตูประบายน้ำ เช่น น้ำกว๊านพะเยาที่สูงขึ้นจนได้เข้าไปท่วมทับที่ดินของราษฎร การจับปลาของชาวประมงที่จะยากขึ้นจากน้ำเพิ่มระดับ แต่เหตุผลของภาครัฐในการปรับเปลี่ยนกว๊านพะเยาเพื่อคนส่วนมาก นับได้ว่าเป็นเหตุผลสำคัญมากกว่าที่ราษฎรส่วนน้อยที่ได้รับผลกระทบจะต้องเสียดสละเพื่อส่วนรวม และต้องกระทำตามกฎระเบียบที่ถูกตั้งไว้ เช่น กำหนดเขตหวงห้ามในการจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

อำนาจของอุดมการณ์การพัฒนากระแสหลักที่เน้นความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เป็นชุดความรู้ที่ถูกสถาปนาและตอกย้ำให้นิยามของการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยามีความสำคัญมากขึ้น นอกเหนือจากการอนุรักษ์พันธุ์พืชพันธุ์และสัตว์น้ำ (ซึ่งก็เป็นการอนุรักษ์เพื่อตอบสนองต่อความกระจายความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นหลักด้วยเช่นกัน) กว๊านพะเยาจึงไม่ได้เป็นเพียงพื้นที่เดียวเท่านั้นที่ถูกให้นิยาม แต่ชุมชนรอบอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ตลอดจนภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศไทยต่างถูกวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักเข้าครอบงำและสร้างความหวังให้กับเกษตรกรเพื่อให้มีการปรับเปลี่ยนองค์

ความรู้และเทคนิควิทยาการของเกษตรกรที่มุ่งเข้าสู่เกษตรกรเชิงพาณิชย์ที่มีการใช้เทคนิคสมัยใหม่ และการลงทุนทางการผลิตสูง จนนำไปสู่การบุกเบิกที่ดินในเขตพื้นที่ป่าอย่างกว้างขวาง

ถึงแม้ผลของการพัฒนากระแสหลักจะก่อให้เกิดปัญหาให้กับประชาชน ได้แก่ ความยากจนและหนี้สิน ก็ถูกคำอธิบายในชุดความรู้หนึ่งว่าเพราะไม่สามารถปรับตัวเข้ากับการทำงานแบบเกษตรกรรมสมัยใหม่ที่ต้องขยันขันแข็งมากขึ้นกว่าเดิม ในขณะที่เดียวกัน ปัญหาของกวี้นพะเยาที่เริ่มเกิดขึ้น ได้แก่ การคืนเงินของกวี้นพะเยาที่ส่งผลให้ระดับการกักเก็บน้ำน้อยลง น้ำเสียจากสารเคมีทางการเกษตรและชุมชนไหลลงสู่กวี้นพะเยา จำนวนพันธุ์ปลาลดลง และน้ำท่วมชุมชนรอบกวี้นพะเยาซ้ำซาก ก็มักใช้คำอธิบายในชุดความรู้ว่าด้วยเรื่องของการแก้ไขปัญหาในทางเทคนิควิทยาของวาทกรรมการพัฒนาสมัยใหม่ กล่าวคือ การขุดลอกกวี้นพะเยา การสร้างบ่อบำบัดน้ำเสีย การโยนบาปให้กับชาวประมงที่จับปลาโดยเครื่องมือที่ผิดประเภท ซึ่งก็กลับมาสู่การใช้อำนาจของวาทกรรมภาครัฐเข้ามาจัดการกับปัญหาดังกล่าว

กล่าวได้ว่า องค์กรภาครัฐในจังหวัดพะเยาได้ผูกขาดนิยามของการพัฒนากวี้นพะเยา และแยกประชาชนออกไปจากการจัดการดังกล่าว แต่ในขณะเดียวกัน ก็เลือกที่จะใช้วาทกรรมเข้าไปจัดการกับกลุ่มประชากรบางกลุ่ม เช่น ชาวประมงที่สัมผัสและเกี่ยวข้องกับกวี้นพะเยามากกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง กล่าวคือ กลุ่มชนชั้นกลางและคหบดีที่มีกิจกรรมต่าง ๆ กลางกวี้นพะเยา ซึ่งก็เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำและระบบนิเวศของกวี้นพะเยาด้วยเช่นกัน

หลายชั่วและปฏิสัมพันธ์ของวาทกรรมพัฒนากวี้นพะเยา

แนวคิดการท่องเที่ยวเป็นองค์ความรู้หนึ่งที่เข้ามารวมกับวาทกรรมพัฒนากวี้นพะเยากระแสหลัก แต่อย่างไรก็ตาม การเกิดกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ในระยะต่อมา ทำให้ภาครัฐไม่สามารถที่จะครองนิยามการพัฒนากวี้นพะเยาได้แต่เพียงผู้เดียวอีกต่อไป การเกิดขึ้นขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรภาคเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาเริ่มเข้ามามีบทบาทในการสร้างและกำหนดค่านิยมการพัฒนาให้แก่กวี้นพะเยาด้วย

โดยพื้นฐาน เครื่องมือที่ใช้ในการกำหนดความหมายของการพัฒนากวี้นพะเยา เกิดจากการจ้างสถาบันการศึกษาและบริษัทที่ปรึกษาดำเนินการวิจัยเพื่อเสนอแผนการพัฒนากวี้นพะเยาในด้านต่าง ๆ อาทิเช่น การแก้ไขปัญหาด้านโครงสร้างพื้นฐานของกวี้นพะเยาที่ดำรงอยู่ในระยะก่อน การวางแผนการพัฒนากวี้นพะเยาเพื่อสนองตอบต่อการท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งจากแผนการพัฒนากวี้นพะเยาที่ได้จากผลการศึกษานี้ กลายมาเป็นการสร้างความชอบธรรมในการดำเนินการพัฒนาและถือเป็นแม่แบบและคู่มือในการพิจารณากำหนดแนวคิดและการดำเนินการการท่องเที่ยวของแต่ละกลุ่ม ในที่นี้ สามารถพิจารณาได้ว่า แผนการศึกษาดังกล่าว ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องการท่องเที่ยวเข้ามามีอิทธิพลในการกำหนดการพัฒนากวี้นพะเยาในกลุ่มความหมายของ “การท่องเที่ยวเชิงเคียว” (lineal tourism) ที่ค่อนข้างคล้ายคลึงกัน ในขณะที่เดียวกัน ประเด็นเรื่องการศึกษากวี้นพะเยาเพื่อการอนุรักษ์ ก็ได้

ทำให้แนวคิดและความหมายของการอนุรักษ์ส่งเสริมระบบนิเวศวิทยาในกว๊านพะเยาต่าง ๆ ก็ได้รับความสำคัญและถูกบางกลุ่มใช้ในการนำเสนอแนวคิดและปฏิบัติการช่วงชิงคำนิยามร่วมกับแนวคิดการท่องเที่ยวงเชิงเดี่ยวด้วยกัน

จากแผนงานการศึกษาแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยา ส่งผลให้องค์กรต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นใหม่ต่างก็มีทัศนะในการพิจารณากว๊านพะเยาที่อยู่บนฐานของวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่มีคำนิยามกว๊านพะเยา โดยใช้ความหมายของ “การท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว” เป็นเครื่องมือในการนำเสนอ เนื่องด้วยความเป็นกลุ่มดังกล่าวนี้ ต่างก็เข้าไปผูกพันกับการเมืองและผลประโยชน์ที่เล็งเห็นจากการพัฒนากว๊านพะเยากลุ่มองค์กรต่าง ๆ เหล่านี้จึงกลายเป็นผู้กระทำตัวแทน (actor agent) ที่พยายามเสนอมุมมองเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาที่มีแนวโน้มจะเอื้อผลประโยชน์ต่อกลุ่มทุนและชุมชนฝั่งเมืองเท่านั้น

ในขณะเดียวกัน ก็พยายามเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนกฎหมายโครงสร้างและระเบียบการใช้ประโยชน์ของกว๊านพะเยาที่ถูกกำหนดโดยวาทกรรมของภาครัฐเสียใหม่ เพื่อให้เอื้อต่อการพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวที่ตนเองได้กำหนดนิยามและนำเสนอเอาไว้

จากปัญหาความแห้งแล้งของชุมชนฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ทำให้บทบาทและแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนถูกนำเสนอโดยองค์กรพัฒนาเอกชนสำหรับการแก้ไขปัญหาความแห้งแล้งของป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา ปัญหาของกว๊านพะเยาที่พบจากการพัฒนากระแสหลักกลายเป็นผู้ร้ายในสายตาขององค์กรพัฒนาเอกชน ที่วาทกรรมดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ ประเด็นการพิจารณาจึงเป็นการพยายามหาแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาที่เป็นอีกทางเลือกหนึ่ง โดยใช้วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการอนุรักษ์กว๊านพะเยา ซึ่งเป็นความรู้ที่พยายามขยายไปสู่องค์กรชาวบ้านในรูปแบบหรือกิจกรรมต่าง ๆ จึงเป็นการจัดสร้างพื้นที่ทางสังคมขึ้นมาอีกรูปแบบหนึ่งในกลุ่มเครือข่ายคนกินน้ำแม่เดียวกันที่แตกต่างไปจากการพัฒนาในชุดแรก

แนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรมถูกนิยามจากกลุ่มบุคคลอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งเป็นกลุ่มนักปราชญ์และนักวิชาการในท้องถิ่น ตลอดจนปัญญาชนบางกลุ่มในเมืองพะเยา ต่างเฝ้ามองการนำเสนอและดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาของภาครัฐมาอย่างต่อเนื่อง และต่างหวาดวิตกกังวลต่อความเสื่อมโทรมในระบบนิเวศกว๊านพะเยา ด้วยโครงการพัฒนาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยเฉพาะได้ติดตามการนำเสนอแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวที่กว๊านพะเยาของกลุ่มการเมืองที่ต่างขั้ว ซึ่งพยายามแย่งชิงคำนิยามและอำนาจในการครอบครองปฏิบัติการพัฒนากว๊านพะเยา

การนำเสนอคำนิยามของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ ได้เข้าสู่กระบวนการสร้างคำนิยามที่ขัดแย้งระหว่างกัน เนื่องจากเป็นกลุ่มการเมืองคนละขั้ว ทำให้ต่างก็ใช้เวทีต่าง ๆ ในการนำเสนอแนวคิดการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวของตนเองเพื่อสร้างการยอมรับจากสาธารณะ

กลุ่มองค์กรเอกชนที่ร่วมมือกับนักการเมืองบางคนในท้องถิ่นต่างพยายามนำเสนอการถ่ายภาพลักษณะกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยว โดยการสร้างอาคารสำนักงานเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ใน

ขณะเดียวกัน ก็พยายามเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนกฎเกณฑ์ของการควบคุมกว๊านพะเยาให้เอื้อต่อแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาที่กลุ่มได้นำเสนอ

แต่การณ์กลับเป็นว่า แนวคิดดังกล่าวไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มการเมืองอีกข้างหนึ่งที่บริหารงานท้องถิ่นอยู่ในขณะนั้น ในขณะเดียวกัน กลุ่มการเมืองที่สามารถเข้าไปบริหารงานท้องถิ่นก็ได้เสนอแนวคิดทิศทางการพัฒนากว๊านพะเยาอีกแนวทางหนึ่ง โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการปรับภูมิทัศน์ริมกว๊านพะเยาฝั่งชุมชนเมือง ซึ่งกลุ่มดังกล่าวก็ได้อ้างอิงว่าเป็นการนำเสนอที่อยู่บนพื้นฐานจากผลการศึกษาแผนงานการพัฒนากว๊านพะเยาของสถาบันการศึกษาและบริษัทที่ปรึกษาในระยะก่อน

ถึงแม้ว่า กลุ่มการเมืองที่เข้ามาบริหารงานในท้องถิ่นต่อการดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาตามแผนแม่บทที่ได้วางเอาไว้ จะมีความชอบธรรมในการนำเสนอและช่วงชิงความหมายในการพัฒนากว๊านพะเยาได้มากกว่ากลุ่มการเมืองอีกข้างหนึ่ง แต่ประเด็นการพัฒนาดังกล่าวของกลุ่มการเมืองที่เข้ามาบริหารงาน ถูกขัดขวางจากกลุ่มการเมืองอีกข้างหนึ่ง เมื่อชูประเด็นผลกระทบต่อระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาดังกล่าวให้กลายเป็นประเด็นสาธารณะ จนนำไปสู่การเข้าร่วมของกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในการประท้วงด้านทานอำนาจที่ชอบธรรมในการพัฒนากว๊านพะเยาโดยการปรับปรุงภูมิทัศน์ ขุดลอกและถมที่ริมกว๊านพะเยาของกลุ่มการเมืองที่เข้ามาบริหารงานท้องถิ่นในขณะนั้น จนทำให้เกิดกระแสความขัดแย้งทางความคิดเรื่องการพัฒนาคว๊านพะเยาที่รุนแรง จนในที่สุดจังหวัดพะเยาในฐานะเป็นองค์กรกลางในขณะนั้น ได้เข้ามาระงับการต่อสู้ช่วงชิงการนำเสนอและปฏิบัติการพัฒนากว๊านพะเยาในกลุ่มบุคคลต่าง ๆ โดยการระงับโครงการพัฒนากว๊านพะเยาไว้ก่อน

โดยสรุป การเกิดขึ้นของขั้วการเมือง องค์กรเอกชน และองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดพะเยาในสถานการณ์ที่เริ่มมีการนำเสนอกำนิยามใหม่ของการพัฒนากว๊านพะเยาที่ถูกเชื่อมโยงด้วยแนวคิดการท่องเที่ยงและการอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมนั้น ทำให้ในแต่ละกลุ่มต่างพยายามสร้างความหมายว่าด้วยการจัดการและพัฒนากว๊านพะเยาตามแนวทางที่ตนเองต้องการ โดยมีผลได้ผลเสียของกลุ่มแฝงอยู่ใต้พื้นผิวของการนำเสนอแนวคิดดังกล่าว โดยเฉพาะการช่วงชิงกันนำเสนอการพัฒนาคว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยวของกลุ่มการเมืองในจังหวัดพะเยาที่อยู่ต่างขั้ว ในขณะที่กลุ่มที่นำเสนอแนวคิดการอนุรักษ์กว๊านพะเยา ถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อดำเนินทานการพัฒนาคว๊านพะเยาของกลุ่มการเมืองที่อยู่ชั่วคราวกันข้ามกับกลุ่มที่สามารถเข้ามาบริหารงานท้องถิ่น

อย่างไรก็ตามผลการศึกษาในระยะนี้พบว่า นิยามของการพัฒนากว๊านพะเยาที่มีการช่วงชิงการนำเสนอและด้านทานระหว่างกันอยู่นั้น เป็นเรื่องของกลุ่มการเมือง ปัญญาชนชั้นนำในเมืองพะเยาเท่านั้นที่ต่างก็ขับเคี่ยวแข่งขันระหว่างกัน โดยมีประเด็นเรื่องการพัฒนา การท่องเที่ยว และการอนุรักษ์เป็นประเด็นในการนำเสนอ ช่วงชิง และด้านทานระหว่างกัน ในทางกลับกัน พบว่า ชุมชนชาวบ้านรอบกว๊านพะเยา โดยเฉพาะชุมชนชนบทฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยา ซึ่งถูกอำนาจของวาทกรรมการพัฒนาคว๊านพะเยาของภาครัฐแยกความสัมพันธ์และการควบคุมจัดการกว๊านพะเยาออกไปจากชุมชนในอดีตนั้น

ไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมกับการช่วงชิงคำนิยามของการพัฒนาในระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ตลอดจนการนำเสนอแนวทางการพัฒนาในกลุ่มต่าง ๆ ที่ปรากฏอยู่ พื้นที่ของกวีานพะเยาฝั่งตะวันตกไม่ได้เข้ามาเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นพื้นที่ที่จะได้รับประโยชน์จากการนำเสนอและช่วงชิงคำนิยามการพัฒนากวีานพะเยาของกลุ่มองค์กรต่าง ๆ

อนุรักษ์กับพัฒนา : ความแตกต่างและความสัมพันธ์ของนิยามและเอกลักษณ์ในการจัดการกวีานพะเยา

สิ่งที่ทำให้ชาวเมืองพะเยาได้เรียนรู้เกี่ยวกับการพัฒนากวีานพะเยามากขึ้น เกิดจากอำนาจของการจัดการกวีานพะเยาโดยภาครัฐ ที่ชาวเมืองพะเยาเห็นแนวโน้มของการสนับสนุนแนวคิดการพัฒนากวีานพะเยาตามแนวทางการท่องเที่ยวเชิงเด็วมากขึ้น

ปรากฏการณ์การจัดให้มีการเล่นบานานาโป้ตและการแข่งขันเจ้ทสกีในกวีานพะเยาโดยหน่วยงานภาครัฐที่ร่วมมือกับองค์กรเอกชนในจังหวัดพะเยา เป็นสิ่งที่ชี้ชัดถึงวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ภาครัฐและเอกชนได้นำเสนอนิยามและแนวทางในการจัดการกวีานพะเยา โดยอาศัยอำนาจที่ครอบครองอยู่ต่อการสร้างความชอบธรรมในการอนุญาตให้มีการเล่นบานานาโป้ตและการแข่งขันเจ้ทสกีในกวีานพะเยาได้

เหตุการณ์ข้างต้น นำไปสู่การก่อตัวขึ้นมาในกลุ่มประชากรกลุ่มต่าง ๆ ที่มีกระแสความไม่พอใจต่อการดำเนินการดังกล่าวของภาครัฐและองค์กรเอกชนในจังหวัดพะเยา การนำเสนอแนวคิดที่แตกต่างกันระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนากวีานพะเยาโดยการท่องเที่ยวเชิงเด็วได้ถูกขบขันให้เห็นความแตกต่างในนิยามความหมายที่เด่นชัดขึ้นระหว่าง “การอนุรักษ์” และ “การพัฒนา”

การนำเสนอนิยามของการอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยอ้างอิงวัฒนธรรม ความเชื่อ และชีวิตที่ผูกติดกับกวีานพะเยาของประชากรในเมืองพะเยา ถูกนำเสนอให้เข้าไปอยู่ในสำนึกของประชาชนกลุ่มต่าง ๆ ในเมืองพะเยา และมันได้เข้าไปด้านทานกับอำนาจวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก โดยเน้นการท่องเที่ยวเชิงเด็วของภาครัฐและองค์กรเอกชนที่ได้เข้าไปรบกวนและทำลายระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมในกวีานพะเยา ซึ่งนำไปสู่กระแสความคิดของคนเมืองพะเยาที่เห็นด้วย และต่อต้านการจัดการกวีานพะเยาโดยการท่องเที่ยวเชิงเด็ว

ชัยชนะของแนวคิดการอนุรักษ์กวีานพะเยา ทำให้องค์กรภาครัฐ องค์กรภาคเอกชน และประชาชนเกิดการเรียนรู้ว่า การจะกำหนดทิศทางการพัฒนากวีานพะเยานั้น ไม่สามารถละทิ้งความหมายและคุณค่าของกวีานพะเยาในฐานะที่เป็นระบบนิเวศที่สำคัญแห่งหนึ่งของเมืองพะเยา หากปฏิบัติการใด ๆ ที่เกิดขึ้นกับกวีานพะเยาที่ไม่สามารถอธิบายหรือนำเสนอให้ประชาชนรับรู้ได้ว่า เป็นการพัฒนาที่สามารถอนุรักษ์หรือฟื้นฟูระบบนิเวศได้แล้วไซ้ การต่อต้านแนวคิดการพัฒนากวีานพะเยา โดยเฉพาะการนำการท่องเที่ยวเชิงเด็วนั้น ก็จะเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งอย่างแน่นอน

จากการแยกให้เห็นความแตกต่างของความหมายการอนุรักษ์และการพัฒนาบ้านพะเยาที่ประชาชนได้เรียนรู้ ทำให้เกิดกระบวนการจัดสร้างนิยามการจัดการบ้านพะเยาขึ้นมาใหม่ โดยมีแนวทางการสร้างคำนิยามที่แตกต่างกันของสองกลุ่มเกิดขึ้นคือ กลุ่มอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่น กับกลุ่มองค์กรภาครัฐเพื่อการพัฒนาบ้านพะเยา

การอนุรักษ์ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมบ้านพะเยาโดยภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นความหมายที่ได้รับยอมรับและมีความบทบาทสำคัญในการพิจารณาแนวทางการจัดการบ้านพะเยา ซึ่งเป็นอันสืบเนื่องจากการสร้างให้เกิดกระแสความไม่พอใจและไม่เห็นด้วยต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวบ้านพะเยาให้เป็นพหุ ๒ ขององค์กรภาครัฐและเอกชนในระยะเวลาที่ผ่านมา

ความสำเร็จของการการช่วงชิงพื้นที่ให้ความหมายเรื่องการอนุรักษ์เข้ามาอยู่ในบรรยากาศการพัฒนาบ้านพะเยาได้ ทำให้กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนได้เรียนรู้ถึงการส่งเสริมวิถีและความเข้มแข็งของกลุ่มชาวบ้านเพื่อเป็นเครื่องมือในการสร้างและนำเสนออัตลักษณ์และวาทกรรมของกลุ่มต่อสาธารณชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การกระตุ้นให้เห็นความสำคัญดังกล่าว ทำให้เกิดการพิจารณาถึงสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่น่าจะได้รับการส่งเสริมในการขับเคลื่อนการทำงานของชุมชนประมงและกลุ่มอนุรักษ์ป่าชุมชนต้นน้ำบ้านพะเยา

ความหมายของการอนุรักษ์โดยใช้สิทธิของท้องถิ่นถูกนำเสนอความหมายไปสู่สาธารณชนในรูปของสื่อ หนังสือ ตลอดจนการพยายามนำเสนอการจัดตั้งเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์น้ำโดยชุมชน เพื่อนำเสนอให้องค์กรภาครัฐเห็นว่าชาวบ้านสามารถดูแลและรักษาพันธุ์ปลาได้ด้วยการควบคุมระหว่างกันของสมาชิกในชุมชน ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนได้เข้ามาช่วยหนุนเสริมการทำงานของชาวประมงอยู่เบื้องหลัง ในขณะที่เดียวกัน จากความเดือดร้อนที่ชาวประมง โดยเฉพาะพื้นที่ชุมชนชาวประมงที่อยู่ในเขตห้ามจับสัตว์น้ำ (เขต ๑) ซึ่งทำให้ต้องมีความยากลำบากในการจับสัตว์น้ำมากกว่าชุมชนชาวประมงที่อยู่นอกเขต ๑ ได้ใช้เหตุผลของความสามารถในการจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาโดยศักยภาพของชุมชนได้เอง เสนอเป็นแนวทางที่ให้มีการใช้เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนแทนตามจำนวนพื้นที่ของเขต ๑ และเสนอให้มีการยกเลิกประกาศการกำหนดเขตหวงห้ามในการจับสัตว์น้ำของรัฐ

แต่อย่างไรก็ตาม แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมในเชิงวัฒนธรรมที่ได้รับความสำคัญ และถูกองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรชุมชนชาวประมงได้เลือกนำไปปรับใช้โดยการสร้างเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาขึ้นมา นั้น แต่นิยามของการกำหนดทิศทางการพัฒนาบ้านพะเยาของชาวประมงดังกล่าวได้เข้าไปซ้อนทับกับความหมายของการอนุรักษ์โดยภาครัฐ ที่สร้างความชอบธรรมทางอำนาจในการจัดการบ้านพะเยาขึ้นจากกฎและระเบียบที่ควบคุมบ้านพะเยา เช่น การควบคุมเขตหวงห้ามการจับสัตว์น้ำและพันธุ์พืช การกำหนดฤดูกาลในการห้ามจับสัตว์น้ำบ้านพะเยานั้น ภาครัฐเองก็ได้อ้างความชอบธรรมของอำนาจกฎหมายที่มีเหนือกว่าและไม่ยอมรับกฎและข้อเสนอการอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนรอบบ้านพะเยาของชาวประมง ในขณะที่เดียวกันก็เบียดขับกดดันให้เขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาของชุมชนที่ถูกจัดสร้าง

ขึ้นมาโดยอาศัยแนวคิดภูมิปัญญาและวัฒนธรรมชุมชนของชุมชนเป็น “เขตอนุรักษ์เดือน” ที่มีไม้ปักเขตที่ ทำลายทัศนียภาพอันสวยงามของกว๊านพะเยา

วาทกรรมของภาครัฐในการกำหนดความหมายของการพัฒนากว๊านพะเยายังคงดำเนินต่อไป อย่างแข็งแกร่ง และดูเหมือนจะเข้าไปทำการแบ่งแยกแนวความคิดให้เกิดความแตกต่างกันเป็นสองขั้ว คือ การพัฒนาที่เน้นการอนุรักษ์โดยใช้กฎระเบียบของทางราชการจะเป็นเรื่องที่สมควรและถูกต้อง ในขณะที่ นิยามการอนุรักษ์จัดการกว๊านพะเยาโดยภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มอื่นที่อยู่แวดล้อม ถูกผลักให้กลายเป็น เรื่องล้าสมัย ตกขอบ เน้นเพียงการอนุรักษ์และกลายเป็นอื่นของการพัฒนาไป

การผนวกรวมนิยามการพัฒนากว๊านพะเยา : ชัยชนะของวาทกรรมกระแสหลักและการจัดการ กับความแตกต่าง

อำนาจของวาทกรรมการพัฒนาที่ถูกนิยาม โดยภาครัฐยิ่งทวีความสำคัญขึ้น เมื่อการจัดตั้ง คณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยว โดยจังหวัดพะเยา การจัดตั้งคณะกรรมการชุด ดังกล่าว เป็นการอาศัยอำนาจของภาครัฐที่จะถือว่าพยายามผนวกรวมเอาทั้งแนวคิด ตัวบุคคลและตัวองค์กร ที่มีความต่างกันในการกำหนดนิยามการพัฒนา ตลอดจนที่เคยช่วงชิงการนำเสนอและด้านทาน ระหว่างกัน ให้เข้ามาทำงานและพิจารณาแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาร่วมกันเป็นครั้งแรก คณะกรรมการประกอบด้วยตัวแทนจากส่วนงานราชการต่าง ๆ นักวิชาการท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนที่ เกี่ยวข้องและทำงานเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและกว๊านพะเยาเข้ามาเป็นชุดเดียวกัน

แต่อย่างไรก็ตาม จังหวัดพะเยาในฐานะศูนย์ราชการที่คุมอำนาจ ได้อาศัยกระบวนการรวมกลุ่ม ในรูปของคณะกรรมการนั้น สามารถสร้างช่องทางในการสถาปนาความชอบธรรมของการพัฒนาตาม แนวทางที่รัฐได้จัดวางสร้างแนวทางเอาไว้แล้ว ซึ่งใครก็ไม่สามารถจะโต้แย้งกับแนวทางการพัฒนาที่ ออกมาในรูปของมติคณะกรรมการชุดดังกล่าวได้

ในขณะเดียวกัน มีการให้เหตุผลต่อการจัดตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยภาคส่วนต่าง ๆ ว่าจะ ทำให้การพัฒนากว๊านพะเยามีทิศทางที่ทุกฝ่ายเห็นชอบร่วมกัน เหตุผลดังกล่าว มีนัยของการพยายาม ผนวกรวมความหมายของการพัฒนากว๊านพะเยาในแนวทางต่าง ๆ ให้เป็นรูปแบบเดียวกันเป็นครั้งแรก การดำเนินการนี้ได้สร้างให้การพัฒนากว๊านพะเยากลายเป็นชุดของวาทกรรมการพัฒนากระแสหลักที่ ยิ่งใหญ่มากขึ้น ที่ประชาชนทุกคนจะไม่สามารถปฏิเสธได้ เนื่องจากนิยามการพัฒนาที่จะได้รับการ นำเสนอได้ผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมในการพิจารณาจากตัวแทนทุกภาคส่วนแล้ว

ดังนั้น จึงพบว่าโครงการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณ โดยรอบ โครงการต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ต่อจากนั้น ได้ถูกจัดเตรียมขึ้นมาจากหน่วยงานราชการต่าง ๆ ที่มีตัวแทนเข้าไปเป็นคณะกรรมการชุดนี้ ซึ่งปรากฏว่ากลายเป็นแนวทางที่สามารถประสานเข้าเป็นเนื้อหาใจความเดียวกัน กล่าวคือ แนวคิดและ นิยามที่ว่าด้วย “การพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวเชิงบูรณาการ” นั้น ในขณะที่ตัวแทนจาก นักวิชาการท้องถิ่น และองค์กรพัฒนาเอกชนซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนน้อยกว่าตัวแทนจากภาคส่วนราชการ จะ

ไม่สามารถยับยั้งให้มีการดำเนินการพัฒนาใด ๆ ก็ตามที่ถูกนำเสนอขึ้นมา ถึงแม้ว่าจะมีการต้านทานทางวาทกรรมระหว่างการพัฒนาและการอนุรักษ์ที่เป็นรูปธรรม โดยการอภิปรายและถกเถียงในที่ประชุมคณะกรรมการอย่างคึกคักอยู่หลายครั้ง

โครงการก่อสร้างผนังดินป้องกันน้ำท่วมรอบกว๊านพะเยาในเขต อบต. ทั้ง ๕ แห่งทางฝั่งตะวันตกของกว๊านพะเยาถือว่าเป็นพื้นฐานของการเชื่อมโครงการต่าง ๆ ที่ถูกหน่วยงานอื่น ๆ ในจังหวัดพะเยาเสนอเข้ามาเชื่อประสานให้กลายเป็นวาทกรรมที่ทรงพลังในการอธิบายถึงประโยชน์ที่ประชาชนรอบกว๊านพะเยา ทั้งเมืองและชนบทจะได้รับอย่างเท่าเทียมกัน ดังนั้น ข้อสังเกตคัดค้านอันเป็นการพยายามต้านทานวาทกรรมด้วยการชูแนวคิดในเชิงอนุรักษ์ระบบนิเวศและผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของตัวแทนจากนักวิชาการท้องถิ่นและองค์กรพัฒนาเอกชนจะอ่อนเรี่ยวแรง และไม่สามารถต้านแรงกดดันอย่างมหาศาลของประชาชนทั้งในเมือง และชนบทที่ออกมาสนับสนุนโครงการของภาครัฐดังกล่าวได้

ผลสำเร็จของวาทกรรมการพัฒนากระแสหลัก เป็นผลมาจากอำนาจในการผนวกรวมกลุ่มคนที่มีความคิดต่าง ผนวกรวมองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกว๊านพะเยา และผนวกรวมและดึงแนวคิดการพัฒนาในมุมมองต่าง ๆ เช่น การพัฒนาเชิงโครงสร้างพื้นฐาน การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กลายมาเป็นชุด โครงการเดียวกัน ในขณะที่วาทกรรมดังกล่าว มันได้สร้างให้ประชาชนรอบกว๊านพะเยารับรู้ถึงประโยชน์ที่จะตกแก่กลุ่มประชาชนอย่างทั่วถึงในอนาคตต่อไปหากมีการดำเนินการพัฒนาในแนวทางดังกล่าว

วาทกรรมการพัฒนากว๊านพะเยากระแสหลัก จึงได้เข้าไปช่วงชิงและครองอำนาจในการนำเสนอแผนการพัฒนากว๊านพะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบ ในขณะที่เดียวกันมันก็ได้ผลัดและจัดการกับวาทกรรมที่ด้านและผู้ที่ไม่เห็นด้วยกับแนวทางดังกล่าวให้กลายเป็นแนวคิดที่ตกขอบ เน้นแต่การอนุรักษ์แต่ไม่ยอมให้มีการพัฒนาใด ๆ เกิดขึ้น จนทำให้กลุ่มองค์กรพัฒนาเอกชนบางกลุ่มที่เคยสร้างนิยามและวาทกรรมของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยภูมิปัญญาชาวบ้าน แต่ไม่ยอมปรับเปลี่ยนเข้ากับการส่งเสริมการพัฒนาและการท่องเที่ยวในกว๊านพะเยาจำเป็นที่จะต้องหลบตาของตนเองลงไป จนอยู่ในฐานะผู้เรียนรู้และเฝ้ามองความเป็นไปของกว๊านพะเยา ภายใต้เงื้อมมือของอำนาจวาทกรรมกระแสหลักที่สามารถผนวกค่านิยมกว๊านพะเยาหลากหลายมุมมองที่เล็ก ๆ น้อย ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม

การผลัดและจัดการกับกลุ่มที่สร้างวาทกรรมเข้ามาโต้แย้งกับวาทกรรมหลักในการพัฒนากว๊านพะเยาให้เหลือเป็นเพียงผู้เรียนรู้และเฝ้ามองการพัฒนากว๊านพะเยาที่ยังคงดำเนินต่อไปได้ เป็นผลให้กลุ่มอื่น ๆ ที่เคยสร้างค่านิยมและร่วมขับเคลื่อนแนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยภูมิปัญญาของชุมชนได้เรียนรู้ วิเคราะห์สถานการณ์เพื่อปรับตัวให้สามารถดำรงอยู่ร่วมกับการเปลี่ยนแปลงของกว๊านพะเยาที่จะต้องมาสนองรับต่อการท่องเที่ยวด้วย

ดังนั้น องค์กรพัฒนาเอกชนอีกกลุ่มหนึ่ง จึงพยายามเรียนรู้และปรับตัวให้ดำรงอยู่และได้ประโยชน์จากการส่งเสริมการท่องเที่ยวกันพะเยาด้วยเช่นกัน ในทางเดียวกัน การปรับตัวและดำรงอยู่ดังกล่าวก็เป็นไปเพื่อสร้างการยอมรับในความสำเร็จและการดำเนินงานของกลุ่มต่อสาธารณชนในจังหวัดพะเยา

ต่อจากนั้นมา วาทกรรมการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยวกระแสหลัก ก็ยังได้รับการต่อยอดให้มีความชอบธรรมในการดำเนินการมากยิ่งขึ้น เมื่อสัญญาณการส่งเสริมให้ดำเนินการพัฒนาถูกกำหนดให้เป็นไปในทิศทางจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดแบบบูรณาการ (CEO) และสัญญาณจากการมาทัวร์นกขมิ้นของคณะรัฐมนตรีที่เปิดไฟเขียวและเทงบประมาณลงในรูปของงบ CEO ให้กับการจัดทำแผนแม่บทเพื่อการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาอย่างยั่งยืน ซึ่งหมายถึงการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาให้ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและสังคมที่เปลี่ยนผ่านเข้าสู่โลกาภิวัตน์มากขึ้น ดังนั้น แผนงานต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น จึงเป็นแผนงานที่พยายามสร้างการหน้าที่ของทิวทัศน์พะเยาให้ครอบคลุมมากที่สุด ตั้งแต่แผนงานการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐาน แผนงานการพัฒนาแหล่งโบราณคดีและวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยว แผนงานการปรับปรุงภูมิทัศน์รอบทิวทัศน์พะเยา ฯลฯ

นัยสำคัญของการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาแบบบูรณาการ คือ ทุกฝ่ายและทุกแนวทางการพัฒนาถูกผนวกรวมเป็นแผนงานการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาอย่างบูรณาการมากยิ่งขึ้น จนกล่าวได้ว่า เป็นวาทกรรมกระแสหลักที่ครองอำนาจและสามารถผนวกรวมกลุ่ม แนวคิด และการดำเนินงานต่าง ๆ ได้มากที่สุดและมากยิ่งขึ้นกว่าเดิม โดยเฉพาะแนวโน้มที่จะนำพาให้ทิวทัศน์พะเยาผูกโยงเข้ากับการทำหน้าที่ด้านการดึงดูดการท่องเที่ยว โดยมีนโยบายและอำนาจของรัฐบาลส่วนกลางเข้ามาช่วยหนุนเสริมและสร้างความชอบธรรมให้กับวาทกรรมดังกล่าวมีพื้นที่ของการนำเสนอานิยามและปฏิบัติการครอบคลุมในอาณาบริเวณทิวทัศน์พะเยาเกือบจะสิ้นเชิง ทูมและศักยภาพต่าง ๆ ของทิวทัศน์พะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบถูกวิเคราะห์โดยละเอียดจากเทคนิค SWOT Analysis เพื่อนำมาใช้และพัฒนาในอาณาบริเวณทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยวให้มากที่สุด เช่น ทูมทางกายภาพ ทูมทางวัฒนธรรม ทูมทางประวัติศาสตร์ โบราณวัตถุสถาน และทูมของชุมชน ฯลฯ

จากนิยามการพัฒนาที่ต้องผนวกรวมเป็นแบบบูรณาการแผนงานร่วมกันนั้น การดำเนินงานขององค์กรใด ๆ ก็ตาม จะได้รับการยอมรับและให้ความชอบธรรมต่อแนวคิดนั้น ๆ ได้ ก็ต่อเมื่อได้เข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอแผนงานดังกล่าวเข้าสู่แผนแม่บทของการพัฒนาทิวทัศน์พะเยา กลุ่มต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทิวทัศน์พะเยา โดยเฉพาะองค์กรชุมชนและองค์กรพัฒนาเอกชน หากต้องการมีตำแหน่งแห่งที่ในการพัฒนาทิวทัศน์พะเยา ก็จะเป็นต้องปรับตัวและเสนอแนวคิดและแผนงานต่าง ๆ เข้าสู่การจัดทำแผนแม่บทการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาด้วยเช่นเดียวกัน

ดังนั้น ในปัจจุบันและอนาคตอันใกล้ แผนงานและโครงการต่าง ๆ ของการพัฒนาทิวทัศน์พะเยา ที่ถูกกำหนดนิยามเอาไว้แล้วจากวาทกรรมกระแสหลักที่ช่วงชิงและผนวกรวมเอาแนวทางต่าง ๆ เข้ามาไว้

ด้วยอำนาจของรัฐ จนมีความชอบธรรมและกลายเป็นเรื่องการค้าเนื้องานพัฒนาที่เป็นปกติวิสัยนั้น จะเกิดขึ้นและดำเนินการไปอย่างต่อเนื่อง โดยไม่เกิดนิยามใหม่หรือเว้นที่ใด ๆ ให้กับนิยามที่แตกต่างออกไปจากวาทกรรมการพัฒนาบ้านพะเยาแบบบูรณาการได้มีที่ยืน หรือหากมีการต้านทานวาทกรรมใด ๆ เกิดขึ้นก็อาจถูกกำจัดหรือเข้าไปจัดการตกแต่งขัดเกลาสีใหม่ เพื่อให้เข้ามาอยู่ร่วมกันและได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งวาทกรรมแบบ “วัฒนธรรมสวนหย่อม” ที่บ้านพะเยาจะกลายเป็นสวนหย่อมเพื่อจัดวางไว้ให้สามารถขายให้กับคนภายนอกในอิทธิพลของการท่องเที่ยวที่เป็นกระแสที่รุนแรงและมีอำนาจการเปลี่ยนแปลงที่บ้านพะเยาได้มากที่สุดในปัจจุบันและอนาคต

อย่างไรก็ตาม ด้วยความเป็นวาทกรรมกระแสหลักที่สามารถพัฒนาคำนิยามตนเองให้มีความแบบแปลนและสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เพิ่มอำนาจในการผนวกรวมคำนิยามอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับบ้านพะเยาให้รวมกันอยู่ในรูปของการบูรณาการเป็นแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาบ้านพะเยานั้น คำนีชีวีวัดความสำเร็จของแผนยุทธศาสตร์ ได้กลายเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้วาทกรรมของการพัฒนากระแสหลักจะต้องพยายามมุ่งขับเคลื่อนเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์และค่านีชีวีวัดให้ได้ เช่น ตัวชี้วัดด้านการมีส่วนร่วม และตัวชี้วัดด้านจำนวนหรือปริมาณของโครงการ และตัวชี้วัดด้านจำนวนนักท่องเที่ยว

ในอนาคตต่อไป เงื่อนไขของการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาบ้านพะเยาแบบบูรณาการที่พยายามมุ่งตอบสนองต่อเป้าหมายตามค่านีชีวีวัดที่ถูกกำหนดไว้ จึงอาจกลายเป็นวิธีการในตัวของมันเอง ในขณะที่เดียวกัน วาทกรรมของการรวมแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาบ้านพะเยากระแสหลัก ที่สามารถดึงดูดให้องค์กรชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการนำเสนอแผนงานและโครงการต่างๆ ในการพัฒนาบ้านพะเยาของกลุ่ม ในขณะที่ก็จะต้องเรียนรู้และปรับแนวคิดและการกระทำที่มุ่งสู่การจัดการท่องเที่ยวบ้านพะเยา องค์กรชุมชนเองก็จะต้องมีการแข่งขันในการช่วงชิงคำนิยามกันเองในระหว่างกลุ่มเพื่อให้สามารถเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งในคำนิยามของวาทกรรมการพัฒนาบ้านพะเยากระแสหลัก ที่เน้นการส่งเสริมการท่องเที่ยว

ซึ่งผลที่ได้ในเบื้องต้นของการเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมกระแสหลักได้แล่นั้น ก็คือการยอมรับของสาธารณชน งบประมาณที่จะได้รับ และการถูกเงื่อนไขของค่านีชีวีวัดเข้ามาเป็นวิธีการในตัวของการทำงานเพื่อตอบสนองเป้าหมายเท่านั้นเฉกเช่นเดียวกับส่วนราชการภาครัฐ แต่อนาคตข้างหน้า ยังมาไม่ถึง จึงยังคงคลุมเครือต่อการสรุปชี้ชัดว่าชุมชนจะได้ประโยชน์อะไรที่มากกว่าเงินตราจากการท่องเที่ยว เช่น ความเข้มแข็งของชุมชน แต่สิ่งที่เห็นได้ชัดคือ หลายกลุ่มต่างก็พยายามจะนิยามตนเองและช่วงชิงการนำเสนอแนวคิดและชิงการนำความเป็นกลุ่มองค์กรชุมชนเพื่อให้สอดคล้องต้องกันและเข้าไปบูรณาการเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนาบ้านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ

ดังนั้น จึงน่าจะพิจารณาย้อนไปถึงนโยบายและอิทธิพลของรัฐบาลในการปรับเปลี่ยนบริหารราชการส่วนภูมิภาคเป็นแบบการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ ซึ่งส่งผลให้องค์กรชุมชนต่างๆ ต้องปรับตัวเพื่อความอยู่รอดในกระแสของโลกาภิวัตน์และความนิยมในพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลอย่าง

ท่วมท้นของชาวเมืองพะเยา การทุ่มเทงบประมาณลงมาเพื่อพัฒนากว๊านพะเยาโดยใช้แผนยุทธศาสตร์การ พัฒนา โดยให้องค์กรต่าง ๆ จัดทำและร่วมกันวางแผนพัฒนาแบบบูรณาการ เงื่อนไขเหล่านี้ทำให้เกิดการ แข่งขันและช่วงชิงการนำเสนอและนิยามความหมายของการพัฒนากว๊านพะเยาจากกลุ่มต่าง ๆ เพื่อเข้าสู่ วาทกรรมการพัฒนากว๊านพะเยากระแสหลักแบบบูรณาการนั้น สุดท้ายแล้ว แผนแม่บทการพัฒนากว๊าน พะเยานั้น ผู้ที่ได้ประโยชน์อาจจะอยู่ในระหว่างสองทางคือ ความเข้มแข็งของชุมชนในอาณาบริเวณกว๊าน พะเยาที่ได้จากแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากว๊านพะเยา หรือประโยชน์ที่รัฐบาลจะได้จากคะแนนเสียงใน พื้นที่จากการกระจายงบประมาณมาให้ในรูปของนโยบายประชานิยมแบบบูรณาการ ส่วนองค์กรภาครัฐ ในจังหวัดพะเยา สุดท้ายแล้วกำลังขับเคลื่อนแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากว๊านพะเยาเพื่อตอบสนอง นโยบายของรัฐบาลหรือตอบสนองต่อผลประโยชน์ของประชาชนในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

สิทธิชุมชน และประชาสังคมในการพัฒนากว๊านพะเยา

ประวัติศาสตร์การพัฒนากว๊านพะเยาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นว่ามีการเปลี่ยนแปลง องค์ความรู้ในเรื่องสิทธิของชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในกระบวนการ ศึกษา ค้นพบว่า จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์นั้น เป็นเรื่องน่าแปลกที่การเริ่มต้นของการจัดการกว๊าน พะเยาของชุมชน มีการครอบครองพื้นที่หนึ่งในกว๊านพะเยาเป็นที่สิทธิส่วนบุคคลของเจ้าเมือง ในขณะที่ พื้นที่อีกส่วนหนึ่งของกว๊านพะเยา ประชาชนทุกคนสามารถใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติใน กว๊านพะเยาเป็นแหล่งอาหารได้

ลักษณะเฉพาะของกว๊านพะเยา เป็นพื้นที่ที่มีความกว้างใหญ่ จนดูเหมือนว่าไม่มีบรรทัดฐานที่ ชัดเจนในการจัดการให้พื้นที่กว๊านพะเยาเป็นพื้นที่หน้ามู่ของชุมชนต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ดังนั้น จึงเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยาได้อย่างไม่มีการจัดการที่เป็นรูปธรรม ถึงอย่างไรก็ตาม ความสัมพันธ์ของกว๊านพะเยา พุทธศาสนา และตำนานการก่อตั้งอาณาจักรภูมามยาว ได้ ทำให้กว๊านพะเยาเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเคยมีชุมชนใหญ่น้อยอยู่ในกว๊านพะเยา

ในระยะที่กว๊านพะเยาถูกโจมตีจากอาณาจักรที่เข้มแข็งกว่า การทิ้งร้างผู้คนและบ้านเรือนทำให้ กว๊านพะเยาก็อาจจะเป็นพื้นที่ที่ร้างไปด้วย จนต่อเมื่อมีการอพยพย้ายเข้ามาตั้งรกรากในเมืองพะเยากัน ใหม่ กว๊านพะเยาจึงกลายเป็นพื้นที่สาธารณะส่วนหนึ่งที่มีการครอบครองจากเจ้าเมือง

ประเด็นดังกล่าว อาจส่งผลให้การเข้ามาครอบครองสิทธิเหนือกว๊านพะเยาโดยภาครัฐกระทำ ได้โดยง่าย ถึงแม้จะมีเสียงคัดค้านจากกลุ่มบุคคลบางกลุ่มที่เสียผลประโยชน์จากการครอบครองและใช้ ประโยชน์ การรับรู้ในการจัดการกว๊านพะเยาจึงกลายเป็นสิทธิขององค์กรภาครัฐที่เข้าไปควบคุมสิทธิ การใช้ประโยชน์จากกว๊านพะเยาในสมัยต่อมาของชาวบ้าน โดยผ่านการบังคับใช้กฎหมายที่สร้างขึ้น โดย ที่ไม่มีการโต้เถียงหรือเรียกร้องใด ๆ จากชาวบ้านให้ปรากฏ

การเข้ามาขององค์กรพัฒนาเอกชนอาจเป็นการสร้างภาพ “สิทธิและความเป็นชุมชนในจินตนาการ” ขึ้นมาใหม่ (imagination community rights) ที่คล้ายคลึงกับการสร้างภาพอดีตที่ดั่งงามและคุณค่าของชุมชนที่มีแต่เดิมของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน (บุคคิ มุกดาวิจิตร, ๒๕๓๕ ; อานันท์ กาญจนพันธ์, ๒๕๔๔ : ๒๑๕) ให้เกิดขึ้นแก่กลุ่มองค์กรชาวประมง โดยมีพื้นฐานมาจากชาวประมงเป็นผู้ที่สัมผัสและใช้ประโยชน์จากกวันพะเขามากที่สุด ภาพของสิทธิชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นใหม่จึงนำไปสู่การเรียกร้องให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการกวันพะเขาด้วยตนเองบ้าง เช่น การพิจารณาและนำเสนอความขัดแย้งและไม่สอดคล้องของเขตหวงห้ามการจับสัตว์น้ำที่ภาครัฐกำหนดกับวิถีชีวิตของชาวประมง ตลอดจนการสร้างเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาทูของชุมชนขึ้นมาเอง เพื่อเรียกร้องและแสดงสิทธิชุมชนในจินตนาการนั้นให้บังเกิดและตอกย้ำภาพไปสู่องค์กรภาครัฐและกลุ่มสมาชิก

แต่ประเด็นการเรียกร้องสิทธิดังกล่าว ถึงแม้จะมีอำนาจในการอธิบายและสร้างคุณค่าให้เกิดขึ้นกับสมาชิกของชุมชนชาวประมง แต่ว่าทกรรมที่ได้สร้างขึ้นเพื่อตั้งสิทธิในการจัดการกวันพะเขาให้อยู่ในอำนาจการจัดการของชาวประมงนั้น ไม่อาจต้านการอ้างสิทธิเหนือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่รวมศูนย์และผูกขาดอยู่กับภาครัฐได้ ซึ่งปัญหาความขัดแย้งของทัศนะสองทัศนะดังกล่าวเป็นปัญหาของการพิจารณาปัญหาแบบสิทธิเชิงเดี่ยว (linear concept of rights) (อานันท์ กาญจนพันธ์, ๒๕๔๔ : ๒๑๘-๒๑๙) นั่นคือการพยายามเชื่อมโยงสิทธิให้ผูกติดกับหน่วยใดหน่วยหนึ่งในการจัดการทรัพยากร เช่น สิทธิในการจัดการกวันพะเขาก็กมีการเชื่อมโยงและอ้างอิงให้เป็นสิทธิขององค์กรภาครัฐหรือไม่ก็เป็นการเรียกร้องให้คืนสิทธิดังกล่าวแก่ชุมชน จนติดกับดักของความคิดคู่ตรงข้าม (dichotomy) (อ้างแล้ว) ซึ่งนำไปสู่ความขัดแย้งของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมระหว่างชาวบ้านและรัฐในที่สุด

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (๒๕๔๕ : ๑๖-๑๗) ได้ชี้ให้เห็นการเปลี่ยนแปลงในการรับรู้และให้ความหมายแก่การดำรงอยู่ของธรรมชาติไว้สามด้านด้วยกัน คือ ๑) ระยะเวลาเป็นการรับรู้และให้ความหมายธรรมชาติโดยเน้นลักษณะทางกายภาพ ซึ่งเป็นพื้นฐานของการรับรู้ในระยะต่อไป คือ ๒) การรับรู้และให้ความหมายธรรมชาติโดยเน้นว่าลักษณะทางกายภาพนั้นมีค่าในทางเศรษฐกิจในฐานะที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สามารถใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุดได้ ซึ่งการรับรู้ในแนวนี้ยังคงมีพลังอยู่จนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ว่าในระยะที่สามจะมีการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และให้ความหมายธรรมชาติไปอีกลักษณะหนึ่ง คือ ๓) เป็นระยะที่การรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติที่มีความหลากหลายและสลับซับซ้อน การรับรู้ในระยะนี้เกิดขึ้นเมื่อมีกระแสความตระหนักถึงปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อม ที่นำมาสู่การเข้าใจคุณค่าที่มากขึ้นของนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อม

ปัญหาของความคิดคู่ตรงข้ามที่มีอยู่ เกิดขึ้นในระหว่างการเปลี่ยนแปลงการรับรู้และให้ความหมายของธรรมชาติในระยะที่ ๓ เมื่อสังคมเริ่มตระหนักถึงปัญหาของสิ่งแวดล้อม ซึ่งอรรถจักร์ (อ้างแล้ว : ๑๘) ชี้ให้เห็นว่าไม่ใช่เพียงแต่การรับรู้ที่แตกต่างและหลากหลายกันเท่านั้น แต่ถือได้ว่า

ประเด็นความแตกต่างของการรับรู้และให้ความหมายแก่ธรรมชาติกลายมาเป็นประเด็นทางการเมืองในสังคมการเมืองสมัยใหม่ด้วย ดังเช่นกระบวนการพัฒนาของภาครัฐต่อสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาที่เกิดขึ้นนั้น ความตระหนักนาปัญหาสิ่งแวดล้อมของสาธารณชนได้ถูกทำให้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้แข่งขันทางการเมือง เมื่อเกิดข้อพิพาทในสถานการณ์การจัดการกว๊านพะเยาที่ทำให้มีประเด็นที่ถกเถียงกันเรื่องของความแตกต่างขัดแย้งระหว่าง “การอนุรักษ์” กับ “การพัฒนา” ซึ่งสิทธิของชุมชนในการร่วมเป็นเจ้าของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จึงกลับกลายเป็น “การเมืองเชิงนิเวศ” (political ecology) ของกลุ่มการเมืองบางกลุ่มที่ใช้ประเด็นเรื่อง “สิทธิ” และ “การอนุรักษ์” มาโจมตีการทำงานของกลุ่มการเมืองอีกข้างหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตาม ในระยะต่อมา การที่รัฐมีนโยบายและหันมาให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนตามรัฐธรรมนูญฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ ได้ทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการกว๊านพะเยาเพิ่มบทบาทมากยิ่งขึ้น โดยเป็นการที่ภาครัฐเพิ่มบทบาทและสิทธิของภาคประชาสังคมในการพัฒนากว๊านพะเยา แต่แทนที่จะทำให้ภาคประชาสังคม โดยเฉพาะชุมชนมีโอกาสในการตรวจสอบแสดงความคิดเห็นในรูปแบบประชาพิจารณ์หรือการรับฟังความคิดเห็น ความไม่เข้าใจของภาครัฐในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนแม่บทพัฒนากว๊านพะเยา ก็กลับกลายเป็นว่า ได้ทำให้ชุมชนถูกกลืนเข้าไปในโครงสร้างของสิทธิในการจัดการทรัพยากรโดยอำนาจของวาทกรรมภาครัฐในการพัฒนากว๊านพะเยา คือการถูกผนวกรวมเข้ากับการจัดทำแผนงานเพื่อเสนอโครงการในการของงบประมาณจากแผนยุทธศาสตร์ที่มีคำตอบและตัวกำหนดความสำเร็จของแผนงานไว้ล่วงหน้าแล้ว

แต่อย่างไรก็ตาม การรับรู้ถึงคุณค่าของชุมชนที่สามารถมีสิทธิในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาก็เพิ่มขึ้นกว่าในอดีตเป็นอย่างมาก โดยการเสนอแผนงานเข้าสู่แผนแม่บทของการพัฒนากว๊านพะเยา แต่สิทธิที่เพิ่มขึ้นดังกล่าวในการสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนากว๊านพะเยา มักมุ่งเน้นไปที่เรื่องของการดึงศักยภาพที่มีอยู่เพื่อส่งเสริมท่องเที่ยว ทำให้กลุ่มชุมชนที่ไม่ได้ยึดติดหรือรับนิยามของการพัฒนากว๊านพะเยาให้เข้ากับแนวทางการท่องเที่ยวก็จะได้รับการจัดการให้กลายเป็นอื่นของการพัฒนากว๊านพะเยา ที่ไม่มีสิทธิในทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้นอย่างชอบธรรม ในขณะที่เดียวกัน สิทธิของชุมชนที่แท้จริงควรอยู่ตรงไหนและในระดับใดของการส่งเสริมการท่องเที่ยวในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ซึ่งทั้งคำถามว่าแล้วชุมชนจะมีสิทธิในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนมากน้อยเพียงใด หรือชุมชนจะเป็นเพียงส่วนหนึ่งของกระบวนการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาเท่านั้น

ข้อสังเกตทางแนวคิดต่อการพัฒนาในอาณานิคมกัวนิมา

ปัญหาการจัดการกัวนิมาระหว่างภาครัฐและประชาชนที่เกิดความเปลี่ยนแปลงขัดแย้งและผนวกรวมกันนั้น อาจใช้ข้อเสนอของซิกมุนท์ บาวแมน (Zygmunt Bauman, ๑๙๘๕ : ๕๘-๑๐๔ อ้างใน Ake Tangsupvattana, ๑๙๙๕ : ๑๔๓) มาวิเคราะห์ที่แสดงให้เห็นว่า เป็นปัญหาเกี่ยวกับองค์กรที่เป็นทางการ (Bureaucracy) ซึ่งทำให้เกิดสถานะของ juggernaut^{๕๔} ซึ่งทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม (structuration theory) ของกิดเดินส์ได้อธิบายเรื่อง juggernaut ขององค์กรหรือสถาบันที่เป็นทางการต่าง ๆ ในสังคมสมัยใหม่ โดยเห็นว่าองค์กรที่เป็นทางการจะอยู่ในลักษณะด้านการเป็นโครงสร้างทางสังคม ซึ่งแม้ว่ามนุษย์จะสร้างและผลิตซ้ำโครงสร้างทางสังคมนี้ แต่ตัวโครงสร้างทางสังคมก็จะเป็นแรงเหนี่ยวรั้งและแรงเสริมให้แก่มนุษย์ในการกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งเช่นกัน กล่าวคือ มันมีตรรกะในการดำเนินการของตัวมันเองที่เป็นอิสระอยู่ในระดับหนึ่ง ในขณะที่ตัวมันก็ถูกควบคุมได้ด้วยมนุษย์ในบางครั้ง การอธิบายเช่นนี้ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ในฐานะเป็นผู้กระทำตัวแทนทางสังคม (agency) และโครงสร้างสังคม (structure) ในบริบทที่โครงสร้างทางสังคมมีแรงเหนี่ยวรั้งต่อการกระทำของมนุษย์มาก ซึ่งความสัมพันธ์ระหว่างสองด้านนี้ บาวแมนเห็นว่านำไปสู่ปัญหาดังต่อไปนี้ คือ

๑. การแบ่งงานกันทำตามรายละเอียด (meticulous functional division of labour) ซึ่งเกี่ยวข้องกับสายบังคับบัญชาและการนำไปสู่การสร้างความชำนาญเฉพาะด้านที่เกินเลย (over-specialisation) ลักษณะนี้ทำให้เกิดระยะห่างหรือช่องว่างระหว่างงานตามหน้าที่ในแต่ละส่วนกับผลรวมของงานที่ออกมาโดยรวม
๒. การทดแทนความรับผิดชอบทางศีลธรรม โดยความรับผิดชอบทางเทคนิค (the substitution of technical for moral responsibility) การทดแทนดังกล่าวทำให้การกระทำทางเทคนิคในตัวของมันเอง แทนที่จะเป็นเพียงวิธีการในการไปสู่จุดหมาย แต่กลับกลายเป็นองค์กรที่เป็นทางการไปเน้นอยู่ที่วิธีการ และทำให้วิธีการกลายเป็นเป้าหมายหรือจุดหมายของการกระทำเสียเอง เรื่องทางศีลธรรมถูกทำให้ไม่เกี่ยวข้อง (irrelevance) กับการดำเนินการขององค์กรที่เป็นทางการ ในขณะที่ความสำเร็จทางเทคนิควิธีการจะถูกให้ความสำคัญ
๓. การลดคุณค่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ในการดำเนินการขององค์กรที่เป็นทางการ (dehumanisation of objects of bureaucratic operation) หมายถึงสิ่งต่าง ๆ ที่องค์กรที่เป็นทางการดำเนินการนั้นจะถูกลดค่าลงให้เป็นเรื่องที่ไม่เป็นส่วนตัว และเหลือเพียงเป็นชุดของการวัดคุณค่าในเชิงปริมาณ และในขณะเดียวกันก็หลีกเลี่ยงคุณค่าในเชิงคุณภาพ การลดค่า

^{๕๔} Juggernaut มาจากภาษาฮินดูว่า "Jagannath" ซึ่งหมายถึงพระกฤษณะ คำ ๆ นี้ถูกนำมาใช้เป็นอุปมาอุปไมยของรถคันใหญ่ที่วิ่งไปเป่าเป่า โดยควบคุมไม่ได้ ดังนั้นจึงถูกนำมาใช้แทนที่ความหมายของสิ่งที่ในบางครั้งก็ควบคุมไม่ได้ ไม่เชื่อ หรือพอส ทั้งนี้ เนื่องมาจากในแต่ละปีที่พระกฤษณะนั่งรถอัคร์ของตนเองมาตามท้องถนน รถคันนี้จะวิ่งแคว่งไปมาและบดทำลายผู้ที่อยู่ตามท้องถนน (เอก ดังทรัพย์วัฒนา, เอกสารอัดสำเนา)

ลักษณะนี้ทำให้มนุษย์สูญเสียตัวตนทางจริยธรรมซึ่งเป็นคุณค่าทางเรื่องคุณภาพ แต่การดำเนินการขององค์กรที่เป็นทางการกลับไปให้เหตุผลหรือคุณค่าที่เกี่ยวกับตัวเลขในเชิงปริมาณเสีย

ในขณะเดียวกันบาวแมน (Zygmunt Bauman, ๑๙๘๕ : ๑๘) ก็กล่าวถึงวัฒนธรรมขององค์กรที่เป็นทางการว่ามีวัตถุประสงค์ในการบริหารงานเพื่อแก้ปัญหาสังคมต่าง ๆ องค์กรที่เป็นทางการจะเป็นเครื่องมือ (instrumental rationalization) ในการควบคุม ปรับปรุงหรือสร้างธรรมชาติของสังคมใหม่ตามที่ได้วางแผนเอาไว้ บาวแมนเปรียบเทียบการสร้างสังคมโดยใช้องค์กรที่เป็นทางการเป็นเครื่องมือเหมือนกับสวนที่ปลูกออกแบบและรักษาไว้ให้เป็นไปตามแบบสวนที่คนสวนได้วางแผนเอาไว้ และหากเมื่อมีวัชพืชแทรกเข้ามาในสวน มันก็จะหมายถึงทำให้แบบสวนที่ได้วางเอาไว้เปลี่ยนไปหรือลดความสวยงามลง วัชพืชจึงเป็นความแตกต่าง (differences) ที่สังคมสมัยใหม่รังเกียจ ดังนั้นวัชพืชก็จะถูกกำจัดออกไปจากสวนที่ได้วางแบบเอาไว้แล้ว ซึ่งการกำจัดวัชพืชถือเป็นหน้าที่ของการแก้ปัญหา ดังนั้น วัฒนธรรมสมัยใหม่จึงเป็น “วัฒนธรรมสวนหย่อม” (garden culture) ซึ่งเกิดจากผลิตผลขององค์กรที่เป็นทางการในสังคมสมัยใหม่ ที่การดำเนินการต่าง ๆ ของวัฒนธรรมสมัยใหม่จะมีลักษณะเชิงเครื่องมือเพื่อนำไปสู่สภาพที่สมบูรณ์โดยไม่มี ความแตกต่างอื่น ๆ ที่อยู่นอกเหนือจากที่ได้วางแบบสังคมเอาไว้แล้ว กล่าวคือการใช้เหตุผล (rationality) เป็นเครื่องมือของยุคสมัยใหม่นั้นเอง ในขณะที่ไมเคิล เฮอร์ทเฟลด์ (Michael Herzfeld, ๑๙๙๒ : ๔๗) อ้างในเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, เอกสารอัดสำเนา) ได้นำเอามิติของมนุษย์เข้ามาศึกษาในระบบขององค์กรหรือสถาบันที่เป็นทางการ โดยทำให้ระบบขององค์กรที่เป็นทางการมีมนุษย์เข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับระบบด้วย กล่าวคือ ทั้ง ๆ ที่องค์กรที่เป็นทางการมักจะอ้างถึงการไร้เหตุผลอย่างเป็นสากลและเป็นระบบที่เฉพาะเจาะจงอยู่ แต่การดำเนินการของมันถูกเหนี่ยวรั้งโดยวิธีการที่เจ้าหน้าที่งานและผู้รับบริการตีความการดำเนินการของมันอยู่ตลอดเวลาด้วย

ในความหมายนี้ มนุษย์ในฐานะที่เป็นผู้กระทำตัวตน (human agent) นอกจากจะถูกควบคุมหรือถูกเหนี่ยวรั้งด้วยโครงสร้างทางสังคม (structure) ได้แก่ วัฒนธรรม และระบบทางสังคมเหมือนอย่าง ที่บาวแมนได้กล่าวถึงวัฒนธรรมสวนหย่อมที่มีการใช้ระบบคิดแบบเหตุผลเป็นเครื่องมือในการครอบงำความคิดของมนุษย์ในยุคสมัยใหม่แล้ว

ตัวละครหลาย ๆ กลุ่มเกิดขึ้นในกระบวนการทางประวัติศาสตร์ของการพัฒนาควีนปะเยา แนวทางการพัฒนาควีนปะเยาถือได้ว่าเป็นตัวกำหนดโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองของชุมชนในอาณาบริเวณควีนปะเยา และมีตัวละครกลุ่มต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นเป็นผู้เล่นบทบาทและหรือสร้างบทบาทและ โครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมขึ้นมาใหม่เป็นระยะ ๆ

ประวัติศาสตร์ของกระบวนการพัฒนาควีนปะเยา ซึ่งให้เห็นว่า นิยามชุดใหม่ ๆ ที่เข้าไปช่วงชิงและต้านทานวาทกรรมของโครงสร้างการพัฒนาควีนปะเยาแบบกระแสหลัก มีการพัฒนาขึ้นจากอิทธิพลของการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้าสู่โลกาภิวัตน์

ในช่วงหนึ่ง ในบริบทของการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว ผู้กระทำตัวแทนในการพัฒนา กว๊านพะเยา มักจะเป็นกลุ่มชนชั้นนำในภาครัฐ เอกชนและการเมืองในพะเยาที่พยายามสร้างนิยามเป็นวาทกรรม การพัฒนา กว๊านพะเยา ให้สอดคล้องกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเดี่ยว โดยพยายามเข้าไปปรับเปลี่ยนโครงสร้างของบรรทัดฐานและนโยบายในการพัฒนา กว๊านพะเยา

อย่างไรก็ตาม การผลักดันเพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายและบรรทัดฐานของการพัฒนา กว๊านพะเยา ที่เน้นการอนุรักษ์และทำหน้าที่สนองต่อความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนในเมืองพะเยา ต่างมีการช่วงชิงการนิยามระหว่างผู้กระทำตัวแทนกลุ่มต่าง ๆ เพื่อมุ่งเข้าสู่อำนาจทางการเมืองในการกำหนดนิยามวาทกรรมการพัฒนา กว๊านพะเยา ให้เป็นไปในทิศทางที่กลุ่มของตนเองต้องการ

ด้วยความแยกตัวของพัฒนา กว๊านพะเยา กระแสหลักที่มีความรู้สึกเท่าทันกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ทำให้ นโยบายของรัฐบาลมีส่วนสำคัญในการกำหนดทิศทาง การพัฒนา จังหวัดพะเยา และ กว๊านพะเยา และได้เข้าไปทำให้ภาครัฐสามารถปรับสร้างโครงสร้างการพัฒนา กว๊านพะเยา ขึ้นมาใหม่ในรูปแบบของการพัฒนา ยุทธศาสตร์จังหวัดบูรณาการ ที่ผนวกเอาแนวคิดต่าง ๆ เข้าเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมหลักในการพัฒนา กว๊านพะเยา ในปัจจุบัน เช่น การสร้างค่านิยมการจัดการ กว๊านพะเยา ในวิถีการอนุรักษ์ กว๊านพะเยา โดยภูมิปัญญาท้องถิ่นรวมอยู่ในยุทธศาสตร์การพัฒนา กว๊านพะเยา นั้นด้วย

แต่ด้วยความเป็นองค์กรที่เป็นทางการ (bureaucracy) ในระบบราชการไทยในการดำเนินทิศทาง การพัฒนา กว๊านพะเยา แบบองค์กรที่เป็นทางการนั้น จึงมีสถานะที่ยากแก่การควบคุมทิศทางของยุทธศาสตร์การพัฒนา เนื่องจากองค์กรต่าง ๆ ของระบบราชการได้สถาปนาองค์กรที่เป็นทางการในฐานะที่เป็นระบบซึ่งทำให้มันมีพลังวิ่งไปในทิศทางของมันเองในระดับหนึ่ง แม้บางครั้งที่เราอาจจะคุมระบบนี้ได้ แต่บ่อยครั้งที่ตัวระบบนี้ก็กลับเข้ามาควบคุมคนที่อยู่ในระบบหรือตัวข้าราชการให้กระทำตามทิศทางที่ระบบของมันวิ่งไป และทำให้คนในระบบต้องติดอยู่กับการใช้เหตุผลเชิงเครื่องมือ (instrumental rationality) ในส่วนของความมุ่งมั่นที่ติดอยู่กับวิธีการ กระบวนการและกฎเกณฑ์ในระบบราชการเอง มากกว่าที่จะคำนึงถึงผลรวมที่ออกมา ซึ่งก็ทำให้สังคมมนุษย์หรือการพัฒนาใด ๆ ก็จะถูกตรึงหรือติดอยู่กับ “กรงเหล็กของระบบราชการ” (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕ : ๕๗)

ผลคือ แทนที่ผู้กระทำตัวแทนในฐานะเป็นผู้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างและนำเสนอเชิงนโยบายเพื่อกำหนดนิยามการพัฒนา กว๊านพะเยา เสียใหม่ กลับกลายเป็นว่า การสร้างค่านิยมการพัฒนา กว๊านพะเยา กลับถูกปรับเปลี่ยนและผนวกเข้ากับแนวทางการพัฒนา กว๊านพะเยา ที่เป็นโครงสร้างหลักขององค์กรที่เป็นทางการ

ดังนั้น การเข้าร่วมในกระบวนการนำเสนอเชิงนโยบายเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างดังกล่าว มิได้เป็นการปรับเปลี่ยนโดยผู้กระทำตัวแทนที่จะหาแนวทางในการกำหนดนิยามการพัฒนา กว๊านพะเยา ขึ้นมาใหม่ ในทางกลับกัน ข้อเสนอดังกล่าวกลับถูกตกแต่งแปลงกายให้สอดคล้องและเข้าสู่รูปแบบของโครงสร้างการพัฒนา กว๊านพะเยา โดยการท่องเที่ยวที่ต้องวางให้สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่ได้

กำหนดมาจากเบื้องบนแล้ว จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของการสนับสนุนนโยบายหรือโครงสร้างการพัฒนา
 กว้างพะเยาที่ได้ถูกออกแบบเอาไว้ก่อนหน้านั้นแล้วท่ามกลางแนวคิดการท่องเที่ยวที่ได้รับอิทธิพลจาก
 โลกาภิวัตน์และการพัฒนาที่ยั่งยืนก่อนหน้านั้น

ในขณะเดียวกัน คณะรัฐศาสตร์ (๒๕๔๙) ได้ชี้ให้เห็นถึงการประเมินผลการทำงานตามแผนงาน
 ยุทธศาสตร์ที่วางเอาไว้แล้วนั้น มีการยึดตามแผนในเชิงของเอกสารมากเกินไปมากกว่าที่จะไปให้ความ
 สนใจกับเนื้อหาที่เกิดขึ้นอย่างเป็นรูปธรรม การประเมินทางเอกสารโดยใช้ตัวชี้วัด (KPI) ของ TRIS ไม่
 ยึดหยุ่นและเป็นการเน้นในการวัดเชิงปริมาณมากกว่าที่จะดูในเรื่องคุณภาพ

อีกด้านหนึ่งคือ คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (๒๕๔๙) ชี้ให้เห็นว่ายุทธศาสตร์การ
 พัฒนาจังหวัดพะเยา เป็นเครื่องมือในการรวมศูนย์อำนาจจากรัฐบาลส่วนกลางไปสู่จังหวัดต่าง ๆ และได้
 สร้างความสัมพันธ์ในเชิงอุปถัมภ์ระหว่างพรรคไทยรักไทยซึ่งเป็นรัฐบาลกับผู้ว่าราชการจังหวัดแบบ
 บูรณาการ (CEO) ซึ่งก็คือการรวบอำนาจในการกำกับดูแลการดำเนินงานจัดทำแผนยุทธศาสตร์การ
 พัฒนาของผู้ว่าราชการจังหวัดนั่นเอง การรับรู้ความแตกต่างของแนวคิดอื่นที่ไม่ใช่การพัฒนากระแส
 หลักที่เกิดขึ้นผ่านระบบอุปถัมภ์ที่มีอยู่ในตัวผู้ว่าราชการจังหวัด จะทำให้ผู้ว่าราชการจังหวัดใช้การ
 บริหารงานแบบบูรณาการ กล่าวคือ การจัดทำแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาจังหวัดนั่นเอง เป็นเครื่องมือใน
 การสร้างประโยชน์ให้แก่พรรคไทยรักไทย เพราะแนวคิดใดที่แตกต่างหรือขัดแย้งกับพรรคการเมือง
 ฝ่ายรัฐบาลก็เปรียบเสมือนวัชพืชที่คนสวน (ในที่นี้ก็คือผู้ว่าราชการจังหวัดและกลไกขององค์กรภาครัฐ)
 จะต้องหาทางกำจัดทิ้งไป

กรณีของการพัฒนากว้างพะเยาก็เช่นเดียวกัน การบูรณาการแผนแม่บทการพัฒนากว้างพะเยา
 ซึ่งมีการผนวกรวมเอาแนวทางการพัฒนากว้างพะเยาแนวทางต่าง ๆ ถูกกระทำโดยวัฒนธรรมสวนหย่อม
 ที่คนสวนอย่างกลไกภาครัฐ ก็จัดการให้แนวคิดต่าง ๆ ที่เคยแตกต่างจากแนวคิดการพัฒนากระแสหลัก
 ต้องปรับตัวเพื่อให้ถูกบรรจุหรือสอดคล้องกับแผนแม่บทการพัฒนากว้างพะเยาที่ถูกออกแบบเอาไว้แล้ว
 แต่หากเมื่อใดที่แนวคิดที่แตกต่างไม่ยอมปรับตัวตามแนวทางของแผนแม่บทดังกล่าว แนวคิดนั้น ๆ ก็
 จะต้องถูกกำจัดทิ้งโดยใช้มาตรการหลายด้าน เช่น การไม่เชิญเข้าร่วมจัดทำแผนแม่บท การใช้สื่อในการ
 แสดงให้เห็นความแตกต่างที่เกิดขึ้น และสร้างความชอบธรรมให้กับแผนแม่บทการพัฒนากว้างพะเยาที่
 สามารถบูรณาการผนวกรวมเอาแนวทางการพัฒนากว้างพะเยาที่ถูกต้องไว้แล้ว จนทำให้แนวคิดการ
 พัฒนาที่ไม่ยอมปรับตัว ต้องถูกกำจัดออกจากสวนหย่อมของการพัฒนาในอาณาบริเวณกว้างพะเยา จน
 ลดบทบาทเหลือเพียงฐานะของผู้เฝ้าดูการสวนหย่อมของพัฒนากว้างพะเยาแบบบูรณาการ โดยภาครัฐ

โดยสรุปจะเห็นว่า ในที่สุดแล้ว เราจะเห็นสิทธิของประชาชนในการเข้าไปมีส่วนร่วมในการ
 พัฒนากว้างพะเยาที่เพิ่มมากขึ้นในรูปของประชาสังคม ซึ่งเหมือนกับการเปิดโอกาสให้ผู้กระทำตัวแทน
 (agency) เข้าไปช่วงชิงและร่วมในการนิยามความหมายของการพัฒนากว้างพะเยากับภาครัฐหรือองค์กร
 เอกชน เพื่อให้มีการปรับปรุงโครงสร้าง (structure) การพัฒนาในอาณาบริเวณกว้างพะเยานั้น เอาเข้าจริง

แล้ว แผนยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าว ได้ถูกกำหนดจากโครงสร้างใหญ่ของรัฐบาลผ่านการควบคุมจากนโยบายในการปรับเปลี่ยนการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการของรัฐบาล ซึ่งผลทำให้รัฐบาลสามารถควบคุมกลไกการดำเนินงานพัฒนาจังหวัดและกวี้นพะเยาผ่านทางผู้ว่าราชการจังหวัดได้

จากผลของการถูกควบคุม โครงสร้างการพัฒนา กวี้นพะเยาดังกล่าว ทำให้กลไกของภาครัฐที่จะต้องทำงานตอบสนองต่อนโยบายรัฐบาล จึงต้องอยู่ระหว่างกลางของการทำงานเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนในการเป็นผู้กระทำตัวแทนของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางการพัฒนา กวี้นพะเยาที่มาจากความต้องการของประชาชนอย่างแท้จริง โดยผ่านการร่วมกันจัดทำแผนแม่บทการพัฒนา กวี้นพะเยา ในขณะที่เดียวกัน การต้องตอบสนองและกลายเป็นเครื่องมือทางการเมืองเพื่อสร้างฐานคะแนนเสียงของพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาล การนำเสนอของภาคประชาสังคมเพื่อปรับเปลี่ยนโครงสร้างการพัฒนา กวี้นพะเยา กลับกลายเป็นการถูกผนวกรวมแนวคิดให้มีการปรับเปลี่ยนให้เป็นแผนงาน/โครงการที่ถูกกำหนดเอาไว้แล้ว โดยโครงสร้างการทำงานขององค์กรภาครัฐที่จะต้องตอบสนองนโยบายรัฐบาลอีกข้างหนึ่ง ในขณะที่แนวคิดที่แตกต่างและไม่ยอมปรับตัวก็จะถูกกำจัดออกไปจากแผนแม่บทการพัฒนาในอาณาบริเวณ กวี้นพะเยา

สุดท้ายแล้ว การนำเสนอและการพยายามช่วงชิงคำนิยามการพัฒนา กวี้นพะเยาของภาคประชาสังคมที่ดูเหมือนภาครัฐจะเปิดโอกาสให้เข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าว จนทำให้การพัฒนา กวี้นพะเยากระแสหลักที่มีการรวมแนวคิดต่าง ๆ เข้าด้วยกันนั้น การต้องปรับตัวของแนวคิดด้านการอนุรักษ์ในระบบนิเวศสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมของกลุ่มประชาสังคมเพื่อให้สอดคล้องกับการส่งเสริม กวี้นพะเยาเพื่อพัฒนาและการท่องเที่ยว ดังนั้นสิทธิของชุมชนในการจัดการ กวี้นพะเยาก็จำเป็นที่จะต้องปรับแนวคิดในเรื่องสิทธิและปรับสภาพของทุนทางสังคมที่ตนเองมีเพื่อให้เข้าไปใช้การจัดการ กวี้นพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวที่องค์กรภาครัฐและรัฐบาลที่ยึดถือแนวทางการพัฒนาแบบกระแสหลักยอมรับ

การต้องปรับตัวดังกล่าว ส่งผลให้ชัยชนะในการช่วงชิงและกำหนดนิยามการพัฒนา กวี้นพะเยาของภาครัฐที่อยู่ในการควบคุมจากนโยบายของรัฐบาลนั้นมีเหนือกลุ่มประชาสังคมในจังหวัดพะเยา ที่จะต้องถูกผนวกรวมและปรับความหมายแนวทางต่าง ๆ เข้าไปสู่แผนแม่บทการพัฒนา กวี้นพะเยา ในขณะที่แนวคิดที่ต่างและพยายามขัดแย้งจะไม่ได้ได้รับความชอบจะถูกกำจัดออกไป โดยแผนแม่บทการพัฒนา กวี้นพะเยา

เหตุผลดังกล่าวข้างต้น ก็ยังทำให้โครงสร้างการพัฒนา กวี้นพะเยากระแสหลักดังกล่าวก็ยังมี ความชอบธรรมที่เข้มแข็งและมั่นคงในการดำเนินการพัฒนาในอาณาบริเวณ กวี้นพะเยามากขึ้น ตลอดจนสามารถเข้าไปจัดการและทำลายกับความแตกต่างของนิยามความหมายและแนวคิดการพัฒนา กวี้นพะเยาที่เคยดำรงอยู่ให้หมดไป และกลายเป็นส่วนหนึ่งของวาทกรรมการพัฒนา กวี้นพะเยากระแสหลักในที่สุด นั่นคือ การแปลงทุนและแนวคิดด้านต่าง ๆ ของ กวี้นพะเยาเพื่อรองรับสนับสนุนต่อการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการท่องเที่ยวนั่นเอง

ปัญหา และอุปสรรคในการวิจัย

๑. พื้นที่การเก็บข้อมูลกว้างขวาง บุคคลต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการกว๊านพะเยามีมากมาย แต่ไม่มีผู้ใดทราบประวัติศาสตร์โดยรวมของการพัฒนากว๊านพะเยา บุคคลแต่ละคนจะทราบประวัติศาสตร์การพัฒนากว๊านพะเยาในบางช่วงและทราบเฉพาะพื้นที่ที่ตนได้สัมผัส ในขณะที่เดียวกัน ข้อมูลจากบุคคลขององค์กรภาครัฐไม่ต่อเนื่อง เนื่องจากมีการโยกย้ายสับเปลี่ยนของข้าราชการในจังหวัด ไปปฏิบัติงานที่จังหวัดอื่น ๆ

๒. การวิจัยกว๊านพะเยาในมิติของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมไม่ได้อยู่ในกระแสความสนใจของหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและสาธารณชนทั่วไปในจังหวัดพะเยา ในขณะที่กระแสความสนใจดังกล่าว อยู่ที่โครงการพัฒนาและโครงการวิจัยเพื่อศึกษาความเป็นไปได้ของการพัฒนากว๊านพะเยา ซึ่งเป็นโครงการที่มีขนาดและมิงงบประมาณจำนวนมากมหาศาลมากกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นโครงการที่ได้รับการสนับสนุนจากศาลากลางจังหวัดพะเยา เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการพิจารณาหาแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาต่อไป

ในขณะเดียวกัน มีข้อสงสัยจากผู้เข้าร่วมโครงการว่า งานวิจัยนี้ จะสามารถสร้างผลกระทบและกระตุ้นให้ประชาชนและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการกว๊านพะเยาหันมาให้ความสำคัญกับข้อมูลทางประวัติศาสตร์ของกว๊านพะเยาเพื่อการพัฒนากว๊านพะเยาได้มากนักน้อยเพียงใด เนื่องจากการพัฒนากว๊านพะเยาที่ผ่านมา หน่วยงานและสาธารณชนส่วนใหญ่ในจังหวัดพะเยาให้ความสำคัญกับโครงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในกว๊านพะเยา มากกว่า ประกอบกับ จังหวัดพะเยามีอำนาจในการกำหนดแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยาจากงานวิจัยที่จังหวัดพะเยาว่าจ้างหน่วยงานต่าง ๆ ดำเนินการมากกว่าที่จะให้ความสำคัญกับงานวิจัยของนักวิจัย/หน่วยงาน/แหล่งทุนอื่นที่ไม่ได้มาจากความประสงค์ของจังหวัดพะเยา

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนากว๊านพะเยา

๑. หากชุมชนจะต้องปรับตัวเพื่อดำรงชีวิตอยู่กับสังคมพะเยาที่กำลังเปลี่ยนเข้าสู่สังคมสมัยใหม่เพื่อการท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยาแล้ว จะต้องเรียนรู้ถึงแนวทางการมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางของการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาว่าไม่ได้มีเพียงแค่การเข้าไปร่วมจัดทำแผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาที่ได้ถูกวางแผนจากองค์กรภาครัฐและนโยบายของรัฐบาลเอาไว้แล้ว

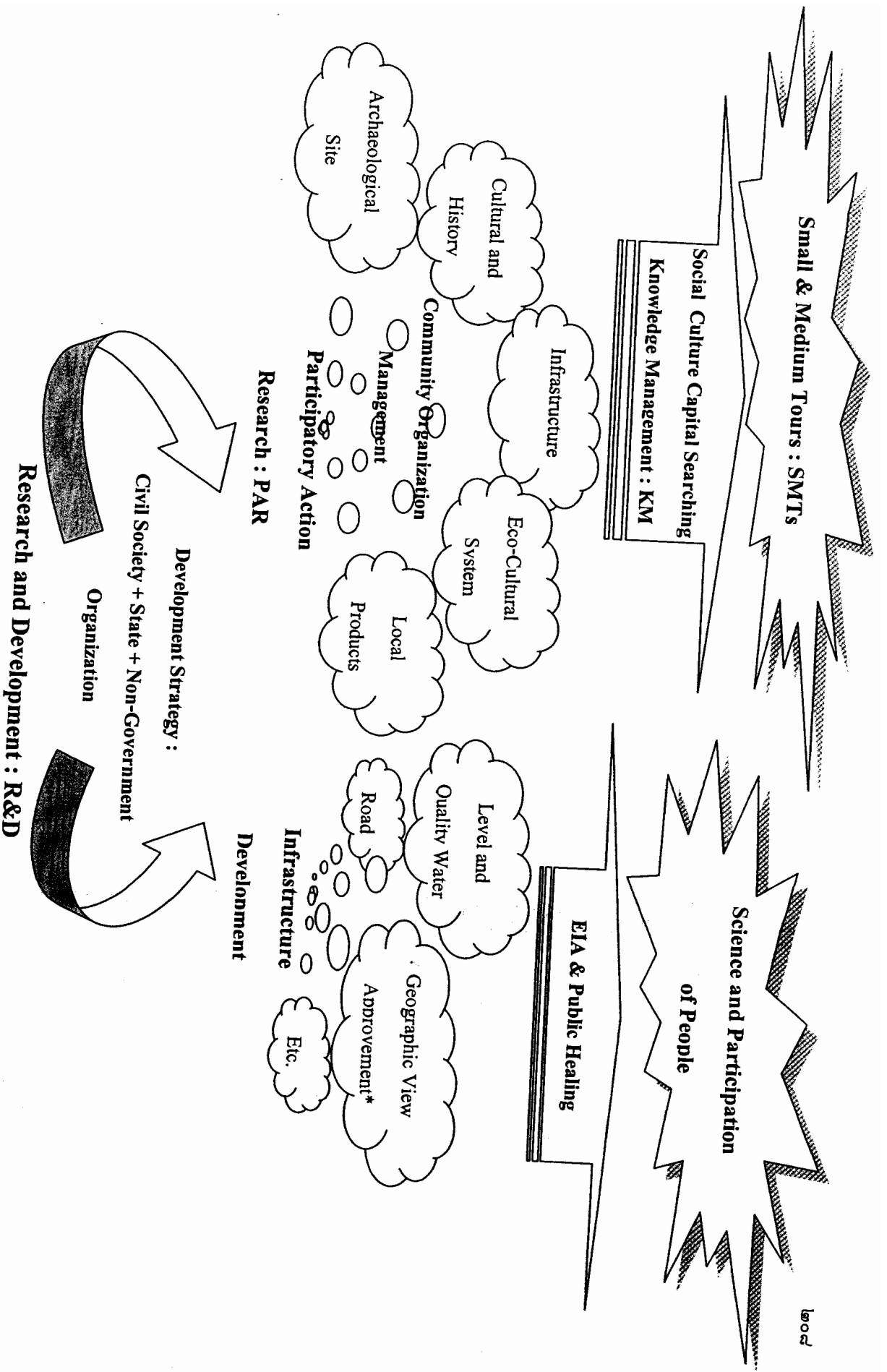
ในขณะเดียวกัน องค์กรชุมชนก็จำเป็นจะต้องกลับมาทบทวนความต้องการของตนเองที่ถูกปลูกฝังและถูกกลืนให้ต้องเข้าไปสู่แผนแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยา จนนำไปสู่การพยายามแข่งขันและช่วงชิงกันนำเสนอเพื่อให้เข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนากระแสหลักในแผนแม่บทของการพัฒนากว๊านพะเยานั้น เป็นความต้องการขององค์กรของชุมชนที่แท้จริง หรือเป็นความต้องการที่จะเข้าไปเป็น

ส่วนหนึ่งในการได้รับความชอบธรรมขององค์กรที่จะดำเนินการพัฒนาทิวทัศน์พะเยา แต่ยังไม่มีความชัดเจนต่อการจัดการทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยว

หากไม่เป็นไปตามแนวทางนั้น ก็จะแสดงให้เห็นว่า การมีส่วนร่วมของประชาชน ดังกล่าว ก็กลายเป็นแค่การเข้าไปรองรับต่อความชอบธรรมของแผนแม่บทการพัฒนาในอาณาบริเวณทิวทัศน์พะเยา โดยจะต้องปรับเปลี่ยนแนวคิดของตนเองให้เข้ากับการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยว แต่ชุมชนยังไม่อาจสามารถทราบได้ว่านโยบายของการจัดการทิวทัศน์พะเยาเพื่อการท่องเที่ยว โดยให้ชุมชนมีสิทธิในการจัดการทิวทัศน์พะเยาโดยองค์กรชุมชนเองนั้นจะมีมากน้อยแท้จริงเพียงใด

๒. ภาครัฐยังเป็นเครื่องมือทางการเมืองของพรรคการเมืองฝ่ายรัฐบาลในการดำเนินการพัฒนาทิวทัศน์พะเยา และสามารถกำหนดนิยามความหมายของการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาแบบกระแสหลักได้อย่างครอบคลุม ประเด็นปัญหาที่จะต้องกล่าวต่อไปคือ องค์กรภาครัฐที่จะต้องทำหน้าที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนในการพัฒนาทิวทัศน์พะเยานั้น ได้เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาได้อย่างแท้จริงหรือไม่ หรือเป็นการดำเนินการเพื่อตอบสนองนโยบายของรัฐบาล ซึ่งหากมีการเปลี่ยนแปลงกลุ่มผู้บริหารเป็นพรรคการเมืองอีกขั้วหนึ่ง การดำเนินงานในแผนพัฒนาทิวทัศน์พะเยา จะได้รับการขับเคลื่อนโดยองค์กรภาครัฐอีกหรือไม่ หรือจะต้องคอยตอบสนองต่อนโยบายของรัฐบาลที่เป็นพรรคการเมืองใหม่

ในที่นี้ จากการทบทวนประวัติศาสตร์การพัฒนาในอาณาบริเวณทิวทัศน์พะเยา จึงขอเสนอแนะแนวทางการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาและอาณาบริเวณโดยรอบ โดยสร้างให้เกิดการมีส่วนร่วมในการกำหนดนิยามความหมายของการพัฒนาทิวทัศน์พะเยาอย่างแท้จริง ดังแผนภูมิที่ ๓ ต่อไปนี้

แผนภูมิที่ ๓ แสดงข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาจากงานพะเยาอย่างยั่งยืน

จากแผนภูมิที่ ๖ ให้ความสำคัญของการวิจัยที่ควบคู่ไปกับการพัฒนา (R&D) ในอาณาบริเวณ กว๊านพะเยา ซึ่งสามารถแบ่งได้สองกลุ่มงานพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาด้วยกัน คือ ๑) การพัฒนา และปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา และ ๒) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา

๑) การพัฒนาและปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา เป็นไปเพื่อสนองรับกับการทำหน้าที่ของกว๊านพะเยาเพื่อรักษาและตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานของประชาชนที่มีต่อ กว๊านพะเยา ได้แก่ การเพาะพันธุ์สัตว์และพืชน้ำในกว๊านพะเยา การรักษาระดับและคุณภาพน้ำในกว๊าน พะเยา การปรับปรุงและพัฒนาระบบชลประทานและการประมงกว๊านพะเยา การปรับปรุงภูมิทัศน์ใน อาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยา การสร้างถนนรอบกว๊านพะเยา ฯลฯ

การปรับปรุงและพัฒนาในด้านนี้ เป็นหน้าที่ขององค์กรภาครัฐ โดยตรงที่จะต้องพยายามหา แนวทางในการรักษา ปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในด้านต่าง ๆ แต่ทั้งนี้ ประชาชนและองค์กร ชุมชนจะต้องให้ความร่วมมือในการช่วยเหลือและสนับสนุนการดำเนินงานขององค์กรภาครัฐอย่าง จริงจังซึ่งกันและกัน

ในขณะที่การแก้ปัญหาข้อพิพาทเกี่ยวกับการบุกรุกที่กว๊านพะเยาของราษฎร ก็คงจะต้องดำเนิน ไปตามกระบวนการทางกฎหมายและการประนีประนอมระหว่างสิทธิในที่ดินทำกินของราษฎรริมกว๊าน พะเยาก่อนที่มีการสร้างประตูระบายน้ำและสิทธิทางกฎหมายที่รัฐอ้างสิทธิเหนือที่กว๊านพะเยาหลังการ สร้างประตูระบายน้ำ ซึ่งอาจจะดำเนินการประนีประนอมและให้เอกชนในกรณีดังกล่าว เข้ามามีส่วนร่วม ในการจัดการและอนุรักษ์ระบบนิเวศตรงที่ดินริมกว๊านพะเยา

อย่างไรก็ตาม การดำเนินการรักษา ปรับปรุง และพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานในอาณาบริเวณกว๊าน พะเยาเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการดำรงอยู่ภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์และความทันสมัยที่รุกเข้ามาในเมืองพะเยา แต่ทั้งนี้ การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานใด ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาก็ตาม ไม่ควรที่จะ คำนิ่งหรือยึดถือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหรือมุ่งเน้นไปที่การรองรับการท่องเที่ยวขนาดใหญ่ เช่น เรือท่องเที่ยวขนาดใหญ่ หรือการท่องเที่ยวทางน้ำที่รบกวนและส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและพันธุ์สัตว์ น้ำในกว๊านพะเยา ในขณะที่บริบททางกายภาพและชุมชนในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาก็ยังไม่มี ความพร้อมและมีลักษณะที่ไม่สอดคล้องที่จะนำการท่องเที่ยวขนาดใหญ่เข้ามา ซึ่งอาจจะเอื้อประโยชน์ให้กับ กลุ่มเอกชนภายนอกหรือกลุ่มทุนใหญ่ที่ประ โยชน์ของกว๊านพะเยาไม่ได้ตกแก่ประชาชนในอาณาบริเวณ กว๊านพะเยาอย่างแท้จริง เช่น ชาวประมง หรือชาวบ้านในชุมชนชนบทรอบกว๊านพะเยา

ในขณะเดียวกัน การปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จะเกิดขึ้นต่อไป เช่น การสร้างถนน หรือการปรับปรุงภูมิทัศน์ในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยา* การศึกษาในเชิงวิทยาศาสตร์ (science) เพื่อ ทำการขุดลอก หรือปรับปรุงภูมิทัศน์ที่จะไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศ จังหวัดพะเยาก็สามารถสร้าง การยอมรับต่อสาธารณชนในจังหวัดพะเยาได้ โดยการจัดทำประชาพิจารณ์ ที่ให้ประชาชนที่มีส่วนได้

ส่วนเสีย (Stake Holder) จากการปรับปรุงและพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานนั้น เข้ามามีส่วนร่วม (Participation of People) อย่างแท้จริง เพื่อการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน

การรักษาและปรับปรุงคุณภาพของน้ำกว๊านพะเยา ที่ผ่านมาเทศบาลเมืองพะเยาและองค์การบริหารส่วนตำบล ได้จัดทำระบบบำบัดน้ำเสีย แต่ติดขัดด้านงบประมาณในการจ่ายค่าไฟฟ้าในการจัดการบำบัดน้ำเสีย ทำให้ระบบบำบัดน้ำเสียไม่ได้ใช้ปฏิบัติการมาเนิ่นนาน หากให้ประชาชนในทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้องกับการจัดการน้ำเสียกว๊านพะเยาเข้าร่วมประชุมเชิงปฏิบัติการเพื่อหาแนวทางในการจัดการน้ำเสียที่ไหลลงกว๊านร่วมกัน จะทำให้เกิดการสร้างควมตระหนักในปัญหานี้ได้อีกทางหนึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อาจจะสร้างระเบียบข้อตกลงใหม่กับชุมชนและองค์กรเอกชนที่ดำเนินการทางธุรกิจในการร่วมรับผิดชอบและดูแลจัดการการบำบัดน้ำเสียร่วมกัน เช่น การให้องค์กรเอกชนสร้างระบบบำบัดน้ำเสียของตนเองโดยมีการตรวจสอบอย่างจริงจัง ในขณะที่ชุมชนต่าง ๆ อาจจ่ายค่าบริการเพิ่มเติมให้กับเทศบาลหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อสร้างระบบบำบัดน้ำเสียรวมของชุมชนก่อนปล่อยลงสู่กว๊านพะเยา

การดำเนินการดังกล่าว หากสามารถสร้างความตระหนักถึงปัญหาน้ำเสียกว๊านพะเยา ให้ประชาชนทุกคนรับรู้และเห็นร่วมกันว่า คุณภาพของน้ำกว๊านพะเยาทุกคนมีส่วนร่วมในปัญหา จึงต้องร่วมกันรักษา ดูแลรับผิดชอบ ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ก็จะสร้างสำนึกร่วมของความเป็นเจ้าของกว๊านพะเยาได้อีกทางหนึ่ง

๒) การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม (participatory action research) ขององค์กรชุมชนต่าง ๆ ในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา เป็นแนวทางในการคืนอำนาจในการจัดการพัฒนาในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาให้กับองค์กรชุมชนที่อยู่โดยรอบ

ภายใต้บริบทของการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวในอาณาบริเวณกว๊านพะเยา ชุมชนต่างจำเป็นต้องมีการเรียนรู้และปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ภายใต้การท่องเที่ยวกว๊านพะเยาให้มีความเข้มแข็ง ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้น ชุมชนส่วนใหญ่ก็กำลังน้อมรับการพัฒนากว๊านพะเยาอย่างเต็มใจ และหากแผนแม่บทหรือแผนปฏิบัติการพัฒนากว๊านพะเยาอย่างยั่งยืน เปิดโอกาสให้ชุมชนต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยาได้แสดงบทบาทหรือดึงศักยภาพของชุมชนเพื่อจัดการกว๊านพะเยาโดยองค์กรของชุมชนเองแล้ว ก็จะสามารถทำให้แผนปฏิบัติการ/โครงการพัฒนาต่าง ๆ ในชุมชนหรือพื้นที่ที่จะเกิดและผลุดขึ้นมาจากประชาชนที่เป็นเจ้าของชุมชนในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยาอย่างแท้จริง

มีงานวิจัยชุมชนในอาณาบริเวณต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยาอยู่หลายเล่มที่แสดงให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตวัฒนธรรม อาชีพและการทำมาหากินของประชาชนต่าง ๆ ในอาณาบริเวณรอบกว๊านพะเยา ซึ่งเราสามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลเพื่อจัดการความรู้ (knowledge management, KM) ที่มีอยู่เป็นทุนเดิมเพื่อพัฒนาต่อยอดความรู้และการดำเนินการจัดการกว๊านพะเยาเพื่อการท่องเที่ยวต่อไปได้

ประเด็นสำคัญคือ องค์กรภาครัฐ สถาบันการศึกษา และหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเข้าไปช่วยในการสนับสนุนให้ชุมชนดำเนินการจัดการความรู้โดยวิธีการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วม

ด้วยตัวของชุมชนเอง ซึ่งแต่ละชุมชนก็มีเอกลักษณ์และบริบทของทุนทางสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ (social and cultural capital) ที่แตกต่างกันไปในรายละเอียด

การวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมจะช่วยให้แต่ละชุมชนทบทวนองค์ความรู้เดิมที่มีผู้ที่ศึกษาเกี่ยวกับชุมชนของตนในแง่มุมต่าง ๆ เอาไว้ และสามารถนำมาเป็นฐานข้อมูลในการค้นหาหรือพัฒนาทุนทางสังคมวัฒนธรรม เช่น ทุนทางกายภาพ (ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม) ทุนมนุษย์ (ปราชญ์ชาวบ้าน เด็กเยาวชน นักพัฒนา) ทุนทางสังคม (ระบบความสัมพันธ์ทางสังคม สำเนียงร่วม) ทุนทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (เทศกาลงานประเพณี โบราณสถานโบราณวัตถุ ประวัติชุมชน ภูมิปัญญาสาขาต่าง ๆ) ตลอดจนทุนทางจิตวิญญาณ (ความเชื่อทางศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมที่แสดงให้เห็นระบบความสัมพันธ์ระหว่างคน ชุมชน ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และอำนาจเหนือธรรมชาติ) เพื่อนำมาพัฒนาเป็นองค์ความรู้เพื่อปรับใช้ในการจัดการท่องเที่ยวโดยองค์กรชุมชนต่าง ๆ ต่อไป

เมื่อได้องค์ความรู้ต่าง ๆ ที่มีการวิจัยไว้แล้วกับองค์ความรู้ใหม่ที่ชุมชนสามารถค้นหา ก็สามารถนำมาเผยแพร่และส่งผ่านความรู้ต่าง ๆ ของชุมชนให้กับสมาชิกของชุมชนได้ ซึ่งจะทำให้เกิดสำเนียงร่วมและความรู้สึกรักและเป็นเจ้าของชุมชนร่วมกัน ซึ่งจะนำไปสู่การสร้างแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวในอาณานิคมกวีานพะเยาได้ เช่น การสร้างนักจัดการความรู้ (ไกด์ชาวบ้าน) ในกลุ่มต่าง ๆ เช่น ชาวประมง กลุ่มเกษตรกร กลุ่มป่าชุมชน เด็กและเยาวชน กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มอาชีพ กลุ่มพระสงฆ์ กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ฯลฯ เพื่อเป็นผู้นำนักท่องเที่ยวที่ชมยังสถานที่สำคัญต่าง ๆ ของชุมชนหรือในอาณานิคมกวีานพะเยาที่ตนเองเกี่ยวข้อง

ในขณะเดียวกัน การสร้างองค์ความรู้และค้นหาทุนทางสังคมวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่มีอยู่จะนำไปสู่การจัดการพัฒนาด้านต่าง ๆ ที่กลุ่มชาวบ้านในชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของ เช่น การร่วมกันพัฒนาและปรับปรุงโบราณสถานของชุมชนร่วมกับองค์กรภาครัฐ การพัฒนากลุ่มอาชีพและผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน โดยมีฐานะของประวัติศาสตร์และภูมิปัญญารองรับ การดำเนินการดังกล่าวเมื่อเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการเข้าไปจัดการทรัพยากรของชุมชนเอง จะก่อให้เกิดสำเนียงทางประวัติศาสตร์ ซึ่งชาวบ้านจะไม่ได้กลายเป็นเพียงผู้ขายหรือจำหน่ายสินค้าของชุมชน หรือขายประวัติศาสตร์วัฒนธรรมให้เป็นสินค้าโดยฉาบฉวย แต่ชาวบ้านหรือผู้นำที่เกี่ยวข้องจะสามารถเรียนรู้และ “เล่าและอ่านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม” ของชุมชนตนเองได้ผ่านการแสดงผ่านสินค้าและการบอกเล่าให้กับนักท่องเที่ยวได้รับทราบและสัมผัสกับคุณค่าของชุมชนที่มีความสัมพันธ์กับกวีานพะเยา

การดำเนินการจัดการท่องเที่ยวในอาณานิคมกวีานพะเยาโดยให้องค์กรชุมชนมีส่วนร่วม และมีอำนาจในการจัดการด้วยตนเอง อาจสามารถจัดการได้ทั้งระบบ หากทำให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างความสัมพันธ์ของกวีานพะเยา ชุมชนในอาณานิคมกวีานพะเยา และประวัติศาสตร์การก่อกำเนิดของจังหวัดพะเยาในมิติทางนิเวศวิทยาวัฒนธรรม ซึ่งจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้คือ “วัดศรีโคม

คำ” และ “หอวัฒนธรรมนิทัศน์” ที่จะต้องสร้างนักจัดการความรู้ที่สามารถบอกเล่าประวัติศาสตร์ในภาพรวมของจังหวัดพะเยาที่มีความสัมพันธ์กับการเคลื่อนไหวของชุมชนและกว๊านพะเยาแก่นักท่องเที่ยวได้

ในทางเดียวกัน ชุมชนต่าง ๆ รอบกว๊านพะเยาเป็นพื้นที่ที่รองรับความสนใจ (hub) ใครรู้และการท่องเที่ยวในแต่ละชุมชนในรายละเอียดหากนักท่องเที่ยวมีความต้องการข้อมูลทางประวัติศาสตร์เพิ่มเติม และต้องการเที่ยวชมสินค้าจากผลิตภัณฑ์ชุมชน ซึ่งอาจจะเดินทางคมนาคมไปได้ทั้งทางบกและทางน้ำ กล่าวคือ ถนนรอบกว๊าน และการโดยสารเรือของชาวประมงให้ได้รับทราบและสัมผัสกับความสัมพันธ์และคุณค่าในระบบนิเวศวิทยาของกว๊านพะเยากับวิถีชีวิตของประชาชนเมืองพะเยา เช่น โบราณสถานใต้กว๊านพะเยา การจัดทำเขตอนุรักษ์พันธุ์ปลาโดยองค์กรชุมชน สวนบัวริมกว๊านพะเยาของชุมชน เป็นต้น

ดังนั้น หากพิจารณาตามแนวทางดังกล่าว เราก็จะเห็นแหล่งท่องเที่ยวในอาณาบริเวณกว๊านพะเยาที่เริ่มจากจุดเริ่มต้นหรือจุดศูนย์กลาง คือ หอวัฒนธรรมนิทัศน์และวัดศรีโคมคำ และมีแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ต่าง ๆ ที่หลากหลายให้นักท่องเที่ยวได้เลือกชม อ่านประวัติศาสตร์สัมผัสกับวิถีชีวิตผ่านเที่ยวชมและการจับจ่ายซื้อสินค้าผลิตภัณฑ์ชุมชน หรือโบราณสถานอันอาจจะพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนได้อีกทางหนึ่ง

แต่อย่างไรก็ตาม อำนาจในการจัดการการท่องเที่ยวภายในชุมชนจะต้องเป็นของประชาชนในชุมชนนั่นเองที่จะต้องจัดการร่วมกัน โดยผ่านการดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาแผนแม่บทการท่องเที่ยวของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยา แนวทางดังกล่าวคือการสนับสนุนให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวขนาดกลางและขนาดเล็ก (Small & Medium Tours, SMTs) ที่ชุมชนเป็นเจ้าของกิจการและได้รับประโยชน์จากการจัดการนั้น ๆ ทั้งในด้านของรายได้ ชีวิตที่มีสีสัน และที่สำคัญคือสำนึกร่วมจากผลของการวิจัยและพัฒนาชุมชนเพื่อการท่องเที่ยว นั้น จะทำให้ชุมชนได้มีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ของชุมชนใหม่อีกครั้งที่จะนำมาซึ่งความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่นเกิดขึ้น

ในขณะเดียวกัน องค์กรภาครัฐเอง จะต้องลดบทบาทในการเข้าไปครอบงำหรือสร้างแผนแม่บทการพัฒนาชุมชนและอาณาบริเวณโดยรอบกว๊านพะเยาโดยไม่ผ่านการมีส่วนร่วมหรือเกิดจากความคิดของชาวบ้าน แต่จะต้องวางบทบาทใหม่ในการเป็นผู้ที่เข้าไปช่วยหนุนเสริมหรือเป็นผู้อำนวยความสะดวก (facilitator) ส่งเสริมวิถีคิดของชาวบ้านให้สามารถดึงคุณค่าของชุมชน ทรัพยากรและเห็นความสำคัญของชุมชนที่สามารถจะพัฒนาและจัดการการท่องเที่ยวโดยศักยภาพตัวของชาวบ้านเอง นอกจากนั้นจะต้องเป็นผู้ที่เร่งประสานงานหรือดึงศักยภาพจากภายนอกเข้ามาหนุนเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดการขับเคลื่อนและดำเนินกิจกรรมไปได้ เช่น การประชาสัมพันธ์ การคึงนักท่องเที่ยวที่มีคุณภาพเข้ามาในรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงทดลอง (experimental tours) หรือการท่องเที่ยวแบบแพ็คเกจ (package tours) และการปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานและสาธารณูปโภคที่รองรับ

การท่องเที่ยวในชุมชนต่าง ๆ ให้มีประสิทธิภาพและไม่กระทบต่อระบบนิเวศวิทยาควันทะเยา เช่น การสร้างแหล่งเรียนรู้ ป้ายประชาสัมพันธ์และการบอกเล่าแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ ในมิติทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม อาชีพ ฯลฯ การจัดการขยะที่จะเกิดจากการท่องเที่ยว ตลอดจนการจัดทำผังการใช้ประโยชน์พื้นที่ของชุมชนให้มีความเป็นระเบียบโดยการจัดทำประชาพิจารณ์ให้ชุมชนแต่ละพื้นที่เข้ามามีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นในฐานะที่เป็นผู้ได้และเสียประโยชน์จากการจัดทำผังการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุมชนของตนเอง

โดยสรุป ประวัติศาสตร์การพัฒนาควันทะเยาสะท้อนให้เห็นว่า อย่างไรก็ตาม แนวทางการพัฒนากระแสหลักก็ยังคงดำเนินต่อไปและมีอิทธิพลครอบงำวิถีคิดและพฤติกรรมการดำเนินชีวิตและการจัดการควันทะเยาอยู่ และในอนาคตก็จะมีขบขลและสามารถผนวกรวมเอาแนวทางต่าง ๆ เข้าไว้ภายใต้ร่มเงาของการพัฒนาในยุคโลกาภิวัตน์ แต่การผนวกรวมอาจไม่ใช่เรื่องที่ผิดพลาดหรือเสียหาย หากจริงจังกกับการดำเนินการตามแนวทางสร้างการมีส่วนร่วม และคำนึงถึงสิทธิของประชาชนในการเป็นเจ้าของควันทะเยา ในฐานะที่ควันทะเยา เป็นพื้นที่ที่ถูกสร้างหรือให้คำนิยามเป็น “พื้นที่สาธารณะ” หรือ “ของหน้าหมู่” (public property) ของทุก ๆ คน

ภายใต้บริบทโลกาภิวัตน์ การพัฒนาทุนนิยม และการท่องเที่ยวที่มีอิทธิพลครอบคลุมพื้นที่ในอาณาบริเวณต่าง ๆ ในควันทะเยา หากได้รับการจัดการที่จะดำรงอยู่กับมัน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถเข้ามาเรียนรู้และร่วมคิดร่วมตัดสินใจในการใช้โอกาสจากอิทธิพลดังกล่าวเพื่อความเข้มแข็งของชุมชนเอง ก็น่าจะเรียกได้ว่า ชุมชนสามารถเรียนรู้ที่จะใช้ชีวิตและจัดการกับชุมชนของตนเองให้เท่าทันกับการพัฒนากระแสหลัก และนำมาปรับใช้เป็นการฟื้นฟูทางประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเพื่อสร้างสำนึกร่วมและความเข้มแข็งคืนมาอีกครั้งหนึ่ง ภายใต้โอกาสของอิทธิพลทางการท่องเที่ยวควันทะเยาที่เปิดเอาไว้ให้ แต่รัฐบาล นโยบายการพัฒนา และกลไกขององค์กรภาครัฐจะต้องเลิกป้อนความรู้ และแนวทางการพัฒนาควันทะเยาแบบ “สำเร็จรูป” ให้กับชุมชนในรูปของการสร้างแผนแม่บทการพัฒนาควันทะเยาที่ไม่ได้เกิดจากการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ในทางกลับกันคือ ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้มีที่ยืนอยู่ในพื้นที่ทางสังคมของการพัฒนาควันทะเยาอย่างมีศักดิ์ศรี และกลับมาเป็นเจ้าของควันทะเยาอีกครั้งหนึ่งอย่างมีจิตสำนึกสาธารณะ (public consciousness).

รายการอ้างอิง

หนังสือ/งานวิจัย/เอกสารภาษาไทย

กบร. ส่วนจังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๒๒๖๒/๒๕๔๓. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการ
บุกรุกที่ดินกว๊านพะเยา.

กบร. ส่วนจังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๔๖๑/๒๕๔๕. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุ
กรุกที่ดินกว๊านพะเยา (แก้ไขเพิ่มเติม).

กมธ. วุฒิสภา ตรวจสอบร่างรอบกว๊านพะเยา ชาวประมงชี้พื้งกว้างยิ่งกว่าถนน ๔ เลน หน้าน้ำ
ท่วมหนัก. [www.thaingo.org.database2.dp1.1010762940](http://www.thaingo.org/database2.dp1.1010762940). (สืบค้นเมื่อ ๒๕ พฤษภาคม
๒๕๔๕)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย และกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม. (๒๕๔๘). เส้นทางภูมิปัญญา
หมู่บ้านอุตสาหกรรมชนบทเพื่อการท่องเที่ยว. กรุงเทพฯ : บ.ไทยยูเนี่ยนกราฟฟิกส์ จำกัด.
การประชุมเรื่อง การรายงานผลการวิจัยเรื่อง การสำรวจและออกแบบ โครงการขุดลอกกว๊านพะเยา
และจัดทำประชาพิจารณ์จังหวัดพะเยาวันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖. ห้องประชุมภูกาม
ยาว ชั้น 5 ศาลากลางจังหวัดพะเยา.

กรมการปกครอง. คว้นที่สุด ที่ มท ๐๓๑๘/ว ๕๒๓. วันที่ ๕ มี.ค. ๒๕๔๔.

กลุ่มสิ่งแวดล้อมพะเยา, จดหมายเปิดผนึก, ๒๕๔๑

กรมการปกครอง. คว้นที่สุด ที่ มท ๐๓๑๘/ว ๕๒๓ ลงวันที่ ๕ มี.ค. ๒๕๔๔

กรมประมง ที่ กษ ๐๕๒๘(๒)/๒๒๘๒๗. โครงการก่อสร้างเขื่อนป้องกันตลิ่งรอบกว๊านพะเยา
วันที่ ๑๗ ตุลาคม ๒๕๓๘.

กองทุนเพื่อสังคม (SIF) และชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และมูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา.
(มปป). ฤดูกาลแห่งป่าบ้านด้าโน ป่าชุมชนบ้านด้าโน อีกตัวอย่างหนึ่งของคนอยู่กับป่า.
มปป.

กาญจนา เกรียงยี และคณะ. (๒๕๔๑). การศึกษาและพัฒนาจังหวัดที่ตั้งวิทยาเขตสารสนเทศเป็น
แหล่งท่องเที่ยว : กรณีศึกษาจังหวัดพะเยา. มหาวิทยาลัยนเรศวร.

คณะกรรมการบริหารงานจังหวัดแบบบูรณาการจังหวัดพะเยา. (มปป.). ยุทธศาสตร์การพัฒนา
จังหวัดแบบบูรณาการ (พ.ศ. ๒๕๔๗-๒๕๕๐) จังหวัดพะเยา. เอกสารอัดสำเนา.

คณะกรรมการป่าชุมชน กลุ่มแม่บ้านและกลุ่มเยาวชนบ้านด้าโน. (๒๕๔๗). รายงานชุดความรู้ใน
การจัดการทรัพยากรธรรมชาติบ้านด้าโน. โครงการการจัดการความรู้ในกลุ่มน้ำแม่ด้าเพื่อ
การพัฒนาท้องถิ่น โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา. สถาบันเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชน
เป็นสุข (สรส.)

คณะกรรมการพัฒนาคว้านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. รายงานการประชุมครั้งที่ ๒/ ๒๕๔๔ เมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๒๕๔๔

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. (๒๕๔๕). ร่างรายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาถึงความ สอดคล้องระหว่างหลักการกับผลการปฏิบัติงานของผู้ว่าราชการจังหวัดแบบบูรณาการ : จังหวัดเชียงรายและพะเยา.

คณะอนุกรรมการคว้านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. (ร่าง) กรอบแผนพัฒนาอาชีพ ประชาชนที่อาศัยบริเวณพื้นที่รอบคว้านพะเยา ๕ ปี (ปี ๒๕๔๔-๒๕๔๘). เอกสารอัด สำเนา.

คณะอนุกรรมการคว้านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. แผนปฏิบัติการพัฒนาอาชีพ ประชาชนที่อาศัยบริเวณพื้นที่รอบคว้านพะเยาประจำปี ๒๕๔๔. เอกสารอัดสำเนา

คณะอนุกรรมการด้านที่ดินและน้ำ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ. ระเบิดแก่งแม่น้ำโขง ภายใต้การพัฒนาเศรษฐกิจในอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขง. ๒๕๔๖.

โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา. (๒๕๔๓). ปราชญ์เมืองพะเยา ลมหายใจแห่งชีวิตและองค์ความรู้ ของปราชญ์ท้องถิ่นและศิลปินพื้นบ้านจังหวัดพะเยา. ศิริวรรณ มะโนวงศ์ (รวบรวม) และชัยวัฒน์ จันธิมา (เรียบเรียง).

โครงการเสวนาปัญหาลุ่มน้ำอิง. (๒๕๓๖). เอกสารอัดสำเนา.

เครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา. จัดหมายเปิดผนึกถึงพี่น้องประชาชนชาวจังหวัด พะเยา.

เครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา. (๓๑ พฤษภาคม ๒๕๔๕). จัดหมายเรื่อง ขอส่ง รายงานความก้าวหน้าโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมคว้านพะเยา ถึง ประธาน อนุกรรมการการอนุรักษ์ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและศิลปกรรม/กรมการสิ่งแวดล้อม/ กรมการการมีส่วนร่วม วุฒิสภา.

เครือข่ายวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมจังหวัดพะเยา. (๑๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕). จัดหมาย เรื่อง โครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำท่วมคว้านพะเยา ถึง ประธานคณะกรรมการการการมีส่วนร่วม วุฒิสภา.

คำบรรยายพิเศษของ ฯพณฯ นายกรัฐมนตรี ในการประชุมเชิงปฏิบัติการ “การพัฒนาผู้นำการ บริหารการเปลี่ยนแปลง” วันเสาร์ ที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๖ ณ ศูนย์แสดงสินค้าและการ ประชุมอิมแพค เมืองทองธานี.

คำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการและอนุกรรมการเพื่อสนับสนุนระบบการบริหารจังหวัดแบบบูรณาการ จังหวัดพะเยา. (มปป.). เอกสารอัดสำเนา.

งานในหน้าที่รับผิดชอบ. (๒๕๔๕). สำนักงานประมงจังหวัดพะเยา. เอกสาร โรเนียว.

- งานประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา. (๒๕๔๕). ตารางการวิเคราะห์ SWOT Analysis การแสดง แสง-เสียง ชุดเบิกฟ้าอาณาจักรภูมามยาว ครั้งที่ ๓ ณ สนามศาลาหมื่นปี ริมกว๊านพะเยา ประเพณีเป็งลอยโคมกว๊านพะเยา ในวันที่ ๒๕-๒๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๗. เอกสารอัดสำเนา.
- จตุรงค์ วงศ์ไฟ และคณะ. (๒๕๔๗). กระบวนการอนุรักษ์น้ำแบบมีส่วนร่วมของชุมชนรอบกว๊านเพื่อส่งเสริมสุขภาพที่ดีของคนพะเยา. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปริญญาสาขารณศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยนเรศวร. ๕๕ หน้า.
- จิรวัดน์ วัฒนานุรักษ์. (๒๕๔๗). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการป่าชุมชน : กรณีศึกษาชุมชนบ้านต้าใน ตำบลบ้านต้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. ภาคนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๖๐ หน้า.
- จังหวัดเชียงราย. (วันที่ ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๔). ประกาศเรื่อง ห้ามมิให้นำรถยนต์หรือเรือกลไฟทุกชนิดเข้าไปในกว๊านพะเยา.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๒๕๕๘/๒๕๓๕. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการประสานการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐส่วนจังหวัดพะเยา.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๒๘๒/๒๕๓๖. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการประสานการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดินของรัฐส่วนจังหวัดพะเยา (เพิ่มเติม).
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๑๓๕๔/๒๕๓๗. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา. วันที่ ๑๓ มิถุนายน ๒๕๓๗.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๔๒๓/๒๕๔๑. แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาเพิ่มเติม. วันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๔๑.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๒๔๐๑/๒๕๔๓. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. วันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๓.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๗๗๗/๒๕๔๔. เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานประชาสัมพันธ์การพัฒนาและการท่องเที่ยวกว๊านพะเยา. วันที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๔๔.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๑๓๗๒/๒๕๔๔. เรื่อง แต่งตั้งคณะทำงานพัฒนาข้อมูลเพื่อการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ๒๕๔๔.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๒๖๖๖/๒๕๔๓. เรื่อง แต่งตั้งอนุกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา คณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๓.
- จังหวัดพะเยา. คำสั่งที่ ๒๖๖๗/๒๕๔๓. เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการส่งเสริมการพัฒนาการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา. วันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๕๔๓.

จังหวัดพะเยา. ที่ พย ๐๐๑๘.๒/๔๐๑๘. การจัดสรรเงินอุดหนุนเฉพาะกิจขององค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๕. วันที่ ๒ เม.ย. ๒๕๔๔

จังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๑๘.๒/๑๐๘๒๗. การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำรอบกว๊านพะเยา. วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๕.

จังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๑๗.๒/๑๔๑๔๗. ขออนุญาตใช้จักรยานน้ำในกว๊านพะเยา. วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๔๓.

จังหวัดพะเยา. ประกาศ เรื่อง กำหนดเครื่องมือที่อนุญาตให้ทำการประมงที่จับสัตว์น้ำประเภทที่รักษาชีพพันธุ์เพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวและกิจกรรมตกปลา. วันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๕๔๑.

จังหวัดพะเยา. ประกาศจังหวัดพะเยา เรื่อง แนวทางการพัฒนาจังหวัดพะเยา โดยมาตรการผังเมือง (พ.ศ. ๒๕๔๘-๒๕๕๐). วันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘

จันทร์ดิบ พู่เฟื่อง และคณะ. (๒๕๔๖). คนหาปลา : ชีวิตบนผืนน้ำกว๊านพะเยา. ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา. โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา, กรุงเทพฯ ; อุษากการพิมพ์.

เฉลิมพล บุญชูและคณะ. (๒๕๔๖). กลุ่มอาชีพกับการพัฒนาชุมชนระดับหมู่บ้าน : กรณีศึกษา กลุ่มคิมิดีเหล็กบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ระดับศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๘๕ หน้า.

ชนากานต์ วงศ์วารินทร์ และคณะ. (๒๕๔๖). คน น้ำ ป่า ผญาพายาว : บทเรียนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำอิงโดยองค์กรชุมชน. พะเยา ; เจริญอักษร.

ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา. (๒๕๔๖). รายงานการวิจัยเชิงปฏิบัติการอย่างมีส่วนร่วมเรื่องวิถีชีวิตและสถานภาพของชาวประมงกว๊านพะเยา. มูลนิธิชุมชนไทย และ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา.

ชัชวาลย์ ทองดีเลิศ (บก.). (๒๕๔๓). บันทึกถึง NGOs กำเนิดและพัฒนาการขององค์กรพัฒนาเอกชนภาคเหนือ. เชียงใหม่; กลางเวียงการพิมพ์.

ชัยวัฒน์ จันธิมา. (๒๕๔๕). กว๊านพะเยา : บทเรียนและความทรงจำ. พะเยา ; เจริญอักษร.

ชำนาญ อุดมศักดิ์กุล และคณะ. (๒๕๔๕). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และพัฒนากว๊านพะเยา. สารนิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ทรงศักดิ์ ทิพย์คำ และคณะ. (๒๕๔๗). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบ. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร.

เทศบาลเมืองพะเยา. (๑ มกราคม ๒๕๔๔). โครงการขอรับการสนับสนุนงบประมาณเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยวของเทศบาลเมืองพะเยา. เอกสารอัดสำเนา.

- ธนจรรย์ สุระมณี. (๒๕๔๐). ประวัติพะเยาจากตำนานเมืองเชียงใหม่. จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสครบรอบ ๕๐๐ ปีเมืองพะเยา. พะเยา ; กอบคำการพิมพ์.
- นิคม บุญเสริม (บก.). (๒๕๔๔). หนังสือประกอบงานมหกรรมป่าชุมชน ทางออกของ
คนกับป่า ๑๘-๓๐ มีนาคม ๒๕๔๔ ณ บ้านน้ำเกีฮ่วน ต.น้ำเกีฮ่วน อ.ภูเพียง จ.น่าน เรื่อง
ป่าชุมชนพะเยา ความหมายของชีวิต อิศระ สิทธิแห่งการตัดสินใจ. หนังสือชุดทำเนียบป่าชุมชนภาคเหนือ เล่ม ๓. เชียงใหม่ ; บี.เอส. การพิมพ์.
- นิคม บุญเสริม, “พื้นที่ชุ่มน้ำในกลุ่มน้ำอิง” ใน โครงการสัมมนาเรื่อง ภาคประชาสังคมกับการจัดการ
น้ำในภูมิภาคลุ่มน้ำโขง, โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ โครงการฟื้นฟูนิเวศวิทยาในภูมิภาคอินโดจีนและพม่า มหาวิทยาลัยชิดนีย์ ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี วันที่ ๘-๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๕. เอกสารอัดสำเนา, หน้า ๑๑๕-๑๒๗.
- นิคม บุญเสริม. (มปป). องค์ความรู้ในด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของจังหวัดพะเยา. เอกสารอัดสำเนา.
- นพดล กุ๋ชัย และคณะ. (๒๕๔๖). ภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษาการแกะสลักหินทรายในจังหวัด
พะเยา. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- บริษัททีเอ็ม คอนซัลติ้ง เอนจิเนียริ่ง จำกัด และ บริษัท ที.เอ.แอนด์ อี. คอนซัลแตนท์ จำกัด. (๒๕๓๘). แผนหลักและแผนปฏิบัติการการจัดการด้านสิ่งแวดล้อมเพื่อฟื้นฟูแหล่งน้ำบริเวณลุ่มน้ำแม่
อิง จังหวัดพะเยา และอำเภอเชียงของ จังหวัดเชียงราย. สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อม.
- บริษัท เอสดีคอน คอร์ปอเรชั่น จำกัด. (๒๕๔๒). รายงานการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบ
เบื้องต้น และศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนาควีนพะเยา.
- ปรีชา คุณินทร์พันธ์. (๒๕๔๗). รายงานวิจัยเรื่อง พะเยาท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์กับความเป็น
ท้องถิ่น : หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์กับการท่องเที่ยว. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประกอบศิริ ภักดีพิณี. (๒๕๔๕). ศึกษาการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของชุมชนริมกว๊าน
พะเยา : กรณีศึกษาชุมชนบ้านร่องไฮ ตำบลแม่ใส อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. สารนิพนธ์ปริญญาโท สาขาการจัดการอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ฝ่ายอนุรักษ์ทรัพยากรประมง สำนักงานประมงจังหวัดพะเยา. (๒๕๔๓). ข้อมูลควีนพะเยาเชิง
อนุรักษ์, เอกสารอัดสำเนา.
- มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทย ในพระบรมราชินูปถัมภ์. ที่ ลข.๑๐๑/๒๕๔๕
ลงวันที่ ๒๒ พฤศจิกายน ๒๕๔๕ ถึงประธานบริหารองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)
บ้านต๋อม บ้านสาาง สันป่าม่วง บ้านต๋อน และแม่ใส เรื่อง ให้หยุดการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำ
ท่วมกว๊านพะเยาด้านตะวันตก.

- เทพวิสุทธิเวที, พระ. (๒๕๓๗ก). ความเป็นมาของพะเยาในอดีต. เชียงราย ; เชียงรายไพศาลการพิมพ์.
- เทพวิสุทธิเวที, พระ. (๒๕๓๗ ข). “พะเยา : ความเป็นมาในอดีต”. หนังสือที่ระลึกในงานทอดผ้าป่าสามัคคีเพื่อจัดตั้งหอวัฒนธรรมนิทัศน์ วัดศรีโคมคำ. กรุงเทพฯ ; พิมพ์ศรีพรินต์ติ้ง เซนเตอร์, หน้า ๕-๑๖.
- ธรรมวิมลโมลี, พระ. (๒๕๔๓). ความเป็นมาในอดีตของเมืองพะเยา และ ประวัติพระยาสุทธิเสถียรเมืองสองแคว. เชียงราย ; เชียงรายไพศาลการพิมพ์.
- ธรรมวิมลโมลี, พระ. (๒๕๓๘). ตำนานเมืองเชียงแสน. ศิลปวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ; พิมพ์ศรีพรินต์ติ้ง เซนเตอร์.
- ธรรมวิมลโมลี, พระ. (มปป.). ประวัติกว๊านพะเยา. เชียงราย ; เชียงรายไพศาลการพิมพ์.
- ธรรมวิมลโมลี, พระ. (๒๕๔๖). เมืองพะเยาจากตำนานและประวัติศาสตร์. เกรียงศักดิ์ ชัยครุฑ (บก.). พะเยา ; เจริญอักษร.
- บริษัท แอสตีคอน คอร์เปอร์เรชั่น จำกัด. (๒๕๔๒). รายงานการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบเบื้องต้น และศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมจากการพัฒนากว๊านพะเยา.
- บรรดกร ภิรมย์โม, พระ. (๒๕๔๖). นิทานพื้นบ้านเมืองพะเยา. พะเยา ; กอบคำการพิมพ์, ๒๗ หน้า.
- พองาม เหลี่ยมศิริวัฒนา. (๒๕๔๘). สรุปผลการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นของประชาชนในการจัดทำแผนแม่บทพัฒนากว๊านพะเยาอย่างยั่งยืน. โรงแรมเกทเวย์ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘. เอกสารอัดสำเนา.
- ไพรัตน์ ดันบรรจง. (๒๕๔๖). การศึกษาศักยภาพของจังหวัดพะเยาในการพัฒนาสู่เมืองท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. ภาคนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม (โครงการพิเศษ), มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๔๕ หน้า.
- มนตรา พงษ์นิล. (๒๕๔๘). ภูมิปัญญากว๊านพะเยา : บนเส้นทาง ‘ผลิตภัณฑ์ชุมชน’ กับ ‘คนกินน้ำแม่เดียวกัน’ ใน ภูมิปัญญากับการสร้างพลังของชุมชน หนังสือรวมบทความการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ ๓. เอกสารทางวิชาการลำดับที่ ๔๔ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน). กรุงเทพฯ ; โอ.เอส.การพิมพ์, หน้า ๗ – ๖๒.
- มนตรา พงษ์นิล. (๒๕๔๗). รายงานการวิจัยเรื่อง กว๊านพะเยาในบริบทการพัฒนา : ความหมายและปฏิบัติการ. มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา.
- มนตรา พงษ์นิล และคณะ. (๒๕๔๗). รายงานการวิจัยเรื่อง ภูมิปัญญา การพัฒนา และการใช้ประโยชน์จากหนองเล็งทราย. โครงการนำร่องเพื่อพัฒนาเกษตรกรรมยั่งยืนของเกษตรกรรายย่อย ภูมินิเวศน์ภูกามยาว (พะเยา) โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา และมหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา.

- มนตรี รมมเมธี, พระ(๒๐ พฤษภาคม ๒๕๔๓). ตำนานพระเจ้าตนหลวงทุ่งเอียงเมืองพะเยาปางเดิม. พิมพ์ถวายในโอกาสทำบุญอายุครบ ๔๐ พรรษา ๒๐.
- มนัส สุวรรณ และคณะ. (๒๕๓๔). กว๊านพะเยา นิเวศวิทยาและศักยภาพในการพัฒนาเป็นสถานที่ท่องเที่ยว. ภาควิชาภูมิศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. (๒๕๔๗). งานศึกษาสำรวจและออกแบบโครงการขุดลอกกว๊านพะเยาและจัดทำประชาพิจารณา จังหวัดพะเยา.
- มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ที่ ทม ๑๕๑๕/๑๓๔๖. การศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมโครงการก่อสร้างพังกันน้ำรอบกว๊านพะเยา. วันที่ ๒๓ สิงหาคม ๒๕๔๕.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา. (๑๑ กรกฎาคม ๒๕๔๔). หลวงพ่อบึงเมืองพะเยา. หนังสือที่ระลึกงานฉลองคล้ายวันเกิด พระธรรมวิมลโมลี วัดศรีโคมคำ พะเยา, ๒๒๒ หน้า.
- ขงยุทธ อุณากรสวัสดิ์. (๒๕๔๕). กิจกรรมด้านการประมงกว๊านพะเยา. เอกสารอัดสำเนา, ๑๕ หน้า.
- ยศ สันตสมบัติ. (๒๕๓๕). แม่หญิงศิขยตัว ชุมชนและการค้าประเพณีในสังคมไทย. กรุงเทพฯ ; สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา, ๒๗๕ หน้า.
- ยิ่งยง เทาประเสริฐ (บก.). (๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๔๒). เอกสารประกอบการประชุมเสวนาเรื่องวิจัยเพื่อพัฒนาเมืองพะเยาในทศวรรษหน้า. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) สาขาภาคเหนือ, โรงแรมเกทเวย์ จังหวัดพะเยา.
- ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยระบบการบริหารราชการจังหวัดแบบบูรณาการ พ.ศ. ๒๕๔๖. รายงานการประชุมครั้งที่ ๑/๒๕๔๔ คณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา.
- รายงานการประชุมครั้งที่ ๒/๒๕๔๔ คณะกรรมการพัฒนากว๊านพะเยาและการท่องเที่ยวจังหวัดพะเยา.
- รายงานภูมิปัญญารอบกว๊านพะเยา วิชาภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนาสังคม (๒๒๗๓๑๒). มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๗ และ ๒๕๔๘. เอกสารอัดสำเนา.
- วัดศรีโคมคำ (พระเจ้าตนหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. (๒๕๔๓).
- วรรณิ ธิงเรียร. (๒๕๔๕). การจัดการป่าชุมชนบ้านต้าในกับหลักการจัดการของกรมป่าไม้: กรณีศึกษาน้ำใน ตำบลต้า อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. การค้นคว้าแบบอิสระ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม, บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

- วราพร จิตราพันธ์ทวี. (๒๕๔๖). ลักษณะและพัฒนาการของกลุ่มการเมืองท้องถิ่นเทศบาลเมืองพะเยา ระหว่าง พ.ศ. ๒๕๑๗-๒๕๔๔. ภาคนิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาพัฒนาสังคม, มหาวิทยาลัยนเรศวร, ๑๐๓ หน้า.
- ว่าที่ร้อยตรี กฤษดา ชุ่มลือ และคณะ. (๒๕๔๖). การศึกษาลักษณะการดำเนินงานกลุ่มอาชีพกรณีศึกษากลุ่มหัตถกรรมผักตบชวา ตำบลสันป่าม่วง อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- วิจิต ถิ่นวัฒนากุล และคณะ (บก.). (๒๕๔๕). สรุปบทเรียนการทำงานของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน จ.พะเยา. เอกสารประกอบการสัมมนา สรุปบทเรียนการทำงานของเครือข่ายองค์กรชาวบ้าน จ.พะเยา วันที่ ๒๘-๒๙ ตุลาคม ๒๕๔๕ สนับสนุนโดยกองทุนเพื่อสังคม (SIF). เอกสารอัดสำเนา, ๑๓๓ หน้า.
- วิศาล จิตรมโม, พระและคณะ. (๒๕๔๖). วัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนริมกว๊านพะเยา. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศาลากลางจังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๑๘.๒/๔๐๑๘ วันที่ ๒ เม.ย. ๒๕๔๔ ถึงอธิบดีกรมการปกครอง เรื่องการจัดสรรเงินอุดหนุนเฉพาะกิจขององค์การบริหารส่วนตำบล ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๕.
- ศรียา กิพงษ์ และคณะ. (๒๕๔๕). การศึกษาการดำเนินงานโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ของจังหวัดพะเยา ปี ๒๕๔๔. การศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- ศูนย์ประสานงานเพื่อการพัฒนา YMCA เชียงราย. (๒๕ พฤษภาคม ๒๕๓๖). สรุปโครงการการประชุมเชิงปฏิบัติการการมีส่วนร่วมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา. ห้องประชุมโรงเรียนอนุบาลพะเยา อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, เอกสารโรเนียว.
- ศูนย์วิจัยสิ่งแวดล้อม มหาวิทยาลัยนเรศวร. เอกสารประกอบการประชุมรับฟังความคิดเห็นแม่บทการพัฒนากว๊านพะเยาอย่างยั่งยืน. โรงแรมเกทเวย์ วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘.
- ศูนย์วิทยบริการ จังหวัดพะเยา มหาวิทยาลัยนเรศวร วิทยาเขตสารสนเทศพะเยา. สรุปรายงานการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเอง ประจำปีการศึกษา ๒๕๔๖.
- สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา. (๒๕๔๕). โครงการพัฒนาแหล่งน้ำเพื่อการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์จังหวัดพะเยา. เอกสารอัดสำเนา, ๑๐ หน้า.
- สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา. สรุปข้อมูลกว๊านพะเยา, เอกสาร โรเนียว.
- สภาวัฒนธรรมจังหวัดพะเยา (๒๕๔๔). บันทึกการบูรณะพระเจ้าตนหลวงและพระธาตุจอมทองพะเยา; เจริญอักษร, ๔๐ หน้า.
- สหทัย วิเศษ (๒๕๔๐). ภูมิปัญญาชาวบ้านในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำ : ศึกษาเฉพาะกรณีกลุ่มฮักป่าศรีถ้อย ตำบลศรีถ้อย อำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา. วิทยานิพนธ์ปริญญา

มหาวิทยาลัย สาขาพัฒนาชุมชน คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
สหวิทยา วิเศษ และคณะ (บก.). (๒๕๔๘). ปาฐกถา : แหล่งเรียนรู้ทรัพยากรธรรมชาติลุ่มน้ำแม่ต้า.
กรุงเทพฯ ฯ : ภาพพิมพ์, ๑๑๐ หน้า.

สหวิทยา วิเศษ และศิริวรรณ มโนวงศ์ (มปป.). รายงานการศึกษา ภูมิหายที่เกี่ยวข้องกับการ
จัดการกว๊านพะเยา. มปป ; โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา.

สหวิทยา วิเศษ และคณะ (๒๕๔๓). รายงานการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติในลุ่มน้ำลาว-ยวนโดยองค์กรชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการ
วิจัย.

สหวิทยา วิเศษ และคณะ (๒๕๔๕). ลุ่มน้ำอิง. พะเยา ; เจริญอักษร.

สรุปรายงาน สัมมนาถอดบทเรียนเครือข่ายของคหกรชาวนบ้าน ๘ เครือข่าย จังหวัดพะเยา. กองทุนเพื่อ
สังคม วันที่ ๒๘ – ๒๙ ตุลาคม ๒๕๔๕ ณ หอประชุมวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี
จังหวัดพะเยา. เอกสารอัดสำเนา, ๓๑ หน้า.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ เล่มที่ ๑. (๒๕๔๒). กรุงเทพฯ ฯ ; มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรม
ไทย, ธนาคารไทยพาณิชย์. จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖
รอบ.

สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคเหนือ : เล่ม ๑๒ (ลี – ส่งชน). (๒๕๔๒). มูลนิธิสารานุกรม
วัฒนธรรมไทย. กรุงเทพฯ ฯ ; ธนาคารไทยพาณิชย์. จัดพิมพ์เนื่องในพระราชพิธีมหามงคล
เฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ.

สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก.). (๒๕๓๘). ศิลปวัฒนธรรม ฉบับพิเศษ ประวัติศาสตร์ สังคมและ
วัฒนธรรมเมืองพะเยา. กรุงเทพฯ ฯ ; มติชน.

สุริชัย หวันแก้ว (บก.). (๒๕๔๕). การพัฒนาที่ยั่งยืนในกระแสโลกาภิวัตน์ กับทิศทางประเทศไทย
ไทย. กรุงเทพฯ ฯ ; โรงพิมพ์เดือนตุลา.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (พฤษภาคม ๒๕๔๖). ระบบการบริหารงานจังหวัด
แบบบูรณาการ.

สำนักงานจังหวัดพะเยา. ขออนุญาตใช้จักรยานน้ำในกว๊านพะเยา. วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๔๓.

สำนักงานจังหวัดพะเยา. แผนการลงทุนจังหวัดพะเยา, ๒๕๔๘.

สำนักงานจังหวัดพะเยา. สรุปผลการประชุมคณะอนุกรรมการพัฒนากว๊านพะเยา. วันที่ ๕
มกราคม ๒๕๔๔

สำนักงานเทศบาลเมืองพะเยา. (๒๕๔๘). ข้อเสนอโครงการอุทยานการเรียนรู้จังหวัดพะเยา.
เอกสารอัดสำเนา.

สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพะเยา ที่ พย ๐๐๒๓/๐๔๑๘. โครงการก่อสร้างน้ำพุกว๊านพะเยา. วันที่
๒๑ พฤษภาคม ๒๕๔๔.

- สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา. (๒๕๔๘). ผังเมืองรวมเมืองพะเยา ปรับปรุงครั้งที่ ๑, เอกสารอัดสำเนา.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๔๖). มติคณะรัฐมนตรี ๑ สิงหาคม ๒๕๔๓ เรื่อง ทะเบียนรายนามพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ และระดับชาติของประเทศไทย และมาตรการการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (๒๕๔๖). เอกสารประกอบประชุมสัมมนาระดมความคิดเห็นต่อร่างปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม (ฉบับที่...) พ.ศ. ....
- หนังสือประกอบงานสมัชชาป่าชุมชนภาคเหนือ. (วันที่ ๑๔ - ๑๕ มกราคม ๒๕๔๒). ๑ ทศวรรษป่าชุมชน ท่ามกลางความสับสนของสังคมไทย. ณ ป่าชุมชนบ้านทุ่งยาง อ.เมือง จ.ลำพูน.
- อรธจักร์ สัตยานุรักษ์. (๒๕๔๕). นิเวศประวัติศาสตร์: พรหมแดนความรู้. กรุงเทพฯ ; โครงการพิมพ์คบไฟ, ๒๗๒ หน้า.
- อมรา พงศาพิชญ์. (๒๕๔๒). ความหลากหลายทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (๒๕๔๔). มติชุมชน วิถีคิดท้องถิ่นว่าด้วย สิทธิ อำนาจและการจัดการทรัพยากร. กรุงเทพฯ ; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. (๒๕๔๘). ทฤษฎีและวิธีวิทยาของการวิจัยวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ ; อมรินทร์, ๒๖๓ หน้า.
- อัยภูวงค์ โปราณานนท์ และคณะ. (๒๕๓๕). รายงานฉบับสมบูรณ์ แผนอนุรักษ์และพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยา. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (มปป.) Taming Bureaucratic Juggernaut? : A Socio-cultural and political perspective, เอกสารอัดสำเนา.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (๒๕๔๖). “Structuration theory ทฤษฎีการก่อตัวของโครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม” ใน สิริพรรณ นกสวน และเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา (บก.). คำและความคิดในรัฐศาสตร์ร่วมสมัย. กรุงเทพฯ ; สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เอก ตั้งทรัพย์วัฒนา. (๒๕๔๗). “การศึกษาการเมืองการปกครองเปรียบเทียบแนวทางรัฐและสังคม” ใน หน่วยที่ ๘ ประมวลสาระชุดวิชาการการเมืองการปกครองเปรียบเทียบ. นนทบุรี สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- เอื้ออิสรา หงส์หิรัญ. (๒๕๔๔). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการกว๊านพะเยาและพื้นที่โดยรอบ. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม,

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

อำเภอเมืองพะเยา ที่ พย ๐๑๑๘/๓๔๑๖. โครงการก่อสร้างผนังป้องกันน้ำรอบกว๊านพะเยา. วันที่ ๑๓ สิงหาคม ๒๕๕๕

อำเภอเมืองพะเยา. (๒๕๕๗). แผนยุทธศาสตร์พัฒนาชุมชนอำเภอเมืองจังหวัดพะเยา, เอกสารอัดสำเนา.

อำเภอเมืองพะเยา ที่ พย ๐๑๑๘/๔๑๐๓. ขออนุญาตใช้จักรยานน้ำในกว๊านพะเยา. วันที่ ๖ ตุลาคม ๒๕๕๓.

ฤดูกาลแห่งป่าบ้านดำใน. (มปป.). มปป.

หนังสือ/งานวิจัย/เอกสารภาษาต่างประเทศ

Bauman, Z. (๑๙๘๙). Modernity and the Holocaust, Cambridge ; Polity.

Foucault, Michel. (1970). "The Order of Discourse", p. 48-78. in Robert Young, ed., Untying the Text : A Post-Structuralist Reader. Boston : Routledge and Kegan Paul, 1981.

Foucault, Michel. (1972). "Political and The Study of Discourse", p. 53-72. in Burchell et al., eds., 1991.

Giddens, Anthony. (1990). The Consequences of Modernity, Cambridge ; Polity.

Kuwintpant, Preecha. (2001). The Study of SMEs in Thailand : A General Overview. paper number 137 Economic Research Center Economic School Nagoya University.

หนังสือพิมพ์/นิตยสาร

"๕ อบต.รอบกว๊านพะเยาเตรียมส่งคนไปจีน"ใน มติชนรายวัน (๑๐ ธันวาคม ๒๕๕๕), หน้า ๒๒.

"กรมประมงเปิดไฟเขียวพัฒนากว๊าน-บึงบอระเพ็ด" ใน ผู้จัดการรายวัน, (๒ เมษายน ๒๕๕๘), หน้า ๒ และ ๖.

"กรมโยธาธิการทุ่ม ๑,๐๐๐ ล้านบาทสร้างเขื่อนรอบกว๊านพะเยา" ใน แนวหน้า (๗ มกราคม ๒๕๕๘), หน้า ๒ และ ๓๐.

กลุ่มลูกน้ำกว๊านพะเยา. "แถลงการณ์...คัดค้านการถมดินในกว๊านพะเยา" ใน ผู้จัดการรายวัน ภาคเหนือ (๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๖), หน้า ๑ และ ๒.

"กว๊านพะเยา : กับทิศทางการพัฒนา" ใน ผู้จัดการรายวัน (๑๖ มีนาคม ๒๕๓๗), หน้า ๖ และ ๓๗.

"กว๊านพะเยาโดนกว๊านเรียบ หวั่นที่สาธารณชนถูกรุกแน่" ใน ประชาชาติธุรกิจ (๑๗-๑๘ ม.ค.

๒๕๓๔), หน้า ๓๗.

“กวีานพะเยา-หนองเล็งทราย สูญสลายตามนโยบายการพัฒนา” ใน *สยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์* (๑๕-๒๑ มีนาคม ๒๕๔๕), หน้า ๒๕-๒๖.

“ขอเงิน ‘ทักษิณ’ ๕๐๐ ล้าน! เดิมพันโครงการพัฒนากวีานพะเยาและลุ่มน้ำอิงอย่างเป็นระบบ” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ พฤษภาคม ๒๕๔๗), หน้า ๒-๓.

“ขอประชามติตั้งนิคมฯริมกวีาน เทศบาลพะเยาขอมขายที่แล้ว” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ*, (๒๕ เมษายน ๒๕๓๖), หน้า ๒.

“ขอสนับสนุนและเห็นด้วยกับการสร้างทางรถไฟสายเด่นชัย-พะเยา (สัมภาษณ์จรัส สุทธิกุลบุตร)” ใน *พะเยาเพรส* (มิถุนายน ๒๕๔๘), หน้า ๖.

“คนพะเยา ‘ฮือ’ ขึ้นกรานด้านเทศบาลอมกวีาน” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๑๕ สิงหาคม ๒๕๓๖), หน้า ๑ และ ๒.

“โครงการพัฒนากวีานพะเยา” ใน *เชียงใหม่นิวส์* (๑๓ กรกฎาคม ๒๕๓๘), หน้า ๒ และ ๕.

“ใครดับฝันโลดส์?” ใน *พะเยารัฐ* (๑๕-๓๐ กันยายน ๒๕๔๖), หน้า ๑๕.

“จากวัชพืชกวีานพะเยาสู่ตลาดโลก (๑)” ใน *พะเยารัฐ* (๒๐ กุมภาพันธ์ - ๕ มีนาคม ๒๕๔๖), หน้า ๔.

“จากวัชพืชกวีานพะเยาสู่ตลาดโลก (จบ)” ใน *พะเยารัฐ* (๕ - ๒๐ มีนาคม ๒๕๔๖), หน้า ๔.

“จีระจับเชือกกวีานพะเยาทำลายลุ่มน้ำ” ใน *มติชนรายวัน* (๕ กรกฎาคม ๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

“จังหวัดพะเยา กวีานพะเยาแหล่งชีวิต ศักดิ์สิทธิ์พระเจ้าตนหลวง บวงสรวงพ่อขุนงำเมือง งามลือเลื่องคอบุษราคัม” ใน *ผู้จัดการรายวัน* (...), หน้า ๒๕ และ ๓๗.

ชัยวัฒน์ จันธิมา. “กวีานพะเยา มิเคยสมปรารถนา แสนงามแต่ไร้ค่า...เห็นแก่ตัว” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๒๓ กรกฎาคม ๒๕๓๖), หน้า ๖.

ชัยวัฒน์ จันธิมา. “เมืองได้บาดาล-กวีานพะเยา ประวัติศาสตร์ที่ถูกเจ็ดสก็ดุกกลืน” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๒๕๔๑).

“เชือดผู้บุกรุกกวีานพะเยา หลังที่ดินถูกงาบไป ๘๕๕ ไร่” ใน *กรุงเทพธุรกิจ*, (๑๕ ตุลาคม ๒๕๓๘), หน้า ๑ และ ๒.

คาบพญาลอ, นามแฝง. “Amazing ผู้ว่าฯ-อธิบดีประมงแข่งเจ็ดสก็กลางกวีานพะเยา!!! เดือนระวังเหมือนวงดนตรีสดริงกลางป่าที่ห้วยขาแข้ง” ใน *แนวหน้า* (๑๔ มิถุนายน ๒๕๔๑).

“ครองเรื่องพนักกวีานพะเยา สักซัฟอกบ้านต่อมระอุ!” ใน *พะเยารัฐ* (๑๕-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๖), หน้า ๖.

“ได้เวลา...บวร ซื่อโอ (โอภาส)” และ “ซื่อโอ.บวร รัตนประสิทธิ์ ‘ผมจะถามชาวบ้านก่อน’” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖), หน้า ๑-๓.

- “ถมกว๊านพะเยาทำถนน ลมหายใจสุดท้ายคนพะเยา” ใน *ไทยไฟแนนเชียล* (๖-๗ สิงหาคม ๒๕๓๗), หน้า ๕.
- “เทศบาลพะเยาขงขาว หุดถมกว๊านพร้อมขุดออก” ใน *ผู้จัดการรายวัน* (๒๓ สิงหาคม ๒๕๓๖), หน้า ๑ และ ๒.
- นกระจอกป่า, นามแฝง. “กว๊านพะเยา การพัฒนาลุ่มสายแห่งวัฒนธรรมล้านนาตะวันออก” ใน *มติชนรายวัน* (๓๐ กันยายน ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.
- “แนะสร้างอุทยานไม้ดอกเขื่อนกั้นดินรักษา ‘กว๊าน’” ใน *กรุงเทพธุรกิจ* (๘ สิงหาคม ๒๕๓๗), หน้า ๒ และ ๘.
- “บทส่งท้ายจากหนุ่มนักคิด การพัฒนาเมืองพะเยาบนเส้นทางของความยั่งยืนในสายตานักผังเมือง” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๗), หน้า ๑๐-๑๑.
- “ปิดกว๊านฯ ด้วยฝ่ามือมารสะเทือนการท่องเที่ยวเมืองภูมามยาว” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๑๗ สิงหาคม ๒๕๓๖), หน้า ๕.
- “ประท้วงเอ็นจีโขวางขุดลอกกว๊าน” ใน *ไทยนิวส์* (๑๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕), หน้า ๑ และ ๑๕.
- “ปัญหากว๊านพะเยาสรุปได้งบประมาณสนับสนุนพื้นล้าน” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๒๓ ธันวาคม ๒๕๓๗), หน้า ๑ และ ๓๘.
- “ผิวดุเดือดประสงค์...จังหวัดพะเยา..” ใน *เมืองพะเยา* (๑๖-๓๐ พฤศจิกายน ๒๕๔๘), หน้า ๖.
- “ผู้ว่าฯจีอีโอ ‘๑ ตุลา’เขามาแน่?” ใน *พะเยารัฐ* (๑๕-๓๐ กันยายน ๒๕๔๖), หน้า ๕.
- “ผู้ว่าฯ พะเยาเขียนสั่งถอนเอกสารสิทธิบุกรุกที่สาธารณะประโยชน์ – กว๊านพะเยา” ใน *มติชนรายวัน* (๓ พฤศจิกายน ๒๕๓๘), หน้า ๒ และ ๒๕.
- “ผู้ว่าฯพะเยาไม่สนพลังต้านพลังกว๊าน” ใน *มติชนรายวัน* (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕), หน้า ๑๒.
- “ผู้ว่าฯพะเยายังเสี่ยงชาวบ้านก่อนเท ๑,๐๐๐ ล.พัฒนากว๊าน” ใน *มติชนรายวัน* (๑๑ กรกฎาคม ๒๕๓๘), หน้า ๒ และ ๒๔.
- “พลังกว๊านพ่นพิษ! ขับนายกฯบ้านค่อม” ใน *พะเยารัฐ* (๑๕-๓๑ ตุลาคม ๒๕๔๖), หน้า ๑ และ ๖.
- พะยอม เผ่ากันทะ. “กว๊านพะเยาลมหายใจวรินยิ่งพัฒนายิ่งมีปัญหา” ใน *มติชนรายวัน* (๓๐ พฤษภาคม ๒๕๓๖), หน้า ๑๒.
- “พะเยาหุ่ม ๑๘๗ ล้านบูรณะกว๊าน” ใน *ข่าวสยาม* (๗ สิงหาคม ๒๕๓๔), หน้า ๒.
- “พะเยาผลักดันประกาศจังหวัด พร้อมเสนอจัดผังเมืองใหม่” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๑๒ สิงหาคม ๒๕๓๗), หน้า ๒ และ ๒๓.
- “พะเยาถูกชื้อยกจังหวัด ทิวเทศบาลบุกรุกกว๊าน” ใน *ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ* (๑๑ สิงหาคม ๒๕๓๖), หน้า ๑ และ ๒.
- “พะเยาเพชรเม็ดงามภาคเหนืออรวันเจียรไนโย” ใน *พะเยาพรส* (๑๖ ตุลาคม – ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘), หน้า ๒.

- “ภาพมุมสูงวัดคอนาลโยและคอยบุขร่าคัมกับโครงการก่อสร้างบันไดเลื่อน ๑๑๐ ลีาน” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ สิงหาคม ๒๕๔๖), หน้า ๘-๙.
- “มินิมารารอนพนักดินกวานพะเยา” ใน *เมืองพะเยา* (๑-๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖), หน้า ๓.
- “มุมมอง‘นิคม บุญเสริม’เอ็นจีโอ.พูดเรื่องซีอีโอ” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖), หน้า ๑๔-๑๕)
- มนตรี พงษ์นิล. “กระทรวงหลงทางกลางกวานพะเยา” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ ธันวาคม ๒๕๔๖), หน้า ๖.
- มนตรี พงษ์นิล. “เรือผีหลอก” ใน *พะเยารัฐ* (๒๕ เมษายน – ๑๐ พฤษภาคม ๒๕๔๖), หน้า ๕.
- “ปู้น! ปู้น! ปู้น...รถไฟเค่นชัย-พะเยา-เชียงรามาแล้ว!” ใน *พะเยารัฐ* (๕-๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖), หน้า ๑๐-๑๑.
- ลุงปิ่น บ้านทุ่ง, นามแฝง. “ทะเลสาบหางโจว ต้นแบบของกวานพะเยา?” ใน *พะเยารัฐ* (๕-๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๖), หน้า ๗.
- “ขึ้นแล้วล้มโครงการขุดลอกกวานพะเยา” ใน *มติชนรายวัน* (๓๑ สิงหาคม ๒๕๔๕), หน้า ๑๗.
- วิมล ปิงเมืองเหล็ก. “บ้านจัวขายขาง บ้านสาขาสาด บ้านน้ำทู้น้ำถาก จะค่านเห็ดลม” ใน *เมืองพะเยา* ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๗๑ (วันที่ ๑-๑๕ มกราคม ๒๕๔๕), หน้า ๑๑.
- วิมล ปิงเมืองเหล็ก. “พระธาตุในกวานพะเยา” ใน *พะเยารัฐ* ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑๑ (๒๕๔๕), หน้า ๕.
- สาขอรุณ ปิณะดวง. “ผนีกพลังพิทักษ์กวานพะเยา หวันหมกเม็ดสร้างพนักกันน้ำท่วม” ใน *คมชัดลึก*. (... ๒๕๔๕).
- “สวล.เดือนสติ อดต.ต้นสร้างพนักกวานพะเยา” ใน *มติชนรายวัน* (๒๑ มีนาคม ๒๕๔๕).
- “เส้นทางปลาส้มบ้านสันเวียงใหม่” ใน *พะเยารัฐ* (๑๐ – ๒๕ เมษายน ๒๕๔๖), หน้า ๔.
- สันต์ สรคุปต์, นามแฝง. “ต้นทุนทองเที่ยวในกลุ่มน้ำอิ่ง” ใน *พะเยารัฐ* (๑๕-๓๐ เมษายน ๒๕๔๖), หน้า ๖.
- สันต์ สรคุปต์, นามแฝง. “ผู้ว่า CEO อย่าหวังอะไรมาก” ใน *พะเยารัฐ* (๑-๑๕ ตุลาคม ๒๕๔๖), หน้า ๙.
- สันต์ สรคุปต์, นามแฝง. “หากินกับกวาน (จบ)” ใน *พะเยารัฐ* (๑๕ – ๓๐ กันยายน ๒๕๔๖), หน้า ๙.
- “(สัมภาษณ์นายศิริชัย ล้อมรุโธทัย)” ใน *พะเยาพรส* (มิถุนายน ๒๕๔๘), หน้า ๙.
- “เหมือนถูกตบหน้า” ใน *พะเยาพรส*(๑๖ ตุลาคม – ๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๘), หน้า ๓.
- “หอฯ ฉุนจะประมง ‘ขวาง’ ล้อมผุดคอนโดกวานพะเยา” ใน *ผู้จัดการรายวัน* (๑๐ มีนาคม ๒๕๓๗), หน้า ๘ และ ๓๗.
- หัวหมู ตะเวนเมือง, นามแฝง. “ครั้งแรก” ใน *เมืองพะเยา* (๑-๑๕ พฤศจิกายน ๒๕๔๖), หน้า ๓.

“อดีต ส.ส. – ชาวบ้านรุทที่หลวงริมกว๊านพะเยา” ใน ประชาชาติธุรกิจ (๕-๗ ธันวาคม ๒๕๓๓),
หน้า ๒.

“อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมกว๊านพะเยาห้ามลงทุนฝั่งตะวันตกพหลโยธิน” ใน ผู้จัดการรายวันภาคเหนือ
(๑๓ สิงหาคม ๒๕๓๕), หน้า ๒.

“เอกชนขอที่ดินริมกว๊านพะเยา ผุดศูนย์หัตถฯ” ใน กรุงเทพธุรกิจภาคเหนือ (๔ กันยายน ๒๕๓๕),
หน้า ๒ และ ๑๑.

“เอ็นจีโอพะเยาจับ ๘ ประเด็น หมกเมื่อดโครงการถนนริมกว๊าน” ใน มติชนรายวัน (๓๑ มกราคม
๒๕๔๕), หน้า ๑๕.

“เอ็นจีโอแจง เปล่าชัดขวาง” ใน ไทยนิวส์ (๑๔ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕), หน้า ๑ และ ๑๕.

“เอ็นจีโอล่าซื้อหยุดสร้างถนนรอบกว๊านพะเยา” ใน มติชนรายวัน (๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๔๕),
หน้า ๑๒.

สื่อเทคโนโลยีสารสนเทศ

เว็บไซต์ผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดพะเยา สืบค้นเมื่อ ๒๓ พฤษภาคม ๒๕๔๕

http://www.deqp.go.th/news_pr/article/april46/article13.htm

<http://www.dwr.go.th/content/news/detail.php?intContentType=1&intContentID=390>

http://iwis.pcd.go.th/IWIS/report/rep_region.php?region_id=1

http://iwis.pcd.go.th/IWIS/report/report1.php?river_id=30

<http://pcdv1.pcd.go.th/Information/sumstatethai43.htm>

<http://www.prdnorth.in.th/CMR/cmviewnews.php?ID=050613190727>

<http://www. environnet.in.th /evdb/info/water/water11.html>

<http://www.fisheries.go.th/fpo-phayao/submenu204.htm>

<http://rdd.mcot.net/np/45/11/27/23.htm>

<http://rdd.mcot.net/np/45/12/10/52.htm>

<http://rdd.mcot.net/np/45/08/30/69.htm>

<http://www.seub.ksc.net/econews/feb-43/kt-090243-2.htm>

<http://cvt.vijai.org/article/phayao.htm>

http://cvt.vijai.org/News/new_payao1.doc

<http://www.seub.ksc.net/econews/feb-43/kt-090243-2.htm>

<http://rdd.mcot.net/np/45/08/30/69.htm>

<http://rdd.mcot.net/np/45/11/27/23.htm>

<http://rdd.mcot.net/np/45/12/10/52.htm>

<http://www.1374.org/news/index.php?nid=784&date=20040720&nownews=2004-07-20>

<http://www.phayao.go.th>

http://www.geocities.com./phayao_dpt

สัมภาษณ์และสนทนากลุ่มโดยไม่มีโครงสร้าง

สมบัติ ธรรมสอน, วิศวกรโยธา ๗ สำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์วันที่

๑ สิงหาคม ๒๕๔๘

พันธุ์ศักดิ์ ชื่นใจ, วิศวกรวิชาชีพ วิศวกรโยธา หัวหน้ากลุ่มงานวิชาการ สำนักงานโยธาธิการและผัง

เมืองจังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๔๘

ปฏิพัทธ์ อภิธนากุล, ผอ.ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๒ สิงหาคม

๒๕๔๘

เมธา คชาภิชาดิ, นักวิชาการประมง ๕ ศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๒

สิงหาคม ๒๕๔๘

พระครูปริยัติ กิตติคุณ, ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายบริหาร มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘

รท.ดร.ปรีชา หอมประภัทร, ผู้ช่วยอธิการบดี ฝ่ายกิจการทั่วไป มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราช

วิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘

พระครูศรีวรพินิจ, ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์พะเยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘

พระมหาสาขัน อรินนทโม, ผู้อำนวยการสำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย

วิทยาเขตพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๖ สิงหาคม ๒๕๔๘

จันทร์ดีป ฟูเฟื่อง, รองประธานกรรมการชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๑๐

สิงหาคม ๒๕๔๘

สะอาด มหามิตร, กรรมการและเลขานุการชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๑๐

สิงหาคม ๒๕๔๘

สุชาดา วงศ์ปัญญา, กรรมการชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา และสมาชิก อบต.บ้านด้อม

อำเภอเมือง จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๘

ประสิทธิ์ จินะใจหาญ, กรรมการและเหรัญญิกชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา, สัมภาษณ์วันที่

๑๐ สิงหาคม ๒๕๔๘

คงศักดิ์ ธรานิศร, นายกสภาคมธุรกิจการท่องเที่ยว จ.พะเยา และเจ้าของโรงแรมพะเยานอร์ท

เทิร์นเลค จังหวัดพะเยา, สัมภาษณ์วันที่ ๑๖ สิงหาคม ๒๕๔๘

นิคม บุญเสริม, เหน้ญญิกและกรรมการมูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา, สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ สิงหาคม

๒๕๔๘

สัททยา วิเศษ, รองเลขาธิการมูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา, สัมภาษณ์วันที่ ๑๗ สิงหาคม

๒๕๔๘

ทศพร พิธิษฐ์กุล, โยธาธิการและผังเมือง จ.พะเยา

จุฑารัตน์ วีระวานิช, สนง.พัฒนาชุมชน จ.พะเยา

สุภาพ บุญสว่าง, สนง.พัฒนาชุมชน จ.พะเยา

สมบูรณ์ บำรุงเวช, สมาคมธุรกิจการท่องเที่ยว จ.พะเยา

ไพฑูริศ มั่นสะเด, ผู้ประสานงานการท่องเที่ยวชมรมประมงพื้นบ้าน จ.พะเยา

อดิเรก วงศ์ภูริทัต, ผู้ประสานงานชมรมประมงพื้นบ้าน จ.พะเยา

ณรงค์ ไหวหารเสาวภาคย์, มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตพะเยา

ป้อมเพชร กาฬิง, เกษตรกรรมทางเลือกบ้านค่อม

ไพบุลย์ ใจซื่อ, เกษตรกรรมทางเลือกบ้านค่อม

โสภา สุขแสนโชติ, สำนักงานประมงจังหวัดพะเยา

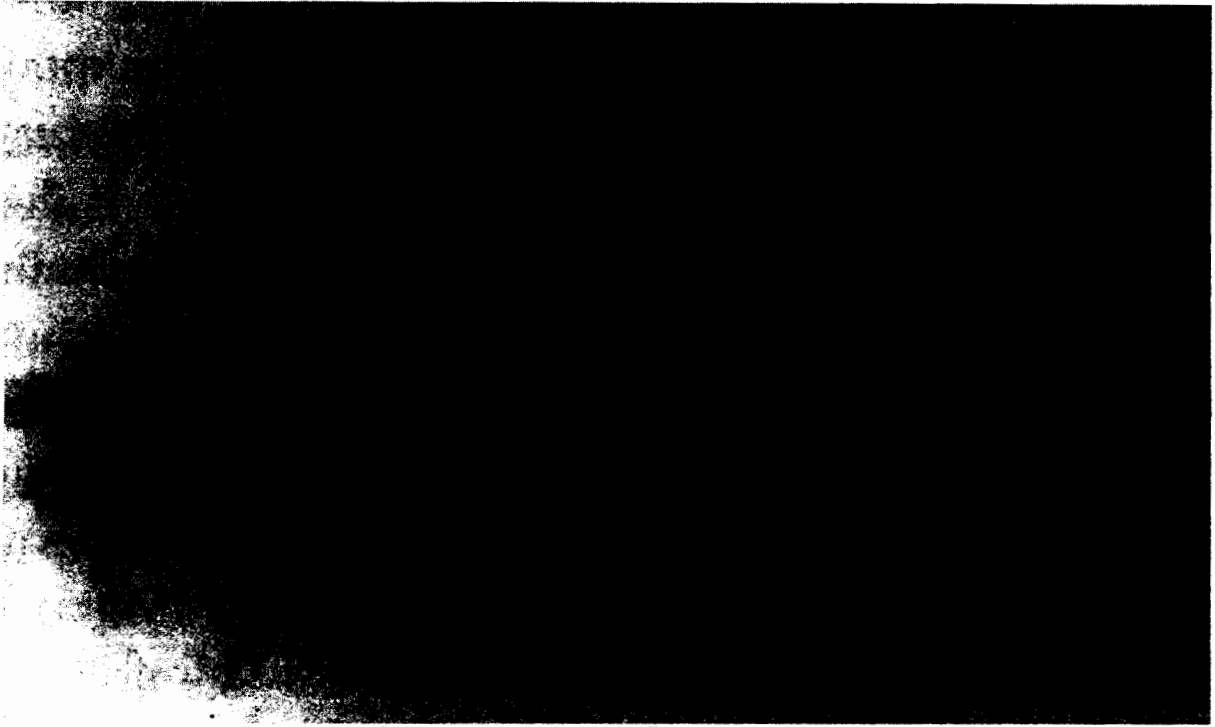
จรัส สุทธิกุลบุตร, ประธานหอการค้าจังหวัดพะเยา

นที เมืองมา, ผอ.สนง.วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

มนต์รัก ธีรานุสรณ์, นักวิชาการวัฒนธรรม ๖ว สนง.วัฒนธรรมจังหวัดพะเยา

ว่าที่ พ.ต.สุพรรณ แสนพันธ์, สถาปนิก ๕ เทศบาลเมืองพะเยา

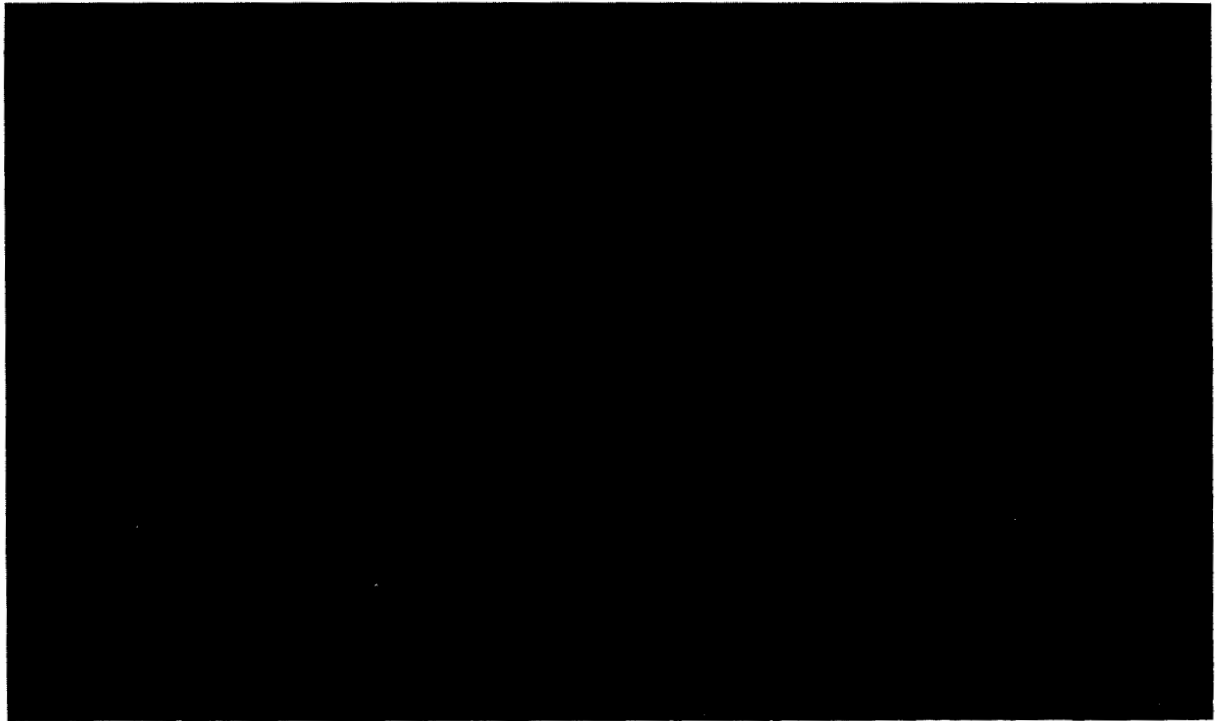
ภาคผนวก ก
รูปภาพ

ชาวบ้านใช้เครื่องมือจับปลาในหนองเอียงก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒

ที่มา : ธรรมวิมลโมลี, พระ(เรียบเรียง). (๒๕๔๖). เมืองพะเยา จากตำนานและประวัติศาสตร์.

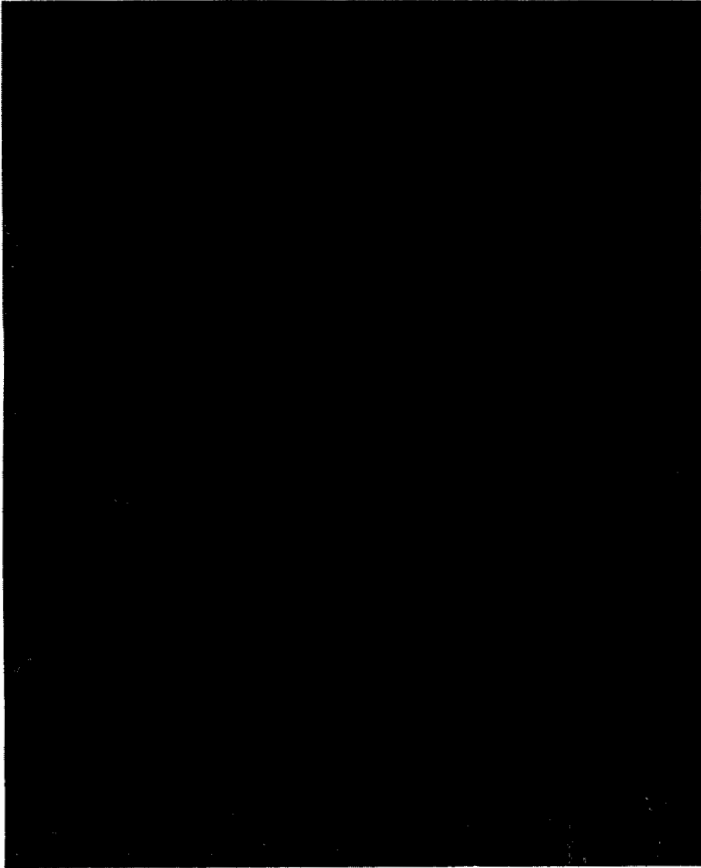
เกรียงศักดิ์ ชัยครุณ (บก.). พะเยา ; นครนิวส์การพิมพ์, หน้า ๓๔..

ชาวบ้านใช้ควายเทียมเกวียนมาตักน้ำที่บ่อกลางกว๊านพะเยา ก่อน พ.ศ. ๒๔๘๒

ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก.).(๒๕๓๘). ประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมเมืองพะเยา. กรุงเทพฯ ;

มติชน, หน้า ๕๓๐.

เด็กกำลังตักน้ำจากบ่อกลางวัดบ้าน
พะเยาเพื่อนำไปใช้ในยามฤดูแล้ง
ที่มา : สุจิตต์ วงษ์เทศ (บก.).
(๒๕๓๘). ประวัติศาสตร์ สังคมและ
วัฒนธรรมเมืองพะเยา. กรุงเทพฯ ;
มติชน, หน้า ๕๓๐.

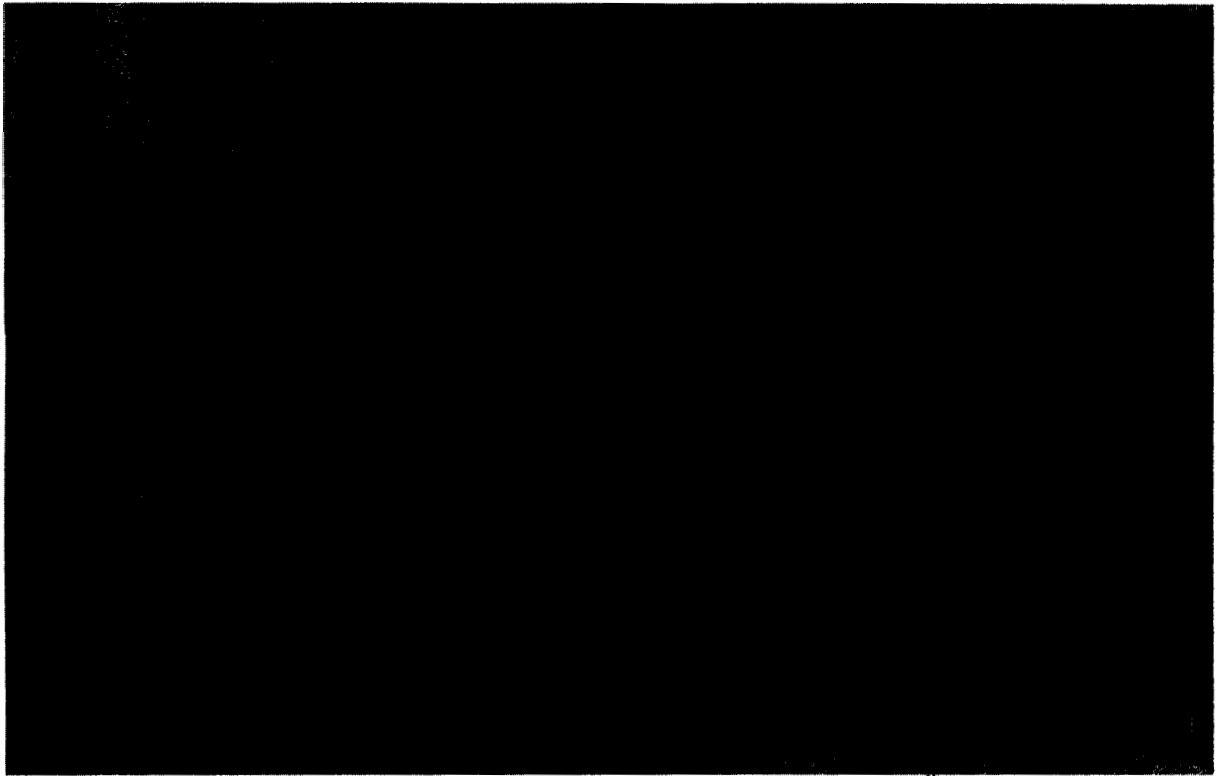
ชาววัด โบราณที่จมนอยู่ในกว๊านพะเยา พ.ศ. ๒๕๓๗ ซึ่งเป็นภาวะภัยแล้ง ทำให้น้ำคั้นเงินมาก จน
มองเห็นชาว โบราณวัตถุที่อยู่ในกว๊านพะเยาได้
ที่มา : ธรรมวิมล โมลี, พระ(เรียบเรียง). (๒๕๔๖). เมืองพะเยา จากตำนานและประวัติศาสตร์.
เกรียงศักดิ์ ชัยครุณ (บก.). พะเยา ; นครนิวส์การพิมพ์, หน้า ๔๖..

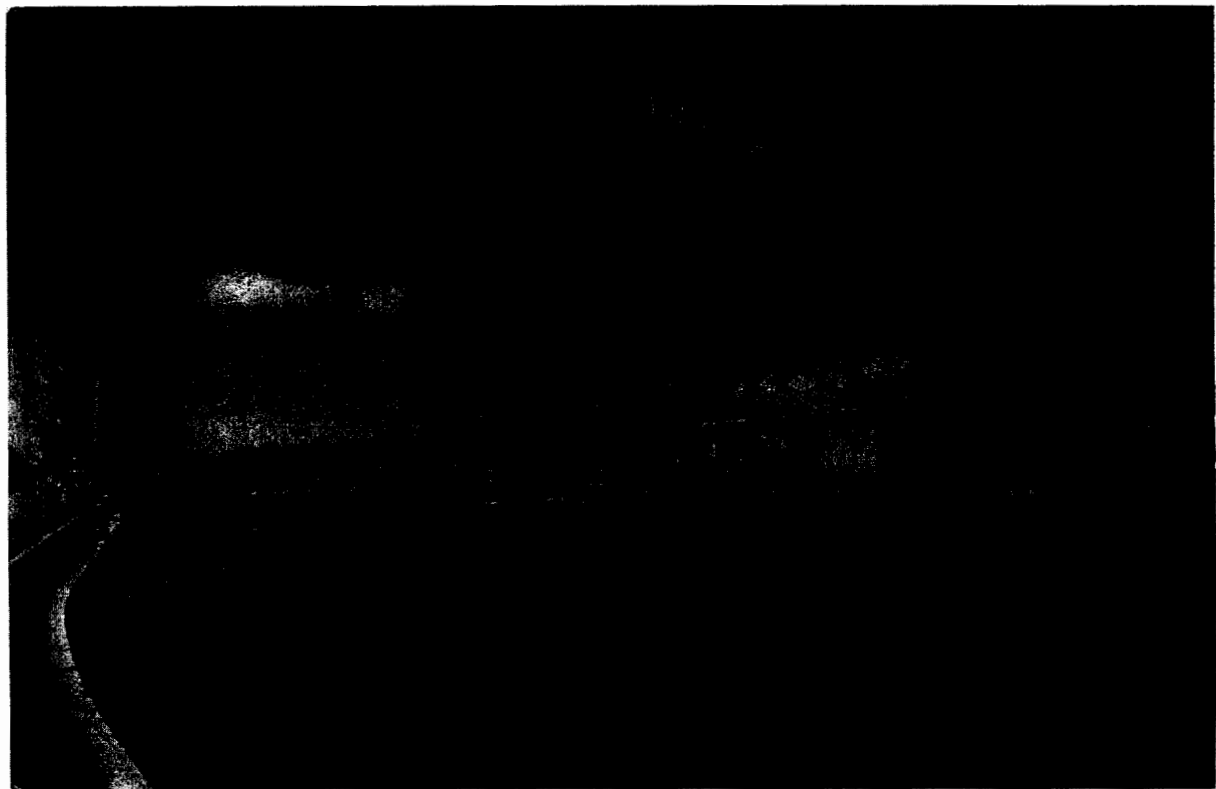
สะพานข้ามแม่น้ำอิงในอดีต บริเวณ
สถานีประมงพะเยา
ที่มา : ธรรมวิมล โมลี, พระ(เรียบ
เรียง). (๒๕๔๖). เมืองพะเยา จาก
ตำนานและประวัติศาสตร์. เกรียง
ศักดิ์ ชัยอรุณ (บก.). พะเยา ; นคร
นิวส์การพิมพ์, หน้า ๕๔.

แนวทิวสนรอบกว๊านพะเยาในอดีตเมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๑ หลังสร้างประตูระบายน้ำกว๊านพะเยา
ที่มา : ธรรมวิมล โมลี, พระ(เรียบเรียง). (๒๕๔๖). เมืองพะเยา จากตำนานและประวัติศาสตร์.
เกรียงศักดิ์ ชัยอรุณ (บก.). พะเยา ; นครนิวส์การพิมพ์, หน้า ๑๐๘.

ชุมชนเมืองริมกว๊านพะเยา (ฝั่งตะวันออก) หลังสร้างประตูระบายน้ำ
ที่มา : ชัยวัฒน์ จันธิมา. (๒๕๔๕). กว๊านพะเยา บทเรียนและความทรงจำ. พะเยา ; เจริญอักษร,
หน้า ๒๓.

“ศาลากว๊านพะเยา” (บาร์ขาว) สร้างเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๑ รื้อเมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๕
เอื้อเพื่อภาพโดย ร้านก๋วยเตี๋ยวโกพงษ์ เชียงกรีนวิง สาขาริมกว๊านพะเยา

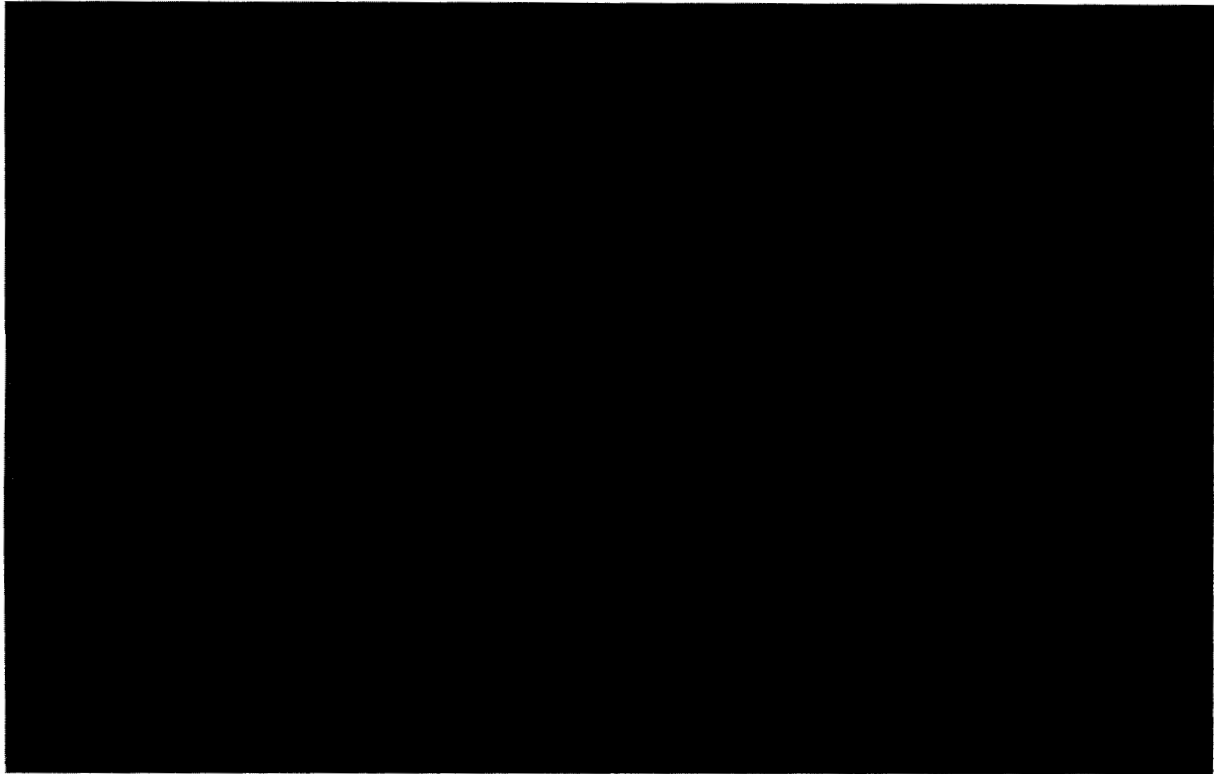
ถ้ำวันพะเขา

ที่มา : www.Google Earth.com

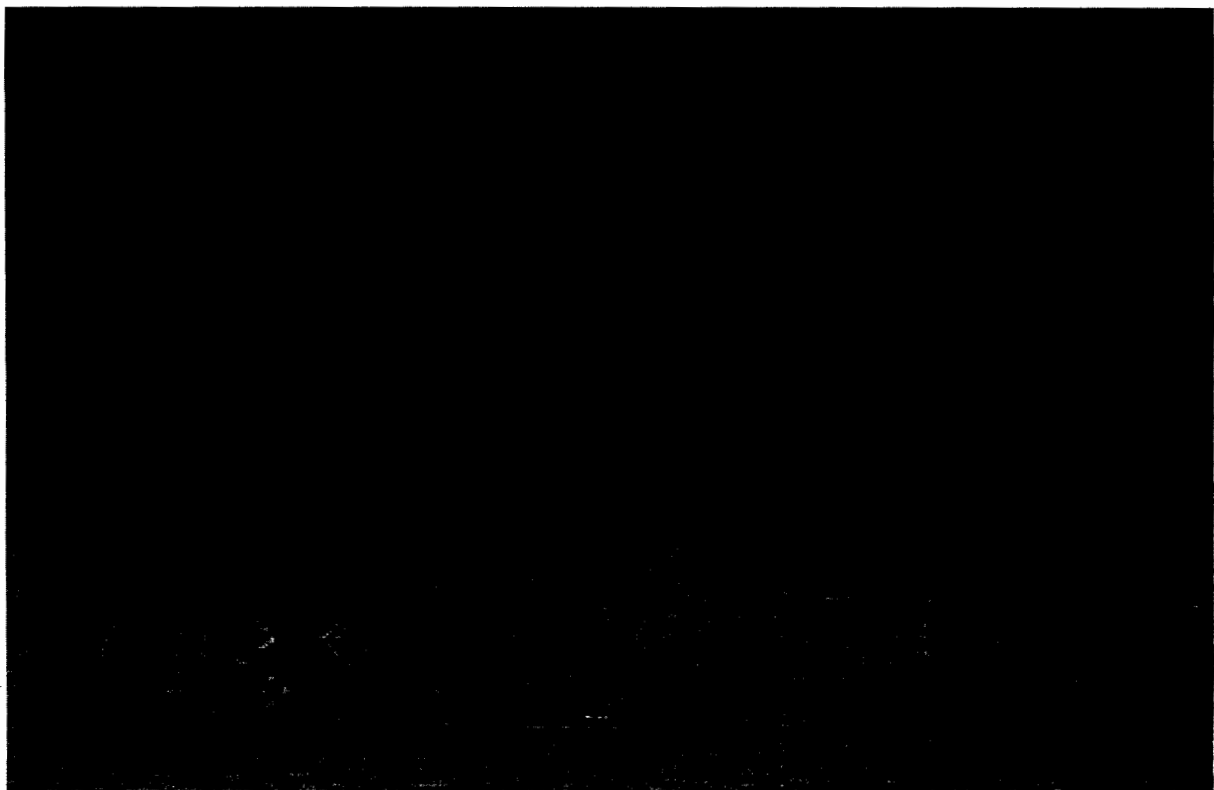

ชุมชนฝั่งตะวันออกกริมถ้ำวันพะเขา (ชุมชนเมือง)

ที่มา : www.Google Earth.com

การแข่งขันเจ็ทสกีชิงแชมป์แห่งประเทศไทยที่กว๊านพะเยา สนาม ๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑
ที่มา : ชัยวัฒน์ จันทิมา. (๒๕๕๕). กว๊านพะเยา บทเรียนและความทรงจำ. พะเยา ; เจริญอักษร,
หน้า ๘๖.

ชาวประมงกว๊านพะเยา

ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

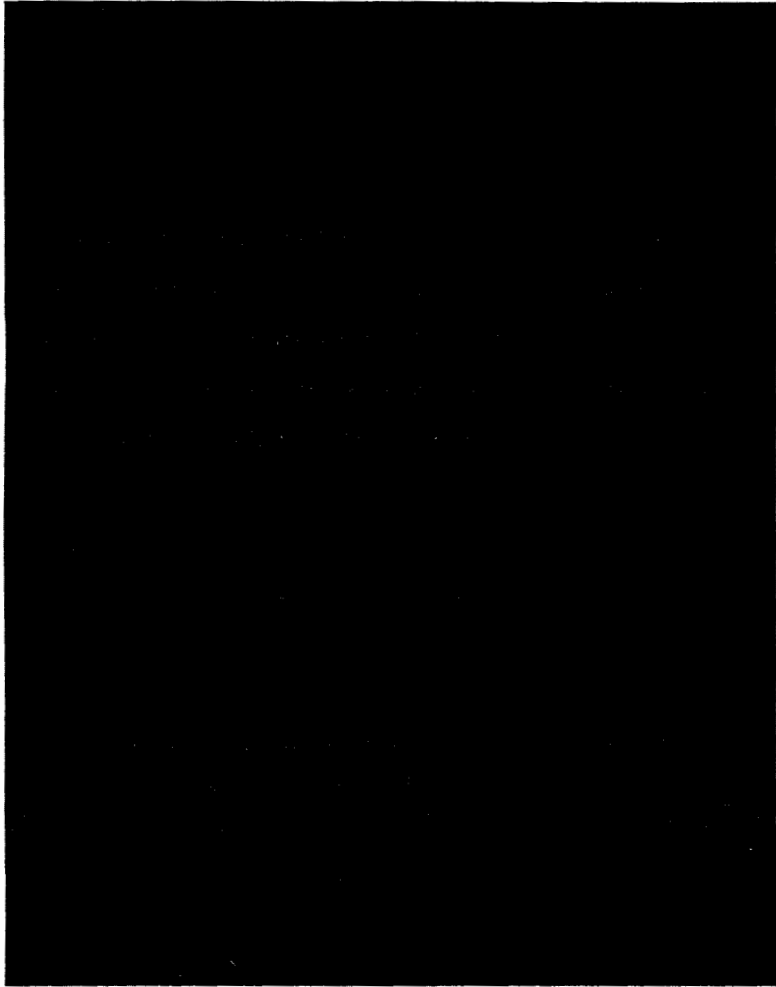
ผนังดินป้องกันน้ำท่วมบริเวณห้วยเขาเว้าริมฝั่งตะวันตกของห้วยเขา (ชุมชนชนบท)

ที่มา : www.Google Earth.com

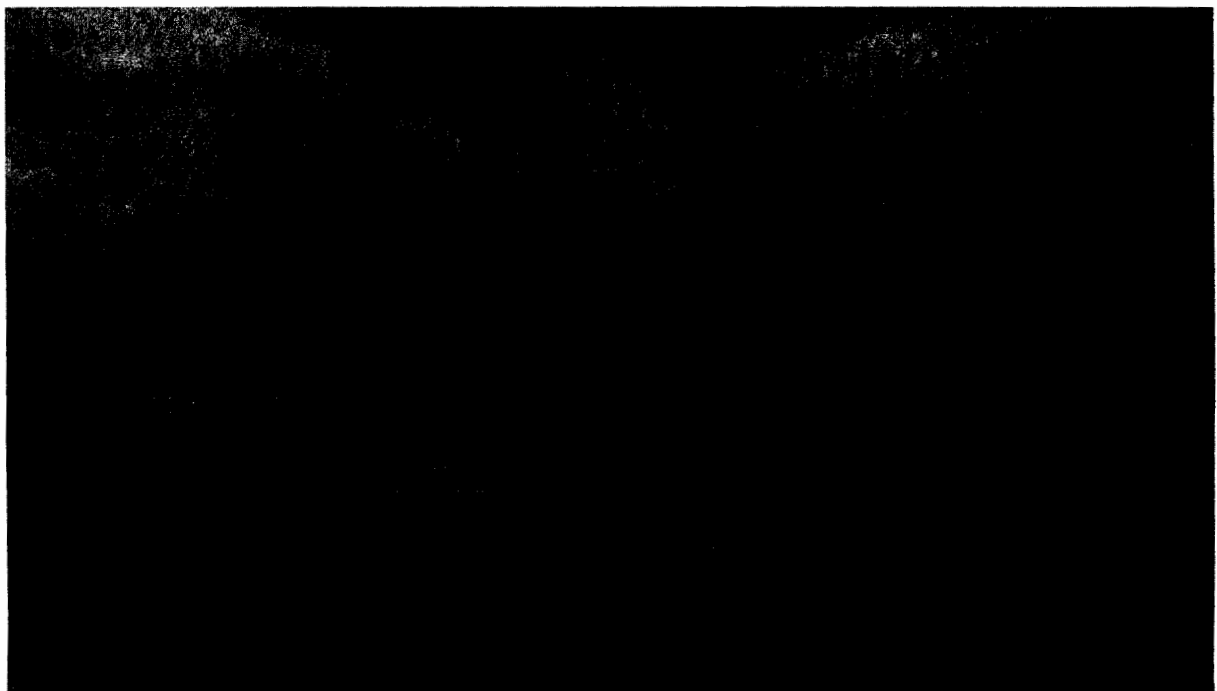

อีกมุมหนึ่งของผนังดินป้องกันน้ำท่วมบริเวณห้วยเขาเว้าริมฝั่งตะวันตกของห้วยเขา (ชุมชนชนบท)

ที่มา : www.Google Earth.com

ปลาต่างถิ่น (ปลาชะโด) ที่เข้ามาแพร่พันธุ์ที่กว๊านพะเยา และทำลายพันธุ์สัตว์พื้นบ้านให้ลดน้อย
ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

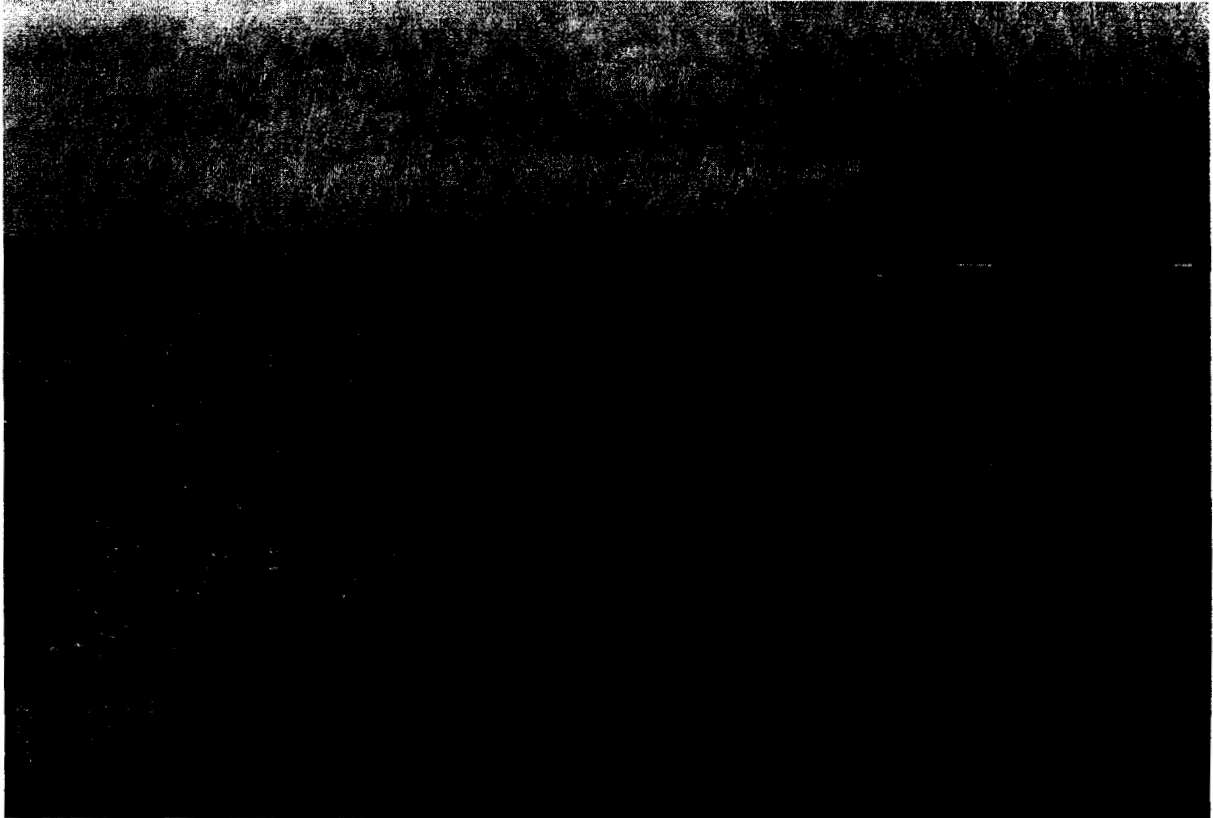

ทำเทียบเรือกว๊านพะเยา บริเวณศูนย์วิจัยและพัฒนาประมงน้ำจืดพะเยา (หลังใหม่)
ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

หนึ่งในเขตอนุรักษ์พันธุปลา (วังมัจฉา) ของชาวบ้าน (ชุมชนประตูประสาท)

ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

เขตอนุรักษ์พันธุปลา (วังมัจฉา) ของชาวบ้าน (ชุมชนประตูประสาท)

ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

ชาวประมงริมกว๊านพะเยาปรับตัว
เพื่อการดำรงอยู่ โดยบริการแจวเรือ
รับนักท่องเที่ยวชมกว๊านพะเยา
ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

บรรยากาศกว๊านพะเยายามเย็น

ภาพโดย มนตรา พงษ์นิล

ภาคผนวก ข

องค์กรที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในวันพะเยา

คณะกรรมการบริหารกว๊านพะเยา แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัด ตาม คำสั่งที่ ๕๑๕/๒๕๓๔ ลง วันที่ ๒๐ มีนาคม ๒๕๓๔ มีกรรมการทั้งหมด ๒๑ คน มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธาน และ แต่งตั้งกรรมการเพิ่มเติมอีก ๔ ท่าน เมื่อวันที่ ๒ กรกฎาคม ๒๕๓๔ โดยให้ทำหน้าที่ ดังต่อไปนี้

๑. กำหนดแนวทางการพัฒนากว๊านพะเยา เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางการเกษตร การ สหกรณ์ การประมง และการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง
๒. พิจารณาสับสนุนเงินงบประมาณในการพัฒนากว๊านพะเยา
๓. อำนวยการและควบคุมการดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางที่กำหนดไว้
๔. ให้คำปรึกษา และควบคุมการใช้น้ำในกว๊านให้เกิดประโยชน์สูงสุด

คณะทำงานพัฒนากว๊านพะเยา แต่งตั้งโดยผู้ว่าราชการจังหวัดพะเยา โดยคำสั่งเกี่ยวกับการแต่งตั้ง กรรมการบริหารกว๊านพะเยา มีนายอำเภอเป็นประธานกรรมการ และคณะกรรมการประกอบด้วย กำนัน ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ที่เกี่ยวข้อง นักการเมืองในท้องถิ่น และเจ้าหน้าที่จากอำเภอเมือง และ ตัวแทนจากสถานีประมงจังหวัดพะเยา โดยให้มีหน้าที่ดังต่อไปนี้

๑. ดำเนินการพัฒนากว๊านพะเยาตามแนวทางที่คณะกรรมการบริหารกว๊านพะเยากำหนด และรายงานผลการดำเนินงานให้คณะกรรมการบริหารกว๊านพะเยาทราบ
๒. ประมาณค่าใช้จ่ายในการพัฒนากว๊านพะเยา เพื่อนำเสนอต่อคณะกรรมการบริหาร กว๊านพะเยา เพื่อพิจารณาสับสนุนเงินงบประมาณ
๓. ควบคุมดูแล ไม่ให้มีการบุกรุกเข้าไปทำประโยชน์ในกว๊านพะเยา

สถานีประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานที่ได้รับมอบหมายจากสำนักงานราชพัสดุ กรมธนา รักษ์ กระทรวงการคลัง ให้เป็นผู้ดูแลและใช้ประโยชน์กว๊านพะเยา มีหน้าที่หลักคือ ผลิตพันธุ์ปลา และวิจัย ควบคุมการปิด-เปิดประตูน้ำ และจัดการทรัพยากร รวมทั้งควบคุมการปฏิบัติงานของเรือ สือบดิน ซึ่งเป็นของศูนย์จักรกลประมงเชียงราย

สำนักงานธนารักษ์จังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานราชการส่วนภูมิภาค สังกัดกรมธนารักษ์ กระทรวงการคลัง มีบทบาทหน้าที่ในการปกครอง ดูแล บำรุงรักษา จัดให้ใช้และจัดหาประโยชน์ ในที่ราชพัสดุให้เป็นไปอย่างประหยัดและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยการดำเนินการและ ประสานงานเกี่ยวกับที่ราชพัสดุในจังหวัด เช่น การเวนคืนที่ดิน การอนุญาตให้หน่วยงานราชการ ใช้ประโยชน์ในที่ดิน เป็นต้น ซึ่งในบทบาทหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ แปลงหมายเลขทะเบียน ที่ พย.๗ (กว๊านพะเยา) มีเนื้อที่ ๑๒,๘๓๑ -๑ - ๒๖ - ๖๐ ไร่ เอกสาร สิทธิ์ นส. เลขที่ พย.๐๑๔๕ จากการตรวจสอบและปักหลักเขตร่วมกับสถานีประมงน้ำจืดจังหวัด พะเยา พบว่ามีราษฎรออกเอกสาร โฉนดที่ดิน นส.๓ ก. และ สค.๑ ทับที่ราชพัสดุแปลงกว๊านพะเยา

เป็นจำนวนมาก ดังนั้นจังหวัดพะเยาจึงได้แต่งตั้งคณะกรรมการแก้ไขปัญหาการบุกรุกที่ดิน
กว๊านพะเยา โดยการตรวจสอบข้อเท็จจริงและดำเนินการเพิกถอนเอกสารสิทธิ์ และดำเนินคดีกับผู้
บุกรุก

สำนักงานประมงจังหวัดพะเยา ก่อตั้งขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๓ และค่อย ๆ ทยอยรับงานจากสถานี
ประมงน้ำจืดจังหวัดพะเยา ต่อไปในอนาคตจะเป็นผู้ควบคุมการใช้พื้นที่กว๊านพะเยา ทำงานด้าน
การส่งเสริมการประมง งานด้านการอนุรักษ์ ซึ่งรวมทั้งการควบคุมการจับสัตว์น้ำ และรวบรวมสถิติ
ข้อมูลต่าง ๆ

สำนักงานการประปาพะเยา-ดอกคำใต้ เป็นผู้ใช้น้ำรายใหญ่ โดยสูบขึ้นไปเป็นน้ำดิบเพื่อผลิต
ประปา ตรวจสอบคุณภาพน้ำบางประการ และส่งตัวอย่างทั้งน้ำดิบและน้ำประปาไปให้สำนักงาน
ประปาเชียงใหม่ตรวจสอบคุณภาพ

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดพะเยา ปัจจุบันนอกจากมีหน้าที่ตามปกติแล้ว ยังมีโครงการเฝ้าระวัง
คุณภาพน้ำในกว๊านพะเยา โดยการเก็บตัวอย่างน้ำในกว๊านพะเยาไปตรวจสอบอย่างสม่ำเสมอ

เทศบาลเมืองพะเยา เป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบในการจัดให้มีการบำรุงและรักษาสิ่งบริการ
สาธารณะต่าง ๆ ตามพระราชบัญญัติเทศบาล เช่น ถนน ทางระบายน้ำ การเก็บขยะและสิ่งปฏิกูล
สวนสาธารณะ และโรงฆ่าสัตว์ เป็นต้น รวมทั้งควบคุมการใช้ที่ดินอาคารสิ่งก่อสร้างในเขต
เทศบาล และดำเนินการจัดระบบท่อคักน้ำเสียและบ่อบำบัดน้ำเสีย

สำนักงานผังเมืองจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานบริหารราชการส่วนภูมิภาค สังกัดกรมการผังเมือง
กระทรวงมหาดไทย มีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำผังเมืองทุกระดับให้แก่ท้องถิ่นที่ยังไม่มีความ
พร้อมในการทำผังเมือง ได้แก่ ผังเมืองรวม ผังพัฒนาองค์การบริหารส่วนตำบล ผังเฉพาะกิจอื่น ๆ
การวางแผนงานโครงการพัฒนาตามผังเมืองรวม จัดทำฐานข้อมูลจังหวัดเพื่อใช้ในการวางผังเมือง
สนับสนุนด้านวิชาการผังเมืองให้แก่ท้องถิ่นและหน่วยงานอื่น ๆ รวมทั้งพิจารณาความเหมาะสม
ด้านผังเมืองในการจัดตั้ง และเปลี่ยนแปลงเขตเทศบาล สุขาภิบาล และราชการส่วนท้องถิ่น เพื่อให้
มีการใช้ประโยชน์ในที่ดินอย่างมีประสิทธิภาพ

ในบทบาทที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยา ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ ตามผังเมืองรวมพะเยาได้กำหนด
พื้นที่ขอบเขตกว๊านพะเยาเข้ามา ๓๐๐ เมตร เป็นที่ดินประเภทโล่ง เพื่อนันทนาการ การรักษา
คุณภาพสิ่งแวดล้อมและการประมง โดยห้ามก่อสร้างและต่อเติมอาคารทุกประเภทที่เข้าข่าย
ตามพระราชบัญญัติอาคาร พ.ศ. ๒๕๒๒

สำนักงานโยธาธิการจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานช่างในสังกัดกรมโยธาธิการ เป็นกรมช่างพลเรือน กระทรวงมหาดไทย มีหน้าที่ให้คำแนะนำปรึกษาและบริการด้านช่างทุกแขนง รับผิดชอบในการจัดให้มีและบำรุงรักษาส่งบริการสาธารณะบางประเภท ควบคุมการใช้ที่ดินและอาคารสิ่งก่อสร้างในพื้นที่ที่รับผิดชอบ ปัจจุบันกรมโยธาธิการ (กองวิศวกรรมไฟฟ้าและเครื่องกล) ได้ส่งเรือเก็บผักตบชวา หมายเลข ๑/๒๕๑๕ ชื่อ Aquamarine ซึ่งส่งมาจากประเทศแคนาดา มาทำการเก็บผักตบชวาชั้นมาจากกว๊านพะเยาให้ชาวบ้านรับไปทำปุ๋ยหมัก และหน่วยงานของทหารรับไปทดลองทำเชื้อเพลิงเจียว เรือดังกล่าวสามารถเก็บผักตบชวาได้เต็มที่ ๑๘๐ ตันต่อชั่วโมง นอกจากนั้น ยังมีแนวโน้มว่ากรมโยธาธิการจะดำเนินการศึกษาและออกแบบระบบรวบรวมและบำบัดน้ำเสียสำหรับชุมชนแม่คำ

สำนักงานโครงการชลประทานพะเยา ทำหน้าที่จัดหาแหล่งน้ำให้แก่เกษตรกร มีการสร้างอ่างเก็บน้ำ คูคลองส่งน้ำ ในพื้นที่รับผิดชอบ

สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบทจังหวัดพะเยา ทำหน้าที่ประการหนึ่ง คือ จัดหาแหล่งน้ำให้แก่หมู่บ้านในชนบท อ่างเก็บน้ำบางแห่งในพื้นที่รองรับน้ำของกว๊านพะเยาสร้างขึ้นโดยหน่วยงานนี้ อีกทั้งยังทำหน้าที่ขุดเจาะบ่อน้ำ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐานบางอย่าง รวมทั้งการส่งเสริมอาชีพให้แก่ประชาชนในชนบท

สำนักงานอุตสาหกรรมจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานในสังกัดกระทรวงอุตสาหกรรม มีบทบาทหน้าที่ควบคุมดูแล และส่งเสริมการประกอบกิจการโรงงานอุตสาหกรรม การควบคุมกากของเสียจากโรงงาน และการกำหนดมาตรฐานการระบายน้ำทิ้งและควบคุมน้ำเสีย รวมทั้งได้ส่งเสริมการผลิตสินค้าหัตถกรรม โดยเฉพาะการนำผักตบชวามาใช้เป็นวัตถุดิบในการแปรรูป

แขวงทางพะเยา นอกจากจะรับผิดชอบในการก่อสร้าง บำรุงและรักษาถนนที่อยู่ในเขตรับผิดชอบ ปัจจุบันยังมีหน้าที่ดูแลสวนสมเด็จพระย่า ซึ่งเป็นสวนสาธารณะริมกว๊านพะเยา รวมทั้งยังทำหน้าที่ดูแลศาลหลักเมือง

สำนักงานที่ดินจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนภูมิภาค สังกัดกรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย มีบทบาทหน้าที่ในการดำเนินการตามประมวลกฎหมายที่ดิน กฎหมายการควบคุมการจัดสรรที่ดิน และกฎหมายอื่นที่เกี่ยวข้อง การออกเอกสารสิทธิ์และเพิกถอนเอกสารสิทธิ์ในที่ดิน การขึ้นทะเบียนที่ดินเป็นหนังสือสำคัญสำหรับที่หลวง (นสล.) การกำหนดราคาประเมินที่ดินและโรงเรือน

องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านต๋อม สันป่าม่วง บ้านสาข บ้านตุ่น และแม่ใส (มีพื้นที่รับผิดชอบติดกับกว๊านพะเยา) องค์การบริหารส่วนตำบลแต่ละแห่งจะมีพื้นที่รับผิดชอบในเขตตำบลที่ไม่อยู่ในเขตของเทศบาล หรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ยกเว้น องค์การบริหารส่วนจังหวัด มีบทบาทหน้าที่ในการจัดทำแผนและให้ความเห็นชอบแผนพัฒนาตำบล

ส่วนบทบาทที่เกี่ยวข้องกับกว๊านพะเยา คือ ภารกิจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ ฟื้นฟู คุ้มครอง บำรุง ดูแลและรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเขตขององค์การบริหารส่วนตำบล

โครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้าจังหวัดพะเยา เป็นหน่วยงานราชการบริหารส่วนภูมิภาค สังกัดศูนย์บริการโครงการสูบน้ำด้วยพลังงานไฟฟ้า จ.เชียงราย สำนักงานพัฒนาและส่งเสริมพลังงานภูมิภาคที่ ๓ จ.พิษณุโลก กรมพัฒนาและส่งเสริมพลังงาน มีบทบาทหน้าที่ในการบำรุงรักษาแหล่งผลิต แหล่งแปรรูประบบการส่งและระบบสูบน้ำด้วยไฟฟ้า รวมถึงการสูบน้ำเพื่อการเกษตร และการสูบน้ำช่วยเหลือเกษตรกรในระยะที่ฝนทิ้งช่วง

สำหรับการสูบน้ำด้วยไฟฟ้าจากกว๊านพะเยา มีสถานีสูบน้ำจำนวน ๓ แห่ง ได้แก่

๑. สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านแม่ใส ตำบลแม่ใส เป็นสถานีสูบน้ำขนาดใหญ่ มีพื้นที่ส่งน้ำ ๒,๐๐๐ ไร่
๒. สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านทุ่งกิ้ว ตำบลตุ่น เป็นสถานีสูบน้ำช่วยเหลือในระยะเวลาที่ฝนทิ้งช่วง มีพื้นที่ส่งน้ำ ๑,๔๐๐ ไร่
๓. สถานีสูบน้ำด้วยไฟฟ้าบ้านสันเวียงใหม่ ตำบลสาข เป็นสถานีสูบน้ำช่วยเหลือในระยะเวลาที่ฝนทิ้งช่วง มีพื้นที่ส่งน้ำ ๑,๐๐๐ ไร่

มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา เป็นองค์กรดำเนินงานพัฒนาชนบทในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชน มูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนาเดิมมีชื่อว่า โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ก่อตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๐ โดยได้รับการรับรองจากจังหวัดพะเยา สมัยผู้ว่าราชการจังหวัด นายสุจิตร์ คอวนิช ตามหนังสือที่ พย.๐๐๑๕/๑๕๑๕ เมื่อวันที่ ๔ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๓๐ อนุมัติให้โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ดำเนินงานพัฒนาชนบทในจังหวัดพะเยา ในฐานะองค์กรพัฒนาเอกชน (Non Governmental Organization – NGO)

การดำเนินงานในระยะแรกของโครงการ (๒๕๓๐ – ๒๕๓๒) มีพื้นที่ปฏิบัติงาน ๑๓ หมู่บ้าน ในเขตอำเภอเมือง ๕ หมู่บ้าน และอำเภอแม่ใจ ๔ หมู่บ้าน การดำเนินงานในช่วงนี้โครงการได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากกองทุนพัฒนาท้องถิ่นไทย - แคนาดา (LDAP)

การดำเนินงานในระยะที่สองของโครงการ (๒๕๓๓ – ๒๕๓๕) โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ได้รวมตัวกับองค์กรพัฒนาเอกชนขนาดเล็กในจังหวัดเชียงใหม่ ถ้าพูน แม่ฮ่องสอนและเชียงราย รวม 6 องค์กร ภายใต้ชื่อโครงการร่วมพัฒนาชนบทภาคเหนือ (Northnet)

การดำเนินงานในระยะที่สาม ตั้งแต่ปี ๒๕๓๖ - ๒๕๓๘ โครงการร่วมพัฒนาชนบทภาคเหนือได้จดทะเบียนเป็นองค์กรนิติบุคคลภายใต้ชื่อ มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน (Northnet Foundation) และมืองค์กรสมาชิกเพิ่มขึ้นเป็น 8 องค์กร และการดำเนินงานในระยะนี้ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้ปรับ ภารกิจการทำงานขององค์กรไปทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ภายใต้โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา คอป . (Project for Conservation and Recovery of Phayao Reservoir's Watershed Forests) โดยการประสานความร่วมมือกับโครงการส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือก

การดำเนินงาน โครงการนี้ เน้นการสนับสนุนองค์กรชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ และฟื้นฟูป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา หรือคอยหลวง จำนวน ๗ ลำห้วย และป่าแม่อิงฝิ่งซ้าย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ ๕ ตำบล ในอำเภอเมืองและอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา

และเมื่อปี ๒๕๓๘ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา ได้เริ่มต้นโครงการฟื้นฟูกว๊านพะเยา (Kwan Phayao Recovery Program) โดยมีเป้าหมายเพื่อการฟื้นฟูระบบนิเวศของกว๊านพะเยา โครงการนี้ทำงานกับชุมชนทั้งในเมืองและชนบทรอบกว๊านพะเยา จำนวน ๑๓ ชุมชน โดยเน้นกลุ่มเป้าหมายชาวประมงในกว๊านพะเยา โรงเรียนรอบกว๊านพะเยา และชุมชนในเขตเมืองพะเยา รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐและเอกชน

โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนา มีภารกิจการทำงานด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม ภายใต้โครงการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา โดยการประสานความร่วมมือกับโครงการส่งเสริมเกษตรกรรมทางเลือก การดำเนินงานจะเน้นการสนับสนุนชาวบ้านให้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และฟื้นฟูป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา หรือคอยหลวง จำนวน ๗ ลำห้วย และป่าแม่อิงฝิ่งซ้าย ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ ๕ ตำบล ในอำเภอเมืองและอำเภอแม่ใจ ในระยะหลังโครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้เริ่มต้นโครงการฟื้นฟูระบบนิเวศรอบกว๊านพะเยา โดยเน้นเป้าหมายชาวประมงในกว๊านพะเยา โรงเรียนรอบกว๊านพะเยาและชุมชนในเขตเมืองพะเยา รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน

ปี ๒๕๔๒ โครงการพะเยาเพื่อการพัฒนาได้แยกออกจาก มูลนิธิพัฒนาศักยภาพชุมชน และขยายพื้นที่ทำงานครอบคลุมลุ่มน้ำอิง เน้นการทำงานเป็นเครือข่ายประชาชนลุ่มน้ำอิง มีทั้งชุมชนในลุ่มน้ำลาว - ขวน ในอำเภอเชียงคำ และชุมชนชาวประมงอำเภอเทิง ไปสิ้นสุดที่ปากน้ำอิง อำเภอเชียงของ

ในปี ๒๕๔๘ ร่วมกับสถาบันพัฒนาชุมชนเข้มแข็ง จดทะเบียนเป็นมูลนิธิพะเยาเพื่อการพัฒนา (Phayao Development Foundation – PDF) และขยายการทำงานครอบคลุมในประเด็นผู้ติดเชื้อ หมดเมือง ผู้หญิง และเกษตรกรรมทางเลือก โดยมีคณะกรรมการบริหารคือ นายสุรัตน์ เจียรตระกูล เป็นประธานกรรมการ, นายชัชวาลย์ ทองดีเลิศ เป็นรองประธานกรรมการ, แพทย์หญิง

เพชรศรี ศิรินิรันดร์ เป็นกรรมการ, นายนิคม บุญเสริม เป็นเหรียญกติก และนางสุภาพร ถิ่นวัฒนา
กุล เป็นเลขานุการ

ศูนย์สังคมพัฒนา สังคมลพทลจังหวัดเชียงใหม่ (สาขาพะเยา)

ชมรมอนุรักษ์ป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา เกิดขึ้นจากการประชุมสมาชิกป่าชุมชนจังหวัดพะเยา เมื่อ
กันยายน ๒๕๓๗ ผู้นำชาวบ้านที่รักษาป่าได้มีมติร่วมกันให้มีการประสานความร่วมมือกันของ
องค์กรชาวบ้านเป็นเครือข่าย เนื่องจากการรักษาป่ายังมีปัญหาหลายประการที่แต่ละกลุ่มไม่สามารถ
แก้ไขได้ด้วยตนเอง เช่น การเรียกร้องให้รัฐเข้าใจและสนับสนุนการรักษาป่าของชาวบ้าน การ
ต่อรองกับรัฐในกรณีที่เกิดปัญหา ชมรมประกอบด้วยองค์กรชาวบ้าน ๘ กลุ่ม มี กลุ่มฮักป่าศรีถ้อย
คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่สุก คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านเหล่า คณะกรรมการป่า
ชุมชนบ้านหนองสระ คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลบ้านใหม่ คณะกรรมการป่าชุมชนบ้านคำใน
คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลต้อม คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลสันป่าม่วง คณะกรรมการป่า
ชุมชนห้วยแม่คูน คณะกรรมการป่าชุมชนตำบลแม่นาเรือ และเครือข่ายชาวประมงกว๊านพะเยา
ซึ่งกลุ่มสุดท้ายเข้าร่วมกับชมรมเมื่อ พ.ศ. ๒๕๔๒

วัตถุประสงค์ของชมรม คือ ๑) เพื่อร่วมกันแก้ไขปัญหาระดับนโยบายและท้องถิ่นที่
เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ๒) เพื่อให้รัฐและสาธารณชนยอมรับสิทธิและ
การตัดสินใจของชุมชนในการมีส่วนร่วมด้านการจัดการทรัพยากรสิ่งแวดล้อม ๓) เพื่อฟื้นฟูระบบ
นิเวศในพื้นที่ป่าต้นน้ำของกว๊านพะเยา และ ๔) เพื่อสร้างความร่วมมือในการแก้ไขปัญหา
ระหว่างองค์กรชาวบ้านเรื่องทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กิจกรรมการดำเนินงานของชมรมมีตั้งแต่การจัดกิจกรรมพัฒนาผู้นำ งานส่งเสริมและ
สนับสนุน อบต. งานฟื้นฟูป่าต้นน้ำกว๊านพะเยา เช่น กิจกรรมปลูกป่า ขวขป่า สืบชะตาแม่น้ำ การ
กำหนดระเบียบในการจัดการป่าชุมชน ตลอดจนงานสนับสนุนอาชีพทางเลือก และงานรณรงค์
และระดมทุน เป็นต้น

ข้อมูลประกอบ

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๓๕ : ๘๘ - ๘๓

เอื้ออิสรา หงษ์หิรัญ, ๒๕๔๔ : ๖๗ - ๖๘

สหทยา วิเศษ และศิริวรรณ มะโนวงศ์, ๒๕๔๕)

http://www.phayaocivil.net/about_us.html

ศิริวรรณ สุวรรณสิทธิ์, ๒๕๔๑

นิคม บุญเสริม (บก.), ๒๕๔๔ : ๓๑ - ๓๗